

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 32 (71) № 4 2021

Частина 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Головний редактор:

Казарін Володимир Павлович – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Члени редакційної колегії:

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень Інституту славістики Опольського університету (Ополе, Польща);

Досенко Анжеліка Костянтинівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Свенцицька Еліна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Семенець Ольга Сергіївна (відповідальний секретар) – кандидат філологічних наук, завідувач кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Статкевич Лариса Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ткаченко Тетяна Іванівна – доктор філологічних наук, доцент.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 1 від 14 вересня 2021 року)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.
Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24632-14572ПР від 04.11.2020 року)

***Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
зі спеціальностей 035 – Філологія, 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України
від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)***

***Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)***

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

**ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)**

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2021

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Борисов В. А.

ТЕРМІНОЛЕКСИКА ГАЛУЗІ ОСВІТИ
В КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОМУ АСПЕКТІ..... 1

Волошина К. В.

ІМЕННИКОВІ СУФІКСАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ В МОВІ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ
ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ..... 7

Воронюк І. О., Хижняк В. В.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ
В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ..... 13

Єльнікова Н. І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДЕВІАНТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ..... 18

Кирилюк О. Л.

МОВНІ ЗАСОБИ СУГЕСТИВНОГО ВПЛИВУ
НА РЕЦИПІЄНТА В ДИСКУРСІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ..... 24

Малюга Н. М., Городецька В. А.

РОЛЬ ФЕНОМЕНУ ФОЛЬК-ХІСТОРИ В РЕКОНСТРУКЦІЇ ІСТОРІЇ
(НА МАТЕРІАЛІ ДИСКУРСУ БРАТІВ КАПРАНОВИХ)..... 29

Павлик Н. В.

НАУКОВО-ЕПІСТОЛЯРНИЙ ТЕКСТ В АСПЕКТІ
КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ ДИСКУРСУ..... 38

Середницька А. Я.

ПРОДУКТИВНІСТЬ КОНЦЕПТІВ КОНЦЕПТОСФЕРИ ПЕРЕМІЩЕННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ..... 45

Судук І. І.

ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ПАРАЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАГОЛОВКІВ
І ЛІДІВ ТА ДОПИСІВ-МОТИВАТОРІВ В УКРАЇНСЬКИХ
ДОВІДКОВО-РОЗВАЖАЛЬНИХ ІНТЕРНЕТ-ЖУРНАЛАХ..... 51

Ярова А. Г.

НАУКОВИЙ ДИСКУРС СТЕФАНА ТАРАНУШЕНКА
(НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ ХАРКІВСЬКОГО ПЕРІОДУ)..... 57

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Алексієвець О. М.

ПРОСОДИЧНІ МОДЕЛІ ВПЛИВУ В АНГЛОМОВНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ..... 65

Базилевич Н. В.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ТАЕКВОНДО В СУЧАСНОМУ
АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ СПОРТИВНОМУ ДИСКУРСІ..... 72

Baybakova I. M., Hasko O. L.

THEORETICAL AND EMPIRICAL ISSUES
OF NEUROLINGUISTICS IN THE CONTEXT OF ESP STUDIES..... 78

Билиця У. Я. АНГЛОМОВНА КОМПАРАТИВНА ФРАЗЕОЛОГІЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ PHYSICAL STATES.....	83
Bilenka Yu. O., Kolomiets M. M. FEATURES OF YOUTH COMMUNICATION AND THE USAGE OF DISCOURSE MARKERS.....	90
Biletska I. O., Hurskiy I. Yu. FUNCTIONING OF STYLISTIC DEVICES IN THE POLITICAL SPEECHES OF AMERICAN EXPRESIDENT BARACK OBAMA.....	96
Вашист К. М., Сергієнко А. С., Громова Д. С. КОГНІТИВНО-ЕМОТИВНА ФУНКЦІЯ БЛЕНДИНГОВИХ ОДИНИЦЬ В ІНТЕРНЕТ-МЕДІА.....	102
Ведуга В. В. ТЕКСТОВА СИТУАЦІЯ ЯК ФОРМАТ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЗНАНЬ ПРО ПОРУШЕННЯ НОРМ ЕТИКИ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ РІЗНОСТИЛЬОВИХ ДИСКУРСАХ.....	109
Веракшич Т. В. ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ ЖІНОК У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ПРОСТОРІ.....	116
Горченко О. А. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ.....	121
Gurbanova Gulnara FUNCTIONAL CHARACTERISTICS AND CLASSIFICATION OF ENGLISH SLANGS.....	125
Дерев'янюк О. А., Тронь А. А. ПРЕДИКАТИ ДЕБІТИВНОСТІ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА ГРОМАДЯНСЬКУ СВІДОМІСТЬ АМЕРИКАНСЬКОЇ НАЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ДЖ. БАЙДЕНА.....	129
Дячук Н. В., Криворучко Т. В. ВАЖЛИВІСТЬ ТЕОРІЇ ФРЕЙМІВ У ЛІНГВІСТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ.....	135
Заболотська О. О. СПЕЦИФІКА ДОСЯГНЕННЯ ІРОНІЧНОГО ЕФЕКТУ В РОМАНІ С. АХЕРН «ПОДАРУНОК».....	140
Кійко С. В. ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ.....	146
Ковалевська Я. Л. МУЛЬТИМЕДІЙНА СТАТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКОГО САТИРИКО-САРКАСТИЧНОГО ДИСКУРСУ).....	152
Кожедуб Л. Г., Павличко О. О. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕОЛОГІЗМІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ.....	157
Koliesnik I. O. THE MOTIF OF PAIN IN THE FRAMEWORK OF CORPUS ANALYSIS: A NEW PERSPECTIVE.....	162
Кушніров М. О. ЛІНГВАЛЬНІ ЗАСОБИ СПОТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ: МЕТОДИКА ВИЯВЛЕННЯ.....	168

Лисова К. А. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ВИВЧЕННЯ ЛІМІНАЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ.....	173
Луцьова Т. В. КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ЕКФРАЗИСОМ І МЕТАЕКФРАЗИСОМ В ЕСЕ ПРО ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ ПРО АНТОНЕЛЛО ДА МЕССІНА).....	181
Матвієнків О. С. КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ ДОБИ ПОСТМОДЕРНУ.....	188
Мельник Р. М. ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПТОСИСТЕМИ <i>ARBEITSAMKEIT</i> У НДР ТА ФРН.....	193
Motrynets E. O., Nagy-Kolozsvari E. A. EXPLOITING LITERATURE IN THE EFL CLASSROOM: GRADED READERS AS A MEDIUM FOR PROMOTING ENGLISH LANGUAGE LEARNING TO EFL LEARNERS.....	198
Науменко У. В. КАТЕГОРІЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНОСТІ В ТЕКСТАХ НАУКОВИХ БЛОГІВ.....	207
Павлюк А. Б. СИМВОЛІКА КОЛЬОРУ У КАЗКАХ ОСКАРА УАЙЛЬДА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ <i>THE HAPPY PRINCE AND OTHER TALES</i>).....	213
Потятиник У. О. СПРОБА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТВІТІВ ДОНАЛЬДА ТРАМПА З КОГНІТИВНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ.....	218
Рудницька Н. М. ІНФІНІТИВНІ КОНСТРУКЦІЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК СТРУКТУРИ ВТОРИННОЇ ПРЕДИКАЦІЇ.....	226
Рябуха Т. В., Куликова Л. А. ГРАМАТИЧНІ ЗМІНИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ.....	231
Салимова Наргиз Самед гызы СЛЕНГ И ЖАРГОН: ОБЩИЕ И ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЧЕРТЫ.....	236
Сеньків О. М., Тимчук О. Т. МОВНИЙ ПОРТРЕТ ПІДЛІТКА У ФЕНТЕЗІЙНОМУ ТВОРІ (НА МАТЕРІАЛІ ТРИЛОГІЇ ПРО БЛАРТА ДОМІНІКА БАРКЕРА).....	243
Соколова О. В. СТИЛІСТИКА ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ КОНРАДА АДЕНАУЕРА.....	249
Шпак О. В. ЕКОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО РОДИННОГО ДИСКУРСУ.....	254
Шутова М. О., Мудринич С. Ю. ПОЛІТИЧНА МОВА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПОВЕДІНКИ ЛЮДЕЙ В ЕТНОКУЛЬТУРНІЙ СПІЛЬНОТІ.....	260
РОМАНСЬКІ МОВИ	
Косович О. В. АДАПТАЦІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У МОРФОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ В СЛОВНИКУ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ.....	268

Paltseva V. V., Vydysheva O. G. MOYENS LINGUISTIQUES DE REPRÉSENTATION DU CONCEPT “ARGENT” EN FRANÇAIS.....	278
Popovych M. M. LA LUTTE DE MARIE DE GOURNAY POUR SAUVEGARDER “LES PRÉCIEUX ORNEMENTS” DU FRANÇAIS CLASSIQUE.....	283
Чистяк Д. О. МІФОПОЕТИЧНА КАРТИНА СВІТУ У ДРАМІ МОРІСА МЕТЕРЛІНКА «СЕМЕРО ПРИНЦЕС».....	295
ІНДОІРАНСЬКІ МОВИ	
Кшановський О. О. ТИПОЛОГІЯ ВЖИВАНЬ І СЕМАНТИЧНИХ ПЕРЕХОДІВ ЛЕКСЕМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГЛИБИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ, ПЕРСЬКІЙ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВАХ.....	299
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	309

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE

Borysov V. A.

TERMINOLOGICAL LEXIS OF EDUCATIONAL SPHERE:
COMMUNICATIVE-PRAGMATIC ASPECT.....1

Voloshyna K. V.

NOUN SUFFIXAL INNOVATIONS IN THE LANGUAGE OF PROSE FICTION
OF THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY.....7

Voroniuk I. O., Hyzhniak V. V.

FEATURES OF LINGUISTIC IDENTITY IMPLEMENTATION
IN THE INFORMATION SOCIETY.....13

Yelnikova N. I.

THEORETICAL FUNDAMENTALS OF THE STUDY
OF DEVIANT COMMUNICATION.....18

Kyryliuk O. O.

LINGUISTIC MEANS OF SUGGESTIVE INFLUENCE ON THE RECIPIENT
IN THE DISCOURSE OF INFORMATION WAR.....24

Maliuga N. M., Horodetska V. A.

THE ROLE OF FOLK-HISTORY PHENOMENON IN HISTORY RECONSTRUCTION
(ON THE MATERIAL OF THE DISCOURSE OF THE KAPRAN BROTHERS)..... 29

Pavlyk N. V.

SCIENTIFIC EPISTOLARY TEXT IN THE ASPECT OF COMMUNICATIVE-PRAGMATIC
ANALYSIS OF DISCOURSE.....38

Serednytska A. Ya.

PRODUCTIVITY OF CONCEPTS OF THE MOVEMENT PROCESS
IN THE UKRAINIAN LANGUAGE..... 45

Suduk I. I.

THE LINGUISTIC AND PARALINGUISTIC PECULIARITIES OF HEADINGS
AND LEADS AND MESSAGE-MOTIVATOR IN THE ENTERTAINMENT
UKRAINIAN ONLINE MAGAZINES..... 51

Yarova A. H.

SCIENTIFIC DISCOURSE OF STEFAN TARANUSHENKO
(AN ESSAY BASED ON THE TEXTS OF KHARKIV PERIOD)..... 57

GERMANIC LANGUAGES

Alexiyevets O. M.

PROSODIC MODELS OF INFLUENCE IN ENGLISH POLITICAL
COMMUNICATION..... 65

Bazylevych N. V.

VERBALISATION OF THE CONCEPT TAEKWONDO IN MODERN
ENGLISH-LANGUAGE SPORTS DISCOURSE.....72

Baybakova I. M., Hasko O. L.

THEORETICAL AND EMPIRICAL ISSUES
OF NEUROLINGUISTICS IN THE CONTEXT OF ESP STUDIES.....78

Bylytsia U. Ya. THE ENGLISH COMPARATIVE PHRASEOLOGY DENOTING THE CONCEPT PHYSICAL STATES.....	83
Bilenka Yu. O., Kolomiets M. M. FEATURES OF YOUTH COMMUNICATION AND THE USAGE OF DISCOURSE MARKERS.....	90
Biletska I. O., Hurskiy I. Yu. FUNCTIONING OF STYLISTIC DEVICES IN THE POLITICAL SPEECHES OF AMERICAN EXPRESIDENT BARACK OBAMA.....	96
Vashyst K. M., Serhiienko A. S., Hromova D. S. COGNITIVE-EMOTIONAL FUNCTION OF BLENDING UNITS IN INTERNET MEDIA.....	102
Veduta V. V. TEXTUAL SITUATION AS A FORMAT OF REPRESENTING KNOWLEDGE ON ETHIC NORMS VIOLATIONS IN PRESENT-DAY MULTISTYLE ENGLISH DISCOURSE.....	109
Veraksyh T. V. LEXICAL AND GRAMMATICAL FEATURES OF WOMEN’S SPEECH IN CONTEMPORARY GERMAN JOURNALISM.....	116
Horchenko O. A. LEXICO-SEMANTIC ASPECT OF AUTHOR’S PICTURE OF THE WORLD.....	121
Gurbanova Gulnara FUNCTIONAL CHARACTERISTICS AND CLASSIFICATION OF ENGLISH SLANGS.....	125
Derevianko O. A., Tron A. A. DEBITIVE PREDICATES AS MEANS OF INFLUENCING THE AMERICAN CITIZENS’ CONSCIOUSNESS IN THE POLITICAL DISCOURSE OF J. BIDEN.....	129
Diachuk N. V., Kryvoruchko T. V. THE SIFNIFICANCE OF FRAME THEORY IN LINGUISTIC PARADIGM.....	135
Zabolotska O. O. PECULIARITIES OF CREATING IRONIC EFFECT IN C. AHERN NOVEL “THE GIFT”.....	140
Kiyko S. V. FRAME SIMULATION OF LIFE SAFETY TERMINOLOGIES IN GERMAN.....	146
Kovalevska I. L. THE MULTIMEDIA ARTICLE (ON THE MATERIAL OF AMERICAN SATIRICAL AND SARCASTIC DISCOURSE).....	152
Kozhedub L. G., Pavlychko O. O. FUNCTIONAL FEATURES OF GERMAN NEOLOGISMS IN THE PERIOD OF THE CORONAVIRUS PANDEMY.....	157
Koliesnik I. O. THE MOTIF OF PAIN IN THE FRAMEWORK OF CORPUS ANALYSIS: A NEW PERSPECTIVE.....	162
Kushnirov M. O. LINGUISTIC MEANS OF INFORMATION DISTORTION IN ENGLISH MEDIA DISCOURSE: METHODS OF REVEALING.....	168
Lysova K. A. THEORETICAL BACKGTOUND OF LIMINALITY STUDYING IN THE MODERN ANGLOPHONE POETRY.....	173

Lunyova T. V. COGNITIVE AND SEMANTIC PECULIARITIES OF THE CONNECTION BETWEEN EKPHRASIS AND METAEKPHRASIS IN ESSAYS ABOUT VISUAL ARTS (BASED ON THE ANALYSIS OF THE ANGLOPHONE TEXTS ABOUT ANTONELLO DA MESSINA).....	181
Matviienkiv O. S. CONTEXTUAL ANALYSIS OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN POSTMODERN ENGLISH LITERARY TEXT.....	188
Melnyk R. M. TRANSFORMATION OF THE CONCEPT SYSTEM <i>INDUSTRIOUSNESS</i> IN THE GERMAN DEMOCRATIC REPUBLIC AND THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY.....	193
Motrynets E. O., Nagy-Kolozsvari E. A. EXPLOITING LITERATURE IN THE EFL CLASSROOM: GRADED READERS AS A MEDIUM FOR PROMOTING ENGLISH LANGUAGE LEARNING TO EFL LEARNERS.....	198
Naumenko U. V. THE CATEGORY OF MULTIMODALITY IN THE TEXTS OF SCIENTIFIC BLOGS.....	207
Pavliuk A. B. COLOR SYMBOLISM IN OSCAR WILD'S TALES (IN <i>THE HAPPY PRINCE AND OTHER TALES</i>).....	213
Potiatnyk U. O. ON COGNITIVE ASPECTS OF DONALD TRUMP'S TWEETS.....	218
Rudnytska N. M. INFINITIVE CONSTRUCTIONS OF THE GERMAN LANGUAGE AS STRUCTURES OF THE SECONDARY PREDICATION.....	226
Riabukha T. V., Kulykova L. A. GRAMMATICAL CHANGES IN MODERN ENGLISH.....	231
Salimova Nargiz Samad SLANG AND JARGON: COMMON AND DISTINCTIVE FEATURES.....	236
Senkiv O. M., Tymchuk O. T. A TEENAGER'S LANGUAGE PORTRAIT IN FANTASY NOVELS (BASED ON DOMINIC BARKER'S TRILOGY ABOUT BLART).....	243
Sokolova O. V. STYLISTICS OF CONRAD ADENAUER'S POLITICAL SPEECHES.....	249
Shpak O. V. THE ECOLINGUISTIC SPECIFICITY OF ENGLISH FAMILY DISCOURSE.....	254
Shutova M. O., Mudrynych S. Yu. POLITICAL LANGUAGE AS A REFLECTION OF PEOPLE'S BEHAVIOR IN ETHNOCULTURAL COMMUNITY.....	260
ROMANIC LANGUAGES	
Kosovych O. V. ADAPTATION OF ENGLISH LOAN-WORDS IN THE MORPHOLOGICAL ASPECT IN THE VOCABULARY OF CONTEMPORARY FRENCH.....	268

Paltseva V. V., Vydysheva O. G. LANGUAGE MEANS OF REPRESENTATION OF THE CONCEPT “ARGENT” IN FRENCH.....	278
Popovych M. M. MARIE DE GOURNAY’S STRUGGLE TO PRESERVE THE “PRECIOUS EMBELLISHMENT” OF THE CLASSICAL FRENCH LANGUAGE.....	283
Chystiak D. O. MYTHOLOGICAL WORLDVIEW IN THE PLAY <i>SEVEN PRINCESSES</i> BY MAURICE MAETERLINCK.....	295
INDO-IRANIAN LANGUAGES	
Kshanovsky O. O. USAGE AND SEMANTIC SHIFTS TYPOLOGY OF THE DIMENSIONAL WORDS IN UKRAINIAN, PERSIAN AND AZERBAIJANI.....	299
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....	309

УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2: 001.4]: 37.0

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/01>**Борисов В. А.**

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ТЕРМІНОЛЕКСИКА ГАЛУЗІ ОСВІТИ В КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Комунікативно-прагматичний аспект вивчення української мови (за професійним спрямуванням) вимагає уваги як до власне комунікативних, так і до прагматичних компонентів мовних / мовленнєвих явищ, пов'язаних із суб'єктом мовлення, адресатом, соціальними дозволами або заборонами на ті чи ті мовленнєві дії. Соціум зумовлює існування типових царин спілкування, зокрема таких, як адміністративно-юридична, наукова, освітня тощо. Уживання термінологічної лексики залежить від соціальної та конкретної комунікативної ситуації.

Щоб досконало вивчити професійне мовлення та його складники, передусім термінологічну лексику, доцільно розрізняти два аспекти: структуру термінів і мовні компетенції. Будь-який текст фахового спрямування необхідно аналізувати з урахуванням категорії мовної особистості, яка реалізує комунікативний потенціал у професійному мовленні, перебуває в центрі процесів, пов'язаних із термінологічним регулюванням.

У поданій розвідці термінологія та професійне мовлення виходять за межі літературної мови і трактуються як різновиди мовного функціонування відповідно до слабко вираженої варіативної забарвленості. Варіативні характеристики професійного мовлення обмежуються в цьому разі загалом галузевою лексикою і зводяться переважно до використання професіоналізмів. Мовлення представників професійних об'єднань вирізняється наявністю виробничих термінів і зворотів мовлення. У статті досить широко визначено термінологію освітньої галузі на прикладі комунікації між фахівцями, незалежно від того, у якій формі вона віддзеркалюється: у письмовій чи усній, в офіційному чи неофіційному спілкуванні.

Соціальній структурі мови і структурі мовленнєвої поведінки людей у суспільстві притаманні специфічні риси, зумовлені соціальною природою мови. Це й типи варіювання засобів мови, і соціальні характеристики мовців, і умови, за яких мовлення відбувається. Розподіл мовних ресурсів залежить від сфер і умов спілкування. Щоб адекватно сприймати терміни, що належать конкретній галузі, необхідно сформулювати основні правила, створені для розуміння наявних і нових термінів.

***Ключові слова:** термінолексика, галузь освіти, комунікативно-професійний аспект, засоби спілкування, професійна комунікація, термінознавство, псевдотерміни.*

Постановка проблеми. У будь-якій галузі професійної сфери існує проблема мови як засобу наукового пізнання, мови, адаптованої до адекватного відображення й передання логічно систематизованого уявлення про спеціальні знання. Цим зумовлена особлива увага вчених до її функціонування в різних царинах суспільної практики. У наукових дискусіях усе частіше звучить термін «мова для спеціальних цілей» (*Language for Specific Purposes*) або рівноцінна номінація «мова за професійним спрямуванням» («фахова мова»).

Мова, що використовується для цілей професійної комунікації в галузі освіти, вирізняється певними характеристиками. Її структура містить мовні засоби, які функціонують у текстах різних стилів, відповідно до освіти взагалі, що зумовлює їхній особливий статус: корпус термінологічних найменувань галузі освіти забезпечує функціонування української мови як державної; тексти нормативно-правових актів адресовані не тільки фахівцям, але й усім, хто дотичний до освіти, вони регульовані законодавством, тож система галузі освіти не є закритою, соціально обмеженою

підсистемою національної мови, не є соціолектом, а постає як реалізація сучасної української літературної мови у спеціальній функції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Надзвичайно своєрідний і неоднорідний прошарок лексики національної мови, тобто термінологічна лексика, є об'єктом багатьох наукових розвідок. У 50–60-х рр. ХХ ст. термінологічним проблемам присвячувалися роботи таких лінгвістів, як: О. Ахманова, В. Виноградов, Т. Канделакі, А. Реформатський. У 70–80-і рр. минулого століття вчені починають займатися вивченням термінів спеціальних галузей знань, зокрема А. Герда (1986 р.), В. Даниленко (1977 р.), М. Гвішиані (1986 р.), В. Лейчик (1990, 1996 рр.). Серед сучасних науковців можна відзначити Т. Лепеху, Ю. Рисіч, Г. Сергєєву, Н. Хрикіну, О. Чуєшкову, Д. Шапран, С. Шестакову.

Постановка завдання. Попри значні досягнення сучасного вітчизняного термінознавства, багато питань постають дискусійними, зокрема семантичні особливості терміна порівняно із семантикою загальноживаного слова (зауважимо, що багато юридичних, економічних та освітніх термінів є словами загальновідомими й загальноживаними), але не повною мірою визначається специфіка лексико-семантичного варіювання термінів, проблема полісемії (і квазіполісемії) терміна та його неоднозначності, не вивчені досить питання взаємозв'язку спеціального (наукового) мислення й категоріальності мовних форм у термінології, як і раніше, відсутня загальноприйнята типологія термінологічної лексики.

Усе це неоднозначно сприймається у вивченні терміносистем, які формуються, перебувають у процесі становлення й розвитку, що визначається поєднанням різноспрямованих тенденцій.

Однією з таких наукових терміносистем є терміносистема галузі освіти. Вагомими умовами її становлення як наукової терміносистеми є екстралінгвальні чинники. Принципові зміни, що відбулися в середині 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. в політичній, державно-правовій і освітній системах України, реалії того часу зумовили виникнення нових інститутів, утілили в життя фінансово-економічні явища, адже освіта потребувала нових підходів і рішень. Відповідним чином це забезпечило виникнення в мові великої кількості слів, які використовували для нових номінацій. У цей період почало розвиватися законодавство України, основним завданням якого стало формування нормативно-правової бази, що визначала діяльність закладів освіти, це зумовило створення

великої кількості нормативно-правових актів різної юридичної сили, з одного боку, і активізацію науково-дослідної роботи, присвяченої зазначеній сфері суспільної практики, із другого.

Повноцінне функціонування нової галузевої терміносистеми можливе лише за умови її задовільної кодифікації. І якщо в 60–70 рр. ХХ ст. кодифікація термінології пов'язана насамперед із процесами уніфікації та стандартизації (у термінознавстві декларується принцип ізоморфізму: одному спеціальному поняттю має відповідати один термін), наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. лінгвоцентричний підхід усе частіше поступається місцем антропоцентричному. Наукові об'єкти спрацьовують передусім на користь людини, для розвитку особистості та її вдосконалення. Термінологічну лексику розуміють як засіб маніфестації професійного мислення, тому зміст і форма термінологічного найменування аналізуються в аспектах функціонального призначення мовного знака. Крім того, інтенсивна наукова та практична діяльність у цій галузі можлива за умови особливої уваги до підготовки фахівців, одним зі складників якої є мовна підготовка – вивчення української мови як основного засобу професійної комунікації. Усе це потребує проведення цілеспрямованого багатоаспектного лінгвістичного дослідження й зумовлює актуальність поданої наукової розвідки.

Об'єкт дослідження – терміносистема галузі освіти. Предмет дослідження – термінологічна номінація, проаналізована водночас у динамічному і статичному аспектах, тобто як процес найменування спеціальних понять у галузевій терміносистемі та результат діяльності мовного колективу – власне мовні одиниці, що виконують номінативну функцію і мають комунікативну значущість у галузі освіти. Основною цариною дослідження термінолексики був обраний професійний дискурс і функціонування в ньому відповідних термінів, що дозволило виявити низку специфічних особливостей різних типів слів, які належать як спеціальній лексиці, так і окремим термінологічним одиницям. Терміносистема галузі освіти презентована як система термінів та інших термінологічних і терміноподібних одиниць, об'єднаних у дослідженні номінацією «термінолексика». Виявлення специфіки семантичних, структурних, комунікативно-прагматичних характеристик різних груп термінологічних найменувань у діахронічному та синхронічному аспектах дозволяє детально розглянути питання про стратифікацію термінолексики галузі освіти.

Виокремлення термінів як предмета дослідження категорії термінологічної номінації у професійній галузі освіти й багатоаспектний її опис дає змогу уточнити низку теоретичних положень, пов'язаних із вирішенням дискусійних питань сучасного термінознавства, серед яких межі семантичного і структурного варіювання терміна, проблема тотожності термінологічної одиниці, синонімії і квазісинонімії в галузевій терміносистемі, питання про способи творення багатокомпонентних термінологічних найменувань, критерії розмежування аналітичних термінів у професійному дискурсі, питання про природу аналітичних термінів, категорії оцінки в термінології тощо.

Метою розвідки є аналіз термінологіки галузі освіти в комунікативно-прагматичному аспекті.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішити такі завдання:

- 1) визначити основні параметри функціонування терміносистеми галузі освіти;
- 2) виявити основні закономірності й тенденції функціонування термінологіки галузі освіти в жанрах офіційно-ділового, наукового й публіцистичного мовлення.

Виклад основного матеріалу. Становлення і розвиток термінологічної лексики галузі освіти зумовлені об'єктивними чинниками – соціальними потребами професійної комунікації в найменуванні об'єктів і понять професійної сфери, насамперед інтенціями мовної особистості, що створює й удосконалює галузеву терміносистему та її потенційні можливості.

Залежно від сфери вживання, стильової та жанрової реалізації, ті самі терміни можуть мати не тільки семантичні, а й функціонально-прагматичні характеристики. Ділова й наукова мова так само є типовою сферою актуалізації мовних одиниць, зокрема термінів, багато з яких у своєму основному значенні (як засіб номінації спеціальних понять) можуть функціонувати й у різних жанрах публіцистичного стилю, якщо проблеми виявляються важливими, значущими, цікавими для всього суспільства, й окрема галузь професійної діяльності стає об'єктом засобів масової комунікації. Окремі терміни на рівні свого найближчого мовного значення використовуються будь-ким у розмовному мовленні. Крім того, особливою стилістичною категорією виявляються професіоналізми – професійні просторічні слова. Категорія професійного просторіччя не повинна пов'язуватися з недостатньою мовленнєвою культурою носіїв. Уживання професіоналізмів у неофіційному або напівофіційному повсякден-

ному спілкуванні дозволяє компенсувати ситуацію мовного цейтноту (професіоналізми як прості за структурою найменування здатні замінити полілексемні терміни), крім того, вони залучають у комунікативний акт ділового спілкування риси антропоцентричної спрямованості, що зумовлено певними комунікативними завданнями (бажанням комунікантів знизити реєстр офіційності).

У законодавчій практиці (основні жанри законодавчого підстилю офіційно-ділового стилю: *кодекс, закон, постанова, наказ*) домінуючим текстом для термінологічної одиниці є текст нормативно-правового акту, що має вагому юридичну силу відповідно до інших нормативно-правових актів. І всі питання вживання термінологічної лексики в жанрах законодавчого підстилю виявляються пов'язаними з культурою юридичної техніки в широкому розумінні.

Нині українське законодавство розвивається досить динамічно (одні законодавчі акти вводяться в дію, інші скасовуються), і це не може не відбиватися на корпусі термінологічних номінацій, особливо на семантиці термінологічних одиниць. На перший план висувається поняття змістовної нормативності терміна. Наприклад, термін *контроль якості освіти в Україні* детально розкривається в постанові Кабінету Міністрів України від 14 березня 2018 р. № 168. У Положенні про Державну службу якості освіти в Україні зазначено: «Державна служба якості освіти України (далі – Служба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти і науки та який реалізує державну політику у сфері освіти, зокрема з питань забезпечення якості освіти, забезпечення якості освітньої діяльності, здійснення державного нагляду (*контролю*) за закладами освіти щодо дотримання ними законодавства» [2].

Порівняймо з постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 538. У Положенні про Державну інспекцію навчальних закладів України зауважено: «Державна інспекція навчальних закладів України (ДІНЗ) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти і науки та який реалізує державну політику у сфері здійснення державного нагляду (*контролю*) за діяльністю навчальних закладів, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, на підставі ліцензій, виданих

у визначеному законодавством порядку, та видають документи про освіту державного зразка, незалежно від їх підпорядкування і форми власності» [2].

У контексті цих документів аналізована номінативна одиниця не тільки модифікує своє значення, а й знаходить нові прагматичні характеристики. «Великий тлумачний словник» трактує: «Контроль – перевірка, облік діяльності кого-, чого-небудь, нагляд за кимось, чимось; установа або організація, що здійснює нагляд за ким-, чим-небудь або перевіряє його» [1, с. 451]. Семантичний обсяг термінологічної одиниці після оновлення Положення, з одного боку, принципово не змінився (ядро семантичної структури терміна зберігається, а із другого, – інтерпретація термінологічної одиниці стала дещо не такою, як була.

У галузевій науці (у жанрах наукового стилю) передусім аналізуються аспекти, пов'язані з когнітивно-інформаційною природою терміна. Термін у науковому стилі виконує насамперед евристичну функцію, тобто є інструментом пізнання. У наукових дослідженнях можуть бути подані кілька дефініцій, що репрезентують ті чи ті відтінки непростого явища і, можливо, по-різному визначають, за умови предмета денотації, співвідношення складників денотата. Правомірність існування кожної з таких дефініцій може підтримуватися певними теоріями, доробками вчених, які представляють різні наукові школи й напрями. За таких умов термін є засобом кодування всієї наукової інформації про певний об'єкт номінації, позначенням усієї сукупності професійних знань (закріплених у фахових текстах) про спеціальний об'єкт денотації, але у становленні того чи того наукового поняття, яке називає термін, крізь призму когнітивно-інформаційної природи, може бути засобом номінації такого маловивченого явища. Деякі уявлення про останнє можуть бути навіть помилковими, але в розвитку науки відбувається коригування семантичного обсягу терміна й закріплення за ним нової інформації. Цей процес є однією із причин виникнення в терміносистемі псевдотермінів.

У терміносистемі галузі освіти за певних типів референційної співвіднесеності псевдотермінами можуть бути терміни *освітній мем*, *рівень акредитації*.

Мем (англ. *теме* від гр. *μνημα* – *спогад*):

1. Одиниця культурної інформації, поширювана від однієї людини до іншої за допомогою імітації, навчання тощо.

2. У культурології – одиниця інформації, яка міститься у свідомості і діє на події таким чином,

щоб у свідомості інших людей утворилося більше число його копій.

3. У соціології – одиниця суспільної взаємодії.

4. У психології – одиниця мислення, завдяки якій здійснюється його процес [4].

Акредитація (франц. *accreditation*, від лат. *accredo* – *довіряю*).

1. У міжнародному праві – сукупність дій, пов'язаних із призначенням і вступом на посаду голови дипломатичного представництва або постійного представника держави при міжнародній організації.

2. Практика визнання відповідним органом або організацією права журналіста на одержання певної інформації та сприяння в її одержанні.

3. Процедура визнання або підтвердження державними органами компетентності організації виконувати роботи в певній сфері [4].

Функція як інструмент пізнання зумовлює зміну семантики (або варіювання семантичного обсягу) самого терміна, і зміна семантичних та функціонально-прагматичних характеристик термінологіки в жанрах наукового стилю має зворотний вплив у вживанні за умов практичного професійного спілкування, у жанрах офіційно-ділового стилю.

Термінологія галузі освіти може охоплювати окремі тексти публіцистичної спрямованості, зокрема офіційні наукові видання, інформаційно-аналітичні, регіональні спеціалізовані періодичні видання, у яких широко представлені й термінологіка, що ввійшла в активний професійний ужиток, і не кодифіковані номінації спеціальних понять, які свідчать про тенденції в розвитку терміносистеми.

Особистість, виражена в мові та крізь призму мови, реалізуючи свій комунікативний потенціал у професійному мовленні, виявляється в центрі процесів, пов'язаних із термінологічним регулюванням. Серед категорій, орієнтованих на комунікативно-прагматичний аспект професійного мовлення, виділяється і категорія оцінки. Семантика термінологічної одиниці може мати значення відповідності/невідповідності предмета номінації певних соціальних, етичних норм, які існують у суспільній свідомості, водночас необхідно відзначити, що оцінні значення й конотації в семантичній структурі термінологічних найменувань зазвичай співвідносяться зі сферою раціонального, а не емоційного в мові.

Антропоцентричними чинниками може бути зумовлений відбір синонімічних засобів номінації спеціальних понять, структурне варіювання термінологічних одиниць, особлива синтагматична сполучуваність термінологічної та загальноживаної лексики. Залучення матеріалів спеціалізованих

періодичних видань публіцистичної спрямованості, віддзеркалене мовлення провідних фахівців галузі освіти, численні інтерв'ю з освітянами можуть допомогти у вивченні питань впливу антропоцентризму на становлення і розвиток термінології.

У публіцистичні жанри термінологія галузі освіти іноді вводиться таким чином, що в тексті утворюються смислові опозиції термінолексики й різних стилістично маркованих мовних одиниць. Такі семантичні опозиції є засобами вираження іронії, гри й інших риторичних прийомів. Звернімося до фрагменту газетної статті, яка повідомляє суспільству про інформаційну кампанію з наміром зміцнення статусу *державної мови*: «16 липня 2021 р. – початок нового етапу втілення закону про *державну мову*, який забезпечить збільшення присутності *державної мови* в публічному просторі та зміцнення її статусу як *державної*» [3]. В Укрінформ знаходимо семантичну опозицію, що виражає мовну гру, спрямовану на кодування думки, її непрозорість, негнучкість та неоднозначність: «Найбільше міфів навколо закону про *державну мову* існує внаслідок набуття чинності на початку поточного року ряду норм щодо сфери обслуговування: мали штрафувати підприємців за неживання української мови як *державної* <...>» [5]. Терміни галузі освіти виявляються органічно зв'язаними з одиницями інших термінологічних систем, з елементами публіцистичного стилю.

Перед сучасним галузевим термінознавством висувається завдання вдосконалення терміносистеми галузі освіти. Необхідно певною мірою упорядкувати окремі термінологічні поля, осмислити факти ономазіологічного варіювання засобів термінологічної номінації, надати більшої точності характеру визначення спеціальних понять у словниках і довідниках галузевої термінологічної лексики.

Галузева термінологія зберігає знання певної сфери суспільної практики. У термінологічних словниках акумулюється когнітивно-культурологічна інформація, елементи якої мають національну й інтернаціональну спільність. Знання й розуміння співвідношення національного

й інтернаціонального у процесах термінологізації може надавати допомогу в ситуаціях міжмовної комунікації, яка отримує значне поширення в цій професійній сфері як важливий складник забезпечення процесу науково-професійного спілкування, термінологічна лексика сприяє розвитку пізнання і збагачення інформаційної картини світу.

Аналіз професійного дискурсу в розвідці свідчить, що вихідний матеріал, знання комунікантів визначають пресупозицію, яка впливає на такі сторони висловлювання, як його структурно-семантична надмірність або економія, безпосередньо проявляється в особливостях функціонування термінологічної лексики, насамперед в ономазіологічній варіантності номінацій спеціальних понять і структурному варіюванні термінологічних одиниць.

Термінологічна лексика галузі освіти створюється й функціонує в межах літературної мови, тому вона орієнтована насамперед на реалізацію загальнолітературних норм. Але в окремих випадках проблема становлення терміна може виявлятися в окремих обмеженнях на рівні граматики, пов'язаної зі специфікою вживання мовного знака у процесах термінологічної номінації.

Висновки і пропозиції. Прагматичний аспект фокусується на комунікативній ефективності стилістичного мовного відбору. Когнітивний аспект пов'язаний із моделюванням процесів і механізмів актуальної мовленнєвої діяльності, спрямованих на здійснення стилістичного вибору мовних одиниць, в умовах реальної взаємодії.

Отже, терміни галузі освіти – це слова чи словосполучення, які містять інформацію про поняття теорії та практики зазначеної поліфункціональної сфери, спрямованої на оптимізацію соціального розвитку суспільства. Особливості формування терміносистеми галузі освіти в сучасній українській мові зумовлені насамперед динамікою розвитку держави. Прагматика термінології галузі освіти зумовлена тим, що кожен термін цієї царини містить не лише спеціальну інформацію, але й наповнення відповідним змістом.

Список літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Бусел. Київ : Перун, 2002. 1440 с.
2. Постанова Кабінету міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.07.2021).
3. Профспілка працівників освіти і науки України. URL: <https://pon.org.ua/novyny/8839-ukrayinskoyi-stane-blshe-nformacyna-kampanya-z-zmchnennya-statusu-derzhavnoyi-movi.html> (дата звернення: 06.07.2021).
4. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/sis/>
5. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3254447-movna-politika-u-sferi-npv-ak-derzava-povinna-rozvivati-ukrainsku-movu.html> (дата звернення: 07.07.2021).

**Borysov V. A. TERMINOLOGICAL LEXIS OF EDUCATIONAL SPHERE:
COMMUNICATIVE-PRAGMATIC ASPECT**

The communicative-pragmatic aspect of learning the Ukrainian language (for professional purposes) requires attention to communicative and pragmatic components of language / speech phenomena related to the subject of speech, the addressee, social permissions, or prohibitions on certain speech actions. The society presupposes the existence of typical spheres of communication, such as administrative, legal, scientific, educational and other ones. The use of terminological lexis depends on social and specific communicative situation.

Thorough studying of professional speech and its components, terminological lexis in particular, presupposes distinguishing between two aspects: the structure of terms and language competencies. Any text of professional orientation should be analyzed from the viewpoint of the category of language personality, which realizes the communicative potential in professional speech and is in the center of processes related to terminological regulation.

In the presented research, terminology and professional speech go beyond literary language and are interpreted as varieties of language functioning in accordance with a weakly expressed variable coloring. Variable characteristics of professional speech in this case are limited by professional lexis and are reduced mainly to the use of professionalisms. The speech of representatives of professional associations is distinguished by the presence of terms and professional speech patterns. The article defines the terminology of educational sphere on the example of communication between specialists, regardless of the form in which it is reflected: written or oral, formal, or informal communication.

The social structure of the language and the structure of speech behavior of people in the society are characterized by specific features due to the social nature of the language. These are the types of variation of the language, social characteristics of speakers, and conditions under which speech occurs. The distribution of language resources depends on the spheres and conditions of communication. Adequate perception of terms that belong to a particular sphere presupposes formation of basic rules designed to understand existing and new terms.

Key words: *terminological lexis, sphere of education, communicative-professional aspect, means of communication, professional communication, terminological studies, pseudo-terms.*

Волошина К. В.

Університет сучасних знань

ІМЕННИКОВІ СУФІКСАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ В МОВІ ХУДОЖНЬОЇ ПРОЗИ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена вивченню еволюційних процесів в українській лексиці, що стають особливо інтенсивними під впливом позамовної дійсності. Інноваційні процеси в українській літературній мові відображають особливості модифікації умов суспільної комунікації, виникнення нових предметів і понять, трансформації поглядів та смаків мовців. У статті на матеріалі художньої прози початку ХХІ століття, зафіксованої в Національному лінгвістичному корпусі Українського мовно-інформаційного фонду НАН України, розглянуто особливості дериваційної неологізації лексики вказаного періоду, запропоновано узагальнене визначення термінів «інновація» та «лексична інновація» на позначення мовного нововведення. Проаналізовано специфіку суфіксальної деривації як найбільш продуктивного способу творення іменникових інновацій у мові художньої прози початку ХХІ століття: серед 500 опрацьованих іменникових лексичних інновацій шляхом суфіксації утворено 190 одиниць (38%). Досліджувані нами іменникові новотвори диференційовано на два основні різновиди: назви конкретних предметів (осіб/неосіб) з узагальненим словотвірним значенням «особа як носій процесуальної ознаки» та «особа як носій непроцесуальної ознаки» і назви абстрактних понять зі словотвірним значенням узагальненої непроцесуальної ознаки. У межах вказаних тематичних груп встановлено продуктивні словотвірні типи, зокрема досліджено різні морфологічні особливості аналізованих лексем, здійснено опис семантики іменникових суфіксальних інновацій із відповідним формантом. Підкреслено, що суфіксальна деривація нових слів активізує словотвірний потенціал як питомих, так і запозичених суфіксальних морфем та відіграє ключову роль у поповненні та розширенні словникового складу сучасної української мови.

Ключові слова: інновація, лексична інновація, суфіксальна деривація, словотвірний тип, новотвір, художня проза.

Постановка проблеми. Сучасна українська проза формує значний сегмент української словесності та показово відбиває особливості національно-мовної картини світу. Специфіка іменникового словотвору української художньої прози початку ХХІ століття та особливості дериваційної неологізації лексики вказаного періоду досі залишаються малодослідженими, що й актуалізує появу нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Лексична система сучасної мови повсякчас зазнає кількісних та якісних модифікацій, саме тому інноваційні процеси в українській лексиці неодноразово були об'єктом наукових розвідок вітчизняних лінгвістів: якісні зміни в лексико-семантичній системі мови та явища семантичної деривації вивчали В. В. Жайворонок, Л. А. Лисиченко, В. М. Манакін, І. А. Самойлова, Г. М. Вокальчук, Т. О. Бевз; динаміку мови аналізували О. А. Стишов, Л. І. Мацько, Т. А. Коць, Д. В. Мазурик, Л. В. Струганець, Л. Л. Михайленко; активізація певних словотвірних засобів, спричи-

нена законами як внутрішньомовного, так і впливом зовнішніх позамовних чинників, перебувала в центрі наукового зацікавлення Н. Ф. Клименко, К. Г. Городенської, В. В. Грешука, Є. А. Карпіловської, С. В. Семчинського, Г. М. Віняр та інших мовознавців; суфіксальний словотвір нових лексем у своїх працях досліджували О. А. Стишов, Є. А. Карпіловська, А. М. Нелюба, Ж. В. Колоїз, Г. М. Вокальчук.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз суфіксальної деривації іменникових інновацій у мові художньої прози початку ХХІ століття, виявлення їх словотвірної специфіки, зокрема іменникових лексичних інновацій, утворених суфіксальним способом.

Об'єктом дослідження є іменникові лексичні інновації, виявлені в текстах сучасної української художньої прози, а предметом – суфіксація в досліджуваних іменникових новотворах.

Джерельною базою стали ілюстрації з художньої прози Ю. І. Андруховича, С. Ю. Андрухович, Л. М. Дереша, Ю. Р. Іздрика, О. В. Ірванця,

С. В. Жадана, зафіксовані в Національному лінгвістичному корпусі Українського мовно-інформаційного фонду НАН України.

Виклад основного матеріалу. Нині термінів на позначення мовного нововведення та його різновидів існує чимало, серед них такі: *інновація, входження, вкраплення, неографізм, неозапозичення, неолексема, неологізм, неоморфема, нововведення, новотвір, неоформант* та інші. Найчастіше науковці на позначення мовного нововведення використовують термін «інновація» (див. праці Г. М. Вокальчук, Є. А. Карпіловської, Л. П. Кислюк, О. А. Стишова) [2, с. 35; 5, с. 229; 4, с. 149; 15, с. 172].

Термін «інновація» зафіксовано у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови», одне з трьох його значень – «нове явище у мові» [1, с. 400]. У «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» інновація розглядається як поява нового явища, закономірність змін у мові, які не були характерні для неї в попередній період розвитку [17, с. 69]. У словнику іншомовних слів та термінологічних сполучень інновація тлумачиться як «нове явище у мові, переважно у сфері морфології» й подано з ремаркою «*мовозн.*» [12, с. 472].

Ми термін *інновація* розуміємо як слово або значення слова, що існує у визначеній мовній сфері в окреслений період її функціонування, яке не існувало раніше в цій сфері мови, вживається в межах певної соціальної групи, письмово засвідчене в текстах певного стилю і ще не зафіксоване в нормативних загальномовних словниках цієї мови.

Лексичною інновацією вважаємо слово або словосполучення, що визначається новизною форми і значення, оновленням форми і значення (шляхом змін у морфемній структурі слова) або поєднанням нової форми зі значенням, що передавалося раніше іншими лексичними засобами.

Із наукової літератури відомо, що найпродуктивнішим способом творення іменникових лексем в українській мові є морфологічний, реалізований за допомогою словотвірних формантів у структурі похідного слова [16, с. 636]. Залежно від словотвірних засобів, якими утворюються слова, морфологічний спосіб поділяється на різновиди. У межах морфологічного способу найактивніше використовується суфіксальне словотворення, тобто приєднання суфіксів до твірної основи [16, с. 671], що здебільшого змінює частини мовний статус, категорійні ознаки, морфологічний вигляд твірного слова [11, с. 594].

Суфікс – це службова покоренева морфема, за допомогою якої утворюються слова та їхні несинтаксичні форми [3, с. 25]. Суфікс як словотвірний засіб відрізняється від інших морфем низкою ознак. Він чутливо реагує на вибір твірної основи і своє значення реалізує лише у зв'язку з кореневою морфемою. Суфікс, приєднуючись до кореня твірної основи, уточнює чи видозмінює поняттєвий зміст похідного слова і водночас є показником (разом із закінченням) належності його до певної частини мови. Саме суфікс виявляє здатність переводити основу слова з одного розряду (частини мови) в інший [9, с. 12].

Аналізований матеріал засвідчує, що продуктивність суфіксального словотворення є характерною для творення лексичних інновацій у мові художньої прози початку ХХІ століття, тому морфологічний спосіб, а зокрема суфіксація, потребує додаткового вивчення. До прикладу, серед 500 проаналізованих іменникових лексичних інновацій шляхом суфіксації утворено 190 одиниць (38%).

Якщо в загальноживаній мові поява значної кількості іменникових новотворів викликана потребою в номінації певних понять, то в розмовному стилі і в мові художніх творів їх виникнення підпорядковане переважно завданням виявлення мовної експресії. Це, за словами О. А. Стишова, зумовлено «нейтралізацією експресивних засобів висловлювання, характерних для попереднього періоду розвитку функціонального різновиду мови, і пошуками нових виразово-зображальних одиниць», які поповнюються за допомогою лексичних інновацій [14, с. 112].

Активно розширюється тематична група іменників на позначення осіб, що є переконливим свідченням, насамперед, взаємодії позамовних чинників із власне мовними. Екстралінгвальні фактори сприяють динамічному продукуванню лексем цієї групи, що зумовлено постійною потребою номінації нових осіб за певними специфічними особливостями. Інтралінгвальні ж чинники не перешкоджають входженню зазначених новотворів до лексичної системи української мови, оскільки процес деривації відбувається за наявними в українській мові типами і моделями. Така закономірність простежується і в текстах сучасної української художньої прози.

Відповідно до того, наскільки активно створюються інновації за тим чи іншим словотвірним типом, можна з упевненістю говорити про ступінь їхньої продуктивності. До того ж словотвірна типологія інновацій є важливою не тільки

для визначення ступеня продуктивності словотвірного типу, а й для більш точного опису їхньої семантики: оказіональні утворення демонструють ті семантичні межі, які визначали можливість конструювання слів із відповідним формантом [6, с. 5].

Під словотвірним типом розуміємо «формально-семантичну схему побудови похідних слів, мотивованих твірними основами певної частини мови за допомогою того самого словотвірного форманта з тим самим значенням» [16, с. 622].

У мовознавчій літературі замість терміна «словотвірний тип» іноді вживається термін «словотвірна модель» («морфологічна модель»). Але більшість учених розмежовують ці два поняття. Термін «словотвірна модель» («морфологічна модель») використовуємо для позначення «морфологічних різновидів того самого словотвірного типу. Слова того самого словотвірного типу можуть утворюватися з різними морфологічними особливостями, тобто за різними морфологічними моделями» [10, с. 57]. Таким чином, в одному словотвірному типі можуть поєднуватися слова, побудовані за різними моделями [16, с. 619; 7, с. 193].

Досліджувані нами суфіксальні іменникові новотвори є тематично різноплановими. Вони об'єднують назви осіб, опрідметнених дій, абстрактних понять, предметів тощо, тому, услід за Ж. В. Колоїз [6, с. 31], вважаємо доцільним усі інноваційні іменники диференціювати на два основні різновиди: 1) назви конкретних предметів (осіб/неосіб); 2) назви абстрактних понять, де перші своєю чергою об'єднують похідні з узагальненими словотвірними значеннями: «особа як носій непроцесуальної ознаки» та «особа як носій процесуальної ознаки».

Таким чином, до першого різновиду «назви конкретних предметів» зараховуємо словотвірний тип «іменник + івк(а)»: від іменників за допомогою суфікса -івк(а) і під впливом тенденції до мовної економії, тобто шляхом суфіксальної універбації (різновиду суфіксального способу словотворення, при якому словосполучення за допомогою суфіксації згортається в слово [16, с. 749–750]), утворюються інновації жіночого роду на позначення конкретних понять: *моторівка* 'моторний човен' (мотор + -івк-а ← мотор), *цинамонівка* 'настійка на цинамоні' (цинамон + -івк-а ← цинамон), *джинсівка* 'куртка з джинсу' (джинс + -івк-а ← джинс) та ін. Напр.: На жаль, ніде в Україні мені не вдалося знайти якої-небудь

Цинамонівки (Ю. І. Андрухович [3]); По ній безупинно ішли катери, **моторівки** та інші малі судна – проти течії (п'ятниця) і за нею (неділя) (Ю. І. Андрухович [3])... пачка «Галузу», вже добряче пожмакана й пом'ята, знайшлась у лівій кишені **джинсівки** (О. В. Ірванець [7]).

Оказіональні іменники з узагальненим словотвірним значеннями «особа як носій непроцесуальної ознаки» є здебільшого відіменниковими чи відприкметниковими похідними, номінують особу за родом діяльності, територіальною належністю, зовнішніми чи внутрішніми характеристиками і т. ін. [6, с. 31]. Таке словотвірне значення мають суфікси -ець, -ар, -иц(я), -ичк(а), -ічк(а), -их(а), -ник, -льник, -ач.

Суфікс **-ець** у художній прозі аналізованого періоду бере участь у творенні лексичних інновацій, що означають осіб за видом діяльності або певними іншими ознаками і належать до словотвірного типу «**прикметник + -ець**»: *потерпілець* (*потерпіл* + -ець ← *потерпілий*), *невидимець* (невидим + -ець ← невидимий), *колійовець* (колійов + -ець ← колійовий) та ін. Напр.: Морська вода наповнює човен аж по вінця, він от-от готовий затонути – тож **потерпільцям** доводиться вичерпувати воду всіма можливими способами (С. Ю. Андрухович [1]).

Суфікс **-ар** і його різновид перед м'яким приголосним чи **-яр** в українській мові традиційно утворює назв людей за спеціальністю, професією чи взагалі родом діяльності. У текстах художньої прози початку ХХІ століття із зазначеним афіксом фіксуємо невелику кількість лексем, що творяться за типом «**іменник + -ар**»: *дрожкар* (дрожк + -ар ← дрожки), *м'ясар* (м'яс + -ар ← м'ясо), *шматтяр* (шматт + -яр ← шмаття). Напр.: Огрядна, широка, з животом, що випинався вперед, немов клунок *шматтяра*, з викоченими світлими очима [...] вона поволі брела Липовою... (С. Ю. Андрухович [1]). В одиничних випадках суфікс **-ар** конкретизує значення слова, увиразнює його граматичні категорії, зокрема рід і число: *гіпар* (гіп + -ар ← гіпі). Напр.: Зденек – це справжнісінький старий чеський **гіпар**... (Ю. І. Андрухович [3]).

Традиційно в українській мові загальні назви на позначення осіб жіночої статі утворюють від назв осіб чоловічої статі. На думку А. М. Налюби, така традиція превалює в інноваційних процесах, тому наявність самих пар чоловік-жінка «справді можна назвати «примусовим» явищем, настільки воно є закономірним». Ось чому і в УМЕ зазначено, що наявні «лише поодинокі назви осіб жіночої статі, не співвідносні з іменниками чоловічого

роду <...>, як і рідкісні випадки <...> творення іменників чоловічого роду від жіночого» [8, с. 92; 16, с. 354].

Так, в аналізованому матеріалі виявлено іменники-фемінітиви, що творяться за традиційним словотвірним типом («іменник чоловічого роду + -к/ -иц(я)/ -ичк(а)/ -ічк(а)/ -их(а)»), наприклад: *планетниця* (планетн + -иц-я ← планетник), у межах якого функціонує словотвірна модель чергування к-ч, наприклад: *біоенергетичка*, (біоенергетич + -к-а ← біоенергетик), *панчиха* (панч + -их-а ← панк). Напр.: Так от, не образився Волшебник, тут є одна така **планетниця**, вона – це саме – якби телепатка... (Ю. І. Андрухович [2]). Гладкий Хіппі розповів справді несамовиті речі. Про кумпанію, яка складалась із п'яти панків та двох **панчих** (Л. М. Дереш [5]).

Серед суфіксів суб'єктивної оцінки переважають суфікси із позитивною семантикою, меншу групу становлять суфікси із негативним значенням, однак діапазон емоційних відтінків негативно-оцінних суфіксів досить широкий: від слабо виражених відтінків згрубілості, зневажливості до зневаги, іронії, презирства. Зокрема, в межах аналізованих нами інноваційних лексичних одиниць виявлено іменники чоловічого роду зі здрибно-пестливим значенням, утворені за моделлю «іменник + -чик», що мають зменшено-зневажливу конотацію і позначають осіб; інколи твірною основою таких лексем є жаргонізми або просторіччя: *міліціонерчик* (міліціонер + -чик ← міліціонер), *друганчик* (друган + -чик ← друган). Напр.: Вони там, усі вони ... Федя та його **друганчики**, Гладкий Хіппі й Дзвінка (Л. М. Дереш [5]).

Погоджуємося із твердженням Ж. В. Колоїз, що «оказіональні іменники з узагальненим словотвірним значенням «особа як носій процесуальної ознаки» є віддієслівними похідними, номінують особу як виконавця певної дії, роду її заняття або як носія певної процесуальної ознаки, що визначає її поведінку» [6, с. 33].

Зокрема, в досліджуваному матеріалі від дієслівних основ за посередництва складних за своїм походженням суфіксів **-ник (-льник)** утворюються лексичні інновації на позначення осіб чоловічої статі за видом діяльності («дієслово + **-ник (-льник)**»): *відповідальник* (відповіда + -льник ← відповідати). Напр.: Всі, хто не потрапив до першої п'ятірки **відповідальників**, повиходили з класу (Л. М. Дереш [5]).

Окрему групу зафіксованих новотворів у текстах художньої прози початку ХХІ століття становлять віддієслівні іменники, утворені за допо-

могою власне українського суфікса **-ач**. Деривати, що належать до цього типу («дієслово + **-ач**»), походять від дієслів недоконаного виду, часто префіксальних, уживаються на позначення особи як виконавця певної дії: *ковтач* (ковт + -ач ← ковтати), *зривач* (зрив + -ач ← зривати), *плекач* (плек + -ач ← плекати), *заковтувач* (заковтув + -ач ← заковтувати), *очорнювач* (очорнюв + -ач ← очорнювати), *висміювач* (висміюв + -ач ← висміювати) та ін. Напр.: ...недвозначно агресивна пильність так званої охорони <...> **відкривачів** дверей, вестибульних пітбульних вертухаїв... (Ю. І. Андрухович [3]); ...в літературу прийшов професійний **очорнювач**, цинічний **висміювач** найсвятіших для нашої людини понять (О. В. Ірванець [7])

Іменникові інновації на позначення абстрактних понять творяться переважно від прикметникових та дієслівних основ і мають значення узагальненої непроцесуальної ознаки, а суфікси в таких лексемах вказують на наявність у предмета або особи якості, властивості твірного слова. Тому до другого різновиду «назви абстрактних понять» зі словотвірним значенням узагальненої непроцесуальної ознаки зараховуємо подані нижче словотвірні типи.

Словотвірний тип «іменник + **-ізм**», що має значення «суспільно-політичні напрями, властивості, особливості вияву характеру людини», представлено невеликою кількістю утворень, похідних від розмовних лексем або аббревіатур: *западлізм* (западл + -ізм ← западло), *совкізм* (совк + -ізм ← совок). Такі деривати є абстрактними поняттями і виникли за аналогією до лексем, що означають суспільно-політичні, наукові, естетичні, мистецькі напрями, стани, процеси, дії тощо, однак мають переважно негативно-зневажливу конотацію. Напр.: ...будь-які вияви уваги з боку змонтованої навколо мене реальності обов'язково закінчуються наперед прогнозованими гадостями чи просто дрібним життєвським **западлізмом** (С. В. Жадан [6]); Який безнадійно запущений **совкізм**, що навіть і не збирається відходити в минуле! (Ю. І. Андрухович [3]).

Словотвірний тип «прикметник + **-ість**» охоплює велику кількість відприкметникових іменників зі значенням якості, властивості, стану: *сновидність* (сновидн + -ість ← сновидний), *розсвареність* (розсварен + -ість ← розсварений), *домашність* (домашн + -ість ← домашній), *колишність* (колишн + -ість ← колишній), *собачість* (собач + -ість ← собачий), *вихудлість* (вихудл + -ість ← вихудлий), та ін. Семантика таких лексем тісно пов'язана із семантикою твірних основ.

Напр.: Я пам'ятаю відчуття **сновидності**, густої нереальності ситуації... (Л. М. Дереш [4]).

Найпоширенішими серед іменників з абстрактним значенням, а також за значенням збірності, соціативності в сучасній українській мові є утворення з суфіксом **-ств(о)** та його фонетичним варіантом **-цтв(о)**. У рамках аналізованого матеріалу засвідчено словотвірний тип «іменник + **-ств(о)**»: *вар'ятство* (вар'ят + -ств(о) ← вар'ят), що включає також морфонологічну модель чергування ч – ц: *утікацтво* (утікац + -ств(о) ← утікач). Напр.: Я застав Мюнхен у мить **утікацтва** до нього ледь не всього світу (Ю. І. Андрухович [3]). Аналізований формант також бере участь у творенні складних слів (композиція + суфіксація), що виражають абстрактні поняття: *короткожителство*, *всєїдство*. Напр.: Тут, звичайно, заритий собака довгожителства (а також **короткожителства**) (Л. М. Дереш [4]).

Словотвірний тип «дієслово + **-анн(я), -янн(я)**» активно утворює віддієслівні субстантиви середнього роду – «назви абстрактних понять», що репрезентують значення процесуальної ознаки, узагальненої дії або результату дії: *пересварювання* (пересварюв + -анн-я ← пересварюватися), *рідшання* (рідш + -анн-я ← рідшати), *тусування* (тусув + -анн-я ← тусуватися), *захлинання* (захлин + -анн-я ← захлинатися) та ін. Напр.: ... вони по одному тягнуться схилом полонини вгору

[...] назустріч електричним спалахам і **захлинанню** псів (Ю. І. Андрухович [6]). Непоширений суфікс **-інн(я)** характерний лише для ідіостилю Ю. Андруховича: *садніння* (садн + -інн-я ← саднити), *збожевоління* (збожевол + -інн-я ← збожеволіти) та ін. Напр.: ... конатиме від власного серцебиття, до якого додається тупе *садніння* під ложечкою... (Ю. І. Андрухович [2]). А формант **-енн(я)** притаманний словотворчості тільки Любка Дереша: *дивлення* (дивл + -енн-я ← дивитися). Напр.: Миттєве зчитування людини, нагадує моє «**дивлення** в пам'ять» (Л. М. Дереш [4]).

Збірні іменники на позначення сукупності конкретних предметів із суфіксами **-ючч(я)** становлять окремий словотвірний тип «іменник + **-ючч(я)**»: *тернюччя* (терн + -ючч-я ← терен), *палюччя* (пал + -ючч-я ← палка/палиця). Напр.: ...розсікаючи вище описаним щитом на даху всіляке лісове гілляччя і **палюччя**... (Ю. І. Андрухович [2]).

Висновки й пропозиції. Проаналізований матеріал свідчить, що утворення нових слів шляхом суфіксальної деривації відіграє ключову роль у поповненні та розширенні словникового складу сучасної української мови, активізує словотвірний потенціал як питомих, так і запозичених суфіксальних морфем, що визначає семантико-структурні характеристики досліджуваних інноваційних лексичних одиниць.

Список використаної літератури:

1. Великий тлумачний словник української мови / укладач і головний редактор В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.
2. Вокальчук Г. М. «Я – беззразковості поет» (словотворчість Михайля Семенка). Рівне : Перспектива, 2006. С. 35.
3. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. Київ : Вища школа, 1999. 207 с.
4. Карпіловська Є. А. Вплив інновацій на стабільність мовної системи : регулятори системної рівноваги. *Мовознавство*. 2008. № 2-3. С. 148–158.
5. Кислюк Л. Функціонування та словотвірний потенціал неозапозичень в сучасній українській мові. *Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Філологія*. 2007. Вип. 15–18. С. 228–231.
6. Колоїз Ж. В. Неузале словотворення. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. 156 с.
7. Микитюк О. Р. Сучасна українська мова: самобутність, система, норма. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2010. 440 с.
8. Нелюба А. М. Жаргоновий «жіночий» словотвір на тлі літературномовних інновацій. Лінгвістичні дослідження. 2014. Вип. 38. С. 90–97.
9. Плющ М. Я. Граматика української мови : у 2 ч. Ч. 1 : Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ : Вища школа, 2005. 288 с.
10. Пономаренко С. С. Класифікаційні типи морфонологічних моделей в українській мові. *Мовознавство*. 2016. № 6 (листопад-грудень). С. 57–65.
11. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
12. Словник іншомовних слів та термінологічних сполучень / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. Київ : Довіра, 2000. 168 с.

13. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації) : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ, 2003. 597 с.

14. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). Київ : Вид. центр КНЛУ, 2003. 388 с.

15. Стишов О. А. Лексичні інновації з погляду нормативності (на матеріалі підстилю ЗМІ 90-х років ХХ століття). *Українська мова: з минулого в майбутнє* : матеріали наукової конференції. Київ, 1998. С. 172–176.

16. Українська мова : енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський [та ін.]. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с.

17. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Андрухович С. Ю. Фелікс Австрія. Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. 288 с.
2. Андрухович Ю. І. 12 обручів. Київ : Критика, 2005. 276 с.
3. Андрухович Ю. І. Лексикон інтимних міст. Чернівці : Meridian Czernowitz, 2011. 478 с.
4. Дереш Л. М. Намір. Київ : ПП Дуліби, 2006. 296 с.
5. Дереш Л. М. Поклоніння ящірці: як нищити ангелів. Київ : Кальварія, 2004. 172 с.
6. Жадан С. В. Депеш Мод. Харків : Фоліо, 2004. 229 с.
7. Ірванець О. В. Рівне/Ровно (стіна). Львів : Кальварія, 2002. 189 с.

Voloshyna K. V. NOUN SUFFIXAL INNOVATIONS IN THE LANGUAGE OF PROSE FICTION OF THE BEGINNING OF THE XXI CENTURY

The article is devoted to the study of evolutionary processes in the Ukrainian vocabulary, which are especially intense because they are significantly influenced by the extralinguistic reality. Innovative processes in the Ukrainian literary language reflect the peculiarities of the modification of social communication conditions, the emergence of new objects and concepts, the transformation of speakers views and tastes. On the material of fictional prose of early 2000s, recorded in the National Linguistic Corps of the Ukrainian Language and Information Fund of the NAS of Ukraine, authors consider the features of derivational neologization of this period vocabulary, offer a generalized definition of “innovation” and “lexical innovation” to denote language innovation. The specificity of suffix derivation as the most productive way of creating noun innovations in the language of fictional prose of early 2000s is analyzed: among 500 analyzed noun lexical innovations by suffixation, 190 units (38%) are formed. The noun innovations studied by us are differentiated into two main types: 1) names of specific objects (persons/non-persons) with generalized word-forming meaning “person as a bearer of procedural sign” and “person as carrier of non-procedural sign”, and 2) names of abstract concepts with word-forming meaning of generalized non-procedural sign. Within the specified thematic groups, productive word-forming types are established, in particular various morphological features of the analyzed tokens are investigated, the semantics of noun suffix innovations with the corresponding formant is described. It is emphasized that the suffixal derivation of new words activates the word-forming potential of both specific and borrowed suffixal morphemes and plays a key role in replenishing and expanding the vocabulary of the modern Ukrainian language.

Key words: innovation, lexical innovation, suffix derivation, word-forming type, neologism, fiction.

Воронюк І. О.

Національний університет «Запорізька політехніка»

Хижняк В. В.

Національного університету «Запорізька політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Запропонована робота є спробою дослідити взаємозв'язок понять «інформаційне суспільство» і «мовна особистість», конкретизувати, що являє собою Інтернет-комунікація, появу якого типу нової особистості вона зумовила. У статті уточнюються аспекти формування мовної особистості, визначено соціо- і психолінгвістичні характеристики мовної особистості в інформаційному суспільстві та чинники, що впливають на її становлення.

У публікації доведено, що людина нині бере активну пряму участь у процесах вироблення та циркуляції інформаційних потоків. Глобалізація і розвиток Інтернет-технологій зумовили появу нового типу комунікації і цілком своєрідного тексту, сформували новий тип особистості – віртуальної.

Комунікативний простір Інтернету трансформувалася мовний статус особистості, надав їй нових вимірів. Комунікант, перебуваючи в умовах поліекранності та гіпертекстуальності, набуває унікальної здатності – існування у взаємовиключному і водночас взаємозумовленому поєднанні свого індивідуального суверенітету і творчого розчинення у світовому просторі. Таке позиціонування визначає і нове мовне самовираження, в процесі якого мовна особистість реалізує своє прагнення до публічності, залишаючись анонімною. У статті підкреслено, що аналіз поняття «мовна особистість» перспективний для вивчення і формування мовної особистості засобами української мови, національної культури, системи ціннісно-оцінних орієнтирів (соціально-культурних та морально-етичних) із метою формування професійно досконалого, висококомпетентного, конкурентоспроможного фахівця відповідно до вимог суспільства і ринку праці. Доведено, що, хоч із розвитком Інтернет-технологій змінилися способи передавання й опрацювання інформації, залишається незмінним в Інтернет-комунікації домінування слова. І це слово має формувати життєві орієнтири, виховати смак, адже культура мови і мовлення завжди буде індикатором загальної культури та професіоналізму особистості.

Ключові слова: інформаційне суспільство, Інтернет-комунікація, мовна особистість, віртуальний комунікант.

Постановка проблеми. Нині людина глибоко вкорінена в інформаційно-технічні детермінанти цивілізаційного розвитку, адже людське суспільство переходить від індустріальної до інформаційної стадії розвитку, що змінює не лише якість людського буття, а і саму сутність людини. Нині особистість має або адаптуватися до нового інформаційного середовища, або почати його контролювати, формуючи відповідно до власних потреб. Реалії сьогодення не могли не позначитися на людській особистості, на специфіці її мислення і мовлення. Особистість відображає себе в мові, через мову. В епоху інформатизації з'являється нова мовна особистість, вивчення якої і визначає актуальність запропонованого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен інформаційного суспільства, роль

і місце людини в ньому стали предметом вивчення багатьох галузей науки (філософії, політології, соціології, антропології). Цим питанням присвячені праці І. Аристової, Д. Белла, О. Данильяна, О. Дзьобаня, М. Кастельса, О. Сосніна, О. Тоффлера та ін. Поняття мовної особистості також є інтердисциплінарним, воно активно досліджується в мовознавстві, соціології, психології, соціолінгвістиці, психолінгвістиці, філософії, етнографії, ставши одним із ключових понять у галузі культури мови, лінгвостилістики, комунікативної лінгвістики. Це праці Ф.Бацевича, Ю. Вороб'я, Т. Гриценко, А. Загнітка, І. Ковальчук, Л. Компанцевої, Л. Мацько, М. Пентилюк, О. Тищенко, С. Чемеркіна та інших.

Постановка завдання. Запропонована робота є спробою дослідити взаємозв'язок цих двох

понять – інформаційне суспільство і мовна особистість у ньому, конкретизувати, що являє собою Інтернет-комунікація, появу якого типу нової особистості вона зумовила, уточнити аспекти формування мовної особистості, визначити соціо- і психолінгвістичні характеристики мовної особистості в інформаційному суспільстві та чинники, що впливають на її становлення.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом активно розвиваються технології і засоби зберігання, оброблення і передання інформації. Тому сучасне суспільство стали називати інформаційним. З'являється єдина глобальна *комунікаційна система*, що забезпечує людство великими обсягами досяжної інформації. Як зауважено в колективній монографії, соціум нині – це комунікаційна система [1], де постійно здійснюється обмін інформацією та думками і де кожен має право на доступ до інформації, на відстоювання власної позиції, творення нової реальності. Перенесення процесів фізичної соціальної взаємодії в середовище симуляції актуалізує появу нового погляду на розвиток особистості [1, с. 15]. Формування «людини інформаційної» – одна з базових характеристик інформаційного суспільства, процеси соціальної комунікації в якому стали можливими завдяки його віртуалізації, тобто існування в цифровій реальності. У період соціокультурної трансформації суспільства весь цей обсяг інформації має опрацювати мовець. Активне використання нових засобів спілкування – електронної пошти, форумів, чатів та ін. серйозно впливають на зміст і форму спілкування. Реалії сьогодення дають підстави говорити про активну адаптацію мовної особистості до умов інформаційної доби, що виявляється у формуванні так званого *психосоціального мовця*, який у професійній діяльності й особистісному спілкуванні активно послуговується сучасними технологіями опрацювання інформації.

На поч. ХХІ ст. українські науковці трактують феномен мовної особистості по-різному. Ф. Бачевич обґрунтовує думку про те, що «мовна особистість – індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення й сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності» [2, с. 212]. Л. Мацько під мовною особистістю має на увазі «узагальнений образ носія мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних здатностей і здібностей, мовної культури і смаку, мовних традицій і мов-

ної моди» [3, с. 3]. Л. Струганець вважає, що мовна особистість – мовець, який досконало знає мову, усвідомлено творчо володіє нею, сприймає мову в контексті національної культури як її духовну серцевину, користується мовою як органічним засобом самотворення, самоствердження і самовираження, розвитку своїх інтелектуальних та емоційно-вольових можливостей та як засобом соціалізації особи в суспільстві [4, с. 38]. Отже, особистість, що опановує мовні знання, створює власну мовну свідомість, яку П. Селігей трактує як «форму свідомості, яка обіймає знання, почуття, оцінки й настанови щодо мови та мовної дійсності» [5, с. 13]. Науковці традиційно розглядають мовну особистість за трьома рівнями: вербально-семантичним, лінгвокогнітивним і мотиваційно-прагматичним. Характеристики мовної особистості інформаційної доби нині переглянуті. У наявній моделі мовної особистості до мовної, мовленнєвої, комунікативної і соціокультурної компетентності додають компетентність інформаційну – коректне сприйняття інформації, вміння її добирати, аналізувати, систематизувати, продукувати. Проблематика мови Інтернет-комунікації нині надзвичайно актуальна. Інтернет-комунікація породила нову мовну особистість, віртуальну, із трансформованим мовним статусом.

Аналізуючи інформаційне суспільство і мовну особистість у ньому, перш за все варто згадати *категорії часу і простору*, які зазнали змін. Можливості комунікації тепер розширені, адже людина долає відстань, до того ж миттєво, без просторового зближення. Комунікант нині сам визначає «дисципліну часу», регулює момент інформування, можливість відтермінування. Іспанський соціолог М. Кастельс говорить про переосмислення розуміння часу, знищеного швидкістю, і влучно називає його «позачасовим часом» [6, с. 402].

Наступною характеристикою віртуальної мовної комунікації є *гіпертекстуальність*. Ідеться про нове явище текстології – *гіпертекст*, за принципом якого організовано мовний простір Інтернету. Структурна організація Інтернет-дискурсу являє собою гіпертекст – нову форму тексту із чіткою ієрархічною системою, навігацією у вигляді гіперпосилань, інтерактивними можливостями, що характеризується нелінійністю, незавершеністю, децентралізацією, множинністю авторства та введенням стосунків «автор-читач-співавтор». Множення контекстів для взаємодії суб'єктів робить можливою появу *багатомірної особистості* в умовах віртуальності.

Багаторівневість – ще одна ознака мовної особистості та комунікації загалом в Інтернет-просторі. У мережі комунікант може з'являтися в різних масках під різними ніками. З одного боку, *анонімність* спрощує процес спілкування, сприяє легшому встановленню контакту, з іншого – сприяє неконтрольованості змісту викладених матеріалів і розв'язаності в поведінці автора. Віртуальність провокує людину на звільнення прихованих рис її особистості, які в реальному житті обмежені психологічними комплексами, причому звільнення це відбувається саме в мовній сфері, бо сама людина існує в Інтернеті, перш за все, в мовній формі. У цьому контексті вчені говорять про існування фейкової (брехливої) мовної особистості.

Американський соціолог Е. Тоффлер зауважив, що у зв'язку з поліваріативністю, багатоцентровістю, гетерогенністю, диференційованістю інформаційної соціальної системи виникає «модульна людина», здатна легко змінювати типи діяльності, належність певним угрупованням тощо [7]. Індивід у мережевих комунікаціях хоч є гнучким, проте внутрішньо децентралізованим, має мозаїчну ідентичність, нецілісний характер свідомості.

Комунікація пронизує всі соціальні процеси, проте має не лише позитивні, а й тривожні наслідки, оскільки призводить, на думку С. Куцепала, до *віртуалізації* (дереалізації) реальності, уможливорює маніпуляцію свідомістю, перетворює людину на «розірваного» «часткового» суб'єкта, який стає «ретранслятором» повідомлень, наслідком чого стає втрата власного «Я», втрата особистості [8, с. 531]. *Дистанційованість* сучасної людини від собі подібних, її свого роду ізолюваність призводить до того, що в ній розвивається внутрішня вимога діалогу, необхідність комунікації. Масова культура з такого погляду розглядається вченими як адаптаційний механізм, що виконує роль психологічного регулятора в житті суспільства й окремого індивіда.

Особливістю комунікативної реальності Інтернету також є, на думку дослідниці О. Тищенко [9, с. 35], *інтерактивність*. Кожен користувач має змогу не лише користуватися інформацією, а й брати активну участь у процесах вироблення та циркуляції інформаційних потоків. Отже, інформація набуває цінності не тільки завдяки загальнодоступності, пізнавальності, а й тому, що дає змогу особистості персоналізуватися та самоідентифікуватися.

Спілкування в мережі відбувається в писемній формі, проте в умовах інтерактивної мережевої комунікації темп мовлення наближений до форми усної. Оперативність, прилюдність обміну інформацією, спілкування в реальному часі зумовлюють появу

нового *стилю* – *книжно-розмовного* (чи *усно-писемного*). При цьому якісно новою ознакою стилю також є його спонтанність, незважаючи на письмове відтворення. Такому спілкуванню притаманна підкреслена розмовність, економія мовних засобів, з одного боку, та їх надлишковість – з іншого. Звідси й правило мережевого етикету – висловлюватися швидко і просто. Тож змінюється психологія формування інформації, призначеної для Інтернет-вживання. Орієнтація на мережеву аудиторію змушує авторів мислити новими категоріями, викладати інформацію стисло, лаконічно. Однак це стосується лише жанрів масової комунікації. Офіційні документи та наукові праці існують як звичайні паперові тексти. Особливої уваги вартий культуромовний і загалом культурний рівень комунікації в мережі. Як зауважив С. Чемеркін [10, с. 234], розмовність актуалізувала в сучасній українській мові потужну хвилю *обценної лексики*, такі одиниці набули масового характеру, знижуючи загальний культурний рівень користувача чи його культуромовні запити. Відсутність наслідків такого спілкування стала причиною заповнення ненормативними одиницями Інтернет-текстів, нехтування кодифікованою нормою, односторонньою тематикою комунікації, здебільшого розважального характеру. Однак толерантне ставлення реципієнта до мови продуцента створює прийнятні умови для такого типу комунікації. Аналізуючи мовно-стилістичні особливості Інтернет-тексту, варто зазначити тенденцію до використання *комп'ютерного сленгу* (*юзер, конект*), *запозичення* значної кількості слів з англійської мови, навіть якщо в українській мові є слово з подібним значенням (*коуч, лук, пост, хаб, челендж*), інколи додавання українських афіксів до кореня англійського слова: *банити, гейтити, клікнути, офлайнний* тощо. Намагання швидко висловитися призводить до свідомого чи несвідомого *ігнорування норм літературної мови* мовною особистістю, як-от: велика чи маленька літера, відсутність апострофа чи лапок. Нині дуже популярні та дуже розвинуті клавіатури або ж програми, що мають таку функцію, як автокорекція, однак вона не дає людині самій думати, як правильно писати слово.

Негативним є те, що за висловлюванням людини *неможливо зрозуміти її емоції*. Частково цю проблему вирішують так звані *смайли* (еміотикони, емограми), *написання слова чи речення великими літерами, повторення літери чи розділового знака*, що допомагає співрозмовникові передати експресивно-емоційне забарвлення висловлень. Потреба в осмисленні цього лінгвістичного факту спричинила появу нового терміна – *«письмова вимова»*.

Отже, і мовна комунікація, і мовна особистість в інформаційному суспільстві набули нових характеристик: наявність електронного каналу передавання інформації між комунікантами; опосередкованість технічним засобом комунікації, наприклад, комп'ютером; віртуальність, тобто знакова, символічна взаємодія; дистанційність; трансформація часопростору; гіпертекстуальність; багаторівневність; анонімність; заміщений характер спілкування, бо мінімальна кількість інформації про співрозмовника сприяє посиленню уваги до метатексту; добровільність спілкування, адже в будь-який час можна долучитися до нього чи завершити; креативність; креолізованість (поєднання вербальних і невербальних засобів передавання інформації: текст, відео, аудіо, малюнки, фото, символи, шрифти); передавання невербальних засобів графічними; взаємопроникнення усного мовлення і писемного викладу; жанрова неоднорідність (чат, форум, блог, сайт тощо); своєрідність етики та етикету (*netiquette* – нетикет).

Висновки і пропозиції. Отже, нині соціум як глобальна комунікаційна система забезпечує людство великим обсягом інформації, даючи змогу не лише споживати інформацію, а й брати активну пряму, творчу, вільну та інтерактивну участь у процесах вироблення та циркуляції інформаційних потоків. Глобалізація і розвиток Інтернет-технологій зумовлюють появу нового типу комунікації і цілком своєрідного тексту, формують новий тип особистості – віртуальної, чий параметри і специфіка детермінуються технічними особливостями мережі.

З одного боку, нині принципово спростилося передавання інформації (з'явилася дистанційна його форма) і знизилася витрати на це. Розширюються когнітивні й комунікативні можливості людини, стало можливим спілкування, здобуття нової (об'єктивної) інформації, індивідуального творення інфопростору безвідносно до часопростору. Анонімність і дистанційність певною мірою полегшують встановлення контактів. У мережі існує постійна проблема підтримання уваги, це призводить до комунікативного новаторства, оригінальної мовотворчості, а письмовий вид висловлювання підсвідомо впливає на прагнення автора уникати граматичних, пунктуаційних або стилістичних помилок у своєму мовленні

З іншого боку, використання технічного посередника погіршує стан здоров'я людини (зокрема тривале), дезорієнтує її подекуди в часопросторі. Перевірка грамотності комп'ютером знижує навички грамотного письма. Наявність величезної кількості інформації, як стверджують дослідники, перевантажує людський мозок, призводить до його перезбу-

дження і розгубленості комуніканта. Певна анонімність в інформаційному середовищі сприяє втраті контролю над висловленим, зниженню загальної культури мовця. Дистанційна форма комунікації сприяє появі відчуження. Намагання швидко висловитися призводить до мовних помилок або взагалі заміни слова символом чи аббревіатурою (поява уснописемного стилю – мови Інтернет-спілкування). Таке постійне усічення мови негативно впливає і на мислення людини. Фахівці з комп'ютерної лінгвістики зазначили, що граничне спрощення комунікації в Інтернеті призводить до спрощення мовної, а з часом і фізичної (реальної) особистості, викликаючи незворотні зміни в психіці. Візуалізація комунікації призводить до зниження здатності вербального вираження і сприйняття, знижуючи ефективність спілкування.

В умовах інформатизації особистість зіштовхується з проблемою *інформаційної безпеки*, зокрема захищеності інформаційного середовища, а також права людини на отримання об'єктивної інформації. У житті це реалізується через дезінформування з метою зміни поглядів і стану людей, поширення недостовірної, спотвореної, неповної інформації, використання неадекватного сприйняття людьми достовірної інформації тощо. У світі глобальних інформаційних потоків, неконтрольованого зростання інформаційних ресурсів і необмеженого доступу до них людина стикається з проблемою оброблення інформації. Структурована інформація – цінність, розрізнена ж створює хаос, інформаційні деструкції людської свідомості. Перед людиною сьогодні є вибір: використовувати мережу як розвагу або за її допомогою ставати освіченішим. І цей вибір залежатиме не від факту наявності Інтернету, а від виховання й соціального оточення людини, рівня сформованості в неї уміння шукати й відбирати інформацію.

Комунікативний простір Інтернету надає унікальну територію для саморепрезентування та творчої реалізації віртуальної особистості, трансформуючи водночас її мовний статус і надаючи їй нових вимірів. Комунікант, перебуваючи в умовах поліекранності та гіпертекстуальності, набуває унікальної здатності – існування у взаємовиключному і водночас взаємозумовленому поєднанні свого індивідуального суверенітету і творчого розчинення у світовому просторі. Таке позиціонування визначає і нове мовне самовираження, у процесі якого мовна особистість реалізує своє прагнення до публічності, залишаючись анонімною. Тож змінюються способи комунікації, що своєю чергою суттєво впливає на мову.

Аналіз сутності поняття «мовна особистість» перспективний для вивчення і формування мовної особистості засобами української мови, національної культури, системи ціннісно-оцінних орієнтирів (соціально-культурних та морально-етичних) із метою формування професійно досконалого, висококомпетентного, конкурентоспроможного фахівця відповідно до вимог суспільства і ринку праці.

Хоч із розвитком Інтернет-технологій змінилися способи передавання й опрацювання інформації, незмінним має залишатися домінування слова в Інтернет-комунікації. І це слово має формувати життєві орієнтири, виховати смак, адже культура мови і мовлення завжди буде індикатором загальної культури та професіоналізму особистості.

Список літератури:

1. Інформаційне суспільство в світі та Україні: проблеми становлення та закономірності розвитку : колективна монографія / За ред. В. Воронкової. Запоріжжя, 282 с.
2. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. Київ, 2009. 376 с.
3. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу. *Дивослово*. 2006. № 7. С. 2–4.
4. Струганець Л. Поняття «мовна особистість» в україністиці. *Культура слова*. 2012. № 77. С. 127–133.
5. Селігей П. Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. Київ, 2012. 118 с.
6. Кастельс М. Информационная эпоха: Экономика, общество и культура. Москва, 2000. 606 с.
7. Тоффлер О. Раса, власть и культура. Новая технократическая волна на Западе. Москва, 1986. С. 276–288.
8. Куцепал С. Комунікація та діалог у контексті освітніх викликів сучасності. *Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки*. 2012. Вип. 66(11). С. 531–534.
9. Тищенко О. Мова інтернет-спілкування: стиль, норма, освіта. *Дивослово*. 2011. № 12. С. 35–39.
10. Чемеркін С. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси. Київ, 2009. 240 с.

Voroniuk I. O., Hyzhniak V. V. FEATURES OF LINGUISTIC IDENTITY IMPLEMENTATION IN THE INFORMATION SOCIETY

Nowadays man has rooted in the information and technical determinants of civilization development deeply because human society is moving from industrial to information stage of development changing not only the quality of human existence but also the essence of man. Now the individual must either adapt to the new information environment or begin to control it by shaping according to own needs. Today's realities could be reacted on human personality, on the specifics of his thinking and speaking. Personality reflects itself in language and through language. In the age of informatization a new linguistic identity is appeared, the study of linguistic identity determines the topicality of this study. This work is an attempt to explore the relationship between the concepts of information society and linguistic identity to specify what the Internet communication is, the appearance of this new personality type is caused. In article it is defined aspects in the formation of linguistic identity, it is specified socio- and psycholinguistic characteristics of linguistic identity in information society and the factors influencing its formation. On the one hand, the release of information has been simplified fundamentally today (the online study mode has appeared) and the cost of this has been decreased. Human cognitive and communicative abilities are expanding; it is possible to become communication, getting of new (objective) information, individual creation of information space regardless of time and space. Anonymity and online mode are simplified to contact. There is a constant problem in the network, it is a problem of keeping attention, it leads to communicative innovation, original linguistic creation. The written form of speech is informed into the author's desire to avoid grammatical, punctuation or stylistic errors in their speech subconsciously. On the other hand, the use of technical intermediary worsens the state of human health (including long-term), disorients it somewhere in time and space. Computer literacy test reduces literacy skills. According to researchers, the presence of a huge information amount overloads the human brain, leads to its overexcitement and communicator's confusion. In information environment a certain anonymity contributes to the loss of control over pronouncement, reducing the communicator's general culture. Online mode of communication contributes to the emergence of alienation. Trying to speak quickly leads to language errors or in general the replacement of the word with a symbol or abbreviation (appearance of oral and written style). Such a constant reduction of language has a negative effect on human thinking. Communication visualization leads to a decrease in ability verbal expression and understanding reducing the communication effectiveness. The article proves that the personality also faces such a problem as information security in particular it is about information security environment and the right to objective information. Although with the development of Internet technology, the methods of information transmission and processing have changed. In Internet communication the dominance of the word should remain unchanged. And this word must ensure the formation of living orientations, education of taste, readiness for self-expression and self-realization.

Key words: information society, internet communication, linguistic identity, virtual communicator.

Єльнікова Н. І.

Харківський національний університет внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ДЕВІАНТНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті зроблено спробу дослідити теоретичні основи виникнення девіантної комунікації, описати сучасний стан дослідження проблеми девіації, запропоновано визначення девіації як терміна, зазначено погляди вчених на проблеми його детермінування. Закцентовано на дослідженні робіт вітчизняних і зарубіжних науковців різних галузей. Підкреслено необхідність концентрування уваги на творенні та реалізації Інтернет-тексту, поширеного серед загалу, для стійкого та толерантного соціуму.

У науковій розвідці проаналізовано праці вітчизняних і зарубіжних учених щодо проблеми девіантної комунікації як міждисциплінарного явища. Визначено спектр проблемних питань, які потребують лінгвістичного аналізу для уточнення статусних характеристик девіації в комунікації. Обґрунтовано думку, що термін «девіація» не має єдиного трактування в різних науках, оскільки виник він порівняно нещодавно й нині перебуває у процесі розвитку. Наведено етимологію понять «девіантність», «девіація», «девіантна поведінка», «девіантна комунікація», сформовано визначення наведених понять. Виділено компоненти, які характеризують девіантну поведінку людини. Виокремлено процеси зовнішніх соціальних умов, які впливають на людську поведінку. Окреслено проблеми девіації сучасних дослідників, які зумовлені здебільшого неузгодженням між людськими потребами та нормативністю вимог.

У дослідженні проаналізовано філософський, правовий, психологічний, культурологічний, лінгвістичний типізоване і нероздільне бачення проблематики визначення, теоретичного обґрунтування та дослідження девіантної комунікації як відхилення від нормативної діяльності різних систем. Запропоновано під час дослідження девіантної комунікації спиратися на три стрижневі постулати: нормативне – індивідуальне – девіантне. Окреслено метод вивчення девіації в системно-теоретичному когнітивно-комунікаційному аспектах, і систематизовано думки вчених на окреслену проблему в межах сучасної мовознавчої парадигми.

Ключові слова: девіантна комунікація, девіантна поведінка, девіація, тенденції розвитку, перспективи дослідження.

Постановка проблеми. Інтернет у наш час демонструє весь спектр сучасної української мови: лексичні, морфологічні, синтаксичні та стилістичні ресурси у всій динаміці її живого розвитку, з усіма актуальними формуваннями, концепціями й властивостями сьогодення в найрізноманітніших мовних втіленнях, оскільки щодня аудиторія мережі Інтернет множиться та урізноманітнюється.

Водночас віртуальний світ є своєрідним каталізатором, що надає особливої гостроти віртуального контенту та прискорює ті мовні та позамовні процеси, які відбуваються в українській спільноті. Досить виразно це виявляється в повсякденній неформальній Інтернет-комунікації, оскільки тексти, які формуються в процесі такого спілкування, що має публічний характер, концентрують у собі цікаві та подекуди безпрецедентні особливості.

У центрі Інтернет-комунікації перебуває персона, що є суб'єктом мовної дії, віртуального контактування та штучної реальності. Комунікантові необхідно створити дохідливий і зрозумілий

напис, логічний, із послідовним викладом матеріалу, інформаційно та стилістично точним змістом, що дасть змогу реципієнту встановити його смисл і подолати ймовірні труднощі, що з'являються під час передання інформації. Кожна мовленнєва ситуація в Інтернет-просторі зобов'язує учасника комунікації розумітися на «комп'ютерно-мережевому» кодуванні інформації, щоб реалізуватися в спілкуванні, незалежно від мовних тактик і стратегій, що цілком наявні в Інтернеті. Уникнути різноманітних комунікаційних бар'єрів у віртуальному світі, що традиційно постають під час живого спілкування (зовнішність, вік, соціальний статус), можна за допомогою нікнейма, який стає Інтернет-представником реальної людини. Такий формат спілкування, щоправда, має і зворотний бік, адже щорічно зростають різновиди радикальних дій, як-от: релігійна чи національна ворожість, приниження національної самоповаги, популяризація відособленості, вищості або посередності громадян за їхнім ставленням до мовної,

національної або соціальної спільноти, привселюдні гасла до вчинення вищеназваних дій. Тому сьогодні вкрай важливим є концентрування уваги на формуванні та функціонуванні Інтернет-тексту, що поширюється на масову аудиторію, створюючи стійке й водночас лояльне суспільство. Проблема девіантної комунікації є однією з ключових у сучасному мовознавстві, психології, соціології, правознавстві, педагогіці, політології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання девіації привертає увагу дослідників, зокрема не лише мовознавців, уже багато десятиліть. Значну кількість наукової літератури через об'єктивістичний підхід присвятили цьому питанню (Е. Дюркгейм, Р. Мертон та ін.), визначаючи суспільні стандарти, що є нормативними в оцінюванні людських дій і зовнішніх властивостей. Будь-які відмінності від соціальних шаблонів є девіантними, а персона з такою поведінкою виокремлюється як девіант. За суб'єктивістичним підходом, прихильниками якого є Г. Беккер, Р. Террі, М. Саппа та ін., поведінку людини називають девіантною, тобто невідповідною соціальним нормам, тоді, коли спільнота вважає її такою. Чимала кількість психологічних розвідок торкнулася питання девіації (З. Фрейд, Дж. Вотсон, К. Юнг, А. Адлер, Е. Вілсон, Л. Виготський, І. Зимова, А. Леонт'єв та ін.). Не стоїть осторонь і філософсько-правова концепція девіантних учинків і поведінки, що визначаються як правопорушення в межах зазначеної суспільної діяльності, науковими прихильниками якої є Я. Гилинський, Ю. Клейберг, К. Еріксон, Е. Херші, Н. Ківенко, Т. Гарасимів, О. Шевченко, Ю. Канібер, С. Корецький та інші. На лінгвістичному рівні девіантну комунікацію досліджували Ф. Бацевич, А. Капелюшний, Т. Бондаренко, Ю. Гарюнова, О. Селіванова, Г. Бардукова, Л. Чернюх, Н. Арутюнова, О. Земська, О. Кубрякова, Б. Городецький, Т. Ушакова, С. Цейтлін та ін.

Постановка завдання. Метою цього дослідження є аналіз теоретичних основ і напрямів тлумачення девіантної комунікації в сучасних наукових розвідках крізь призму різноманітних факторів демонстрації такого спілкування в суміжних із мовознавством наукових галузях.

Виклад основного матеріалу. У науковому вимірі поняття «девіація» не має єдиного трактування, оскільки з'явилося воно порівняно нещодавно й зараз перебуває на стадії розвитку. Подекуди терміни «девіація», «девіантність», «девіантна поведінка», «девіантна комунікація» в наукових розвідках є синонімічними. Необ-

хідно зауважити, що девіація має низку варіацій. Так, наприклад, Г. Апінян виокремлює колективну, індивідуальну, сакральну, ігрову й інші види девіацій. Водночас науковець наголошує на тому, що термін «девіація» слід вважати найзагальнішим, що закріплює цей феномен [1, с. 119].

Відомий учений А. Коен (А. Cohen) девіантною поведінкою називає ту поведінку, що суперечить інституціоналізованним сподіванням, тобто тим сподіванням, які поділяються та є законними середина суспільного розпорядку [11, с. 520–521].

Натомість інші дослідники стверджують, що девіація має розширені властивості й містить найрізноманітніші явища. Учений К. Роджерс девіацією називає сучасні молодіжні рухи та субкультури, незважаючи на те, що такі угруповання своєрідно базуються та функціонують у соціумі [12, с. 478]. До того ж девіаційним проявом він вважає художній концептуалізм і манери талановитих особистостей.

Девіантною поведінкою стає тоді, коли особа порушує соціально-нормативні вимоги, вибирає ненормативний формат поведінки в певній ситуації, що призводить до порушень у взаємодії людини та спільноти. Основою девіантних тенденцій здебільшого є зіткнення інтересів, цінностей, розбіжність у запитах, викривлення способів їх реалізації, хибі виховання, життєві негаразди та недоліки [15, с. 629].

У своїх роботах науковиця О. Змановська виділяє чотири компоненти, що визначають девіантну поведінку людини: зовнішні умови фізичного середовища; зовнішні соціальні чинники; внутрішні спадково-біологічні та конституційні вимоги; внутрішньоособистісні передумови та механізми девіантної поведінки. Зовнішні фізичні умови девіантної поведінки можуть бути спричинені кліматичним, геофізичним й екологічним аспектами. Приміром, такі феномени, як шум або геомагнітні коливання, можуть викликати агресивну поведінку під час комунікації. Однак позитивні фактори зовнішньої сфери зменшують імовірність девіантної поведінки.

Зовнішні соціальні умови вважають більш визначним аспектом, що впливає на людську поведінку. Серед них виокремлюють такі: соціальні процеси (політична сфера, розвиток ринкової економіки, набуття й збереження загальнолюдських цінностей і традицій, освіта тощо); особливості суспільних груп, до яких належить людина (расова спільнота, національна приналежність, субкультура, соціальний рівень, спорідненість із навчально-професійною групою); мікросоціальне

оточення (життєво-стильовий рівень родини, моральна атмосфера в сім'ї, взаємини між членами родини, тип родинного виховання, приятелі, друзі) [10, с. 26–27].

Питання девіації в сучасних дослідженнях спричинюється переважно розбіжностями між нормативними вимогами та життєвими запитами персони, а також дисонансом життєвих потреб і необхідностей особи, що зумовлено суперечливістю розвитку громади, а саме незлагодженістю рівноваги та мобільності людства як системи. Дехто з науковців убачає основну причину всіх суспільних похибок у соціальній нерівності, що генерує протиріччя між запитами та нерівними шляхами їх розв'язання, приналежністю людини до соціальної групи та набуттям соціального статусу цією особою. Учені-соціологи не трактують причини, за яких люди, що перебувають в однакових умовах, поводять себе по-різному, хоча й визначають умови соціальних девіацій (градацію поширення цих фактів у спільноті чи соціальній групі). Однак цього не вистачить для тлумачення мотивів і методів девіантної комунікації конкретної особи [15, с. 631].

Питання девіації порушується в численних дослідженнях філософського спрямування. Так, Д. Гордевський розглядає девіантне мислення крізь призму соціальної філософії та філософії історії як аспект культурної динаміки. Дослідник В. Бут називає девіацію соціальним феноменом, а для Л. Котлярова девіантність стає предметом соціально-філософського вивчення. Поділяючи думки останнього, В. Білецький окреслює реформування девіантної персони предметом філософської наукової розвідки. Науковець В. Довгополук розглядає вихідні постулати, модифікації та знання соціальної девіантності в молодіжному оточенні, а С. Ключова концентрується на девіантній поведінці представників талановитої молоді. Через засади філософської антропології та філософії культури К. Мальцева аналізує проблеми міжкультурної незгоди та питання міжкультурної трансформації.

У правовому форматі дослідники займаються питанням класифікації психічних девіацій засуджених, визначаючи на основі різних критеріїв види психічних девіацій правопорушників, що дає змогу упередити поведінку таких осіб і передбачити заходи профілактики правопорушень. Правознавці А. Кулаков і В. Михайлов особливу увагу приділяють залученню до праці засуджених із психічними девіацій, виділяючи організаційно-правові проблеми залучення зазначеної категорії

осіб до роботи. Дослідниця Н. Мартинюк називає девіантна правосвідомість варіантом традиційної позитивної правосвідомості, прогресивно адаптованої компетенції суб'єктів права ідейно застосовувати в правовідносинах гетерогенно-правові (неоднорідні) дублікати, спорідненості предметів правового регулювання, які дійсно відображені як у правознавчій галузі, так і поза нею. Предметом дослідження наукових розвідок Ю. Грачова стають нові технології, які можуть бути застосовані для заподіяння шкоди суспільним відносинам, які охороняються кримінальним законом. Визначають механізм порушення суспільного ладу через застосування нових технологій, пропонуючи адекватні кримінально-правові заходи щодо запобігання девіацій у віртуальній реальності.

У педагогічних працях девіації вивчають передусім як теоретичне та методичне навчання української мови в інтерференційному аспекті. Прикладом можуть стати дисертаційні дослідження Т. Кірик «Педагогічні засади подолання фонетичної інтерференції у тюркомовних студентів в умовах вищого навчального закладу», Ю. Захарової «Просодична інтерференція в англomовному дискурсі (експериментально-фонетичне дослідження мовлення арабо-англійських білінгвів)». Науковець Р. Чанишев пропонує концепцію профілактики девіантної поведінки підлітків в умовах цілеспрямовано організованої соціально-культурної мобільності, що враховує умови соціально-культурного середовища. А. Баранов присвятив свої дослідження вивченню феномена булінгових взаємин серед підлітків школи, застосовуючи інтеграцію філософського, психологічного та власне педагогічного знання для сприйняття сучасних булінг-моделей як девіантної поведінки підлітків.

Як стверджують психологи, можна виокремити етапи розвитку девіантної поведінки. Перший етап (ситуативний) дозволяє виявити своєрідні вияви порушення нормативної поведінки, як-от: неповажливність, некерованість певними соціальними вимогами в родині чи інших соціальних угрупованнях. Змінивши вплив виховання, категорію взаємодії та структуру соціальної інспекції, особа може змінитися на краще. В іншому випадку девіантна комунікація фіксується. На другому етапі (стійкі порушення) соціальні та моральні норми, яких не дотримуються, набувають ознак девіантної поведінки, поступово переходячи у формат правопорушень. У цей момент людина може відкидати власну поведінку як таку, що не відповідає її власним цінностям і захопленням. Третій етап девіантної поведінки наближений

до кримінальної (крадіжки, насилля, проституція тощо), на якому особа може вважати свою поведінку нормальною, такою, що відповідає її цінностям і захопленням. На четвертому етапі (кримінальному) виявляються численні вияви стійкої, асоціальної поведінки. Найнебезпечнішим є п'ятий етап (деструктивний), коли девіантна поведінка супроводжується важкими соціальними аномаліями, відстороненням персони від соціуму, його норм і цінностей.

Очевидно, що питання девіації в різноманітних його проявах є предметом дослідження різних наук, дослідники-мовознавці виокремлюють власне лінгвістичний спектр проблем, у межах якого девіація вивчається в комунікативно-мовленнєвому розрізі. Комунікативна девіація поширюється на висловлення, що мають відхилення від нормативної діяльності системи мови. Мовні девіації в наукових дослідженнях позначаються різними термінами: комунікаційні девіації, мовні (мовленнєві) девіації, шум комунікативний, перепони в спілкуванні, комунікативна аномативність. Мовознавець Ф. Бацевич цим терміном консолідує мовні неточності, похибки, аномалії, огріхи, неправильності тощо. Як зауважує О. Селіванова, девіантна комунікація спричинена низьким рівнем знань соціально-культурних норм мови, невмінням правильно застосовувати мовні одиниці у відповідних сферах спілкування, а також низьким ступенем сформованості комунікативної компетенції. Групуєть мовні девіації тематично на фонетичні, лексичні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні тощо. Дослідники Б. Городецький, І. Кобозєва, І. Сабурова визначають девіантну комунікацію як дефект спілкування, під час якого певні складові мовленнєвого процесу не виконують своє завдання.

Поділяючи концепцію В. Чернявської, пропонуємо під час аналізу девіантної комунікації відштовхуватися від трьох стрижневих понять: *нормативне – індивідуальне – девіантне* [16, с. 11]. У комунікативному аспекті нормативність є відтворенням усталених правил, однак така категорія набуває неоднозначності при дослідженні Інтернет-тексту: стандарт завжди є основою всього, тому людина наслідує нормативну мовну поведінку, але віртуальний світ пропонує простір без обмежень і табу, в якому особа має змогу демонструвати свою творчість індивідуально. Розмежовуючи поняття «індивідуальне» та «девіантне», авторка вважає девіантну комунікацію такою, що виходить за межі норми [16, с. 27]. Водночас дослідниця не характеризує нормативну та ненормативну комунікацію як

«правильну – неправильну» або «позитивну – негативну», підкреслюючи, що «сама девіація може стати механізмом породження нового знання, коли нове виникає як порушення звичних стандартів мислення, оцінок, дій» [16, с. 28].

Засновником вивчення девіантної комунікації в українському мовознавстві вважають Ф. Бацевича, який присвятив свої наукові розвідки саме дослідженню комунікативної девіації в різних галузях мовознавства. Так, у роботі «Основи комунікативної девіатології» науковець аналізує комунікативні девіації в художньому тексті як продукт мовлення, називаючи головні причини утворення різнотипних комунікативних девіацій недотримання вербалізації та процесів спілкування, обґрунтовуючи два методи вивчення цього явища: апостеріорний (узвальний) й апостеріорний (актуальний) [4, с. 16]. У дослідженні «Основи комунікативної лінгвістики» Ф. Бацевич уперше подає класифікацію девіацій, спричинену мовною та комунікативною компетенцією носіїв мови, пропонує розширену типологію комунікативних девіацій і процесів їхньої появи в інтенсивному русі утворення компонентів дискурсу: комунікативні девіації, проголошені адресантом та адресатом, зумовлені комунікативним процесом (контактом), а також комунікативні девіації, споріднені з мовним кодом [5, с. 32].

У праці «Нариси з комунікативної лінгвістики» Ф. Бацевич розмежовує комунікативні девіації, які сформовані у форматі мовленнєвих жанрів і мовленнєвих актів. Водночас дослідник виокремлює девіації лінгвокогнітивної складової частини адресанта й адресата, його ставленням до персони та безпосереднім процесом комунікації [3].

Системно-теоретичного підходу у своїх дослідженнях дотримується Г. Бардукова, яка надає класифікацію типів порушення чинної нормативної в українській мові системи фраземіки, виокремлюючи диференційовано-формальні, формально-семантичні, семантичні та функційні інноваційні девіації фразеології. Г. Джунусалієва та Н. Ковальська в роботі «Комунікативні девіації в контексті теорії мовної комунікації» досліджують причини та механізми девіантної комунікації в контексті сучасної теорії мовленнєвої комунікації, акцентуючи на природі комунікативних порушень і характеризуючи види ненормативної комунікації. Н. Голікова в науковій розвідці «Мовно-комунікативні девіації в українському соціокультурному просторі» аналізує типові порушення різних норм сучасної української літературної мови, зумовлені хибною комунікацією співрозмовників, спираючись на поняття девіації як комунікативної аномалії.

Когнітивно-комунікативний аспект вивчення комунікативних аномалій використовує Л. Славова, аналізуючи мотиви нормативного відхилення в комунікативному акті та пропонуючи класифікацію комунікативних порушень мовного, мовленнєвого та лінгвокогнітивного спрямування в сучасному англійському мовленні. У цьому ж напрямі працює О. Руда, вивчаючи основу та вектори появи девіацій в українсько-російському двомовному середовищі. Комунікативний шум як бар'єр комунікації студіює у своїх наукових розвідках О. Селіванова [13, с. 157–239]. За функціонально-комунікативним методом О. Почепинська розглядає девіантну комунікацію як складник незапланованого живого говоріння, зумовлений передусім невимушеністю такого мовлення та як складник запланованого художнього діалогу, опрацьованого автором, в якому девіації набувають спеціальних функцій.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження дає змогу виокремити два основні підходи у вивченні девіантної комунікації: міждисциплі-

нарний та вузькоспеціальний. Перший метод не пов'язаний із власне мовознавством, а відтворюється в девіантологічних розвідках із психології, філософії, педагогіки, права, міжкультурної комунікації тощо. У межах власне лінгвістичного напрямку виділяємо різні підходи вивчення девіацій: системно-теоретичний, комунікативний, дискурсивний, когнітивний. Сукупність цих тенденцій свідчить про комплексне вивчення явища девіантної комунікації. Подекуди твердження одного автора трактуються різними науковцями в межах різних шкіл і напрямів. Явище девіації постає не лише негативним, а й позитивним феноменом у спрямуванні соціального розвитку.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у виявленні ознак девіантної комунікації й чіткому її протиставленні звичайній, класичній комунікації. Ми ставимо перед собою завдання розглянути мовні стратегії й тактики, які сприяють утіленню девіантної комунікації взагалі та її реалізації в межах Інтернет-спілкування зокрема.

Список літератури:

1. Апинян Г. В. О понятии «девиация», «девиантность», «Девиантное поведение». *Известия Российского государственного университета им. А. И. Герцена*. 2009. № 118. С. 119–123.
2. Бацевич Ф. Коммуникативные девиации и условия успешности речевого жанра. *Жанры речи*. 2012. № 1–2 (9–10). С. 17–23.
3. Бацевич Ф. Нариси з комунікативної лінгвістики. Монографія. Львів : Видавничий центр при ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 281 с.
4. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіатології : монографія. Львів : Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2000. 236 с.
5. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 342 с.
6. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків : навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота» у двох частинах. Ч. 1. Теоретична частина. 2-ге вид., перероб і доповн. Київ, 2016. 188 с.
7. Гарасимів Т. З. Природні та соціальні детермінанти формування девіантної поведінки людини: філософсько-правовий вимір : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 420 с.
8. Голікова Н. С. Мовно-комунікативні девіації в українському соціокультурному просторі. *Український смисл*. 1. URL: <http://www.ukrsense.dp.ua/index.php/USENSE/article/view/72>.
9. Джунусалієва Г., Ковальська Н. А. Комунікативні девіації в контексті теорії мовної комунікації. Науковий часопис. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. URL: <http://readera.org/article/komunikatyevni-deviatsiye-v-konteksti-teoriye-10116335.html>.
10. Змановская Е. В. Девиантология: (психология отклоняющегося поведения) : учеб. пособие для студентов вузов. Москва : Академия, 2003. 288 с.
11. Коэн А. Исследование проблем социальной дезорганизации и отклоняющегося поведения. Социология сегодня. Москва, 1965. С. 520–521.
12. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва : Прогресс, 1994. 478 с.
13. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : монографическое учебное пособие. Київ : Брама, Изд. Вовчок О. Ю., 2004. 336 с.
14. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основы теории мовної комунікації : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 240 с.
15. Чайковська О. М. Складові системи чинників девіантної поведінки підлітків. *Збірник наукових праць КІНУ імені Івана Огієнка Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 28. С. 627–637.
16. Чернявская В. Е. Коммуникация в науке: нормативное и девиантное. Лингвистический и социокультурный анализ. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2011. 240 с.

Yelnikova N. I. THEORETICAL FUNDAMENTALS OF THE STUDY OF DEVIANT COMMUNICATION

The article attempts to investigate the theoretical foundations of deviant communication, to describe the current state of research on the problem of deviation, proposes the definition of deviation as a term, the views of scientists on the problems of its determination. Emphasis is placed on the study of works of domestic and foreign scientists in various fields. The need to focus on the creation and implementation of Internet text, distributed among the general public, for a stable and tolerant society is emphasized.

Scientific research analyzes the works of domestic and foreign scientists on the problem of deviant communication as an interdisciplinary phenomenon. A range of problematic issues that require linguistic analysis to clarify the status characteristics of deviation in communication is identified. The opinion is substantiated that the term “deviation” does not have a single interpretation in different sciences, as it appeared relatively recently and is in the process of development today. The etymology of the concepts “deviance”, “deviation”, “deviant behavior”, “deviant communication” is given, the definition of the given concepts is formed. The components that characterize deviant human behavior are highlighted. The processes of external social conditions that affect human behavior are identified. The problems of deviation of modern researchers, which are mainly due to the mismatch between human needs and regulatory requirements, are outlined.

The study analyzes the philosophical, legal, psychological, cultural, linguistic typified and inseparable vision of the problems of definition, theoretical justification and study of deviant communication as a deviation from the normative activities of different systems. It is proposed to study three core postulates during the study of deviant communication: normative – individual, deviant. The method of studying deviation in the system-theoretical cognitive-communicative aspects is outlined and the opinions of scientists on the outlined problem within the limits of the modern linguistic paradigm are systematized.

Key words: *deviant communication, deviant behavior, deviatology, deviation, development trends, research prospects.*

Кирилюк О. Л.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

МОВНІ ЗАСОБИ СУГЕСТИВНОГО ВПЛИВУ НА РЕЦИПІЄНТА В ДИСКУРСІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

У статті досліджено мовні засоби сугестивного впливу на суспільство в умовах інформаційної війни. Оскільки сугестія передбачає вплив на психіку людини, то застосування таких способів в умовах збройних конфліктів стає особливо важливим супроводжувальним засобом ведення воєнного протистояння. Мовні одиниці, використовувані кожною зі сторін конфлікту, стають суттєвим елементом формування громадської думки. На основі аналізу текстів ЗМІ та соціальних мереж визначено основні мовні засоби впливу на суспільство в межах дискурсу російсько-української інформаційної війни. Установлено вісім головних способів здійснення мовного сугестивного впливу на реципієнта в умовах інформаційного протистояння: 1) використання «прийому зв'язки» (уведення слова в потрібний мікроконтекст); 2) уживання емоційно забарвлених слів із метою викликання відповідних емоцій та зниження рівня раціонального мислення реципієнта; 3) використання трюїзмів/псевдотрюїзмів (загальників), які надають інформації умовної достовірності, роблять її такою, що не може піддаватися сумніву; 4) уживання конструкцій з іллокуцією заклику; 5) використання слів з об'єднавчою семантикою; 6) уживання конструкції «так званий» із семантикою нелегітимності; 7) маніпуляція прийменниками «на/в»; 8) уживання префікса «недо-» як способу знецінення або невизнання. Використання мовних засобів відбувається в межах бінарних опозицій «хороше-погане», «позитивне-негативне». Також у пропонованій розвідці розглянуто такий різновид семного варіювання, як «наведення», яке полягає у внесенні контекстної семи, що відсутня в системному значенні слова. У межах досліджуваного дискурсу такий процес потрактовано як «нав'язування семи з метою впливу на реципієнта». Зазначені способи здатні суттєво вплинути на свідомість суспільства, змінити його когнітивні установки, змусити переглянути усталені поведінкові сценарії.

Ключові слова: сугестивна лінгвістика, прийом зв'язки, наведення семи, конотативна сема, мовна маніпуляція, трюїзми, концепт, інформаційна війна.

Постановка проблеми. Мовний вплив на реципієнта є одним із важливих засобів ведення інформаційної війни. Кожна сторона конфлікту створює тексти, спрямовані на те, щоб переконати суспільство в правильності саме її політичної позиції. Важлива роль у процесі формування дискурсу інформаційної війни відведена сугестивним засобам мовного впливу. Сугестію (навіювання) визначають як «процес впливу на психіку людини, пов'язаний зі зниженням свідомості й критичності під час сприйняття навіяного змісту, який не вимагає ні розгорнутого особистого аналізу, ні оцінки спонукання до певних дій. Суть навіювання полягає у впливі на відчуття людини, а через них – на її волю і розум» [11, с. 16–17]. Використання певних мовних знаків, введення їх у відповідний контекст здатне суттєво змінити когнітивні установки суспільства, нав'язати йому нові погляди та змінити звичні поведінкові сценарії. Тому в умовах перебування України в стані інформаційної війни, яка супроводжує збройний

конфлікт на Донбасі з 2014 року, особливої актуальності набуває вивчення інформаційного дискурсу щодо наявності вербальних засобів сугестії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти сугестивної лінгвістики неодноразово ставали предметом вивчення науковців. Так, використання сугестивних засобів у мережевому дискурсі та їх роль в організації дискурсів деструктивних релігійних організацій вивчає Л. Компанцева [3; 4; 5]. Вербальний сугестивний вплив у юридичній практиці досліджує С. Майстренко [7], способи навіювання в релігійних текстах – А. Тарасюк [12] та О. Климентова [2]. Дискурс збройного конфлікту також систематично стає об'єктом мовознавчих студій. Особливості вживання мовних одиниць у текстах супроводження російсько-українського протистояння досліджують С. Жаботинська, Г. Яворська, Т. Вільчинська, Л. Підкамінна та інші. Однак нам не відомі дослідження вітчизняних мовознавців щодо вивчення сугестивних засобів впливу

в межах текстів супроводження російсько-українського збройного конфлікту. Це й визначає актуальність пропонованої праці.

Постановка завдання. Мета статті – вивчити основні прийоми сугестивного впливу на суспільну свідомість у межах дискурсу російсько-української інформаційної війни. Завданнями статті є такі: а) визначити прийоми сугестивного впливу; 2) виявити мовні засоби, за допомогою яких здійснено вплив; 3) з'ясувати семантичні особливості використовуваних мовних засобів.

Матеріал дослідження дібрано і текстів ЗМІ й соцмереж (статей, коментарів) та виступів відомих людей (назви джерел указані в дужках після кожного наведеного прикладу).

Виклад основного матеріалу. Результати аналізу дискурсу інформаційної війни дають підстави виокремити вісім способів мовного впливу на формування суспільної думки.

1. Прийом зв'язки, або уведення слова в потрібний мікроконтекст. Комунікативні смисли висловлювань доводиться реконструювати, оскільки вони залежать від мікроконтексту. Залежно від того, з якими словами в тексті вжита лексема, її певні семи актуалізуються, посилюються/послаблюються, розщеплюються тощо. *Прийом зв'язки* полягає в штучному умонтуванні явища в необхідний контекст. На рівні інформаційної війни такий контекст найчастіше варіює в межах бінарного контрасту *негативне – позитивне*.

Як зазначає Ф. Бацевич, «жодна одиниця модусу Мови не може бути осмислена і практично засвоєна поза контекстом, без урахування тих мовних одиниць, що її оточують» [1, с. 85]. Унаслідок такої асоціативної взаємодії мовних одиниць відбувається їх семне варіювання. Мовознавець Й. Стернін наголошує, що таке варіювання «відбувається на рівні окремого значення (семми), пов'язаного з вибором семантичних компонентів, що підлягають актуалізації відповідно до певного комунікативного завдання, й здійснюється за допомогою низки семантичних процесів, що діють у семмі на рівні окремих сем» [10, с. 83]. Він виокремлює такі види семного варіювання, як *актуалізація семи, посилення або послаблення, розщеплення, модифікація, конкретизація семи в контексті, підтримання, наведення*.

У дискурсі інформаційної війни найзатребуванішим є *наведення семи*. Воно має оказіональний характер і полягає у внесенні контекстної семи, яка відсутня в системному значенні слова. Так, у реченні «*Печерний український націоналізм*

(телеканал «Перший незалежний», 26.02.2021) лексемі *націоналізм* через відповідний контекст наведено сему «дикунство». У прикладі «*Київ не може бути містом, де перейменовують вулиці. Київ – не зрадник*» («рос. *Киев не может быть городом, где переименовывают улицы. Киев – не предатель!*») (телеканал «Інтер», 24.08.2016) лексемі *перейменування* наведено сему «зрада».

У представленому дослідженні використано як синонімічний до наведення термін *нав'язування* додаткових сем, оскільки у разі пропагандистського впливу таке наведення сем відбувається внаслідок свідомого систематичного впливу з метою зміни світоглядної картини мовця, руйнування його ціннісних орієнтирів. Так, у тексті «*Расизм – це погано. Усі люди рівні, незалежно від того нормальний ти чи росіянин*» (акаунт Andrii Sydorenko в мережі «Фейсбук», 15.10.2020) за допомогою протиставлення *росіянин – нормальний* нав'язано сему ненормальності в значенні «росіянин».

Різновидом прийому зв'язки є такий спосіб, як **якірне позиціонування через уведення в синонімічний ряд** [11, с. 80]. Доцільно розглянути цей процес на прикладі пропагандистського тексту, де здійснено нав'язування негативних сем слову на позначення українських військових: «*Мені не подобаються ці герої. Ці рагулі, які повипазили незрозуміло звідки, селюки, які розмовляють на суржикі і готові своє життя покласти*» (С. Єгорова, *dyvus.info*, 21.08.2020). Лексема *герої*, якою традиційно маркують солдатів української армії, через уживання в мікроконтексті як синоніма до слів *рагулі* й *селюки* набуває негативного відтінку, оскільки співвіднесена зі словами, які мають негативні конотації. У цьому разі слово-репрезентант певного концепту введене в мікроконтекст як один із рівноцінних складників синонімічного ряду.

Оскільки на психологічному рівні особливе місце посідають емоційна та емотивна організація мови, то надавання слову таких імпліцитних відтінків є ефективною умовою впливу на суспільну думку і, відповідно, дієвим методом в інформаційній війні. У таких випадках оцінні характеристики окремого слова можуть градуватися від позитивних до негативних (залежно від контексту).

У дискурсі інформаційної війни нав'язані конотативні семи увиразнюють асоціативно-значеннєву палітру слова. Показовим є текст, опублікований у російських ЗМІ, щодо проведеного в колишньому м. Кіровограді (Кропивницький) мітингу щодо перейменування міста. У заході взяли участь прихильники назви *Єлисаветград*

та прихильники одного з українських варіантів назви міста – *Інгульськ*. Автор публікації так висвітлює події: «*Містяни [прихильники назви Єлисаветград] влаштували мітинг, на який вийшли з іконами й співом православних молитов. Але на площі з'явилося кілька десятків бандерівських карателів, які скандували «Інгульськ!» і старалися заглушити молитви язичницькими зигуваннями та виспівуванням українського гімну*» («рос. *Горожане устроили митинг, на который вышли с иконами и пением православных молитв. Но на площадь явилось несколько десятков бандеровских карателей, скандировавших «Ингульськ!» и старавшихся заглушить молитвы языческими зигованиями и распеванием украинского гимна*» (segodnia.ru, 28.12.2015).

Завдяки вибудованій імпліцитній антитезі *православ'я – язичництво* топонім *Інгульськ* набув негативних конотацій, як-от «бездуховність», «безбожність». Лексеми *карателі* та *зигування* поряд із назвою *Інгульськ* покликані виконати функцію нав'язування їй сем «язичництво», «нацизм». Усіх цих негативних конотацій набуває також політонім *український гімн*. Отже, прослідковано чіткий вплив мікроконтексту на зрушення в семантичній структурі лексичних одиниць. Такий результат досягнутий завдяки домінантному смислового ланцюгу *Інгульськ – карателі – язичництво – зигування – український гімн*. У результаті можна говорити про розширення асоціативно-семантичного поля термінів *Інгульськ* та *український гімн* за допомогою імпліцитних значень, якими охарактеризовано прихильників назви *Інгульськ*. Натомість лексеми *ікони* й *молитви*, асоційовані в тексті з прихильниками назви *Єлисаветград*, сприяють нав'язуванню цьому топоніму семи *християнство*. У результаті такого протиставлення назва *Інгульськ* стає виразником зневажливого ставлення та уособленням *бездуховності*, тоді як *Єлисаветград* набуває такої конотативної семи, як *духовність*. Тобто йдеться про бінарний контраст (*духовність – бездуховність*) як основу побудови новинного повідомлення.

2. Уживання емоційно забарвлених слів із метою викликання відповідних емоцій та зниження рівня раціонального мислення реципієнта. Наприклад:

а) із негативним значенням: «*Озвірілі путінські бойовики на Донбасі зібрали «живий щит» із маленьких українців*» (znaj.ua, 1.02.2020); «*Українські карателі виконують наказ із такою ж нелюдською ненавистю, як їхні прадіди, що служили фашистам*» («рос. *Украинские каратели*

исполняют приказ с такой же нечеловеческой ненавистью, как их прадеды, служившие фашистам») (телеканал «Россия-1», 13.05.2015);

б) із позитивним значенням: назви заходів, у яких беруть участь українські бійці: «*Марафон доблесті*», «*Ігри нескорених*», «*Ігри незламних*», «*Ігри героїв*».

3. Використання трюїзмів/псевдотрюїзмів (загальників). Трюїзм – це надузгальнення, загальновідома, заяложена істина [9, с. 304]. Як синонім до терміна *трюїзм* уживають також лексему *загальник* – поверхове узагальнення, яке всі повторюють [8, с. 458]. Очікується, що інформація, подана у вигляді трюїзму, більш вірогідно викличе довіру в реципієнта, хоч може і не відповідати дійсності, наприклад: «*Усі, хто хотіли, звідти поїхали* [з окупованої території]» (zmina.info, 9.04.2021).

До *трюїзмів* зараховують також конструкції, які ніби надають інформації умовної достовірності, роблять її такою, що вже підтверджена кимось: *Усі знають, що...; давно відомо, що...; це відомий факт; зараз уже ніхто не сперечатиметься з тим, що...; на думку експертів; стає очевидно, що...* Наприклад: «*На думку експертів, нам потрібно заморозити конфлікт*» (politics.segodnya.ua, 14.04.2015).

Такі конструкції покликані надати суспільству чіткий орієнтир сприйняття певних подій. Наприклад: «*Усі ми знаємо, що теперішня російсько-українська війна – це війна за незалежність України*» (П. Порошенко, 22.08.2018). Також подібні фрази стають засобом нав'язування певних негативних характеристик із боку опонента. Наприклад: «*Стає очевидно, що Україна не справляється зі своїми обов'язками як голова ПАЧЕС*» («рос. *Становится очевидно, что Украина не справляется со своими обязанностями как председатель ПАЧЭС*») (Міністерство закордонних справ РФ, 01.12.2017).

4. Уживання слів, сполук, фраз з іллокуцією заклику. Такі конструкції допомагають активізувати реципієнта, підбурити його до виконання декларованих дій або до сприйняття певної інформації як правдивої: *ми не повинні мовчати, час заявити, пора прийняти рішення, наше терпіння вичерпане, треба визнати* тощо. Наприклад: «*На силу і стрільбу ми маємо відповідати жорстко і дзеркально*» (radiosvoboda.org, 12.02.2021); «*Потрібно визнати, що цей конфлікт складний, це не тільки конфлікт України з Росією, але це й внутрішній*» («рос. *Нужно признать, что этот конфликт сложный, это не только конфликт*

Украины с Россией, но еще и внутренний» (телеканал NewsOne, 4.10.2020).

5. Використання слів з об'єднавчою семантикою допомагає викликати в реципієнта довіру до сугестора і, відповідно, до наданої ним інформації. Найчастіше такими об'єднавчими словами стають займенники (*ми всі знаємо; наша спільна мета; для кожного з нас це важливо* та ін.) та дієслова у формі 1-ї особи множини (*захищаємо, допомагаємо, плануємо* тощо). Наприклад: «*Ми всі разом, і світова спільнота зокрема, маємо діяти адекватно*» (radiosvoboda.org, 12.02.2021); «*Не маю сумніву, що ми переможемо, адже захищаємо свою рідну землю*» (П. Порошенко, rada.gov.ua, 08.05.2015).

6. Уживання конструкції так званий із семантикою нелегітимності. Цю сполуку використовують перед словом на позначення явища, існування якого хочуть піддати сумніву. Сполуку *так званий* у мовознавчих студіях визначають як «вставне словосполучення, яке вносить у речення додаткову інформацію модального характеру, що супроводжує основну; ...зосереджує увагу тих, хто сприймає текст, на факті невідповідності того, про що йдеться, ... статусу, закріпленому за ним у колективній свідомості» [6, с. 291].

В українському інформаційному полі таку конструкцію вживають для маркування нав'язаних Росією термінів щодо віддзеркалення конфлікту. Наприклад: «*РФ несе відповідальність за так звані «республіки» і є стороною конфлікту на Сході України*» (ukrinform.ua, 16.06.2021); «*Сім років тому в Криму і Севастополі пройшов так званий «референдум», за підсумками якого Росія незаконно анексувала Крим*» (radiosvoboda.org, 16.03.2021).

У російському інформаційному дискурсі традиційними є вживання цієї конструкції з метою знецінення важливих для України концептів і символів. Наприклад: «*Прихильники розкольників із так званої Православної церкви України намагалися захопити храм канонічної Української православної церкви*» («рос. *Сторонники раскольников из так называемой Православной церкви Украины пытались захватить храм канонической Украинской православной церкви*» (regnum.ru, 12.12.2020); «*Так званий Голодомор перетворився в улюблену іграшку українських націоналістів*» («рос. *Так называемый Голодомор превратился в любимую игрушку украинских националистов*» (aif.ru, 23.10.2019).

7. Маніпуляція прийменниками. Прийменник *на* в конструкції «*на Україні*» надає поняттю

Україна відтінку не окремої держави, а ніби частини території іншої країни, а прийменник *в* у конструкції «*в Донбасі*» створює ефект сприйняття території як окремого самостійного утворення. Наприклад: «*Моніторингова місія ОБСЄ після декількох днів мовчання опублікувала щоденний доповідь про ситуацію в Донбасі*» («рос. *Мониторинговая миссия ОБСЕ после нескольких дней молчания опубликовала ежедневный доклад о ситуации в Донбассе*» (rbc.ru, 07.04.2021). Зафіксовано іронічне вживання конструкції «*на Росії*» в українському дискурсі: «*Аби привернути увагу наших братів-росіян до правил граматики, з 7 березня в ефірі інформаційних та розважальних програм ми вживаємо словосполучення «на Росії» замість «у Росії»*» (gazeta.ua, 21.03.2014).

8. Уживання префікса недо- як способу знецінення або невизнання. Префікс *недо-* надає словам значення «відсутності норми» [13, с. 256]. В українському інформаційному дискурсі трапляються такі лексеми, як «*недодержава*» (рос. «*недогосударство*»), «*недореспубліки*» (про «ДНР»/«ЛНР»). Наприклад: «*У ЛуганДонії окупаційна «вата», святкуючи день НЕДОреспубліки, підірвалася на власній протитанковій міні*» (volyn.com.ua, 11.05.2021); «*Україна – це недодержава. Це недосформована держава*» («рос. *Украина – это недогосударство. Это недосформированное государство*» (regnum.ru, 17.10.2019).

Висновки і пропозиції. Отже, на основі аналізу текстів ЗМІ та соціальних мереж, у яких висвітлено тему російсько-українського збройного конфлікту, встановлено вісім способів здійснення мовного сугестивного впливу на реципієнта: 1) прийом зв'язки (уведення слова в потрібний мікроконтекст); 2) уживання емоційно забарвлених слів із метою викликання відповідних емоцій та зниження рівня раціонального мислення реципієнта; 3) використання трюїзмів/псевдотрюїзмів (загальників); 4) слова, сполуки, фрази з іллокуцією заклику; 5) використання слів з об'єднавчою семантикою; 6) уживання конструкції *так званий* із семантикою нелегітимності; 7) маніпуляція прийменниками; 8) уживання префікса *недо-* як способу знецінення або невизнання. Усі зазначені способи використовують для того, щоб вплинути на свідомість суспільства, змінити його когнітивні установки, змусити переглянути усталені поведінкові сценарії. Використання мовних засобів відбувається в межах бінарних контрастів *хороше-погане, позитивне-негативне*.

Список літератури:

1. Бацевич Ф.С. Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ : Академія, 2011. 304 с.
2. Климентова О.В. Вербальна сугестія та емоції (на матеріалі українських молитов). Київ : Карбон ЛТД, 2012. 320 с.
3. Компанцева Л.Ф. Принципи сугестивної лінгвістики в інтернетній комунікації. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія: Філологічні науки.* 2013. Кн. 3. С. 13–20.
4. Компанцева Л.Ф. Принципи сугестивної лінгвістики в організації дискурсів деструктивних релігійних організацій (на прикладі комунікативної діяльності руху Фалунь Дафа). *Психолінгвістика.* 2010. Вип. 6. С. 183–191.
5. Компанцева Л.Ф. Технології сугестивної лінгвістики в мобілізації мережевих спільнот. *Психолінгвістика.* 2016. Вип. 19(2). С. 94–107.
6. Космеда Т. А., Халіман О. В. Мовна гра в парадигмі інтерпретаційної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична ігра (теоретичне осмислення дискурсивної практики). Дрогобич : Коло, 2013. С. 287–382.
7. Майстренко С.В. Використання вербального сугестивного впливу в юридичній практиці. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія».* Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 2(70), червень. С. 130–133.
8. Онацький Є. Українська Мала Енциклопедія. Кн. 4: Літери Ж–Й. Буенос-Айрес, 1959. 132 с.
9. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 10.
10. Стернин И.А. Лексическое значение слова и речи. Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1985. 138 с.
11. Петрик В.М., Присяжнюк М.М., Компанцева Л.Ф., Скулиш Є.Д., Бойко О.Д., Остроухов В.В. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб.; за заг. ред. Є.Д. Скулиша. 2-ге вид. Київ : ВПОЛ, 2011. 248 с.
12. Тарасюк А.М. Мовні засоби вираження сугестії стосовно поняття «wisdom» в середньоанглійських біблійних текстах. *Молодий вчений.* № 12.1 (52.1) 2017. С. 49–51.
13. Ткаченко Ю.В. Префікси по-, об- пере-, недо- як засіб вираження градації в сучасній українській мові. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов.* 2013. Вип. 10. С. 250–257.

Kyryliuk O. O. LINGUISTIC MEANS OF SUGGESTIVE INFLUENCE ON THE RECIPIENT IN THE DISCOURSE OF INFORMATION WAR

The paper views the linguistic means of suggestive influence on the society in the terms of information war. Since the suggestion involves the influence on the human psyche, the use of such methods in armed conflicts becomes a particularly important accompanying means of military confrontation. The linguistic units used by each of the parties to the conflict become an essential element in the formation of public opinion. Based on the analysis of media texts and social networks, the main linguistic means of influencing society within the discourse of the Russian-Ukrainian information war are identified. Eight main ways of carrying out linguistic suggestive influence on the recipient in the terms of information confrontation are established: 1) the use of “linking method” (introduction of a word in the necessary microcontext); 2) the use of emotionally coloured words in order to evoke appropriate emotions and reduce the level of rational thinking of the recipient; 3) the use of truisms / pseudo-truisms (generalizations), which provide information of conditional authenticity, make it such that it cannot be questioned; 4) the use of constructions with call illocution; 5) the use of words with unifying semantics; 6) the use of the “so-called” construction with the semantics of illegitimacy; 7) manipulation of the prepositions “na / v”; 8) the use of the prefix “nedo-” as a way of devaluation or non-recognition. The use of linguistic means occurs within the binary oppositions “good-bad”, “positive-negative”. Also, the proposed study examines in detail such a kind of seme variation as “introduction”, which consists in making a contextual seme, which is absent in the systemic meaning of the word. Within the discourse under study, such a process is interpreted as “imposition” of seme in order to influence the recipient. These methods can significantly affect the consciousness of society, change its cognitive attitudes, and force to reconsider the established behavioral scenarios.

Key words: suggestive linguistics, linking method, introduction of seme, connotative seme, language manipulation, truisms, concept, information war.

УДК 811161.2'42
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/06>

Малюга Н. М.

Криворізький державний педагогічний університет

Городецька В. А.

Криворізький державний педагогічний університет

РОЛЬ ФЕНОМЕНУ ФОЛЬК-ХІСТОРІ В РЕКОНСТРУКЦІ ІСТОРІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ДИСКУРСУ БРАТІВ КАПРАНОВИХ)

У статті з'ясовано суть нового в українській белетристиці напряму презентації історичного матеріалу, що поєднує в собі ознаки науково-популярного, публіцистичного та художнього стилів мови, – жанру масової літератури «фольк-хісторі». Акцентовано увагу на неоднозначності оцінок явища в науковій спільноті: по-перше, визначення її як квазінаукової пострадянської тенденції і, по-друге, констатація позитивної ролі в популяризації знань і формуванні зацікавленості масового споживача інформації минулим власного народу. Сформовану тенденцію побудови текстів автори статті розглядають у другому варіанті, що має на меті переосмислення фактів національної історії, які тривалий час замовчувалися або піддавалися викривленню з ідеологічних міркувань. Проаналізовано спосіб композиційної організації та семантичного наповнення книг Братів Капранових «Мальована історія незалежної України», «Розмір має значення: Хулгансько-філософський роман», «Щоденники моєї секретарки». Окреслено ситуації, в яких, з одного боку, автори досліджують українську історію, демонструючи індивідуально-авторську манеру організації дискурсу, як-от: інтригуюче подання дискусивного матеріалу шляхом окреслення таємниць української історії; системне розвінчання сформованого ідеологізованого стереотипу, що призвів до знесамобутнення національної спільноти та втрати національної самоідентичності; логічне представлення у спрощеній формі комплексу наукових аргументів на спростування псевдоуявлень у свідомості; варіативна інтерпретація можливих наслідків «нового» усвідомлення «відомого» та їхньої ролі у формуванні наукової картини світу носіїв національної культури. Наголошено, що реконструкція історичної реальності відбувається не деталізовано, а певною мірою узагальнено і з невербальними засобами передачі інформації, як, наприклад, комікси та ілюстрації. Досліджено такі історичні фрагменти, як формування та міграція етнічних груп на території України, діяльність князів Володимира Мономаха, Юрія Довгорукого та Андрія Боголюбського, устрій Запорозької Січі, роль Великого князівства Литовського, трагічні моменти історії Києва тощо.

Ключові слова: альтернативна історія, дискурс, жанр фольк-хісторі, інтертекстуальність, історія України, масова література, наукова картина світу.

Постановка проблеми. Проблема популяризації наукових знань набула актуальності наприкінці ХХ – початку ХХІ століття. Це зумовлено багатьма чинниками: по-перше, просвітницькими завданнями (висвітлення досягнень науки перед широким колом респондентів, які не мають спеціальної підготовки і потребують поглиблення власних уявлень про світ); по-друге, профорієнтаційним завданням шкільної освіти (зацікавлення молодого покоління досягненнями різних галузей науки задля визначення майбутніх професійних пріоритетів); по-третє, загальнокультурологічними чинниками (формування національної самосвідомості представників певної етнічної спільноти). Традиційно така інформація могла бути презентована в науково-

популярному, публіцистичному та художньому стилях мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні сформовано специфічний жанр масової літератури – фольк-хісторі, який знаходить неоднозначні оцінки серед дослідників. Так, з одного боку, М. Казаков, В. Лапенков, О. Нікіфоров, О. Петров, О. Робустова, С. Філатов, А. Хазен та інші вважають, що подібні розвідки є псевдонауковими імітаціями і фальсифікують історію, не апелюючи до аргументів і фактів, а залучаючи фантазію та вигадки дослідників, які не є професіоналами в тій чи іншій галузі науки. З іншого боку, знаходимо позитивні відгуки на процес створення дискурсу в жанрі фольк-хісторі, який передбачає збереження історичної пам'яті,

усвідомлення національної самоідентичності, популяризацію знань серед широких читацьких кіл. Серед тих, хто підтримує такий погляд на проблему, О. Афанасьєв, С. Соколовська, Н. Ткаченко та інші.

Д. Володихін у своїй статті, присвяченій феномену фольк-історії [5], пише, що система історичного знання набуває вигляду, який умовно можна зобразити ромашкою: у центрі знаходиться наукове знання, тут добутий із джерел фактичний матеріал отримує низку інтерпретацій, що конвенційно знаходяться в сфері наукової організації знання, у подальшому на ґрунті фактів та їхньої інтерпретації відбувається реконструкція історичної дійсності; отримані версії реконструйованої дійсності переходять в інші сектори-пелюстки, як-от: популярна історія, історична белетристика тощо, де трансформуються й функціонують відповідно до локальної інфраструктурної ситуації. Далі автор подає оцінне судження: «Фольк-історії, що зовсім недавно отримала територію в цій «ромашці», претендує на роль нового «центра», а не одного з секторів», а в кінці резюмує: «Усвідомлення тієї небезпеки, яку несе в собі ФХ [фольк-історії – авт.] для суспільства загалом і системи історичного знання зокрема, має спричинити активні практичні дії проти росту цієї глобальної химери» [5].

Фольк-історії, як і решта жанрів масової літератури, спирається на такі чотири складники, необхідні для її виробництва: «інтрига, тобто основна ідея, де відшукати і як подати споживачеві величезний комплекс розгаданих таємниць давнини; викривальний пафос, тобто напруження боротьби з образом ворога, який заважав до цього часу розкрити істину [...]»; фактична аргументація; позитив – тобто реконструкція на ґрунті «розгаданих таємниць» великого пласта історичної реальності» [5].

Постановка завдання. Мета запропонованої статті – осмислення інтертекстуальності текстів жанру фольк-історії у формуванні історичної наукової картини світу (на прикладі мови творів Братів Капранових).

Виклад основного матеріалу. Просвітницька діяльність письменників, що працюють у жанрі фольк-історії, націлена на популяризацію історичних знань, перегляд історичних фактів під іншим кутом зору, зняття різновікових нашарувань. Українські письменники, які послуговуються колективним псевдонімом Брати Капранови, продукуючи масову літературу, не зазіхають на те, аби витіснити наукове знання з центру на

периферію. Вони, наприклад, послуговуються формулою, яка зазвичай реалізується в казках: *Так воно було, чи інак, але...* (2, с. 6), і цим одразу відсікають закиди в просуванні власної версії реконструкції історичної дійсності. У літературно-художньому виданні «Мальована історія незалежності України», де текст поєднано з коміксами та вивіреними мапами, презентовано тяглість історії держави з увагою до ролі всіх тих етнічних груп, що в різні часи проживали на території сучасної України, зокрема скіфів, сарматів, гунів, половців та інших. Наприклад: *Українці ж, окрім цього, успадкували від скіфів священний обряд побратимства, який скріпляється символічним обміном краплями крові, звичай пити вино, не розбавляючи його водою, та наполегливе прагнення справедливості, що його відзначали у скіфів грецькі історики* (2, с. 7); *Крім того, сарматському кореню ми завдячуємо відомою усім силою характеру та войовничістю українських жінок, а також тим високим становищем, яке традиційно посідає жінка в українській родині та суспільстві* (2, с. 9); *Гунам ми завдячуємо багатьма традиціями, що збереглися й по сьогодні – зокрема звичаєм поминати померлих ритуальним обідом, який називали скіфським словом «страва»* (2, с. 11); *Половцям ми завдячуємо козацькою зачіскою – оселедцем, козацькою демократією, січами-фортецями, а також словами «кіш», «курінь», «козак», «вежа»* (2, с. 17).

Українці люблять розповідати про звитягу козаків, захоплюватися степовою вольницею, оминаючи своєю увагою, на чийх землях будувалися Січі. Брати Капранови, пояснюючи для широкого загалу значення слів «кіш», «курінь», «козак», «вежа», які міцно асоціюються з «українськістю», намагаються розширити тезаурус читача, який має сам дійти розуміння ролі половців в нашій історії: *Основою суспільного устрою половців був курінь – кочове село або й містечко із возів, укритих шатрами, які називали «вежами». Курені, що кочували на одній території, об'єднувалися у коші, якими керували кошові. [...] Зимували половці у зимовиках, які для захисту оточували легкими дерев'яними засіками. Один із найбільших зимовиків був на дніпровському острові Хортиця. До тих самих часів належить і слово «козак» – одна з назв військового кочовика* (2, с. 16). На противагу Київській Русі, Дике поле державності не знало, але було освоєне кочівниками, які разом із русичами боронилися проти татаро-монгольської навали: *Але руські і половецькі війська разом виступили у 1223 році проти*

монголів на р. Калка (2, с. 18). Нащадки тих степовиків також формують українську націю: *Кримчаки, ногайці та гагаузи – це три гілки половецького роду...* (2, с. 20).

У книзі «Мальована історія незалежності України» Віталій і Дмитро Капранови вмотивовують строкатість етнічної карти півдня і сходу нашої Батьківщини, акцентують на вимушеності міграційних процесів: [Росія – авт.] *1783 року захопила Крим, ліквідувавши Кримське ханство. [...] перша хвиля геноциду народів Криму. Півострів тоді полишили дві третини населення. Народи Криму: греків, караїмів, вірменів – виселяли на Донбас, кримські татари тікали до Туреччини, а їхні землі заселяли переселенці з інших регіонів* (2, с. 47); *У ці ж часи [стос. 1790–1830 рр. – авт.] на землях Буджацької орди (південь Одещини) стали оселятися болгары, що тікали сюди від війни на Балканах* (2, с. 49).

Якось на презентації своєї нової книги письменник Василь Шкляр у відповідь на запитання «Чому він віддає перевагу історичному роману?» сказав: «Ми ніколи не знали своєї справжньої історії, її нам писав окупант, перекручував все до навпаки. Героїв називав бандитами, а своїх бандитів називав героями». Коли говорити про «переписану» історію Росії (Московії) в імперські та постімперські часи, то насамперед спливають інсинуації довкола княжої доби. Звісно, історики в праві закидати письменникам, що працюють у жанрі «фольк-історії», прагнення героїзувати минуле свого народу, однак і представники наукової спільноти істориків часто хибують на односторонність висвітлення історичних фактів, замовчування деталей відомих подій, а подекуди навіть нехтування історичною правдою. Особливо це стосується переламних подій для двох народів, що певний історичний шлях пройшли якийсь час разом або конкурували за територію. Історія, точніше, привласнення історії Київської Русі, претензія на її культурний спадок є яскравим тому підтвердженням.

Поводження з історичними постатями нагадує побутове, родинне: про одного родича охоче розповідають, стосовно іншого вдають, що не чують запитання, а про третього говорять лише пошепки. Брати Капранови неодноразово повертаються до висвітлення ролі нащадків Володимира Мономаха – Юрія Долгорукого (Довгорукого) та його сина Андрія Боголюбського. Наприклад:

– *Ви знаєте, де похований Юрій Довгорукий?*
– *У Києві, – відповів ерудований Франкентейн. Наші супутники презирнулися. Мабуть, не вірили. [...]*

– *До речі, ти знаєш планування старої Москви до болю нагадує Київ. І річка, і пагорби. У нас навіть свій Поділ був, – Вовчик, як це не дивно, був справжнім патріотом свого міста і глибоко цікавився історією. – У мене взагалі складається враження, що Довгорукий намагався збудувати тут такий собі маленький Київ.*

– *А чому це маленький? – раптом образився водій. [...]*

– *Тому що Київ уже стояв майже тисячу років. Та й річка тут меншенка. Так що вийшла зменшена копія.*

– *А син його потім спалив оригінал* (4, с. 79–80).

Брати Капранови намагаються відомі історичні факти подавати через діалоги персонажів, яким відведено певні комунікативні ролі: одні з них є носіями історичного знання («*ерудований*», «*був справжнім патріотом свого міста і глибоко цікавився історією*»), тому саме на них покладена функція дотримання стратегії спілкування («*Ви знаєте, де...*», «*До речі, ти знаєш...*»), інші – ті, на кого розрахована інформація. Останні до історичних фактів можуть ставитися з недовірою («*Наші супутники презирнулися. Мабуть, не вірили*»), не сприймати їх, відкидати як неприйнятні («*раптом образився*»).

Письменники не вдаються до деталей (наприклад, що надгробок Юрія Долгорукого знаходиться в одному місці, могила в іншому, а ймовірні тлінні рештки – ще в іншому, тобто про звичай споруджувати кенотафи; що мешканці Києва, який тричі брав Долгорукий, наступного дня по смерті ненависного князя влаштували погроми в належних йому дворах, намагаючись стерти пам'ять про Рюриковича, який простягав довгі руки по неналежне йому), жанр фольк-історії не передбачає реконструкції історичної реальності в подробицях.

У російській і українській історіографії різняться оцінки ролі князів, показовою є розбіжність поглядів на Андрія Боголюбського: з одного боку, доклався до розбудови Суздальської землі, перший князь майбутніх московитів, а з іншого, – організував похід на Київ, хоч і не брав безпосередньої участі в ньому, за його прямою вказівкою знищено спільну спадщину всього роду: *Бо ж іще за часів давньої Русі князі воювали за цю територію не для того, щоб узяти данину, а щоб утвердитися тут, сісти на престол і таким чином самим стати столицею. Чернігівський князь змінював на престолі турівського, а полоцький – переяславського. Так тривало сотні років,*

аж поки з'явився половецький напівкровка Андрій Боголюбський, який перший не хотів ставати Києвом, тому й спалив столицю свого діда Мономаха разом із могилою батька Довгорукого, який за 12 років до того вже остаточно перетворився на шматочок цього міста, а точніше, грудку його землі (4, с. 134–135); Володимиро-суздальський князь Андрій (Боголюбський) 1169 року захопив Київ і зруйнував місто дощенту (2, с. 18). Знову ж таки колективний автор не пише, що Великий князь Володимиро-Суздальського князівства, зробивши своєю столицею Володимир, наказав збудувати там головні ворота за подобою київських Золотих воріт і назвав їх так само [11], копіював топографію; що той, хто спалив і сплюндрував Київ – «матір городів Руських», канонізований Російською Православною церквою в лику благовірного; що у Володимирському соборі в Києві є фреска із зображенням цього святого, однак нікому не спадає на думку її знищити. Брати Капранови викривають відверту фальсифікацію поборників ідеї братньої любові («ми ж брати, завжди мирно жили на одній території»): «перший не хотів ставати Києвом», «спалив столицю свого діда», «захопив Київ і зруйнував місто дощенту».

Свого часу Олександр Квасьневський зауважив, що кожному народу приємно бачити свою історію в рожевому кольорі, але історія різна; якщо народ готовий говорити про чорну частину свого минулого, значить, він сильний. Брати Капранови не схильні дивитися на історію українського народу крізь кольорові скельця, про що відкрито пишуть, не вдаючись до розлогих коментарів: *Наші завжди добре воювали за чужу землю. А як за своє – то не виходило* (4, с. 21); *Князь Володимир тримав цілий гарем, але це не завадило йому стати святим* (4, с. 286).

Водночас їхньому викладу притаманна зважена оцінка історичних фактів та подій, наприклад, що стосується Великого князівства Литовського, яке вело перманентні війни, зокрема й із Галицько-Волинським князівством: *...політика Литви була більш союзною, ніж завойовницькою, крім того, вона забезпечувала захист від Орди...* (2, с. 22); *1362 року на Синіх Водах (теперішня Кіровоградщина) відбулася вирішальна битва. Військом Великого князівства керував старший син Гедиміна Ольгерд, у його лавах виступали литовські та руські дружини* (2, с. 23). У потрактуванні Ф. Шабульдо [12] Синьоводська битва є однією з трьох головних операцій Великого князівства Литовського проти Золотої Орди. Пись-

менник Володимир Рутківський у романі «Сині води» (2011) пропонує художнє осмислення історичних подій на річці Сині Води – притоці Південного Бугу. Це славетна сторінка звитяги литовсько-руського війська, очолюваного Ольгердом, що розбило монголо-татар.

Підтверджує тезу «політика Литви була більш союзною, ніж завойовницькою» Постанова Кабінету Міністрів України № 908 від 14 листопада 1995 р., яка має назву «Про передачу гранітних блоків для спорудження пам'ятника литовському князю Гедимінасу в м. Вільнюсі». Із тексту цієї Постанови зрозуміло, що вона забезпечує виконання «домовленостей між Президентом України та Президентом Литовської Республіки», а на Міністерство фінансів покладено «профінансувати зазначені витрати [а це 3 540,5 млн крб станом на 1995 рік – авт.] за рахунок резервного фонду Кабінету Міністрів України». Монумент встановлено в центрі столиці, неподалік місця заснування Вільнюса. Завойовників такими знаковими подарунками від держави не вшановують.

Кожна нація, що пройшла тернистий шлях до набуття державності, зберігає в анналах історії пам'ять про славетні часи, героїзує персоналії. Такою славною сторінкою, пов'язаною з ідеєю українського державотворення, є доба козацтва. Підтвердження фактів звитяги козацтва можна знайти в доступних архівних матеріалах, ґрунтовних працях дослідників історії України, західноєвропейських наукових пам'ятках та літературних джерелах, новознайдених документах чи відносно недавно відкритих широкому загалу. Досягнення новітньої історичної науки дозволяють відсіяти зерно від плевел, Капранови пропагують знання з етнонаціональної історії, систему ціннісних орієнтацій, їхня інтерпретація розрахована на широке читацьке коло, а це сприяє становленню політичної культури. Наприклад: *За старовинними традиціями Гетьман, якого не підтримала рада, мав іти у відставку, і тому Іван Виговський добровільно поклав булаву* (2, с. 36); *Іван Мазепа встановив рекорд тривалості гетьманування – двадцять два роки* (2, с. 40); *...без розвідки, нахабною атакою в лоба він [Іван Сірко – авт.] узяв неприступну турецьку фортецю Очаків, біля якої російські війська просиділи облогою понад рік* (3, с. 140); *– Князь Потьомкін стояв під Очаковом півтора роки. А козаки свого часу брали його сто разів* (4, с. 203). Крім того, на особливу увагу заслуговує поважне ставлення до представників інших етносів, йдеться, наприклад, про «запорізького отамана кримськотатарського

походження Тараса (Усмана) Трясила» (2, с. 33), збереження історичної правди щодо кваліфікації належності територій, збереження просторово-часового континууму, наприклад: *У половецьких степах Середнього Подніпров'я і Подоння виникли козацькі війська-держави* (2, с. 28); сказане стосується періоду XV–XVI ст.

«У щоденнику моєї секретарки» автори наводять факти-аналогії, часова відстань між якими сягає майже століття, намагаються пояснити своїм читачам причиново-наслідкові зв'язки, акцентують на застосуванні політтехнологій («*ідея стара, але перевірена*»), урешті, учать сприймати інформацію крізь фільтри:

– *Коли в Києві оголошували вирок Менделю Бейлісу, у Нью-Йорку був зупинився вуличний рух, бо люди чекали на ту телеграму про результат.* [...]

– *Коли це було?*

– *На початку двадцятого століття. Після російсько-японської війни. [...] Ну а ти знаєш, що ніц так не згуртовує імперську націю, як кілька тих файних єврейських погромів. Тоді теж, знаєш, політтехнологи, чи як там, ПіАр-аси не дримали. А тут у Києві і привід був люксовий – знайшли у кручах убитого хлопця-гімназиста і вбивство це, знаєш, закосили ніби під ритуальне. Ідея стара, але перевірена – євреї п'ють кров християнських немовлят* (4, с. 99) (вияв рецепційної інтертекстуальності).

Брати Капранови відсилають читачів до матеріалів резонансного судового процесу-фарсу над прикажчиком цегляного заводу київського передмістя Менделем Бейлісом (повне ім'я Менахіль-Мендель Тев'ев Бейліс), звинуваченим у «ритуальному вбивстві» дванадцятирічної дитини Андрія Ющинського, у використанні християнської крові в релігійно-обрядових цілях. Інспірована справа мала прислужитися розпалу антисемітських настроїв, провокації українців на єврейські погроми. Влада, що підтримала ініціативу монархістів, просувала сфабриковану версію, зокрема, до процесу залучили відомого київського психіатра, який склав експертний висновок, що на підставі аналізу трупа вбитого можна визначити національність убивці і що вбивцями цього хлопчика є євреї. На лаві підсудних, по суті, опинилася етнічна група з дискримінованим правовим статусом. Бейліс, який провів під слідством 2 роки, був виправданий судом присяжних 30 жовтня 1914 року.

Описаний судовий процес навіть і через століття не втратив своєї актуальності. Наприклад,

у 1993 р., до 80-ї річниці закінчення «процесу Бейліса», у Києві було проведено тематичну конференцію (Справа Бейліса: Погляд із сьогодення : Тези Міжнародної наукової конференції до 80-річчя закінчення процесу у справі Бейліса. Київ, 28–29 жовтня 1993 р. Київ : Інститут національних відносин і політології НАН України, 1994. 112 с.). Матеріали цієї резонансної сфабрикованої справи, яку ґрунтовно аналізує М. Гаухман [6], стали навчальними, зокрема для ідеологів інформаційної війни, пропагандистів, але, на жаль, не повчальними. На початку воєнних дій на сході України як зброя гібридної війни було запущене гасло: «українці розпинають голеньких хлоп'ят на площах», пор. «євреї п'ють кров християнських немовлят» (а також «українці убивають снігурів, рятуючи синичок»).

Письменники, що послугуються колективним псевдонімом Брати Капранови, усвідомлюючи взаємозв'язок суспільних феноменів, загощують увагу на мовній ідентифікації своїх персонажів. В Україні внаслідок тривалого періоду викорінення всього національного, що був завуальований під розбудову нової формації – «радянського народу», з набуттям незалежності й через непродуману політику в одних випадках та лише декларативну – в інших, замість об'єднання, мова стає чинником протистояння, а ще гірше – способом мімікрії: *Розмовляєш українською, значить, бандерівець. Ну а якщо при цьому не з Галичини, а з півдня – це вже точно не просто так* (4, с. 52); *Жорик, як і багато хто з киян, вважав, що розмовляє російською, але насправді мова його вже сама по собі заслуговувала на увагу мовознавців* (4, с. 147).

Віталій та Дмитро Капранови добровільно беруть на себе зобов'язання з пропагування «рідномовних обов'язків» – на сторінках своїх творів, зокрема, начебто принагідно вчать читачів граматики:

– *Мені не причулося, ви говорите не «на Україні», а «в Україні»? – уточнив спортсмен.*

Знов-здоров.

– Так. В Україні.

– Це тому що самостійність?

– *Ні, просто так граматично правильно* (4, с. 88).

Свого часу у вірші «Колискова навпаки» Олександр Ірванець назвав історію «*тіткою приїжджою*», протиставивши її Вітчизні – «*рідній неньці*». Звертаючись до тих, чий розум слід збудити, так би мовити, «розколисати», поет рекомедує пильніше роздивитися «*розгримовану*

фізіономію» та «штучні щелепи» тітки-історії. Її «корсет» створювало не одне покоління істориків, які хоч і володіли науковими знаннями, однак це не застерігало їх від продукування міфів. Невипадково Державна Дума РФ перегляд історії ставить на один щабель із дискредитацією державної політики та підривом конституційного ладу; як бачимо, держава претендує на жорстку монополізацію історичної істини, не припускаючи можливості ревізії.

Брати Капранови конструюють гетерогенні тексти, фрагменти яких мають ознаки комунікативної вторинності, таким чином постулюючи, що їхні твори, занурені в життя, є складником широкого культурного контексту. Графічно виокремлені «вмонтовані» в художні твори новини із вказівкою засобу масової інформації, із збереженням пунктуації забезпечують інтенціональну інтертекстуальність. Наприклад: *При виході з автобуса біля Прикарпатського університету імені Стефаника у Януковича невідомі почали кидати яйцями. Він упав. Охоронець переніс прем'єра в інший автомобіль* (4, с. 258), процитовано матеріал «Операція «Яешня», або «Теракт» проти Януковича» видання «Українська правда» від 24.09.2004 (див.: <https://www.pravda.com.ua/news/2004/09/24/3002704/>), у якому своєю чергою є покликання на інші джерела інформації, зокрема повідомлення УНІАН, агентства «Інтерфакс-Україна», української служби Бі-Бі-Сі, прес-служби МВС України, сайту Івано-Франківського порталу www.infortal.net. Пор. також: *Відомий американський теле- та кіноактор Джек Паланс відмовився прийняти нагороду на фестивалі російських фільмів у Голівуді, і ще залишив залу на знак протесту, заявивши: «Я українець, а не росіянин!»* (4, с. 93) (див. замітку «Лауреат «Оскара» відмовився від російської нагороди, бо він українець», яку розмістила «Українська правда» 12 червня 2004 р., <https://www.pravda.com.ua/news/2004/06/12/3000486/>), матеріал відсилає до повідомлення Української служби Бі-Бі-Сі).

Набуття чинності Закону «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки» спричинило не лише перейменування топонімного простору й знесення пам'ятників, а насамперед – перегляд «офіційної» історії, писаної на замовлення партійних бонз. Країною прокотилася хвиля зацікавлення раніше доступними й нововідкритими архівними документами, осмислення фактів із державницької позиції. Зрозуміло, що українські письменники

як представники інтелектуальної еліти не можуть стояти осторонь процесу вивільнення правди з-під намулу брехні. Відповідальність перед пам'яттю роду змушує говорити речі, які суспільство мусить усвідомити й прийняти: *Дніпровські схили – справжнє серце Києва. Справжніше за Хрещатик, бо правдивий Хрещатик підірвали червоноармійці 41-го. Справжніше за Золоті ворота, бо це лише радянська бутафорія. Справжніше за Софію і Лавру, навіть за фундамент Десятинної церкви. Це – єдине, що залишилося у місті з часів первісних* (4, с. 233).

Документи, що стосуються підриву Хрещатика, до сьогодні мають гриф «секретно», вони зберігаються в Центральному архіві Міністерства оборони РФ. Із відкритих джерел відомо, що, відступаючи під натиском підрозділів Вермахту, у ніч проти 19 вересня 1941 року залишала Київ 4-а дивізія військ НКВС 37-ої армії генерал-майора Андрія Власова, не лише підірвавши мости через Дніпро, а й замінувавши чисельні об'єкти забезпечення життєдіяльності міста [1]. Попри те, що нова окупаційна влада одразу розпочала роботу з розмінування міста (вулицями навіть ширилися листівки з таким текстом: «Хто дасть певні відомості про підложені вибухові речовини або міни, одержить винагороду!»), 24 вересня розпочалася серія вибухів на Хрещатику. Першим підірвали будинок за номером 28/2, де розмістилася комендатура, далі низку інших будівель. Як наслідок, виникла пожежа, яка перекинулася на вцілілі будинки центру міста й прилеглих вулиць. Загасити її не вдавалося, оскільки під час відступу радянські війська знищили водонапірну башту, а протягнутий до Дніпра рукав був зіпсований невстановленими особами. Кращі зразки модерну, неоренесансу, необароко-рококо, класицизму стали руїнами і згарищем. Загалом восени 1941 від вибухів та пожеж постраждали 324 споруди, окремі з них перетворилися на руїни та згарища, вину ж покладено на місцевих євреїв.

Радянська історіографія стверджувала, що вибухи в центрі Києва спричинені діями військ Вермахту, однак опублікована 1963 року довідка КДБ про диверсійно-розвідувальну діяльність групи підпільників міста Києва під керівництвом І. Кудрі доводить її причетність до знищення німецької комендатури.

З погляду сьогодення визнаємо терористичною діяльністю радянських мінерів знищення головного храму Києво-Печерської Лаври – собору Успіння Пресвятої Богородиці. Радянські підпільники та агенти НКВС начебто хотіли підірвати

президента маріонеткової Словаччини Тіссо, що саме перебував у Києві, та високопосадовців окупаційної влади. Вибух пролунав 3 листопада, у день огляду Лаври сановитими відвідувачами, але після того, як вони полишили територію монастиря. Вибух знищив пантеон київських князів, митрополитів та архимандритів.

Звісно, фашисти також руйнували культурні та промислові об'єкти Києва, але то було вже 1943 року, під час відступу. Офіційна радянська (а пізніше й російська) історіографія десятиліттями приписувала цей злочин знищення української духовної пам'ятки світового значення німецькому окупаційному режиму.

Стосовно Золотих воріт обмежимося короткою заувагою: насправді є сенс говорити про павільйон-реконструкцію над Золотими воротами; відтворення першого ярусу спирається на натурні архітектурно-археологічні дослідження, а другий ярус збудовано цілком гіпотетично. Небагатослівними будемо й щодо Десятинної церкви. У XVII ст. київський митрополит Петро Могила наказав «викопать из мрака и открыть днівному світу» зруйновану понад 400 років церкву. Відбудована в XIX ст. у помпезному імперському візантійсько-московському стилі нова Десятинна церква була знесена радянською владою як така, що не має історичної цінності.

Брати Капранови не перебирають на себе роль маститих істориків: не перераховують, які унікальні споруди знищили вибухи, не вказують прізвищ організаторів чи виконавців руйнації, не сиплють цифрами, загалом не вирішують проблем політичної історії; у них завдання інше – змусити співвітчизників думати, спонукати до пошуку «справжнішого», викликати рефлексію. Для них важливо подолати вкорінені стереотипи.

– *Був під окупацією, у школі робив, а прийшли «визволителі», то забрали за співпрацю з румунами.*

– *[...] А у нас люди до вісімдесятих у конторі відмічалися. Те, що на сході пробачали, у нас – ніц (4, с. 109).*

Радянські анкети містили обов'язкове для заповнення поле «Чи були ви або ваші родичі на окупованій території?». Як свідчать статистичні дані (1943–1957 рр.), в Україні за співпрацю з німцями засуджено 93 690 осіб, понад половина з яких – вихідці із західних областей [9]. Не могла радянська влада в повоєнний період пробачити Західній Україні відсутності лояльних і відданих кадрів.

Добровільна співпраця населення окупованих територій з окупантами в науковій літера-

турі позначається терміном «колабораціонізм», а в сучасних дослідженнях натрапляємо на «кооперування» з окупаційною владою в цивільних галузях [10]. В історичній науці, що вийшла з-під ідеологічного диктату й вивільняється від ідеологем, «проблема колаборації набуває стереоскопічного вигляду, рельєфного, неоднорівномірного, де з одними лекалами підходити не можна. [...] в історіографічній площині під час кожної спроби вивести дефініцію колабораціонізму для українського випадку це поняття постає як значення, що не задовольняє умови системи» [7, с. 60].

Український письменник Петро Панч протягом війни перебував в евакуації в Уфі; виступаючи 7 лютого 1944 р. на IX пленумі письменників СРСР, озвучив офіційну позицію, згідно з якою «все населення, що мається зараз у визволених районах, по суті, не може вільно дивитися в очі нашим визволителям, позаяк воно якоюсь мірою заплуталося у зв'язках із німцями: хтось грабував квартири й установи, хтось допомагав німцям у їхньому розбої і розстрілах, хтось спекулював, торгував, а дехто з дівчат, втративши відчуття патріотизму, подекуди жив із німцями» [12, с. 51]. Варто нагадати, що Петро Панч (справжнє прізвище – Панченко) революцію зустрів білим офіцером, під українськими прапорами служив спочатку у війську Директорії, потім був сотником Дієвої армії УНР. Колишній петлюрівський офіцер, що перейшов на бік Червоної армії і став червоним командиром, аби відповідати посаді відповідального редактора радіостанції «Радянська Україна», робив узагальнення щодо суцільно винного населення, яке «якоюсь мірою заплуталося у зв'язках».

Брати Капранови з огляду на свою місію уникають заангажованості історичних досліджень, свідомо відмовляються від експлуатації історичних подій та пам'яті про них, руйнують шкідливі соціальні міфи.

Наведемо ще один фрагмент, що відсилає до подій, які ще мають живих свідків, відтак за потреби актуалізовану в ньому інформацію можна використати як сильний аргумент: *Якщо раптом згори дадуть команду «фас», це вже буде цунамі, селі, як під час куренівської трагедії, коли змило кілька кварталів з лікарнею, стадіоном та трамвайним депо (4, с. 160).* Щодо цунамі – це художня метафора, а історична правда така: пульпа, прорвавши земляну дамбу, ринула вниз. Олесь Гончар у новелі «Чорний яр» описав розвиток подій Куренівської трагедії, спираючись на відомі йому подробиці техногенної катастрофи. Як свідчать сучасні

дослідження, «кілька кварталів з лікарнею, стадіоном та трамвайним депо» – це 9 тисяч кв. м, такою є площа затоплення. «Щоб приховати та применшити масштаби катастрофи, за наказом «сірої хати», як в народі називали Центральний комітет Компартії України, киян, які загинули на Куренівці, ховали протягом місяця на різних цвинтарях – на Байковому, Лук'янівському, Куренівському, у Берківцях, а також у Пущі-Водиці та в Горенці – і вказували у документах різні дати та причини смерті», – стверджує О. Григор'єва [8].

Відсилання читача до трагедії на Куренівці не заради красивих слівця, а для проведення паралелей: офіційне повідомлення про катастрофу зроблено на 4-ий день, точна кількість жертв не відома до цього часу (офіційно – 145, а є припущення, що вдесятеро більше), затягування розслідування, закритий суд, матеріали кримінальної справи знищено разом із свідченнями очевидців, цей ряд можна продовжити.

Висновки і пропозиції. Насамкінець зауважимо: створення Віталієм і Дмитром Капрановими книг у жанрі фольк-історії із залученням невербальних засобів передачі інформації є однією із перших вдалих спроб популяризації вітчизняної

історії, розвінчання усталених стереотипів щодо її розвитку, визначення державотворчої або руйнівної ролі історичних персоналій тощо. Чітко продумана й уніфікована композиція, що сприяє покращеному сприйняттю інформації широким колом її споживачів, структурована за такими ознаками: 1) презентація історичних ситуацій, які набули неоднозначних оцінок в історіографії і спричинили в суспільній свідомості псевдоуявлення про історію України загалом; 2) знищення стереотипів із залученням розлогої аргументації та безпосереднього звернення до читача із ненав'язливою пропозицією долучитися до логічних розмірковувань, що забезпечує легкість викладу матеріалу і створення атмосфери комунікації в малій соціальній групі, практично в діалозі з кожним споживачем інформації; 3) реконструкція історичних реалій на основі нових знань і роз'яснення, за яких умов і задля чого приховано історичну правду. У подальших наукових розвідках необхідно звернути увагу на комплексний аналіз мовних одиниць на лексичному і граматичному рівнях мовної системи, які, на нашу думку, спонукатимуть до вивчення історії власного народу та усвідомлення національної самобутності.

Список літератури:

1. Бондаренко В. Цей день в історії: 24 вересня 1941 року: Підрих центра Києва. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0924Q/>.
2. Брати Капранови. Мальована історія незалежності України. Київ : Гамазин, 2017. 80 с.
3. Брати Капранови. Розмір має значення: Хулігансько-філософський роман. Київ : Зелений пес, 2006. 464 с.
4. Брати Капранови. Щоденники моєї секретарки. Київ : Гамазин, 2011. 400 с.
5. Володихин Д. Феномен фольк-історії. URL: https://scepisis.net/library/id_148.html.
6. Гаухман М. В. «Справа Бейліса» (1911–1913 pp.): версії сучасників і причини фабрикації (до 100-річчя судового процесу). *Український історичний журнал*. 2013. № 6. С. 112–128.
7. Горобець В. Співпраця з ворогом як вимушена модель поведінки та стратегія виживання. *Військово-історичний меридіан. Електронний науковий фаховий журнал*. 2018. Вип. 3 (21) С. 56–73. URL: https://vim.gov.ua/pages/_journal_files/31.10.2018/pdf/full.pdf.
8. Григор'єва О. Куренівська трагедія: вічний докір та пам'ять. Інформаційне агентство УНІАН. 13 березня 2012 р. URL: <https://www.unian.ua/kyiv/620815-kurenivska-tragediya-vichniy-dokir-ta-pamyat.html>.
9. Гриневич В. Між молотом і ковадлом. *Український тиждень*. 2013. № 6 (274). 7 лютого. С. 50–53. URL: <https://tyzhden.ua/History/71738>.
10. Дерейко І. І. Колабораціоналізм. *Енциклопедія історії України*: Т. 4: Ка–Ком / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2007. 528 с. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe>.
11. Котляр М. Ф. Андрій Боголюбський. *Енциклопедія історії України*: Т. 1: А–В / Редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2003. 688 с. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe>.
12. Шабульдо Ф. М. Битва біля Синіх Вод 1362 р.: маловідомі та незнані аспекти. *Український історичний журнал*. 1996. № 2. С. 3–15.

Maliuga N. M., Horodetska V. A. THE ROLE OF FOLK-HISTORY PHENOMENON IN HISTORY RECONSTRUCTION (ON THE MATERIAL OF THE DISCOURSE OF THE KAPRAN BROTHERS)

The article found out the essence of a new direction of presentation a historical material in Ukrainian fiction, which combine features of popular science, journalistic and artistic styles of language – the genre of mass literature “folk-history”. Emphasis is focused on the ambiguity of assessment of the phenomenon in the science community: firstly, its definition as a quasi-scientific post-Soviet tendency and, secondly, the statement on positive role in promoting knowledge and forming interests of mass customers of the past of their own nation. The authors of the article consider the current tendency to construct the text in the second version, which aim is rethink the facts of national history, which were silenced for a long time or were distorted for ideological reasons. The way of compositional organization and semantical filling of Kapranov Brothers’ books “Drawn History of independence Ukraine”, “Size matters: Hooligan-Philosopher novel”, “Diaries of my secretary” is analyzed. Situations are outlined in which, from one side, the authors research Ukrainian history, demonstrating the individual-authorial manner of organizing the discourse such as: intriguing presentation of controversial material by outlining the secrets of Ukrainian history; systemic debunking of the formed ideological stereotype, which led to the loss of self-identity of the national community and the loss of national identity; logical representation in a simplified form the set of scientific arguments for refuting pseudo-ideas in the mind; variable interpretation of the possible consequences of the “new” awareness of “known” and their role in form the scientific picture of the world carriers of national culture. It is emphasized that reconstruction of historical reality is not detailed but to some extend generalized with none-verbal means of transfer information such as comics and illustrations. Were researched a historical fragment such as formation and migration of ethnic group on the Ukrainian territory, the activities of princes Volodymyr Monomakh, Yuri Dovgoruky and Andriy Bogolubsky, the structure of the Zaporozhian Sich, role of the Grand Duchy of Lithuania, tragic moments in the history of Kiev etc.

Key words: *alternative history, discourse, folk-history genre, intertextuality, Ukrainian history, mass literature, scientific picture of the world.*

Павлик Н. В.

Бердянський державний педагогічний університет

НАУКОВО-ЕПІСТОЛЯРНИЙ ТЕКСТ В АСПЕКТІ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ ДИСКУРСУ

Стаття присвячена дослідженню маловивченого у сучасному мовознавстві різновиду епістолярної комунікації – науково-епістолярного дискурсу. У роботі здійснена спроба опису загальних тенденцій текстотворення наукового епістолярію у контексті комунікативно-прагматичного та функційно-стильового аналізу дискурсу, встановлення закономірностей структурування наукового листа та визначення дискурсивних одиниць, що його наповнюють, з'ясування специфіки в національній дискурсивній традиції. Дослідницею підкреслюється, що розв'язання цього конкретного завдання уможливило вияв взаємозв'язку семантичної та структурної організації тексту з його стильовою маркованістю, а також зі ступенем функційної якості мовлення на рівні тексту, завдяки чому будь-яка мовна одиниця набуває комунікативно-прагматичного потенціалу і стає дискурсивною.

Науковий лист розглядається авторкою як епістолярний текст, основну частину якого становлять наукові міркування і який здійснює комунікативну функцію між високоосвіченими представниками певного соціального прошарку; основна функція цього типу листування – інтелектуально-комунікативна. Науково-епістолярний дискурс репрезентує професійну науково-пізнавальну діяльність письменників, мовознавців, критиків, громадських діячів та інших, листування яких стало об'єктом вивчення у пропонованому дослідженні.

Предметом комунікативно-прагматичного аналізу наукового епістолярного дискурсу визначено такі параметри: іллокутивні наміри, комунікативна ситуація, прагматична настанова, фактор адресанта й адресата, типи мовленнєвої поведінки, мовна компетенція комунікантів, вибір мовних засобів для впливу на співрозмовника тощо. У роботі доведено, що на комунікативно-прагматичну та функційно-стильову структуру обстежених епістолярних текстів має вплив соціальний статус автора, ступінь знайомства з співрозмовником та комунікативна компетенція, що складається з лінгвістичного, соціолінгвального та дискурсивно-стратегічного напрямів.

Ключові слова: науково-епістолярний дискурс, епістолярний текст, науковий лист, комунікативно-прагматичний аспект, комунікативний процес.

Постановка проблеми. Наукове дослідження присвячене важливій проблемі сучасної лінгвістики – дискурсології. Необхідність вироблення категорійно-поняттєвого апарату для здійснення дискурсивного аналізу є одним із основних завдань наукової парадигми. Розробці порушених проблем сприятиме встановлення загальних тенденцій текстотворення наукового епістолярію та виявлення дискурсивних одиниць, що його наповнюють. Розв'язання цього конкретного завдання в аспекті аналізу дискурсу дозволяє простежити взаємозв'язок семантичної та структурної організації тексту з його стильовою маркованістю, а також зі ступенем функційної якості мовлення на рівні тексту, завдяки чому будь-яка мовна одиниця набуває комунікативно-прагматичного потенціалу і стає дискурсивною. З огляду на це важливим є формування системи лінгвостилістичних операцій для встановлення закономірностей побудови науково-

епістолярного тексту та вивчення його функціонування в часопросторі національного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти функціонування наукового дискурсу висвітлено в наукових студіях Н. Ботвиної [1], Л. Вашків [2], Н. Зелінської [7], А. Коваль [8], Т. Матвеевої [12], Г. Онуфрієнко [13], П. Селігея [17] та інших. Вагомим внеском у вивчення означеного стилю стала колективна монографія «Лексичні та синтаксичні особливості наукового стилю української мови» [10].

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у виявленні основних принципів текстотворення наукового епістолярію у контексті комунікативно-прагматичного та функційно-стильового аналізу дискурсу, встановленні закономірностей структурування наукового листа, вивченні специфіки його функціонування в національній дискурсивній традиції.

Аналіз науково-епістолярного дискурсу здійснювався за допомогою лінгвістичного опису мовних фактів, зокрема, прийомів спостереження, узагальнення і класифікації, використаних для комплексного дослідження листів, методів стилістики мови, застосованих для встановлення жанрології епістолярних текстів, методу дискурс-аналізу – для вивчення комунікативного, лінгвосоціокультурного, прагматичного тощо компонентів наукової комунікації як специфічного дискурсу, контекстуально-інтерпретаційного методу, що сприяв виявленню особливостей письменницького листування.

Виклад основного матеріалу. Передусім окреслимо термінологічний апарат дослідження. Так, *дискурс* потрактуємо як багатопараметризовану структуру, що характеризується певними ознаками, а саме: виконанням комунікативної функції; прагматичною реалізацією; наявністю соціального контексту, який дає уявлення про учасників комунікації; часовим чинником; оформленням переважно у вигляді зв'язного тексту; можливістю факультативних паралінгвістичних елементів тощо. *Дискурсивна одиниця* у дослідженні розглядається як будь-яка мовна / текстова одиниця, що набуває комунікативно-прагматичного значення у соціально параметризованій ситуації спілкування [14, с. 45].

Під час вивчення дискурсивних одиниць доцільно враховувати кілька аспектів, а саме: лінгвістичний, прагматичний, соціолінгвістичний, психологічний тощо. Тому в пропонованому дослідженні предметом комунікативно-прагматичного аналізу наукового дискурсу виступають такі параметри: іллокутивні наміри, комунікативна ситуація, прагматична настанова, фактор адресанта й адресата, типи мовленнєвої поведінки, мовна компетенція комунікантів, вибір мовних засобів для впливу на співрозмовника тощо.

Науковий лист уявляється нами як епістолярний текст, основну частину якого становлять наукові міркування і який здійснює комунікативну функцію між високоосвіченими представниками певного соціального прошарку. Основна функція цього типу листування – інтелектуально-комунікативна, орієнтована не лише на спілкування, а передусім на доведення, роз'яснення, повідомлення про наукове пізнання тощо. Науково-епістолярний дискурс репрезентує професійну науково-пізнавальну діяльність письменників, мовознавців, критиків, громадських діячів та інших, листування яких стало об'єктом вивчення. Основною частиною таких епістолярних текстів є висловлення,

що містять критичну оцінку літературних творів, наукові відомості з питань українознавства, мовознавства, літературознавства, націєтворення, історії тощо. Зокрема, у пропонованому дослідженні проаналізовано наукові листи Максима Рильського до Леоніда Булаховського, Анатолія Свідзинського до Івана Дзюби, Бориса Антоненка-Давидовича до Володимира Брюггена, Павла Грабовського до Івана Франка та Бориса Грінченка, Лесі Українки до Осипа Маковця та Філарета Колесси, Миколи Хвильового до Миколи Зерова, Олекси Горбача та Юрія Шевельова, Івана Липи до Сергія Єфремова, Володимира Винниченка до Олександра Олеса, Євгена Чикаленка та Андрія Ніковського тощо.

Науковий епістолярій є міжособистісною мовленнєвою діяльністю двох (як правило) партнерів, зумовленою кількома факторами – соціальними, психологічними, лінгвістичними тощо. Сукупність цих компонентів визначає мовленнєву поведінку дописувачів у різних ситуаціях спілкування. Зокрема, на успішне формування наукового листування має вплив рівень знайомства між мовцями, дистантний характер спілкування, індивідуальний стиль автора, знання всього спектру моральних, правових, естетичних, етичних норм суспільства на певному етапі розвитку.

Науковий лист комунікативно спрямований, оскільки є результатом мовленнєвої взаємодії представників певного соціального прошарку. З огляду на це фактор адресанта та адресата в обстеженому науковому епістолярії має важливе значення, адже його авторами, як і реципієнтами, виступають високоосвічені особи, що беруть активну участь у суспільному та науковому житті своєї країни. Аналізуючи фактор адресанта, необхідно врахувати його соціальний статус, комунікативну компетенцію та ступінь знайомства з епістолярним співрозмовником. Виявлено такі напрями знань і вмій, що формують комунікативну компетенцію автора: «1) *лінгвістична компетенція*, що включає в себе всі рівні оволодіння мовою; 2) *соціолінгвістична компетенція*, тобто знання мовленнєвих актів та вміння застосовувати їх у певній соціальній ситуації; 3) *дискурсивно-стратегічна компетенція*, тобто вміння використовувати комунікативні стратегії в різних жанрах різних комунікативних стилів та оперувати цими стратегіями в певному комунікативному акті» [4, с. 8]. Саме перераховані чинники впливають на комунікативно-прагматичне наповнення наукових епістолярних текстів. Водночас слушною є думка З. Висоцької, котра позиціонує адресата

наукового тексту не лише як читача і спостерігача, а як партнера і співмислителя, оскільки для наукового спілкування потрібне взаєморозуміння, адже науковий текст – це комунікативно спрямований діалог науковців на пошук та опис невідомих знань [3, с. 47].

Доцільно наголосити, що визначальною компонентою наукового листа є міркування, що традиційно мають таку структуру мовленнєвого акту: теза – аргументи або міркування – висновок. Прикладом слугує послання Бориса Антоненка-Давидовича до критика Володимира Брюггена, у якому письменник аналізує літературознавчі погляди свого опонента та відстоює власні творчі принципи [18, с. 37]. Однак, як показує практика, така структура епістолярних текстів часто представлена скорочено, тобто є відсутнім той чи інший структурний елемент, наприклад, лист Володимира Винниченка до Олександра Олеся, основу якого становлять критичні зауваги щодо творів поета [21, с. 29].

Щодо мовної компетенції учасників наукового листування, то варто відзначити їхню високу культуру мовлення, вміння чітко й точно формулювати думку залежно від умов і завдань спілкування, привертати увагу до проблеми; вибудовувати успішну комунікацію за допомогою ефективного відбору мовних засобів; встановлювати контакт з партнером. Наприклад: *«Цим листом я зраджую свою давню звичку – не писати листів критикам, що виступили в тому чи тому аспекті з приводу якогось мого твору. Зраджую не тому, що дуже захопився або, навпаки, обурився з Вашої статті “Рух образу і рух сюжету”, надрукованої у №99 “Літературної України”, а тільки тому, що вважаю і вважаю Вас за одного з найсерйозніших і тямущих критиків української літератури, а тому, природна річ, мені хотілось би, щоб і Ви, мій критик, так само заглиблювались в психіку..., як і я сам, длубаючись у міру сил своїх у психіці своїх персонажів. А цього, на жаль, чомусь не сталося у Вашій останній статті. Не подумайте тільки, будь ласка, що я образився на Вас за критику фіналу моєї повісті “Завищені оцінки”. Навпаки, я вдячний Вам за те, що Ви взялися проаналізувати мій останній твір, бо Вам відомо, що наша критика не дуже пестить мене своєю увагою»* [19, с. 38]. Уривок з листа Бориса Антоненка-Давидовича засвідчує вдаль використання мовних засобів, зокрема компліментів на адресу співрозмовника, які містять високу оцінку його професійних здібностей, та етикетних висловів, котрі допомагають встановити безпосередній кон-

такт з адресатом і регулюють стосунки між респондентами, створюють атмосферу коректності, пом'якшують тон висловлення тощо. Погоджуємося з думкою П. Селігея, що досконалий науковий текст має підтримувати увагу реципієнта, впливати інтелектуально, переконувати в слушності авторських міркувань [17, с. 13].

Прикладом наукового епістолярію є листування між відомими лінгвістами, представниками діаспорної мовознавчої україністики Олексою Горбачем та Юрієм Шевельовим. Ця кореспонденція, як зазначає Анна-Галя Горбач, «унаочнює невтоємним процесом наукової праці української еміграції після Другої світової війни – силу організаційних труднощів при здобутті матеріалу, великий обсяг роботи, пошуків малої жменьки науковців, а також жертвовність еміграційної громади, яка фінансово уможливила реалізацію цілої низки гідних подиву проєктів» [6, с. 4]. З огляду на це образ адресанта (як і адресата) у досліджуваному епістолярії відіграє неабияку роль, адже комунікативними партнерами виступають високоосвічені особи, які є не лише визначними науковцями, а й громадськими діячами, небайдужими до суспільно-політичного життя української діаспори. Про переваги української еміграції щодо свободи вислову, яка мала змогу широко й розкуто оприлюднювати власні уподобання, переконання, свою неповторно-індивідуальну причетність до України та світу, наголошувала Г. Мазоха. Завдяки цьому можемо твердити, що українська діаспора істотно збагатила національну духовність у галузі листування [11]. Епістолярію двох науковців властива шаноблива тональність, це листування спрямоване на підтримку і збереження постійного контакту. Наприклад: *«Дорогий Пане Професоре! Вибачте (вже в котрий раз!) мою нечемність, що досі ні не писав, ні не подякував Вам за прислану історичну фонологію українщини. Її постараюся тут зрецензувати хоча б до “Вельт дер Слявен”»* [6, с. 331]; *«Дорогий Пане Докторе! Щиро дякую за листа й за Ваші спогади. Вони читаються, як пригодницький роман, так що годі відірватися, дарма що відбитка не найкраща, а я тепер маю труднощі з очима. Дивуюся також Вашій пам'яті: скільки подробиць і імен Ви запам'ятали»* [6, с. 467].

Тематична палітра досліджуваних листів присвячена відображенню переважно соціально-історичних процесів, літературного життя, питань мовознавства, державотворення та історії, фольклористики тощо. Більшість кореспонденції містить критичну оцінку художніх творів інших

письменників або автокритику. Так, у листуванні з Юрієм Шевельовим Олекса Горбач (лист від 24 квітня 1993 р.) висловлює свої погляди щодо дискусійних правописних питань у сучасній українській мові [6, с. 843–846]; у листі до Євгена Чикаленка Андрій Ніковський (лист від 2 вересня 1912 р.) обговорює основні закони фонетики української мови, зокрема торкається проблеми фонетичного і морфологічного засвоєння чужоземних слів [26, с. 162–163]; у листі до Олекси Горбача Юрій Шевельовий розмірковує про хибність гіпотези щодо проникнення полонізмів на Центрально-Східну Україну через Білорусь [6, с. 33]. Отже, соціокультурний контекст розглянутого наукового епістолярію передбачає широке відтворення чи обговорення наукових проблем взагалі і літературно-культурних та мовознавчих процесів зокрема.

Досліджуваний тип епістолярної комунікації позначений специфічними умовами мовленнєвої ситуації, а саме: 1) тон спілкування – офіційний, напівофіційний; 2) ранговий дистантний характер стосунків; урахування вікових, соціальних, професійних рис партнера; 3) жорстка детермінованість поведінки комунікантів; 4) серйозність загального фону листування.

Ступінь знайомства і характер відносин зумовлюють тональність текстів. Якщо співрозмовників пов'язують дружні, неформальні стосунки, то листи містять розповіді про побутові справи, стан здоров'я, опис подій, враження від повідомлюваного, оповіді про знайомих, критичні зауваги щодо діяльності відомих літературознавців, мовознавців та інші, емоційні вкраплення, запитання, запрошення тощо, наприклад: *«З глибоким болем перечитав звістку про смерть Омеляна Огоновського; небагацько у нас сил і так, а тут ще ненажерлива могила відбирає нам то сього, то іншого; радикали не дуже шанували небіжчика, я, проте, завжди гарно дивився на його, наскільки знав з тих уривкових писань, що доходили до мене; мені, правда, не сподобалась метода його писання (котру я б назвав формально-літературною супроти історично-філософичної)...; крім того, він був гарячим патріотом-українолюбцем...»* [5, с. 207–208]. І навпаки, офіційні стосунки виключають подібні компоненти з композиції листа, наприклад, в обстеженому епістолярії це кореспонденції Б. Антоненка-Давидовича до В. Брюггена [18; 19], А. Свідзинського до І. Дзюби [20], М. Рильського до Л. Булаховського [16, с. 108–109], В. Винниченка до О. Олеся [21], Лесі Українки до Ф. Колесси [24, с. 383–387]

та інші. Варто зауважити, що «інтенсивність врахування адресата проявляє себе не стільки в засобах вираження, скільки у формуванні чітких комунікативних стратегій, контрольованості дій» [15, с. 134].

Як уже наголошувалося, основну частину досліджених епістолярних текстів становлять наукові міркування. Проте в їхній композиційній структурі наявні типові для інших видів листування компоненти – дискурсивні одиниці (хоча представлені вони в текстах по-різному). По-перше, це нарративні форми. У лінгвістиці нарративними текстами вважаються твори, що містять історію, в яких змальовується подія [27, с. 13]. Тому текст уявляється як послідовне розгортання подій, відображених в індивідуальній свідомості автора і відтворених у проекції авторської інтерпретації [9, с. 24]. У «Наратологічному словнику» (укл. О. Ткачук) наратив позначається як «розповідання (як продукт і як процес, об'єкт і акт, структура і структуралізація) однієї чи більше дійсних або фіктивних подій, які повідомляються одним, двома чи кількома (більш чи менш явними) нараторами одному, двом або кільком нарахованим» [23, с. 73]. Умовами, за яких досягається повноцінна подійність у наративному тексті, виступають фактичність, або реальність описаних подій, та їхня результативність.

Наративні стратегії в епістолярному дискурсі втілюються передусім в оповідях. Тематичний стержень, основа повідомлення об'єднує додаткову інформацію та зумовлює вербальні засоби вираження. Необхідно відзначити, що суть розповіді в епістолярному тексті полягає у відтворенні реальної дійсності, тому в ній простежується тісний зв'язок з простором і часом. У досліджуваних листах зображення самої події передається безпосередньо за допомогою називання місця дії, часу, коли дія відбувається тощо. У процесі аналізу письменницького епістолярію зафіксовано наративи, у яких міститься короткий переказ основних подій або ситуацій, що трапилися з дописувачем. Сконденсованість оповіді спричинена структурно-композиційною специфікою листа і покликана задовольнити зацікавлення реципієнта. В обстеженому науковому епістолярії наративи невеликі за обсягом і містять здебільшого розповіді про себе, наприклад: *“Б[уря]чок у Софії 1963 р. тікав від мене “поза десяту межу” (як прозрадив Дзендз[елівськ]ий, Білодід їм усім заборонив був зі мною й Галею зустрічатися!), але і 25 рр. згодом, 1988 р., у Софії ж відважився ж до мене заговорити лиш у пісарі, де нікого не*

було, але при свідках подібно ж тікав; по-своєму, він, як холмщак, у Києві без клянових підтримок, і його “всемогучі” з ІМ висуваються як ніби ще найсприємливішого поза ІМ, і він таку роль грає: та ж “академіком став!» [6, с. 843–844].

По-друге, директивність наукового епістолярію. Як наголошувалось, дискурс повинен бути прагматично зумовленим, тобто містити мету висловлення (іллокутивні настанови: інформація, вплив, наказ, прохання, порада, обіцянка, питання тощо). Ціллю будь-якого комунікативного акту є досягнення певної мети шляхом вибору відповідної мовленнєвої структури з низки можливих у межах мовної системи. На відміну від звичайної констатації довершеного факту, директиви є волевиявленням мовця і містять спонукальний дискурс. Директивний характер епістолярних текстів полягає у спонуванні до певної дії чи поведінки і виражається конструкціями з дієсловами наказового способу. За комунікативною спрямованістю директиви передбачають наявність конкретного адресата, від якого вимагають певної діяльності у відповідь. Імперативне значення проявляється у двох планах – модальному (містить волевиявлення адресанта) та змістовому (вказує на конкретну дію) і морфологічно виражається структурами прямого спонування, де в ролі предикативного члена виступає наказова форма дієслова; трапляються також форми умовного способу, що виражають імперативне значення у більш ввічливій тональності.

У проаналізованому текстовому матеріалі нами виявлено такі функції директивних висловів, що містять спонукальний дискурс:

– прохання, наприклад: «*При цій нагоді до вас прохання. Таки хочу дати 2–3 рядки про Грешеля, особливо беручи до уваги нехить німецьких славистів до українських тем. Здається мені, десть я бачив, що він працює в Гісені. Чи могли б довідатися, чи це так, який у нього ранг і чи є в Гісені тепер університет?»* [6, с. 543];

– рекомендація, наприклад: «*Вашу допомогу уявляв би я собі так, що: 1) найперше подасьте (за джерелом – Н. П.) місцевість (чи місцевості, яких стосуються Ваші заподання); 2) подасьте приблизно, скільки там було “хахлів” (українців, у мові яких такі казахізм вживалися)...; 3) проїдете з олівцем оті всі листки й чи то: а) підкреслите слово, знане Вам з мови даних українців (якщо воно мало в їх устах іншу форму, то позначіть номер даного слова на окремому листку й напишіть таку форму його, яка Вам знана), б) підкреслите таке значення дотичного*

слова, як воно Вам знане було; якщо значення було інакше, то, подібно як під а), подайте «Ваше значення дотичного слова, називаючи його номер» [6, с. 387];

– настанова, наприклад: «*Статтю про мову таки напишіть; я сказав Вам вислати брошуру М. Левіцького, як вона вийде; пошлю ще матеріал, який набіжить, наприклад, статтю про Новицького в “Ю[жної] Зарі”, а Ви зробіть наче огляд всього матеріалу і свої висновки»* [26, с. 191];

– порада, наприклад: «*Спробуйте подумати над цим. Коли у мене вийде справа, я Вас сповіщу, й, може, Ви напишете якийсь сценарій»* [21, с. 29]. Вибір імперативних форм та зміст директивних висловлень визначається передусім характером взаємин між дописувачами і є результатом їхнього мовного й соціокомунікативного досвіду.

У листах майже завжди присутня імітація діалогу з уявним співрозмовником, не є винятком і науково-епістолярна практика. Так, завдяки цитуванню чи згадуванню в тексті висловлень реципієнта або застосуванню прямого спонування до продовження розмови створюється певне комунікативне уявлення про адресата. Така особливість внутрішньої структури листів називається діалогічністю. Ознаками діалогічності вважається: 1) вживання особових і присвійних займенників 2-ої особи однини і множини з так званими дієсловами говоріння і писання: *Ви (ти) пишете, запитуєте, згадуєте; У твоєму листі йдеться;* 2) наявність директивних висловлювань та форм дієслів, що містять посилання на попередні тексти: *напишіть; розкажіть; якби Ви мені написали;* 3) питання до адресата, які вимагають відповіді, спонукають до продовження діалогу. Наприклад: «*Відповідати на них (і на мій погляд) треба і саме з Ваших міркувань: для нашого малограмотного читача вони і справді будуть переконуючими. Цілком погоджуюсь з Вами, що брошура Савченка ґрунтовніша, коли можна так висловитись»* [25, с. 879]; «*Ви колись писали, що М. В. Рклицький живе в Чернігові; чи не пробували Ви притягти його до української праці літературної? Він має кебету до писання і вміє писати з українським гумором...*» [5, с. 299–300]; «*Так, Ви переказуєте зміст твору, як того Вам бажается, вириваєте частки з поезій, які хочете, які Вам потрібні, щоб поглузувати або підкріпити свою мертву точку... Слухайте, Сергію Олександровичу, Ви ж пишете не для дурнів і Ви ж чесна людина»* [22, с. 64]. Крім того, спрямованість на адресата досягається за допомогою

повторення в листі звертання до співрозмовника, використання вставних конструкцій, а також постійним впливом на думки, почуття адресата.

На противагу діалогічним, у монологічних епістолярних текстах адресат постає як мовчазний сприймач повідомлюваного, текст не містить запитань, що передбачають відповідь, не цитується його висловлення.

Вибір певної мовностилістичної моделі комунікації, як правило, дещо передбачуваний, оскільки базується на мовленнєвому досвіді і співвідноситься з тією чи іншою ситуацією. Життєва практика комунікантів допомагає дібрати такий тип тексту, який задовольнив би умови спілкування. Своєю чергою кожному класу текстів властивий специфічний набір мовних та мовленнєвих засобів і форм, що виражає причиново-наслідкову залежність між комунікативною ситуацією й породженим нею мовленнєвим актом. Вважається, що мовленнєва комунікація завжди особистісно зорієнтована, адже її інтерпретація неможлива без урахування сукупності соціокультурних явищ,

що супроводжують комунікативний процес. Саме людина, її потреби, мотиви, комунікативні наміри і дії, ситуації спілкування, учасником яких вона є, впливають на побудову наукового епістолярного дискурсу.

Висновки і пропозиції. Отже, під науковим листом у пропонованому дослідженні розуміється епістолярний текст, основну частину якого становлять наукові міркування і який здійснює комунікативну функцію між високоосвіченими представниками певного соціального прошарку. На комунікативно-прагматичну та функційно-стильову структуру обстежених епістолярних текстів має вплив соціальний статус, ступінь знайомства з співрозмовником та комунікативна компетенція, що складається з лінгвістичного, соціолінгвістичного та дискурсивно-стратегічного напрямів.

Дослідження проблем породження та функціонування різних типів дискурсу є перспективним та має практичне спрямування, що уможливило встановлення глибинних процесів комунікації, зокрема науково-епістолярної.

Список літератури:

1. Ботвина Н. В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови: навч. посіб. Київ : Артєк, 1998. 190 с.
2. Вашків Л. Епістолярна літературна критика: становище, функції в літературному процесі. Тернопіль : Поліграфіст, 1998. 134 с.
3. Висоцька З. Актуальні парадигми дослідження наукового тексту. *Лінгвостилістичні студії*. 2015. Вип. 3. С. 43–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/l_s_2015_3_5 (дата звернення: 29.06.2021).
4. Галапчук О. М. Вікова диференціація стратегій і тактик дискурсу в сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. Наук : 10.02.04 / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2000. 18 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (дата звернення: 29.06.2021).
5. Грабовський П. А. Вибрані твори: в 2 т. Київ: Дніпро, 1985. Т. 2: Статті, нариси. Оповідання. Листи. 343 с.
6. Життя – не просто існування: Листування Олекси Горбача (1956-1996) / редкол. : А.-Г. Горбач, У. Єдлінська, М. Чікало. Львів, 2003. 940 с.
7. Зелінська Н.В. Поетика приголошеного слова (Українська наукова література XIX – XX ст.): монографія. Львів : Світ, 2003. 352 с.
8. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української мови: Структура наукового тексту. Київ : Вища шк., 1969. 307 с.
9. Корольова А. В. Типологія нарративних кодів інтимізації в художньому тексті : монографія. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2002. 267 с.
10. Лексичні та синтаксичні особливості наукового стилю української мови : колективна монографія / за заг. ред. С. М. Руденко. Харків : ХДУХТ, 2013. 192 с.
11. Мазоха Г. С. Жанрово-стильові модифікації українського письменницького епістолярію другої половини XX століття : автореф. дис. ... д-ра філол. наук: спец. 10.01.01 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2007. 38 с.
12. Матвеева Т. Е. Актуализация прагматического аспекта научного текста. Ростов-на-Дону : Изд-во Рост. ун-та, 1984. 132 с.
13. Онуфрієнко Г. С. Фахова термінологія як національна лінгвомодель системи фахових понять у науковому інформаційному просторі (на матеріалі джерел української правничої термінографії). *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 1999. № 2. С. 235–253.
14. Павлик Н. В. Типологія дискурсивних одиниць українського епістолярію. *Science and Education a New Dimension. Philology*, VI (44), Issue: 151. 2018. С. 45–49.
15. Радзівєвська Т. В. Текст як засіб комунікації. Київ : Вид-во НАН України, 1998. 194 с.

16. Рильський М. Т. Як парость виноградної лози. Київ : Наук. думка, 1973. 263 с.
17. Селігей П. О. Український науковий текст: проблеми комунікативної повноцінності та стильової досконалості: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01 / Нац. акад. наук України, Ін-т укр. мови. Київ, 2016. 36 с.
18. Слово і час. 1990. № 10. С. 36–37 / Лист Б. Антоненка-Давидовича до В. Брюггена.
19. Слово і час. 1990. № 10. С. 38–39 / Лист Б. Антоненка-Давидовича до В. Брюггена.
20. Слово і час. 1990. № 10. С. 50–52 / Лист А. Свідзинського до І. Дзюби.
21. Слово і час. 1992. № 1. С. 29 / Лист В. Винниченка до О. Олеся.
22. Слово і час. 2003. № 9. С. 64–66 / Лист І. Липи до С. Єфремова.
23. Ткачук О. Наратологічний словник. Тернопіль: Астон, 2002. 173 с.
24. Українка Леся. Твори: в 4 т. Київ, Дніпро, 1982. Т. 4 : Оповідання; Статті; Листи. 438 с.
25. Хвильовий М. Г. Твори: у 2 т. Київ: Дніпро, 1990. Т 2 : Повість. Оповідання. Незакінчені твори. Нариси. Памфлети. Листи. 925 с.
26. Чикаленко Є., Ніковський А. Листування. 1908–1921. Київ : Темпора, 2010. 448 с.
27. Шмид В. Нарратология. Москва : Языки славянской культуры, 2003. 312 с.

Pavlyk N. V. SCIENTIFIC EPISTOLARY TEXT IN THE ASPECT OF COMMUNICATIVE-PRAGMATIC ANALYSIS OF DISCOURSE

The article investigates poorly understood in modern linguistics type epistolary communication – scientific epistolary discourse. The paper attempts to describe the general trends of scientific epistolary textualization in the context of communicative-pragmatic and functional-stylistic analysis of discourse, establishing patterns of structuring scientific writing and identifying discursive units that fill it, clarifying its specifics in the national discursive tradition. The researcher emphasizes that the solution of this specific problem makes it possible to identify the relationship between semantic and structural organization of the text with its stylistic labeling, as well as the degree of functional quality of speech at the text level, so any language unit acquires communicative and pragmatic potential and becomes discursive.

The scientific letter is considered by the author as an epistolary text, the main part of which is scientific considerations and which performs a communicative function between highly educated representatives of a certain social stratum; the main function of this type of correspondence is intellectual and communicative. Scientific epistolary discourse represents the professional scientific cognitive activity of writers, linguists, critics, public figures, etc., whose correspondence has become the object of study in the proposed research.

The subject of communicative-pragmatic analysis of scientific epistolary discourse defines the following parameters: illocutionary intentions, communicative situation, pragmatic instruction, sender and addressee factors, types of speech behavior, linguistic competence of communicators, choice of language means to influence the interlocutor, etc. The paper proves that the communicative-pragmatic and functional-stylistic structure of the examined epistolary texts is influenced by the social status of the author, the degree of acquaintance with the interlocutor and communicative competence consisting of linguistic, sociolinguistic and discursive-strategic directions.

Key words: *scientific epistolary discourse, epistolary text, scientific letter, communicative-pragmatic aspect, communicative process.*

Середницька А. Я.

Інститут гуманітарних та соціальних наук

Національного університету «Львівська політехніка»

ПРОДУКТИВНІСТЬ КОНЦЕПТІВ КОНЦЕПТОСФЕРИ ПЕРЕМІЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Концепти відіграють визначальну роль у процесі мислення, узагальнюючи теоретичні знання людини, її практичний досвід і ставлення до дійсності. У мові концепт відображають непохідні й похідні лексичні відповідники. Лексичні засоби повністю охоплюють сферу дійсності, яка оточує мовця, і вербалізують усі концепти. Проте не завжди це покриття є рівномірним, деякі концепти в мові висвітлено детально, інші мають менше лексичних відповідників. Це явище мовознавці називають актуальністю або продуктивністю концепту. Чим більше концепт має лексичних відповідників, тим вищою є його продуктивність і вагомість у мовній картині світу.

Різницю в продуктивності концептів можна пояснити відношенням між змістом та обсягом концепту. В абстрактних концептів, у змісті яких мало ознак, кількість лексичних відповідників є значною. Крім того, на продуктивність концептів впливає вагомість і поширення предметів, процесів, явищ, яким вони відповідають у реальній дійсності.

Ми проаналізували більше від 8000 лексико-семантичних варіантів дієслів, які є лексичними вербалізаторами 62 концептів різного обсягу. Встановлено, що для мовного відображення категорії переміщення характерне домінування концепту «спосіб переміщення», а найбільш представленими в мові різновидами способу переміщення є хода, біг, політ, переміщення води, переміщення за допомогою транспортних засобів. Деяко нижчу продуктивність мають концепти, що стосуються характеристик простору, в якому відбувається переміщення. Найпродуктивнішим просторовим концептом є «напрямок переміщення». Серед підпорядкованих йому концептів меншого обсягу значну продуктивність мають концепти, що характеризують процеси переміщення донизу, всередину та догори. Менш продуктивним просторовим концептом є «траєкторія переміщення». Виходячи з кількості вербалізаторів, для мовців найвагомішими є процеси коливання й обертання. Найнижчий рівень продуктивності має часовий концепт «фази переміщення»; серед двох підпорядкованих йому концептів важливішим є той, що вказує на початок переміщення.

Встановлення закономірностей функціонування концептів у свідомості людини дасть змогу зрозуміти принципи людського мислення, формування світогляду, а також особливості національного світосприйняття.

Ключові слова: мовна картина світу, дієслова переміщення, концепт, продуктивність, вербалізатори.

Постановка проблеми. Вивчення концептів є одним із фундаментальних завдань когнітології на сучасному етапі її розвитку. Концепти відіграють визначальну роль у процесі мислення, відображаючи в максимально узагальненому вигляді теоретичні знання людини, її практичний досвід і ставлення до дійсності. Концепт поєднує в собі широкий масив інформації. Його не можна прирівняти до поняття, хоча до змісту концепту входять ознаки, властиві для останнього. Однак на відміну від раціонального, суто логічного поняття, що є універсальним для всього людства, концепт як лінгвокультурне явище відображає етноспецифічне розуміння фрагмента дійсності. Зміст концепту складається зі сукупності індиві-

дуальних, національних, універсальних уявлень про явище, предмет, що позначається ім'ям концепту [5, с. 182]. Крім того, в концепті поняття переплетено з перцептивно-образними асоціаціями, ціннісними характеристиками. «Концепт – не просто «схоплене» знаком поняття, а поняття психо-лінгво-соціо-культурного порядку з чітко вираженим валоративним компонентом» [7, с. 30].

Засобом вираження концепту в мові є семантичне поле його лексичних відповідників. Лексичні засоби повністю охоплюють сферу дійсності, яка оточує мовця, та вербалізують усі концепти. Проте не завжди це покриття є рівномірним. Деякі концепти в мові висвітлено детально, для їхнього вираження існує низка синонімічних

чи квазісинонімічних лексем; інші ж є менш продуктивними. Це явище мовознавці називають актуальністю, або продуктивністю концепту. Чим більше мовних репрезентантів має концепт, тим вища його продуктивність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовознавці активно досліджують продуктивність концепту як одного з визначальних аспектів його функціонування в мовній свідомості людини. Щоправда, поки що не виробився сталий термін для номінації цього поняття.

А. Раду використовує термін «продуктивність концепту» [8, с. 99]. А. Приходько, М. Биба, О. Цьмух уживають термін «цінність» і вважають цю особливість базовою характеристикою концепту, якою він відрізняється від інших ментальних одиниць у різних галузях науки (когнітивного концепту, фрейму, образу, архетипу тощо). На думку мовознавців, цінність заснована на оціненості й актуальності [1, с. 25; 7, с. 49; 11, с. 327]. Оціненість передає оцінні характеристики цього предмета й конотації слова, а під актуальністю науковці розуміють продуктивність використання мовних одиниць на позначення концепту [7, с. 49; 10, с. 30–31]. Актуальність, стверджує А. М. Приходько, «реалізується в продуктивності використання мовних одиниць на позначення концепту – наприклад, у частотності їх вживання в реальній комунікації...» [7, с.27].

Аналогічну думку про те, що велика кількість слів-відповідників є свідченням актуальності концепту, висловлює Г. Яроцька. Крім того, ознаками актуальності концепту вона вважає багатозначність та високу частотність його лексичних відповідників, утворення від них великої кількості словотвірних похідних, відношення їх до значної кількості фразеологізмів [12, с. 251]. А. Огар також стверджує, що свідченням «продуктивності (розбудови) й актуальності концепту є часта присутність його вербалізаторів у фразеологізмах» [6, с. 84]. А. Вежбицька і С. Воркачов теж вважають, що лексичні відповідники актуального концепту є численними, мають значний словотвірний потенціал, високу частотність і кількість синонімів [3, с. 33; 2, с. 36].

Продуктивний концепт є активним не тільки в мові, а знаходить формальне вираження й за її межами: входить до складу значної кількості паремій, висловів, популярних пісень, назв книжок [2, с. 36], а також «прислів'їв, приказок, фольклорних і літературних сюжетів, синонімізованих символів (творів мистецтва, ритуалів, поведінкових стереотипів, предметів матеріальної культури)» [3, с. 33].

Мовознавці вважають продуктивність однією з обов'язкових ознак концепту [4, с. 91; 7, с. 49]. Втім, не в усіх концептів вона однакова. Різницю в продуктивності концептів частково можна пояснити співвідношенням між змістом та обсягом концепту. В абстрактних концептів, у змісті яких мало ознак, кількість мовних відповідників значна. Наприклад, абстрактний концепт «напряму переміщення», зміст якого складається з невеликої кількості ознак, має великий обсяг та об'єднує в субполі 1156 мовних відповідників. Якщо зміст концепту є конкретним і містить додаткові диференційні ознаки, то зменшується його обсяг та кількість мовних відповідників. Наприклад, до змісту концепту «переміщатися догори» входить диференційна ознака, відповідно кількість його лексичних репрезентантів є меншою, вони утворюють мікрополе лише з 96 лексичних одиниць.

Окрім того, на продуктивність концептів впливає вагомість і поширення предметів, процесів, явищ, яким вони відповідають у реальній дійсності. Так, висока продуктивність концепту може бути зумовлена повсякденністю процесів, які він узагальнює. Внаслідок цього маємо розгалужену систему лексичних відповідників концепту «способи переміщення», лексичний склад яких охоплює 60 % лексико-семантичних варіантів (ЛСВ) дієслів переміщення.

Незважаючи на увагу мовознавців до проблеми продуктивності концепту, донині немає ґрунтовних досліджень продуктивності концептів, що стосуються переміщення предметів у просторі.

Постановка завдання. Завдання нашого дослідження – схарактеризувати концептосферу переміщення української мови та визначити продуктивність її концептів статистичним методом.

Виклад основного матеріалу. Під час дослідження проаналізовано більше 8000 ЛСВ дієслів, які є лексичними вербалізаторами 62 концептів різного обсягу. Найпродуктивнішими з них є абстрактні, великі за обсягом концепти «зміна розташування» (795 ЛСВ), «напряму переміщення» (1156 ЛСВ), «спосіб переміщення» (4795 ЛСВ), «траєкторія переміщення» (889 ЛСВ), «фази переміщення» (125 ЛСВ).

Підпорядковані ним конкретніші концепти з більшим змістом і меншим обсягом мають неоднаковий рівень продуктивності. В тих концептів, які передають важливі в мовній картині переміщення процеси, визначена велика кількість лексичних відповідників. До складу цих відповідників входять кілька архілексем, які прямо передають зміст концепту, групи абсолютних

синонімів, ускладнених до 49 рядів додатковими диференційними ознаками синонімів, значна кількість похідних дієслів. Похідні дієслова утворюються за всіма властивими для дієслів словотвірними ознаками, причому більшість словотвірних ознак передає по декілька синонімічних похідних. Так виглядає сукупність вербалізаторів концептів «переміщатися кроками»; «переміщатися (про рідину)»; «переміщатися донизу»; «здійснювати

коливальний рух»; «здійснювати обертальний рух»; «переміщатися бігом»; «переміщатися догори»; «переміщатися донизу»; «переміщатися за допомогою транспорту»; «переміщатися, летячи». В інших концептів кількість відповідників менша.

У таблиці 1 наведено дані про продуктивність усіх концептів, вербалізаторами яких є дієслова переміщення.

Таблиця 1

Статистичні характеристики продуктивності концептів

Назва концепту субполя	Кількість ЛСВ	Частка серед дієслів переміщення, %	Назва концепту мікрополя	Кількість ЛСВ	Частка у серед дієслів переміщення, %
1	2	3	4	5	6
I. Зміна розташування предмета в просторі	795	10	1. Переміщатися в просторі	258	3,2
			1. Змінювати положення в просторі	270	3,3
			2. Приймати певне положення в просторі	148	1,9
			3. Розміщатися де-небудь	377	4,7
II. Напрямок переміщення	1156	14,5	1. Переміщатися в певному напрямку	11	0,1
			2. Переміщатися від однієї точки в різних напрямках	58	0,7
			3. Переміщатися всередину чого-небудь	121	1,5
			4. Переміщатися до однієї точки з різних напрямків	80	1
			5. Переміщатися догори	96	1,2
			6. Переміщатися донизу	364	4,5
			7. Переміщатися назад	11	0,1
			8. Переміщатися назовні чого-небудь	62	0,8
			9. Переміщатися уперек чого-небудь	5	0,1
			10. Переміщатися через що-небудь	26	0,3
			11. Переміщатися, віддаляючись	44	0,6
			12. Переміщатися, змінюючи напрям	56	0,7
			13. Переміщатися, наближаючись до кого-чого-небудь	109	1,4
			14. Переміщатися, нашттовхуючись на кого-, що-небудь	18	0,2
			15. Примушувати переміщатися в певному напрямку	95	1,2
III. Спосіб переміщення	4795	60	1. Переміщати волоком	104	1,3
			2. Переміщати кидком	163	2
			3. Переміщати, навантаживши на себе	149	1,9
			4. Переміщати, пересилаючи	21	0,3
			5. Переміщатися (про дим)	86	1
			6. Переміщатися (про небесні світила)	63	0,8
			7. Переміщатися (про повітряні маси)	198	2,5
			8. Переміщатися (про рідину)	632	8
			9. Переміщатися (про рослини)	87	1,1
			10. Переміщатися (про світло, темряву, тінь)	108	1,4
			11. Переміщатися (про сипку речовину)	179	2,2
			12. Переміщатися (про тварин)	57	0,7
			13. Переміщатися (про туман)	95	1,2

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5	6
III. Спосіб переміщення (продовження)			14. Переміщатися (про хмари)	108	1,4
			15. Переміщатися бігом	172	2,2
			16. Переміщатися в (по) рідині	145	1,8
			17. Переміщатися великою масою	11	0,1
			18. Переміщатися з шумом	33	0,4
			19. Переміщатися за допомогою транспорту	384	5
			20. Переміщатися кроками	1005	12,6
			21. Переміщатися плавно	15	0,2
			22. Переміщатися на ковзкій поверхні	35	0,4
			23. Переміщатися повільно	53	0,7
			24. Переміщатися стрибками	161	2
			25. Переміщатися швидко	145	1,8
			26. Переміщатися, випереджаючи	13	0,2
			27. Переміщатися, котячись	55	0,7
			28. Переміщатися, летячи	189	2,4
29. Переміщатися, переслідуючи	16	0,2			
30. Переміщатися, повзучи	136	1,7			
31. Переміщатися, подорожуючи	35	0,4			
32. Переміщатися, сунучись	91	1,1			
33. Переміщатися, танцюючи	51	0,6			
IV. Траєкторія переміщення	889	11,1	1. Переміщатися безладно	78	1
			2. Здійснювати коливальний рух	492	6,1
			3. Здійснювати обертальний рух	319	4
V. Фази переміщення	125	1,6	1. Починати переміщатися	77	1
			2. Припиняти переміщатися	48	0,6

Найбільшу кількість лексичних вербалізаторів має концепт субполя «спосіб переміщення» (60 % від усіх дієслів переміщення). Йому підпорядковано 33 концепти з меншим обсягом. Серед них найбільш продуктивними є концепти «переміщатися кроками» (1005 ЛСВ, тобто 12,6 % від усіх дієслів переміщення), «переміщатися (про рідину)» (632 ЛСВ, тобто 8 % від усіх дієслів переміщення), «переміщатися за допомогою транспорту» (384 ЛСВ або 5 %), «переміщатися, летячи» (189 ЛСВ або 2,4 %), «переміщатися бігом» (172 ЛСВ або 2,2 %). Очевидно, ці концепти мають таку велику кількість відповідників унаслідок поширення перелічених процесів у навколишньому середовищі, і, відповідно, мовній картині переміщення.

Продуктивним є також концепт «напрямок переміщення» (1156 ЛСВ або 14,5 % від загальної кількості дієслів руху). Максимально продуктивними серед підпорядкованих йому концептів є «переміщатися донизу» (364 ЛСВ або 4,5 %) та «переміщатися всередину чого-небудь» (121 ЛСВ або 1,2 %), «переміщатися догори» (96 ЛСВ або 1,2 %). Дієслів на позначення процесу опускання (падіння) втричі більше: переміщення донизу

як природний процес унаслідок сили тяжіння є більш поширеним у навколишньому світі, ніж переміщення догори.

Менш продуктивним є концепт «траєкторія переміщення» (889 дієслів або 11,1 % від загальної кількості дієслів переміщення). Йому підпорядковано концепти «здійснювати коливальний рух» (492 ЛСВ або 6,1 %), «здійснювати обертальний рух» (319 ЛСВ або 4 %), «переміщатися безладно» (78 ЛСВ або 1 %).

Ще меншу продуктивність (795 ЛСВ або 10 % від кількості дієслів переміщення) має концепт «змінювати розташування предмета в просторі». Йому підпорядковано концепти «змінювати положення в просторі» (270 ЛСВ або 3,3 %), «приймати певне положення» (148 ЛСВ або 1,9%), «розташовуватися де-небудь» (377 ЛСВ або 4,7 %).

Найменшою є продуктивність концепту «фази переміщення» (125 ЛСВ або 1,6 %) та підпорядкованих йому концептів «починати переміщатися» (77 ЛСВ або 1 %), «припиняти переміщатися» (48 ЛСВ або 0,6%), оскільки ознаки, що входять до їхнього змісту, дублюють словотвірні значення «починати переміщатися» та «закінчувати переміщатися», притаманні більшості похідних дієслів.

Висновки і пропозиції. У статті проаналізовано продуктивність концептів, що відображають процес переміщення в українській мові. Продуктивність концептів визначено шляхом порівняння кількості їхніх вербалізаторів, твірних і похідних лексико-семантичних варіантів дієслів. Встановлено, що для мовного відображення категорії переміщення характерне домінування концепту «спосіб переміщення», а найбільш представленими в мові різновидами способу переміщення є хода, біг, політ, переміщення води та переміщення за допомогою транспортних засобів. Дещо нижчу продуктивність мають концепти, що стосуються характеристик простору, в якому відбувається переміщення. Найбільш продуктивним просторовим концептом є «напрямок переміщення». Серед підпорядкованих йому концептів меншого обсягу най-

більшу продуктивність мають концепти, що характеризують переміщення донизу, всередину та догори. Менш продуктивним просторовим концептом є «траєкторія переміщення». Судячи з кількості вербалізаторів, для мовців найвагомішими є процеси коливання й обертання. Найнижчий рівень продуктивності має часовий концепт «фази переміщення»; серед двох підпорядкованих йому концептів вагомішим є той, що вказує на початок переміщення.

Дослідження відношення між когнітивними процесами та мовними формами – це перспективний напрям лінгвістики, що потребує подальших напрацювань. Виявлення закономірностей функціонування концептів у свідомості людини дозволить зрозуміти принципи людського мислення, формування світогляду, а також особливості національного світосприйняття.

Список літератури:

1. Биба М. О. Интегративність як основа дослідження концептів у фокусі лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна.* 2015. Вип. 55. С. 24 – 27.
2. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / пер. с англ. А. Д. Шмелева. Москва : Языки славянской культуры, 2001. 288 с.
3. Воркачев С. Г. *Studia selecta: избранные работы по теории лингвокультурного концепта* : монография. Волгоград : Парадигма, 2013. 167 с.
4. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу. 2-ге вид. Київ: Логос, 2004. 284 с.
5. Зуброва О.А. Реалізація концепту Food в американському варіанті англійської мови (на матеріалі роману Фанні Флегг). *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2018. Вип. 34. Т. 2. С. 182–185.
6. Огар А. Вербалізація концепту СЛОВО (на матеріалі роману Раїси Іванченко «Отрута для княгині»). *Проблеми гуманітарних наук. Серія: Філологія.* 2015. Вип. 36. С. 78–87.
7. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.
8. Раду А. Концепт Sustainable development у концептосистемі екологічного дискурсу. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах.* Київ, 2014. № 30. С. 90–105.
9. Саєвич І. Г., Ключник Т. О. Номінативний простір «розум» в українській лінгвокультурі. *Вісник Запорізького національного університету.* 2018. № 1. С. 114–120.
10. Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как системное образование *Вестник ВГУ. Серия «Лингвистика и межкультурная коммуникация».* 2004. № 1. С. 29–34.
11. Цьмух О. Поняття «концепт» у сучасному лінгвістичному дискурсі. *Лінгвістичні студії.* 2011. Вип. 22. С. 326–330.
12. Яроцкая Г. С. Концепт «трудовая деятельность» в русском языковом сознании: историческая ретроспектива. *Концепты и контрасты* : монография. Одеса, 2017. 631 с. С. 251–258.

Serednytska A. Ya. PRODUCTIVITY OF CONCEPTS OF THE MOVEMENT PROCESS IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

The concepts are very important for the process of thinking, summarizing the theoretical knowledge of the person, his practical experience and attitude to reality. In a language, the concept is represented by corresponding words, non-derivative and derivative words. Words fully embrace reality and verbalize all concepts. Some concepts have more corresponding words, some less. Linguists call this phenomenon relevance, or productivity of concept. The more corresponding words the concept has, the more productive and important it is in the linguistic worldview.

The difference in the productivity of the concepts can be explained by the relationship between the content and the volume of the concept. Abstract concepts, which content contains a small number of features, have

a big number of corresponding words. Moreover, the productivity of the concepts depends on the importance and distribution of the objects, the processes, the phenomena they correspond to in reality.

We analyzed more than 8,000 lexical-semantic variants of verbs, that are the lexical verbalisators of 62 concepts of various volume. It was established that the Mode of movement concept dominates in the linguistic worldview of the movement process, and the most common variants of this concept in the language are walking, running, flying, water movement and mobility by means of transport. Concepts that apply to the characteristics of space, in which the movement occurs, have slightly lower productivity. The most productive space concept is the concept of the Directions of Movement. Among the concepts of smaller volume, subordinate to the Direction of Movement concept, the most productive are the concepts that characterize the processes of moving down, inside and up. The space concept of Trajectory Movement is less productive. Given the number of verbs, the most important thing for speakers is the process of oscillation and rotation. The Displacement Phase concept has the lowest level of productivity. From the two concepts that are subordinate to it, the most productive is the one that points to the beginning of displacement.

The study of the functioning of the concepts in the human mind will make it possible to understand the principles of human thought, the formation of the worldview and the specificities of the national linguistic worldview.

Key words: *linguistic worldview, verbs of movement, concept, productivity, verbalizators.*

Судук І. І.

Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

ЛІНГВІСТИЧНІ ТА ПАРАЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАГОЛОВКІВ І ЛІДІВ ТА ДОПИСІВ-МОТИВАТОРІВ В УКРАЇНСЬКИХ ДОВІДКОВО-РОЗВАЖАЛЬНИХ ІНТЕРНЕТ-ЖУРНАЛАХ

У статті проаналізовано особливості використання лінгвістичних та паралінгвістичних засобів у заголовках, лідах та дописах-мотиваторах українських розважально-довідкових інтернет-журналів «Пані» та «Коліжанка», які вони розміщують на своїх сторінках у соціальній мережі «Фейсбук». Зокрема виявлено, що автори вказаних журналів часто зашифровують імпліцитну інформацію в заголовках та лідах до рецептів задля вказівки на простоту приготування страв та економію часу й коштів, при цьому наголошуючи, що популярні страви, приготовлені в домашніх умовах, можуть бути більш корисними. Виявлено, що ця особливість аналізованого контенту є вдалим прийомом задля привернення уваги користувачів мережі та завжди викликає реакцію читачів у вигляді вподобань і поширень допису. Імпліцитна інформація може зашифровуватися також із метою заінтригувати читача, змусити його відкрити та прочитати допис або замислитися над його змістом. У дописах жартівливого змісту підтекстову імпліцитну інформацію використовують для того, щоб розвеселити реципієнта, зняти напругу. Серед лінгвістичних засобів, що використовують автори журналів «Пані» та «Коліжанка», виділено ще окличні речення, лексеми з оцінною семантикою, часто підсилені прислівниками зі значенням вищої міри ознаки, а також деякі художні засоби (гіперболу, порівняння, тавтологію), різні форми дієслова та лексеми зі значенням категоричності («будь-який», «усі», «жоден» тощо).

Під час дослідження описано також використання в заголовках, лідах та дописах-мотиваторах журналів «Пані» та «Коліжанка» низки параграфемних засобів: виділення ліду, заголовок чи його частини всіма великими літерами задля акцентування уваги читача на них; виділення певних слів і словосполучень за допомогою трьох крапок або тире; використання зображень, які служать тлом до змісту мотиваторів.

Зазначено, що наведені засоби оформлення заголовків лідів та мотиваторів в проаналізованих журналах по-різному поєднуються в кожному конкретному випадку та є ефективними щодо привернення уваги читачів до матеріалу журналів, свідченням чого є кількість вподобань і поширень досліджуваних дописів.

Ключові слова: *україномовний текстовий контент, інтернет-журнал, лінгвістичні та паралінгвістичні засоби привернення уваги читачів, параграфеміка, імпліцитна інформація, художні засоби, заголовок, лід, допис, мотиватор.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Нині популярним і перспективним напрямом досліджень є розгляд специфіки мовлення українського текстового контенту, що пояснюється нестачею його порівняно з російськомовним (журналісти констатують, що в мережі близько 60% контенту транслюється російською мовою [6]), недостатнім унормуванням, необхідністю проведення аналізу засобів і прийомів, які привертати б увагу читача.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.
У науковій літературі наявні ґрунтовні дослідження,

присвячені способам привернення уваги інтернет-аудиторії (Т. Бондаренко) [2]. Крім того, лінгвісти приділяють увагу функціям заголовків інтернет-журналів новинного контенту (Н. Фіголь та А. Дедушкіна, А. Калиниченко). Тропам і фігурам у медіатекстах початку ХХІ століття присвячене дисертаційне дослідження Г. Черемхівки.

Актуальність теми дослідження та виділення невиділених раніше частин загальної проблеми. Всі названі вище напрацювання здійснюють аналіз мовного матеріалу, взятого

насамперед із новинних сайтів. Донині не були предметом уваги мовознавців лінгвістичні й паралінгвістичні особливості заголовків і лідів (коротких текстів із метою привернути увагу аудиторії до змісту матеріалу) україномовного контенту довідково-розважального змісту. Як стверджують Н. Фіголь та А. Дедушкіна, заголовок – це найважливіший засіб привернення уваги читача до публікації. Особливого значення ця властивість набуває в інтернет-ЗМІ, які борються за відвідувачів своїх сайтів і будь-яким способом намагаються залучити їх до читання матеріалів [7, с. 44]. До кожної статті додається лід, що доповнює заголовок, в якому використовуються додаткові засоби привернення уваги читача до матеріалу.

Джерелом фактичного матеріалу нашого дослідження стали дописи на фейсбук-сторінках інтернет-журналів «Пані» та «Коліжанка». Вибір матеріалу дослідження зумовлений тим, що автори обох журналів розробили оригінальний комплекс засобів привернення уваги до своїх дописів, реалізований у заголовках і лідах, завдяки чому їхні дописи відрізняються серед іншого подібного контенту. Крім того, заголовки й ліди до матеріалів цих журналів мають свою специфіку порівняно з інтернет-версіями відомих друкованих видань. Наприклад, інтернет-версія журналу «VOGUE» подає заголовки й ліди, не застосовуючи особливих засобів вираження експресивності, не використовуючи параграфеміку чи специфічні синтаксичні засоби. Наприклад, порівняємо фразу з журналу «VOGUE»: «Останній рік став переломним для модної індустрії і змінив потреби покупців» (VOGUE) (нами не відмічено жодного вподобання чи поширення протягом години з часу опублікування допису) та фразу журналу «Коліжанка»: «Лікуватися пагонами чорниці можна цілий рік!» (автори використали окличне речення й лексему із семантикою категоричності «цілий», допис набрав 8 вподобань і 4 поширення за 28 хвилин з часу опублікування).

Вказаним чинником зумовлена актуальність теми дослідження, адже, проаналізувавши специфіку використаних у журналах «Пані» та «Коліжанка» способів оформлення заголовків і лідів, можна зробити висновки щодо ефективності їхнього застосування (яку легко простежити саме на фейсбук-сторінках журналів, зваживши на кількість вподобань і поширень того чи того допису та зміст коментарів до нього) та виробити рекомендації щодо оптимального їхнього оформлення задля привернення уваги читачів до україномовного довідково-розважального текстового контенту.

Отже, **мета нашого дослідження** – проаналізувати використані в заголовках і лідах інтернет-журналів «Пані» та «Коліжанка» способи їхнього оформлення та ефективність використання на основі кількості вподобань і поширень того чи того допису, а також змісту коментарів до нього.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед зазначимо, що дописи в проаналізованих журналах – це переважно кулінарні рецепти, матеріали при моді, здоров'я тощо. В цих журналах переважають дописи-мотиватори – короткі написи, часто у віршованій формі (іноді цитуються відомі письменники чи інші видатні особистості), які спонукають читачів до певних вчинків, є привітаннями зі святами чи побажаннями, наприклад, побажання вдалого дня.

У змісті заголовків та лідів до кулінарних рецептів автори журналів зашифровують значну кількість імпліцитної інформації, причому імпліцитність, властива також і рекламним повідомленням (проаналізованим зокрема Ю. Грушевською та Н. Барабановою), часто поєднується з візуальним складником [4], тобто з деякими параграфемними засобами. В цьому зв'язку констатуємо, що автори проаналізованих журналів задля привернення уваги до своїх матеріалів використовують методи і прийоми рекламних повідомлень.

Аналізуючи використання авторами інтернет-журналів «Пані» та «Коліжанка» параграфемних засобів та погоджуючись із Н. Влох, використовуємо термін «параграфеміка» для позначення семіотичних одиниць, які маркують вербальну частину досліджуваного контенту шляхом графічної структуризації та пунктуаційної сегментації текстових фрагментів, несучи при цьому експресивне навантаження та вагомий прагматичний потенціал. Параграфемні засоби супроводжують мовлення і забезпечують надання йому різних конотацій [3, с. 111].

До параграфемних засобів відносять графічну сегментацію тексту і його розміщення, довжину рядка, проміжки, шрифт, курсив, підкреслення, колір, графічні символи, цифри, засоби іконічної мови (малюнок, фотографія, таблиця, схема, креслення), розстановку розділових знаків тощо [3, с. 112].

Розглянемо в дописах інтернет-журналів «Пані» та «Коліжанка» приклади вживання цих засобів та підтекстової імпліцитної інформації (тобто інформації, передавання якої, за визначенням Ф. Бацевича, відноситься до прихованих комунікативних намірів відправника тексту) [1. с. 158].

У багатьох лідах до дописів з рецептами автори вказують на те, що приготування страви не займе багато часу, або рецепт покроковий чи простий. Це має привернути увагу господинь насамперед із тієї причини, що економія часу для багатьох із них є важливою: в когось є велика сім'я, хтось поспішає на роботу, комусь треба швидко підготуватися до несподіваного приходу гостей тощо. Водночас, окрім імпліцитної інформації, кожен із заголовків та лідів до таких дописів містить додаткові засоби привернення уваги. Найчастіше це друкування заголовка чи окремих слів ліду всіма великими літерами: *ОСОБЛИВО СМАЧНИЙ ЛІТНІЙ ДЕСЕРТ! Все, що потрібно: ягоди, печиво і 30 хвилин вашого часу!* («Коліжанка»). Крім подання заголовка всіма великими літерами, автори оформили його як окличне речення, вжили оцінний прикметник зі значенням вищої міри ознаки (*особливо смачний*). Лід вказує на простоту приготування, невелику кількість інгредієнтів і на те, що приготування десерту не займе багато часу. На наш погляд, така комбінація лінгвістичних та паралінгвістичних засобів для оформлення заголовку й ліду до допису є ефективною й мимоволі привертає увагу до них (це підтверджується тим, що за годину з часу опублікування допису його двічі відмітили та 13 разів поширили).

Іноді автори використовують виділення всіма великими літерами тільки окремих слів у заголовку й ліді задля того, щоб акцентувати увагу саме на них: *КОРЖІ З НІЧОГО! ГОТЮЮ ЗАМІСТЬ ХЛІБА! БЕЗ ДРІЖДЖІВ і БЕЗ ДУХОВКИ!* («Коліжанка»). До того ж усі речення заголовка й ліду є окличними та в заголовку додатково використано гіперболу (зауважимо, що автори проаналізованого контенту художні засоби використовують, на жаль, рідко, попри те, що вживання тропів надає заголовкам і лідам експресивності, незвичності, оригінальності і, безперечно, може привернути увагу читача, навіть якщо це заголовок до рецепту). Крім того, проаналізовані заголовки і лід містять багато імпліцитної інформації: вказівка на те, що коржі готують замість хліба натякає, що вони, можливо, менш калорійні, ніж хліб, і сприятимуть схудненню; остання фраза натякає на економію часу; виділення слів «без дріжджів» обов'язково приверне увагу, адже дріжджове тісто потребує багато часу для приготування в домашніх умовах.

Активно відреагували читачі на допис із таким заголовком: *ТОРТ-СМЕТАННИК ІЗ ФРУКТАМИ ТА ЯГОДАМИ. БЕЗ ВИПІЧКИ.ПРОСТИЙ РЕЦЕПТ* («Коліжанка») (матеріал набрав 633 впо-

добання і 441 поширення за 12 годин). Тут автори журналу, окрім виділення всіма великими літерами, подають інформацію, на якій хочуть акцентувати увагу, як парцельоване речення. Останні два речення натякають на простоту приготування торта, отже, економію часу. Акцентування на словах «без випічки» містить імпліцитну інформацію про економію газу чи світла під час приготування десерту.

Проаналізувавши кілька таких дописів, можна зробити висновок, що автори журналу вміло використовують підтекстову імпліцитну інформацію, окличні та парцельовані речення, параграфемний засіб (виділення всіма великими літерами) задля того, щоб зацікавити читача, привернути його увагу до дописів журналу, виділяючи те, що для нього справді важливо, економить час і гроші, допоможе заслужити звання доброї господині або господаря (простота приготування багатьох страв, рецепти яких подають у журналі, може привабити й чоловічу аудиторію).

Зазначимо також, що автори журналу, формуючи заголовки і ліди до дописів, активно і вдало зашифровують імпліцитну інформацію не тільки в кулінарних рецептах, але й у дописах, що містять поради щодо збереження здоров'я, наприклад: *«Вода з медом вижене паразитів, допоможе схуднути і багато іншого!»* («Коліжанка») (за 4 хвилини допис набрав 10 вподобань і 5 поширень). Безперечно, читачів заінтригувало словосполучення «і багато іншого». Задля того, щоб дізнатися, що саме автори мають на увазі, читачам доведеться прочитати допис. Таким чином інтернет-журнал досягає успіху в боротьбі за читача, яка є особливо актуальною в контексті того, що сучасні користувачі соціальних мереж більш схильні до простого гортання стрічки новин, аніж до прочитання змісту дописів [2, с. 249]. Увагу читачів також привернуло словосполучення «допоможе схуднути» (оскільки зайва вага може бути ознакою проблем зі здоров'ям) через простоту й доступність засобу: всього-на-всього «вода з медом». Додатково речення оформлено як окличне, використано доконаний вид дієслова, що натякає на ефективність засобу.

У багатьох заголовках і лідах до рецептів автори журналів так нашаровують засоби привернення уваги до них, що вони нагадують рекламні повідомлення, наприклад: *Варення-п'ятихвилинка з будь-якого виду ягід: жодного тривалого варіння, всі вітаміни зберігаються! Полуниця, вишня, смородина, малина... неймовірно!* («Коліжанка») (допис набрав 102 вподобання і 179 поширень за

13 годин). Як бачимо, заголовок містить пряму вказівку на недовгий процес приготування (прикладка «п'ятихвилинка»), лексеми зі значенням категоричності («будь-який», «всі», «жодний»), оцінний прислівник («неймовірно»). Обидва речення окличні, з параграфемних засобів використано три крапки, які мають подвійне значення: з одного боку вказують на те, що для варення можна взяти не тільки перелічені ягоди, а з іншого – візуально виділяють слово «неймовірно», додатково акцентуючи увагу на його змісті. Ефективність такого нашарування різних способів зацікавлення користувачів ми відзначаємо за кількістю вподобань і поширень допису.

У таких «рекламних» заголовках і лідах найтипівішим є комбінування лінгвістичних та параграфемних засобів: виділення частини заголовка або ліду всіма великими літерами; окличні речення; пунктуаційне виділення слів чи частин речень, на яких автори хочуть акцентувати увагу; оцінні прикметники; вираження вищого ступеня прояву ознаки (часто за допомогою прислівника «дуже»); обов'язкова імпліцитна чи експліцитна вказівка на те, що страву швидко і просто готувати і що вона не завдасть шкоди фігурі. Зрідка використовуються також і тропи, наприклад, гіпербола чи тавтологія задля акцентування на значенні слова, яке повторюється: *ШОКОЛАДНО-БАНАНОВИЙ РУЛЕТ БЕЗ БОРОШНА – смакота за 20 хвилин! Насичений шоколадний смак, ніжний крем на основі кисломолочного сиру і банану. Дуже смачно!* («Коліжанка»).

Крім того, на сторінці журналу часто пропонують читачам рецепти приготування популярних ресторанних страв чи розрекламованих продуктів у домашніх умовах, при цьому вдаючись до гіперболізації швидкості приготування таких страв (наприклад, кожен розуміє, що піцу за 5 хвилин приготувати не вдасться), експліцитно чи імпліцитно вказуючи на простоту їх приготування. Вказівка щодо приготування в домашніх умовах містить підтекстову інформацію про те, що страви, приготовлені вдома, можуть бути кориснішими за куплені, особливо дитячі ласощі. Такі дописи можуть привертати увагу ще й унаслідок того, що зазвичай подаються рецепти популярних улюблених страв. Отже, задля привабливання користувачів слід також вдало обирати й теми дописів (про це свідчить, наприклад, реакція на допис про приготування піци: за дві години його 19 разів відмітили і 24 рази поширили). Наведемо приклади заголовків до проаналізованих дописів журналу «Коліжанка»: *Піца на сковороді за 5 хвилин – простий рецепт. Швидко і дуже смачно!* (задля акцен-

тування уваги на простоті приготування пропонуваної піци автори виділяють словосполучення «простий рецепт» за допомогою тире); *Крем-сир «Філадельфія» лише з 3-ох інгредієнтів в домашніх умовах; На радість дітям: покроковий рецепт приготування батончика «Кіндер».*

На відміну від журналу «Коліжанка», журнал «Пані» частіше вміщує привітальні дописи іменикам дня, що є дуже популярним, адже багатьом читачам не вдається вигадувати оригінальні привітання самим, проте вони так чи інакше хочуть привітати знайомих чи рідних. Тому користувачі просто поширюють прочитаний у журналі вітальний допис усім знайомим-іменинникам. Доказом наших міркувань є те, що допис *Людмили, Люди, Людочки! З іменинами Вас!* («Пані») набрав 1400 вподобань і набагато більше поширень (2600). У цьому інтернет-журналі також використовують окличні речення, та, вітаючи іменинників, застосовують пошановану множини й написання займенника «Ви» з великої літери.

Іноді в журналі «Коліжанка» трапляються дописи-мотиватори, в яких використано порівняння. Такі дописи зазвичай розкривають певні особливості характеру чи поведінки людей: *Деякі люди, як прогноз погоди. Слухаю, але не вірю.* Попри те, що у двох коротких простих реченнях вміщене і порівняння, і ознака, покладена в основу зіставлення, ця компаративна конструкція містить чимало імпліцитної інформації та мимоволі змушує читача замислитися над дописом: якщо в нього є такі знайомі, пригадати їхню поведінку, усвідомити те, що прогноз погоди часто буває неправдивим, отже, йому довіряти не варто, так само, як і деяким людям, з якими ти спілкуєшся. Подібно прогнозу погоди, що прослуховується (а раптом вгадають!), так само іноді людину теж вислуховуєш (а раптом вона почне говорити правду!) просто за звичкою, не вірячи жодному її слову. Про те, що прийом закодування був успішним у порівняльній конструкції значного шару імпліцитної інформації щодо змушення читача обміркувати зміст цього зіставлення, свідчить наявність 40 вподобань під дописом.

Іноді серед дописів у проаналізованих журналах трапляються також і жартівливі, що супроводжуються такими параграфемними засобами, як «смайлики». Вони теж викликають жваву реакцію читачів. Як і в більшості жартів, комічний ефект тут досягається наявністю імпліцитної інформації. Комунікативна мета таких дописів подібна розповіданню анекдоту – насмішити реципієнта, зняти напругу [Корнєва, с. 57]. Наприклад: *Якщо вас*

знають з хорошого боку, то вже стійте і не крутіться ☺ («Коліжанка») (допис набрав 713 вподобань і 281 поширення, отже, його комунікативна мета була досягнута); *Відкрити душу було нікому, тому відкрила холодильник...* («Пані») (732 вподобання і 219 поширень). Уживання трьох крапок у кінці цього допису вказує на значний пласт зашифрованої у ньому імпліцитної інформації. Попри гумористичність допису, він вказує на проблему: звичку жінок «заїдати» різні стресові ситуації, коли їх нікому вислухати чи підтримати. Кількість вподобань допису підтверджує, що багатьом читачкам ця проблема насправді знайома.

У журналі «Коліжанка» дописами-мотиваторами відповідного змісту намагаються іноді виховувати своїх читачів, наприклад: *Поверніть в моду доброту і щирість...* Свідченням того, що це актуально для сучасного суспільства, є 847 вподобань і 188 поширень за 3 години з часу розміщення допису. З одного боку, вживаючи дієслово в наказовому способі, читачів спонукають до певних дій, з іншого – наявність трьох крапок у кінці речення-мотиватора змушує припускати, що ці риси нині стали «дефіцитними», «немодними», проте людям обов'язково потрібно їх набути для гармонії із собою і світом.

Особливо привертають увагу читачів дописи, присвячені дітям. Вони викликають жваву реакцію й можуть навіть коментуватися, незважаючи на те, що дописи-мотиватори користувачі зазвичай не коментують. Їхній зміст також імпліцитно може містити виховний складник. Перше речення допису містить категоричне твердження в формі окличного речення, яке має комунікативну мету переконати читачів, що дитина є саме скарбом, а не, скажімо, тягарем: *Моя дитина – це мій скарб!*; друге – віддає всіх дітей під Божу опіку: *Бережи, Боже, всіх діток на світі* («Коліжанка»). Мотиватор набрав 2844 вподобання, 750 поширень та 16 підтверджувальних коментарів (де читачі погоджуються зі змістом допису і додають від себе благословення дітям) за 10 годин з часу розміщення. Безумовна користь таких дописів, на наш погляд, полягає в тому, що вони об'єднують користувачів мережі, не викликаючи дискусій із взаємними образами, як це буває в коментарях до матеріалів, скажімо, про зірок шоу-бізнесу чи про будь-які новини.

На сторінках обох журналів також постійно з'являються дописи, які вказують на зміну пір року чи місяців, іллокутивна мета яких налаштувати читача на позитивне сприйняття приходу того чи іншого сезону. Для таких дописів зазвичай

тлом є відповідне зображення, а сам текст оформлюють як окличне речення, що вживається з великою літерою в назві пори року: *Привіт, Осене! Будь прекрасною!* («Пані»). Ці дописи також привертають увагу багатьох читачів (650 вподобань і 254 поширення). Реалізації іллокутивної мети сприяє, зокрема, зображення, завдяки якому в користувачів виникають позитивні асоціації із порою року, яка настає: яскраве опале листя, лагідне тепло тощо. Дієслово другої особи однини в заклик, форма привітання («Привіт» ми вітаємося тільки з найближчими друзями, рідними тощо) створює враження, що ми звертаємося до найближчої подруги. Окличні речення, на наш погляд, передають захват від зустрічі з осінню.

Висновки. Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що в заголовках, лідах та дописах-мотиваторах журналів «Пані» та «Коліжанка» активно використовується імпліцитна інформація, зокрема, щодо рецептів для вказівки простоти приготування страв та економії часу й коштів при цьому, або щодо популярних страв, приготовлених у домашніх умовах за рецептами журналу, які можуть бути корисними; а також для привернення уваги читачів журналу, що є вдалим прийомом і завжди викликає їхню реакцію у вигляді вподобань і поширень допису. Така інформація може бути зашифрована в деяких заголовках та лідах до дописів, що містять поради із збереження здоров'я, з метою заінтригувати читача, змусити його відкрити й прочитати допис. Таким способом автори журналу досягають успіху в боротьбі за читача, що нині є особливо актуальним у контексті схильності багатьох користувачів гортати стрічку новин, не відкриваючи матеріалів. Крім того, імпліцитну інформацію зашифровують з метою спонукати читача замислитися над змістом допису, з виховною метою або в жартівливих дописах-мотиваторах, щоб розвеселити реципієнта, зняти напругу.

Окрім цього, серед лінгвістичних засобів, використаних авторами в заголовках, лідах та дописах-мотиваторах журналів «Пані» та «Коліжанка», виділено окличні речення; парцельовані речення; лексеми з оцінною семантикою, додатково підсилювані прислівниками зі значенням вищої міри ознаки; деякі художні засоби (гіпербола, порівняння, тавтологія); дієслова доконаного виду та наказового способу; лексеми зі значенням категоричності (*будь-який, всі, жоден*).

Параграфемні засоби в проаналізованих журналах мають значний прагматичний потенціал і використовуються насамперед для привертання уваги читача до змісту заголовка, ліду чи його частини; вони візуально

маркують певні слова, акцентуючи увагу саме на них. Такі засоби можуть застосовуватися, щоб змусити читача обдумати зміст прочитаного тексту (з цією метою найчастіше використовують три крапки). Серед вжитих авторами журналів параграфемних засобів нами виділені друкування всіма великими літерами, виділення певних слів і словосполучень за допомогою трьох крапок або тире, використання «смайликів» у жартівливих дописах, використання оказіонального написання слова з великої літери та зображень, що слугують тлом до змісту мотиваторів.

Усі ці засоби оформлення заголовків, лідів та мотиваторів у проаналізованих журналах завжди виступають у різноманітних комбінаціях, що є цілком ефективним задля того, щоб зберегти постійну

аудиторію читачів, яка в цих журналах доволі значна (наприклад, за фейсбук-сторінкою журналу «Коліжанка» стежать більше трьохсот тисяч користувачів, за сторінкою журналу «Пані» – близько двохсот тисяч користувачів), а також підтримувати їх зацікавленість матеріалами, про що свідчить відсутність жодного допису, який би не викликав більш чи менш значної реакції користувачів.

У межах проведеного дослідження нами розглянуто тільки частину способів оформлення заголовків, лідів та мотиваторів, використаних у журналах «Пані» та «Коліжанка». Отже, перспективним є дослідження використання інших засобів привертання уваги читачів до дописів проаналізованих журналів.

Список літератури:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 344 с.
2. Бондаренко Т. Г. Способи привертання уваги інтернет-аудиторії. *Наукові записки*. 2016. № 1 (52). С. 248–257. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2016_1_33. (дата звернення 20.01.2020).
3. Влох Н. М. Засоби параграфеміки англomовного постмодерністського художнього тексту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2013. Вип. 36. С. 111–113.
4. Грушевська Ю. А., Барабанова Н. Р. Роль імпліцитних нашарувань у вербальній складовій рекламного повідомлення. *Засоби масової інформації та комунікації: історія, сьогодення, перспективи розвитку*. Буча, березень 2019 р. : тези доповідей. Київ : Міленіум, 2019. С. 25–27.
5. Корнева Л. Про деякі типологічні риси українського анекдоту. *Філологічні науки*. 2009. № 1. С. 55–61.
6. Парубій Х. «Невдовзі люди більше довірятимуть блогерам, ніж новинним сайтам», – Роман Гапачило. URL: https://zahid.espreso.tv/article/2021/02/02/quotnevdozvi_lyudy_bilsh_e_doviryatymut_blogeram_nizh_novynnym_saytamquot_roman_gapachylo (дата звернення 09.06.2021)
7. Фіголь Н. М., Дедушкіна А. В. Емоційно-експресивна функція заголовків у інтернет-журналі «Новий пік». *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. 2014. Вип. 28. С. 44–51.

Suduk I. I. THE LINGUISTIC AND PARALINGUISTIC PECULIARITIES OF HEADINGS AND LEADS AND MESSAGE-MOTIVATOR IN THE ENTERTAINMENT UKRAINIAN ONLINE MAGAZINES

The article analyzes the peculiarities of the use of linguistic and paralinguistic means in the headlines, leads and messages-motivator of the entertainment Ukrainian online “Pani” and “Kolizhanka” magazines, which they post on their accounts on “Facebook”. In particular, it was revealed that the authors of the mentioned magazines often encode information implicitly here, primarily in the titles and leads to the recipes to point out the ease of cooking and time and money saving in doing so, or that popular dishes prepared at home can be more useful. It has been proven that this feature of the content in question is a successful technique for attracting the online users’ attention and it the readers always like and share their posts. Also implicitly the information can be encrypted to intrigue the reader, make him or her open and read the post or think about its content. In posts with humorous content, implicit information is used to cheer up the recipient, to relieve tension. Among the linguistic means used by the authors of the “Pani” and “Kolizhanka” magazines we also single out exclamatory sentences, lexemes with evaluative semantics often amplified by adverbs with the meaning of superiority, some methods (hyperbole, comparison, tautology), various forms of the verb and lexemes with the meaning of categorization (“any”, “all”, “none”, etc.).

The research also described the use of a number of paragraphematic means in the headlines, leads and motivator messages of the “Pani” and “Kolizhanka” magazines: highlighting the lead, title or its part in all capital letters to emphasize the reader’s attention to them, highlighting certain words and phrases with three dots or dashes, using images, which serve as a background to the content of motivators.

It has been noted that all these means of design of headlines and motivators in the magazines under consideration are combined differently in each case and are effective for grabbing readers’ attention to the magazine materials, as it can be concluded from the number of likes and share of the studied posts.

Key words: *Ukrainian-language textual content, online magazine, linguistic and paralinguistic means of attracting readers’ attention, paragrapheme, implicit information, methods, headline, lead, message, motivator.*

УДК 811.161.2: 282
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/10>

Ярова А. Г.

Сумський державний університет

НАУКОВИЙ ДИСКУРС СТЕФАНА ТАРАНУШЕНКА (НА МАТЕРІАЛІ ТЕКСТІВ ХАРКІВСЬКОГО ПЕРІОДУ)

У статті проаналізовано монографічні розвідки, статті, рецензії, що належать до харківського періоду творчої діяльності видатного українського мистецтвознавця Стефана Таранушенка. Предмет дослідження – науковий дискурс та ідіолект ученого.

Увагу приділено композиційним, виразним, комунікативним особливостям наукових текстів ученого. Установлено, що монографічні праці мають типову для цього жанру композицію – послідовне членування інформації на передмову, розділи, закінчення. Розділи С. Таранушенка подає без виокремлення параграфів, пунктів, підпунктів. Для статей і рецензій характерне членування за допомогою абзаців. Виняток становить тільки одна стаття. Типовий абзац має три частини. Середня довжина абзаців становить 3–6 речень, трапляються й розлогіші, до 20 речень. Синтаксична структура текстів легка, прозора як наслідок вправного чергування складних і простих речень. Складні речення не виглядають надмірними.

Для позначення особи автора в текстах науковець послуговується займенниковими іменниками першої особи, відповідними особовими формами дієслів, знеособленими формами, утіленими в дієслівних формах на -но, -то, дієсловами з постфіксом -ся, інфінітивом.

Діалог із читачем дослідник організовує за допомогою питальних речень у текстах. Вони мотивують читача до співдумання, роблять його партнером ученого, підсилюють експресію викладу.

Для ідіолекту С. Таранушенка притаманні розмовні елементи й діалектизми. Він активно залучає до праць виразні засоби: епітети, метафори, фразеологію.

Для наукового дискурсу Стефана Таранушенка характерні такі комунікативні якості, як виразність, багатство, переконливість, логічність, експресивність.

Ключові слова: науковий стиль, Стефан Таранушенко, мовна особистість, виразні засоби, ідіолект, наукова комунікативна компетенція.

Постановка проблеми. Нове знання, інтенсивне зростання якого спостерігаємо в умовах інформаційного суспільства та глобалізації, потребує для втілення досконалої знакової системи – наукової мови. Сучасна українолінгвістика не може не реагувати на суспільні зміни, а тому переорієнтовує зусилля мовознавців на розв'язання структурних завдань наукового стилю сучасної української літературної мови, а також на пошук ефективних комунікативних стратегій і тактик поширення нових знань. З огляду на це, становить інтерес вивчення особливостей наукової комунікації видатних учених, які зажили слави вправних авторів.

У пропонованій розвідці аналізуємо стильові й художні засоби наукових праць харківського періоду (1918–1932 рр.) класика українського мистецтвознавства Стефана Таранушенка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному українському мовознавстві проблему наукового стилю не можна назвати такою,

що обійдена увагою дослідників. Увага лінгвістів зосереджена на процесі становлення та розвитку української наукової мови, питаннях її стандартів, сучасному науковому дискурсі й науковій комунікації, дослідженні лексичних, граматичних, синтаксичних засобів репрезентації мовної особистості видатних учених.

Окрему увагу приділено національній термінології. Після здобуття незалежності вітчизняні науковці вважали за першочергове завдання показати історію формування термінологічних систем і водночас виробити концептуальні засади термінотворення й терміновживання, виявити каркасні моменти системної організації термінів на рівні номінації та парадигматики, на функціональному рівні з'ясувати питання термінологізації та детермінологізації.

Значний внесок у дослідження окреслених вище наукових проблем зробили Л. Масенко, Н. Непийвода, Б. Ажнюк, Н. Зелінська, Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк, Л. Полюга, М. Пещак,

Л. Мацько, Г. Денискіна, П. Селігей, О. Муромцева, Т. Кияк, А. Дякова, З. Куделько, М. Гінзбург та ін.

Постановка завдання. Мета наукової розвідки – репрезентувати мовну особистість ученого-мистецтвознавця С. Таранушенка через аналіз мовних особливостей його наукового стилю; з'ясувати композиційні, комунікативні, виразні засоби, притаманні текстам науковця.

Джерельною базою дослідження слугували наукові праці різних жанрів (монографічні видання, статті, рецензії), написані науковцем у 1918–1932 роках.

Виклад основного матеріалу. Стефан Андрійович Таранушенко – одна з фундаментальних постатей української науки. Коло його наукових інтересів – мистецтвознавство, історія архітектури, музейна справа, Шевченкознавство, книгознавство тощо. Дослідники творчої спадщини вченого називають його фундатором мистецького вивчення творчості українського народу, патріархом і велетнем українського мистецтвознавства. З його ім'ям пов'язують новаторські підходи до вибору пам'яток для дослідження. Він перший зробив мистецтвознавчий аналіз народного житла, перший висловив припущення, що характерним стилем хат Слобожанщини був «ілюзіонізм із кріпкими ще пережитками класичного стилю», уперше основою дослідження традиційної української хати обрав точне обмірювання, сполучене з детальним обслідуванням та описом конструкцій і з'ясуванням історії будови [5, с. 242–243].

За висловом С. Білокопя, в українській культурі Стефан Таранушенко – золоте ім'я, бо він на найвищому науковому рівні задокументував мистецькі перлини, що здебільшого всі погинули в страшні тридцяті й сорокові роки. Так його праці стали ексклюзивними, бо набули значення першоджерела [14, с. 10].

Народився Стефан Андрійович Таранушенко 1889 року в Лебедині Харківської губернії (нині Сумська обл.). Початкову освіту здобув у народному та міському училищах, завершив середню освіту екстерном в Охтирській класичній гімназії. Вступив на словесне відділення історико-філологічного факультету Харківського університету, який закінчив 1916 року з дипломом першого ступеня. Далі залишився при кафедрі теорії й історії мистецтв, щоб підготуватися до професорської посади. З 1918 року працював доцентом Полтавського історико-філологічного факультету, а коли в 1920 році факультет реорганізували в Український інститут громадських наук, С. Таранушенка

обрали ад'юнктом-професором. У цьому ж році очолив музей красних мистецтв і старожитностей, читав лекції в Харківській академії теоретичних знань. 14 жовтня 1933 року органи ДПУ заарештували вченого за сфабрикованою справою «російсько-українського фашистського блоку», звинувативши в підготовці збройного повстання з метою повалення радянської влади в Україні, відновленні приватної власності й установленні демократичної республіки пронимецької орієнтації. Присудили п'ять років виправно-трудових таборів. Заслання відбував на Забайкаллі.

Після ув'язнення, у 1936 році, переїхав до Пермі, де викладав біологію на робітфаці. У 1938 році переїздить до Курська, працює науковим співробітником Курської обласної картинної галереї. З 1950 року до 1953 року Стефан Андрійович завідував фондами Астраханської картинної галереї, а в 1953 році переїхав до Києва, де працював в Академії архітектури. 1958 року С. Таранушенко був реабілітований. Помер 13 жовтня 1976 року.

У формуванні С. Таранушенка як дослідника важливу роль відіграли його університетські викладачі. Науковий світогляд майбутнього класика формувався під впливом таких блискучих учених, як Федір Шміт, Микола Сумцов, Дмитро Багалій, які залишили після себе вагому наукову спадщину, стали символами вітчизняної науки.

Ф. Шміт – візантолог, археолог, музеєзнавець, мистецтвознавець, теоретик мистецтва. Видатний дослідник архітектури й малярства Візантії, балканських країн, країн Близького Сходу, а також Київської Русі. Мав відмінну підготовку в галузі класичної філології, вільно володів стародавніми мовами, опублікував та описав чимало візантійських пам'яток. Заклав основи вітчизняної музейної справи, основоположник теоретичної мистецтвознавчої думки в Харкові. Ф. Шміт започаткував мистецтвознавчу школу, його методологічні принципи, підходи передбачали безпосереднє вивчення пам'ятки. Сформулював закони розвитку мистецтва: періодичність, спадкоємність та інерція, зміщення центру. Був людиною енциклопедичних знань, обізнаний із видатними зразками наукової систематизації XIX ст., природничими й математичними науками. З третього курсу С. Таранушенко співпрацював із професором Шмітом, саме за його рекомендацією талановитого студента залишили при кафедрі для підготовки до професорського звання.

Микола Сумцов – фольклорист, етнограф, літературознавець, мистецтвознавець, педагог.

Класик вітчизняної та світової етнографії. Один із фундаторів наукового українознавства, талановитий дослідник народної поезії, учень Олександра Потебні. Залучає максимальну кількість джерельного матеріалу, прихильник інтегрованих, комплексних підходів у дослідженнях.

Видатний український історик, учень В. Антоновича Дмитро Багалій ще за життя зажив слави літописця. Центральне місце серед наукових праць з історії України й Росії посідали дослідження з історії Слобідської України. Його фундаментальні монографії і збірки документів, присвячені історії залюднення, соціально-економічного й культурного розвитку краю, творчості Г. Сковороди, історії міста Харкова й Харківського університету, одразу ввійшли в широкий науковий і культурний обіг і привернули до себе увагу найвидатніших діячів культури – І. Франка, В. Вернадського, І. Рєпіна.

На формування світогляду Стефана Таранушенка вплинув і відомий лінгвіст-сходознавець, історик, етнограф, археолог Микола Марр. Як відомо, після державних іспитів за клопотанням Ф. Шміта С. Таранушенку пропонують працювати на кафедрі теорії та історії мистецтв. Улітку 1917 року університет відряджає молодого науковця в експедицію на Кавказ для ознайомлення з грузинською архітектурою. У цей час Микола Марр здійснює тут організаційну роботу щодо створення Кавказького історико-археологічного інституту. Ще до формального затвердження установи спільно з Грузинським товариством історії та етнографії й Вірменським етнографічним товариством планує роботу інституту та проводить перші експедиції: лінгвістична й археологічна в Ахалкалакський і Ахалцихський повіти для вивчення діалектів грузинської, вірменської та турецької мов і печерних будівель Вардзії, схем розпису монастирів Зарзми й Сафари [14, с. 233]. На запрошення М. Марра С. Таранушенко працював і на городищі Ані [11, с. 266], що справило на нього дуже сильне враження, стало взірцем у вивченні пам'яток.

Розкопки в Ані (1892, 1893, 1904–1917) посідають центральне місце в дослідженнях історії Кавказу М. Марра. На своєму досвіді він переконався, як багато нового привносять речові пам'ятки у вивчення минулого народу, відомого тільки з письмових джерел. Два-три роки розкопок в Ані змінили чимало уявлень про життя цього міста. М. Марр був переконаний, що повнота історичних джерел – вимога не методики, а метод.

Ще одна особливість розкопок в Ані – ретельне дослідження жител бідняків. Вивчення цих будів-

вель М. Марр уважав першочерговою справою, без чого картина життя середньовічного міста була б викривленою. «Суспільство й учених цікавить переважно святковий, нарядний Ані... Але не слід забувати, що який не маленький Ані, та в ньому жили і прості смертні, робітники, ремісники та дрібні торговці, загалом трудящий люд. Вивчення їхнього побуту, яким би скромним і непоказним він не був, їхніх невибагливих приміщень і побуту, словом буденного, повсякденного Ані – становить для нас не менший суспільно-історичний інтерес» [7, с. 114].

Цей постулат М. Марра взяв собі на озброєння С. Таранушенко. У передмові до розвідки «Хата по Єлисаветинському пр. під ч. 35 в Харкові» він пише: «Історія українського мистецтва й історія нашого будівництва зокрема як наука ще не народилася. Коло пам'яток, по яким треба писати ту історію, не окреслено. До сього часу в нього включались лише церкви та палаци; про суто народне ж будівництво, оскільки мені відомо, говорили лише історики побуту та етнографи. Сією публікацією хотілось мені звернути увагу наших дослідників на хати як пам'ятки мистецької творчості українського народу» [14, с. 22].

Досліджуючи наукову спадщину Стефана Таранушенка, зауважимо, що його монографічні тексти («Хата по Єлисаветинському пр. під ч. 35 в Харкові», «Старі хати Харькова», «Покровський собор у Харкові», «Мистецтво Слобожанщини XVII–XVIII вв.», «Лизогубівська кам'яниця у м. Седневі») мають типову композицію, характерну для цього наукового жанру: послідовне членування інформації на різні частини відповідно до задуму, змісту й завдання, що стоять перед автором.

Характерним для С. Таранушенка є такий поділ текстів: передмова, розділи без виокремлення параграфів, пунктів і підпунктів, закінчення. Передмову, складену автором чи видавництвом, містять усі згадані вище праці, за винятком «Мистецтва Слобожанщини XVII–XVIII вв.». Розділи пронумеровано за допомогою римських цифр, як у розвідках «Хата по Єлисаветинському пр. під ч. 35 в Харкові», «Покровський собор у Харкові», або названо без позначення цифрами, як у «Старі хати Харькова», або маркуються за допомогою арабських цифр та іменуються водночас, як у монографії «Лизогубівська кам'яниця у м. Седневі». Праця «Мистецтво Слобожанщини XVII–XVIII вв.» містить присвяту: «Присвячую своєму батькові», а монографія «Лизогубівська кам'яниця у м. Седневі» присвячена матері: «Присвячую моїй матері». До слова, біографи

С. Таранушенка відзначають, що саме через бажання матері дати синові високу освіту він закінчив початкову й середню школу.

Для статей і рецензій характерне членування за допомогою абзаців. Виняток становить розвідка «Катальог першої виставки української старовини», яка має кількоступеневе членування тексту від ширших до вузких за змістом його положень. Автор маркує їх, застосовуючи комбіновану систему літерно-цифрової нумерації. Римські цифри (з крапкою після них) позначають розділи: *I. Шиття, II. Ткання*. Малі літери (з дужкою) – на нижчому рівні членування. Назви рубрик після них автор подає з великої літери: *а) Вишиванки; б) Рушники; в) Хусточки*.

Середня довжина абзаців становить 3–6 речень, однак трапляються й розлогіші – до 20 речень. У межах абзаців прості короткі речення чергуються зі складними, немає надмірно довгих громіздких синтаксичних конструкцій, обтяжених численними дієприкметниковими чи дієприслівниковими зворотами, поширеними вставками, синтаксичними паралелізмами, нагромадженням віддієслівних іменників чи іменниками в тому самому відмінку. Це робить синтаксичну тканину текстів легкою, прозорою. Читач не втомлюється слідувати за автором, у нього не виникає бажання полишити цей твір. Якщо й трапляються речення з широким переліком, то далі автор дає перепочити своєму читачеві, використовуючи короткі конструкції.

Типовий абзац має три частини: зачин, у якому автор повідомляє, про що йтиме мова; фразу, де викладено основну інформацію абзацу; коментар, у якому підбито підсумок того, про що говорилося в абзаці:

Про мистецьку вартість наших писанок, крім легковажних «восторгов» – по влучному виразу В. Щербаківського – та принагідно кинутих кількох похвалюючих фраз, у всій літературі ми нічого більше не знайдемо. З цього погляду писанка не є виключенням: все українське народне мистецтво, всі його галузі науковим дослідом мистецтвознавства досі майже зовсім не зачеплені. Найбільш серйозні дослідники писанки, як проф. Щербаківський та С. Кулжинський, у своїх студіях не переходять межі підступів до проблеми дослідження стилю розписів [14, с. 139].

Мета, яку переслідує автор наукового тексту, полягає в тому, щоб передати власні спостереження й висновки, спростувати чи підтвердити попередні дослідження, висловити своє бачення розв'язання якоїсь проблеми. Щоб досягти цієї

мети, науковець виконує низку окремих завдань, які втілюються в його авторську стратегію.

До авторських стратегій основного наукового тексту відносять: визначення проблемної ситуації та виокремлення предмета дослідження, вивчення історії питання; формулювання гіпотези й мети дослідження; обґрунтування методів і матеріалу дослідження; побудову теоретичної моделі предмета вивчення; виклад результатів спостережень та експерименту; експертну оцінку проведеного дослідження; виклад отриманих результатів у формі, яка є доступною для спеціалістів та неспеціалістів [6, с. 63–64]. Щоб ці стратегії були ефективними, необхідно вибрати правильні тактики, які є більш індивідуальними, ніж стратегії. Саме від обраних мовленнєвих тактик значною мірою залежить, чи досягне комунікативний намір науковця своєї мети – переконає адресата, змусить змінити його погляди на предмет дослідження чи змінить обсяг відомої адресатові інформації.

Проаналізуємо комунікативні тактики, які застосовує Стефан Андрійович у наукових текстах. Дослідники творчого доробку вченого високо оцінюють його науковий хист. Тут буде доречно згадати історію з науковою розвідкою студента С. Таранушенка, яку він сам оповідає так: *«Оцінюючи мою студентську медальну роботу в своїй рецензії, надрукованій в «Записках Харківського університету» за 1917 рік, Федір Іванович Шміт – мій учитель – писав:*

«... професор недооцінив важливість теми; студент професора поправив, довівши, що поставлене в завданні професором питання потребує значно ширшого трактування...».

Професор побажав студентові, щоб і в майбутньому він ставив наукові інтереси вище власних особистих та щоб наукову правду завжди вважав вищою за професорські авторитети. На протязі свого життя в своїй науковій роботі я намагався йти вказаним Федором Івановичем шляхом. Вважаю своїм обов'язком передати цей морально-етичний заповіт тим, кому судилося продовжити дослідження історії українського мистецтва...» [14, 695].

С. Білокінь пише, що сила С. Таранушенка як ученого полягала в тому, що він достеменно знав матеріал [14, с. 9]. Т. Косміна доповнює: «Кожна робота Таранушенка з величезного творчого доробку харківського періоду відповідає найвищим критеріям сьогоденного наукового дослідження. Бездоганне знання матеріалу та максималізм авторських вимог до своєї праці сприяв

врешті-решт досягненню блискучих наукових результатів, наповнених не лише постановкою, а й вирішенням проблемних питань обраної теми» [5, с. 246].

У науковому дискурсі ніколи не буває «чистого» авторського мовлення, тобто тільки власного, прямого, авторського говоріння. Тут ми завжди натрапляємо на різні моделі цитованого мовлення, тобто маємо діалектику між власне авторським словом і словом іншого. Цитування – це ознака тексту наукових творів. У працях С. Таранушенка спостерігаємо маркування чужого мовлення за допомогою лапок, що відокремлюють своє від чужого, а також посилання на попередників чи попередні рукописи та публікації:

Ф. Гумілевський, посилаючись на опис Седнева 1767 р., дає трохи докладніший опис: «Город був обнесений високим валом із трьох ворітьми; крім того, в середині валу замок із дерев'яною баштою і глибоким ровом» [13, с. 107].

Зразки праць граверів Львівської друкарні, а також і інших менших подає книга І. Свенцицького «Початки книгопечатання на землях України», де він освітлює також економіку та техніку друкарської справи, організацію праці друкарів і граверів, торговельних операцій книжками [14, с. 184].

Залучення чужого дискурсу допомагає науковцеві обґрунтувати, доповнити чи проілюструвати власну думку; порівняти різні підходи до розв'язання досліджуваної проблеми; підтвердити чи спростувати чужу тезу; показати хибність аргументації:

На це прямої відповіді О.П. Новицький не дає, а з контексту читач може вивести, що Шевченко, на думку О.П. Новицького, «міг зробити такий мистецький портрет» не раніш 1839 року, себ-то принаймні після року навчання в Академії, коли він одержав срібну медаль за портретну працю. Ролю академії, зокрема Брюлова, у вихованні Шевченка як портретиста, шановний О.П. Новицький, нам здається, тут перебільшив, а підготовку Шевченка як маляра-портретиста ще перед академією не доцінив [14, с. 175].

У.Еко, досліджуючи взаємодію «автор – читач», пише, що автор у тексті є ні чим іншим, як тільки текстуальною стратегією, що встановлює семантичні співвідношення й активізує читача [2, с. 33]. Ця стратегія реалізується тактичними засобами, одним із яких є вибір способу вказування мовця/автора на самого себе: я, авторське ми чи знеособлення, виражене дієслівними формами на -но, -то, дієсловами з постфіксом -ся, інфінітивом.

Усі ці засоби становлять своєрідну парадигму маркування автора в наукових текстах. Залежно від комунікативного наміру автор обирає той чи той варіант або залучає всі варіанти чи комбінує їх у межах одного тексту.

Найчастіше для вказування на себе автор послуговується займенниковими словами першої особи або дієслівними формами першої особи. В українському науковому дискурсі переважає маркування автора за допомогою займенникового іменника першої особи множини, т. зв. авторського ми. Його домінування пов'язують із прагненням пом'якшити дискусію, бажанням залучити досвід попередніх досліджень чи традицією наукового дискурсу. У працях Стефана Таранушенка авторське ми теж переважає над я: *Будемо тут говорити про сільського вчителя і про сільське мистецтво [14, с. 134]. Що ж ми розуміємо під селянським мистецтвом? [14, с. 135]. Гадаємо, сказаного досить, щоб визнати т.з. «Полуботчишину» сорочку пам'яткою не українською. Таким чином, перед нами тут пройшов один із дуже цікавих своєю наочністю випадок пересадки чужих і то далеких географічно орнаментальних мотивів в нове середовище [14, с. 139]. Всякий органічний розвиток засад, на яких працював Г.І. Нарбут, треба завжди вітати, але ми не можемо не протестувати проти використання в такий «спосіб» спадщини Нарбутової [14, с. 189]. С. Таранушенко проявляє себе як автора через особовий займенниковий іменник однини я тоді, коли йому важливо підкреслити суб'єктивність описуваної дії: *Улітку 1928 року я переводив досліді в галузі дерев'яної монументальної архітектури, житлового будівництва, малярства та народнього мистецтва, зокрема золотарства [14, с. 164]. Дерев'яних ц. я оглянув усього 16. Тут дозволю собі окреслити їх стан [14, с. 166]. В останніх днях травня я виїхав з Києва [14, с. 190]. З того часу минуло 50 років, а я тільки тепер, у 1973 році, дістав змогу повернутися до Покровського собору [14, с. 90].**

У наукових текстах мистецтвознавця я й авторське ми конкурують з повністю знеособленим поданням результатів діяльності мовця, що реалізується пасивними граматичними одиницями або персоніфікованими конструкціями: *Зібрані влітку матеріали опрацьовуються [14, с. 166]. Разом з тим у ньому виявлено просте й конструктивне розв'язання композиції як цілого, так і окремих частин і продумана комбінація елементів [14, с. 137]. Тому Музей Українського Мистецтва в 1923 році поставив головним завданням своєї*

роботи – закласти базу для відділу народнього (селянського та міщанського) мистецтва XVIII–XIX ст. ст. [14, с. 182].

Займенникове слово *ми* може набувати інклюзивного відтінку, позначаючи автора й читача як «співрозмовників і своєрідних свідків або співучасників описуваних подій» [15, с. 124]. Наприклад: *З вищенаведеного ми мусимо зробити такі – вже практичні – висновки: коли ми хочемо, щоб наші кустарні вироби знайшли собі широкий попит, вони повинні бути мистецькими й по духу (по стилю), й по техніці* [14, с. 129].

С. Таранушенко активно залучає свого читача до дискусії, він постійно скорочує комунікативну дистанцію і тримає адресатів своїх повідомлень у полі зору, використовуючи для цього різні мовні засоби. Для ідіолекту вченого характерно вживати присвійний займенниковий прикметник *наш* для позначення предмета дослідження, що переводить читача з категорії пасивного спостерігача до категорії виконавця дослідження:

Коли наука сама все для себе з'ясує, а потім передасть добуті відомості кустарю, тоді ніякі сторонні впливи не страшні. Вони будуть і повинні бути, але тоді вже наш кустарь буде озброєний й зможе позичити у чужого, чого у нього не ставатиме й що йому потрібне... [14, с. 130].

Діалог із читачем тримається на запитаннях, які адресант постійно порушує перед адресатом, підтримуючи його увагу й підживлюючи його цікавість до предмета обговорення. Запитальні речення урізноманітнюють синтаксичну будову наукового тексту, позбавляють монотонності. Вони зосереджують увагу сприймача на найістотніших з погляду автора моментах. П. Селігей відзначає, що «роль запитальних речень не зводиться тільки до загострення уваги. При проблемному викладі автор намагається передбачити запитання, які виникатимуть у читача, або ж планує виклад так, щоб у того автоматично поставали запитання, відповіді на які дає наступна частина тексту» [12, с. 381]. Для С. Таранушенка питальні речення – текстотвірні елементи, вони мотивують читача до співдумання, роблять його партнером ученого, підсилюють експресію викладу:

Чи годяться результати дослідження над художньою творчістю міських школярів для сільської школи? – Ні. Чому? – Про це треба буде окремо докладніше поговорити; зараз же зазначу лише найголовніше: міський школяр знає образотворче уявлення, а селянський оточений світом «орнаменту» і має відмінний стрій і форму сприйняття [14, с. 135].

Що-ж дав нам В. Кричевський, як маляр [14, с. 196]?

Які ж висновки з наведених зіставлень [14, с. 87]?

Ми запитуємо, як це могло статися? Як могло статися, що видавництво – гегемон і провідник (в даному разі) мистецтва в широкі маси припустило такий нахабний плагіат? Невже широкі маси читачів вважають за остільки нерозвинені в мистецтві [14, с. 189]?

Серед мовознавців не вщухає дискусія щодо доцільності вживання в наукових текстах розмовних засобів. У цій полеміці С. Таранушенко на боці тих, хто вважає розмовні елементи в науковій мові явищем природним і закономірним. Через це його стиль письма легкий, динамічний, експресивний і лаконічний. Автор і його читач не розділені штучною стіною книжності. Водночас науковець витримує стильові межі, зберігаючи необхідну пропорцію офіційності мовлення: *Навпаки, неправильний, хибний підход може загубити справу. Доказів цього маємо досить* [14, с. 135]. *Того ж 1918 р. панський дім у Михайлівці з усіма зібраними в ньому добірними й дуже цінними колекціями пам'яток мистецтва пішов димом* [14, с. 136]. *Треба раз і назавжди відбити Фішерам охоту обкрадати покійного майстра* [14, с. 189].

Науковий виклад професора С. Таранушенка має одну прикметну особливість, на яку звертає увагу С. Білокінь: «Слобожанщині Таранушенко присвятив низку праць, відданість цьому краю зберіг навіть у мові. Коли 23 червня 1972 року, себто вже наприкінці його життя, я запропонував йому виправити окремі слова у рукописі про Нарбута, він сказав: «Дайте слобожанам писати так, як вони говорять» [14, с. 7]. Ця позиція науковця порушує проблему плекання українських діалектів, виховання любові до рідних говорів, говірок як органічних частин єдиної української національної мови. В. Німчук закликав: «Замість параду «нормативних», «кодіфікованих» граматик і словників фахівці мають створити науково-популярні праці про конкретні діалекти, укласти діалектні лексикони, заохочувати громадян до засвоєння та активного вживання рідних говорів, закликати їх до записування усної народної творчості, збирання лексичних та фразеологічних скарбів народу тощо» [8, с. 23]. Отже, з огляду на це, наукові праці С. Таранушенка становлять дослідницький інтерес і мають перспективу наукового вивчення в межах теми функціонального потенціалу діалектизмів.

Наукова мова С. Таранушенка багата на різні елементи художності. Автор активно використовує епітети, порівняння, метафори, що робить його письмо невимушеним, виразним, багатим, формує естетичний смак його читачів. Серед епітетів переважають ті, що мають позитивну оцінність: *рясні згадки, добірні помічники, гаряча боротьба, гарячі захисники, гаряче замилювання, палка полеміка, першорядні зразки, ґрунтовне знайомство, всесильні чари, шляхетна простота, ясна прозора композиція, спокійні пропорції, стримана стрункість, витримана м'яка переливчастість барв, негасима жага, непереможна потреба, блискучий розвиток, високий стан, висока оцінка, багатющий скарб, симпатичний культурний осередок* тощо.

Експресивність наукових творів мистецтвознавця підвищує часте вживання метафор, завдання яких – розкривати особливості певного предмета, явища за допомогою перенесення на нього ознак іншого предмета, явища тощо. Уміння створювати метафори вважають ознакою майстерності й таланту автора:

Потужний краєзнавчий рух, що захопив широке кола суспільства і втягнув в роботу велике число дослідницьких інституцій країни центра й периферії, думаємо, багато прислужиться завданню освіти й виявить правдиве обличчя й потреби села й містечка [14, с. 126].

... розвинеться велика індустріальна промисловість, і фабрика уб'є кустаря, машина перемаже чоловіка [14, с. 128].

У сучасній українській лінгвостилістиці переважає думка, що багата фразеологія порушує стильовий стандарт наукових текстів. Прийнято вважати, що фразеологічні одиниці, які функціонують у науковому стилі, мають бути нейтральними, позбавленими яскравої емоційної та експресивної виразності. Наукові тексти С. Таранушенка повністю спростовують цю сучасну норму. Автор щедро влітає в тканину розвідок багату українську фразеологію в її широкому розумінні. А превалювання конотативного компонента над денотативним у семантиці фразеологізмів дає можливість авторові виявити своє ставлення до описуваного предмета чи явища, зробити оповідь ближчою до читача, не відштовхувати його сухою, монотонною темпоритмікою, а, навпаки, наблизити, нав'язати певний емоційний стан:

Як ті, так і другі цілком відірвані від корнів народнього мистецького життя, як ті, так і другі часто відкривають «америку» там, де вони вже давно відкриті [14, с. 131].

І все це виходить через те, що ми по рабському малпуємо модні новини далеких країв і уперто не хочемо бачити того, що у нас під носом [14, с. 131].

Але коли поставитись об'єктивно до цього з'явища, то мусимо визнати: нові фабричні виробники пробили собі дорогу до наших архаїчних сел. Не тільки тому, що вони дешевші... [14, с. 129].

Ми виконуємо лише першу половину Шевченківського заповіту – чужому навчайтесь, цілком забуваючи про другу – й свого не цурайтесь [14, с. 131].

В наш час сей погляд вже віджив свій вік, для нас і «високе» мистецтво (образове), й «прикладне» (читай – необразове) одноцінні... [14, с. 129].

Колишні безхатники ждуть державної допомоги, щоб збудувати робітничі оселі згідно з вимогами санітарії, просторі, світлі, теплі й сухі, а тим часом дякують революції і за те, що мають: бо «чужа хата така, як свекруха лихая» [14, с. 127].

Підводячи ризик, відзначимо, що науковий дискурс Стефана Таранушенка в досліджуваній часовій період характеризується такими комунікативними якостями, як виразність, багатство, переконливість, пропорційність, логічність та експресивність.

Висновки і пропозиції. Індивідуальний науковий стиль видатного вченого Стефана Таранушенка, який залишив після себе фундаментальний доробок, становить чималий дослідницький інтерес. На подальше вивчення заслуговують такі перспективні стильові елементи, як розмовність, експресивність, баланс активних і пасивних граматичних мовних елементів. Незважаючи на те що науковець активно використовує пасивні конструкції, його авторський ідіолект залишається максимально наближеним до народної мови, яка лежить в основі української літературної мови, не перетворюється на заштампований канцелярит. Образні засоби – епітети, метафори, фразеологія – допомагають впливати на читача, спонукають його до співдумання, породжують живий інтерес до наукового знання.

Подальші дослідження могли б розгортатися довкола таких питань:

- 1) трансформація наукового стилю вченого в пізніші періоди діяльності;
- 2) мистецтвознавча й архітектурна термінологія, якою послуговувався дослідник;
- 3) діалектизми в наукових розвідках С. Таранушенка.

Список літератури:

1. Вихованець І., Городенська К. Теоретична морфологія української мови: академ. граматики укр. мови / за ред. І. Вихованця. Київ : Пульсари, 2004. 400 с.
2. Еко У. Роль читача. Дослідження з семіотики текстів / пер. з англ. Мар'яни Гірняк. Львів : Літопис, 2004. 384 с.
3. Зелінська Н. В. Нова модель наукової комунікації і дискурс. *Стиль і текст*. 2004. Вип. 4. С. 19–27.
4. Зелінська Н. В. Поетика приголомшеного слова: Українська наукова література ХІХ – початку ХХ ст. Львів : Світ, 2003. 352 с.
5. Косміна Т. Вчений-новатор, патріарх українського мистецтвознавства *Таранушенко С. А. Наукова спадщина. Харківський період. Дослідження 1918–1932 рр.* : монографічні видання, статті, рецензії, додатки, таранушенкознавчі студії, ілюстрації, довідкові матеріали / упоряд. О. О. Савчук, М. М. Красиков, С. І. Білокінь ; передм. С. І. Білоконя. Харків : Видавець Савчук О. О. 2011. С. 242–255.
6. Мацько Л. І., Денискіна Г. О. Українська наукова мова (теорія і практика) : навчальний посібник. Тернопіль : Підручники і посібники, 2011. 272 с.
7. Миханкова В. А. Николай Яковлевич Марр. Москва, Ленинград, 1948. 452 с.
8. Німчук В. «Кодифікувати» нові літературні мови? Зберегти й захистити українські говори! *Українська мова*. 2013. № 3 (47). С. 3–26.
9. Пещак М. М. Розвиток давньоруського і староукраїнського наукового тексту. Київ : Українознавство, 1994. 270 с.
10. Проблеми українського термінологічного словникарства в мистецтвознавстві й етнології : науковий збірник пам'яті Миколи Трохименка / відп. ред. М. Селівачов. Київ : Редакція вісника «Ант», 2002. Том 1. 264 с.
11. Пуцко В. Українське церковне мистецтво у науковій спадщині Стефана Таранушенка. *Таранушенко С. А. Наукова спадщина. Харківський період. Дослідження 1918–1932 рр.* : монографічні видання, статті, рецензії, додатки, таранушенкознавчі студії, ілюстрації, довідкові матеріали / упоряд. О. О. Савчук, М. М. Красиков, С. І. Білокінь ; передм. С. І. Білоконя. Харків : Видавець Савчук О. О. 2011. С. 265–267.
12. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю : монографія / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ, 2016. 627 с.
13. Словник тропів і стилістичних фігур / автор-укладач В. Ф. Святовець. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 176 с.
14. Таранушенко С. А. Наукова спадщина. Харківський період. Дослідження 1918–1932 рр. : монографічні видання, статті, рецензії, додатки, таранушенкознавчі студії, ілюстрації, довідкові матеріали / упоряд. О. О. Савчук, М. М. Красиков, С. І. Білокінь ; передм. С. І. Білоконя. Харків : Видавець Савчук О. О. 2011. 692 с.
15. Ясакова Н. Ми замість я: семантика і прагматика. *Мова : класичне – модерне – постмодерне* / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія» ; відповід. ред. Василь Ожоган. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. Вип. 3. С. 121–131.
16. Ярова А. Г. Українська наукова мова: на шляху до «суспільства знань» *International scientific and practical conference «Philological sciences, intercultural communication and translation studies: an experience and challenges»*. Czestochowa : Baltija Publishing, 2021. С. 84–88.

**Yarova A. H. SCIENTIFIC DISCOURSE OF STEFAN TARANUSHENKO
(AN ESSAY BASED ON THE TEXTS OF KHARKIV PERIOD)**

The article is devoted to Kharkiv period Stefan Taranushenko's monographs, scientific articles, reviews. S. Taranushenko is outstanding Ukrainian linguist. The subject of research is the discourse and idiolect of the scientist.

In the field of our view are compositional, expressive, communicative features of scientific texts of the scientist. We found that Taranushenko's monographs have a typical composition for this genre – sequential division of information into preface, sections, ending. The author does not divide sections into subsections. The articles are divided into paragraphs, except for one article.

A typical paragraph consists of three parts. The average length of paragraph is 3–6 sentences. It happens that the paragraph is up to 20 sentences. A syntactic structure of sentences is light and transparent because the author skillfully alternates complex and simple sentences. Complex sentences are not excessive.

Taranushenko uses first person pronoun, impersonal constructions with predicative forms with -но, -мо endings and verbs with the postfix -ся to indicate the author's person in his texts.

The researcher organizes the dialogue with his reader in texts with the help of interrogative sentences that motivate the reader to cooperate with the author, enhance the expression.

Taranushenko's idiolect is characterized by colloquial elements and dialectisms. He uses expressive means in his texts – epithets, metaphors, phraseology.

Stefan Taranushenko's scientific discourse is characterized by such communicative qualities as expressiveness, richness, persuasiveness and logic.

Key words: *scientific style, Stefan Taranushenko, language personality, expressive means, idiolect, scientific communicative competence.*

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/11>*Алексієвець О. М.*

Київський національний лінгвістичний університет

ПРОСОДИЧНІ МОДЕЛІ ВПЛИВУ В АНГЛОМОВНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

У статті проаналізовано просодичні моделі впливу в англomовній політичній комунікації. Акцентовано на актуальності вивчення та дослідження мовних, зокрема фонетичних особливостей політичної комунікації, що зумовлюється станом суспільно-політичного життя та національними й культурними цінностями. Відзначено вагомість проблем мовленнєвого впливу, які потребують вичерпного вирішення для політичної комунікації. Визначено окремі теоретичні положення дослідження, такі як політична комунікація, мовленнєвий вплив, ефективність мовлення. Здійснено аналіз просодичних засобів впливу та описано специфіку просодичної організації політичних промов, у яких реалізовано мовленнєвий вплив на аудиторію. Перцептивний аналіз показав, що характерними просодичними моделями впливу в англomовній політичній комунікації є спадний та висхідно-спадний інтонаційні контури з рівною та спадною мелодичними шкалами, спадний та висхідний термінальні тони, модифікації тонального діапазону інтонаційної групи, середньо-підвищений тональний рівень, прискорено-помірний темп та помірні та підвищені гучність. Крім цього, до провідних ознак належать: послівна акцентуація, усічений характер мелодичних шкал, рух тону на першому наголошеному складі, середній та високий рівні початку термінального тону, значна кількість внутрішньосинтагменних та міжсинтагменних пауз. Коректний вибір комбінації просодичних характеристик сприятиме оптимізації впливу на аудиторію. Висловлені розмірковування та отримані під час проведення перцептивного аналізу результати можуть бути ефективно використані і для подальшої наукової розробки питань проблеми впливу та просодичних засобів його актуалізації у мовленнєвій комунікації і для формування мовленнєвої компетенції політичного діяча.

Ключові слова: просодія, просодичні моделі, мовленнєвий вплив, комунікація, політична комунікація.

Постановка проблеми. Зростання інтересу до дослідження проблем мовленнєвого впливу у політичній комунікації зумовлене вагомністю усної комунікації у теперішніх умовах глобалізації і розширення сфер спілкування. Політика є одним із найважливіших елементів функціонування нинішнього суспільства. Глобальні суспільно-політичні простори сучасності характеризуються серед іншого ускладненням владних взаємин у соціальній царині. При цьому здійснення політики відбувається шляхом впливу на концептуальні структури знання у суспільстві. Здійснювати владу чи вплив означає володіти можливістю визначати поточну ситуацію у суспільстві, транслюючи об'єктивне, авторитетне, правдиве й істинне знання. У цьому контексті лінгвістичний аспект відіграє чи не найбільшу

роль, зокрема, просодична організація мовлення суспільно-політичних діячів, яка слугує ефективній комунікації на всіх щаблях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій демонструє, що проблемам мовленнєвого впливу та особливостей процесу політичної комунікації досить уваги приділяють лінгвісти і представники багатьох суміжних дисциплін. Зокрема, обґрунтовуються теоретичні засади мовленнєвого впливу (Р. Блакар, А. Белова, О. Іссерс, А. Калита, Й. Стернін, Л. Тараненко, Є. Тарасов, О. Шелестюк), механізми мовленнєвого впливу (Т. Комісарова, А. Сотников), лінгвістичні та фонетичні засоби як спосіб емоційного впливу у публічному мовленні (О. Алексієвець, Л. Козуб, Ю. Коченкова, Т. Надєїна, Р. Потапова, Я. Федорів) та інші питання, пов'язані з вивченням стратегії мовця

і всіх мовних ресурсів, якими володіє для досягнення поставленої комунікативної мети. Попри цей інтерес, усе ще не сформовано чіткі уявлення і про процес впливу, і про характер взаємодії просодичних засобів його реалізації.

Постановка завдання. Метою запропонованої статті є визначення просодичних моделей впливу на аудиторію в англійській політичній комунікації шляхом обґрунтування специфіки їхньої взаємодії в актуалізації політичних виступів. Для цього потрібно окреслити сутність мовленнєвого впливу та встановити просодичні засоби і виявити основні закономірності їхнього функціонування.

Виклад основного матеріалу. У лінгвістиці відоме визначення комунікації як цілеспрямованого процесу інформаційного обміну між двома і більше сутностями за допомогою певної семиотичної системи [15, с. 274]. Проте з розвитком когнітології є думка, що «суворо кажучи, ніякої передачі думки між промовцем і його слухачами не відбувається, слухач сам створює інформацію, зменшуючи невизначеність шляхом взаємодії у власній когнітивній сфері» [10, с. 119]. Таким чином, «з позицій когнітивної науки процес комунікації полягає у передачі знань від одного учасника спілкування до іншого, а не просто інформації. Знання, на відміну від інформації, мають відбиток особистості людини і не можуть існувати поза моделлю світу, у якому фіксуються не тільки загальні закономірності устрою дійсності, а й деякі конкретні факти. Під комунікацією мається на увазі діяльність, спрямована на зміну у партнера моделі світу» [2, с. 6].

Відзначимо також, що мова виступає дієвим засобом комунікативного впливу, що забезпечує не тільки можливість описувати певні об'єкти чи ситуації зовнішнього світу, а й інтерпретувати їх, задаючи необхідне адресату світосприйняття політичної боротьби і нав'язуючи політичним реципієнтам їх позитивну чи негативну оцінку, а політична мова – інструментом впливу у процесі завоювання влади, який спонукає до певних дій або, навпаки, їх гальмує і навіть дестабілізує [9].

У цьому контексті політична комунікація трактується як мовленнєва діяльність, яка орієнтується на декларування тих чи інших ідей, емоційний вплив на громадян та спонукування їх до політичних дій, для вироблення суспільної згоди, прийняття й обґрунтування соціально-політичних рішень в умовах множинності точок зору у суспільстві [18, с. 6]. Важливою особливістю політичної комунікації є її безпосередня зорієнтованість на аудиторію з метою одержання потрібної

мовцю суспільно-політичної реакції [4, с. 2]. Природно, учасники політичної комунікації презентують певні точки зору, позиції, погляди, а обмін інформацією відбувається з досить яскраво вираженими прагматичними цілями, тобто комунікативний процес у політиці завжди має інтенціональний характер.

У лінгвістичних працях мовленнєвий вплив трактується як мовленнєва дія адресанта, керує цільовою установкою мовленнєвого спілкування, спрямована на зміну поведінки, психологічних станів, мислення адресата, оцінки ним певного явища і т. ін. [15, с. 430]; як мовленнєве спілкування в аспекті його цілеспрямованості, мотиваційної зумовленості, запланованої ефективності [5, с. 20; 17, с. 5]; вплив, який здійснюється суб'єктом на реципієнта за допомогою лінгвістичних, паралінгвістичних і нелінгвістичних символічних засобів у процесі мовленнєвого спілкування, зумовлений особливими предметними цілями мовця, що вміщують зміну особистісного смислу того чи іншого об'єкта для реципієнта, перебудову його категоріальних конструктів, вплив на поведінку, зміну емоційного настрою чи психофізіологічних процесів [19, с. 10].

У контексті політичної комунікації Т. Комісарова [7, с. 7] розуміє під мовленнєвим впливом особливе мовленнєве формулювання, спрямоване на внесення у свідомість іншої особистості певних оцінок, думок, відношень. Мовленнєвий вплив являє собою форму цілеспрямованого управління, у результаті якого здійснюється політика й усувається конкурентний вплив через відповідні канали, форми і способи. Механізми мовленнєвого впливу, котрі використовує політичний лідер, взаємодіючи з іншими суб'єктами та об'єктами політики, визначаються конкретними завданнями, ресурсами, якими він володіє, його загальними світоглядними і політичними позиціями й тими моделями та технологіями впливу, які він вибирає, виходячи з умов комунікації [7, с. 7].

Так, мистецтво словесної взаємодії надає політичному лідеру можливість використовувати мовлення як інструмент думки і переконання, який найефективніше переносить сугестію іміджу від лідера до аудиторії і який допомагає лідеру досягнути поставленої ним мети у завоюванні довіри й авторитету. Таким чином, уміння виступати перед аудиторією, наявність ораторських навичок, володіння всіма тонкощами красномовства є визначаючими для політичного лідера у створенні ефективного іміджу, оскільки саме ораторське мовлення становить традиційний

і максимально персоніфікований вид впливу на масову свідомість [3, с. 73–74].

Досліджуючи проблеми політичної лінгвістики, А. Чудінов [18, с. 6] відзначає, що політична комунікація здійснює вплив на розподіл та використання влади завдяки тому, що вона слугує засобом впливу на свідомість людей, які приймають рішення. Політична комунікація не лише передає інформацію, але й здійснює емоційний вплив на адресата, перетворює наявну у свідомості людини політичну картину світу [18, с. 8]. Серед основних властивостей політичної комунікації лінгвіст називає експресивність, інституціональність, персональність, агресивність, оцінність, інтертекстуальність, інформативність, які створюють можливість впливу на свідомість та діяльність адресата. Метою такого впливу є перетворення мовної картини політичного світу у свідомості адресата, пробудження у ньому необхідних емоцій, спонукання до політичної діяльності.

Специфіка політичного мовлення визначається загалом і змістом та проблематикою (завоювання чи утримання влади), функціями (вплив на політичну картину світу чи емоційний стан адресата), ідеологічною зумовленістю, а також використанням певних комунікативних стратегій і тактик [12, с. 8] та лінгвістичних засобів для досягнення комунікативної ефективності, тобто повноти виконання комунікативної настанови відправника повідомлення, що полягає в тому, щоб викликати з боку адресата той чи інший комунікативний ефект [6, с. 88].

Абсолютно очевидно, що ефективність мовлення – це не просто питання збігу комунікативних імплікатур відправника й одержувача інформації, а передусім проблема мовної дії; уміння «виграти промову», тобто досягнути мети, яку оратор ставить перед собою, наприклад, пояснити, інформувати, вплинути, переконати у необхідності щось зробити тощо. Впливовість залежить від завоювання довіри й авторитету, що є важливою рисою політика [3, с. 88].

Продовжуючи теоретичні обґрунтування дослідження, зазначимо, що велике значення у разі декодування слухачем інформації відіграє просодія, що «структурує звуковий потік, який несе соціально значущу інформацію». У процесі аналізу доречно диференціювати комунікативну та емоційну функції мовленнєвої просодики. При цьому роль емоційної функції, на думку Р. Потапової [14, с. 201], в оптимізації мовленнєвого впливу зростає. Увесь інвентар просодичних засобів набуває подвійної значущості: комунікативної

та емотивної. Характер звучання, фізичний стиль мовлення можуть свідчити про темперамент мовця, його характер, світогляд, настрої і, власне, відвертість. Бадьорість і млявість, енергійність й інертність, рішучість і боязкість, зацікавлення й байдужість – усі ці психічні моменти, що супроводжують усне мовлення, ніби акомпануючи його змісту, чітко відображаються у звуковому потоці. У публічному мовленні це відображення повинне бути свідомим і навмисним засобом впливу. Кожен, хто хоче впливати озвученим мовленням, повинен шляхом постійних спостережень усвідомити виражальне значення окремих чинників мовленнєвого звучання і цілісних фонетичних стилів, повинен навчитися свідомо викликати звучанням свого мовлення певну емоційну і вольову реакцію. Звучання мовлення, інтонації у найширшому розумінні не є нейтральним, байдужим, часто технічним засобом повідомлення думки [14, с. 201].

Інтонація здатна повідомити адресату більше, ніж фактично висловлені слова, здатна здійснити на слухача значний ефект. Як зауважує О. Серова, ефективним засобом просодичного впливу є багаторазове повторення звука чи поєднання звуків у складі різних слів, що створює певне емоційне налаштування, надає тексту ритмічності й задає темп звучання. Завдяки повторенням підвищується сугестивність тексту. А в словах, що містять однакові, перевищуючі нормативну частотність звуки, може бути закодовано інформацію про основну його тему [16, с. 450]. Оскільки результатом мовленнєвого впливу виступає зміна поведінки людини, її емоційного стану, знань про світ, відношення до подій тощо, можна припустити, що просодична організація здатна впливати на індивідуальну свідомість слухача, посилюючи ступінь впливу лексико-граматичних засобів чи відносно незалежно від них. Просодичні засоби реалізації публічного мовлення виступають важливим чинником, що визначає ступінь прагматичного впливу на аудиторію, вони допомагають промовцеві успішно досягнути поставленої мети [11, с. 11–12].

У політичній промові мистецтво переконання та впливу передбачає подвійну транзакцію: аудиторію, яку потрібно переконати, та промовця, спрямованого на цільову риторіку [23]. Вибір просодичних засобів впливу на аудиторію зумовлюється передусім метою і змістом публічного виступу, ситуацією та іміджем мовної особистості, що здійснює комунікацію. Ефект впливу досягається завдяки низці просодичних засобів. Зокрема, важливу роль відіграє мелодичне

оформлення мовлення – рівний чи хвилеподібний мелодичний контур, поступово спадна ступінчаста шкала, спадна шкала з порушеною поступовістю, висхідна ступінчаста шкала, ковзні шкали у поєднанні з рівними, спадними чи висхідними тонами різного висотно-тонального рівня [1; 8; 13 та ін.].

Окрім цього, одним з основних чинників просодичного впливу є фразова акцентуація, яка виявляється в особливостях членування мовленнєвого потоку на синтагми, що виражається у розташуванні нейтральних фразових наголосів, а також у комунікативно-прагматичній значущості окремих елементів тексту, що зумовлює наявність видільних акцентів [13, с. 114].

Серед інших просодичних засобів впливу виокремлюють темп і паузацію, які впливають на результат смислового сприйняття. Стабільність темпової організації політичного дискурсу, переважання пауз середньої тривалості, рівномірне паузальне насичення з мінімальною кількістю пауз хезитації свідчить про високий ступінь контролю над мовленням та ситуацією спілкування, що дозволяє промовцю доводити, переконувати, впливати. Ефект ритмічності, який створюється у політичному виступі і досягається завдяки лексичним повторам, синтаксичному та акцентно-мелодичному паралелізму, також виконує впливову функцію.

Отже, просодія виступає одним з головних засобів впливу у політичній комунікації.

Для підтвердження викладених теоретичних положень проведено фонетичний аналіз просодичних засобів впливу. Матеріалом дослідження слугували промови Девіда Камерона [20–22], який є одним із тих політичних діячів світового співтовариства, чиє мовлення багате різноманітними лексико-стилістичними засобами та відзначається інтонаційною презентацією, за допомогою чого він уміло здійснював вплив на аудиторію. Виступи політика характеризуються цілісністю, зв'язністю, переконливістю, основний їх намір – вплинути на отримувача інформації, переконати у правоті висловлюваних ідей. Приналежність промов до політики, визнаної сфери впливу, дозволяє виявити просодичні моделі, що здійснюють функцію впливу. Досліджувані промови порушують важливі проблеми буття країни і відзначаються високим ступенем емоційності, яка впливає на їхнє інтонаційне оформлення.

Проаналізувавши мелодику і тональний малюнок виступів Девіда Камерона, відзначимо, що політик активно використовує зміни інтонації,

надаючи емоційності виступу, тим самим здійснюючи вплив на аудиторію. Наприклад,

(1) *Because with 'courage and con'viction| -I be'lieve we `can de,liver| a 'more flexible; a ,daptable and `open ,Euro,pean ,Union| in which the 'interests and am'bitions of `all its ,members can be `met.||*

(2) *With 'courage and con'viction| -I be'lieve we`can a,chieve| a 'new `settlement| in which ,Britain can be ,comfortable| and 'all our 'countries can `thrive.||*

(3) *Because I be'lieve ,something 'very `deeply.||*

(4) *That 'Britain's 'national ,interest is 'best `served| -in a ,flexible; a ,daptable and`open ,Euro,pean ,Union| and that 'such a 'Euro'pean ,Union is 'best with 'Britain `in it.||*

(5) *Over the 'coming ,weeks,| 'months and ,years,| 'I will not `rest until this de'bate is `won.||*

(6) *For the 'future of my ,country.||* (7) *For the suc'cess of the 'Euro'pean `Union.||* (8) *And for the pro'sperity of ,peoples| and for gene'rations to `come.||* [21].

Серед виокремлених у промові дискурсивних стратегій промови [24, с. 34] назвемо аргументування, презентування й інтенсифікацію дискурсу, метою яких є позиціонування точки зору політика. Аудитори-інформанти кваліфікували дискурс політика як впливово-переконувальний, що транслює офіційну, індивідуальну, політичну, емоційну, експліцитно актуалізовану точку зору. Камерон подає себе позитивно як істинно відповідальний політик, який є конструктивним, але може також висловлювати антиєвропейські настрої та пропонує більш демократичну систему управління. Попри політичну ситуацію, тон виступу не розділяє, не викликає чвар. Риторичною метою є досягнення консенсусу британських відносин з Європейським Союзом. Для цього промовець послуговується низкою лексико-синтаксичних і просодичних маркерів.

Інтерпретований фоноблок містить вісім висловлень, яким властива чітка вимова всіх складів у синтагмах. У висловленнях (1) та (2) презентовано переконливу думку про ефективність співпраці Британії з Європейським Союзом. Головним засобом вираження цього переконання є лексико-синтаксичний та акцентно-мелодичний паралелізм, яким оформлено фрагменти висловлень *Because with 'courage con'viction| ma With 'courage and con'viction|*. Посилення переконання звучить у частинах *-I be'lieve we `can de,liver| ma -I be'lieve we `can a,chieve|*, які також відзначаються акцентно-мелодичним паралелізмом, що додає чіткої ритмічності висловлюваному.

Ці фрагменти реалізуються на високому тональному рівні, у широкому тональному діапазоні, помірному темпі і в зоні помірної гучності. Високий передтакт, усічена шкала у поєднанні з високим спадним термінальним тоном, зміщеним з кінцево-фокусної на марковану позицію – модальне дієслово *can*, і наявністю внутрішньосинтагменної паузи слугує доказом усвідомлення промовцем свого переконання щодо відносин Великої Британії та Європейського Союзу.

Фрагмент висловлення *a 'more 'flexible, a ,daptable and' open ,Euro,pean ,Union* реалізовано за допомогою дрібного членування на синтагми, а інтонаційне оформлення завдяки поєднанню висхідних тонів низького висотно-тонального рівня та спадного тону високого висотно-тонального рівня слугує підкресленню характеристик Євросоюзу, важливих для комфортної співпраці та інтересів усіх країн-членів. Саме це виголошено у фрагменті *in which the 'interests and am'bitions of `all its ,members can be ,met.*, реалізованому за допомогою поступово спадної ступінчастої шкали та спадного термінального тону високого висотно-тонального рівня, зміщеного на марковану позицію. Вагомість думки підсилюється короткими внутрішньо- та міжсинтагменними паузами і сповільненням темпу.

Завершальний фрагмент висловлення *in which ,Britain can be ,comfortable| and 'all our 'countries can ,thrive.* актуалізується завдяки висхідно-спадному руху тону у межах двох синтагм. Таке поєднання висхідного і спадного мелодичних контурів на тлі помірних темпу та гучності передає переконливу позицію промовця щодо комфортного перебування Британії у ЄС.

Наступний короткий фрагмент демонструє діалектичні стосунки між ЄС та Великою Британією. Д. Камерон передбачає потенційні негативні результати, якщо Велика Британія вийде з Європейського Союзу. Просодична модель впливовості і переконання, а саме складний хвилеподібний інтонаційний контур у поєднанні зі спадним тоном високого висотно-тонального рівня, використана у висловленні *Because I be'lieve ,something 'very `deeply.* Внутрішньосинтагменна пауза перед інтенсифікатором *very*, на тлі помірної гучності, підкреслює ступінь особистої переконаності промовця.

Як уже відзначалося, анафоричний повтор є найтрадиційнішим способом виділення актуальних положень промови завдяки винесенню

повторюваних сегментів у сильну позицію – на початок смислових відрізків тексту. В аналізованому виступі це демонструє фінальний уривок *For the 'future of my ,country.|| For the suc'cess of the 'Euro'pean `Union.|| And for the pro'sperity of ,peoples| and for gene'rations to ,come.*, який водночас актуалізується за допомогою комплексу просодичних засобів. Тут також інтонаційне поєднання: усічена шкала + висхідний термінальний тон низького висотно-тонального рівня та поступово спадна шкала + спадний термінальний тон високого висотно-тонального рівня, разом з розширенням тонального діапазону та підвищенням гучності, – слугують подальшому переконанню точки зору промовця щодо Британії та Євросоюзу. Оформлення висловлення *And for the pro'sperity of ,peoples| and for gene'rations to ,come.* за допомогою усічених шкал з висхідним та спадним термінальними тонами різного висотно-тонального рівня виділеними внутрішньосинтагменними паузами у плавному ритмі й помірному темпі та гучності підсилює емоційний потенціал та впливовість і переконання політика у висловленому.

Загалом актуалізація моноблоку характеризується значною кількістю внутрішньо- та міжсинтагменних пауз, які виступають яскравим засобом впливу, фокусуючи увагу на семантиці виділених фрагментів (слова, словосполучення, синтагми). Також промовець чітко слідує фонетичному правилу риторики – «сповільнюйте темп, коли хочете виголосити щось важливе» (див. [13, с. 120]).

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз мовного матеріалу дозволив дійти висновку про системний характер функціонування просодичних моделей впливу у політичній комунікації. Характерними просодичними моделями впливу в англійській політичній комунікації є спадний та висхідно-спадний інтонаційні контури з рівною та спадною мелодичними шкалами, спадний та висхідний термінальні тони, модифікації тонального діапазону синтагми, середньо-підвищений тональний рівень, прискорено-помірний темп та помірно підвищена гучність. Крім цього, до провідних ознак належать: послівна акцентуація, усічений характер мелодичних шкал, рух тону на першому наголошеному складі, середній та високий рівні початку термінального тону, значна кількість внутрішньосинтагменних та міжсинтагменних пауз. Коректний вибір комбінації просодичних характеристик сприятиме оптимізації впливу на аудиторію.

Список літератури:

1. Андрущенко І. О. Специфіка просодичної організації інавгураційних і партійних промов застрягаючих акцентуєваних особистостей. *Одеський лінгвістичний вісник*. № 10. Том 1. 2017. С. 3–8.
2. Гаврилова М. В. Методы и методики исследования политической коммуникации. Санкт-Петербург. 2008. 91 с.
3. Голошумова О. И. Роль интонации и других языковых средств в формировании и оптимизации имиджа политического лидера (на материале публичных выступлений американских политических деятелей) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 2002. 203 с.
4. Діденко М. О. Політичний виступ як тип тексту (на матеріалі виступів німецьких політичних діячів кінця ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2001. 19 с.
5. Иссерс О. С. Речевое воздействие. Москва, 2011. 224 с.
6. Калинин К. Е. Коммуникативные стратегии убеждения в англоязычном политическом дискурсе : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Нижний Новгород, 2009. 188 с.
7. Комисарова Т. С. Механизмы речевого воздействия и их реализация в политическом дискурсе (на материале речей Г. Шрёдера) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Воронеж, 2008. 22 с.
8. Корнєлаєва Є. В. Просодичні особливості публічної мови (на матеріалі виступів британських парламентарів). *Закарпатські філологічні студії*. 2020. Випуск 14. Том 1. С. 138–143. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.24>.
9. Мадрига Т. Б. Політична мова як інструмент маніпулятивного впливу. *Прикарпатський вісник НТШ. Думка*. 2017. № 5–6 (41–42). С. 68–78.
10. Матурана У. Биология познания. *Язык и интеллект*. Москва, 1996. С. 95–125.
11. Надеина Т. М. Просодическая организация речи как фактор речевого воздействия : дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.04. Москва, 2004. 428 с.
12. Плахотная Ю. И. Моделирование политического предвыборного дискурса (когнитивно-прагматический аспект) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Челябинск, 2014. 23 с.
13. Постникова Л. В. Просодия политического дискурса в британской и американской лингвокультурах. Москва, 2011. 200 с.
14. Потапова Р. К. Фонетические средства оптимизации речевого воздействия. *Оптимизация речевого воздействия*. Москва, 1990. С. 199–210.
15. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава, 2010. 844 с.
16. Серова О. Б. Самореклама и создание политического имиджа в СМИ в период избирательной кампании. *Культура как текст* : сборник научных статей. Випуск VIII. Москва, Смоленск, 2008. С. 443–456.
17. Тарасов Е. Ф. Речевое воздействие: методология и теория. Оптимизация речевого воздействия. Москва, 1990. С. 5–18.
18. Чудинов А. П. Политическая лингвистика. Москва, 2008. 256 с.
19. Шелестюк Е. В. Речевое воздействие: онтология и методология исследования. Москва, 2014. 344 с.
20. David Cameron's departing words as Prime Minister. URL: https://www.youtube.com/watch?v=v3w9VZkzAXg&ab_channel=ITVNews.
21. D. Cameron's speech on European Union. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ApcgQDkqXmE>.
22. PM David Cameron's speech to the World Economic Forum in Davos. URL: <http://www.number10.gov.uk/news/prime-minister-david-camersons-speech-to-the-world-economic-forum-in-davos/>.
23. Touati P. Prosodic aspects of political rhetoric. *ESCA Workshop on Prosody, Working Papers*. Lund University, 1993. 41. P. 168–171.
24. Wodak R. "We have the character of an island nation". A discourse-historical analysis of David Cameron's "Bloomberg Speech" on the European Union. *Doing Politics. Discursivity, performativity and mediation in political discourse*. / Edited by M. Kranert & G. Horan. John Benjamins Publishing Company, 2018. P. 27–58.

Alexiyevets O. M. PROSODIC MODELS OF INFLUENCE IN ENGLISH POLITICAL COMMUNICATION

The scientific paper presents the analysis of the prosodic models of influence in English political communication. The focus is on the relevance of the study and research of linguistic and phonetic features of political communication, which is determined by the state of the socio-political life and national and cultural values. The work emphasises the importance of speech influencing problems, which need a comprehensive solution for political communication. The work outlines some theoretical grounds of the research, namely: political communication, speech influencing, speech efficiency, prosody. The work represents the analysis of the influencing prosodic means and describes the specifics of prosodic organization of political speeches in which speech influencing on the audience is realized. The perceptual

analysis revealed that the characteristic prosodic models of influence in English political communication are descending and ascending-descending intonation contours with level and descending melodic scales, descending and ascending terminal tones, modifications of the tonal range of the intonation group, medium-increased tonal level, accelerated-and-moderate tempo and moderate-and-increased loudness. In addition, the main features include: word-by-word accentuation, checked nature of melodic scales, tone movement on the first stressed syllable, medium and high levels of the beginning of the terminal tone, a significant number of intrasyntagmatic and intersyntagmatic pauses. Choosing the right combination of prosodic characteristics will help optimize the impact on the audience. The expressed ideas and the results obtained during the perceptual analysis can be effectively used for further scientific development of the problem of influence and prosodic means of its actualisation in speech communication, as well as for the formation of speech competence of a public figure.

Key words: *prosody, prosodic models, speech influencing, communication, political communication.*

Базилевич Н. В.

Херсонський державний університет

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ ТАЕКВОНДО В СУЧАСНОМУ АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ СПОРТИВНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено дослідженню особливостей вербалізації концепту ТХЕКВОНДО в сучасному англійськомовному спортивному дискурсі. Матеріалом розвідки слугували публікації, розміщені на сайтах World Taekwondo, American Taekwondo Association, American Taekwondo Foundation, Great Britain Taekwondo, Taekwondo Europe, а також статті, присвячені тхеквондо, в інтернет-версіях газет “BBC News”, “The Gardian”, “Dublin Gazette”.

Незважаючи на значну кількість сучасних лінгвістичних досліджень, направлених на виявлення різних аспектів мовної об’єктивності концептів у спортивному дискурсі, специфіка вербалізації концепту ТХЕКВОНДО в англійськомовному спортивному дискурсі ще не розглядалася ні в вітчизняних, ні в закордонних розвідках, що й зумовлює актуальність досліджуваної проблеми.

Метою статті є виявлення особливостей вербалізації концепту ТХЕКВОНДО в текстовій площині сучасного англійськомовного спортивного дискурсу.

Концепт ТХЕКВОНДО розглядається як трикомпонентна ментальна структура, що інкорпорує понятійний, національно-культурний і образний складники.

Встановлено, що понятійний компонент концепту ТХЕКВОНДО репрезентовано низкою конститутивних ознак: спорт, дисципліна самооборони, мистецтво беззбройного самозахисту, беззбройний стиль боротьби, бойове мистецтво, які відображені у словникових дефініціях імені концепту. Аналіз сайтів провідних англійських федерацій тхеквондо дозволив виявити додаткові ознаки – тренування, контактний спорт, олімпійський вид спорту, олімпійська подія.

Національно-культурний компонент концепту ТХЕКВОНДО реалізується національно маркованими лексичними одиницями, які в результаті освоєння перейшли з корейської мови у спортивну термінологію англійськомовної спільноти.

Образний компонент досліджуваного концепту актуалізується структурними й онтологічними концептуальними метафорами. Потрапивши до широкого вжитку в англійськомовному спортивному дискурсі, у результаті метафоричної концептуалізації, концепт ТХЕКВОНДО набуває нових когнітивних ознак. Концепти-кореляти ДОРОГА, ПОДОРОЖ, ОСВІТА, ВЧИТЕЛЬ, ВИЖИВАННЯ, МИРОЛЮБЕЦЬ актуалізують особливості сприйняття цього виду спорту англійськомовною спортивною спільнотою. Концепти-кореляти ДИВО, ВИДОВИЩЕ репрезентують специфіку сприйняття тхеквондо англійськомовними вболівальниками.

Ключові слова: *концепт, тхеквондо, спортивний дискурс, національно марковані лексичні одиниці, концептуальна метафора.*

Постановка проблеми. Одним із центральних термінів сучасної лінгвістичної науки є «концепт». Багатогранність природи та поліаспектність породжують розмаїття тлумачень і підходів до його вивчення. Залежно від напрямів дослідження концепт визначається як: «базова одиниця мисленнєвого коду людини» [9, с. 24], «одиниця колективного знання/свідомості <...>, що має мовне вираження і відзначена етнокультурною специфікою» [2, с. 95], «інформаційна когнітивна структура свідомості» [11, с. 318], «вмістилище узагальненого культурного смислу» [4]. «складноструктурований феномен, понятійний початок якого, проходячи через сито етнопсихологічних оцінок, органічно з’єднується з лінгвокультур-

ним» [10, с. 21]. Хоча концепт інтерпретується по-різному, спільним є те, що всі науковці розуміють його як ментальне утворення, реконструкція якого допомагає зрозуміти специфіку моделей кодування й інтерпретації інформації.

Предметом нашого дослідження є особливості мовної репрезентації концепту ТХЕКВОНДО в англійськомовному спортивному дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз лінгвістичних доробків свідчить про те, що спортивний дискурс як багатоплановий комунікативний феномен привертає увагу багатьох дослідників, як вітчизняних [1; 3; 6; 8], так і закордонних [29; 21; 22; 28; 34]. Науковці досліджують дискурсивну реалізацію концептуальних метафор

у спортивному дискурсі (I. Raffaelli, D. Katunar), розкривають окремі аспекти лексичної репрезентації концепту ФУТБОЛ у російській і німецькій лінгвокультурах (Г. Козуб, М. Ольховик), вивчають метафоричну вербалізацію концепту БАСКЕТБОЛ в українському спортивному медіадискурсі (Т. Мандич), проте вербалізація концепту ТХЕКВОНДО в англійськомовному спортивному дискурсі ще не досліджувалася.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення особливостей репрезентації концепту ТХЕКВОНДО, вербалізованого в текстовій площині сучасного англійськомовного спортивного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Спорт як складова частина фізичної культури є індикатором загальної культури суспільства, важливим інструментом зміцнення національного престижу на міжнародному рівні, а високі досягнення – предметом загальнодержавної гордості. Кожна країна має свої національні види спорту, тобто види спорту, «засновані на національно-культурних традиціях» [5], але далеко не всі з них набули популярності в інших державах і стали олімпійськими видами спорту. Наприклад, у більшості сучасних країн є національні команди з футболу (футбол – національний спорт Англії, з'явився у XII ст.), баскетболу (баскетбол – американський національний спорт, був винайдений у США в 1891 р.), фехтування (фехтування як мистецтво володіння шпагою і рапірою зародилося в Іспанії в XIV ст. [12]) тощо. До видів спорту, які набули популярності за межами країни-засновниці, належить і тхеквондо.

Хоча історичне коріння тхеквондо сягає приблизно двох тисяч років [31], воно набуло офіційного статусу лише в 40–50-і рр. минулого століття, тому належить до молодих олімпійських видів спорту [33]. Міжнародна Рада армійського спорту ВТФ затвердила тхеквондо як 23-й офіційний вид спорту в 1976 р. і лише у 2000 р. змагання із тхеквондо були включені в офіційну програму Олімпійських ігор у Сіднеї. Нині тхеквондо є одним із популярних олімпійських видів спорту [25; 35], яким займаються майже у 200 країнах і який налічує приблизно 70 мільйонів учасників [31].

За визначенням Чхве Хон Хі, засновника цього виду бойового мистецтва, тхеквондо означає «систему духовного тренування і техніку самооборони без зброї, поряд зі здоров'ям, а також кваліфікованим виконанням ударів, блоків і стрибків, що виконуються руками і ногами для ураження одного або кількох суперників» [37]. Тобто тхеквондо, навчаючи самооборони, формує вміння

працювати над саморозвитком інтелекту і духовності.

Результати розвідки засвідчують, що ключовим словом – репрезентантом концепту ТХЕКВОНДО в англійській мовній спільноті є запозичена з корейської мови лексична одиниця *taekwondo*. Згідно з етимологічним словником, вона увійшла вжиток у 1967 р. [19] у результаті популяризації корейського національного бойового мистецтва серед англійськомовних країн. Лексема *taekwondo* складається із трьох компонентів, кожен із яких має своє значення: *tae* перекладається як *удар*, *kwon* – *кулак*, *do* – *мистецтво, шлях, метод*.

Різні словники дають різні дефініції *taekwondo*, у яких розкриваються особливості цього виду спорту. Так, Кембриджський словник англійської мови характеризує тхеквондо як корейський вид спорту, схожий на карате, у якому спортсмени завдають ударів руками, ногами і ступнями: “*sport originally from Korea, in which people fight with arms, legs, and feet. It is similar to karate*” [13]. У спортивній енциклопедії тхеквондо тлумачиться як дисципліна самооборони: “*Taekwondo is a self defense discipline*” [18]. «Американський тлумачний словник англійської мови» Н. Вебстера визначає тхеквондо як корейське мистецтво беззбройного самозахисту: “*a Korean art of unarmed self-defense characterized especially by the extensive use of kicks*” [24]. «Оксфордський словник англійської мови» характеризує тхеквондо як корейську систему беззбройної боротьби, яка схожа на карате: “*a Korean system of fighting without weapons, similar to karate*” [27].

Аналіз словникових дефініцій дозволив виявити, що понятійний компонент концепту ТХЕКВОНДО актуалізований такими конститутивними характеристиками, як: спорт, дисципліна самооборони, мистецтво беззбройного самозахисту, беззбройний стиль боротьби, бойове мистецтво, які відображені у словникових дефініціях поняття «концепт».

Аналіз сайтів провідних англійськомовних федерацій тхеквондо (World Taekwondo, American Taekwondo Association, American Taekwondo Foundation, Great Britain Taekwondo, Taekwondo Europe) дозволив виявити додаткові ознаки – тренування, боротьба, контактний спорт, олімпійський вид спорту, олімпійська подія, які репрезентовано лексичними одиницями: *training, combat, contact sport, Olympic sport, Olympic event*.

Концепт ТХЕКВОНДО у своїй змістовій структурі має національно-культурний компонент, що виявляється на рівні національно маркованих

лексичних одиниць, які в результаті освоєння увійшли у спортивну термінологію англомовної спільноти. Свідченням цього є той факт, що корейська мова зазвичай використовується для команд, наказів і рухів під час традиційних тренувань тхеквондо. Вивчення корейської термінології як частини практики тхеквондо покращує опанування спортсменами цього корейського бойового мистецтва, дає змогу познайомитися з елементами корейської історії та культури.

У контексті дослідження виявлено такі групи національно маркованих лексичних одиниць:

- лексичні одиниці на позначення спортивних подій: *kyorugi (gyeorugi) / спаринг, роот-сае / пумсе; gyeokpa / розбивання різних предметів руками або ногами;*

- лексичні одиниці на позначення 8-ми учнівських формальних комплексів – *Taegeug (Тегук)*. *Taegeug* дослівно перекладається як «Велика межа» і є однією з основних категорій східної філософії, яка тісно пов'язана з концепцією восьми триграм. Триграми символізують цикл безперервних змін, які постійно відбуваються як із самою людиною, так і зі світом, що її оточує. Графічно вісім триграм являють собою різні комбінації трьох рисок (безперервні та переривані). Кожна триграма символізує певні процеси та стани, наприклад, Пумсе № 1 – *Taegeuk Il Jang / Тегук Іль Джан* (три рівні лінії) – має символ Кеон, який зображає небо і сонце й уособлює силу неба та джерела творення;

- лексичні одиниці на позначення назв 9-ти рівнів чорного поясу (*Yudanja series*), наприклад: *Koryu (Goryeo, або Корюе)* – це назва першого дана, у перекладі означає «вчена людина», що є символом мудрої людини.

У групу національно маркованих лексичних одиниць також входять лексичні одиниці на позначення назв числівників, які використовуються для рахунку під час тренувань, назв основних стійок, назв ударів, назв рівнів завдання ударів, назв блоків, назв основних команд, назв уніформи, спортивного спорядження для занять тхеквондо.

У процесі нашого дослідження було встановлено, що концепт ТХЕКВОНДО, який потрапив до широкого вжитку в англомовному дискурсі, у результаті метафоричної концептуалізації, набуває нових когнітивних ознак, які актуалізують особливості сприйняття цього виду спорту англомовною спортивною спільнотою. Найбільш поширеними є структурні метафори, у яких концепт ТХЕКВОНДО «структурується в термінах інших концептів» [22, с. 15]. Так, корелятами кон-

цепту ТХЕКВОНДО виступають концепти *WAY / ДОРОГА, JOURNEY / ПОДОРОЖ, SURVIVAL / ВИЖИВАННЯ*.

Розглянемо структурні метафори, у яких концепт ТХЕКВОНДО виступає цільовим доменом. У базовій концептуальній схемі *TAEKWONDO IS A WAY / ТХЕКВОНДО Є ДОРОГА* дорога є універсальною метафорою, що реалізує устремління спортсмена, напрямок його руху до наміченої цілі. Ця метафора є когнітивною основою розширеної концептуальної метафори *TAEKWONDO IS A WAY OF LIFE / ТХЕКВОНДО Є ЖИТТЄВА ДОРОГА* у результаті появи додаткового концептуального складника *life*. Концептуальна метафора *ТХЕКВОНДО Є ЖИТТЄВА ДОРОГА* актуалізує цінність тхеквондо як виду спорту, який допомагає спортсмену упорядкувати та систематизувати його життя, ставити серйозні цілі й досягати їх, наприклад: *To the traditional, committed practitioner of taekwondo – to a taekowndoist – it is nothing less than a way of life* [38].

Концептуальна метафора *ТХЕКВОНДО Є ВИЖИВАННЯ* є результатом когнітивної операції ситуативного мапування, яку слідом за Л. Белеховою розуміємо як мапування ситуацій або подій, які відбуваються в царині джерела, на аналогічні сутності царини мети словесного образу. Метафора *ТХЕКВОНДО Є ВИЖИВАННЯ* актуалізує значущість цього виду спорту, який розвиває у спортсменів уміння та навички виживання в екстремальних ситуаціях. Прийоми, яким тхеквондисти навчаються під час тренувань, вони зможуть використовувати для захисту власного життя в особливо небезпечних ситуаціях, тому що тхеквондо – це комбінація фізичних дій та психологічних настанов для самозахисту. Саме ця ознака вирізняє тхеквондо серед багатьох інших олімпійських видів спорту, наприклад: *What makes Taekwondo different from these is that it is an activity for survival in extremely antagonistic situations* [80].

Концептуальна метафора *ТХЕКВОНДО Є ПОДОРОЖ* є результатом атрибутивного / ознакового аналогового мапування (термін за Л. Белеховою – Н. Б.) спільних ознак концепту *ТХЕКВОНДО* (концептуального референта) з концептуальним корелятом *ПОДОРОЖ*. Заняття тхеквондо, як і подорож, насичені різноманітними подіями: у спорті – це зустрічі із цікавими суперниками, кваліфікованими тренерами, це також змагання, тренування. Як маршрут подорожі залежить від цілей того, хто подорожує, так і результати у спорті залежать від цілеспрямованості спортсмена, наприклад: *This is the beginning*

of your very personal journey – where the road takes you is up to you. Competing, coaching, volunteering – anything is possible [36].

Концептуальна метафора ТХЕКВОНДО Є ОСВІТА є результатом релятивного аналогового мапування (термін за Л. Белеховою – Н. Б.), тобто переносу причинно-наслідкового характеру, у результаті чого в царинах джерела (ТХЕКВОНДО) і мети (ОСВІТА) простежуються схожі події/стани: методи, які використовує тренер, формують знання й уміння спортсмена. Цілеспрямована діяльність тренера направлена також на передачу його власних знань і на вдосконалення умінь і навичок спортсменів. Отже, навчаючись цьому виду спорту, тхеквондист отримує знання, набуває умінь і навичок для практичного застосування, тому що тхеквондо є одним із найбільш систематизованих і науково обґрунтованих бойових мистецтв світу, наприклад: *“It’s skill. <...> it’s an education. It’s not just simply entertainment”*, *Grandmaster Doug Cook, the president and CEO of the United States Taekwondo Association says* [17].

Аналіз дискурсивних контекстів реалізації концепту ТХЕКВОНДО дозволив виявити, що корелятами концепту ТХЕКВОНДО також виступають концепти ДИВО та ВИДОВИЩЕ, які актуалізують особливість сприйняття цього виду спорту вболівальниками. Концептуальна метафора ТХЕКВОНДО Є ОЛІМПІЙСЬКЕ ДИВО, наприклад: *Many people know taekwondo only as an Olympic oddity* [17], об’єктивує такі когнітивні ознаки концепту ТХЕКВОНДО, як оригінальність, феєричність, актуалізує особливість сприйняття глядачами першої появи цього виду спорту на літніх Олімпійських іграх у 1988 р. в Сеулі (Південна Корея), коли тхеквондо було представлене як демонстраційний вид спорту. На церемонії відкриття ігор відбулася масова демонстрація тхеквондо: сотні дорослих та дітей в унісон виконували спеціальні рухи.

Концептуальна метафора ТХЕКВОНДО Є ВИДОВИЩЕ, наприклад: *The biggest attraction of the festival will be a taekwondo demonstration* [14]; *the high-octane tag-team format that has quickly become one of the most exciting spectacles for taekwondo fans* [30], репрезентує такі когнітивні ознаки концепту ТХЕКВОНДО, як яскравість, драматичність, видовищність. Швидкі, динамічні та гармонійні рухи спортсменів, технічні різноманітні удари (Ап Чагі, Толі Чагі, Наре Чагі, Фуріо Чагі, Твіт-Фуріо Чагі й інші) роблять цей вид спорту яскравим та вражаючим. Уважається, що швидкість є однією з головних рис мен-

тальності південних корейців, які пояснюють цей феномен культурою ppalli-ppalli [7; 16]. Практика ppalli-ppalli – це не просто ознака буденного життя корейців, бистрота/стрімкість глибоко закладена в їхній свідомості як основна цінність [16].

Згідно із Дж. Лакоффом та М. Джонсоном, наш досвід взаємодії з фізичними об’єктами створює основу для надзвичайно широкого спектра онтологічних метафор, тобто способів перегляду подій, діяльності тощо як сутностей [23, с. 26]. У цьому разі «персоніфікація» є загальною категорією, яка репрезентує широкий спектр метафор, що ґрунтуються на специфічних властивостях людини. Розглянемо декілька прикладів онтологічних метафор, які структурують концепт ТХЕКВОНДО в термінах людини.

Концептуальна метафора ТХЕКВОНДО Є ВЧИТЕЛЬ актуалізує знання про тхеквондо як одне із системних традиційних корейських єдиноборств, що формує не лише фізичні навички ведення бойових дій. Ця дисципліна зміцнює дух спортсменів, їхнє життя шляхом тренування тіла й розуму, вчить бути скромними та толерантними, тобто тхеквондо виконує роль вчителя, наприклад: *Taekwondo has taught me humility and tolerance* [26].

Когнітивні ознаки тхеквондо – миролюбність, миротворчість, об’єктивуються концептуальною метафорою ТХЕКВОНДО Є МИРОЛЮБЕЦЬ, наприклад: *“Yes, so the sport of taekwondo can show the world that we asking for peace and we don’t want war, we want to live as one with the rest of the world”*, he said [32].

Соціальні когнітивні ознаки досліджуваного концепту актуалізуються концептуальною метафорою ТХЕКВОНДО Є ІСТОТА, яка реалізується предикативними одиницями (*to announce, may face*), що репрезентують дії членів асоціації тхеквондо, які відчують певні емоції (*delighted*), роблять заяви: *In partnership with World Taekwondo, British Taekwondo are delighted to announce we are hosting a World Taekwondo Online International Coach Certification Course Level 1* [39]; стикаються із проблемами: *Taekwondo may face a challenge from the eight sports under consideration* [20]; прагнуть гармонійного зростання та вдосконалення життя: *Taekwondo pursues harmonious growth and improvements of life through its unique activities* [38].

Висновки і пропозиції. Отже, у результаті дослідження мовних засобів реалізації концепту ТХЕКВОНДО в англійськомовному спортивному дискурсі реконструйовано понятійний, національно-культурний та образний складники

досліджуваного концепту. Встановлено, що понятійний складник концепту ТХЕКВОНДО актуалізує семантичні ознаки, які відображені у словникових дефініціях імені концепту. Національно-культурний складник об'єктивується національно маркованими лексичними одиницями, що репрезентують елементи корейської історії та культури. Образний складник концепту ТХЕКВОНДО актуалізований концептуальними метафорами, серед яких найбільш продуктив-

ними є структурні й онтологічні метафори, які об'єктивують специфіку сприйняття концепту ТХЕКВОНДО англомовною спортивною спільнотою.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Перспективою дослідження може бути також порівняльний аналіз засобів вербального втілення концепту ТХЕКВОНДО в українському й англомовному спортивних дискурсах.

Список літератури:

1. Бабенко О., Шекера О. Спортивний інтернет-дискурс як предмет лінгвістичного дослідження. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 178–181. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/11/43.pdf> (дата звернення: 23.06.2021).
2. Воркачев С. Методологические основания лингвоконцептологии. *Теоретическая и прикладная лингвистика*. 2002. Вып. 3. С. 79–95.
3. Гаврилюк О. Комунікативні стратегії і тактики спортивних коментарів (на прикладі висвітлення world cup 2018 в англомовних ЗМІ). *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 308–314.
4. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник- довідник. Київ, 2006. 703 с.
5. Закон України про фізичну культуру і спорт. Ред. від 1 січня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> (дата звернення: 24.06.2021).
6. Козуб Г. Лексическая репрезентация концепта ФУТБОЛ в русской и немецкой лингвокультурах. *Наукові записки*. Серія «Філологічні науки». Кропивницький, 2018. Вип. 164. С. 94–99.
7. Кроуфорд М. Як це вдалося Південній Кореї? Можливо, справа – у культурі швидкості. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-tra-44769925> (дата звернення: 24.06.2021).
8. Мандич Т. Метафорична вербалізація концепту БАСКЕТБОЛ. *Південний архів (філологічні науки)*. 2021. № 86. С. 17–21. DOI: 10.32999/ksu2663-2691/2021-86-2.
9. Попова З., Стернин И. Когнитивная лингвистика. Москва, 2007. 226 с.
10. Приходько А. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя, 2008. 332 с.
11. Селіванова О. Світ свідомості в мові : монографія. Черкаси : Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
12. Феҳтування. URL: <https://sites.google.com/site/myfehtuvanna2002/istoria-fehtuvanna> (дата звернення: 28.06.2021).
13. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0> (дата звернення: 15.06.2021).
14. Chakraborti S. Indo-Korean Taekwondo festival to be held in Kolkata. *Times of India*. URL: http://timesofindia.indiatimes.com/articleshow/73700839.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst (дата звернення: 20.06.2021).
15. Chovanec J. The Discourse of Online Sportscasting. John Benjamins Company, 2018. 303 p.
16. Crawford M. South Korea's unstoppable taste for haste. *BBC. Travel*. URL: <https://www.bbc.com/travel/article/20180708-south-koreas-unstoppable-taste-for-haste> (дата звернення: 16.06.2021).
17. Donovan J. Taekwondo: the “Sport” of mastering self-control. 2019. URL: <https://entertainment.howstuffworks.com/taekwondo-sport-mastering-self-control.htm> (дата звернення: 17.06.2021).
18. Encyclopedia. URL: <https://www.encyclopedia.com/sports/sports-fitness-recreation-and-leisure-magazines/taekwondo#> (дата звернення: 15.06.2021).
19. Etymological dictionary. URL: https://www.etymonline.com/word/tae%20kwon%20do#etymonline_v_24606 (дата звернення: 15.06.2021).
20. Global body pledges fair fight. URL: <https://sports.ndtv.com/olympics-2012/global-body-pledges-fair-fight-1550549> (дата звернення: 20.06.2021).
21. Hutchins B. Media Sport: Practice, Culture and Innovation. *Media International Australia*. 2015. V. 155. Issue 1. P. 66–69.
22. Hutchins B., Rowe D. Digital Media Sport. New York, 2016. 274 p.
23. Lakoff G., Johnsen M. Metaphors we live by. London, 2003.
24. Merriam-Webster Dictionary. URL: Merriam-Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/tae%20kwon%20do> (дата звернення: 24.06.2021).

25. Most Popular Martial Arts. URL: <https://www.topendsports.com/sport/martial-arts/popular.htm> (дата звернення: 29.06.2021).
26. Nigeria fighter: Taekwondo has taught me humility and tolerance. URL: <https://www.bbc.com/news/av/world-africa-53614695> (дата звернення: 29.06.2021).
27. Oxford dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/tae-kwon-do?q=tae+kwon+do> (дата звернення: 25.06.2021).
28. Piggin J. Discourse Analysis and its Application to Sport Policy Analysis. In *Routledge Handbook of Sport Policy*, 2013. P. 23–32. URL: <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9780203807217.ch3> (дата звернення: 20.06.2021).
29. Schirato T. 2013. *Sports Discourse*. London, 2013. 224 p.
30. Taekwondo's team spirit heading to the YOG. URL: <https://olympics.com/en/news/taekwondo-s-team-spirit-heading-to-the-yog> (дата звернення: 25.06.2021).
31. Tae kwon-do is a 2000 year old martial art from korea often called korean karate. URL: https://www.masterotkd.com/text_columns/ (дата звернення: 15.06.2021).
32. Taekwondo: Matial arts for peace in Afganistan. URL: <https://www.dawn.com/news/718799/taekwondo-martial-arts-for-peace-in-afghanistan> (дата звернення: 24.06.2021).
33. Top 5 Most Popular Martial Arts in the World. URL: <https://www.uplifterinc.com/most-popular-martial-arts> (дата звернення: 24.06.2021).
34. The discourse of sport. analyses from social linguistics / Edited by D. Caldwell et al. 2018. 280 p.
35. The Top 20 Most Popular Martial Arts in the United States. URL: <https://medium.com/analytics-vidhya/boxing-mma-brazilian-jiu-jitsu-how-do-americans-fight-b6aba2692cb5> (дата звернення: 24.06.2021).
36. USA Taekwondo. URL: <https://www.teamusa.org/usa-taekwondo/v2-getting-started-in-taekwondo> (дата звернення: 27.06.2021).
37. Wikipedia. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 20.06.2021).
38. What is taekwondo? URL: <https://www.teamusa.org/USA-Taekwondo/V2-Getting-Started-in-Taekwondo/What-is-Taekwondo> (дата звернення: 19.06.2021).
39. Wonderful Experience of the Traditional Korean Martial Art. URL: <http://www.fedu.uec.ac.jp/~s08liang/TKD.html> (дата звернення: 19.06.2021).
40. WT online coaches course. URL: <http://www.gbtaekwondo.co.uk/wt-online-coaches-course/> (дата звернення: 28.06.2021).

Bazylevych N. V. VERBALISATION OF THE CONCEPT TAEKWONDO IN MODERN ENGLISH-LANGUAGE SPORTS DISCOURSE

The article aims to identify the specific features of the concept TAEKWONDO verbalization in contemporary English-language sports discourse. The study covers the taekwondo texts selected from websites of World Taekwondo, American Taekwondo Association, American Taekwondo Federation, Great Britain Taekwondo, as well as the articles dedicated to taekwondo from BBC News, The Guardian, Dublin Gazette. Despite the significant amount of modern linguistic research aimed at identifying the features of linguistic objectification of the concepts in the sports discourse, the specifics of linguistic representation of the concept TAEKWONDO has not been studied yet in domestic and foreign linguistics, which determines the importance of the research problem. The aim of the article is to identify the aspects of verbalization of the concept TAEKWONDO in modern English-language sports discourse. The concept of TAEKWONDO is viewed as a three-component mental structure that incorporates notional, national and cultural, and figurative components. It is established that the notional component of the concept Taekwondo is represented by a number of constitutive characteristics: sport, martial art, system of unarmed self-defense, discipline of self-defense, which are reflected in the dictionary definitions of the concept name. Analysis of the sites of the leading English-speaking taekwondo federations revealed additional characteristics – training, combat, contact sport, Olympic sport, Olympic event. The national and cultural component of the concept TAEKWONDO is represented by nationally marked lexical units, which had been taken over from the Korean language by the English-speaking community in the course of time. The figurative component of the studied concept is actualized by structural and ontological conceptual metaphors. Due to metaphorical conceptualization the concept TAEKWONDO acquires new cognitive features. It is structured in terms of concepts ROAD, TRAVEL, EDUCATION, TEACHER, SURVIVAL, PEACEMAKER which actualize the peculiarities of the perception of this sport by the English-speaking sports community. The concepts MIRACLE, SPECTACLE represent the specifics of the perception of taekwondo by its English-speaking fans.

Key words: *concept, taekwondo, sports discourse, nationally marked lexical units, conceptual metaphor.*

Baybakova I. M.

Lviv Polytechnic National University

Hasko O. L.

Lviv Polytechnic National University

THEORETICAL AND EMPIRICAL ISSUES OF NEUROLINGUISTICS IN THE CONTEXT OF ESP STUDIES

Theoretical and empirical studies dealing with neurolinguistics have developed dramatically recently. Being of interdisciplinary character they may be taken advantage of by students majoring in medicine, philology, programming, AI, Machine Learning, etc.

Neurolinguistics concerns mind, brain, and language functioning which deals with the wide range of issues such as language areas in the brain, aspects of linguistic competence, real-time processing, neural networks, speech perception and auditory processing, the problem of speech recognition, lexical semantics, lexical and syntactic ambiguity, the neural architecture of language, etc.

There can be distinguished three main types of speech errors, namely: (1) the tip of the tongue phenomenon; (2) slips of the tongue; (3) slips of the ear. The algorithm of their understanding may provide possible clues to how our linguistics knowledge is organised within the brain.

The article is focused on the analysis of the latest advancements in the field of neurolinguistics, the basics of which can be incorporated into the curriculum of ESP courses related to applied linguistics, psychology, computer science, etc.

The present article provided insight into the relationship between language and the brain. There is no doubt that particular brain parts are responsible for many speech mistakes, misunderstandings and handicaps. The language centre located in the left hemisphere has a huge impact on the language abilities of every human being. The phenomenon of the brain structure is the basis for neurolinguistics research.

The latest findings reflect the language-brain relationship as well as the corresponding hypotheses about the neural representation and processing in terms of spoken/printed word forms, word meanings, and sentences. Advanced developments in the field of neurolinguistics enable fruitful multidisciplinary collaboration of researchers with different backgrounds referring to applied linguistics, psychology, computer science, etc. the results of which can be incorporated into the curriculum of the related ESP courses.

Key words: *neurolinguistics, interdisciplinary field of studies, language – brain relationship, curriculum, ESP courses.*

Stating the problem. Theoretical and empirical studies dealing with neurolinguistics have developed dramatically recently. Some of their peculiar aspects may be taken advantage of by students majoring in medicine, philology, programming, AI, Machine Learning, etc.

Stating the task. The article is focused on the analysis of the latest advancements in the field of neurolinguistics the basics of which can be incorporated into the curriculum of ESP courses related to applied linguistics, psychology, computer science, etc.

Analysis of the research and publications on the issue under consideration. The book “The Routledge Handbook of Linguistics” edited by Keith Allan contains the chapter “Neurolinguistics: Mind,

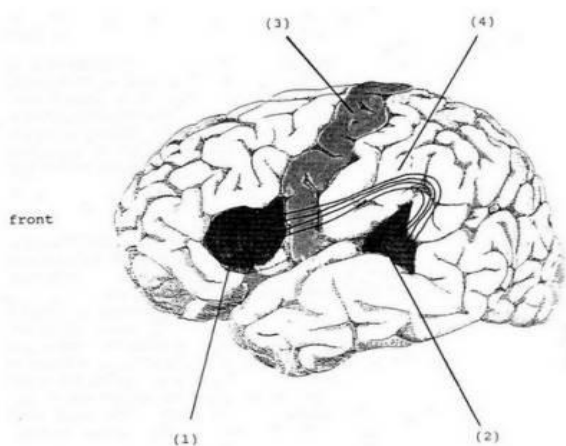
brain, and language” which reads that neurolinguistics as the interdisciplinary field of research deals in particular with some fundamentals of the neural architecture of language such as “left-hemisphere dominance and the strong reliance of speech perception and production on certain regions in the temporal and frontal lobes” [6, p. 1]. According to the author, David Kemmerer, Ph. D. (Purdue University, Department of Speech, Language, and Hearing Sciences; Department of Psychological Sciences) the goal of neurolinguistics is “to understand how the cognitive capacity for language is subserved by the biological tissue of the brain” [6, p. 1].

John C. L. Ingram (University of Queensland, Australia), the author of the book “Neurolinguistics: An Introduction to Spoken Language Processing

and its Disorders”, dwells on co-evolution of language and the brain, language areas in the brain, aspects of linguistic competence, minimal design features of a language, phonology, time reference: tense, aspect and modality, real-time processing, connectionist models and neural networks, speech perception and auditory processing, the problem of speech recognition, lexical semantics, word to sentence meanings, evaluation of symbolic models of lexical semantics, strategies for processing complex sentences, lexical and syntactic ambiguity for theories of language processing, working memory and modularity, individual differences in working memory capacity and sentence processing, discourse: language comprehension in context, discourse processing/modelling/construction, refining a model of discourse, breakdown of discourse, etc. [5].

The main body. Rapid development of neurolinguistics is caused by a variety of reasons, including “the maturation of modern linguistics, the cognitive revolution in psychology, the emergence of computer science and artificial intelligence, and the invention and progressive refinement of numerous brain mapping methods” [6, p. 1].

The following picture [8, p. 45–46] shows four main parts of the brain which are responsible for speaking and understanding the language. Without correlation between them the production of language and its understanding is impossible. Each has a different function and plays a different role in the language centre.

The part marked as (1) is Broca's area or “anterior speech cortex” and as it has been discovered it is responsible for speech production. Interestingly, damage made to the same spot on the right hemisphere of the brain does not cause any language-related problems, therefore only the part of the left hemisphere is connected with linguistic abilities.

“Posterior speech cortex”, or as it is usually described Wernicke's area, in the picture marked (2) is responsible for speech comprehension. This fact has been found out after the examination of a group of subjects who had enormous difficulties with the understanding of speech.

The largest part of the brain marked in the picture is the motor cortex (3) and it is responsible for the muscular movements. The part of the motor cortex that is close to the Broca's area is responsible for the articulatory muscles of the jaw, face, as well as tongue and larynx.

Part (4) in the picture shows arcuate fasciculus which is a bundle of nerve fibres connecting Wernicke's and Broca's areas.

Broca's area is the major surface of every human brain, which plays an important role in speaking and developing the speech process. Moreover, it is the most functional part of the brain.

According to Skipper, Goldin-Meadow, Nusbaum and Small's work [7, p. 260–277] Broca's area is responsible for: language comprehension; action recognition and production; speech-associated gestures. As a result, this part of the brain is very important. Each of the following postulates briefly shows the description of every Broca's area function.

Language comprehension. For a long time, it was assumed that the role of Broca's area was more devoted to language production than language comprehension. However, recent evidence demonstrates that Broca's area also plays a significant role in language comprehension. Skipper, Goldin-Meadow, Nusbaum and Small prove that “patients with lesions in Broca's area who exhibit a grammatical speech production also show inability to use syntactic information to determine the meaning of sentences” [7, p. 271]. In other words, there is a close connection between language comprehension and production in every human brain, especially in Broca's area. A grammatical speech is not the only one result of problems.

Action recognition and production. Recent experiments have indicated that Broca's area is involved in various cognitive and perceptual tasks. One important contribution of this area is also found in the motor-related processes. The research of Fadiga and Craighero, based on “meaningful hand shadows resembling moving animals activates frontal language area”, demonstrates that “Broca's area indeed plays a significant role in interpreting action of others” [3, p. 77–89]. Therefore, Broca's area is responsible for the correlative process of action recognition and production of speech.

In the past many scientists tried to identify the connection between “the activity of particular brain parts and hearing a word, understanding, then finally producing it” [8, p. 140]. The leading neurologists, David Caplan, believed that it would follow the simple scheme [8, p. 140], “Speech is heard and comprehended via the Wernicke’s area. Then the signal is transferred via the arcuate fasciculus to Broca’s area where preparations are made to produce it. Finally, the signal is sent to the motor cortex to articulate the word” [8, p. 140]. Without a doubt, it is only the oversimplified scheme of what may actually take place. “There is some kind of metaphor of real construction and organization of the pathways in the human brain” [8, p. 140].

People are forced to use metaphors mainly because they cannot obtain direct physical evidence of linguistic processes in the brain. They have no direct access and generally have to rely on discoveries via indirect methods. Even world-famous scientist Sigmund Freud often used a *steam engine* metaphor to describe many aspects of the brain’s activity.

There are several situations in every-day life when almost everyone has speech problems. It mainly happens when the brain tries to organise linguistic messages. A number of researchers have noted that many people experience occasional difficulty in getting brain and speech production to work together smoothly [8, p. 140]. The production of this sort of difficulties may provide possible clues to how our linguistics knowledge is organised within the brain.

There can be distinguished three main types of speech errors: (1) the tip of the tongue phenomenon; (2) slips of the tongue; (3) slips of the ear.

“The tip of the tongue (TOT) phenomenon refers to the experience of feeling confident that one knows an answer, but is unable to produce the word” [8, p. 143]. For example, in a conversation or writing most people have had the occasional experience of trying, but failing to retrieve someone’s name or a word from memory.

New research suggests forgetfulness may have to do with how frequently we use certain words. The findings could help scientists understand more about how the brain organizes and remembers language.

“There are often strong phonological similarities between the target word and the mistake, which is produced instead. Research shows that many speakers generally have an accurate phonological outline of the word, can get the initial sound correct and mostly know the number of syllables in the missing word”. This kind of mistake is called *malapropism* after Mrs Malaprop from Sheridan’s

play. One of the examples of this phenomenon is when a politician is alleged to have said that he would support a colleague to the best of his “mobility”, instead of “ability” [2, p. 206]. Sometimes the tips of the tongue cause funny or even embarrassing situations. Archie Bunker suggested that “We need a few laughs to break up the monogamy” [2, p. 206].

The tips of the tongue are very common and happen almost with everyone. However, not many know that they directly come from the human brain. The aim is to remember that it is not a simple mistake but an error located in the speech centre.

Another type of common speech error is commonly described as a slip of the tongue. However, it has been suggested that it may result from the slip of the brain, especially the linguistic organization of messages in the language centre. George Yule believes that “slips are never random, they never produce a phonologically unacceptable sequence, and they indicate the existence of different stages in the articulation of linguistic expressions” [8, p. 141].

The slip of the tongue is described as an accidental and usually trivial mistake in speaking. It is sometimes called *spoonerism* after William Spooner, the clergyman at Oxford University. At the end of the 19th century, the Reverend William A. Spooner, Dean and Warden of New College, Oxford, earned a place in history when a new word based on his name was named *spoonerism*. He probably would have preferred a different reason for his fame than producing speech errors, unintentionally departing from what he meant to say. The following examples express the characteristic style of William Spooner [4, p. 3]:

- noble tons of soil for noble sons of toil;
- **sh**oving leopard for loving shepherd;
- Let me **sew** you to your **sheet** for Let me show you to your seat.

Most everyday slips of the tongue are not so funny. Everyone seems to produce such slips of the tongue. Sigmund Freud was aware of this fact and in 1901 based his monograph, *Psychopathology of everyday life*, on such errors claiming that “slips of the tongue resulted from repressed thoughts which are revealed by the particular errors which a speaker makes” [4, p. 2]. While it is possible that Freud is correct in some cases. such errors reveal as much if not much more about the structure of language as they do about repressed thoughts [4].

All common slips can be divided into six main groups [4, p. 2]:

- (1) **stick** in the **mud** > smuck in the tid (consonant segments exchange);

- (2) **ad hoc** > **odd hack** (vowel segments exchange);
 (3) **unanimity** > **unamity** (syllable deleted);
 (4) **easily enough** > **easy enoughly** (suffix moved);
 (5) **tend to turn out** > **turn to** tend out (words exchange);

(6) **my sister** went to **the Grand Canyon** > **the grand canyon** went to **my sister** (whole phrase exchange).

“Speech errors also show a great deal about the structure and organization of the mental dictionary, the storage house of all the words a speaker of a language knows” [4, p. 2]. It is very important in developing the knowledge about the complex structure of the human brain. Between typical speech errors common slip of the tongue is called misunderstanding. There are a couple types of slips. The most popular division and examples are taken from S. Garnes and Z. Bond [1, p. 235].

Slips of the ear:

- 1) substitutions:
 - **death** in Venice – **deaf** in Venice;
- 2) syntactic accommodation:
 - It’ll be done next year – It’ll be done **in** six years;
- 3) deletions:
 - He got ten years in prison – He got tenure in prison;
- 4) additions:
 - Chomsky was the most literate – Chomsky was the most **ill**iterate;
- 5) word boundary deletions:
 - coke and a Danish – coconut Danish;
- 6) word boundary insertions:
 - ketchup – a chip;
- 7) word boundary shifts:
 - new dimensions – nude mentions;
- 8) metathesis:
 - some sealing tape – some ceiling paint;
- 9) complex misperceptions:
 - I seem to be thirsty – I sing through my green Thursday;
- 10) anticipation:
 - the mythology course is the **pull** course in Classics – the **cool** course;
- 11) perseveration:
 - you are a butterfly – you are a fudge pie;
 - there’s a bad moon on the rise – there’s a bathroom on the right;
 - I’ll never be your beast of burden – I’ll never be your pizza burning;
 - I’m going to brush my teeth – I’m going to flash my teeth;
 - Do we have any bay leaves? – Do we have any Bailey’s?

12) child misperceptions:

– Mother: Natives of New Guinea go out lumbering every day.

Child: What’s tumbering, Mommy?

Tots may be nonsensical, although they follow grammatical rules. It is sometimes funny, but all of them are also syntactically appropriate. However, children can sometimes misperceive phonologically inappropriate words. The common example of that phenomenon comes from a religious song “Gladly the cross I’d bear” which was very often mispronounced by children in Sunday school. They were singing the song about the bear called “Gladly” who was cross-eyed [8, p. 144].

Some of these humorous examples give a clue how the normal working human brain copes with language. Although, many problems with language production and comprehension are the result of more serious disorders in the brain function.

The phenomenon of *aphasia* is described as “a disorder that results from damage to portions of the brain that are responsible for language”.

The basic classification of different types of aphasia: Broca’s aphasia; Wernicke’s aphasia; Conduction aphasia. The following division depends on the localization of the brain damage in particular brain parts in the language centre.

Broca’s aphasia is a serious speech disorder known also as *motor aphasia*. People suffering from motor aphasia have a substantially reduced amount of speech, distorted articulation and slow, effortful words production. Aphasic speech is called *agrammatic* because of functional morphemes omission like articles and prepositions.

The present article provided insight into the relationship between language and the brain. There is no doubt that particular brain parts are responsible for many speech mistakes, misunderstandings and handicaps. The language centre located in the left hemisphere has a huge impact on the language abilities of every human being. The phenomenon of the brain structure is the basis for neurolinguistics research.

Conclusions. The latest findings reflect the language-brain relationship as well as the corresponding hypotheses about the neural representation and processing in terms of spoken / printed word forms, word meanings, and sentences. Advanced developments in the field of neurolinguistics enable fruitful multidisciplinary collaboration of researchers with different backgrounds referring to applied linguistics, psychology, computer science, etc. the results of which can be incorporated into the curriculum of the related ESP courses.

References:

1. Bond Z., Garnes S. A slip of the ear: a snip of the ear? A slip of the year? *Errors in linguistic performances* / Ed. by V. Fromkin. New York : Academic Press, 2000. P. 231–239.
2. Brown A. S. A review of the tip of-the-tongue experience. *Psychological Bulletin*. 1991. Vol. 109. № 2. P. 204–223.
3. Language in Shadow / L. Fadiga et al. *Social Neuroscience*. 2006. Vol. 1. Iss. 2. P. 77–89. DOI: 10.1080/17470910600976430.
4. Fromkin V. A. *Slips of the Tongue: Windows to the Mind*. Los Angeles : The University of California, Linguistic Society of America, 2003. 3 p.
5. Ingram J. C. L. *Neurolinguistics: An Introduction to Spoken Language Processing and its Disorders*. Cambridge University Press, 2007. 444 p. URL: <https://dl.uswr.ac.ir/bitstream/Hannan/140198/1/9780521791908.pdf>.
6. Kemmerer David. Neurolinguistics: Mind, brain, and language. *The Routledge Handbook of Linguistics* / Keith Allan (Ed.). New York: Routledge, 2014. URL: https://www.researchgate.net/publication/262284156_Neurolinguistics_Mind_brain_and_language.
7. Speech-Associated Gestures, Broca's Area, and the Human Mirror System / J. I. Skipper. *Brain and Language*. 2007. Vol. 101. Iss. 3. P. 260–277. DOI: 10.1016/j.bandl.2007.02.008.
8. Yule G. *The Study of Language*. 4th edition. New York : CUP, 2010. 307 p.

Байбакова І. М., Гасько О. Л. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЕМПІРИЧНІ ПИТАННЯ НЕЙРОЛІНГВІСТИКИ В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ФАХОВОГО СПРЯМУВАННЯ

Стаття присвячена аналізу теоретичних та емпіричних досліджень у галузі нейролінгвістики, яка останнім часом зазнала бурхливого розвитку завдяки поєднанню наукових досягнень сучасної лінгвістики, новому погляду на нейровізуалізацію, зокрема вдосконаленню численних методів картування мозку, швидкому поступу комп'ютерних наук. Відзначаючись міждисциплінарним характером, результати цих досліджень можуть бути корисними для студентів спеціальностей медицини, філології, програмування, штучного інтелекту, машинного навчання тощо.

Нейролінгвістика вивчає механізми функціонування розуму, мозку та мови і стосується широкого спектра питань щодо мовних ділянок мозку, аспектів мовної компетенції, обробки інформації в реальному часі, нейронних мереж, сприйняття мови, слухової обробки, проблеми розпізнавання мови, лексичної семантики, лексичної і синтаксичної багатозначності тощо. Результати та висновки сучасних досліджень відображають взаємозв'язок мови та мозку, а також підтверджують відповідні гіпотези щодо нейронного представлення й обробки з погляду вимовлених / друкованих форм слів, значень слів та речень.

Вивчення будови мозку є основою нейролінгвістичних досліджень. Мовний центр, розташований у лівій півкулі, має величезний вплив на мовні здібності кожної людини. Взаємозв'язок мови та мозку проявляється й у процесі виникнення мовленнєвих помилок та непорозумінь.

Виділяють три основні типи мовних помилок, а саме: (1) явище «на кінчику язика»; (2) обмовки; (3) недочуте. Алгоритм їх розуміння може надати можливі підказки про те, яким чином наші мовні знання організовані в мозку, підвищити ефективність когнітивного процесу загалом.

Передові міждисциплінарні дослідження у сфері нейролінгвістики дають змогу науковцям різних галузей науки плідно співпрацювати. Стаття зосереджена на аналізі останніх досягнень у галузі нейролінгвістики, засадничі аспекти яких можуть бути включені до програми курсів англійської мови фахового спрямування для спеціальностей напрямів прикладної лінгвістики, психології, комп'ютерних наук тощо.

Ключові слова: нейролінгвістика, міждисциплінарна галузь досліджень, взаємозв'язок «мова – мозок», навчальна програма, курси англійської мови фахового спрямування.

Билиця У. Я.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

АНГЛОМОВНА КОМПАРАТИВНА ФРАЗЕОЛОГІЯ НА ПОЗНАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ PHYSICAL STATES

Стаття виконана в руслі антропоцентричної парадигми лінгвістики і присвячена питанню вербалізації концепту PHYSICAL STATES одиницями англомовної компаративної фразеології. Її актуальність зумовлена загальною спрямованістю сучасних мовознавчих студій на аналіз мовних засобів репрезентації різних культурно значущих концептів, центральним із яких є макроконцепт HUMAN BEING та одна з його складових частин – концепт PHYSICAL STATES.

Обрання у статті компаративних фразеологізмів як об'єкта аналізу, на матеріалі яких здійснюється опис досліджуваного концепту, зумовлено тим, що саме ці одиниці є значною мірою семантично і номінативно зорієнтованими на позначення HUMAN BEING, отже, здатні досить коротко, проте смно і влучно, образно й емоційно дати характеристику її якостям, діям та вчинкам.

У дослідженні здійснено дихотомічний підхід до моделювання структури досліджуваного концепту, що зумовлено двоїстим і полярним характером рис та ознак загалом HUMAN BEING та PHYSICAL STATES зокрема. Ознаки концепту, на кшталт “strong – weak”, вербалізовані компаративними фразеологізмами, розглядаються у статті як дихотомічні опозиції, складові частини якої протиставляються одна одній за змістом і за оцінністю. У статті проаналізовані опозиції, що стосуються цілої низки концептуальних фізичних ознак HUMAN BEING за загальним станом здоров'я, за виглядом та кольором обличчя, за проявами фізичного стану (манери поведінки, рухів, ходи), за віковими ознаками тощо. Паралельно у статті здійснено системно-ідеографічну класифікацію одиниць компаративної фразеології, що вербалізують зазначені ознаки, а також частковий аналіз їхньої семантики з погляду когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології.

Загалом концепт PHYSICAL STATES вербалізують 745 компаративних фразеологізмів, що становить, за даними нашої картотеки, 25,9% від загальної кількості одиниць макроконцепту HUMAN BEING. Під час проведення аналізу оцінного складника досліджуваного концепту виявлено, що відсоткове співвідношення негативно-оцінних компаративних одиниць до позитивно-оцінних становить 46 : 39%, решту відсотків формують нейтрально-оцінні й амбівалентні фразеологізми (відповідно 12 : 3%). Дослідження дозволило також виявити, що у формуванні одиниць, що вербалізують концепт PHYSICAL STATES, домінують, за нашими підрахунками, зооморфна (30,9%), предметно-артефактна (18,6%), фітоморфна (8,9%) та речовинно-мінералогічна (7,5%) концептуальні сфери.

Ключові слова: антропоцентризм, фразеологія, компаративна фразеологічна одиниця, дихотомія, дихотомічна опозиція, концепт.

Постановка проблеми. Сучасні лінгвістичні дослідження, виконані в руслі антропоцентричної парадигми, значною мірою присвячені вирішенню одного з масштабних завдань – системному і комплексному опису ЛЮДИНИ, яка є одним із ключових макроконцептів будь-якої картини світу. Саме такій проблемі антропоцентричного характеру присвячена дана стаття, у якій робиться спроба описати на матеріалі компаративних фразеологічних одиниць (далі – КФО) одну зі складових частин макроконцепту ЛЮДИНА (далі – HUMAN BEING) – концепт ФІЗИЧНИЙ СТАН (далі – PHYSICAL STATES).

Актуальність цього дослідження зумовлена загальною спрямованістю сучасних мовознавчих студій на аналіз мовних засобів репрезентації різних культурно значущих концептів, одним із яких є макроконцепт HUMAN BEING та його складова частина – концепт PHYSICAL STATES.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі вербалізації фізичного стану ЛЮДИНИ за допомогою фразеологічних одиниць (далі – ФО) різних мов присвячено у вітчизняній фразеології не так уже й багато публікацій (В. В. Жарікова [6], Б. І. Лабінська [7], І. В. Обіход [11], Л. М. Печенікова [12]). Фрагментарно такі описи

на матеріалі ФО різних мов фігурують у загальних дослідженнях ЛЮДИНИ таких мовознавців, як: О. Ф. Арсентьєва, Г. А. Багаутдинова, Н. Б. Дем'яненко, З. С. Мацюк, О. Г. Сошко, інших. Описи ЛЮДИНИ на матеріалі КФО взагалі поодинокі (О. С. Альошин [1], К. І. Мізін [9], Л. Ю. Лебедева [8]), тоді як саме ці одиниці з усіх фразеологізмів є чи не найбільш «антропомісними» (термін В. М. Телії), тобто є семантично і номінативно зорієнтованими на ЛЮДИНУ. Ці мовні знаки завдяки такій антропомаркованій сутності, а також наявності у своїй семантиці яскраво вираженої оцінності, образності й емоційності здатні досить коротко, проте ємно і влучно дати характеристику ЛЮДИНІ, її ознакам та властивостям, зокрема фізичним.

Постановка завдання. Стаття присвячена питанню вербалізації саме фізичних ознак ЛЮДИНИ, і виконана вона на матеріалі англійських КФО. Таких праць як у вітчизняній, так і в закордонній фразеології нами не виявлено, що і зумовило мотиви вибору теми цієї статті.

Отже, **матеріалом дослідження** слугують 745 КФО англійської мови зі спільним семантичним компонентом PHYSICAL STATES, виокремлені методом суцільної вибірки із вітчизняних і закордонних лексикографічних джерел [2; 3; 14–16] і верифіковані на предмет їх реального вживання в сучасній англійській мові за допомогою аналізу корпусів – The British National Corpus (далі – BNC) та The Corpus of Contemporary American English (далі – COCA).

Головною метою дослідження є виявлення КФО англійської мови, що вербалізують різні змістові параметри концепту PHYSICAL STATES, а також здійснення їх ідеографічної класифікації та короткого розгляду їхньої семантики з погляду когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології.

У дослідженні використані такі **лінгвістичні методи та прийоми**: *фразеологічна ідентифікація* – для добору й інвентаризації КФО; *концептуальний аналіз* – з метою моделювання структури концепту PHYSICAL STATES; *компонентний аналіз* – для уточнення семантичної структури досліджуваних одиниць; *елементи кількісних підрахунків* тощо.

Виклад основного матеріалу. Серед КФО, що вербалізують різні змістові параметри концепту PHYSICAL STATES, варто виокремити одиниці різних типів, зокрема: *ад'єктивні* – (as) *fresh as a daisy*; *субстантивні* – *eyes like a hawk*; *дієприкметникові* – (as) *built like a castle*; *дієслівні* – *move like a tortoise* тощо. Подібні одиниці містять

у своїй структурі: **а) основу порівняння** (в іншій термінології – *об'єкт порівняння, comparandum* або *tertium comparationis*), виражені прикметником, дієприкметником, іменником чи дієсловом, які експлікують певну ознаку, властивість людини, що підлягають порівнянню: (as) *weak as water*; **б) порівняльну частину** (або інакше *comparatum, суб'єкт порівняння, образ-еталон*), виражену зазвичай іменником, часто із прикметником, які представляють символічний образ певної концептуальної сфери навколишнього світу, ознаки або властивості якого за аналогією переносяться на ЛЮДИНУ, як-от (as) *straight as an arrow* тощо. До структури порівняння входять також формальні елементи – *as, like*, які відіграють функцію зв'язку між основою порівняння та порівняльною частиною КФО. Такі одиниці являють собою семантично цілісні словосполучення порівняльного характеру із цілком або частково переосмисленим значенням і є стійкими у вживанні.

Особливу роль у структурі КФО відіграють **суб'єкти порівняння**, тобто *образи-еталони*, які найбільше впливають на характер семантики цих одиниць. Слідом за К. І. Мізіним під терміном образ-еталон ми розуміємо не сам еталон як певний зразок, мірило, стандарт чого-небудь, а тільки *певну ознаку*, яка в межах цього еталонного зразка обирається під час порівняння [10, с. 69]. Так, у виразі (as) *slow as an ox* актуалізована тільки одна ознака образу-еталона *ox* – *повільність руху*, тоді як для цього зооніма характерні й інші ознаки – *сила, величність фігури* тощо. Тому образи-еталони, які втілюють у собі наочно-відчуттєві ознаки предметів і явищ навколишньої дійсності, стають образною підміною останніх і переносяться за аналогією на ЛЮДИНУ, зокрема на її ФІЗИЧНІ ОЗНАКИ. У структурі КФО ці образи-еталони стають тими елементами, що мотивують і моделюють образну основу цих одиниць. Окрім цього, образи-еталони в семантичній структурі КФО виконують роль носіїв певної лінгвокультурної інформації – оцінності, національно-культурної та гендерної маркованості, а також вказують на джерела формування цих одиниць. Так, наприклад, у КФО (as) *slow as molasses (in January)* (амер.) образ-еталон *molasses* транслює всьому виразу, джерелом формування якого є речовинна концептуальна сфера, негативну оцінність та етнокультурну маркованість, роблячи тим самим у сукупності з іншими мовними знаками свій внесок у формування асоціативно-образного, оцінного й етнокультурного складників цього концепту.

Загалом дослідження концепту PHYSICAL STATES і його компаративно-фразеологічних номінацій здійснено у статті за бінарним принципом, який використовується в дослідженнях багатьох галузей знань, зокрема в лінгвістиці. Однією з форм бінарності є явище *дихотомії*, під яким у логіці розуміють поділ обсягу поняття на два види, що суперечать одне одному. Зазвичай у результаті дихотомічного поділу родового поняття (А) отримують два види поняття (Х і не-Х), що перебувають у відношенні суперечності. У разі дихотомії може відбуватися також поділ окремої ознаки на дві види, одна з яких водночас є родовою і стає основою поділу [13, с. 157].

Аналогічний дихотомічний поділ спостерігається під час аналізу змістових параметрів PHYSICAL STATES, для сутності яких характерний двоїстий і водночас полярний характер рис та ознак, як-от: “*healthy – unhealthy*”, “*active – inactive*” тощо, що і зумовлює можливість сформулювати модель досліджуваного концепту за *дихотомічним* принципом. Такі концептуальні ознаки розглядаються у статті як *дихотомічні опозиції* або *гіпоконцепти*, які відповідають дихотомічній схемі «Х і не-Х» і які, будучи протиставленими за змістом і за аксіологічною шкалою, усе-таки об’єднані навколо спільної семи PHYSICAL STATES. Такий дихотомічний підхід до об’єкту дослідження апробований у низці публікацій автора цієї статті [4; 5 та ін.].

Пристаючи до конкретного аналізу досліджуваного концепту, варто зазначити, що ФІЗИЧНИЙ СТАН, ЗДОРОВ’Я ЛЮДИНИ є основою її життєдіяльності, ставлення до них у різних культурах є також різним і залежить від різноманітних чинників: від рівня економічного, духовного і культурного розвитку нації, від її менталітету тощо. Вищезазначені поняття є багатовимірними, а тому вони проявляються в різних станах, які можуть бути представлені широким набором дихотомічних опозицій. У зв’язку з їхньою великою кількістю аналізу підлягають тільки ті, які вербалізовані найбільшою кількістю КФО, а інші включені в кількісні підрахунки, представлені у статті:

1. Опозиція а) HEALTHY, STRONG – б) UNHEALTHY, WEAK: а) – (as) **strong** as a horse / as a lion / as an oak, (as) **right** as a ninepence / as a trivet, (as) **fresh** as a bean, (as) **hard** as a bone / as flint, (as) **fit** as a fiddle / as a fiddler, **be built** like a castle / like a brick shithouse, **look** like a fighting-cock / like a cat with nine lives тощо; б) – (as) **sick**

as a kitten / as a dog / as a parrot, (as) **weak** as water (dish-water) / as straw, (as) **limp** as a rag / as a glove, **look** like a boiled rag / like a man of straw / like a ghost / like an autumn fly / like a tired butterfly / like a bag of bones тощо.

Обидва гіпоконцепти цієї опозиції виявляють високу щільність вербалізації (88 : 53), що свідчить про культ у носіїв англійської мови здорової, фізично сильної ЛЮДИНИ, насамперед чоловіка. Тому семантика значної частини одиниць є насамперед маскулінно маркованою, як-от: *be built like a castle / like a brick shithouse*, (as) **fit** as a fiddler, **look** like a fighting-cock тощо. Такою ж є семантика цілої низки інших КФО, у складі яких фігурують лексеми, що номінують великих, міцних та витривалих тварин (*horse, bull, ox, lion*), які відповідно асоціюються із чоловічою статтю.

Велика кількість КФО виявляють спільність образних асоціацій різних етносів у виборі образів-еталонів для експлікації зазначених фізичних станів: (as) **strong** as a bull / as an ox / as a horse / as an oak, (as) **sick** as a dog, **look** like an autumn fly, що дозволяє вважати ці КФО фразеологічними універсалами: англ. (as) **strong** as a bull – укр. *здоровий як бик* – пол. *zdrowy jak byk* – рос. *здоров как бык*.

З іншого боку, чимала кількість одиниць цієї дихотомії характеризуються неповторністю своїх образних асоціацій, характерних тільки для англомовного етносу: (as) **fit** as a fiddle, (as) **hard** as goat’s knees, (as) **right** as a trivet, (as) **sound** as a bell / as a drum, (as) **strong** as brandy, (as) **weak** as dish-water, **look** as if one has seen a ghost / like a death’s head on a mopstick тощо. Водночас ціла низка КФО цієї опозиції має непрозору внутрішню форму, їхня семантика виглядає на синхронному рівні алогічною і тільки етимологічний аналіз дозволяє виявити їхню мотиваційно-образну основу. Так, наприклад, КФО (as) **fit** as a fiddler («здоровий, при доброму здоров’ї») начебто вмотивована лексемою *fiddler*, якому для вуличних вистав-концертів потрібно багато сил і здоров’я. Проте фразеографічні джерела вказують на те, що ця й інша КФО (as) **fit** as a fiddle сформовані шляхом алітерації [16]. Аналогічне явище спостерігається у КФО (as) **right** as rain («цілком здоровий, у повному порядку») [16].

У формуванні одиниць гіпоконцепту HEALTHY, STRONG переважають образи-еталони зоонімної концептуальної сфери (24%) та предметно-артефактної (24%), а гіпоконцепту UNHEALTHY, WEAK – також зоонімної (25%) та предметно-артефактної (22%). Більшість одиниць першої складової частини цієї дихотомічної

пари мають позитивну оцінність, другої – негативну, хоча загалом їхня оцінність може бути й контекстуально залежною. Семантика окремих одиниць експлікує співчутливе ставлення до кволої, хворої HUMAN BEING – (as) *weak as a kitten, look like a wet hen / like a boiled rag* тощо.

2. Опозиція за виглядом та кольором обличчя: а) FRESH, COLOURED – б) PALE, UNCOLOURED: а) – «здоровий» вигляд обличчя асоціюється з його свіжістю та рум'янцем на ньому: (as) *fresh as a bean / as a daisy / as a dewdrop / as a rose / as (new) paint, (as) red as a peony / as a beet / as a lobster / as a cherry / as raspberries / as a poppy / as a turkey-cock*; б) – «нездоровий» вигляд обличчя часто пов'язаний із блідим або жовтуватим відтінками: (as) *pale as ashes / as a sheet / as a lily / as chalk / as a death, (as) yellow as wax / as a buttercup / as a lemon / as the dead*.

Деякі КФО цієї дихотомії мають свої аналоги в інших мовах і є фразеологічними універсалиями, як, наприклад: англ. (as) *red as a lobster* – укр. *червоний як рак* – рос. *красный как рак* – нім. *rot wie Krebs* – пол. *czerwony jak rak*.

Образні асоціації гіпоконцепту FRESH, COLOURED найбільш часто стосуються фітонімної сфери (57%), а PALE, UNCOLOURED – речовинно-мінералогічної (22%) і також фітонімної (19%). У КФО обох складових частин цієї дихотомії часто фігурують фітоніми, які експлікують здебільшого червоний або білий / блідий / жовтий кольори і які відповідно пов'язуються зі здоровим / нездоровим виглядом обличчя: (as) *red as a peony / a poppy / a rose / as raspberries, (as) white as a nip, (as) yellow as a buttercup* тощо.

КФО гіпоконцепту FRESH, COLOURED є переважно позитивно оцінними, якщо ж компонентом основи порівняння є лексема *red*, то вони можуть набувати й негативної оцінки, якщо це стосується ЛЮДИНИ у стані роздратування, злості, як-от: (as) *red as a lobster / as a brick / as a beet* тощо. Вираз (as) *red as a turkey-cock* узагалі має здебільшого негативну конотацію, оскільки в основі мотивації лежить образ індика із червоним забарвленням гребеня у стані його роздратування та збудження.

У фразеологізмах, що вербалізують гіпоконцепт PALE, UNCOLOURED, переважає негативна конотація, хоча окремим із них властивий також відтінок співчутливості у зв'язку з використанням у них образів-еталонів, пов'язаних зі смертю: (as) *pale (white) as a death / as a corpse / as a ghost, (as) yellow as the dead* тощо. Подібні образні асоціації спостерігаються і в інших мовах.

У складі одиниць цієї дихотомії є ціла низка етнокультурно маркованих одиниць – (as) *fresh as a bean, (as) pale as a blindworm / as a muffin / as ivory, (as) yellow as a guinea*, які містять у своїй структурі специфічно вжиті або й узагалі безеквівалентні лексеми. Так, наприклад, вираз (as) *yellow as a guinea* має у своєму компонентному складі унікальний компонент *guinea* (гінея) – назву англійської золотої монети, що була в обігу в XVII–XVIII ст. в Англії [16].

Одиниці цієї дихотомії виявляють змішану гендерну маркованість: (as) *fresh as a rose / as flowers in May, (as) red as a peony / as a poppy* (фемінінна); (as) *red as a (boiled) lobster / as a turkey-cock* (зазвичай маскулінна).

3. Опозиція а) ALIVE – б) LIFELESS, DEAD: а) – *be / look like a cat with nine lives, have as many lives as a cat / more lives than a cat / nine lives like a cat*; б) – (as) *dead as an adder / as a herring / as a mackerel / as a meat axe / as a stone, (as) stiff as a board / as a poker, (as) still as a carving / as a corpse / as a death / as the dead, die like flies / like a rat in a hole* тощо. Наведені приклади свідчать про те, що в разі вербалізації концепту ALIVE у носіїв англійської мови, як і в носіїв багатьох інших мов, часто виникають асоціації, пов'язані з *котом*, його живучістю.

Фактичний матеріал нашої картотеки засвідчує значну кількісну перевагу одиниць, що вербалізують гіпоконцепт LIFELESS, DEAD, що зумовлено, очевидно, таємством, незвіданістю і загадковістю поняття смерті, яке людство протягом усього свого існування розгадати не може.

Серед КФО, що вербалізують гіпоконцепт LIFELESS, DEAD, є ціла низка одиниць не просто з національно-специфічною, а взагалі з унікальною семантикою, які містять у своєму компонентному складі як образи-еталони: а) унікальні компоненти, що не вживаються в таких виразах інших мов: (as) *dead as a meat axe / as mutton*; б) назви окремих морських риб – (as) *dead as a herring, (as) dead as a mackerel*, що пов'язано з морським статусом англословних держав; в) назви унікальних птахів: (as) *dead as the dodo*; г) унікальні антропонімічні компоненти історичного, біблійного або міфологічного походження: (as) *dead as Queen Ann / as Julius Caesar / as Pontius and Pilate* тощо.

У формуванні КФО, що вербалізують гіпоконцепт ALIVE, переважають образи-еталони зоонімної концептуальної сфери (50%), а гіпоконцепт LIFELESS, DEAD – предметно-артефактної (37%) і також зоонімної (27%). Оцінність одиниць

вищеназваної дихотомії не є чітко вираженою, у більшості вона є контекстуально залежною.

4. Опозиція а) SOBER – б) DRUNK: а) – (as) *sober as a judge / as a parson, (as) dry as a bone / as a chip / as a fish*; б) – (as) *drunk as a lord / as a fiddler / as a piper / as a beggar / as a sailor / as a tinker / as an ape / as the devil / as a fiddler's bitch / as a fish / as a newt / as a skunk / as a wheelbarrow, (as) tipsy as a thrush in a vineyard, (as) tight as a tick / as a flea / as a drum, drink like a fish / like a lord* тощо.

Пияцтво здавна вважалося однією з моральних вад та проблем людства, а тому воно, як і все негативне, концептуалізується людською свідомістю досить об'ємно, чим і пояснюється висока щільність вербалізації концепту DRUNK (63 КФО). Тверезий стан HUMAN BEING визнається як норма, а тому не викликає особливої уваги та реакції, отже, не провокує появи дуже великої кількості одиниць (усього 6), як-от: (as) *sober as a judge / as a parson, (as) dry as a fish* тощо.

КФО, що вербалізують гіпоконцепт DRUNK, вказують на те, що такий стан дуже часто асоціюється із представниками окремих соціальних верств населення чи професійних груп, які начебто більше, ніж інші, випивають: (as) *drunk as a barmaid / as a tinker / as a cobbler / as a piper / as a fiddler / as a sailor / as a beggar* та інші. Образна мотивація таких одиниць має здебільшого архетипний характер і демонструє не стільки зневагу до представників зазначених професій, скільки взагалі негативне ставлення до пияцтва як явища. До того ж носії англійської мови приписують зловживання алкоголем не тільки зазначеним, але й вищим верствам свого суспільства – лордам, герцогам, пор.: (as) *drunk as a lord, (as) drunk as an Irish duke (in a potato patch)* тощо.

Незважаючи на активну участь у формуванні КФО гіпоконцепту DRUNK образів-еталонів професійної сфери, провідну роль відіграє все-таки зооморфна, яка становить тут 34%. Так, часто одиниці цього гіпоконцепту виникають у результаті уподібнення HUMAN BEING у стані сп'яніння вигляду або поведінці тварин. Наприклад, вираз (as) *drunk as a pig* умотивований образом ненажерливої свині, яка, наївшись / напившись, валяється будь-де; (as) *fit as a flea* – образом блохи, що напилася крові; (as) *drunk as an ape (a monkey)* – образом мавпи, яку часто для розваг напувають спиртным; *drink like a horse* – образом спраглого коня, що допався до води тощо. Семантика значної кількості таких одиниць має універсальний характер, як-от: англ. (as) *drunk as a pig* – нім. *besoffen wie ein Schwein* – укр. *п'яний як свиня* – рос. *пьян как свинья*.

П'яний стан вербалізується носіями англійської мови часто досить специфічно завдяки неочікуваному вживанню в багатьох КФО начебто й загальнозживаних і зрозумілих лексем: (as) *drunk as muck / as a wheelbarrow, (as) tight as a brick / as a drum, look like a sheet in the wind* тощо.

У мотиваційній основі багатьох КФО лежать унікальні образи, як-от: *walk like a Virginia fence* (амер.) – «йти як п'яний, хитаючись» (образ форми кордону штату Вірджинія, США), (as) *tipsy as a thrush in a vineyard* – образ дрозда, який, об'ївшись перестояним виноградом, трохи п'яніє. Стан п'яної ЛЮДИНИ, її «сяючий від щастя» і специфічний вираз обличчя покладені в мотиваційну основу низки КФО, у яких як суб'єкти порівняння вжиті артефакти й об'єкти, що випромінюють світло, як, наприклад: *look lit up like a Christmas tree / like a church / like a lamp / like a Broadway / like a main street / like a store window*. Окремі одиниці цього гіпоконцепту позбавлені логічної мотивації, оскільки побудовані шляхом римунання: (as) *full as a bull, (as) drunk as a skunk* тощо.

Більшість одиниць, що вербалізує гіпоконцепт DRUNK, характеризуються негативною оцінністю, що імпліцитно закодовано навіть у самих образах-еталонах цілої низки АКФО: (as) *drunk as bog, (as) drunk as muck, (as) drunk as a pig* тощо, які спонукають англійськомовний етнос ставитися до п'янства як до морального бруду і небезпечного явища будь-якого суспільства.

З позиції гендеру більшість АКФО гіпоконцепту DRUNK мають маскуліне маркування, оскільки ця вада більш притаманна все-таки чоловічій частині будь-якого суспільства.

6. Опозиція, що стосується окремих проявів фізичного стану (манери поведінки, рухів, ходи): а) QUICK, ACTIVE – б) SLOW, INACTIVE: а) – (as) *fast / quick as an arrow / as a bird / as a bullet / as a greyhound / as lightning / as mind, (as) active / agile as a monkey, (as) brisk as a bee / as a wasp, (as) nimble as an eel / as a squirrel, run like the wind*; б) – (as) *slow as a tortoise / as a snail / as molass (in January), (as) awkward as a bull in a china shop, (as) clumsy as a cow on a bicycle / as a hog on ice / as a puppy* тощо.

Аналіз КФО на позначення обох гіпоконцептів цієї опозиції засвідчує суперечливе ставлення носіїв англійської мови до зазначених ознак HUMAN BEING. Так, з одного боку, спостерігається негативне ставлення до незграбності, вайлуватості ЛЮДИНИ, до надто повільного виконання нею справ: *like a sleepy fly /*

like a tired butterfly / like molasses in January тощо, а з іншого – цілком очевидним є застереження щодо *поспінності* в діях, що характерно і для носіїв інших європейських мов, пор.: англ. *The greater hurry, the worse the speed* – укр. *Тимше їдеш, далі будеш* – нім. *Eile mit Weile* – рос. *Тимше едешь – дальше будешь* – пол. *Kto wolniej jedzie, ten dalej zajedzie*.

Фізична ознака *швидкості, прудкості* HUMAN BEING асоціюється з образами-еталонами з різних концептуальних сфер, зокрема: **а)** зооморфної: *(as) fast / quick as a hare / as a deer / as a lizard, (as) nimble as a goat / as a squirrel* (38%); **в)** природоморфної: *(as) fast as lightning / as wind* (18%); **б)** предметно-артефактної: *(as) fast as an arrow / as a bullet; go / run like a rocket* (10%) тощо.

Повільність, незграбність, вайлуватість англomовна ЛЮДИНА асоціює з такими ж ознаками і поведками представників зоонімної сфери: *(as) clumsy as a puppy, (as) slow as an ox, (as) dull as a sleepy fly*, що загалом становить тут 55%.

Семантику чималої кількості КФО обох гіпоконцептів можна вважати, з одного боку, універсальною: англ. *run around like a squirrel in a cage* – укр. *вертітися як білка в колесі* – рос. *вертеться как белка в колесе*; або: англ. *(as) slow as a snail* – укр. *повільний як слимак* – рос. *медленный как улитка* – нім. *langsam wie eine Schnecke*. З іншого боку, багато одиниць цієї опозиції вражають оригінальністю своїх образних асоціацій, не характерних для носіїв інших мов: *(as) brisk as a bottled ale, be like full of beans, run like bandicoots before a bushfire / like a chicken with its head cut off / like a blue-arsed fly, (as) clumsy as a cow on a bicycle*. Щодо оцінності, то одиниці першої складової частини гіпоконцепту здебільшого мають позитивну конотацію (86%), другої – негативну (100%).

7. Опозиція за загальним зовнішнім виглядом та фізичним станом HUMAN BEING: **а)** YOUNG – **б)** OLD: **а)** – *(as) green as grass / as a gooseberry / as a cabbage / as a leek*; **б)** – *(as) old as Adam / as Bible / as Eve / as Methuselah (Methusalem), (as) old as time / as the universe / as the hills (mountains), be / look like an old bean / as the old chap / as an old ass* тощо.

У вербалізації гіпоконцепту YOUNG використовується як об'єкт порівняння в основному кольоративна лексема *green*, семантика якої підсилюється такими образами-еталонами, як *grass, gooseberry, cabbage, leek* тощо, тому фітонімна концептуальна сфера становить тут 80%. У разі вербалізації гіпоконцепту OLD цілком очевидним

є домінування антропонімних лексем міфологічної концептосфери (усього 22%), як-от *Adam, Eve, Methusalem*, які і привносять у значення компаративів сему «давність, древність». Тільки окремі КФО містять у своєму складі такі загальноживані лексеми, як *hills, mountains, time, universe* тощо. З погляду аксіології одиниці цієї опозиції є контекстуально залежними і можуть містити як позитивну, так і негативну оцінку.

У концепті PHYSICAL STATES можна виокремити низку інших дихотомічних опозицій, наприклад:

а) WELL-FED – **б)** HUNGRY: **а)** – *(as) full as a boot / as a tick / as a tun* тощо; **б)** – *(as) hungry as a bear / as a church mouse / as a hawk, (as) greedy as a dog / as a pig / as a wolf, eat like a pig / like a wolf / like a horse*;

а) GOOD EYESIGHT – **б)** BAD EYESIGHT: **а)** – *(as) sharp as a blade / as a needle, have eyes like gimlets / like a hawk / like an eagle* тощо; **б)** – *(as) blind as a bat / as a beetle / as a brickbat / as a mole / as an owl* та інші;

а) SLEEPY, LANGUID, ENERGYLESS – **б)** UNSLEEPY, ENERGETIC: **а)** – *(as) sleepy as a coala / as a an autumn fly / as a tired butterfly, sleep like a child / like a dog*; **б)** *(as) fresh as a bean / as a daisy / as a dewdrop / as a flower in May* та інші.

Висновки і пропозиції. Загалом концепт PHYSICAL STATES вербалізують 745 КФО, що становить, за даними нашої картотеки, 25,9% від загальної кількості одиниць макроконцепту HUMAN BEING. Окремі гіпоконцепти, як-от: HEALTHY, STRONG; QUICK, ACTIVE; DEAD, DRUNK, виявляють надзвичайно високу щільність вербалізації, що свідчить про важливість цих фізичних ознак для носіїв англійської мови. У формуванні КФО концепту PHYSICAL STATES домінують образи-еталони таких концептуальних сфер, як зооморфна (30,9%), предметно-артефактна (18,6%), фітоморфна (8,9%) та речовинно-мінералогічна (7,5%).

Відсоткове співвідношення негативно-оцінних КФО до позитивно-оцінних становить 46 : 39%, решту відсотків формують нейтрально-оцінні й амбівалентні фразеологізми (відповідно 12 : 3%). Таке домінування негативно-оцінних одиниць пояснюється більш гострою емоційною реакцією ЛЮДИНИ саме на негативні ознаки, що і зумовлює оцінну асиметрію у складі компаративно-фразеологічних номінацій досліджуваного концепту.

Список літератури:

1. Алешин А. С. Устойчивые сравнения шведского языка, характеризующие человека (лингвокультурологический аспект) : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Санкт-Петербург, 2011. 24 с.

2. Англо-український словник компаративної фразеології / уклад. К. І. Мізін. Кременчук, 2010. 120 с.
3. Англо-український фразеологічний словник / уклад. К. Т. Баранцев. 2-ге вид., випр. Київ : Т-во «Знання»; КОО, 2005. 1056 с.
4. Билиця У. Я. Дихотомічні мікроконцепти «красивий» – «некрасивий» в англomовній картині світу засобами компаративної фразеології. *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Філологія»*. Івано-Франківськ, 2015–2016. Вип. 44–45. С. 153–160.
5. Билиця У. Я. Дихотомічний характер концепту «людина» у мовній картині світу. *Дискурсні стратегії лінгвістики XXI ст.* : збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 24–25 листопада 2011 р. Львів : Видав-во Львівського нац. ун-ту імені Івана Франка, 2011. С. 74–76.
6. Жарікова В. В. Фразеологізми на позначення фізичного стану людини в новогорецькій, українській та англійській мовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2014. Вип. 43. С. 106–109.
7. Лабінська Б. І. Німецькі фразеологізми на позначення фізичного стану людини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2004. 20 с.
8. Лебедева Л. Ю. Образ человека в компаративной фразеологии чешского языка. *Язык и национальные образы мира* : материалы Международной научной конференции. Майкоп : Изд-во АГУ, 2001. С. 152–156.
9. Мізін К. І. Компаративна фразеологія : монографія. Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2007. 168 с.
10. Мізін К. І. Людина в дзеркалі компаративної фразеології : монографія. Київ ; Кременчук : Щербатих О. В., 2011. 448 с.
11. Обіход І. В. Німецькі фразеологізми на позначення фізичного стану людини: ідеографічна характеристика. *World ad science*. January 2018. № 1 (29). Vol. 6. P. 38–46. URL: <http://ws-conference.com/>.
12. Печенікова Л. М. Компаративні фразеологічні одиниці на позначення здоров'я людини. *Science and Education a New Dimension* : Philology. Budapest, 2013. I (3). Issue 13. P. 121–123.
13. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук та ін. Київ : Абрис, 2002. 743 с.
14. Cambridge Dictionary Online. Educational resource. URL: <https://dictionary.cambridge.org/>.
15. Cambridge International Dictionary of Idioms. URL: <http://itools.com/tool/cambridge-international-dictionary-of-idioms>.
16. Collins English Dictionary. URL: <http://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>.

Bylytsia U. Ya. THE ENGLISH COMPARATIVE PHRASEOLOGY DENOTING THE CONCEPT PHYSICAL STATES

The article is based on the anthropocentric paradigm of linguistics and is devoted to the issue of verbalization of the concept PHYSICAL STATES by English comparative phraseological units. Its relevance is due to the general focus of modern linguistic studies on the analysis of linguistic means of representation of various culturally significant concepts, where the macroconcept HUMAN BEING and one of its components – the concept PHYSICAL STATES are the central ones.

The comparative phraseological units are chosen as an object of analysis in this article because these units are largely semantically and nominatively orientated to designate HUMAN BEING, and therefore are able to characterize their qualities, actions and deeds. On the material of these language units the description of the studied concept is carried out.

In the research a dichotomous approach to modeling the structure of the concept under study is used, which is due to the dual and polar nature of features and characteristics of HUMAN BEING in general and PHYSICAL STATES in particular. The features of the concept, such as “strong – weak”, being verbalized by comparative phraseological units, are considered to be dichotomous oppositions, as their components oppose each other in content and value. The article analyzes the oppositions related to a number of conceptual physical features of HUMAN BEING in general health, appearance and complexion, certain manifestations of physical condition (behaviors, movements, actions), age, etc. At the same time, the article carries out a system-ideographic classification of comparative phraseological units that verbalize these features, as well as a partial analysis of their semantics in terms of cognitive linguistics and linguo-cultural studies.

In total, the concept PHYSICAL STATES is verbalized by 745 comparative phraseological units and they state 25.9% of the total number of units of the macroconcept HUMAN BEING. The analysis of the evaluation component of the concept under study revealed that the percentage of negatively charged comparative phraseological units to positively charged ones is 46 : 39%, the remaining percentage is formed by neutrally charged and ambivalent phraseological units (respectively 12 : 3%). The research also revealed that the formation of units that verbalize the concept PHYSICAL STATES is dominated by zoomorphic (30,9%), object-artifact (18,6%), phytomorphic (8,9%) and material-mineralogical (7,5%) conceptual areas.

Key words: anthropocentrism, phraseology, comparative phraseological unit, dichotomy, dichotomous opposition, concept, macroconcept.

Bilenka Yu. O.

Pavlo Tychnyna Uman State Pedagogical University

Kolomiets M. M.

Pavlo Tychnyna Uman State Pedagogical University

FEATURES OF YOUTH COMMUNICATION AND THE USAGE OF DISCOURSE MARKERS

The article deals with the current difficulties of understanding different meanings of markers that are used by youth in online and offline communication. Nowadays the spreading of information according to the issue of online communication has become of utmost importance due to the integration of new discourse markers into the world language community. Taking into consideration the continuous process of distance education of COVID-19 reality, a huge amount of students use communicative structures. Consequently, the interpretation of some language units faces many difficulties, as it should be adequate, clear and understandable. There is a need for explanation of some markers that can appear in discourse according to the context, since the language of young people in social life can have a specific vocabulary.

The objective of the article is to show the importance of usage discourse markers during teaching English with teen students.

The major methods applied in this research are the comparative analysis and methods of various Ukrainian and foreign authors' study works and observation method during perceiving different network pages, You Tube, TED Talks and dialogues of younger generation.

The results of the research are defined as an overview of existing discourse markers, that means definitions and classifications in terms of usage in specific communicative situations. We propose the number of vocabulary activities for learners that can improve understanding during communication with native speakers. At the same time, the article presents different examples of markers that can be used and have different meaning according to the language situation. They are presented as being the most usable once in the field of educational purpose.

Conclusions could be revealed as follows. Despite its high popularity and appliance not only in online communication but also in everyday speech, new generation patterns of speech are still cannot be understandable for all the participants of discourse. That is why activities for practicing and using them in every day vocabulary are presented in the article. Finally, there are broad characteristics of youth communication: economy (ellipticity, abbreviations, abbreviations, replacement of letters/ words/parts of words with numbers to save time and speech effort), emotionality (use of emotions). In turn, they confirm that there is a convergence of written and verbal communication in online youth communication that allows young people to create a special kind of online communication.

Key words: *discourse, data network, markers, youth word patterns, vocabulary activities, tips.*

Introduction. In the age of globalization and information dissemination the notion of "online communication" is of great importance. In our opinion this is a type of communication between individuals through the World Wide Web.

Analysis of recent studies and publications. Our work is devoted to the analysis of discourse markers in English-language youth-online communication. Discourse issues, discourse markers, youth-online communication studies have been addressed by many scholars, linguists, among them: A. Kibrik, G. Jefferson, D. Payar, J. Austin, N. Arutyunova, S. Polyakov, V. Kostomarov, V. Makarov and many others.

In modern linguistics it is possible to organize the works of scientists according to the approaches of studying discourse markers. Thus, the following approaches are distinguished: the oronic approach, which was enlightened in the works of L. Wittgenstein, J. Austin, and J. Sorl; sociological approach presented by the research of Michel Foucault; a pragmatic one, represented by L. Grenoble; ethnographic: S. Stembroke; cognitive: T. van Dijk, B. Dellinger; critical: N. Ferclach; naratologic: Jan Infveret; functional: T. Hunkin.

Problem statement. There are 67 definitions of DM (discourse marker) that can be found.

We consider the following definitions to be most appropriate: the traditional “broad” interpretation, adherents of which are A. Also, A. Vezhbitskaya, B. Frazer, J. Redecker treat the discourse marker as a linguistic unit whose function is to reflect the coherent relation between a particular expression in a discourse and a previous utterance. Based on the previous definitions, we formulated our own. Discourse markers are an important category of words, with their own characteristics that help to understand the true intentions of the speaker. They facilitate the perception and understanding of the text.

The task of our article is to popularize different forms of discourse markers in communication of youth and propose some ways of using vocabulary activities that will stimulate better understanding of markers.

The objective of the article is to help all the participants of educational process to understand discourse markers in youth communication.

Selection of markers. Criteria for the selection of discourse markers are the following: optionality, immutability, multifunctionality, multigrad, relativity,

lack of lexical meaning, close connection with the context.

Selection of discourse markers involves the study of the following parameters: communication of participants, conditions and circumstances of communication, purpose of communication, ways of communication, topics and genres of communication.

In 2020, there were approximately 522 million Internet users worldwide. Thus, as of mid-2020, the largest number of Internet users in Asia is 2, 555, 636, 255 people, and the smallest in the islands and Australia – 28, 917, 600. This demonstrates the increasing importance of the Internet network and its large-scale impact on humanity. Although, for obvious reasons, Internet usage is different in the world.

The table presents statistics showing the ratio of Internet users from different parts of the globe, and demonstrates the fact that residents of all continents use the Internet to varying degrees.

The pie chart shows the percentage of the Internet usage.

The Internet Freedom and Broadcast Deployment Act of 2001, adopted at the second part of the

Table 1

World Internet Usage and Population Statistics 2020 Year-Q3 Estimates [7]

WORLD INTERNET USAGE AND POPULATION STATISTICS 2020 Year-Q3 Estimates						
World Regions	Population (2020 Est.)	Population % of World	Internet Users 30 Sept 2020	Penetration Rate (% Pop.)	Growth 2000–2020	Internet World %
Africa	1, 340, 598, 447	17,2%	631, 940, 772	47,1%	13, 898%	12,8%
Asia	4, 294, 516, 659	55,1%	2, 555, 636, 255	59,5%	2,136%	51,8%
Europe	834, 995, 197	10,7%	727, 848, 547	87,2%	593%	14,8%
Latin America / Caribbean	654, 287, 232	8,4%	467, 817, 332	71,5%	2,489%	9,5%
Middle East	260, 991, 690	3,3%	184, 856, 813	70,8%	5,527%	3,7%
North America	368, 869, 647	4,7%	332, 908, 868	90,3%	208%	6,8%
Oceania / Australia	42, 690, 838	0,5%	28, 917, 600	67,7%	279%	0,6%
WORLD TOTAL	7, 796, 949, 710	100,0%	4, 929, 926, 187	63,2%	1,266%	100,0%

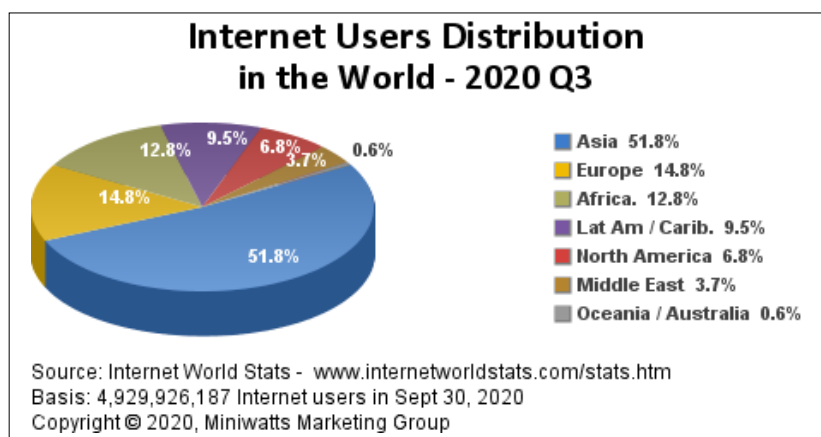

Fig. 1. Internet Users Distribution in the World – 2020 [7]

107th session of the United States Congress, outlines the following definition of the Internet: The term “Internet” means the combination of a large number of connected computers and telecommunications, which include the hardware and software that make up the World Wide Web used to transmit information via wired or wireless communications. Thus, the Internet is, first and foremost, the aggregate of the vast number of computer and telecommunication tools connected together, thus forming a single Network. In humanitarian studies, the Internet is viewed through the lens of the functions it performs.

Highlighting such opportunities of the Internet has led to a great interest in linguistics in the study of discourse features of online communication, for example: E. Galichkin, E. Vishnyakova, L. Kovalskaya, N. Akhrenova, O. Dedova, S. Titova, T. Kolokoltseva, V. Kostomarov and many others.

In modern linguistic research, there is no fixed term relating to this type of human communication and there is no unity with regard to the interpretation of the terms proposed. Thus, the following terms can be found in the literature: virtual discourse (O. Lutovinov), computer-mediated communication (K. Shchypitsyn, I. Rosina), electronic communication (E. Galichkin), Internet communication (T. Kolokoltsev) and more.

Obviously, such a diversity of terms in relation to the field of human interaction that are explored due to its novelty and the desire of researchers to introduce something new, different from others in the development of this topic.

As a part of our work, we explore communication, which is defined by us as any interaction of individuals through information and communication resources.

It should be emphasized that we do not use the term “online discourse” when we refer to network communication in the broad sense (we use the term online communication). We use it to describe a specific example of discourse taken from Internet resources.

Social networks are one of the most popular types of online activity. Facebook is the most popular online network based on active use. As of Q2 2020, there are a total of approximately 1,5 billion monthly active Facebook users, accounting for nearly half of the Internet users worldwide. Connecting with family and friends, sharing ideas, finding entertainment and online shopping are some of the most popular reasons for using the Internet.

Examples of markers. That is why we have chosen online youth communication. This choice greatly facilitated the collection of material for us. We have used some open-ended, open-source communication

with the third party observer. As previously stated, in virtual reality it is quite difficult to determine the true age of the subjects, since a person unknown in reality may not be the one for whom he or she pretends to be in the virtual world. However, in order to establish that the real age of the communication participants does not go beyond the names they indicated, and that their mother tongue is English, we looked at their personal pages on social networks. In some cases, we made personal contact with users to conduct the experiment.

While researching youth communication, we were able to identify the following features: the confluence of verbal and written speech, a large number of speech cuts, and emotionality.

Youth communication traces the convergence of oral and written speech not only in terms of content. Written oral spontaneous spoken language is recorded on the Internet. The discourse we have explored in online youth communication most often captures on paper how native speakers of 16- to 19-year-old speak English.

Communication in a youth environment that combines the features of both written and oral communication. Signs of speech in youth communication include the very form of message realization, preservation of the main principles of sentence construction (presence of a predicative group built around the verb), presence of punctuation marks. It is worth noting that sometimes punctuation marks are used in online discourse for a different purpose: to express emotions, to replace words that are often misspelled and sometimes simply missing. However, youth online communication lacks the attributes of writing, such as an expanded system of connecting elements, and sometimes breaks the logical sequence of statements caused by the medium of communication.

The attributes of oral language, which are characteristic of youth communication, include the following: reduction of style, tolerance of grammatical and spelling mistakes, ellipticality, etc. As E. Vishnyakova notes: “<...> in the Internet, written discourse, the language that has always been considered to be the most correct in terms of the norm of the use of linguistic units, undergoes a number of changes that are directly related to the requirements that presents the network as a communicative medium to the design of information: brevity, expressiveness and orientation to the user – the mass addressee”. English-speaking youth do not aspire to perceive online communication as a sphere in which the Standard English, General American is used,

especially in Internet resources, allowing synchronous communication [5].

Sometimes there are signs of a phonetic letter (a type of letter characterized by the fact that a graphic sign, as a rule, indicates a separate sound of a language or phoneme), in other words, often words are written as they are heard. The table “Examples of writing some words and cliches” presents the spelling of words and cliches and their spelling, which are found in online youth communication.

Table 2
Examples of writing some words and cliches used in English-language online communication

Traditional Writing	Writing used in online youth communication	Application examples
Come on	Cmon	Cmon, hurry up
Do not	Don't	Don't tell me what I did when I was
I do not know	Dunno	I dunno what to say
Going to	Gonna	I'm gonna do it
Got to	Gotta	He's gotta pay for it
I'm going to	Ito, imona	Ito leave now. Imona go to the movies.
isn't	Innit	Good beer, innit?
Kind of	Kinda	She's kinda sick.
You all	y'all	Y'all need to stop that.
Love you	Luvu	Luvu, dear. Take care.
As far as I know	AFAIK	AFAIK he did it
Building	Bldg	I was in bldg

Obviously, this is an incomplete list of such words. However, their fixation brings the convergence of written and clear speech within the framework of youth online communication.

It is also important to note that time imposes some restrictions on online discourse in general. This helped us to highlight another feature of youth online communication – the economy.

The principle of economy in language was formulated by the French linguist A. Martin, who writes: “The term “economy” includes everything: elimination of unnecessary differences, appearance of new differences, and preservation of the existing state. Linguistic economy is a synthesis of acting forces” [2, p. 130]. At the same time the principle of economy appears at all levels of speech.

The consequence of economy is the ellipticity of online communication, that is, the use of omissions in the speech or text of a particular linguistic unit, a structural “incompleteness” of syntactic construction.

In our communication study, we find examples of the use of an ellipse, which once again emphasizes our assertion about the convergence of oral and written language in online youth communication.

1. *She asked them to help her, they said they wouldn't.*

2. *A. Want smth interesting?*

B. Sure. What's that?

Example (1) does not contain information that is easy to understand from the context of the utterance, and example (2) does not contain the “do you” construction that is used to answer the English question, but we clearly understand that this is a punctuation mark at the end of the sentence.

Another feature of online youth communication is the large number of reductions that confirm the economy. Examples of abbreviations and acronyms are explained in the table below.

Table 3
Examples of acronyms and their explanations

Abbreviations and acronyms	Definition
WFH	working from home
Chillax	chill and relax
ROFL	roll on floor laughing
Whatevs	whatever
B-day	birthday
EVOO	extra virgin olive oil
Froyo	frozen yogurt
TTYL	talk to you later
CUL8R	see you later
ASL	age, sex, location
B4	before
FYI	for your information
IDK	I don't know
IMO	in my opinion
ORLY	Oh, really?
PPL	people

The means of linguistic economy are described the help in differentiating users on the principle of “own” / “alien”. As part of youth online communication, where people often come together in groups and communities of interest, a friendly atmosphere is firstly created, and people of that age group develop their own style of communication with their own elements so as not to allow strangers into their circle of communication.

Another characteristic of youth communication is its emotionality. In this regard various and often very creative ways of expressing emotions have been developed on the Internet. Obviously, the most striking way to express emotions in online communication is with a smiley

and an emoticon. From our point of view, the emoticon is able to convey a wider range of emotions, since it is a moving icon and a smile is just a schematic.

The next sign of emotional communication can be considered repetition of letters in emotionally-colored words. Here are some examples:

Reallyyyyyyyyyyy?

Noooooooooo waaaaay.

Such spelling also indicates the convergence of oral and written speech in online communication, helping the interlocutor to read the message, opened it in its original form and with the range of emotions of the speaker. Emotions are manifested in letters using punctuation: exclamation points, dots.

It should be noted that the use of exclamation marks for English culture means an extreme degree of emotionality, understood in context: wonder, dissatisfaction and the like.

Question marks can also be repeated if the message participant expresses an extreme degree of wonder sometimes with shades of indignation or exclamation.

1. *WTF??*
2. *Really????*
3. *Seriously?????*

The message in the form of only question marks most often indicates that the participant in the conversation is extremely surprised, shocked and did not understand his interlocutor and/or requires detail, explanation of the message.

A: We broke up.

B: ????????

B: Why? What happened?

A: Stop it.

B: ?????

B: Didn't get it.

A: Stop it.

B: ?????

B: Didn't get it.

It should be noted that the presence of a dot at the end of a sentence in the context of synchronous online communication is most often perceived as the interlocutor who has put it in a mood, is offended or does not want to communicate and tries to end the conversation.

1. I feel it.

2. A: you totally screw it up lol.

B: thanks. I know.

Understanding and analysis of previously presented theoretical material leads educators to the need of creation some practical tasks. There are some various activities that can be done during English classes for better understanding and using markers in speech. We propose some:

– “Create a story” (teacher divides the class into mini-groups or pairs and gives different genres to groups (horror, romantic, adventure, fairytale, comedy) using as many as possible discourse markers, and be ready to present it. The rest of the students should guess and comment on the meaning of the discourse markers that are used in the stories;

– “Roleplay a card” (student gets the strip of paper with the first line of situation, place and their characters or roles. They should keep it in secret. Roleplay it, the rest of the group guesses: situation, place and roles;

– “World around us” (video where discourse markers are presented in the speech. Teachers present the video and students name markers and analyse the meaning);

– “Find the one” (one student per lesson finds a song with the usage of new discourse markers and present them. Part of students listen to it, after listening they need to present the meaning to the rest with the help of verbal and non-verbal means of communication;

– “On the stage” (students take a strip with the phrase and should present it with the help of non-verbal means of communication, the rest should guess);

– “Do not repeat!” (teacher divides class into two groups, they choose the topic and create the story. The task is not to repeat phrasals in the story of previous speaker);

– “Make a word” (students get several letters of the alphabet, teacher reads the meaning of markers. After it students create a word);

– “Just 20 seconds” (teacher gives board game with lifestyle situations (at the shop, in the cinema, in the hotel, dinner with a partner), students throw dice, get the situation and present markers that can be used in some situations);

– “Synonyms” (replace word or words with discourse markers);

– “Reaction” (the group is divided into two, they create and present 3–4 sentences of situation and other group present the reaction on it using markers).

– During educational process the authors of the article use such activity: at the beginning of the term students are proposed to create a kind of mind map with discourse markers that they will find out during classes. This project lasts for the whole year, at the end they present it.

Conclusions. So, we have highlighted the following characteristics of youth communication: economy (ellipticity, abbreviations, replacement of letters/ words/ parts of words with numbers to save time and speech

effort), emotionality (use of emotions). In turn, they confirm that there is a convergence of written and verbal communication in the speech process. All this allows young people to create a special kind of communication, characteristic for this age group. There are several tips that teachers should remember:

1. Students should know the meaning of the words or have the possibility of guessing them.
2. There should be the limit of the amount of markers for each theme.
3. Discourse markers should be connected with the topic of the class.
4. The explanation of the task is distinctive and presented shortly.

5. Discourse markers should be up to date.

Distance learning gives the opportunity not only for learning discourse markers but for practising them with groupmates, friends in oral and written communication. The presented activities can be used during all the parts of the lesson as breaking the ice or refresh, when the teacher has several free minutes for lexical activities. As practice shows, students are eager to be a participant of such activities.

As the language is in continuous process of development, appearing of new discourse markers is obvious. New trends demand understanding and correct usage of trendy lexical units.

References:

1. Amador C., O'Riordan S., Chambers A. Integrating a corpus of classroom discourse in language teacher education : The case of discourse markers. *ReCALL*. 2006. № 18(1). P. 83104.
2. Karmyzova O. Nekotorye osobennosti tematicheskoy organizatsii leksiki komp'yuternogo zhargona (na materiale anglijskogo i russkogo jazykov). *Jazyk, kommunikacija i social'naja sreda*. Voronezh : VGTU, 2012. Vyp. 2. S. 117–131.
3. Martine A. Princip ekonomii v foneticheskikh izmenenijah. Moscow : Izdatel'stvo inostranoj literatury, 1960. 263 s.
4. Sytnikova T. Sushhnost' i specifika komp'yuternogo diskursa kak objekta lingvisticheskogo issledovanija. *Vestnik IGLU. Seriya "Filologija"*. 2015. № 3. S. 142–149.
5. Shhipicina L. Komp'yuterno-oposredovannaja kommunikacija : Lingvisticheskij aspekt analiza. Moscow : KRAS AND, 2010. 296 s.
6. Internet Freedom and Broadcast Deployment Act of 2001. URL: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/BILLS-107hr1542rfs/pdf/BILLS-107hr1542rfs.pdf>.
7. Internet World Stats. URL: <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>.

Біленька Ю. О., Коломієць М. М. ОСОБЛИВОСТІ МОЛОДІЖНОЇ КОМУНІКАЦІЇ І ВИКОРИСТАННЯ В НІЙ ДИСКУРСИВНИХ МАРКЕРІВ

У статті розглядаються сучасні труднощі розуміння різних значень маркерів, що використовуються молоддю в інтернеті й офлайн-спілкуванні. Натепер поширення інформації відповідно до проблеми інтернет-комунікації набуває надзвичайної важливості завдяки інтеграції нових маркерів дискурсу у світову мовну спільноту. Беручи до уваги безперервний процес дистанційного навчання реальності COVID-19, величезна кількість студентів використовують комунікативні структури. Потрібно пояснити деякі маркери, які можуть з'являтися в дискурсі відповідно до контексту, оскільки мова молодих людей у соціальному житті може мати певний словниковий запас.

Важливість використання маркерів дискурсу під час уживання англійської мови серед підлітків актуальна, беручи до уваги швидкість появи та впровадження нових трендів.

Основними методами, що застосовуються в цьому дослідженні, є порівняльний аналіз та методи досліджень різних українських та зарубіжних авторів, метод спостереження під час сприйняття різних мережевих сторінок, YouTube, TED Talks, діалоги молодого покоління.

Результати дослідження визначаються як огляд наявних маркерів дискурсу, їх визначення та класифікація з погляду використання в конкретних комунікативних ситуаціях. Нами запропоновано перелік завдань із лексичними одиницями, які можуть покращити розуміння. Водночас у статті представлені різні приклади маркерів, які можуть бути використані та мають різне значення відповідно до мовної ситуації.

Незважаючи на високу популярність та застосування не лише в інтернеті, але й у повсякденному мовленні, моделі мовлення нового покоління все ще не можуть бути зрозумілими для всіх учасників дискурсу. Ось чому в цій статті представлені заходи щодо практики та використання їх у повсякденній лексичній. Вони підтверджують, що наявна збіжність письмового та вербального спілкування в молодіжному спілкуванні в інтернеті, що дозволяє молодим людям створювати особливий вид спілкування в інтернеті.

Ключові слова: дискурс, мережа даних, маркери, шаблони молодіжних слів, словникова діяльність, поради.

Biletska I. O.

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Hurskiy I. Yu.

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

FUNCTIONING OF STYLISTIC DEVICES IN THE POLITICAL SPEECHES OF AMERICAN EXPRESIDENT BARACK OBAMA

A detailed study of linguistic features of political texts allows one to track the trends in linguistic changes and identify the linguistic means of modelling a communicative portrait of politicians in the light of dynamic challenges of the period in question. At the same time, it is essential to characterize their political discourse to investigate their political reality. Political speech acts as a form of public speaking, a communication process and a type of social action. One of the key figures is Barack Hussein Obama, an American politician and the 44th President of the United States. This linguistic research aims to describe the functioning of stylistic devices in his political speeches delivered in the period from June 1 to July 13, 2015, and, in particular, reveal the stylistic effect they create. The procedures and methods implemented during the research compile with the aim, objectives and the material analyzed. They include both general scientific methods and those related to linguistic research. The research shows that the great variety of stylistic devices used in the political texts in question mostly includes epithets (to create a portrait of a certain person); antitheses (to demonstrate contradictions); hyperboles (to express sincere feelings); metaphors (to create symbolic images, address the audience, cultivate an atmosphere of a communicative situation); anaphors (to enhance the characteristics of the image, emphasize and encourage the audience to analyze what is heard); simile (to emphasize a certain quality); repetition (to enable full-fledged image-creation and express the authority category). Thus, the stylistic devices identified during the linguistic analysis make it possible to convey the key ideas of the speech and serve as powerful means of implementing the tasks set by the politician. It is concluded that the genre of political speech serves as a powerful lever of linguistic influence on representatives of different social strata, because ideas masked in it by stylistic devices allow politicians to form a favorable image and manipulate public consciousness in a particular linguistic space.

Key words: political linguistics, political text, political leader, stylistic devices, functions, stylistic effect.

Introduction. The politicization of society is becoming a decisive area in its way towards globalization. The outlined social realities urge today's political linguistics to study political culture, thought and behaviour of society members. An increasing interest in the study of political texts lies in their linguistic reconsideration of the political discourse of the politicians who embody the people of the whole nation.

Analysis of recent research and publications. One of such key figures is Barack Hussein Obama, the 44th President of the United States. His political speeches in the linguistic and stylistic context were studied by V. Bezrukov, O. Chorna, O. Dobosh, A. Dynnik, I. Hrohodka, O. Medvedieva, A. Pavliuk, I. Pasichnyk, O. Shcherbakova, N. Spitsyna, M. Tkhor, O. Yailokhanova, Yu. Zablotskiy, S. Zhabotynska et al.

In this regard, the growing importance of the communicative component of the political leader's image actualizes linguistic research on political speech as a genre, which highlights linguistic influence on representatives of different social groups. After all, the ideas "disguised" in it with the help of stylistic devices allow politicians to create a favourable image and manipulate public consciousness in a certain linguistic space.

Setting the goals and tasks of the article. This article aims to describe the functioning of stylistic devices in political speeches delivered by Barack Obama in the period from June 1 to July 13, 2015, and, in particular, reveal the stylistic effect they create.

Research procedures and methods agree with the aim, objectives and the material analyzed. They include both general scientific methods (analysis,

synthesis, induction, deduction) and those related to linguistic research. In particular, the article employs the descriptive research method based on classification and systematization, as well as component-oriented and contextual methods of stylistic analysis.

The outline of the main research material.

The research shows that the great variety of stylistic devices used in political texts in question includes epithets. It is essential to analyze how they function in different structural elements of the politician's speeches.

Beau Biden was an original. He was a good man. A man of character [1].

The given fragment allows one to analyze the inverted epithet “*a man of character*” which the speaker uses to model the portrait of the deceased, which is characteristic of eulogy. With this in mind, the listeners fall under the impression that the deceased had an original, good, strong personality.

One can also observe the use of antithesis in the analyzed speeches. For example: *Sometimes cruelty is deliberate – the action of bullies or bigots, or the inaction of those indifferent to another's pain* (1). In this sentence, Obama seeks to present cruelty in light of the contradictions created by the antithesis.

To suffer such faceless, seemingly random cruelty can harden the softest hearts, or shrink the sturdiest. It can make one mean, or bitter, or full of self-pity. Or, to paraphrase an old proverb, it can make you beg for a lighter burden [1].

In this fragment, one should consider such hyperbolized expressions as “*harden the softest hearts*”, “*shrink the sturdiest*”, “*make you beg for a lighter burden*”. At the same time, their non-accidental use enables one to create the image of cruelty endowed with the qualities of a human being, capable of transforming human feelings and causing the destruction of the human soul “captured by its powerful force”. Barack Obama turns to the image of cruelty to express sincere feelings about the death of the person.

It is also important to focus on metaphorical expressions in Obama's speeches, such as “*a cruel twist of fate*” in the given micro context: *For Beau, a cruel twist of fate came early – the car accident that took his mom and his sister, and confined Beau and Hunter; then still toddlers, to hospital beds at Christmastime* [1].

Analyzing the function of this phrase, one should note that it acts as a collective concept and personifies the disaster that befell the government official's family. The use of the lexeme “*cruel*” is not accidental since it both indicates the negative side of things

and discloses the image of cruelty in the analyzed eulogy.

And so, rather than use his childhood trauma as justification for a life of self-pity or self-centeredness, that very young boy made a very grown-up decision: He would live a life of meaning. He would live a life for others. He would ask God for broader shoulders [1].

Regarding this fragment, the key is the metaphorical expression “*a very grown-up decision*”, which acquires a symbolic meaning in the description of childhood by the speaker. Moreover, the reinforcing element “*very*” aims to focus the listeners' attention on various aspects of this decision with the help of anaphora (*a life of meaning, a life for others*).

Also noteworthy is the metaphorical expression “*ask God for broader shoulders*”. It seeks to create the image of a brave, courageous man who moves forward no matter the obstacles.

It is also vital to analyze the next fragment:

Like his father, Beau did not have a mean bone in his body. The cruelty he'd endured in his life didn't make him hard, it made him compassionate, empathetic. But it did make him abhor bullies [1].

Thus, Obama resorts to the use of the image of cruelty. Besides, the politician notes that the cruelty did not destroy the “*compassionate*” side of his soul.

Beau's grandfather, Joe's father, believed that the most egregious sin was to abuse your power to inflict pain on another. So, Beau squared his broad shoulders to protect people from that kind of abuse. He fought for homeowners who were cheated, seniors who were scammed. He even went after bullying itself. He set up a Child Protector – Predator Task Force, convicted more than 200 of those who targeted vulnerable children. And in all this, he did it in a way that was alive to the suffering of others, bringing in experts to help spare both the children and their parents further trauma.

That's who Beau was. Someone who cared. Someone who charmed you, and disarmed you, and put you at ease. When he'd have to attend a fancy fundraiser with people who took themselves way too seriously, he'd walk over to you and whisper something wildly inappropriate in your ear. The son of a senator, a Major in the Army, the most popular elected official in Delaware – I'm sorry, Joe – but he was not above dancing in nothing but a sombrero and shorts at Thanksgiving if it would shake loose a laugh from the people he loved.

And through it all, he was the consummate public servant, a notebook in his back pocket at all times so he could write down the problems of everyone he met and go back to the office to get them fixed [1].

Concerning this fragment, the use of the metaphor “*broad shoulders*” aims to create the image of compassion, sensitivity to others:

So, Beau squared his broad shoulders to protect people from that kind of abuse. He fought for homeowners who were cheated, seniors who were scammed. He even went after bullying itself [1].

It becomes obvious that compassion and nobility manifested in the fact that the hero acted as an opponent of the image. Interestingly, the speaker resorts to the use of anaphora to enhance the image in the second paragraph:

That's who Beau was. Someone who cared. Someone who charmed you, and disarmed you, and put you at ease [1].

One might think that the use of anaphora is the key to a perfect portrait of the hero. Indeed, it is not only a way to reinforce but also to “engrave” in the memory of people the hero that Obama himself remembered.

It is also important to trace how the metaphorical expression “*make a name*” functions in the context of the speech:

You know, anyone can make a name for themselves in this reality TV age, especially in today's politics. If you're loud enough or controversial enough, you can get some attention.

But to make that name mean something, to have it associated with dignity and integrity – that is rare. There's no shortcut to get it. It's not something you can buy. But if you do right by your children, maybe you can pass it on. And what greater inheritance is there?

What greater inheritance than to be part of a family that passes on the values of what it means to be a great parent; that passes on the values of what it means to be a true citizen; that passes on the values of what it means to give back, fully and freely, without expecting anything in return? [1].

This particular metaphorical expression acquires the meaning of “becoming famous”. It allows one to raise the topic of fame, purpose and create a positive impression of the deceased, a man who achieved everything he could have hoped. The stylistic richness of this eulogy makes it possible to look at another person's life from a new angle and in a different light.

That's what our country was built on – men like Beau. That's who built it – families like this. We don't have kings or queens or lords. We don't have to be born into money to have an impact. We don't have to step on one another to be successful. We have this remarkable privilege of being able to earn what we get out of life, with the knowledge that we are no higher than anybody else, or lower than anybody else. We know this not just because it is in our founding

documents, but because families like the Bidens have made it so, because people like Beau have made it so.

He did in 46 years what most of us couldn't do in 146. He left nothing in the tank. He was a man who led a life where the means were as important as the ends. And the example he set made you want to be a better dad, or a better son, or a better brother or sister, better at your job, the better soldier. He made you want to be a better person. Isn't that finally the measure of a man – the way he lives, how he treats others, no matter what life may throw at him? [1].

In this regard, the fragment contains a generalizing subtext, owing to the fact that the simile in the sentence “*That's what our country was built on – men like Beau*” aims to emphasize a certain quality. Obama seeks to convey to the listeners that the deceased man largely contributed to the development of the country. Moreover, the politician argues that material values are not the main thing in life. In his opinion, the main thing is persistence. One cannot ignore the following sentence: *He did in 46 years what most of us couldn't do in 146. He left nothing in the tank [1].*

The numerals, which perform an emphasizing function in this micro context, allow Obama to highlight the man's achievements, despite his rather young age (46 years old). Still, the desire to express contrast also has an instructive meaning, that is to stimulate the listeners to rethink their lives and do as much as possible.

It must be noted that Barack Obama successfully manages to play the meaning of the adjective “*better*” in the context of his speech:

And the example he set made you want to be a better dad, or a better son, or a better brother or sister, better at your job, the better soldier. He made you want to be a better person. Isn't that finally the measure of a man – the way he lives, how he treats others, no matter what life may throw at him? [1].

Thus, the appeal to repetition in the speech is the “key” to full-fledged image-creation. Before that, the speaker speaks about the example and manages to achieve the planned stylistic effect through the prism of combining an adjective and a noun. In the context of the speech, such combinations are “*a better dad*”, “*a better son*”, “*a better brother or sister*”, “*better at your job*”, “*the better soldier*”.

It is also expedient to analyze the following fragment:

We do not know how long we've got here. We don't know when fate will intervene. We cannot discern God's plan. What we do know is that with every minute that we've got, we can live our lives in a way that takes nothing for granted.

We can love deeply. We can help people who need help. We can teach our children what matters, and pass on empathy and compassion and selflessness. We can teach them to have broad shoulders.

The use of anaphora, which performs an image-creating (emphasizing) function, is quite noticeable. Emphasis acts as a turning point through the prism of creating a positive image.

One should also pay specific attention to the following sentences:

We can love deeply.

We can help people who need help.

We can teach our children what matters, and pass on empathy and compassion and selflessness.

We can teach them to have broad shoulders [1].

The emphasizing part in the given fragment is aimed at addressing the audience, as well as stimulating the analysis of what is heard.

To Joe and Jill – just like everybody else here, Michelle and I thank God you are in our lives.

Taking this ride with you is one of the great pleasures of our lives. Joe, you are my brother.

And I'm grateful every day that you've got such a big heart, and a big soul, and those broad shoulders. I couldn't admire you more.

I got to know Joe's mom, Catherine Eugenia Finnegan Biden, before she passed away. She was on stage with us when we were first elected. And I know she told Joe once that out of everything bad that happens to you, something good will come if you look hard enough.

And I suppose she was channeling that same Irish poet with whom I began today, Patrick Kavanagh, when he wrote, «And I said, let grief be a fallen leaf at the dawning of the day [1].

Analyzing this fragment, one cannot fail to notice that the adjective “big” acquires metaphorical meaning (*a big heart; a big soul*). Their meanings are consistent since they express the concept of “compassion”. Consequently, one creates the image of a courageous and generous man in combination with the metaphor “*broad shoulders*”.

In the context of the speech, the expression “*let grief be a fallen leaf at the dawning of the day*”, which performs a stimulating function (the audience's appeal to reflection), is qualitatively distinguished.

As hard as it is right now, through all the heartache and through all the tears, it is our obligation to Beau to think not about what was and what might have been, but instead to think about what is, because of him.

Think about the day that dawns for children who are safer because of Beau, whose lives are fuller,

because of him. Think about the day that dawns for parents who rest easier, and families who are freer, because of him. Some folks may never know that their lives are better because of Beau Biden. But that's okay.

Certainly for Beau, acclaim was never the point of public service [1].

The first paragraph of the fragment is characterized by the stylistic richness, which reflects the grief and sadness of the speaker:

But the lines of well-wishers who've been here all week – they know. The White House mailroom that's been overflowing with letters from people – those folks know.

The soldiers who served with Beau, who joined the National Guard because of him. The workers at Verdi's who still have their home because of him, and who thanked him for helping them bus tables one busy night. The students in Newark who remember the time he talked with them for hours, inexhaustible, even after giving a speech, even after taking his National Guard fitness test. The Rehoboth woman who's saved a kind voicemail from him for five years, and wrote to say “I loved the way he loved his family”. And the stranger who wrote from halfway across this great country just to say, “The only thing we can hope for is that our children make us proud by making a difference in the world. Beau has done that and then some. The world noticed” [2].

In this fragment, the speaker addresses the listeners:

“Through our great good fortune, in our youth our hearts were touched with fire”, said Oliver Wendell Holmes, Jr. “But, above all, we have learned that whether a man accepts from Fortune her spade, and will look downward and dig, or from Aspiration her axe and cord, and will scale the ice, the one and only success which it is his to command is to bring to his work a mighty heart”.

At the same time, he uses the metaphors “*our hearts were touched with fire*” and “*a mighty heart*”. The metaphor also plays an important role in creating an atmosphere of the communicative situation. For example: *May God bless his memory, and the lives of all he touched [1].* Metaphorical turns are designed to create a positive image in the context of the speech.

The analyzed speeches also include the appeal to the text of a literary work with a specific stylistic purpose. Here is the following fragment:

He said they lived meaningful lives, and they died nobly. “They say to each of us”, Dr. King said:

<...> black and white alike, that we must substitute courage for caution. They say to us that

we must be concerned not merely with [about] who murdered them, but about the system, the way of life, the philosophy which produced the murderers.

Their death says to us that we must work passionately and unrelentingly for the realization of the American Dream.

And if one will hold on, he will discover that God walks with him, and that God is able to lift you from the fatigue of despair to the buoyancy of hope, and transform dark and desolate valleys into sunlit paths of inner peace.

It is also necessary to analyze the following fragment:

And ultimately, Congress acts when the public insists on action. And we've seen how public opinion can change. We've seen it change on gay marriage. We've seen it beginning to change on climate change. We've got to shift how we think about this issue. And we have the capacity to change, but we have to feel a sense of urgency about it. We, as a people, have got to change. That's how we honor those families. That's how we honor the families in Newtown. That's how we honor the families in Aurora.

The metaphorical expression “*the public insists on action*” conveys the condition under which Congress will function.

Below are anaphoric beginnings:

And we've seen how public opinion can change.

We've seen it change on gay marriage.

We've seen it beginning to change on climate change.

We've got to shift how we think about this issue.

The analyzed example indicates that anaphora is intended to define the range of past actions.

I've been clear, I will not sign bills at sequestration levels. I will not sign bills that seek to increase defense spending before addressing any of our needs here at home.

And I need your help. I need your help, Mayors, to talk to your members of Congress to get rid of the sequester once and for all – because it is harming our cities and harming our country. There is no business – no successful business – that if it needed to reduce spending, would simply lop off 10 percent of everything. Or 15 percent of everything.

That's not how any of us would run our household budget. You'd cut out things you don't need, but you'd still keep the college fund going. You'd still pay your health insurance bill and your mortgage note. There are things we have to do as a country to stay ahead [2].

The analysis of the mentioned fragment shows that repetition of the first and second sentences in the second paragraph of the speech serves as the result of expressing the authority category which should be understood as the exercise of linguistic influence by government officials on various social groups.

Conclusions. Thus, this research proves that the analyzed stylistic devices (epithets, metaphors, simile, anaphora, stylistic repetition, hyperbole) used in political speeches of Barack Obama make it possible to convey the key ideas of the speech and serve as powerful means of implementing the tasks set by the politician. However, it does not disclose all aspects of political speech as a genre in general and speeches by Barack Obama in particular. Therefore, further research should be aimed at the following areas: the structural organization of Barack Obama's political speeches; speechwriting technology as an integral part of political communication.

References:

2. Address to U. S. Conference of Mayors [Electronic resource]. URL: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamamayorsconference2015.htm>.
3. Eulogy for Beau Biden III [Electronic resource]. URL: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/barackobama/barackobamabeaubideneulogy.htm>.
4. Тхір М. Прагматичний ефект стилістичних засобів у політичних промовах президента США Барака Обами. *Мова і культура*. 2015. Вип. 18. Т. 2. С. 62–69.
5. Чорна О. Комунікативний імідж сучасного американського політика: парадигма ролей (на матеріалі промов Барака Обами). *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія «Філологічні науки». 2010. Вип. 89 (5). С. 375–379.
6. Шакова Б. Различные подходы к исследованию политического дискурса. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2013. № 9 (27) : в 2-х ч. Ч. 1. С. 195–198.

Білецька І. О., Гурський І. Ю. ФУНКЦІОНУВАННЯ СТИЛІСТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВАХ АМЕРИКАНСЬКОГО ЕКСПРЕЗИДЕНТА БАРАКА ОБАМИ

Детальне вивчення лінгвістичних особливостей політичних текстів уможливило відстеження тенденцій мовних змін, окреслення лінгвістичних засобів моделювання комунікативного портрета політика у світлі динамічних викликів досліджуваного періоду. Для комплексного вивчення політичної

реальності, яка моделюється окремим політиком, важливим є звернення до його політичного дискурсу. Політична промова є формою публічного виступу, процесом комунікації й одним із видів соціальної дії. Однією із ключових постатей є американський політик, 44-й президент Сполучених Штатів Америки – Барак Хусейн Обама. У фокусі наших лінгвістичних пошуків – дослідження особливостей функціонування стилістичних засобів у його політичних промовах, виголошених у період з 1 червня по 13 липня 2015 року, зокрема зазначити стилістичний ефект, який вони створюють. Процедури та методи, зреалізовані під час дослідження, визначаються метою, завданнями та матеріалом, що аналізувався. Вони включають як загальнонаукові методи, так і ті, що стосуються власне лінгвістичного дослідження. Дослідження показало, що серед великого розмаїття стилістичних засобів у проаналізованих нами політичних текстах, виголошених американським ексочільником Сполучених Штатів Америки, були виявлені випадки широкого вживання епітетів (з метою моделювання портрета певної особи); антитези (з метою демонстрації суперечностей); гіперболи (з метою висловлення щирих почуттів); метафори (з метою моделювання символічних образів, звернення аудиторії до роздумів, створення атмосфери комунікативної ситуації); анафори (для підсилення характеристики образу, наголошення, стимулювання до аналізу почутого); порівняння (для створення такого стилістичного ефекту, як наголошення на окремій якості); повторів (з метою повноцінного образотворення, вираження категорії авторитетності). Отже, виокремлені у процесі лінгвістичного аналізу стилістичні засоби уможливають донесення ключових ідей виступу, маніпулювання суспільною свідомістю в певному лінгвістичному просторі та є потужними засобами формування сприятливого іміджу і реалізації поставлених політиком завдань.

Ключові слова: політична лінгвістика, політичний текст, політичний лідер, стилістичні засоби, функції, стилістичний ефект.

Вашист К. М.

Сумський державний університет

Сергієнко А. С.

Сумський державний університет

Громова Д. С.

Сумський державний університет

КОГНІТИВНО-ЕМОТИВНА ФУНКЦІЯ БЛЕНДИНГОВИХ ОДИНИЦЬ В ІНТЕРНЕТ-МЕДІА

Стаття присвячена дослідженню й аналізу лінгвокреативних і когнітивно-емотивних особливостей блендингових одиниць сучасної англійської мови, зокрема в межах інтернет-дискурсу. Досить тривалий час інтернет-дискурс привертає увагу вітчизняних та закордонних мовознавців, проте, незважаючи на велику кількість наукових робіт, присвячених інтернет-дискурсу, не досить дослідженим мовознавцями залишається зв'язок таких явищ, як когнітивність та емотивність у процесі креації блендингових одиниць, які є ефективним засобом впливу на адресата і способом посилення прагмаемотивного потенціалу текстів інтернет-медіадискурсу, що і підтверджує актуальність даної роботи.

Завдяки простоті та легкості їх утворення лексичні бленди є популярними, адже вони компактні, однак місткі за своїм семантичним наповненням, привертають до себе увагу та мають яскраво виражену дискурсивну зумовленість, що дає можливість авторам розширити таксономію блендів інтернет-медіа.

Аналіз лексичних блендів не уявляється можливим без їх когнітивного розуміння як декодерів концептів світу. Когнітивний підхід до феномену блендингу представляє бленд як джерело, що зберігає в собі процес пізнання людиною навколишнього світу і формує специфічне уявлення. Метафоричне мислення, що перебуває під впливом чуттєво-емоційної сфери людини, може мати лінгвістичне вираження у формі блендингових лексичних одиниць.

У сучасній лінгвістиці зміщення центру дослідницьких інтересів на проблеми масово-інформаційного дискурсу і текстів зумовлено потребою вивчення процесу поширення інформації і впливового потенціалу текстів цієї сфери. Можливість впливу на масову свідомість, здійснення регуляції комунікативної поведінки через інформування перетворює засоби масової інформації на ефективну маніпуляцію управління когнітивно-емоційною сферою реципієнта через прагмалінгвальні засоби, зокрема блендингові одиниці, атрактивні та неординарні за своєю структурою і семантикою.

Ключові слова: інтернет-медіадискурс, блендинг, когнітивно-емотивна функція, лінгвопрагматична функція, лексико-семантична група.

Постановка проблеми. Одним із найбільш продуктивних та незвичних способів утворення нових слів натеper є блендинг, який нині набув значної популярності та широкого застосування не лише в межах англійської мови як мови, що започаткувала це явище. Причиною виникнення блендів слугують здебільшого екстралінгвальні чинники, що зумовлюють дискурсивну приналежність таких мовних одиниць. Однією з таких сфер, у якій активно використовуються бленди як стилістично марковані одиниці, виразні та водночас лаконічні лексичні засоби, є інтернет-медіадискурс.

Як інструмент економічного процесу, частина масової культури, різновид мистецтва та вид словесності інтернет є об'єктом дослідження багатьох наук, зокрема й лінгвістики. Досить тривалий час інтернет-дискурс привертає увагу вітчизняних та закордонних мовознавців, проте, незважаючи на велику кількість робіт, присвячених інтернет-дискурсу, не досить дослідженим мовознавцями залишається зв'язок таких явищ, як когнітивність та емотивність у процесі креації блендингових одиниць, які є ефективним засобом впливу на адресата і способом посилення прагмаемотивного потенціалу текстів

інтернет-медіадискурсу, що і підтверджує *актуальність* даної роботи.

У сучасному інформаційному світі емоції набувають нового та непередбачуваного значення. Забарвлюючи текст емоційно, мовець надає інформації нового суб'єктивного звучання, окреслює сферу свого мовленнєвого впливу, але відбувається це з урахуванням концептуальних особливостей тієї чи іншої мовної системи. Емотивні засоби мають високий маніпулятивний і сугестивний потенціал. Вони апелюють до почуттів, емоцій та стереотипів адресата, створюють ілюзію самостійності в ухваленні рішень та виконанні дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковою базою вивчення стали роботи як вітчизняних, так і закордонних учених, серед яких: L. Lipka (1981 p.), M. Turner & G. Fauconnier (1998 p.), J. Algeo (2000 p.), Т. Р. Тимошенко (2001 p.), S. Kemmer (2003 p.), С. Friedrich (2008 p.), О. Косович (2014 p.), О. Медвідь (2020 p.) та багато інших, що вивчали блендинг як продуктивний спосіб словотворення. Аналіз медіадискурсу представлений у роботах таких усесвітньо відомих дослідників, як: E. L. Shostrom (2003 p.), В. Різун (2008 p.), С. Потапенко (2009 p.), Д. МакКвейл (2010 p.), Н. Кириллова (2011 p.), J. L. Lemke (2012 p.), J. Löwgren, В. Reimer (2013 p.), S. C. Herring (2015 p.), Г. Почепцов (2015 p.), А. Zerfass (2016 p.) та інші. Однак питання функціонального потенціалу лексичних блендів германських та слов'янських мов у різних формах медіадискурсу нині не досить висвітлено.

Постановка завдання. *Мета статті* полягає у виявленні й аналізі когнітивно-емотивних особливостей блендингових одиниць у складі сучасної англійської мови, зокрема в межах інтернет-дискурсу. *Об'єктом* дослідження є лексичні блендингові одиниці в медіа; *предметом* – когнітивно-емотивні характеристики блендів, їхні лінгвокреативні ознаки.

Для досягнення мети та завдань дослідження використовувались такі загальні та спеціальні *методи*: метод пошуку інформації – для відбору емпіричного матеріалу та систематизації базових знань; метод узагальнення – для висвітлення найбільш значущих теоретичних питань; контекстуальні та функціональні методи – для актуалізації прагмалінгвістичного, когнітивно-емотивного значення досліджуваних мовних одиниць – лексичних блендів, метод структурно-семантичного та компонентного аналізу – для визначення шляхів утворення блендів в англійській мові та їхніх основних структурних елементів, а також метод

класифікації – для розширення таксономії одиниць, що досліджуються.

Матеріалом дослідження слугують бленди, що зібрані на інтернет-сторінках соцмереж, блогів та інших засобів масової інформації (Twitter, Facebook, The New York Post, Elle, Cosmopolitan, Menshealth, Esquire, Reader's Digest, Scientific American, Sunset), а також словники.

Виклад основного матеріалу. Словотвір як мовне явище є і завжди буде залишатися цікавим для науковців, адже, як уважає відомий український мовознавець І. Вихованець, саме словотвір є тим «вічним двигуном» кожної живої мови [3]. У словотворі добре видно творчість та фантазію представників тієї чи іншої національності. Зокрема блендинг є одним із найнеординарніших способів словотворення, тому це складне лінгвістичне поняття привертає увагу дослідників вже не одне десятиліття. У сучасній лінгвістиці блендинг належить до дискусійних явищ з огляду на розмаїття дослідницьких позицій щодо його сутності, статусу та визначальних ознак. Науковці поглиблено вивчають бленди як такі мовні факти, що не набули однозначного тлумачення у традиційній лінгвістиці і залишаються предметом гострих дискусій. Вони не лише сприяють концентрації інформації в повідомленні, і, маючи високий ступінь еліптичності, відповідають тенденції сучасної мови до раціонального скорочення й обмеження надмірних мовних засобів, але й виконують когнітивно-номінативну функцію, виступають засобом формування нових понять [7]. Крім того, бленди, які часто реалізують згорнуті словосполучення або навіть речення, є осередками концентрації змісту, зокрема й емотивно-оцінного, а тому відіграють у системі комунікації важливу текстоутворювальну та комунікативну роль, а також надають когерентності мовленнєвому продукту. Аналіз теоретичного матеріалу показав, що жоден із класів слів в сучасній англійській мові не має стільки термінологічних позначень, як клас лексично контамінованих одиниць. До парадигми метазнаків цього явища належать: блендинг, гібридизація, телескопія, контракція, словозлиття, лексичне зрощення тощо. Це свідчить про багатоплановість підходів до вивчення проблеми та неоднозначність визначення цього явища. Не менш складним є визначення місця блендингу у словотвірчій системі англійської мови. Основні причини використання блендингових одиниць такі: вираження сатири, іронії чи каламбуру, імітація чиєїсь манери в розмові, спосіб самовираження, гра слів чи просто намагання зберегти час та зусилля для

пояснення чогось тощо. Саме завдяки поєднанню декількох функцій, зокрема взаємозв'язку емотивної та когнітивної, блендинг слугує дієвим засобом реалізації прагматичної інтенції, здійснення впливу на аудиторію, привертаючи й утримуючи її увагу.

Когнітивна функція мови відіграє важливу роль у лінгвістиці. Вона полягає в тому, що спричиняє когнітивний процес, що є одним із засобів пізнання, набуття знань, а також інструментом для організації, переробки, зберігання, передачі, а якоюсь мірою і породження інформації. Мова, будучи знаряддям пізнання та засобом формування думки, виконує таким чином значну функцію у здійсненні процесів осмислення світу і формуванні так званого національного концепту. У цьому аспекті важливим є припущення, висловлене М. Болдиревим: «Процес формування значень являє собою когнітивний, пізнавальний процес, тісно взаємопов'язаний із пізнанням навколишнього світу і формуванням відповідних понять» [2, с. 20] через мову і мовлення, через відповідні форми мови і мовлення, що є динамічними і часто досить неординарними, як-от лексичні бленди.

Крім терміна «когнітивна», щодо даної функції використовуються й інші терміни: «пізнавальна», «гносеологічна», «відбивна», «експресивна». Однак важко не погодитися з Н. Слюсарєвою в тому, що найбільш прийнятним у даному разі є термін «когнітивна функція», що вказує у своїй етимології не лише на зв'язок з областю мислення, а і на характер зв'язку – засіб вираження мислення, розумової діяльності, діяльності свідомості («експресивна функція»), знаряддя, інструмента мислення і пізнання («пізнавальна функція»), засіб відображення пізнання [11].

Прагнення когнітивного процесу до експресивності пов'язане з навмисним порушенням мовного стандарту, з виходом за його межі. Це приводить до певної надлишковості, що виникає завдяки появі okazіоналізмів як еквівалентів до вже наявних у мові слів і пояснюється бажанням «освіжити» мову після її «остандартнення».

Емотивну функцію мови визначають важливою в диференціації процесів і алгоритмів штучного і людського інтелекту [12]. Збіжним мовним засобом вираження когніції й емотивності є блендинг. За своїм призначенням даний спосіб словотворення, можливо, більше, ніж інші способи, передбачає залучення основних когнітивних і творчих здібностей людини, що зумовлено бажанням висловити думку якомога повніше,

лаконічніше та яскравіше. Водночас відбувається активне збільшення емотивної складової частини, яка сприяє створенню більш виразного образу в однослівній одиниці, не привертає будь-яких інших мовних засобів вираження.

Функції, що виконують бленди, є досить різноманітними і майже не відрізняються в різних мовах. Вони створюються із прагматичних причин, щоб дати назву новим продуктам, винаходам, ідеям або соціокультурним явищам, зазначаючи емотивну здатність. Варто також зазначити, що блендингові лексеми використовуються на позначення тих речей, понять тощо, які потребують об'ємного опису, за допомогою більш конкретної, лаконічної або короткої форми, з урахуванням когнітивного аспекту цього явища.

В основу семантики похідного слова лягає сформована в голові людини або формована за необхідності пропорційна структура зі строгими і регулярними правилами об'єктивації, оскільки вони задаються словотворчим моделюванням. Ж. Фоконьє стверджує, що концептуальна інтеграція (conceptual integration), або концептуальний блендинг (conceptual blending), є основою ментальної здібності, яка веде до нових значень, концептуальної компресії, зручної для пам'яті, а також маніпулювання значеннями. Багато в чому цей процес, незважаючи на складність, протікає несвідомо [1]. Зв'язок мовного і ментального рівнів проявляється в тому, що в результаті пізнавальної діяльності людини з'являються концепти, які згодом стають невід'ємною частиною загальної концептуальної системи і репрезентуються в мові. Отримані концепти, зберігаючи дериваційні зв'язки з вихідними структурами, створюють основу для подальшого процесу розвитку. Водночас, з огляду на відносно обмежений набір матеріальних засобів мови і величезну кількість різноманітних значень, які потрібно передати, процес концептуальної деривації, отже, і концепт блендингу, відбуваються безперервно. Також важливо враховувати, що концепт – це динамічне явище, бо вміст концепту, а також його взаємозв'язок з іншими концептами залежать від змін у свідомості, які визначаються в суспільному житті зміною пріоритетів і цінностей [11].

Нова лінгвістична парадигма зазначає взаємозв'язок когнітивного й емотивного аспектів людського пізнання [13], що в нашому дослідженні має підтвердження у процесі вивчення прагмафункціональних характеристик лексичних блендів, зокрема в медіатекстах. Дотепний характер блендів робить їх незамінними в сучасному світі

комунікацій. Величезна кількість блендингових одиниць з'являються на межі ХХ–ХХІ ст., що пояснюється низкою соціолінгвальних чинників: прагненням до економії мовних засобів і зусиль, поширенням усесвітніх мереж і популярністю використання мовної гри в інтернеті та засобах масової інформації. Здатність блендів привернути увагу до незвичайної мовної форми робить блендинг широкозастосованим [6].

Блендинг впливає на емоційну та когнітивну сфери людини одночасно, але більшою мірою на емоційну, адже яскравим прикладом цього є сприйняття людиною інтернет-медіа: мінімальний відрізок тексту досягає максимальної експресії. Інтернет миттєво реагує на появу нових ідей і подій, а зміни в будь-якій життєвій сфері неминуче відбиваються в медіадискурсі. Практично для всіх сучасних медіа текстів характерне використання мовної гри, яка привертає увагу реципієнта. Одним із найбільш поширених прийомів привернення уваги і впливу тексту на реципієнта є блендинг. Його функція полягає в тому, що саме він робить текст незвичайним, оригінальним завдяки контрастності, завжди привертає увагу, пронизує різні рівні мови і зачіпає графічні, лексичні, словотворчі, фразеологічні й інші мовні засоби. Як ємні і водночас економні одиниці бленди активно поповнюють словниковий склад сучасної англійської мови в політичній, економічній, рекламній сферах та інших, що має широке відтворення в різних формах медіа.

В англійській мові використання блендингових одиниць в медіа є давно сформованою традицією. Наприклад, уживання блендів із позитивною та негативною оцінкою в репортажах надає текстам експресивності, яскравості, суб'єктивного забарвлення, оскільки поява таких слів у тексті є неочікуваною, наприклад: *Massive May-Hem. Half Price Sale Fly from Birmingham. All Routes Every Day in May. Book a hotel – win free flights.* У даному прикладі *May-Hem* утворене за допомогою англійських слів *May* (*травень*) і *mayhem* (*розгром, погром, безлад*). Ідентифікації відразу двох слів сприяють графічні засоби виділення – написання блендів через дефіс і заголовної *H*. Мотивація слова пояснюється невеликою заміткою рекламного характеру, яка інформує читача про те, що якась авіакомпанія пропонує квитки на авіарейси за півціни, причому пропозиція діє тільки у травні. Виходить, що *mayhem* – це «добре», це напружений час у тому сенсі, що організовується багато авіаперельотів у віддалені країни, споживач просто зобов'язаний скориста-

тися цією пропозицією, щоб не пропустити щось важливе. Тобто ця форма поєднання слів сприяє атрактивній функції, привертає увагу реципієнта та викликає в кожній людині різні емоції. У деяких, можливо, здивування або захоплення, в інших навіть роздратування та нерозуміння. Для когось це здається кумедним, а для когось це порушення літературних норм та стандартів. Філологи особливо обережно ставляться до таких поєднань, адже вважають, що такі блендингові одиниці можуть охопити нормальну та стандартизовану лексику.

Із соціолінгвістичного погляду бленди можуть бути пов'язані майже з усіма сферами життя суспільства: політикою, літературою, інформаційними технологіями, економікою, географією, мистецтвом, лінгвістикою, спортом, дозволенням, модою тощо, що має відображення в популярних медіа інтернету. Отже, бленди можуть бути частиною цілої низки дискурсів, що дозволяє їх поділити на групи, відповідно до їхньої дискурсивної ознаки. Сучасна інтернет-мова є основою середою формування блендів, особливо в сучасних умовах дистанційності. Ділові сайти, рекламні пости, технічні статті, політичні й фінансові інтернет-видання та газети, новини з медичної, фармацевтичної сфери, особливо розважальний контент формують сьогодні більшу частину гібридної лексики.

У дослідженні ми виокремили семантичний та лінгвопрагматичний аспекти блендів, класифікували їх за приналежністю до лексико-стилістичних груп та лексико-семантичних підгруп з урахуванням емотивної специфіки:

1. Розмовна лексика – слова, якими послуговуються мовці в щоденному, неофіційному спілкуванні в мережі Інтернет. До таких належать лексичні одиниці з виразними експресивно-оцінними позитивними і негативними значеннями, що мають літературно-нормативні відповідники, але їх оказіональність, новизна, нестандартність, до того ж ємність, додають їм узусної популярності. На відміну від мови дискурсів суто публіцистичного, політичного тощо, мова інтернету легка та зрозуміла. Це можна пов'язати з тим, що здебільшого забарвлення мови інтернету зумовлюють прості користувачі, висловлюючи свої думки на сайтах та форумах, у коментарях, тому розмовний дискурс дуже популярний в Instagram, Twitter, Facebook, Likely тощо. На основі опрацьованого корпусу блендів виділено такі лексико-семантичні підгрупи блендів інтернет-медійного узусу:

1.1. Соціальні мережі. Під час вивчення корпусу блендів соціальних мереж було виявлено, що лексема “selfie” є одним із найпопулярніших елементів блендингу, який має найвищий дериваційний потенціал. На основі моделі лексеми “selfie” з’явилося чимало похідних: *helfie* – *hairstyle* + *selfie* (фотознімок власної зачіски), *welfie* – *workout* + *selfie* (знімок власного тіла у тренажерному залі), *felfie* – *fake* + *selfie* (фейкове селфі, наприклад, на тлі зображення різних курортів, зроблене із ціллю похвалитися), *drelfie* – *drunken* + *selfie* (селфі напідпитку), *shelfie* – *shelf* + *selfie* (світлина книжкової полиці як демонстрація знань), *fatfie* – *fatal* + *selfie* (селфі, що призвело до гибелі автора), *relfie* – *relation* + *selfie* (фото із близькою людиною), *frielfie* – *friend* + *selfie* (селфі із друзями), *legsfie* – *legs* + *selfie* (фото ніг), *wealfie* – *wealthy* + *selfie* («заможне» фото на тлі коштовної автівки чи будинку), *flowfie* – *flower* + *selfie* (селфі із квітами). Лексема Twitter також дуже популярна серед блендів: *twitspeak* – *Twitter* + *speak* (власна мова Twitter), *Twitosphere* – *Twitter* + *sphere* (онлайн-спільнота користувачів Twitter), *tweltdown* – *Twitter* + *meltdown* (провальне, невдале висловлювання у Twitter), *twitaholic* – *Twitter* + *alcoholic* (той, хто має одержимість або виявляє нав’язливий інтерес до соціальної мережі Twitter). Серед найбільш популярних блендів соцмереж можна також виділити такі: *Instaholic* – *Instagram* + *alcoholic* (залежний від мережі Instagram), *gollowing* – *geo* + *following* (процес простеження інших користувачів соцмережі за географічною ознакою), *Faceboke* – *Facebook* + *poke* («підморгнути» комусь у Facebook), *sharent* – *share* + *parent* (батьки, які діляться занадто великою кількістю інформації про своїх дітей у соціальних мережах), *webisode* – *web* + *episode* (відеоролик, адаптований для трансляції через інтернет).

1.2. Розважальні інтернет-видання та блоги. Блог, або інтернет-щоденник, є персональним хронологічним журналом думок користувача, що публікується на вебсторінці. Основна функція блогу – це встановлення контактів із відвідувачами сайту. Зазвичай блогери (користувачі блогів) діляться своїми думками щодо тієї чи іншої проблеми, враженнями або спілкуються на різні теми. У межах цієї лексико-семантичної групи також можна простежити гіперо-гіпонімічні відносини таких дискурсивних узусів: а) зовнішність та характер: *podado* – *potato* + *dad* (непривабливий чоловік), *proteen* – *protein* + *teenager* («накачаний» підліток, який уживає протеїн), *beardruff* – *beard* +

dandruff (луна у вусах), *fempire* – *female* + *vampire* (жінка-вамп), *blong* – *blond* + *long* (світла та довга волосся); б) вид зайнятості / поведінки людини: *shopathon* – *shopping* + *marathon* (період часу, присвячений шопінгу), *staycation* – *stay* + *home* + *vacation* (відпустка вдома), *manterrupt* – *man* + *interrupt* (грубе переривання чоловіком розмови жінки), *correxting* – *correcting* + *text* (постійне редагування постів), *jazzercise* – *jazz* + *exercise* (тренування з фітнесу під джаз), *floordrobe* – *floor* + *wardrobe* (купа одягу на підлозі), *blook* – *book* + *blog* (книга, яку написав блогер); в) харчування: *bridorexia* – *bride* + *anorexia* (дієта нареченої перед весіллям для схуднення, щоб «натягти» на себе сукню), *beaulicious* – *beautiful* + *delicious* (опис страви, яка водночас смачна і красиво оформлена), *beerios* – *beer* + *cheerios* (вівсяні пластівці, залиті пивом замість молока), *pastability* – *pasta* + *possibility* (різноманітність пасту в меню ресторану), *deskfast* – *desk* + *breakfast* (сніданок на роботі), *vegeburger* – *vegetable* + *burger* (бургер для вегетаріанця), *ducken* – *duck* + *chicken* (качка, що фарширується куркою), *dwancery* – *dine* + *wine* + *dancery* (вечеря з вином і танцями); г) відносини та почуття: *chillax* – *chill* + *relax* (перестати нервувати), *crunk* – *crazy* + *drunk* (стан знервованості після вживання алкогольних напоїв), *tirangry* – *tired* + *angry* (втомлений та злий); ґ) шоу-бізнес: *brangelina* – *Brad* + *Angelina* (подружжя Бреда Пітта й Анджеліни Джолі), *glamazon* – *glamorous* + *amazon* (гламурна жінка), *dramality* – *drama* + *reality* (жанр, що поєднує в собі драму і реальність), *celebreality* – *celebrity* + *reality* (відеоблог про життя відомої особи).

1.3. Інтернет-реклама (сфера послуг, торгівля, бренди тощо): *Yumearth* – *yummy* + *Earth* (торгова марка органічних цукерок), *tagalog* – *magazine* + *catalog* (інтернет-каталог, у якому кожний товар «підсвічується» описом у разі наведення на нього курсором), *Cerail* – *cereal* + *serial* (кукурудзяні пластівці, які їдять під час перегляду серіалу), *Charmour* – *charming* + *armour* (торгова марка жіночої білизни), *Chewels* – *chew* + *jewels* (виробник жуйки), *Coffezilla* – *coffee* + *Godzilla* (дуже міцна кава), *dogloo* – *dog* + *igloo* (торгова марка будиночків для собак), *aquatatic* – *aqua* + *automatic* (пральна машина), *labourhood* – *labour* + *neighbourhood* (житловий район навколо бізнес-центру), *commershills* – *commercial* + *shills* (рекламування товарів чи послуг відомими людьми, якими останні не користуються).

2. Публіцистична лексика: характеризується логічністю, емотивністю, аксіологічністю,

і найголовніше – нормативністю. Блендинг задовольняє всі вимоги публіцистичного дискурсу, виконує функції особливого засобу виразності. Неможна недооцінювати лінгвокреативний потенціал блендів під час створення заголовків, де важлива ємність висловлювання і його красномовність. Також під час створення заголовків на основі блендів може бути реалізований принцип мовної економії, що дуже важливо для публіцистичного тексту. Англійські видання використовують бленди для позначення сфери впливу та цільової спрямованості: *edutainment* – *education* + *entertainment* (навчальна інформація, подана з гумором), *fanzine* – *fan* + *magazine* (журнал для фанатів), *sellathon* – *sell* + *marathon* (мелеаукція), *flabbergasterisk* – *flabbergast* + *asterisk* (знак оклику із зірочкою замість крапки – для більш високого ступеня вираження емоційності).

3. Ділова лексика: уживається в економічній, політичній, фінансовій та інших сферах. Лексика політичних текстів насичена так званими «живими» блендами, що відображають дійсність як таку. Бленди мають відтінок багатоплановості, надають тексту цілісності, метафункції, співвіднесеності із часом, дають можливість реципієнту самостійно декодувати зміст висловлювання, тим самим утворюють єдину смислову сітку тексту, де окремий зміст плавно перетікає в єдине ціле, що забезпечує генерацію сенсу: *Trumpuppet* – *Trump* + *puppet* (фанат політики Д. Трампа), *bullionaire* – *bullion* + *billionaire* (людина, що розбагатіла завдяки торгам на золотому ринку), *guestage* – *guest* + *hostage* (людина, яку не випускають на батьківщину), *fraudiense* – *fraud* + *audience* (неуважна аудиторія, зібрана для масовки), *Hungarican* – *Hungarian* + *American* (житель США з угорським корінням), *bigness* – *big* + *business* (великі корпорації), *Gritain* – *Great* + *Britain* (Великобританія).

4. Наукова термінологія та техніка – слова-гібриди вживаються на позначення нових явищ, винаходів, відкриттів тощо або, навпаки, для скорочення назв вже наявних і відомих термінів: *diabesity* – *diabetes* + *obesity* (зайва вага внаслідок діабету), *avgas* – *aviation* + *gasoline* (пальне для літаків), *biome* – *biological* + *dome* (ареал проживання біологічного виду): цю групу блендів можна розділити на назви тварин і рослин гібридів (*olivado* – *olive* + *avocado*). Варто зазначити, що такі бленди можуть мати варіювання залежно від

гендеру: *tigon* – *tiger* (м. р.) + *lion* (ж. р.) та *liger* – *lion* (м. р.) + *tiger* (ж. р.); назви суміжних наук (*reprography* – *reproduce* + *photography*) та назви речовин / матеріалів (*bitumastic* – *bitumen* + *mastic*). Щодо техніки, то значну частину блендів зумовив процес комп'ютеризації: *clicktionary* – *click* + *dictionary* (швидкий електронний словник), *computato* – *computer* + *potato* (не досить потужний комп'ютер).

Бленди – це не окремі номінації, а одиниці мови, які беруть участь у комунікації. Саме тому вважаємо важливим аспектом аналізу лексики її дослідження з погляду прагматичного аспекту, будь-яка семантична одиниця має прагматичну зумовленість. Кожна нова лексико-семантична варіація слова розширює його прагматику, бо розширюється і спектр ситуацій і контекстів його вживання, це свідчить про те, що бленди є семантично і прагматично маркованими одиницями на рівні дискурсу.

Висновки і пропозиції. Комунікація із цільовою аудиторією, спілкування зі споживачами інформації потребує максимального захоплення уваги адресата, інформаційної інтенції, комічності, емоційності тощо. Залежно від дискурсу і тематики медійного видання бленд-мейкери вдаються до реалізації концептуальних і структурно-семантичних модифікацій з урахуванням функціонування емоційно-оціночної сфери споживачів. Одними з основних емотивних засобів реалізації цих процесів в медіадискурсі є бленди, зокрема максимально неординарне скорочення імен або назв, створення лексичних інновацій на позначення нових понять, явищ, об'єктів тощо, які мають відповідати фонологічним правилам мови. Дослідження доводить, що блендингові одиниці, відповідаючи тенденції сучасної мови до раціонального скорочення й обмеження надмірних мовних засобів, виконують когнітивно-номінативну функцію та є осередками концентрації змісту, а саме емотивно-оцінного, тому відіграють важливу текстоутворювальну роль мовленнєвого продукту, зокрема в медійному дискурсі інтернету з метою впливу на реципієнта.

Перспектива дослідження полягає в тому, що представлені матеріали можуть стати основою для подальшого розроблення проблеми функціонування блендингових одиниць у різних мовах і дискурсах.

Список літератури:

1. Белькова Н. Метафорические бленды в теории концептуальной интеграции Ж. Фоконье и М. Тернера. *Вестник Бурятского государственного университета*. 2007. № 7. С. 212–215.
2. Болдырев Н. Когнитивная семантика. Введение в когнитивную лингвистику : курс лекций. Тамбов : Тамб. гос. ун-т, 2014. 236 с.
3. Вихованець І. Теоретична морфологія української мови. Київ : Пульсари, 2004. 398 с.
4. Кириллова Н. От медиакультуры к медиалогии. *Культурологический журнал*. 2011. № 4 (6). С. 6–16.
5. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації. Львів : Літопис, 2010. 537 с.
6. Медвідь О., Вашист К., Соломка А. Communicative and Pragmatic Functions of Lexical Blends in Advertising Discourse. *Філологічні трактати*. 2020. Т. 12. № 2. С. 68–75.
7. Олексенко В., Мартос С. Мовна гра як засіб сленгового словотворення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2008. Вип. VIII. С. 98.
8. Потапенко С. Сучасний англomовний медіадискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти : монографія. Ніжин : Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2009. 78 с.
9. Почепцов Г. Логика пропаганды или Новости без грима. *Media Sapiens*, 2015. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/logika_propagandy_ili_novosti_bez_grima/.
10. Різун В. Теорія масової комунікації. Київ : Просвіта, 2008. 260 с.
11. Слюсарева Н. Проблемы функционального синтаксиса современного английского языка : монографія. Москва : Наука, 1981. 206 с.
12. Таценко Н. Категорія емпатії крізь призму лінгвістичної емотіології. *Філологічні трактати*. 2015. Т. 7. № 3. С. 50–60.
13. Шевченко І. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. Харків : Константа, 2005. 21 с.
14. Herring S. New frontiers in interactive multimodal communication. *The Routledge handbook of language and digital communication* / A. Georgopoulou, T. Spilloti (Eds.). London : Routledge, 2015. URL: <http://info.ils.indiana.edu/~herring/hldc.pdf>.
15. Lemke Jay L. Multimedia and discourse analysis. *The Routledge Handbook of Discourse Analysis* / J. Gee, M. Handford (Eds.). New York : Routledge, 2012. P. 79–90.
16. Löwgren J., Reimer, B. Collaborative Media: production, consumption, and design interventions. Cambridge, MA : MIT Press, 2013.
17. Shostrom E. Man, the manipulator: The inner journey from manipulation to actualization. Nashville, TN : Abingdon, 2003. 256 p.
18. Zerfass A. Explaining trends in big data, stakeholder engagement and strategic communication. *European Communication Monitor – 2016*. Berlin : Quadriga Media, 2016.

Vashyst K. M., Serhiienko A. S., Hromova D. S. COGNITIVE-EMOTIONAL FUNCTION OF BLENDING UNITS IN INTERNET MEDIA

The article is devoted to the study and analysis of linguo-creative and cognitive-emotional features of blending units of modern English, in particular within the Internet discourse. For a long time, Internet discourse has attracted the attention of domestic and foreign linguists, but despite the large number of scientific works on Internet discourse, the correlation of such phenomena as cognition and emotionality in the creation of blending units, a means of influencing an addressee and a way to enhance the pragmatic and emotional potential of the texts of Internet media discourse, remain insufficiently studied by linguists.

Due to the simplicity and ease of their formation, lexical blends are popular because they are compact, but being capacious in their semantic content, they attract attention and have a vivid discourse conditionality, which provokes the authors to expand the taxonomy of Internet media blends.

The analysis of lexical blends is not possible without their cognitive understanding as decoders of world concepts. Cognitive approach to the phenomenon of blending presents blends as a source that preserves the process of human cognition of the world around and forms specific perception of it. Metaphorical thinking, which is under the influence of the sensory-emotional sphere of human, can be linguistically explicated by blending lexical units.

In modern linguistics, the shift of research interest center to the problems of mass discourse and texts is due to the need to study the process of dissemination of information and the influential potential of texts in this area. The ability to influence the mass consciousness, the implementation of the regulation of communicative behavior through information turns the media into effective manipulation of the cognitive and emotional sphere of a recipient with the help of lexical blending units, being attractive and extraordinary in their structure and semantics.

Key words: *Internet media discourse, blending, cognitive-emotional function, linguistic-pragmatic function, lexical-semantic group.*

Ведула В. В.Навчально-науковий центр мовної підготовки
Національної академії Служби безпеки України**ТЕКСТОВА СИТУАЦІЯ ЯК ФОРМАТ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЗНАНЬ
ПРО ПОРУШЕННЯ НОРМ ЕТИКИ В СУЧАСНИХ
АНГЛОМОВНИХ РІЗНОСТИЛЬОВИХ ДИСКУРСАХ**

У статті проаналізовано особливості текстового втілення етичного досвіду представників англomовної моральної традиції, які розглянуті крізь призму засобів його мовної репрезентації в публіцистичному, документальному та художньому дискурсах. Моральне знання та досвід перебування в ситуаціях, пов'язаних із порушенням норм етики, набуті представниками англomовної лінгвокультури, досліджено в термінах текстової ситуації як формату репрезентації знань про відповідні фрагменти дійсності.

Специфіка вербалізації морально значущих ситуацій у сучасних англomовних різностильових дискурсах визначається жанрово-стилістичними особливостями текстів, де ці ситуації предметно. Залежно від рівня об'єктивності та характеру відображення дійсності в текстах різних функціональних стилів англійської мови, окремі аспекти ситуації «Порушення норм етики» втілюються в досліджуваних дискурсах за допомогою різнорівневих засобів номінації.

Так, у газетно-публіцистичному дискурсі, спрямованому на достовірне відтворення подій та явищ об'єктивного світу, актуалізація окремих аспектів етичного досвіду відбувається переважно засобами прямої номінації. Для ситуацій, предметних у художньому дискурсі, який орієнтовано на здійснення естетичного та емоційного впливу на читача, характерним є зображення морально значущих ситуацій засобами образної номінації. Репрезентація ситуації «Порушення норм етики» в документальній прозі здійснюється засобами прямої та образної номінації, превалювання яких зумовлено жанровою специфікою текстів, де ці ситуації предметно.

Розбіжності у способах об'єктивації морально значущих ситуацій у сучасному англomовному газетно-публіцистичному, художньому та документальному дискурсах, демонструють відмінності у сприйнятті й осмисленні представниками англomовної лінгвокультури різних аспектів етичного досвіду, задаючи вектор їх інтерпретації адресатом.

Ключові слова: текстова ситуація, порушення норм етики, англomовна лінгвокультура, англomовний публіцистичний, документальний та художній дискурси.

Постановка проблеми. Успішна соціальна взаємодія представників спільної морально-культурної традиції не можлива без дотримання ними загальноприйнятих норм, стандартів та принципів поведінки, які є важливою частиною їхнього етичного досвіду [41, с. 5]. Основу останнього становить набуте в процесі розвитку індивідуальне та колективне моральне знання і розуміння того, що є добром і злом, правильним та неправильним, честю й гідністю, обов'язком, свободою, совістю, відповідальністю, нормою [42, с. 47; 46, с. 7].

Набуття знань про певну поведінку, в тому числі неетичну, відбувається не лише в результаті безпосереднього досвіду [12, с. 179; 19, с. 172], коли людина особисто бере участь у тій чи іншій ситуації, а й у процесі спостереження за іншими людьми, наприклад, інтерпретуючи текст чи дис-

курс [20, с. 18; 43, с. 187], в яких відображено когнітивний досвід людини [7, с. 19] та фіксовано опосередковану мовою інформацію про світ [3, с. 4].

Одним із форматів втілення знань, уявлень, а також особистого та спільного морального досвіду, надбаного представниками тієї чи іншої лінгвокультури, є **текстова ситуація** [7, с. 19]. Ця остання віддзеркалює структуроване знання про відповідний фрагмент дійсності за допомогою комплексу мовних засобів, зосереджених у композиційно та структурно цілісному фрагменті тексту або розосереджених у текстовій тканині [там само]. Жанрово-стилістичні особливості текстів, де ці ситуації предметно, зумовлюють певні розбіжності у способах та засобах втілення різних аспектів досвіду людини, в тому числі етичного,

зокрема і в сучасному англomовному дискурсі [2, с. 6; 3, с. 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Моделювання соціально-значущих аспектів дійсності в термінах текстових ситуацій неодноразово ставало предметом лінгвістичного дослідження [2, с. 79–155; 3, с. 3–17; 11, с. 177–180; 36, с. 11–134]. Так, досліджувалася специфіка текстового втілення ситуації зустрічі [36, с. 11–134], лінгвокогнітивні особливості варіювання текстових ситуацій «Злочин-відповідальність» [3, с. 3–17], «Соціальний захист» [2, с. 6], у різних функціональних стилях сучасної англійської мови [2, с. 6; 3, с. 7]. Крізь призму текстових ситуацій розглядався характер концептуалізації світу в художньому тексті поряд із засобами текстової експлікації знань про світ [11, с. 177–180].

Вивчення особливостей актуалізації знань про ситуації «Порушення норм етики» в англomовних різностильових дискурсах шляхом зіставлення семантики текстів, де ці знання опредметнено, дає змогу реконструювати різні аспекти етичного досвіду представників англomовної лінгвокультури.

Об'єктом нашого дослідження є текстова ситуація «Порушення норм етики», об'єктивована в сучасних англomовних різностильових дискурсах.

Предмет вивчення становлять семантико-когнітивні особливості актуалізації окремих аспектів етичного досвіду носіїв англійської мови, розглянуті з погляду сукупності засобів їх мовної репрезентації в публіцистичному, документальному та художньому дискурсах.

Постановка завдання. Мета статті – виявити особливості текстового втілення етичного досвіду учасників ситуації «Порушення норм етики» в зазначених англomовних дискурсах.

Для досягнення вказаної мети необхідним було розв'язання таких завдань: реконструювати структури концептуалізації досвіду, за посередництва яких різностильові англomовні тексти та дискурси співвідносяться з дійсністю, визначити особливості вербального втілення окремих фрагментів об'єктивної дійсності у форматі текстової ситуації «Порушення норм етики».

Виклад основного матеріалу. Інформація про різноманітні аспекти людського досвіду, у тому числі етичного, є занадто об'ємною та складною для сприйняття, запам'ятовування та подальшого використання [12, с. 85; 43, с. 187]. Тому отримані в різний спосіб та з різних джерел дані підлягають подальшій комплексній обробці [20, с. 12], в процесі якої, за припущенням когнітологів [12; 13; 15; 16; 22; 45; 40; 43], відбувається сег-

ментація безперервної послідовності реальних та об'єктивованих у тексті й дискурсі дій і подій [47, с. 126] та перетворення великих масивів інформації на придатний для користування людиною формат [45].

Так, у пам'яті людини формуються певні когнітивні структури, які забезпечують розуміння набутого нею індивідуального та/чи колективного досвіду, в тому числі етичного, у спрощеному вигляді [22, с. 174] і які є подібними до когнітивних структур, що утворюються в процесі інтерпретації тексту та дискурсу [7, с. 18; 40, с. 615; 43, с. 186]. Останні не лише фіксують знання про навколишню дійсність [6, с. 8; 20, с. 513], а й відображають особливості її осмислення та оцінки представниками лінгвокультури, мовою якої ці знання вербалізовано [8, с. 7; 20, с. 528].

Одним із форматів концептуалізації досвіду, за посередництва якого текст та дискурс співвідносяться з дійсністю, є **модель ситуації** або **ситуаційна модель** (a situation model) [12, с. 82; 47, с. 125–130; 50, с. 1028], у форматі якої структурується інформація про особливості взаємодії учасників спілкування в умовах реального часу та простору [18, с. 194; 27, с. 181] та акумулюється особиста практика перебування й участі комунікантів у подібних ситуаціях [12, с. 90].

При цьому спостерігається певна відповідність між фрагментами об'єктивної дійсності та їх ментальними і текстовими корелятами [1, с. 58–59; 7, с. 18; 27, с. 181; 20, с. 13; 43, с. 186–187; 47, с. 126; 50, с. 1028]. Вони співвідносяться в такий спосіб, що основні характеристики локалізованих у часі та просторі фрагментів предметної дійсності, тобто референтних ситуацій [14, с. 8], опосередковано, за посередництвом ситуаційних моделей [12, с. 84; 39, с. 368, 40, с. 614], мовними засобами втілюються в текстових ситуаціях [7, с. 18; 2, с. 31, 38; 3, с. 18; 11, с. 178].

Ситуаційні моделі та, відповідно, їх текстові відповідники є фрагментарними структурами [12, с. 89; 22, с. 173], тобто такими, що обмежуються конкретними часопросторовими параметрами, а також визначаються унікальними характеристиками учасників ситуацій і послідовністю здійснюваних ними дій та подій [12, с. 89; 50, с. 1029]. Епізодичність ситуаційних моделей зумовлюється нездатністю людського розуму охопити велику кількість наявних у реальних ситуаціях деталей та ознак, важливість яких визначається безпосередньо учасниками кожної конкретної ситуації [12, с. 89–90]. У той же час фрагментарність їх текстових корелятів

пояснюється неможливістю повної вербалізації усіх аспектів досвіду засобами тексту [9, с. 22; 20, с. 10; 24, с. 82], релевантність об'єктивації інформації в якому залежить від його жанрово-стилістичних та індивідуально-авторських особливостей [8, с. 7; 20, с. 513].

Повнота представленості окремих елементів тієї чи іншої ситуації об'єктивної дійсності в текстовій ситуації впливає на можливість або неможливість реконструкції цієї ситуації на основі одного окремого **тексту**. Останній у межах нашого дослідження розглядається не як інформаційно завершене [5, с. 12], відмежоване, замкнене в собі утворення [25, с. 582], а як відкрита в міжтекстовий простір сутність [35, с. 57], яка є відбитком процесу мовленнєвої творчості його адресанта [10, с. 130–131; 28, с. 192]. Тому відтворення не представлених або частково представлених компонентів реальної ситуації в її текстовому втіленні розглядається в ракурсі **дискурсу**, структура якого певним чином відображає послідовність об'єктивованих окремими текстами подій [12, с. 83] та який, слідом за В. Є. Чернявською, тлумачимо як сукупність тематично об'єднаних наявних та потенційно можливих текстів, кожен з яких ідентифікується як мовний корелят соціально-культурної практики [35, с. 58].

За такого підходу текстова ситуація і текст загалом розглядаються як видові щодо родового поняття дискурсу [17, с. 6; 31, с. 56], який виступає не пасивним носієм опредметненої в ньому інформації, а сприяє активному конструюванню форм когнітивної та комунікативної діяльності учасників спілкування за посередництва створених ними текстів [18, с. 200–201; 20, с. 527]. При цьому враховуються ті соціальні, психологічні та прагматичні характеристики ситуацій об'єктивної дійсності, які визначають поведінку її учасників [37, с. 36].

Здійснювана за посередництва текстів взаємодія комунікантів [17, с. 7] передбачає концептуалізацію (спрямовану на виділення мінімальних одиниць досвіду) [20, с. 319] та категоризацію (націлену на об'єднання одиниць досвіду, які виявляють подібність, у більш великі розряди) [там само] навколишньої дійсності адресантом текстового повідомлення [там само, с. 522], а також її інтерпретацію, тобто сприйняття та розуміння читачем того, що хотів повідомити йому автор [17, с. 8]. Забезпечуючи учасників спілкування альтернативними засобами вербалізації різних аспектів ситуацій об'єктивної дійсності [20, с. 522; 34, с. 34], кожна мова створює власний образ ментального світу

людей, який диктує носіям цієї мови певний спосіб та стиль сприйняття окремих явищ, у тому числі й ситуацій, пов'язаних із порушенням норм етики [20, с. 531; 49, с. 9]. Вибрані засоби вербалізації окремих аспектів ситуацій, об'єктивованих у семантиці сучасних англомовних різностильових дискурсів, задають вектор їх інтерпретації [20, 522; 17, с. 9], віддзеркалюючи результати індивідуального та колективного досвіду представників англомовної морально-культурної традиції [34, с. 32].

Конструювання подій та явищ об'єктивної дійсності, здійснюване комунікантами за посередництвом текстів, передбачає їх здатність по-різному сприймати та відтворювати ту саму ситуацію за допомогою різнорівневих засобів номінації [44, с. 435] та дескрипції [2, с. 79].

Залежно від вектора осмислення морально-значущих ситуацій у термінах англомовної моральної традиції, від комунікативних потреб та цілей учасників комунікації [там само], а також жанрово-стилістичних особливостей тексту чи дискурсу, де ці ситуації опредметнено [2, с. 6; 3, с. 7], окремі аспекти етичного досвіду, зокрема ті, що репрезентують інформацію про норми етики та їх порушення, можуть об'єктивуватися лексичними одиницями й іншими текстовими компонентами шляхом **позначення, зображення та вираження**.

Позначення окремих аспектів ситуацій «Порушення норм етики», здійснюється засобами прямої номінації, тобто словами та словосполученнями, що експліцитно вказують на такі порушення [38, с. 10]. До текстових компонентів, які **зображають** елементи досліджуваних ситуацій, належать прості та розширені дескрипції [2, с. 79], а також засоби образної номінації [29, с. 23] різних аспектів етичного досвіду. **Вираженню** певних аспектів ситуацій, пов'язаних з етичними нормами та їх порушенням, сприяють текстові елементи, які вказують на невербальну поведінку порушників або реакцію інших учасників ситуації на порушення за допомогою жестів, міміки та поз.

Виокремлення та аналіз текстових ситуацій «Порушення норм етики», представлених у сучасних англомовних різностильових дискурсах, дали змогу виявити певні відмінності у способах актуалізації окремих аспектів досліджуваних ситуацій у текстах різних функціональних стилів.

Так, у текстах газетно-публіцистичного стилю, які спрямовані на відтворення ситуацій об'єктивної дійсності з максимальною точністю [5, с. 115; 32, с. 114–115], об'єктивація різних аспектів етичного досвіду відбувається переважно засобами прямої номінації.

Як приклад, наведемо фрагмент статті “Katie Hill Is the First Millennial Lawmaker to Resign Because of Nudes. She Won’t Be the Last” (Кеті Гілл – перша, але не остання конгресвумен із покоління міленіалів, яка вимушена була подати у відставку через її фото в оголеному вигляді), де йдеться про норми професійної етики, зокрема ті, що регулюють робочі стосунки між керівником і підлеглими. Ці норми зазнали дещо іншого тлумачення під впливом популярного нині соціального руху #MeToo (#Я теж), завдяки якому багато людей змогли поділитися власним досвідом пережитого сексуального насильства та сексуальних домагань, наприклад:

*Hill’s case also illuminates the tricky nuances of workplace relationships in the #MeToo era. The cultural reckoning with sexual harassment has cast a pall over many workplace relationships, and especially those between a boss and a subordinate. According to **the new code of ethics**, consent is impossible when there is a power imbalance involved. But it’s worth noting that in Hill’s case, no victim has come forward to allege abuse [54].*

У наведеному фрагменті вказівку на норми етичної поведінки забезпечує терміносполучення «кодекс етики» (*code of ethics*), яке вживається в сучасній англійській мові на позначення будь-яких правил хорошої і поганої поведінки (“*a set of rules about good and bad behavior*”) [52]. Новизна норм, про які йдеться (*the new code of ethics*), пов’язана з модифікованим тлумаченням поняття згоди, наявність якої викликає сумнів (*consent is impossible*) у ситуації сексуальних домагань у контексті нерівних соціально-трудо-вих відносин (*when there is a power imbalance involved*), навіть коли жертва не заявляє про здійснене насильство (*no victim has come forward to allege abuse*).

На відміну від газетно-публіцистичного дискурсу, який орієнтований на безпосереднє інформування про події та явища об’єктивного світу [32, с. 127], ключовим засобом відтворення дійсності в художньому дискурсі, незалежно від жанру, є образність [1, с. 113], яка сприяє чуттєвому сприйняттю реальності [9, с. 349], здійснюючи естетичний та емоційний вплив на читача [1, с. 113; 21, с. 4].

Розглянемо текстову ситуацію, обіграну в політичному романі М. Добса “The Final Cut” (Остання гра), яка містить засоби образної маніфестації норм професійної етики членів британського уряду. На їх основі реконструюємо концептуально-образну метафоричну модель [23, с. 158;

41, с. 36], яка ґрунтується на осмисленні елементів етичного досвіду за аналогією з практикою поведінки в інших сферах буття [41, с. 36].

Метафоричне мапування (*metaphorical mapping*) [там само, с. 10], націлене на проектування ознак, якостей, станів та ситуацій зі сфери досвіду людини, осмисленої метафорично (царина джерела), на цільову концептосферу порівняння (царина мети) [там само, с. 37; 4, с. 148], не завжди усвідомлюється людиною [23, с. 186; 41, с. 33, 63]. Тому реконструкцію моделей образного осмислення етичного досвіду було здійснено нами на основі об’єктивованих у сучасному англійському тексті та дискурсі метафорично вжитих ключових слів [48, с. 14], наприклад:

Downing Street has a simple dress code. When you come in you should leave your principles at the door [55, p. 355].

Відповідно до метафоричної моделі, реконструйованої на базі наведеного епіграфу до одного з розділів роману, КОДЕКС ЕТИКИ, який регламентує правила достойної і неприйнятної поведінки, уподібнюється ДРЕС-КОДУ, що визначає форму та стиль одягу, рекомендовані для певних соціальних груп або для окремої нагоди (“*an accepted way of dressing for a particular occasion or in a particular social group*”) [51]. При цьому ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ асоціюються з ПРЕДМЕТАМИ ОДЯГУ (аксесуарами), відсутність або наявність яких визначає можливість окремої особи бути присутньою на певному заході або в певному соціальному оточенні. Так, відповідно до кодексу етики британського уряду, який метонімічно ототожнюється з вулицею Даунінг стріт (*Downing Street*), неподалік якої знаходиться будівля Британського парламенту, його членам рекомендовано не керуватися звичними етичними принципами, залишивши їх, ніби предмети одягу, біля дверей. Актуалізована в цьому епіграфі метафорична модель характеризує типову для політиків поведінку, коли останні дотримуються норм етичної поведінки в одних ситуаціях, нехтуючи ними в інших.

Ключовою ознакою документальної прози, аналізованої в цій статті, є суб’єктивний, хоча й фактографічний спосіб подання інформації [30, с. 88]. Проте, якщо в одних жанрах документалістики (наприклад, у мемуарах, записках, щоденниках, біографіях, автобіографіях) на перший план виходить достовірність відтворення ситуацій [26, с. 17], то в інших жанрах (таких як «невигадане» оповідання, документальна повість, документальний роман), де реальні події

відтворюються одночасно засобами художнього дискурсу та публіцистики, акцент зміщується в бік образного зображення дійсності [там само; 33, с. 132].

Наведений нижче фрагмент текстової ситуації, який є уривком з книги Джулі Берчл та Чеса Бердена "Not in My Name" (Не від мого імені), що належить до жанру документальної прози, ілюструє негативну реакцію представників англійської моральної традиції на гендерні порушення етики, позначену описом несхвального жесту. У фокусі текстової ситуації засудження лицемірства удавано добродесних натуралів (*goody-goody straight boys*), які публічно виявляють стурбованість проблемами людей нетрадиційної сексуальної орієнтації (*who are the most hung up about gay people*), а насправді є найбільш недоброчливими до них (*consequently most spiteful towards us*), наприклад:

*In my experience, it is the middle-class goody-goody straight boys who are the most hung up about gay people and consequently most spiteful towards us, albeit in a more subtle and sly way. [...] Not that I'm going prudish on them, of course. I just wish they'd stop **finger-wagging** at others in public while shagging left, right and center in private!* [56, с. 12–14].

Неприхильне ставлення представників традиційної сексуальної орієнтації (*straight boys*) до тих, хто виявляє нетерпимість до геїв (*at others*), демонструє погрожування вказівним пальцем (*finger-wagging*) – жест, який означає осуд ("to

wag a finger – to shake your finger from side to side or up and down, often because you do not approve of something") [53].

Висновки і пропозиції. Вивчення особливостей текстового втілення знань про ситуації «Порушення норм етики» в сучасних англійських дискурсах дозволяє відтворити специфіку окремих виявів етичного досвіду представників англосаксонської моральної традиції. Залежно від жанрово-стилістичних особливостей тексту чи дискурсу, де досліджувані ситуації предметно, інформація про норми етики та їх порушення актуалізується в них засобами прямої або образної номінації.

Розбіжності у способах об'єктивації морально значущих ситуацій у сучасному англійському газетно-публіцистичному, художньому та документальному дискурсах зумовлено рівнем автентичності та характером відображення актуалізованих у них фрагментів дійсності, демонструючи відмінності у сприйнятті та осмисленні представниками англійської лінгвокультури різних аспектів етичного досвіду та задаючи вектор інтерпретації вербалізованого в тексті морального знання.

Перспективи подальших досліджень ситуації «Порушення норм етики» пов'язані із визначенням усього комплексу чинників варіювання досліджуваних ситуацій у сучасних різностильових дискурсах із метою систематизації інформації про уявлення, якими послуговуються носії англійської мови, вибираючи ту чи іншу модель поведінки або приймаючи рішення стосовно її етичності чи неетичності.

Список літератури:

1. Арнольд И. В. Стилистика. Современный английский язык : учебник для вузов. 7-е изд. Москва : Флинта: Наука, 2005. 384 с.
2. Багумян О. В. Текстова ситуація «Соціальний захист»: лінгвокогнітивний аспект (на матеріалі різностильових англійських текстів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2004. 248 с.
3. Барба Л. В. Лінгвокогнітивні особливості текстової ситуації «Злочин-відповідальність» у різних функціональних стилях сучасної англійської мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 1999. 19 с.
4. Белехова Л. І. Аналогове мапування у поетичному тексті (на матеріалі американської поезії). *Вісник Житомирського державного педагогічного університету ім. І. Франка*. 2001. № 8. С. 148–152.
5. Валгина Н. С. Теория текста : учебное пособие. Москва : Логос, 2004. 280 с.
6. Воробйова О. П. Когнітологія як експериментальний міф: методики концептуального аналізу тексту. *Актуальні проблеми філологічної науки* : тези III Всеукраїнської науково-практичної конференції, Дніпропетровськ, 8–9 грудня 2011 року. Дніпропетровськ : ДНУ, 2011. С. 8–10.
7. Воробьева О. П. Текстовая номинация в ракурсе когнитивной лингвистики. *Языковая категоризация (части речи, словообразование, теория номинации)* : материалы Круглого стола, посвященного юбилею Е. С. Кубряковой по тематике ее исследований. Москва : ИЯ РАН, 1997. С. 18–20.
8. Воробьева О. П. Художній текст: у пошуках метаметоду інтерпретації. *Англїстика та американїстика*. 2013. Вип. 10. С. 7–11.
9. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. Москва : Издательство литературы на иностранных языках, 1958. 458 с.
10. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : КомКнига, 2006. 144 с.

11. Гладь С. В. Типологія текстових ситуацій (у контексті концептуалізації світу). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Філологія*, 2013. Вип. 17. С. 177–182.
12. Дейк Т. А. ван, Кинч В. Стратегии понимания связного текста. *Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 23. Когнитивные аспекты языка*. Москва : Прогресс, 1988. С. 153–211.
13. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация. Москва : Прогресс, 1989. 312 с.
14. Долинин К. А. Интерпретация текста. Москва : Просвещение, 1985. 287 с.
15. Жаботинская С. А. Ономаσιологические модели и событийные схемы. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2009. № 837. С. 115–123.
16. Жаботинская С. А. Лингвокогнитивный поход к анализу номинативных процессов. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2010. № 928. С. 6–20.
17. Жаботинская С. А., Лещенко А. В. Концептуальная модель дискурса. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2014. № 1124. С. 6–15.
18. Красных В. В. Основы психолингвистики и теории коммуникации : Курс лекций. Москва : Гнозис, 2001. 270 с.
19. Кубрякова Е. С. Категоризация мира: пространство и время (вступительное слово). *Когнитивная семантика: материалы второй международной школы-семинара по когнитивной лингвистике* / под. ред. Е. С. Кубряковой, О. В. Александровой. Тамбов : Изд-во ТГУ, 2000. С. 3–14.
20. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Рос. академия наук. Ин-т языкознания. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
21. Кухаренко В. А. Интерпретация текста : учеб. пособие. Москва : Просвещение, 1988. 192 с.
22. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи: Что категории языка говорят нам о мышлении / пер. с англ. И. Б. Шатуновского. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 792 с.
23. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем / под. ред. А. Н. Баранова. Москва: Едиториал УРСС, 2004. 256 с.
24. Левицкий А. Э. Роль ситуации в процессе понимания лексических единиц. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*, 2012. Том 15. № 2. С. 81–87.
25. Лотман Ю. Текст у тексті. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. Марії Зубрицької. 2-е вид., доповнене. Львів : Літопис, 2002. С. 581–595.
26. Местергази Е. Г. Художественная словесность и реальность (документальное начало в отечественной литературе ХХ века) : автореф. дис. ... докт. филол. наук : 10.01.08. Москва, 2008. 49 с.
27. Морозова Е. И. Інтеракційний фрейм як структура комунікативно релевантного знання: теоретичний та дидактичний аспекти. *Сучасні фундаментальні теорії та інноваційні практики навчання іноземній мові у вузі* : колективна монографія / за ред. В. Г. Пасинки. Харків, 2013. С. 177–190.
28. Мороховский А. Н., Воробьева О.П., Лихошерст Н. И., Тимошенко З. В. Стилистика английского языка. Киев: Главное издательство издательского объединения «Вища школа», 1984. 235 с.
29. Рут М. Э. Образная номинация в русском языке: монография. Екатеринбург: Издательство Уральского университета, 1992. 148 с.
30. Савельева Е. А. Между литературой и журналистикой: нон-фикшн в зарубежном и отечественном литературоведении. *Вестник Череповецкого государственного университета*. 2018. № 2. С. 85–91.
31. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : монографія / за ред. В. Різуна. Київ : Національний університет ім. Тараса Шевченка, 2002. 392 с.
32. Стилистика и литературное редактирование / под ред. В. И. Максимова. Москва : Гардарики, 2005. 651 с.
33. Сусллова Н. В. Нон-фикшн и собственно документальная проза в литературном процессе России 2000-х годов. *Известия Гомельского государственного университета имени Ф. Скорины*. 2015. № 1 (88). С. 130–134.
34. Тураева З. Я. Лингвистика текста: Лекции. Санкт-Петербург : Образование, 1993. 38 с.
35. Чернявская В. Е. Фантомы и синдромы дискурсивной парадигмы. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2014. № 1 (038). С. 54–61.
36. Чугу С. Д. Функционально-семантические особенности темпоральных показателей текста (на материале текстовых ситуаций встречи) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Киев, 1989. 171 с.
37. Шевченко И. С., Морозова Е. И. Дискурс как мыслекоммуникативное образование. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2003. № 586. С. 33–38.
38. Харитончик З. А. Лексикология английского языка : учеб. пособие. Минск : Высшая школа, 1992. 229 с.
39. Fecica A. M., O'Neill D. K. A step at time: preliterate children's simulation of narrative movement during story comprehension. *Cognition*. 2010. Vol. 116, No. 3. P. 368–381.

40. Guo Y., Shao Z., Hua N. Automatic text categorization based on content analysis with cognitive situation models. *Information Sciences*, 2010. Vol. 180. No. 5. P. 613–630.
41. Johnson M. *Moral Imagination. The Implication of Cognitive Science for Ethics*. Chicago : The University of Chicago Press, 1993. 283 p.
42. Johnson M. *Morality for Humans: Ethical Understanding from the Perspective of Cognitive Science*. Chicago : The University of Chicago Press, 2014. 261 p.
43. Johnson-Laird P. N. Mental models and thought. *The Cambridge Handbook of Thinking and Reasoning*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. P. 185–208.
44. Langacker R. W. Cognitive grammar. *Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* / ed. by D. Geeraerts and H. Cuyckens. Oxford : Oxford University Press, 2007. P. 421–462.
45. Minsky M. *Emotion Machine: Commonsense Thinking, Artificial Intelligence, and the Future of the Human Mind*, 2007. URL: <http://video.mit.edu/search/?q=minsky&x=0&y=0> (accessed September 12, 2007)
46. Rich K. L. Introduction to Ethics. *Nursing Ethics: Across the Curriculum and Into Practice*, 4th edition, 2018. P. 1–28.
47. Speer N. K., Zacks J. M. Temporal changes as event boundaries: Processing and memory consequences of narrative time shifts. *Journal of Memory and Language*, 2005. Vol. 53, No. 1. P. 125–140.
48. Steen G. Finding metaphor in discourse: Pragglejass and beyond. *Culture, Language and Representation*. Amstrdam : VU University of Amsterdam, 2007. Vol. 5. P. 9–25.
49. Wierzbiska A. *English: Meaning and Culture*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 352 p.
50. Zwaan R. A. Situation models, mental simulations, and abstract concepts in discourse comprehension. *Psychonomic Bulletin and Review*, 2016. No. 23. C. 1028–1034.
- Список джерел довідкової літератури:
51. CD. Cambridge Dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення: 09.08.2020).
52. MWD. Merriam-Webster Dictionary. URL: <http://www.merriam-webster.com/dictionary/> (дата звернення: 09.08.2020).
53. OLD. Oxford Learners Dictionary. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com> (дата звернення: 09.08.2020).
- Список джерел ілюстративного матеріалу:
54. Alter C. Katie Hill Is the First Millennial Lawmaker to Resign Because of Nudes. She Won't Be the Last. *Time*. October 30, 2019. URL: <https://time.com/5712395/katie-hill-resigns-nude-photos/>
55. Dobbs M. *The Final Cut*. Illinois : Sourcebooks, 2014. 454 p.
56. Burchill J., Newkey-Burden Ch. *Not in My Name. A Compendium of Modern Hypocrisy*. London : Virgin Books, 2009. 194 p.

Veduta V. V. TEXTUAL SITUATION AS A FORMAT OF REPRESENTING KNOWLEDGE ON ETHIC NORMS VIOLATIONS IN PRESENT-DAY MULTISTYLE ENGLISH DISCOURSE

This paper addresses the specificity of textual manifestations of ethical experience pertaining to Anglophone moral tradition viewed through its representation in journalistic, fictional and documentary discourse. Moral knowledge and experience related to ethical norms violations, gained by representatives of Anglo-Saxon linguistic culture, are studied in terms of textual situation as a format of knowledge, representing respective fragments of reality.

The specificity of verbalizing morally significant situations in contemporary multistyle English discourse is determined by the genre and stylistic features of texts where these situations are objectified. Depending on the level of objectivity and the way in which reality is reflected in various functional styles of modern English, certain aspects of "Violation of ethics" situations are represented in the studied discourse via different nomination means.

Thus, in journalistic discourse aimed at authentic manifestation of real world events and phenomena, aspects of ethical experience are predominantly verbalized through direct nomination. In fictional discourse focused on exerting aesthetic and emotional impact on the reader, morally significant situations are mainly depicted via figurative nomination. In documentary prose "Violation of ethics" situations are marked by both direct and figurative nominations, the prevalence of which being determined by the genre specificity of texts, where such situations are represented.

The variability of ways related to representing morally significant situations in present-day English journalistic, fictional and documentary discourse reflect the variability of ethical experience perception and conceptualisation, characteristic of English-speaking linguistic culture, thus setting the vector of their interpretation by the addressees.

Key words: *textual situation, ethical norms violation, Anglo-Saxon linguistic culture, English journalistic, fictional and documentary discourse.*

Веракшич Т. В.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЯ ЖІНОК У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ПРОСТОРИ

Статтю присвячено виявленню лексико-граматичних характеристик мовлення жінок у сучасному німецькому публіцистичному просторі (на матеріалі восьми інтерв'ю, які були виокремлені з онлайн-версій німецьких періодичних видань "Frankfurter Allgemeine Zeitung" та "Zeit Online"). У науковій розвідці встановлено, що питання гендерної рівності та поваги між чоловіками та жінками як ніколи гостро постало у XXI столітті. Стрімкий розвиток суспільства, розширення соціальних норм і рамок, а також значний зріст ролі жінок у сучасній науковій спільноті не лише сприяють процесу нівелювання гендерного розподілу ролей, а і привертають досить значну увагу науковців зі всіх сфер наукового пізнання. З'ясовано, що сучасний етап розвитку лінгвістичної науки визначає за необхідне дослідження саме гендерного аспекту мови, оскільки він неабияк впливає не лише на внутрішньолінгвістичні процеси, але і на функціонування й особливості сучасного соціокультурного дискурсу. Дуже важливо також розуміти, що необхідно ставити собі за мету не визначення якогось гендеру як такого, що домінує в лінгвістичному середовищі, а концентруватись на тому, які лексичні, граматичні, стилістичні засоби мовного вираження представники кожного гендеру обирають та повсякчас використовують. Дослідження особливостей жіночої мови саме на матеріалі публіцистичних джерел є досить доцільним, оскільки публіцистика прямо впливає на формування мовної поведінки середньостатистичної людини, яка може запозичувати деякі комунікативні та мовні патерни безпосередньо з публіцистичних джерел. У процесі дослідження виявлено, що характерними особливостями для жіночої мови є значне вживання фразеологізмів та сталих виразів, символічних та художніх конструкцій, термінів і англіцизмів, а також високий рівень мовної стандартизації.

Ключові слова: гендер, жіноча мова, лексика, граматики, комунікативна поведінка, стандартизація.

Постановка проблеми. Сучасний світ не стоїть на місці, а разом із ним розвиваються і різноманітні культури по всьому світу, а також мови. З'являються нові слова, граматичні норми, запозичуються нові слова та терміни. Зважаючи на це, можна стверджувати, що зі зміною мови як такої змінюється і комунікативна поведінка її носіїв. Проблема вивчення особливостей мовлення чоловіків і жінок стоїть надзвичайно гостро в сучасному світі гендерної рівності та стирання гендерних меж.

Німецька мова – це одна з міжнародних мов та друга за поширеністю в Європі, а тому можна сміливо стверджувати, що вона стрімко розвивається, оскільки на розвиток мови впливає все: від наукового прогресу до соціальних змін. Питання вивчення особливостей саме жіночої мови є також животрепетним, тому що з розширенням кордонів, які існували в суспільстві, для жінок розширюється і поле можливостей, у яких вони можуть себе реалізувати. Закономірно, що такий процес

приводить до збільшення кількості фахівчинь у різних сферах, які не лише послуговуються німецькою мовою, а і безпосередньо змінюють її.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових розвідок вітчизняних лінгвістів, які розглядали питання гендерних розбіжностей у комунікативній поведінці, зокрема вивчення мовлення жінок, немає вичерпних досліджень. Однак на особливу увагу заслуговують праці таких науковців: Є. М. Бакушевої, Є. І. Гапової, Є. І. Горошко, Н. Н. Розанової, А. В. Кириліної, С. Дебра.

Постановка завдання. *Метою* статті є виявлення й аналіз лексико-граматичних особливостей мовлення жінок у сучасному німецькому публіцистичному просторі.

Для досягнення окресленої мети потрібно розв'язати такі завдання:

1) дослідити сучасний німецький публіцистичний простір, проаналізувати його на предмет особливостей жіночої комунікативної поведінки;

2) вивчити лексичні та граматичні особливості сучасної німецької жінки в німецькому публіцистичному просторі;

3) охарактеризувати лексико-граматичні особливості мовлення жінок у сучасному німецькому публіцистичному просторі.

Об'єктом дослідження є комунікативна поведінка сучасних німецьких жінок у публіцистичному просторі, а **предметом** аналізу – лексико-граматичні особливості їхнього мовлення.

Виклад основного матеріалу. Ще на початку дослідження необхідно звернути увагу на відмінності між поняттями «стать» та «гендер» (*der Sexus* та *das Genus* відповідно), оскільки в сучасний період емансипації проблема їхньої відмінності стоїть вкрай гостро. Згідно з німецькомовним словником Duden Online термін *der Sexus* означає природну стать людини і може також називати біологічну стать. Термін *der Sexus* визначає набір природних особливостей людини, які вона отримує з народження [7]. Також досить важливе визначення поняття «стать», подане в «Оксфордському словнику»: «Будь-хто із двох категорій (чоловік чи жінка), до числа яких належать усі люди та більшість живих істот на основі того, які вони мають репродуктивні функції» [8]. Очевидним є факт, що коли ми говоримо про термін *der Sexus*, або ж «стать», то в цій парадигмі розглядаємо саме біологічні відмінності між чоловіками та жінками.

На противагу терміну «стать» у сучасному світі виступає термін «гендер», який вказує вже на відмінності між чоловіками та жінками в соціальному плані. У словнику Duden Online подано таке визначення поняття «гендер»: «Гендер – це статева ідентичність людини в контексті соціальних взаємодій (тут говоримо про самосвідомість, самооцінку та рольову поведінку в суспільстві)» [7]. Необхідно також надати визначення Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо того, що ж таке гендер: «Гендером є роль, сформована соціально, така модель поведінки, діяльності і особливості, які суспільство вважає доречними для чоловіків та жінок» [14].

У сучасний період розквіту емансипації та феміністичного руху дискусія довкола відмінності біологічної статі та гендеру постійно розширюється та стає все більш актуальною. Причиною можна вважати те, що та частина суспільства, яка не може прийняти свою біологічну стать і має проблеми із власною статевою ідентифікацією, має змогу нині виконати так званий «гендерний перехід». У такому разі людина переймає

соціальні ролі й особливості протилежної статі і починає функціонувати в суспільстві як особа того гендеру, який був обраний самостійно. У разі гендерного переходу не є важливою біологічна стать людини, важливим є лише те, як людина себе самоідентифікує.

Тож необхідно підкреслити, що у статті під словом «жінки» розуміємо всіх тих осіб, які гендерно ідентифікують себе жінками, незважаючи на біологічну стать.

Незважаючи на зростання тенденцій рівноправ'я в усіх сферах життя, дослідники все ще вказують на нерівномірне представлення людей чоловічого та жіночого гендерів у сучасній мові. Більшість мов світу є андроцентричними, тобто орієнтованими на чоловіка, отже, вони фіксують світ із чоловічого погляду. На це може вказувати, наприклад, те, що більшість слів, які призначені бути звертанням до групи людей, чоловічого роду. У такій мовній моделі жіноча комунікативна поведінка не є нормою, вона протиставляється традиції, тобто чоловічій мові.

Потрібно пам'ятати, що в мові відбиваються всі види стереотипів та упереджень, які формуються в суспільстві, хоча сама мова і підтримує їх. Чим вищий рівень розвитку окремого суспільства, тим менш чітко можна простежити статеву диференціацію в тій мові, яка це суспільство обслуговує [1, с. 32–36]. Зважаючи на це, можемо вважати, що статева диференціація в німецькій мові не може мати аж надто чіткого вираження, оскільки німецьке суспільство може по праву вважатись одним із найбільш розвинених у світі. Проте, навіть з огляду на високий рівень розвитку суспільства в Німеччині, деякі особливості в комунікативній поведінці жінок усе ж наявні.

У статті під час вивчення особливостей жіночої мови найбільше уваги приділяємо лексичним та граматичним особливостям, оскільки вони є досить помітними та значними.

Однією з досить характерних лексичних особливостей сучасної мови німецьких жінок є те, що вони сміливо та вміло користуються термінологією своєї галузі, наприклад:

Es ging mit einer Recherche über ein Produkt los: den Relaxer, ein chemisches Mittel, das schwarze Frauen zum Glätten ihrer Haare verwenden, eine weitverbreitete Methode / Усе почалося з дослідження одного продукту: релаксатора, хімічної речовини, яку темношкірі жінки використовують для випрямлення волосся, усесвітньо поширений метод [4].

Es gibt die sogenannte Neuroplastizität / Існує так звана нейропластичність [11].

Der Körper versucht, die Selbsthitze loszuwerden, indem die Durchblutung der Haut verstärkt wird / Організм намагається позбутися самонагрівання за допомогою збільшення притоку крові до шкіри [5].

Варто зазначити, що також досить поширеним та характерним для лексичного аспекту комунікативної поведінки німецьких жінок є використання фразеологізмів, сталих виразів. Наведемо приклади:

Besser ist es, Schritt für Schritt einzelne Etappenziele zu erreichen / Буде краще досягати цілей поетапно, крок за кроком [11].

Wir stehen aber nicht unter dem Druck, schnell zu wachsen / Проте ми не стоїмо під тиском необхідності зростати швидко [4].

Es lässt sich schlecht denken und arbeiten, wenn einem das Blut in den Adern gerinnt / Працювати і думати вдається надзвичайно важко, коли у твоїх жилах холоне кров [11].

Wir behalten die Situation natürlich im Auge / Звичайно ж, ми стежимо за ситуацією [9].

Подібно до використання сталих виразів жінки досить часто вдаються до вживання образних та символічних конструкцій різних видів. За приклад таких конструкцій вважаємо:

Ich würde mich langweilen, wenn wir nur in unseren ethnischen Schubladen stecken geblieben, und ich habe mit meiner Kunst lange daran gearbeitet, einen Ausweg zu finden / Я би занудилась, якби ми так і залишались схованими в нашій етнічній шухляді і за допомогою свого мистецтва я багато працювала над тим, щоб знайти вихід із цієї ситуації [12].

Wir wollen einen Raum schaffen, ohne erhobenen Zeigefinger / Ми хочемо створити такий простір, у якому на нас би не вказували пальцем [4].

Vielleicht ist das nur eine romantische Hoffnung von mir, aber ich kann mir vorstellen, dass sich diese kommerzielle Vereinnahmung des Fußballs irgendwann totläuft und die Fans sich davon abkehren / Можливо, це лише моє романтичне сподівання, проте я можу собі уявити, що цей комерційний захват футболу колись зникне і фанати від цього віддаляться [9].

Оскільки «фразеологізми є яскравим прикладом культурного надбання етносоціуму, своєрідним показником ментальності, інтелектуальних цінностей, побуту, звичаїв, історії носіїв певної мови» [2, с. 65], така досить поширена тенденція до вживання сталих виразів, образності та символізму в жіночій мові може вказувати на те, що

жінки люблять виражатись досить експресивно та дещо поетично, додаючи у свою повсякденну мову стилістично забарвлені елементи.

Ще однією досить важливою лексичною особливістю, яку було виявлено у процесі дослідження, є досить значне вживання жінками англіцизмів. Під англіцизмом у роботі розуміємо, услід за В. А. Котвицькою, «запозичену із британської чи американської англійської мови одиницю (слово, комбінації слів) різних ступенів освоєності» [3, с. 247]. Наприклад:

So kam ich darauf, dass es keine Publikation für schwarze Frauen gibt, die Bereiche wie Lifestyle, Gesundheit oder Gesellschaft und politische Themen umfasst / Так я прийшла до того, що немає жодного видання для темношкірих жінок, яке б охоплювало такі теми, як спосіб життя, здоров'я суспільства чи політика [4].

Sie müssen neben dem Homeoffice das Homeschooling ihrer Kinder hinbekommen / На додаток до роботи з дому їм доводиться займатись ще і дистанційним навчанням дітей [11].

Wir haben fest zugeschriebene Positionen mit Blick aufs Spielfeld, aber wir können nicht wie gewohnt nach einem Spiel in der sogenannten Mixed-Zone Spieler und Trainer interviewen / Ми маємо спеціально відведені для нас місця з видом на поле, але ми не можемо брати інтерв'ю у тренерів та гравців у змішаній зоні, як це було раніше [9].

Така тенденція до вживання англіцизмів у німецькій мові вказує на те, що мова не є статичним явищем, вона постійно змінюється, у ній постійно з'являється щось нове. Однією з ознак постійного розвитку мови є, серед іншого, інтернаціоналізми та запозичення з інших мов.

Отже, можемо зазначити, що жінки часто використовують стилістично забарвлені елементи для яскравішого самовираження та більш широкого донесення своєї думки, а також із легкістю оперують термінами та повсякчас використовують лексику, яка прийшла в німецьку з англійської.

Із граматичного погляду жіноча мова виявилась досить нейтральною, проте у процесі дослідження нам усе ж вдалося виявити одну, але дуже значну особливість, яку не можна випускати з уваги.

Напевно, найбільш помітною та значною особливістю є стандартизованість жіночої мови. Жінки здебільшого користуються досить офіційною мовою, майже не дозволяють собі скорочень та нецензурної/неформальної лексики. Деякі дослідники вважають, що така схильність до стандартизації мови вказує на те, що у процесі комунікації жінки намагаються закріпити

свій соціальний статус. Уважається, що є деякий взаємозв'язок із мовними варіантами, яким віддають перевагу жінки, та сукупністю культурних значень, у число яких входять формальність, увічливість, поступливість. Інакше кажучи, така комунікативна поведінка є аспектом загальної культурної моделі поведінки, яка вважається прийнятною в суспільстві [10, с. 123–137]. Прикладом такої стандартизації можуть слугувати:

Da muss ich Ihnen widersprechen / У цьому разі я мушу Вам заперечити [10].

Das glaube ich nicht / Я в це не вірю [6]

Ja, mir fällt es nicht leicht, diesen Widerspruch zu erklären / Мені нелегко вдається пояснити цю суперечність [15].

Висновки і пропозиції. У процесі дослідження виявлено, що жіноча мова має особливості, проте натепер вони стають менш значимими та помітними. Така тенденція свідчить про те, що жіноча мова вже не є «слабкою» чи «неофіційною» мовою, як уважалось у лінгвістиці раніше. Гендерні рамки досить сильно знівельовались і в мовознавстві.

Проте все одно необхідно виділити виокремлені нами особливості жіночої мови. Отже, з лексичного погляду важливими особливостями можна назвати:

- часте вживання жінками термінології тієї сфери, експерткою в якій є жінка;
- значне використання сталих та фразеологічних виразів;
- образність та символічність висловлювань;
- уживання англіцизмів.

Щодо граматичного аспекту, то єдиною, але все ж таки досить значною особливістю жіночого мовлення є прагнення до стандартизації та використання правильних граматичних форм.

Уважаємо подальші дослідження даної теми надзвичайно актуальними, оскільки як у суспільстві, так і в лінгвістичній спільноті все ще наявні деякі гендерні стереотипи, які не завжди позитивно впливають на образ жінки в науці та суспільстві загалом. За допомогою сучасних досліджень такі стереотипи можна розв'язати й укорінити в суспільстві нове розуміння гендерних питань розбіжностей між чоловіками та жінками.

Список літератури:

1. Бакушева Е. М. Особенности эмоциональной речи мужчин и женщин. *Язык и эмоции* : сборник научных трудов. Волгоград : Перемена, 1995. С. 32–36.
2. Котвицька В. А. Особливості семантичної адаптації та функціонування англіцизмів у сучасній німецькій публіцистиці. Мовні і концептуальні картини світу. 2013. Вип. 43 (2). С. 246–251. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mikks_2013_43%282%29_39.
3. Надточій К. А., Лазебна О. А. Щодо проблеми класифікації фразеологізмів у сучасній німецькій мові. *Молодий учений*. 2019. № 6 (1). С. 65–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_6%281%29_16.
4. Ameri-Siemens A. Wie politisch können Haare sein? *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 2021. URL: <https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/interview-mit-der-rosamag-gruenderin-ciani-sophia-hoeder-17411349.html>.
5. Bei Hitze schadet es nicht, mal eine Mahlzeit ausfallen zu lassen. *Zeit Online*. 2021. URL: <https://www.zeit.de/zeit-magazin/wochenmarkt/2021-06/essen-hitze-appetit-getraenke-wasser-energie-ernaehrungswissenschaft>.
6. Djahangard S. Viele Menschen verbringen mehr Zeit im Job als mit dem Partner. *Zeit Online*. 2021. URL: <https://www.zeit.de/arbeit/2021-01/prekaere-arbeit-prekaere-liebe-christine-wimbauer-mona-motakef-soziologie-beziehung>.
7. Duden – Deutsches Universalwörterbuch. Mannheim : Bibliographisches Institut.
8. Gender. *Oed.com*. Oxford English Dictionary, 2010. Web. 2. Feb. 2013.
9. Keller M. Das Problem mit der angemessenen Distanz. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 2021. URL: <https://www.faz.net/aktuell/feuilleton/medien/wm-2022-in-qatar-moderatorin-jessy-wellmer-im-gespraech-17372791-p2.html>.
10. Pontius J., Uken M. Natürlich gibt es kein Recht auf Billigfleisch. *Zeit Online*. 2021. URL: <https://www.zeit.de/wirtschaft/2021-04/julia-kloekner-lebensmittel-massentierhaltung-tierwohl-label-gruene-eu>.
11. Stark M. Selbst die Fleißigsten haben Zweifel. *Zeit Online*. 2021. URL: <https://www.zeit.de/2021/26/homeoffice-lockdown-leistung-psyche-evelyn-albrecht>.
12. Timm T. Ein schönes, gruseliges Chaos. *Zeit Online*. 2021. URL: <https://www.zeit.de/2021/23/karawalker-kunst-usa-sklaverei-rassismus-kunstmuseum-basel>.
13. Trudgill P. Sociolinguistics. An introduction. Middlesex, 1974. 184 p.
14. What Do We Mean by “sex” and “gender”? *World Health Organization*. 2013. Web. 30. Feb. 2013. URL: <http://www.who.int/gender/whatisgender/en/>.
15. Würfel C. Ich wurde für ihn unsichtbar. *Zeit Online*. 2021. URL: <https://www.zeit.de/2021/26/ddr-gastarbeiter-alina-simmelbauer-vater-suche>.

Verakysch T. V. LEXICAL AND GRAMMATICAL FEATURES OF WOMEN'S SPEECH IN CONTEMPORARY GERMAN JOURNALISM

The article discusses the lexical and grammatical peculiarities of women's speech in contemporary German journalism (on eight interviews extracted from the online versions of the German periodicals Frankfurter Allgemeine Zeitung and Zeit Online).

The issue of gender equality and respect between men and women has become more acute than ever in the twenty first century. The rapid development of society, the expansion of social norms and frameworks, as well as the significant increase in the role of women in the modern scientific community not only contribute to the process of levelling the gender distribution of roles, but also attract quite a lot of attention of scientists from all areas of scientific knowledge. Linguists are not standing aloof from this problem and are actively studying the differences in male and female speech from a linguistic point of view. The modern stage of linguistic science development determines the necessity of studying the gender aspect of language, as it influences not only intralinguistic processes, but also the functioning and features of modern socio-cultural discourse. It is also very important to understand that it is necessary not to aim at identifying any gender as dominant in the linguistic environment, but to focus on what lexical, grammatical, stylistic means of linguistic expression representatives of each gender choose and constantly use. It is worth adding that all such research is extremely important not to be carried out in isolation from the communicative and pragmatic context.

The communicative behaviour and speech patterns of men and women play an extremely important role in the process of establishing and changing the linguistic norm. The research of features of women's language exactly on the material of journalistic sources is quite reasonable, as journalism directly affects the formation of speech behavior of an average person, who can borrow certain communicative and linguistic patterns directly from them.

The article considers lexical and grammatical features of modern women's speech from different spheres of public life and analyses them. The study reveals that the characteristic features of women's speech are the significant use of phraseology and stable expressions, symbolic and artistic constructions, terms and Anglicisms, as well as a high level of linguistic standardisation.

Key words: *gender, women's speech, vocabulary, grammar, communicative behaviour, standardisation.*

УДК 821.111'2'367.622/.625'37'42:821(410)“17/19”[045]
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/20>

Горченко О. А.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ

У статті розглянуто лексико-семантичний склад індивідуально-авторської картини світу на основі британського художнього дискурсу. Проаналізовано основні теоретичні методи і класифікації у працях дослідників цієї тематики. Опрацьовано наукові праці щодо теоретичної частини опису семантичного простору. Вибрано нейтральні твори британських авторів із метою отримання точніших статистичних результатів для епохи XVIII–XXI століть для моделювання авторської картини світу. Поділено лексико-граматичні групи (далі – ЛГК) дієслів, іменників, прикметників, прислівників на лексико-семантичні класи та створено власні класифікації на базі лексики досліджуваних творів. За критерієм частотності вживання виокремлено основні ЛСК дієслів, іменників, прикметників, прислівників британського художнього дискурсу XVIII–XXI століть. Класифіковано та розглянуто 25 ЛСК дієслів, 33 ЛСК іменників, 26 ЛСК прикметників, 6 ЛСК прислівників. Виділено домінуючі ЛСК дієслів у британському художньому дискурсі: «фізіологічна/фізична дія», «буття/існування», «комунікація/спілкування/інтернет», «рух/спортивна діяльність», «розумово-ментальна дія», «модальність», «емоційно-психічний стан», «ставлення/відносини»; ЛСК іменників: «ментальна сфера», «фізіологічні особливості людини», «професія/звання/титул», «час», «приміщення/простір/предмети», «спілкування/комунікація», «частини тіла», «емоційно-чуттєва сфера»; ЛСК прикметників: «опис предмета/простору/матеріалу», «позитивна/негативна ознака предмета», «опис кількості/ваги», «опис комунікативно-соціального простору», «опис фізіологічного розвитку/потреб», «опис схожості/приналежності»; ЛСК прислівників «часу», «способу дії», «місця/напряму», «повтору/частотності».

Ключові слова: семантичний простір, індивідуально-авторська картина світу, художній дискурс, лексико-семантичний клас, лексико-граматична група, кількісні дані.

Постановка проблеми. Дослідження семантичного простору нерозривно пов'язане із системами структуризації лексики як із граматичного, так і з семантичного аспектів в індивідуально-авторській картині світу. Існує безліч дискусійних теорій і підходів до опису авторської картини світу. Нами опрацьовано останні дослідження у цій науковій галузі щодо теоретичної частини опису семантичного простору. У практичній частині вибрано нейтральні твори британських авторів для отримання достовірних статистичних результатів для епохи XVIII–XX століть.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглянуто та проаналізовано праці таких дослідників, як А. Вежбицька, Н. Г. Єсипенко, Ю. І. Головащенко, М. В. Ковалюк, Л. Мунтян. У кожного науковця виділено і досліджено різні методи і підходи щодо класифікацій, що стало основою нашої розробленої сітки лексико-семантичних класів іменників, прикметників, дієслів і прислівників.

Постановка завдання. Метою статті є побудова семантичного простору за допомогою дослі-

дження лексико-семантичних класів іменників, прикметників, дієслів та прислівників у британському художньому дискурсі. Застосовано статистичні дані досліджуваних творів та створено порівняльний аналіз на основі частотності вживання даних лексико-семантичних класів.

Виклад основного матеріалу. Основою нашого дослідження є лексико-семантичні класи (далі – ЛСК) дієслів, іменників, прикметників, прислівників. З метою доцільної і повної класифікації даних ЛСК нами проаналізовано та зроблено порівняльний аналіз різних підходів, на основі яких змодельовано власні класифікації [9–13]. Отримано такі вихідні дані: 25 ЛСК дієслів, 33 ЛСК іменників, 26 ЛСК прикметників, 6 ЛСК прислівників. Спираючись на фактичне вживання ЛСК дієслів у британському художньому дискурсі, поділяємо їх на 25 ЛСК:

1. Комунікація/спілкування/Інтернет.
2. Рух/спортивна діяльність.
3. Розумово-ментальна дія.
4. Фізіологічна/фізична дія.

5. Емоційно-психічний стан.
6. Ставлення/відносини.
7. Буття/існування.
8. Пошук/розвиток.
9. Церковно-релігійна діяльність.
10. Дії природних явищ/рослин/тварин.
11. Модальність.
12. Зміна стану.
13. Звукові/світлові ефекти.
14. Розташування.
15. Освітня діяльність.
16. Початок/кінець дії.
17. Переміщення в просторі.
18. Наповнення/спустошення простору.
19. Фіксація.
20. Політична/юридична діяльність.
21. Фінансова/економічна діяльність.
22. Дозвілля/мистецтво/театр.
23. Службова діяльність/послуги.
24. Організаційні дії.
25. Медична/косметична діяльність.

За статистичними даними досліджуваних творів нами виділено 33 ЛСК іменників:

1. Національна символіка/етнічна приналежність.
2. Фізична діяльність/спорт.
3. Світлові/звукові явища.
4. Емоційно-чуттєва сфера.
5. Частина тіла.
6. Рух/переміщення.
7. Економіко-правова сфера / грошові одиниці.
8. Приміщення/простір/предмети.
9. Індустрія/інструменти/енергетика.
10. Характер особистості.
11. Тваринний/рослинний світ.
12. Фізіологічні особливості людини.
13. Існування/перебування.
14. Міра/кількість/вимір.
15. Засоби зв'язку/телекомунікації.
16. Медицина/косметологія.
17. Спілкування/комунікація.
18. Продуктивна/деструктивна діяльність.
19. Документообіг.
20. Час.
21. Природні явища/стихії/об'єкти.
22. Освітньо-культурний простір.
23. Церква/релігія.
24. Професійна/службова діяльність.
25. Мистецтво.
26. Будівлі.
27. Професії/звання/титул.
28. Їжа/кулінарія.
29. Зовнішність/гардероб.
30. Сім'я/родина.

31. Ментальна сфера.
32. Адміністративні/територіальні одиниці.
33. Транспорт/інфраструктура.

Серед ЛСК прикметників описано за 26 ЛСК, які є основою британського художнього дискурсу.

1. Позитивна/негативна ознака предмета.
 2. Опис негативних/позитивних емоцій.
 3. Рухово-просторовий опис.
 4. Опис модальності.
 5. Часові ознаки.
 6. Опис фізіологічного розвитку/потреб.
 7. Ознаки характеру особи.
 8. Опис зміни стану.
 9. Опис комунікативно-соціального простору.
 10. Опис освітньо-культурної сфери.
 11. Опис кількості/ваги.
 12. Опис зовнішності.
 13. Опис звукових/світлових явищ.
 14. Опис предмета/простору/матеріалу.
 15. Опис продуктивної/деструктивної дії.
 16. Опис кольору.
 17. Опис економічно-правових відносин.
 18. Опис церковної сфери.
 19. Опис природних явищ.
 20. Опис професійної діяльності.
 21. Опис національно-територіальних ознак.
 22. Опис ментально-розумових здібностей.
 23. Опис рятувальної/медичної сфери.
 24. Опис їжі.
 25. Опис тривалості/послідовності дії.
 26. Опис схожості/приналежності.
- ЛСК прислівників займає лише 6 ЛСК.
- 1) способу дії;
 - 2) причини/наслідку;
 - 3) повтору/частотності;
 - 4) часу;
 - 5) міри/кількості;
 - 6) місця/напряму.

Такі ЛСК дієслів у британському художньому дискурсі є домінуючими в більшості авторів досліджуваних творів: «фізіологічна/фізична дія» (4596), «буття/існування» 7481, «комунікація/спілкування/Інтернет» (3518), «рух/спортивна діяльність» (2492), «розумово-ментальна дія» (2366), «модальність» (1945), «емоційно-психічний стан» (1391), «ставлення/відносини» (1361) [1–8].

Натомість серед ЛСК іменників варіюють такі категорії ЛСК: «ментальна сфера» (3042), «фізіологічні особливості людини» (2566), «професія/звання/титул» (1955), «час» (1881), «приміщення/простір/предмети» (1869), «спілкування/комунікація» (1653), «частини тіла» (1608), «емоційно-чуттєва сфера» (1507) [1–8].

Структуризація частотності ЛСК прикметників містить дещо зміни категорії ЛСК, на відміну від іменників: «опис предмета/простору/матеріалу» (1192), «позитивна/негативна ознака предмета» (1168), «опис кількості/ваги» (1161), «опис комунікативно-соціального простору» (1026), «опис фізіологічного розвитку/потреб» (683), «опис схожості/приналежності» (635) [1–8].

ЛСК прислівників є найменш вживані й ідентичні практично у всіх авторів, розглянутих у науковому доробку: «часу» (1647), «способу дії» (2719), «місця/напряму» (556), «повтору/частотності» (513) [1–8].

Яскравими прикладами є такі уривки з вибраних нами творів: I considered it a narrative of facts, and discovered in it a vein of interest deeper than what I found in fairy tales: for as to the elves, having sought them in vain among foxglove leaves and bells, under mushrooms and beneath the ground-ivy mantling old wall-nooks, I had at length made up} my mind to the sad truth, that they were all gone out of England to some savage country where the woods were wilder} and thicker, and the population more scant; whereas, Lilliput and Brobdnag being, in my creed, solid parts of the earth's surface, I doubted not that I might one day, by taking a long voyage, see with my own eyes the little fields, houses, and trees, the diminutive people, the tiny cows, sheep, and birds of the one realm; and the corn-fields forest-high, the mighty mastiffs}, the monster cats, the tower-like men and women, of the other [2, c. 20].

“Ah! my dear, as Perry says, where health is at stake, nothing else should be considered; and if one d is to travel, there is not much to choose between forty miles and an hundred. Better not move at all, better stay in London altogether than travel forty miles to get into a worse air. This is just what Perry said. It seemed to him a very ill-judged measure”. Emma's attempts to stop her father had been vain; and when he had reached such a point as this, she could not wonder at her brother-in-law's breaking out [3, c. 82].

And who among the company at Monseigneur's reception in that seventeen hundred and eightieth year of our Lord, could possibly doubt, that a system rooted} in a frizzled hangman, powdered, gold-laced, pumped, and white-silk stockings, would see the very stars out! Monseigneur having eased his four men of their burdens and taken his chocolate, caused the doors of the Holiest of Holiests to be thrown open, and issued forth. Then, what submission, what cringing and fawning, what servility, what abject humiliation! [1, c. 94].

In the meantime, Berenice's mother had arrived in Chicago, and both Berenice and Cowperwood,

in their different ways, made clear to her what had happened and how from now on they were all to be joined in this new and possibly troublesome relationship. Although at first, and in the presence of Berenice, Mrs. Carter did indulge in some tears – based principally on self-criticism of her past, which, as she truly enough insisted, was the real cause of her daughter's present course – nevertheless she was by no means so reduced as her quite unstable conscience at times made her believe. For, after all, she reflected, Cowperwood was a great man, and, as he himself now stated to her, Berenice would not only inherit a goodly portion of his estate, but if Aileen died, or granted him a divorce, he would most certainly marry her [4, c. 43].

She'd gone down and come back with a tray with the tea on it. But on the tray too, of course, though he hadn't noticed when she'd put it down on the floor on her side of the bed, must have been that letter, taken from her bag in the kitchen [5, c. 74].

His car was already pulled up to Marjorie's spindly fountain and a face at the double-glazed oriel window above the front door had registered his presence before the second thoughts overwhelmed him. He should have telephoned before arriving. The fiction that he was welcome to drop in at any time, because he was family, could only be maintained as long as he never took Marjorie at her word [6, p. 94].

When at last they came, it was together; seven or eight women, Caroline Clairmont, wife of the sign-maker, amongst them. A ninth, arriving somewhat behind the group, remained outside, her face almost touching the window, and I recognized the woman in the tartan coat [7, c. 34].

My first call of the day involves stopping outside one of these walls. There is a small green door in the wall and, next to it, a discreet keypad upon which, if you possess the secret knowledge, you can enter a five-digit code which admits you to this earthly paradise. I have been coming here every day for fourteen months but I have not yet been told the code [8, c. 243].

Висновки та пропозиції. Варто зазначити, що на основі статистичних даних і детальної наукової розвідки сутності дослідження семантичного простору нами розроблено, структуровано та проаналізовано чималу кількість ЛСК британського художнього дискурсу. Виділено домінантні та найменш частотні вживання цих ЛСК у вибраних творах зі статистичними показниками, а також наведено приклади вживання з уривків досліджених творів. Перспективним є подальше глибоке дослідження цих ЛСК у статистичному векторі безпосередньо автора твору індивідуально для моделювання мовної картини світу.

Список літератури:

1. Charles Dickens. *A Tale of Two Cities*. CreateSpace Independent Publishing Platform, 2016. 330 p.
2. Charlotte Bronte. *Jane Eyre*. London : Createspace Independent Pub, 2010. Penguin Classics, 2001. 330 p.
3. Jane Austen. *Emma*. London : Wordsworth Editions, 2000 (Complete and Unabridged edition). 358 p.
4. Theodore Dreiser. *The Stoic*. London: Doubleday and Company, 1947. 310p.
5. Graham Swift. *Wish you were here*. London : Scribner UK, 2011. 352 p.
6. Helen Simonson. *Major Pettigrew's Last Stand*. London : Random House Trade, 2011. 384 p.
7. Joanne Harris. *Chocolat*. London : Black Swan, 2007. 384 p.
8. Jonathan Coe. *Number 11*. London : Viking, 2015. 368 p.
9. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание / Пер. с англ., отв. ред. М. А. Кронгауз, вступ. ст. Е. В. Падучевой. Москва : Русские словари, 1996. 416 с. ISBN 5-89216-002-5.
10. Головащенко Ю. Лексико-асоціативні групи в семантичному 00 просторі романів Джона Максвелла Кутзее. *Південний архів. Філологічні науки*. 2017. Вип. 66. С. 116–121. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pafn_2017_66_28
11. Єсипенко Н. Г. Вербальний профіль і концептуальна структура англосаксонських культурних концептів. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Сер. : Філологія*. 2012. Т. 15, № 2. С. 187–189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknlu_fil_2012_15_2_24
12. Ковалюк М. В. Лексико-семантичні класи супровідних іменників до лексеми-імені концепту LANGUAGE у британському публіцистичному дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2017. Вип. 26(2). С. 36–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2017_26%282%29_13
13. Мунтян Л. В. Семантичні класи дієслів в актуалізації концепту globalisation у науковому дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2014. Вип. 42. С. 112–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2014_42_35

Horchenko O. A. LEXICO-SEMANTIC ASPECT OF AUTHOR'S PICTURE OF THE WORLD

The article considers the lexical and semantic composition of the individual author's picture of the world on the basis of British artistic discourse. The main theoretical methods and classifications in the works of researchers on this topic are analyzed. Scientific works on the theoretical part of the description of semantic space are processed. Neutral works by British authors are selected to obtain more accurate statistical results for the era of XVIII–XXI centuries to model the author's picture of the world. The lexico-grammatical groups (LGK) of verbs, nouns, adjectives, adverbs are divided into lexico-semantic classes and own classifications are created on the basis of the vocabulary of the studied works. According to the criteria of frequency, the main LSK verbs, nouns, adjectives, adverbs of the British artistic discourse of the XVIII–XXI centuries are distinguished. 25 LSK verbs, 33 LSK nouns, 26 LSK adjectives, 6 LSK adverbs were classified and considered. The dominant LSK of verbs in British artistic discourse: “physiological / physical action”, “being / existence”, “communication / internet”, “movement / sports activity”, “mental action”, “modality”, “emotional-mental state”, “attitude / relationship”; LSK nouns: “mental sphere”, “physiological features of human”, “profession/title”, “time”, “room/space/objects”, “communication”, “bodyparts”, “emotional-sensorysphere”; LSK adjectives: “description of the object / space / material”, “positive / negative feature of the object”, “description of quantity / weight”, “description of communicative and social space”, “description of physiological development / needs, description of similarity / affiliation”; LSK adverbs “time”, “mode of action”, “place / direction”, “repetition / frequency”.

Key words: semantic space, individual-author's picture of the world, artistic discourse, lexical-semantic class, lexico-grammatical group, quantitative data.

Gurbanova Gulnara

orcid.org/0000-0003-1206-3909

Azerbaijan University of Languages

FUNCTIONAL CHARACTERISTICS AND CLASSIFICATION OF ENGLISH SLANGS

The term slang is an expressive and emotional vocabulary of spoken language that is far from the norms of literary language. This term is most commonly used in English. Slang makes up 1/3 of the words used in the spoken language. There are a number of hypotheses about the origin of the term slang. There is a hypothesis that the word "slang" is an acronym for "beggars' language" or "rogues' language". In these expressions, the suffix of the first word is combined with the second word, and the last syllable of the second word falls. The twentieth and early twenty-first centuries were very interesting not only for historians, but also for linguists. The social causes of changes in language and the consequences of these changes have been of interest to modern linguists. The study of the term slang has been one of the topics of interest to linguists. The term slang began to be widely used in English lexicography in the early 19th century. The etymology of this term is very controversial, and linguists who have studied it have not given an exact definition of the term. The vocabulary of the language is divided into two groups: literary language and non-literary language. Non-literary language includes professional words, vulgarisms, jargons and slangs. Words denoting a profession are words used by small groups of people united around the same profession. Vulgarism is a rude word used by people from the lower classes (prisoners, drug dealers, the homeless, etc.). Jargonisms are incomprehensible secret words used by social groups united by common interests. Slangs are words that violate language norms. Slangs are very expressive, sarcastic, words used in everyday life. Slangs are words and phrases that are formed within different social groups, reflecting the activities of these social groups. These words, used by everyone, retain their emotionality. In this regard, the topic is relevant. The purpose of the research is to study slang in more detail, to eliminate some gaps in the research, to conduct a comparative analysis of slang in the relevant field.

Key words: *slang, thematic classification, characteristics, household slang, culinary slang, musical slang.*

Introduction. Slang is used in different situations in society, it is used to show sincerity to the interlocutor. Slang can both attract and alienate people. Slang can be used a lot in the social groups they have been working on for a certain period of time, or vice versa, it can become obsolete after a certain period of time. Just as everything has changed in modern times, so has language. Words and phrases are simplified and shortened to save time. That is why slang is gaining momentum in our time. Due to its accuracy and content, the use of slang in colloquial language is even more preferred. It is impossible to give up a slang that accurately and completely reflects a certain idea during the conversation. Although the topic is busy, it remains relevant because it has not been studied in depth.

Purpose and tasks of the research. The purpose of the research is to study slang in more detail, to eliminate some gaps in the research, to conduct a comparative analysis of slang in the relevant field.

Scientific novelty of research. The etymology of this term is very controversial, and the study of linguistics and the justification of its classification are scientifically innovative and relevant, as the linguists who study it do not give an exact definition of this term

Methods and sources of research. The issues raised in advance determine the methods of classification of slangs. Historical-comparative and comparative-contrastive methods are used. As a source, historical and modern terminological dictionaries are used, especially dictionaries related to slang terminology.

A review of recent research and publications. The term slang began to be widely used in English lexicography in the early 19th century. The etymology of this term is very controversial, and linguists who have studied it have not given an exact definition of the term. There are many English and Russian language sources on this topic. However, several

of them were used in the study of the article. These sources are: C. Kensler. SAT Math Mania [1]; C. R. Parker. Under Wrapped: A Novel [2]; E. Partridge. Slang to-Day and yesterday [3]; A. Singmin. Practical Audio Amplifier Circuit Projects [4]; Гальперин И. Р. «О термине «сленг» // Вопросы языкознания» [5]; Хомяков В. А. «Введение в изучение сленга –основного компонента английского просторечия» [6].

The main material. Slang in English is classified according to the thematic principle as follows:

1. Slangs about human characteristics.
2. Slang about people's professions and activities.
3. Culinary slang.
4. Slang for music, dance, parties and ceremonies.
5. Household slang.
6. Slang used by young people.

The slang included in these groups are themselves divided into subgroups. Slangs about human characteristics are divided into body parts, slang about insanity and madness, fraud, sincerity, wealth, greed, friendship, love, difficulty, and body parts. Slang about people's professions and activities is divided into slang about police, detectives, prisoners, theft, trade, crime and criminals, information transfer. Food, drink, drunkenness refers to culinary slang. Slang for death is slang for ceremonies. Household slang includes: slang for women, girls, marriage, money, housing.

Music, dance, parties and ceremonies are a part of human life. There are a number of slangs for music, dance, parties and ceremonies in English, and these slangs are mainly used by the younger generation. These slangs are also closely connected with the culture of the country, because music and dance are one of the spectators of the culture of each country. There are many interesting slangs about music in English. Although the slang "808" looks like an ordinary figure, in fact, this slang refers to the Roland T R-808 drum. Created in the 80s of the twentieth century, this musical device began to be widely used in electronic music and hip-hop genres. It also refers to the bass sound coming from a stereo music device. "Air guitar" is a two-word composition that slang mimics the way a person plays the guitar while dancing. You've seen them before – guitar wannabes playing air guitar [4, p. 137].

"Blast" was a slang used both as a verb and as a noun. It is used in the sense of playing loud music like a verb. Like the noun, it is used in the sense of a deafening sound. The Boy Band is a group of only boys. In today's popular boy bands – the Backstreet Boys and 'N Sync-about a third of the band members have gone down the [1, p. 108].

"Bubblegum pop" is a popular pop music among young people. Bands such as Britney Spears, ABBA, and Backstreet Boys performed the most songs in this genre. High-spirited songs belong to this genre of music.

"To bust", "flow" slang means to say rap. The cover song is performed by another singer. Crunk slang is used both as a noun and as a verb. The genre of music, which is a combination of hip hop and electro genre when used as a noun, is used in the sense of dancing in a certain style when used as a verb. "Cut" is a slang word. Deck slang is used in the sense of a disc, a music device that reads a disc. The "Directioner" slogan refers to One Direction fans. Fans of this group know more about the band members than the band members know about themselves. The DNB slang was an acronym. This slang was an acronym for drum and bass. This slang also expresses a style of electronic music. The concept of releasing music albums is expressed by the phrase "drop". A memorable song or piece of song is expressed by the slang "earworm". The slang "emo" was used both as an adjective and as a noun. When this slang is used as an adjective, it expresses an extremely emotional and melodramatic meaning. When used as a noun, it means an emotional music genre. "'Front" has several meanings, but in terms of music, it means to be the leader of the band, the main performer of the band. Funk is a genre of music in English. This genre of music was created in the 60s of the XX century on the basis of a mixture of African and American music. Sometimes singers pretend to be playing a musical instrument, especially a guitar. It is expressed by the English word "gack". There is a type of hip-hop genre called "gangster rap". This style was popularized in the 1980s, and the songs were dedicated to the hard life in the African-American ghetto [6, p. 81]. G-rap is an abbreviation for gangster rap. The slang "Hair Band" meant a glamorous metal rock band. The members of this group all had long hair and teased each other. Rock and heavy metal rock performers danced with their heads rough as they sang on stage. This action is expressed by the phrase "headbang". Hickhop slang is a genre of music. This music genre is a combination of country and hip-hop music genres. "Hit it" slang also applies to music slang. The meaning of this slang is "it's time to play music". In English, the word song is expressed by the syllables "jam", "joint", "track". The slang word "jam out" is a verb and is used in two senses. The first meaning is to play music with enthusiasm, and the second meaning is to move the body to the sounds of music. Karakoist slang is a corrective slang. Informs the karaoke

performer. The word “selector” refers to a person who chooses music for a DJ. The word “supergroup” means a music group, and its members are already popular in other groups.

There are also many slang words about dance in English. “Boogie”, “boogy”, “bust a groove” are used in the sense of dancing.

He didn't want to bust his groove with a sudden interruption, so he strolled casually toward the sunroom, his hands planted behind his back [2, p. 149].

Breakdance is a type of dance. This type of dance is widespread among young people. “Break” is a slang verb and means to play breakdance. The phrase “Bust a move” is used in two senses. The first means to dance, and the second means to do a great dance. The concept of good dancing is expressed in English as “cut a rug”. “Dance up on” is a complex slang and means to dance close to each other. The slogans “get (one's) groove on” and “get (one's) swerve on” mean to dance funny. Ghost ride the whip means to move next to or on a moving car. Currently, people and even celebrities make and post such videos on a number of social networks. Pogo slang means to dance, but this dance is not an ordinary dance, it means to jump and dance. Dancing to Ska music is expressed by the slang “scan”. “Slam dance” is a compound slang verb. It means pushing and colliding and dancing.

Meetings are divided into types depending on the purpose, time and place. Meetings are available in English. The ABC party is a party where people wear nothing but clothes. This meeting is called “ABC party”. Blowout means a big party, and kick back means a small social party. The Bof slang was apparently an acronym. This slang is a combination of the capital letters of the words “birds of feather”, which means a meeting organized to exchange views. Although the slang word “do” is similar to a verb means a face-to-face meeting, and “get-together” means a social meeting. The “Presser” slang is a corrective slang and means a press conference. The word “rager” also means assembly. However, unlike regular gatherings, large gatherings of high school or college students gather at home, drink alcohol, and the house is turned upside down, ending with the arrival of the police. “Safety meeting” means a serious meeting, during which consultants and clients come together to address health and safety issues. If there are more men than women in a party, it is referred to as “sausage fest”, “sausage party” or “sword fight”.

1. mingle – dance.
2. prom – dance night.

3. prom – trotter – a student girl who goes to many dances; a student who is actively involved in public life

4. scrim – a well-organized dance.
5. scronch – to dance.
6. session – a dance or public meeting.
7. shake – to dance.
8. shake a wicked (mean) calf, hoof or leg – to dance, to like to dance.
9. slow drag – boring dance.
10. step out – go to the dance.
11. showstorm – a meeting organized for the reception of drugs.
12. tea party – a meeting organized to take a drug called marijuana.
13. doe – a woman who is alone at a party or dance.
14. blow out – evening party.
15. fight – evening party.

Each country has its own wedding and mourning ceremonies. The country's ancient traditions can be seen in these ceremonies. The English dictionary contains many words and phrases related to these ceremonies. The history of word signs expressing mourning in the lexical layer of the English language is very old. The ceremonial lexicon observed in the English dictionary covers more weddings and funerals. Wedding is one of the oldest traditions in the life of all peoples of the world. There are interesting slang about these ceremonies in English [3, p. 110].

“Hit on” means to flirt with someone, to have romantic feelings for someone. The “Player” slang was negative. It means a man in a relationship with several women. “Knocked up” is not a good expression, it means unplanned and unwanted pregnancy. It is not right to say this slang to pregnant women. “Pop the question” means to propose marriage. If the management of the family belongs to a woman, then the phrase “wear the pants in the relationship” is used. Old Flame means ex-boyfriend. “Splice” and “step off the carpet” are synonymous with “marriage”. The slang words “Walk down the aisle”, “getting hitched”, “tying the knot”, and “getting married” are synonymous with marriage.

I reached port on Saturday last; I've got leave of absence for eight weeks, and before that time has expired, I hope, with your permission to get spliced to Sophia [5, p. 24].

1. step off the carpet – to get married.
2. speak (one's) piece – to propose marriage.
3. rob the cradle – to date or marry someone who is much younger.
4. tied – to be married.

5. Mister Right or Mister Big – the most important person in a place or organization.

Death means the end of every living thing. The English dictionary contains a number of words and phrases that replace the words death, dying, dead. There are slang words in the language that replace concepts such as death, death. Many of these slangs were of complex composition. “Step off the deep”, “end, strike bedrock”, “turn up (one’s) toes” are synonyms of “step off”.

1. Brown bread – dead.
2. Bought the farm – died.
3. Croak – to die.
4. Food for worms – A dead human being.
5. Go home in a box – to die and be shipped home.
6. Kiss one’s arse goodbye – fawn over.
7. One’s number is up – the time has come when someone is doomed to die.
8. Peg out – to die.
9. Sleeping with the fishes – to be killed and the body hidden from the public.

10. Swim with concrete shoes – to be killed by a gangster.

11. Take a dirt nap – to die.

12. Take a last bow – to die.

13. Tango Uniform – (military) broken and cannot be fixe.

14. Toaster Bath – committing suicide

Conclusions. When researching slang, the main focus is on why people use slang in conversation. To show that they belong for the main reasons, not to use excessive expressions and clichés. They also use slang to demonstrate their language skills, as in modern society it is not considered insulting to use slang in conversation. On the contrary, the correct use of slang is an indicator of cultural level. The use of slang is a manifestation of a concept such as intercultural communication. When listing the features of slang, which is a separate layer of spoken language, it can be concluded that it is difficult to study slang units from the linguistic point of view. These difficulties arise when translating slangs from one language to another.

References:

1. Kensler C. SAT Math Mania. Simon & Schuster, 2000. 132 p.
2. Parker C. R. Under Wrapped: A Novel. Strebor Books, 2015. 289 p.
3. Partridge E. Slang to-Day and yesterday. London, 1960.
4. Singmin A. Practical Audio Amplifier Circuit Projects. Newnes; 1 edition, 1999. 160 p.
5. Гальперин И. Р. О термине «сленг». *Вопросы языкознания*. 1956. № 6.
6. Хомяков В. А. Введение в изучение сленга – основного компонента английского просторечия. Вологда : Министерство просвещения ОСФСР Вологодского гос. пед. ин-та, 1971.

Гурбанова Гульнара. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ АНГЛІЙСЬКИХ СЛЕНГІВ

Термін «сленг» – це експресивна та емоційна лексика розмовної мови, далека від норм літературної мови. Цей термін найчастіше використовується в англійській мові. Жаргон становить 1/3 слів, що використовуються в розмовній мові. Є низка гіпотез щодо походження терміна «сленг». Існує гіпотеза, що слово «жаргон» є аббревіатурою від «мова жебраків», або «мова негідників». У цих виразах суфікс першого слова поєднується з другим словом, а останній склад другого слова падає. ХХ і початок ХХІ століття були дуже цікавими не лише для істориків, а й для мовознавців. Соціальні причини змін у мові та наслідки цих змін цікавили сучасних лінгвістів. Вивчення терміна «сленг» було однією з тем, що цікавлять мовознавців. Термін «сленг» почав широко застосовуватися в англійській лексикографії на початку ХІХ століття. Етимологія цього терміна дуже суперечлива, і лінгвісти, які його вивчали, не дали точного визначення терміна. Словниковий запас мови поділяється на дві групи: літературна мова та нелітературна мова. До нелітературної мови належать професійні слова, вульгаризми, жаргонізми та сленги. Слова, що позначають професію, – це слова, що використовуються невеликими групами людей, об’єднаних навколо однієї професії. Вульгаризм – це грубе слово, яке використовують люди з нижчих класів (в’язні, наркоторговці, бездомні тощо). Жаргонізми – незрозумілі таємні слова, що вживаються соціальними групами, об’єднаними спільними інтересами. Сленги – це слова, що порушують мовні норми. Сленги – це дуже виразні, саркастичні слова, що використовуються в повсякденному житті. Сленги – це слова та фрази, що утворюються в межах різних соціальних груп, які відображають діяльність цих соціальних груп. Ці слова, вживані всіма, зберігають свою емоційність. У зв’язку з цим тема є актуальною. Метою дослідження є більш детальне вивчення сленгу, усунення деяких прогалин у дослідженні, проведення порівняльного аналізу сленгу у відповідній галузі.

Ключові слова: сленг, тематична класифікація, характеристики, побутовий сленг, кулінарний сленг, музичний сленг.

Дерев'яно О. А.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Тронь А. А.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ПРЕДИКАТИ ДЕБІТИВНОСТІ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА ГРОМАДЯНСЬКУ СВІДОМІСТЬ АМЕРИКАНСЬКОЇ НАЦІЇ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ДЖ. БАЙДЕНА

*У статті проаналізовано специфіку дебітивної модальності, виокремлено концепти дебітивної модальності – доцільності, вимушеності/змушуваності, необхідності, зобов'язаності та неминучості/невідворотності, встановлено засоби їх вираження. Диференційною ознакою речень із предикатами дебітивності є детермінуючий чинник, який експліцитно чи імпліцитно представлений у контексті, пресупозиції чи в самому реченні із предикатом дебітивності. На основі контекстуального використання модальних предикатів із семантичним компонентом 'дебітивність' встановлено семантичні ознаки кожного концепту дебітивної модальності. Деякі семи, зокрема 'інтенційність', експліцитно чи імпліцитно репрезентуються у всіх концептах, оскільки увага суб'єкта фокусується на результаті дії. У процесі аналізу п'яти промов 46 президента Америки Дж. Байдена виокремлено 143 предикати дебітивної модальності, які використовуються мовцем як засіб маніпуляції для досягнення цілі. Вважаємо, що, спілкуючись зі своїм народом, закликаючи співвітчизників подолати вірус та здійснити правильний вибір під час голосування, Дж. Байден часто використовує предикати дебітивності, що слугують засобом впливу на громадянську свідомість американської нації. Результати здійсненого аналізу емпіричного матеріалу свідчать про те, що в промовах Джона Байдена репрезентуються всі концепти дебітивної модальності. Встановлено, що найбільш поширеними у політичному дискурсі Дж. Байдена є модальні предикати дебітивності *have to* (24,6%), *need* (23,8%) та *must* (16%), які разом із стилістичними та синтаксичними засобами допомагають спікеру вплинути на націю у важких умовах пандемії коронавірусу. Результати дослідження показали, що в промовах Дж. Байдена предикати повинності/норми/зобов'язання в дескриптивних контекстах наближаються до предикатів вимушеності. Висока експресивність мовлення Дж. Байдена пояснює використання слів-інтенсифікаторів, повторів тощо в реченнях із предикатами дебітивності.*

Ключові слова: модальність, дебітивність, концепт, політичний дискурс, семантичний компонент.

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття ознаменований зміною наукової парадигми, тісним взаємозв'язком семантики та синтаксису, що пояснює переосмислення багатьох лінгвістичних проблем, становленням антропологічної лінгвістики, котра аналізує мову як систему, тісно пов'язану з особистістю людини, її мисленням та знаннями про світ. Спрямованість сучасної лінгвістичної науки на визначення способів репрезентації ментального світу особистості в мові, особливості концептуалізації та категоризації дійсності мовцем є цілком очевидними та актуальними. Вагомій ролі набуває й політична комунікація, яка має значний маніпулятивний потенціал. Призначення політичного дискурсу полягає в тому, щоб наві-

яти адресату необхідність політично правильних дій та оцінок, переконати, викликати в адресата намір, дати ґрунт для переконання і спонукати до дії [2, с. 104]. Саме дебітивна модальність слугує для окреслення переконливої необхідності, доцільності, подекуди й неминучості виконання дії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Незважаючи на те, що значення дебітивності посідає вагоме місце серед засобів вираження модальних значень у структурі речення, воно досі залишається не цілком висвітленим. Проаналізувавши праці, присвячені категорії дебітивності, вважаємо, що дослідження модальності обмежено здійснювалися на матеріалі сучасної української мови (О. Сікорська, 2009), англійської

(С. Александрова, 1984; Л. Васильєва, 1991), німецької (Т. Гольцова, 2006), російської (С. Глазкова, 2012), французької (І. Гвоздева, 2012) мов тощо, а також у порівняльних студіях української та англійської (О. Тронь, 2001; 2013), російської та німецької (Н. Мишкіна, 1979), російської та англійської (Є. Беляєва, 1985; Є. Замятіна, 2003, Д. Терре, 2006), російської та болгарської (К. Коджабашева, 1986), російської та іспанської (М. Будильцева, 1984), англійської та азербайджанської (К. Гезалова, 1986), турецької, української та англійської (С. Сорокін, 2009) мов. Проте аналіз дебітивної модальності на матеріалі висловлювань не дає змогу проаналізувати в повному обсязі їхні семантичні та прагматичні функції в мовленні, зокрема використання в політичному дискурсі.

Постановка завдання. Оскільки мова слугує могутнім інструментом комунікації, зокрема в політичному дискурсі, мовець висловлює думки, мотивує, закликає, використовує силу власного переконання та ідеологію. Так, нині, коли людство спіткала пандемія коронавірусу, коли більшість людей відмовилися від звичного способу життя, коли йдеться про втрату бізнесу, смерть близької людини, необхідність прийняття життєво важливих рішень, кожне слово у промові першої людини країни – президента має бути вагомим, переконливим. Саме в цьому плані Дж. Байдену допомагають предикати дебітивності – різновиду модальності, які передають доцільність, необхідність, зумовленість, зобов'язаність та неминучість дії.

Метою дослідження є аналіз речень із предикатами дебітивності в політичних промовах Дж. Байдена. Мета статті передбачає розв'язання таких завдань: визначити суть дебітивної модальності, її концепти та засоби їх вираження, описати семантику предикатів дебітивності, проаналізувати речення з предикатами дебітивності у промовах Дж. Байдена.

У цьому дослідженні аналізуються 5 промов 46 президента Америки Дж. Байдена. У результаті аналізу виявлено 143 предикати дебітивності, які використовуються мовцем як засіб маніпуляції для досягнення цілі.

Виклад основного матеріалу. Дебітивність – це модальне значення, що означає «приписуваність дії, зумовленої законами, традиціями, правилами, обов'язками, інструкціями, внутрішніми потребами чи особистим досвідом мовця, звичайною послідовністю подій, тобто нормами в широкому розумінні цього слова, комусь (суб'єкту

каузації, адресату або й самому мовцю» [1, с. 5]. Вважаємо, що дебітивність складається з автономних концептів, які характеризуються власними диференційними ознаками та засобами вираження. Модальність дебітивності містить принаймні шість концептів, на основі яких формуються модальності доцільності, повинності, зобов'язаності, необхідності/потреби, вимушеності/змушеності і змушуваності, невідворотності/неминучості.

Цілком логічним видається те, що в реченнях із предикатом дебітивності в контексті, пресупозиції або в самому реченні є експліцитно (імпліцитно) виражена примусова причина (детермінуючий чинник). Так, детермінуючими чинниками в реченнях із дебітивною модальністю у промовах Джона Байдена виступають: 1) чинники суспільної зумовленості (людина змушена діяти, чинити так через: закони, що діють у суспільстві, правила, положення, договори, норми поведінки, накази. Наприклад: *It will close – the act that has to be authorized now – will close the boyfriend loophole to keep guns out of the hands of abusers* (Speech to Congress, 29.04.2021); 2) чинники каузативного впливу, пов'язані з діями інших осіб або предметів, котрі так чи інакше зумовлюють дії та вчинки суб'єкта в реченні. Напр.: *And President Putin and I had a unique responsibility to manage the relationship between two powerful and proud countries – a relationship that has to be stable and predictable. And it should be able to – we should be able to cooperate where it's in our mutual interests* (Remarks by President Biden in Press Conference); 3) детермінуючі чинники дебітивної дії, які відповідають внутрішнім потребам суб'єкта, намірам чи планам. Суб'єкт зацікавлений у реалізації дебітивної дії, котра є метою чи приводом для здійснення його наміру. Напр.: *This is about practical, straightforward, no-nonsense decisions that we have to make or not make* (Remarks by President Biden in Press Conference); 4) детермінуючим чинником виступає Бог, небесні сили, життєві закономірності буття людини в світі, ситуація фатальності. У цих висловлюваннях значення дебітивності безпосередньо пов'язане з модальним значенням **невідворотності каузованої дії**, яка цілком не залежить від волі суб'єкта, є неминучою, невідвортною. Напр.: *The Bible tells us, "to everything there is a season: a time to build, a time to reap, and a time to sow and a time to heal"*.

Вважаємо, що Дж. Байден прагне постати перед своєю країною, своїми співвітчизниками стабільним, чітким керівником, впевненим

у майбутньому, тому й використовує предикати дебітивності та: 1) факти та цифри як аргумент підтвердження, напр.: *Nearly 90 percent of the infrastructure jobs created in the American Jobs Plan do not require a college degree. Seventy-five percent don't require an associate's degree* (Speech to Congress, 29.04.2021); *In fact, we pay the highest prescription drug prices of anywhere in the world right here in America. Nearly three times, for the same drug nearly three times what other countries pay. We have to change that* (Speech to Congress, 29.04.2021); 2) велику кількість прикметників у вищому та найвищому ступенях порівняння, що увиразнює його категоричність, як-от: *We have to do more than just build back better – than just build back, we have to build back better* (Speech to Congress, 29.04.2021); *We have to complete more strenuously than we have* (Speech to Congress, 29.04.2021); *The most hard-pressed working families won't have to spend a dime* (Speech to Congress, 29.04.2021); 3) багато елементів-зв'язок, які забезпечують цілісність аргументованої структури виступу, напр.: *Second thing we need, American Families Plan will provide access to quality, affordable child care* (Speech to Congress, 29.04.2021); *Finally, to successfully reassert our diplomacy and keep Americans safe, prosperous, and free, we must restore the health morale of our foreign policy institutions* (Transcript of President Joe Biden's speech on the Coronavirus Pandemic, 11.03. 2021); 4) емпізу з використанням моделей на кшталт *it's time smb did smth, what... is, it is (was) ... that (who)*. Наприклад: *It's time we remembered that "We the people" are the government* (Speech to Congress, 29.04.2021).

Результати здійсненого емпіричного матеріалу свідчать, що у промовах Дж. Байдена репрезентуються всі концепти дебітивної модальності.

Так, концепт доцільності, який характеризується найменшим рівнем облігаторності, слугує для позначення потреби, що відповідає певній меті, є практично вигідною, корисною для здійснення певної дії чи вчинку, має власні семантичні ознаки та засоби вираження. Вважаємо, що модальні предикати із семантичним компонентом «доцільність» характеризуються такими диференційними ознаками, а саме: «інтенційність» (спрямованість на результат дії), оцінка «добре», «наявність альтернативи», «спрямування у майбутнє», «наявність вигоди, користі» [1, с. 8]. Основними предикатами доцільності в англійській мові виступають модальні дієслова *should, ought to*, конструкція *had better to + Inf*, фразеологічними конструкціями *it's time + Inf* та *that is the way*

to + Inf. На те, що значення доцільності належить до низького рівня облігаторності, вказують ввідні слова та вирази *I believe, I think, I suppose, perhaps* тощо. Зокрема Дж. Байден використовує деякі з них у промовах, напр.: *The National Institutes of Health, the N.I.H., I believe, should create a similar advanced research projects agency for health* (Speech to Congress, 29.04.2021), *I believe force should be a tool of last resort, not first* (A speech during a visit to the Pentagon, 10.02.2021).

У промові до Конгресу США, яку Дж. Байден виголосив 29.04.2021 року, на 100-й день із того часу, як він прийняв клятву, успадкував націю, йдеться про кризу та можливості, про відбудову нації, про так-зване «перезавантаження» (revitalizing) нації. У час найгіршої пандемії століття, найскладнішої економічної кризи з часів Великої Депресії (Great Depression) та найпотужнішого нападу на демократію з часів Громадянської війни президент вірить, що Америка знову в русі: *"is on the move again, turning peril into possibility, crisis into opportunity, setbacks to strength"*. Байден наголошує на тому, що хоч життя й завдало неймовірного удару по країні, Америка завжди заново відроджується *"always gets up", "rising anew"*. У цьому контексті мовець послуговується здебільшого модальним предикатом доцільності *should* (20 вживань – 13,4%), наприклад: *The country supports reform, and Congress should act* (Speech to Congress, 29.04.2021), *Congress should pass H.R.1 and the John Lewis Voting Rights Act and send them to my desk right away* (Speech to Congress, 29.04.2021).

Ще під час виборчої кампанії Дж. Байден критикував жорсткі заходи адміністрації Д. Трампа щодо посилення імміграційних обмежень у Штатах. Президент підписав низку указів, котрі скасовують розпорядження попередника щодо введення жорстких рестрикцій в імміграційній політиці країни. Отже, говорячи про імміграцію, Дж. Байден використовує такі предикати доцільності, як-от: *It's time to fix it [immigration]* (Speech to Congress, 29.04.2021), *The plan was working, but the last administration decided it was not worth it* (Speech to Congress, 29.04.2021), *The country supports immigration reform. We should act* (Speech to Congress, 29.04.2021).

Дж. Байден, що передусім є просто людиною, яку супроводжували багато переживань, втрати найближчих людей протягом життєвого шляху – дружини, сина, доньки, зберіг віру в життя, не здався, і власним прикладом закликає народ не втрачати віри, вистояти в цей нелегкий

період життя всього людства. У промові, виголошеній у день виборів президента США, він акцентує, що *It's time to put away the harsh rhetoric, lower the temperature, see each other again, listen to each other again* (Joe Biden's victory speech, 07.11.2020). Саме в цій промові предикати доцільності увиразнюють віру нового президента у світле майбутнє нації. Пор.: *It's time for our better angels to prevail* (Joe Biden's victory speech, 07.11.2020), *That in America everyone should be given an opportunity to go as far as their dreams and God – given ability will take them* (Joe Biden's Victory Speech, 07.11.2020). Висока експресивність мовлення Дж. Байдена пояснює використання слів-інтенсификаторів, повторів тощо. Напр.: *Over the centuries through storm and strife, in peace and war, we have come so far. But we still have to go. Much to repair. Much to restore. Much to heal. Much to build. And much to gain* (Inaugural Address, 07.11.2020).

Згадуючи вибори, Дж. Байден завдячує американському народу, який взяв найактивнішу участь у них, незважаючи на пік пандемії, коли люди боялися спілкуватися навіть із найріднішими, тому й мовець наголошує, що цю перемогу у виборах слід відсвяткувати, використовуючи предикат доцільності, як-от: *Most people, – more people voted in the last presidential election than any time in American history, in the middle of pandemic ever. That should be celebrated* (Speech to Congress, 29.04.2021).

Фразеологічна конструкція *it's time + (Inf)*, в якій іменник *time* десемантизується, тобто втрачає своє номінативне значення, семантика власне конструкції вказує на примусову дію, котра вирізняє потенційність дії, наприклад: *It is a time for boldness, for there is so much to do* (Inaugural Address 20.01.2021), *After 20 years of value – valor and sacrifice, it is time to bring those troops home* (Speech to Congress, 29.04.2021).

Концепт повинності, що репрезентує глибинний рівень облігаторності, позначає дію, зумовлену певними нормами суспільства (законами, порядками, звичаями, правилами етикету), обов'язками (суспільними, моральними, християнськими) та спрямованістю дії на взірць чи еталон для наслідування [1, с. 8]. Концепт повинності, відповідно, утворює мікрополя “повинність/ норма/ зобов'язаність” і “повинність/ідеал”.

Цілком логічно, що речення з предикатами повинності як ідеалу (як і речення модальності доцільності) вживаються в повчаннях, етичних прескрипціях, де увага слухача концентрується на практичній корисності виконання певної дії.

Так, у реченні *This is all about a simple promise: Health care should be a right, not a privilege, in America* (Speech to Congress, 29.04.2021) президент наголошує на тому, що піклування про здоров'я – це право, а не привілей громадян країни.

Висловлювання з модальним значенням повинності/норми/зобов'язання та повинності/ідеалу характеризуються такими семемами: «імплицитна інтенційність», «спрямування у майбутнє», «відсутність альтернативи», оцінка «добре», «відношення до класу «люди», «артефакти» [1, с. 11]. Так, у реченні *An American president has to represent the essence of what our country stands for* (Speech to Congress, 29.04.2021), предикат зобов'язання вказує на те, що громадянський обов'язок президента полягає в тому, щоб репрезентувати сутність своєї країни. У реченні *Every action we take and our conduct abroad you must take with American working families in mind* (Transcript of President Joe Biden's speech on the Coronavirus Pandemic, 11.03.2021) йдеться про те, що в будь-якій дії чи поведінці за кордоном, ви повинні пам'ятати (тобто це ваш обов'язок!) про працюючі американські сім'ї.

Вважаємо, що президентську кампанію цілком перевернула пандемія 2020 року, тобто через величезний ризик для життя масштабні політичні мітинги – головний елемент сучасних політичних перегонів – стали неможливими. Проте головний опонент Дж. Байдена Д. Трамп цілком ігнорував рекомендації медиків, продовжував влаштовувати великі заходи по всій країні. Байден же власним прикладом демонстрував, як потрібно поводитись у таких умовах, дотримуватися карантину.

Закликаючи співвітчизників разом піднімати економіку, підтримувати власного виробника, купуючи американські продукти, створювати нові робочі місця, Дж. Байден використовує предикати ідеалу *to be supposed to, have to*, наприклад: *That's the way it's supposed to be, and it will be in this administration* (Speech to Congress, 29.04.2021), *America has to be better than this* (Inaugural Address, 07.11.2020), *Racial equity will not just be an issue for one department in our administration, it has to be the business of the whole of government and all our federal policies and institutions* (Transcript of President Joe Biden's speech on the Coronavirus Pandemic, 11.03. 2021).

Результати дослідження показали, що в промовах Дж. Байдена предикати повинності/норми/зобов'язання в дескриптивних контекстах наближаються до предикатів вимушеності. Пор.: *My fellow Americans, we have to show not just that we're back, but that we're back to stay, and that*

we aren't going to go alone (Speech to Congress, 29.04.2021) // *we must show; Those in the intelligence committees, the foreign relations committee, defense committees, you know well we **have to remain** vigilant against the threats to the United States wherever they come from* (Speech to Congress, 29.04.2021) // *we should remain, We **have to develop and dominate** the products and technologies of the future* (Speech to Congress, 29.04.2021) // *we must develop, dominate.*

В англійській мові значення вимушеності/змушеності і змушуваності передається такими модальними словами та словосполученнями з негативними конотаціями: *must, have to, be forced to, be compelled to, be bound to* тощо. Так, у промовах Дж. Байдена найчастотнішими предикатами є предикати вимушеності – *have to* (36 вживань, що стагновить 25,8% від усіх досліджуваних предикатів дебітивності), *must* (23 вживань (16%), *be forced to* – 2 (1,4%). Висловлювання з модальними предикатами вимушеності/змушеності та змушуваності характеризуються такими диференційними ознаками: «мінус-інтенційність», «спрямування в минуле», «фактуальність», оцінка «погано», «відсутність альтернативи», «зумовленість обставинами, певною ситуацією, іноді й внутрішніми потребами індивіда» [1, с. 11].

Природно, що висловлювання з модальними предикатами вимушеності/змушеності та змушуваності позначають небажану, вимушену дію, яка часто супроводжується семантикою жалю, це й пояснює той факт, що семантичним інваріантом таких висловлювань є оцінка «погано». Наприклад: *At this very moment, so many of them – our fellow Americans – they're on the frontlines of this pandemic, trying to save lives, and still – still – they **are forced to live in fear for their lives just walking down the streets in America. It's wrong, it's un-American, and it **must stop***** (Transcript of President Joe Biden's speech on the Coronavirus Pandemic, 11.03.2021). Зрозуміло, що в умовах пандемії люди змушені жити, боячись навіть прогулюватися вулицями країни. Вирішальну роль відіграє семантика словоформ *pandemic, fear, Coronavirus*, що обмежує сполучуваність цих предикатів, оскільки вони характеризуються негативною конотацією.

У промові, яка стосувалася коронавірусної пандемії, виголошеній 11.03.2021 року, президент озвучує жакливі цифри – 527 726 смертей у США (це більше, ніж за дві світові війни, В'єтнамську війну і 9 вересня загалом). Байден акцентує на тому, що 'найдовший шлях' для будь-якого батька є вверх короткими сходами до спальні своєї дитини, щоб повідомити, що він втратив

роботу і вони більше не можуть залишатися в цій домівці (*You've often heard me say before, I talk about the longest walk any parent can make is up a short flight of stairs to his child's bedroom to say: "I'm sorry. I lost my job. We can't be here any more". So many of you **have had to make** that same walk this past year* (Transcript of President Joe Biden's speech on the Coronavirus Pandemic, 11.03.2021). Згадуючи цей факт, президент акцентує на тому, що протягом пандемії величезна частина громадян стала безробітною, втратила бізнес, людям довелося здійснити такий самий небажаний шлях.

Необхідність як концепт дебітивної модальності із власними семантичними ознаками та засобами вираження вказує на потребу здійснення якої-небудь корисної, бажаної дії і безпосередньо пов'язаний із категорією мети. У мові семантика потреби здебільшого позначається модальним дієсловом *need* (34 вживання – 23,8%) та конструкціями *it is necessary, it is required*. Диференційними ознаками висловлювань із модальним значенням необхідності є: "інтенційність", оцінка "добре", "наявність користі", "спрямування у майбутнє", "наявність альтернативи", "волевиявлення", "намір", "нефактуальність" [1, с. 11]. Напр.: *No one, no one working 40 hours a week, no one working 40 hours a week should live below a poverty line. We **need to ensure** greater equity and opportunity for women* (Speech to Congress, 29.04.2021). У реченнях із модальністю необхідності суб'єкт має намір змінити що-небудь у своєму оточенні, тобто увага концентрується на дії, яка оцінюється як спосіб досягнення мети. У мові це позначається виразом *in order to... one must (need)*, як-от: ***To win that competition for the future, in my view, we also **need to make** a once-in-a-generation investment in our families and in our children*** (Speech to Congress, 29.04.2021).

Закликаючи народ до вакцинації, до проблеми подолання вірусу, Дж. Байден вдається до так званої інтенсифікованої необхідності, що досягається неодноразовим повтором предикату *need* та використанням коротких речень, як-от: *I promise I will do everything in my power; I will not relent until we beat this virus, but I **need** you, the American people. I **need** you. I **need** every American to do their part. And that's not hyperbole. I **need** you. I **need** you to get vaccinated when it's your turn and when you can find an opportunity* (Transcript of President Joe Biden's speech on the Coronavirus Pandemic, 11.03.2021); *We **need** everyone to get vaccinated. We **need** everyone to keep washing their hands, stay socially distanced, and keep wearing the masks as recommended by*

the CDC (Transcript of President Joe Biden's speech on the Coronavirus Pandemic, 11.03.2021). Отже, модальність необхідності акцентує на необхідних засобах для поставленої цілі.

Концепт неминучості/невідворотності, рівень фатальності служить на позначення повинності, якій не можна перешкодити, запобігти, бо вона не залежить від волі суб'єкта, а є тим, що судилося вищою силою тощо. Диференційними ознаками висловлювань із модальним предикатом «неминучості/ невідворотності» є: «імпліцитна інтенційність», «спрямування в майбутнє», «фактуальність», «відсутність альтернативи». Напр.: *This war has to end and to underscore out commitment, we're ending all American support for offensive operations in the war in Yemen* (America is Back, 04.02.2021).

Висновки і пропозиції. Отже, досліджуваний матеріал переконує в тому, що модальні предикати дебітивності виражають різні відтінки значень дебітивної модальності: доцільності, вимушеності/змушеності і змушваності, необхідності, повинності, зобов'язаності та невідворотності. Спілкуючись зі своїм народом, закликаючи його подолати вірус та здійснити правильний вибір під час голосування, Дж. Байден часто вдається до застосування предикатів дебітивності, які слугують засобом впливу на громадянську свідомість американської нації. Найбільш вживаними в політичному дискурсі Дж. Байдена є предикати *have to* (24,6%), *need* (23,8%) та *must* (16%). Перспективними вважаємо подальші зіставні дослідження предикатів дебітивності в діахронному аспекті.

Список літератури:

1. Тронь О. А. Семантико-синтаксична структура речень із предикатами дебітивності в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2001. 20 с.
2. Bayley D. *Patterns of Policing: A Comparative International Analysis*. Rutgers University Press, New Brunswick, 1985, 280 p.

Derevianko O. A., Tron A. A. DEBITIVE PREDICATES AS MEANS OF INFLUENCING THE AMERICAN CITIZENS' CONSCIOUSNESS IN THE POLITICAL DISCOURSE OF J. BIDEN

*The article analyzes the specifics of debitive modality, highlights the concepts of debitive modality – expediency, compulsion, necessity, obligation and inevitability and establishes means of their expression. The differential feature of sentences with debitive predicates is a determining factor, which is explicitly or implicitly presented in the context, presupposition or in the sentence with a debitive predicate. On the basis of the contextual use of modal predicates with the semantic component 'debitive', semantic features of each concept of debitive modality have been established. Some semes, for instance 'intensity', are implicitly or explicitly represented in all concepts as the speaker's attention is focused on the result of the action. Having analyzed five speeches of the 46th American President J. Biden, 143 predicates of debitive modality have been singled out, which are used by the speaker as means of manipulation to achieve the goal. We believe that by communicating with his people, urging them to overcome the virus and make the right choice during the voting, J. Biden often uses debitive predicates that serve as a means of influencing the civic consciousness of the American nation. The results of the empirical material show that all concepts of debitive modality are represented in John Biden's speeches. The most frequently used in the political discourse of J. Biden are such modal predicates of debitivity as *have to*, *need* and *must*, which, together with stylistic and syntactic means, help him to influence the nation in the difficult conditions of the coronavirus pandemic. The results of the study showed that in J. Biden's speeches the predicates of obligation in the descriptive contexts are approaching the predicates of compulsion. High expressiveness of J. Biden's speech explains the usage of intensifiers, repetitions, etc. in the sentences with debitive predicates.*

Key words: *modality, debitive, concept, political discourse, semantic component.*

Дячук Н. В.

Житомирський державний університет

Криворучко Т. В.

Житомирський державний університет

ВАЖЛИВІСТЬ ТЕОРІЇ ФРЕЙМІВ У ЛІНГВІСТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ

Стаття висвітлює систематичний огляд на поняття «фрейм», його базове розуміння з позицій лінгвістичних вчень. Фрейми наділяються відповідною семантикою та реалізують своє значення відповідно до поля вживання. Фрейми представлено як комунікативний процес концептуальної презентації об'єкта чи проблеми.

Стаття має на меті висвітлити та теоретично пояснити механізм функціонування фрейму як одного з ключових понять у сфері лінгвістичної розвідки, детально вивчити поняття фрейму та його структурних ознак, науково обґрунтувати поняття фрейму як одного з елементів методу дослідження лінгвістичних явищ.

Зазначено, що фрейм вивчається з метою дослідження способів представлення, організації, обробки та використання набутих знань. У статті теоретично висвітлено механізми функціонування фрейму, окреслено його структурні ознаки. Наголошено на можливості використання фреймового аналізу в процесі когнітивної інтерпретації лексичних значень слів. Лексичне значення слова пов'язане зі своєю понятійною основою, що стоять із ним в одному ряду. Представлено аналіз досліджень із проблем вивчення поняття фрейму, що дало змогу глибше вивчити природу поняття, яке досліджується.

Зазначено, що поняття фрейму не лише використовується як структура для представлення уявлень про світ, а також вживається як форма знання мови (словотвірні фрейми). Фрейм, з одного боку, транслюється як засіб структурування досвіду та когнітивний ключ до пізнання, з іншого боку, це організована лексична підсистема, що виражає на мовленнєвому рівні певний набір досвіду та знань людини.

Наголос зроблено на поняття фрейму як одиниці методу когнітивного та семантичного моделювання мови, що допомагає вивчити взаємодію семантичного середовища мови (мовних значень) та структур знань середовища мислення.

У процесі дослідження встановлено, що поняття «фрейм» є досить широким та багатоглядним, що ускладнює його осмислення та трактування, оскільки його реалізація залежить від соціокультурних, інтернаціональних та національних властивостей різних культур.

Ключові слова: фрейми, когнітивні структури, семантичне поле, скрипт, схема, лексичне значення.

Постановка проблеми. Беззаперечним є той факт, що для дослідників у будь-якій галузі наук гострим залишається питання про ступінь науковості, достовірності та об'єктивності результатів їхнього дослідження. Щодо роботи з художньою та словесною творчістю ця проблема ще більше ускладнюється з огляду на недостатнє опрацювання універсального методологічного апарату та доказової бази, що слугує потужним аргументом у дослідженні текстів різного спрямування. Найчастіше дослідження, незважаючи на свою вагомий культурологічну та наукову значущість може зупинитися на рівні лише інтерпретацій. У зв'язку з цим останнім часом дедалі більше дослідників у гуманітарній сфері виявляють інте-

рес до методів та засобів, запозичених із галузей точних наук. Наочною ілюстрацією такої кооперації став фрейм-аналіз, яким вдало користуються вчені різних галузей наук, зокрема в області психолінгвістики та когнітивної лінгвістики.

Фрейм походить від англійського слова “frame” (рамка) та позначає широке коло понять, зв'язаних зі структуруванням реальної дійсності. Фрейм як перспектива сприйняття створює формальне визначення ситуації. Це поняття являє собою процедурне знання, тобто «знання як» і послідовність дій, що описують його функціональний аспект.

Фрейми не усвідомлюються суб'єктом, і спроба їх пояснення призводить до дезорганізації сприйняття. Якщо почати управляти власним мовленням

або аналізувати мотиви та цілі поведінки, то мовлення може стати незв'язним, а поведінка – девіантною. У когнітивній психології формальні схеми, що організовують сприйняття та пам'ять, називають кодовими системами. Вони дозволяють виходити за межі отриманої інформації, бо фрейм – це структура знань для представлення стереотипної ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведено значну кількість досліджень в останні кілька десятиліть із метою вивчити та пояснити поняття «фрейм» (Бейкер та Філмор, 2012; Дейк, 2008; Ніконова, 2008; Шіфрін, Танен та Гамільтон, 2015; Сонет, 2019). Серед інших зацікавлених дослідників, які вивчали це питання та намагалися чітко пояснити сутність поняття фрейму, зустрічаються роботи М. Аллен (2017), Д. Канеман (2013), Дж. А. Кайперс (2010), Д. Стоутон (2017), Л. Засекіна (2007) та інші.

Д. Ашурова (2020) вивчала проблеми фреймової семантики, поняття фрейму як репрезентації складної, ієрархічно організованої структури знань, можливості використання фреймового аналізу в процесі когнітивної інтерпретації значень слів, граматичних категорій і форм. Фреймовий аналіз може бути застосований у процесі аналізу будь-якого лінгвістичного явища, а декодування фрейму в тексті сприяє виявленню прихованих концептуальних смислів [1, с. 453].

Такий підхід до вивчення фрейму є досить часто досліджуваним аспектом у лінгвістичній розвідці. Все ж у зв'язку з виникненням гібридних наук та різними підходами до самого поняття фрейм представлений аспект вимагає уточнення та глибокої конкретизації.

Постановка завдання. Мета нашого дослідження – теоретично обґрунтувати та висвітлити механізм функціонування фреймового як одного із ключових понять у сфері лінгвістичних вчень. Завданнями дослідження є вивчення поняття фрейму та його структурних ознак, наукове обґрунтування поняття фрейму як одного з елементів методу дослідження лінгвістичних явищ.

Виклад основного матеріалу. Фрейм є вагомим кістяком нового, щойно створеного висловлювання [6; 9]. Основоположником фреймового методу прийнято вважати Марвіна Мінського, дослідника-лінгвіста середини ХХ століття та спеціаліста у сфері дослідження штучного інтелекту. «Фрейм – це структурований набір даних для представлення стереотипної ситуації» [4]. Коли людина намагається пізнати та досягнути нову для себе ситуацію або прагне подивитися

на звичні для неї речі по-новому, вона вибирає певну схему даних зі своєї пам'яті (яку ми називаємо фреймами), щоб мати змогу шляхом певних змін окремих частин у ній зробити її вживаною та придатною для досягнення ширшого класу процесів та явищ.

Теорія фреймів має досить багато спільних рис із теорією семантичних полів. В основу теорії лексичних полів закладено аналіз способів організації ізольованих семантичних областей, що є конкретними та особливими для кожної мови. Розуміння значень одного елементу поля потребує можливості ознайомлення з усіма словами, які в ньому містяться, аби виявити, чому саме це слово відповідає.

Теорія фреймів фокусує увагу на тому, що лексичне значення пов'язане все ж зі своєю понятійною основою, аніж зі словами, що стоять із ним в одному ряду [10, с. 1237]. Семантика фреймів передбачає можливість мовця володіти знаннями про це слово повною мірою, що входить у певну область лексики, навіть якщо мовець не знає більше ніяких слів взагалі, або лише деякі слова цієї області. «Семантика фреймів допускає існування фреймів, які мають лише одного представника у сфері лексики» [2; 3]. Фрейм – система понять, яка має таке співвідношення: для розуміння одного з фреймів є обов'язковим досягнути та усвідомити всю структуру, компонентом якої він є [7, с. 214].

Методика фреймового аналізу тексту ґрунтується на когнітивних теоріях представлення знань мовця, які одержують вербальну репрезентацію в мовленні: фреймах, скриптах, сценаріях [4]. У процесі вербалізації досвіду минулого люди досить часто використовують стереотипні (шаблонні) уявлення про дійсність. Такі фонові стереотипні знання називають схемами. Наявність такого роду схематичних уявлень, що поділяють між собою члени мовного суспільства, несуть великий вплив на форму породжуваного дискурсу. Цей феномен проявляється у теорії фреймів, де фрейм належить до більш статичних структур, а от скрипт – до динамічних [8, с. 5].

Фреймовий аналіз розглядається як засіб опису процесу реконструювання організації досвіду людини. Фрейми – це лише базові поняття, які ми в змозі ідентифікувати в межах ситуацій. Фрейми перетворюють розсіпану на відрізки та фрагменти (strips) реальність у конкретно визначену ситуацію. Первинні системи фреймів містять перший набутий досвід людини, а також типові ситуації, що є зрозумілими та знайомими для неї.

Існує ще один термін, що має назву «схема». Під схемою розуміють певну стереотипну модель, за допомогою якою організовується досвід. Така модель надає можливість розподілу певних (ситуацій) епізодів на менші частини.

Структура-фрейм визначається як когнітивна одиниця, що формується за допомогою кліше, які існують у свідомості людини [5, с. 107]. Фрейм як когнітивна структура базується на вірогідному знанні про типові ситуації. Сприйняття висловлювань як певних мовних актів базується на досить складному процесі. Знання, що є загальновідомими для людей, можна зарахувати до концептуальної системи, які можна виразити фреймами [7; 10].

Фрейми не є окремими фрагментами знання. Їх не можна вважати одиницями, що утворилися навколо концепту. Фрейми, що асоційовані з певним концептом, несуть у собі інформацію про базове, типове та потенційне знання. Фрейми здатні визначати «типове» та «характерне» для цього суспільства. Концептуальні фрейми допомагають нам вибудувати нашу поведінку в суспільстві, а також мати змогу надавати адекватну інтерпретацію поведінки інших членів соціуму [7, с. 216].

Фрейм – це організована структура понять та уявлень про навколишній світ, які містять у собі процеси оброблення тих самих понять та здатність після обробки даних до умовиводів; система даних, що містить у собі представлення типових (стереотипних) ситуацій навколишньої дійсності [6; 10].

Ця категорія була запозичена з іншої наукової галузі, що ускладнює її процес адаптації в лінгвістичній сфері. У процесі впровадження нової категорії завжди виникають проблеми характеру теоретичного та практичного.

Універсальність цього поняття пояснює його широкий діапазон використання в різних аспектах лінгвістичних досліджень. Так, фрейми, що виражають матеріальну форму якогось глибинного абстрактного поняття, можуть бути виділені на різних рівнях мовних конотацій: будь то окреме слово, фразеологізм, речення чи текст. Структура фрейму має чітку ієрархічну будову.

Найвищу позицію займає фрейм, а нижчі позиції займають вузли, що набувають відповідних значень залежно від самого фрейму. Найвищий рівень сітки несе в собі базову інформацію про типові ознаки та властивості всіх понять, що належать до певного фрейму. Ця вершина має назву *прототип* – поняття, що охоплює найістотніші та найтипівіші ознаки певної категорії. У цій структурі перехід знань відбувається від

абстрактного до конкретного, тобто від певних характеристик, що містяться в слотах до вершини фрейму. Найвищий рівень фрейму несе в собі міжкультурні особливості, що варіюють залежно від національного простору представників різноманітних культур. Верхні рівні цієї структури є чітко визначеними, бо несуть у собі поняття, що є завжди адекватними для конкретної ситуації. Ці вузли вже наповнені своїми поняттями. Вузол найвищого рівня, тобто вершина структури зазвичай несе в собі назву власне ситуації. А от вузли нижчих рівнів не заповнюються повністю, вони можуть бути заповнені лише частково або взагалі пустувати. Такі вузли іменуються терміналами.

Це явище пропусків виникає за рахунок того, що ці вузли мають бути заповнені конкретними даними, які залежать від того, яка ситуація описується даною фреймовою структурою. Ці термінали можуть нести в собі низку умов, котрим мають відповідати його наповнення. Змістом терміналу має бути особа чи предмет певної величини або ж виступити в ролі вказівника на інший фрейм, який описує ситуацію, що трапляється значно рідше – він несе назву субфрейм. Умови, що визначені маркерами, вважаються простими, а от складніші створюються між наповненням кількох терміналів (рис. 1).

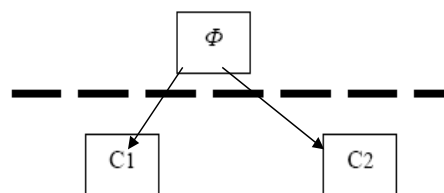

Рис. 1. Систематизація слотів (вузлів) фрейму

Фрейми можуть як взаємодіяти, так і поєднуватися між собою, утворюючи фреймову систему. Особливістю цього угруповання є те, що вони можуть надавати характеристику одному предмету чи явищу, але з різних сторін. Маркери терміналів та їх обмеження містяться у фреймовій структурі, а от рішення, які з цих обмежень є актуальними в конкретний момент, а які ні – залежить від поточних цілей.

Цей процес узгодження несе в собі таке:

– перевірку на адекватність. Фрейм, вибраний на підставі попередніх даних або певних очікувань, має пройти перевірку на правильність нашого вибору. У процесі перевірки до уваги беруться такі показники, як знання про виділені одиниці чи елементи цього фрейму, їх місцезнаходження,

їх взаємовідносини та його можливі субфрейми. Враховуючі поточні цілі визначають, які термінали та умови мають враховуватися в разі співвідношення фреймової структури з реальною дійсністю;

– конкретизацію. Після проходження попередньої перевірки фрейм надає запит на інформацію, яку необхідно йому використати для конкретизації знань та даних. Саме на цьому етапі фреймова структура починає видозмінюватися та підлаштовуватися під конкретну ситуацію;

– керування. Коли фрейм отримує інформацію про подальше переміщення, то керування він передає іншому відповідному фрейму тої ж самої системи.

На основі домовленості між співрозмовниками, встановлюються такі ознаки фрейму, що будуть для них інформативно значущими. Кожен фрейм несе в собі певний список понять, які допомагають вибрати адекватну стратегію поведінки в цій ситуації. Щоб визначити відповідність чи невідповідність певного елемента тексту фреймової структури, який виступає в ролі обмежувача поєднань елементів, використовують для перевірки такі умови: сумісність самого поняття та фрейму в концептуальній системі певного індивіду; їх категоріально-семантичне поєднання; особлива ознака, що вважається визначною власне ознакою для опису та надання характеристики елемента; схожість моделей управління фреймовою структурою та типізація дій/процесів.

Представлені умови мають відношення до ознак фрейму та його вузлів. Коли ми надаємо слову значення синтаксичного або семантичного керування, це забезпечує ефективність певного акту комунікації, а також дає змогу ознайомитися з особливостями заповнення фреймових вузлів [2; 7]. Якщо стає неможливим застосувати вибраний фрейм до ситуації реальної дійсності, тобто завдання терміналів не відповідають умовам маркерів, тоді ця сітка дозволяє знайти та обрати такий фрейм, що задовольнив би маркерам та цій ситуації загалом. Такі структури допомагають користуватися різноманітними засобами представлення знань та інформації у фреймових системах, що несе в собі особливе значення для розвитку розуміння власне самого механізму. Коли фрейм було вибрано, відбувається процес узгодження, в процесі якого терміналам приписуються значення, що задовольняють умовам маркерів. Сюди входять не лише базові знання, а навіть інформація про те, якою має бути реакція в разі непередбачуваних обставин. Також процес узгодження контролюється досвідом розв'язання схожих завдань. Якщо

при узгодженні результат виявиться негативним, тобто завдання терміналів не відповідатимуть умовам маркерів, то для цих завдань надалі можна буде знайти інший – альтернативний фрейм.

Ще однією вираженою ознакою фреймової структури є її гнучкість та здатність підлаштовуватися під вимоги реальних ситуацій дійсності. Вона має досить чітку строго вибудовану ієрархічну структуру, яка допомагає не тільки в пошуку інформації та її обробленні, а також слугує певним фільтром для відбору необхідного та впроваджує в систему з вже існуючим набором певних знань. Далі забезпечує використання відібраної інформації в процесах прийняття рішень.

Композицію фрейму важко назвати тривіальною, бо вона може бути виражена різноманітними складовими частинами: фразеологічними чи лексичними одиницями і навіть граматичними конструкціями. Водночас ця композиція є цілісною, кожна з частин взаємодіє одна з одною та утворює безперервний процес мислення – творіння думки. У результаті розумових операцій фрейм поділяється на складники, що своєю чергою можуть поєднуватися, утворюючи ментальні конструкції або простір [3]. Усі ознаки, що беруть участь у формуванні фрейму (ментального простору), перевіряються свідомістю людини на рахунок своєї доречності у процесі створення інтегрованого (нового) простору чи фрейму. Характерною особливістю цього відбору є те, що в результаті не всі ознаки стають елементом нового фрейму. Ще одна особливість фреймової структури полягає в тому, що вона складається не просто з формального набору сталих елементів, якою ми звикли бачити будь-яку іншу структуру, а з комбінації певних відносин та ознак, які були ретельно відібрані шляхом використання практичного досвіду носіїв мови та культурних цінностей, що притаманні цьому суспільству. Слова, які мають щось спільне чи можуть поєднуватися певними ознаками між собою, починають взаємодіяти, що призводить до зміни положення самого фокусу фреймів, бо він зміщується, а їх периферійні значення відходять від когнітивної моделі і виникає так званий процес асиміляції, бо вони уподібнюються один одному певною мірою [7, с. 213].

Отже, фрейм як ментальний простір показує характерні особливості людського пізнання, а саме: як відбувається цей процес, яким шляхом людська свідомість формує композиційну схему сприйняття навколишньої дійсності.

Висновки і пропозиції. Поняття фрейму в когнітивній лінгвістиці використовується як

одиниця методу когнітивного та семантичного моделювання мови, що допомагає вивчити взаємодію семантичного середовища мови (мовних значень) та структур знань середовища мислення. Верхні рівні цієї структури є чітко визначеними, бо несуть у собі поняття, що є завжди адекватними для конкретної ситуації. Найвищий рівень фрейму несе в собі міжкуль-

турні особливості, що варіюються залежно від національного простору представників різноманітних культур.

Серед подальших перспектив вбачаємо за потрібне реалізувати вивчення лексичних фреймів за допомогою фреймового аналізу на рівні тестів різного спрямування та здійснити зіставний фрейм аналіз двох текстів різних стилів.

Список літератури:

1. Ashurova D. Frame Analysis in Fictional Text. *Bulletin of Science and Practice*. 2020. № 6 (11). P. 452–458
2. Fillmore C. J., Baker C. A Frames Approach to Semantic Analysis / *The Oxford Handbook of Linguistic Analysis* / В. Heine, Н. Narrog (Eds.) – Oxford, 2010.
3. Lakhfif A., Laskri M.T. A frame-based approach for capturing semantics from Arabic text for text-to-sign language MT”. *International Journal of Speech Technology*. 2015. Pp. 1–26. DOI: 10.1007/s10772-015-9290-8.
4. Засекина Л. В. Психолінгвістична діагностика / Л.В. Засекина, С. В. Засекин. Луцьк, 2008. 188 с.
5. Карпиленко В. А. Поняття фрейму та фреймінгу в текстах новин українських ЗМІ. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2012. Том 46. С. 105–109
6. Комова М. Фреймінг як технологія масового інформаційного впливу *Information, communication, society*. 2017. Pp. 297–298
7. Лазарев С. С. Формування фрейму «ресурсного поля». *Актуальні проблеми політики*. 2014. Вип. 51. С. 211–218.
8. Олейникова Т. Н. Концептуальна та мовна картини світу: основні інтерпретації та аспекти вивчення. *Мова. Час. Особистість* : матеріали Міжнародної наукової конференції. Омськ. держ. ун-т, 2002. С. 3–7
9. Почепцов Г. Фрейми. *Медіаосвіта та медіаграмотність* : підручник / за ред. В. В. Різуна. Київ, 2012. 352 с.
10. Скрипникова А. И. Фреймирование и рефреймирование в масс-медиа. *Молодой ученый*. 2014. № 4. С. 1235–1238.

Diachuk N. V., Kryvoruchko T. V. THE SIGNIFICANCE OF FRAME THEORY IN LINGUISTIC PARADIGM

The article carries out a systematic review of the concept of frame, its basic understanding from the standpoint of linguistic studying. Frames are endowed with appropriate semantics and realize their meaning in accordance with the field of application. Frames are represented as a communicative process of conceptual object or problem presentation.

The article aims to highlight and theoretically explain the mechanism of functioning of the frame as one of the key concepts in the field of linguistic intelligence. The task to study in detail the concept of the frame and its structural features and scientifically substantiate the concept of frame as one of the significant elements of linguistic research has been outlined.

It is noted that the frame is studied in order to carefully focus on the ways of representation, organization, processing and usage of acquired knowledge. The article theoretically verifies the mechanisms of functioning of the frame, outlines its structural features. The possibilities of using frame analysis in cognitive interpretation of lexical meanings of words have been mentioned. It was stated that the lexical meaning of a word is related to its conceptual nature. The theoretical research analysis on the problems of studying the concept of frame that allowed to look into more deeply the nature of the concept has been represented.

It is noted that the concept of frame is used not only as a structure for representing ideas about the world, but also as a form of the language knowledge (word-forming frames). The frame is viewed as a means of structuring experience and a cognitive key to cognition on the one hand. On the other hand, it is an organized lexical subsystem that expresses a certain set of human experience and knowledge at the speech level.

Emphasis is placed on the concept of frame as a unit of the method of cognitive and semantic language modeling, which helps to study the interaction of the semantic environment of language (language meanings) and knowledge structures of the thinking environment.

The study has concluded that the concept of frame is quite broad, diverse and multifaceted, which complicates its understanding and interpretation, as its implementation depends on the socio-cultural, international and national characteristics of different cultures.

Key words: frames, cognitive structures, semantic field, script, scheme, lexical meaning.

Заболотська О. О.

Херсонський державний університет

СПЕЦИФІКА ДОСЯГНЕННЯ ІРОНІЧНОГО ЕФЕКТУ В РОМАНІ С. АХЕРН «ПОДАРУНОК»

Стаття розглядає актуальну проблему сучасної лінгвістики, зумовлену зростаючим інтересом до комплексного вивчення значущості іронії в художньому тексті та розуміння авторської позиції, ставлення до зображуваного. У статті доведено, що з метою різного емоційного впливу на читача іронія використовується в межах мікро-, макро- та мегаконтекстів і поділяється на такі види: ситуативна (контекстуальна, вербалізована) та асоціативна (текстотворча, текстова). Створення іронічного смислу зумовлено інтенцією автора виразити своє ставлення до дійсності непрямим шляхом, ненав'язливо дати оцінку ситуації, приховавши модальність висловлювання.

За допомогою методів дескриптивного аналізу у статті описано характерні риси іронії та засобів її вираження; методом стилістичного аналізу визначено лінгвостилістичні засоби реалізації іронії в досліджуваному романі, метод інтерпретаційно-текстового аналізу сприяв виявленню особливостей досягнення іронічного ефекту в романі С. Ахерн «Подарунок».

У результаті засвідчено, що проблеми, зображені в романі, як і в будь-якому іншому творі жанру «чік-літ» або «лед-літ», здаються реальними, взятими з нашого життя. Авторка з іронією описує події роману, ставлення героїв до них та один до одного, а також іронічним постає і саме місто, і життя у ньому. Іронічний ефект у проаналізованому романі створюється переважно за рахунок вживання порівнянь, метафор, іронії, метонімії, епітетів та гіпербол. Домінуючим засобом виступає метафора, яка розподілена за тематичними групами: метафори, пов'язані зі святом Різдва; метафори, пов'язані з містом; метафори, пов'язані з людьми взагалі, з рисами їхнього характеру. Поряд із метафорою найбільш уживаним засобом виступає порівняння. Порівняння героїв із тваринами, предметами та людьми створюють іронічний тон оповіді. Метафоричні, фразові та порівняльні епітети підсилюють іронічність ситуацій, в які потрапляють герої роману. Гіпербола, хоча і не так часто використовується у площині роману, допомагає виразити негативне ставлення героїв до оточуючих. Превалює асоціативний тип іронії.

Ключові слова: ситуативна і асоціативна іронія, іронічний смисл, інтенції автора.

Постановка проблеми. Феномен іронії та її вираження досліджується науковцями різних наукових галузей. Комплексність та багатофункціональність іронії дають змогу розглядати цей феномен і в різних аспектах. Іронія відіграє важливу роль не тільки в стилістичному забарвленні художнього тексту. Вона є засобом реалізації авторських інтенцій, що зумовлює актуальність цієї розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Іронія як лінгвістичне явище була розглянута М. Багдасаряном, О. Лаптевою, Н. Салиховою, Т. Андрієнко, К. Гулимом, І. Білодом, Ю. Лотманом, Д. Шмельовим, Г. Приходько та ін. У процесі дослідження іронії у творах художньої літератури, поряд з іронією як естетичною категорією цілого тексту, аналізуються також засоби вираження іронії на рівні висловлення, що має місце в роботі С. Походні.

Іронічність постає основною рисою сучасної художньої літератури, особливо постмодерністичного роману, тому іронія продовжує перебувати в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних учених.

Постановка завдання. Мета статті – виявити лінгвостилістичні засоби реалізації іронії в сучасній жіночій прозі на матеріалі роману С. Ахерн «Подарунок».

Виклад основного матеріалу. Іронія є одним із видів комічного, яка поряд із гумором та сатирою є вираженням певної ідейно-стилістичної оцінки. Створення іронічного смислу зумовлено інтенцією автора виразити своє ставлення до дійсності непрямим шляхом, ненав'язливо дати оцінку ситуації. У лінгвістиці іронія розглядається з двох позицій: як стилістичний прийом та як текстотворча категорія, на основі якої будується художній текст.

Слідом за С. Походнею, виділяємо види іронії за засобами та умовами реалізації: ситуативна (контекстуальна, вербалізована) та асоціативна (текстотворча, текстова) [2].

На рубежі ХХ–ХХІ століть під впливом постфемінізму з'являється нова хвиля у літературі, яка у критичних дослідженнях отримала назву «чік-літ». Постійне зростання популярності призвело до того, що чік-літ своєю чергою розділюється на кілька підрозділів, серед яких виокремлюють і «лед-літ» [1].

Роман Сесилії Ахерн *“The Gift”* («Подарунок») є нетиповим жіночим романом жанру «чік-літ»: він написаний не про жінку, розповідь йдеться про чоловіка та його життя. Хоча герой роману і чоловік, авторка використовує характерні для жіночого роману лексичні та стилістичні особливості, що надають йому експресивності та дозволяють зарахувати до «лед-літ» (*Lad Lit* – література про чоловіків). У романі вжито прикмети навколишнього світу – опис модного одягу, маршрути героїв, ресторани та кав'ярні, куди вони заходять. Створенню ефекту автентичності сприяє також загальний знижено-розмовний тон діалогів та образність мовлення.

Авторка демонструє емоції героїв, своє іронічне ставлення до них та їх дій за допомогою різноманітних стилістичних тропів та фігур, зокрема метафори, метонімії, іронії, порівняння, епітетів, гіперболи.

Серед таких засобів найбільш поширеним є порівняння, встановлення подібності або відмінності між людьми та предметами [3]. У тексті роману «Подарунок» зустрічаються кілька груп порівнянь, які створюють іронічний ефект, наприклад:

1) порівняння людини з твариною:

У прикладі: *“I mentioned it yesterday morning, I'm like a frigging parrot with you and you still don't remember”* [4, с. 83], – ми бачимо, що герой сам порівнює себе з папугою, який мусить все повторювати.

Лу Сафферн своєю поведінкою нагадує роздратованого kota: *“He continued to wail, sounding like a cat who was being hung by the tail and then dunked head first in water, followed by a strangling”* [4, с. 232], усім задоволену тваринку: *“No, he's fine, purring like a pussy cat now”* [4, с. 274].

У Лу відібрало мову, і він мов золота рибка, відкривав і закривав рота, не маючи змоги щось сказати: *“Lou looked at him and opened and closed his mouth like a goldfish, no words coming out, as he took the remaining pill from Mr. Patterson”* [4, с. 252]. Подібне порівняння Лу з безпомічною мухою знаходимо і в іншому прикладі: *“Feeling*

like Bambi getting to his feet for the first time, he wobbled and spun, arms waving around in circles like a fly trapped in a jam jar, while not too far away he heard Ruth's distinctive laugh” [4, р. 238]. Іронічне порівняння героя з Бембі – оленем, який тільки-но став на ноги, інтенсифікує його безпомічність у житті, де на допомогу йому завжди приходять дружина Рут.

Лу зовсім не вміє поводитися з власними дітьми, тому не дивно, що малу дитину, яка радіє блискіткам і занурюється в них, він порівнює з гіпопотамом: *“This, while a two-year-old nearby rolls around in wrapping paper, bathing herself in glitter like a hippo in muck”* [4, р. 3].

У романі є і приклад порівняння міста з твариною, а саме комахою (павуком), яка розставила свої сіті для усіх мешканців та ніби бере їх у полон: *“Below him, the city twinkled with a million lights, spying him winding his way up the wooded mountain like a spider among the grass”* [4, р. 61–62].

2) порівняння людини з предметом:

Пуд, син Лу та Рут, був схожий на непропечений круассан чи пудинг, тобто був пухкеньким чи навіть товстеньким малюком: *“A little over a year old now, he still held on to his baby fat, his flesh resembling the uncooked dough of a croissant or that of a pudding”* [4, с. 65]. Використовуючи таке порівняння, авторка пояснює, що Пуд – це лише кличка, а справжнє ім'я малюка Росс. «Солодке» порівняння зустрічаємо і в характеристиці Альфреда як нескладного та дивакуватого на вигляд: *“Alfred was a tall man, six feet, with white-blond hair, kind of like an oversized Milky Bar kid who had melted and been molded back together by the hands of a child”* [4, р. 89].

Надаючи характеристику своїй дружині, Лу теж використовує порівняння її з предметом. Зокрема, її голос нагадує звучання смоктопила: *“Her long, chocolate-brown hair was tied back in a high ponytail, and she shuffled toward him in a pair of slippers – the noise grating on his ears, worse than the sound of a vacuum cleaner”* [4, р. 65]; а її зовнішній вигляд іграшку, що хитає головою: *“She nodded up and down, wide-eyed, like one of those toys with a loose neck”* [4, р. 36].

Негативне ставлення Лу до дружини підкреслюється і в іншому іронічному порівнянні: *“He'd clearly done something wrong because her face went a deep red and she fired herself out of bed as though she had been released from a catapult, then charged out of the room, her hair firing out in all directions as though she'd struck her fingers in a socket”* [4, р. 80]. Такими порівняннями герой вказує на

ступінь роздратованості дружини та своє невдоволення її реакцією.

Інші жінки, наприклад, у барі, здаються йому більш привабливими та він завжди помічає їх принади. Далі у прикладі герой підкреслює неприродність вигляду деяких з них: адже короткі спідниці та засмаглі ноги в грудні виглядають так само смішно і неприродно, як кокос на північному полюсі: *“No, the young occupants of this trendy bar would rather sip away at their cocktails, the young women swanning about in the middle of December with their tanned legs, short skirts, and highlighted hair, designer handbags hooked over their arms like candelabras, each one looking as exotic and as at home as a coconut in the North Pole”* [4, p. 158]. Іронічний ефект створюється, коли читач уявляє тропічний фрукт, який росте посеред снігу;

3) порівняння людини з людиною:

“You make me sound like a menopausal woman” [4, с. 146] – порівняння базується на певних рисах поведінки жінки в період менопаузи, тобто вона стає роздратованою, нервовою та нестриманою.

Наче п'ятирічна дитина, яка йде з розв'язаною шнурівкою на черевиках, Лу заплутався у своїх словах та не може згадати, що він зробив неправильно: *“Lou’s tongue stumbled over his words, like a five-year-old walking with untied shoelaces, already unable to remember what he’d done wrong”* [4, с. 158]. Наступне порівняння сприяє досягненню іронічного ефекту: порівнюється абстрактне явище, стан сумніву Лу, та вперта людина: *“The doubt came breezing through like a stubborn guest through a hotel lobby with no reservation, and Lou stood there, confused at what to do next”* [4, p. 46].

Іншим стилістичним прийомом, що сприяє створенню іронічного ефекту в романі, є метафора, яку розподіляємо за тематичними групами:

1) метафори, пов'язані зі святом Різдва:

“Houses on Christmas morning are treasure chests of hidden truth” [49, с. 1]. У цьому прикладі будинок метафорично порівнюється зі скарбничкою секретів, якими він сповнений кожного різдяного ранку, коли збирається уся родина і діти чекають на незвичайні подарунки, а дорослі – на розкриття давно забутих секретів.

Різдво з його яскравими вогниками, купою кольорових стрічок створює інший світ, де вся метушня спричинена лише вибором подарунків та пакувального паперу: *“While outside is somber, inside is a world of bright frenzied colour, a hysteria of wrapping paper and flying coloured ribbons”* [4, с. 2]. Іронічності додає метафоричне порів-

няння свята зі станом істерики, оскільки Різдво викликає схожі емоції: роздратованість та хвилювання при виборі подарунків своїм рідним;

2) метафори пов'язані з містом:

У романі дія відбувається в Дубліні, який теж постає в образі живої істоти і ніби бере участь у подіях. Наприклад, у поданому контексті: *“Despite the constant gusts that attacked the headland, the town was steady and stubborn”* [4, с. 224], – образ міста персоніфікується та місто стає таким же впертим та непохитним, як людина. Прощання з мрією порівнюється з прощанням із видом на місто з висоти: *“He closed his eyes and sighed, kissing his dream of the top office with the three-hundred-and-sixty-degree view of Dublin goodbye”* [4, с. 149].

А металеві полиці в офісі нагадують холодних, сірих, засмучених журавлів, що вкривають горизонт Дубліна, наче металеві загарбники міста: *“Above him, metal shelves towered to the ceiling: hard, grey, cold and depressing, they stood like the cranes that littered Dublin’s skyline, metal invaders umpiring a developing city”* [4, с. 176];

3) метафори пов'язані з людьми взагалі:

У прикладі: *“With every step he took he heard the crackle of his once-solid tight beliefs under his boots”* [4, с. 5], – видно, як колись надійні переконання героя, ніби реально тріщали під його взуттям. Іронічний ефект підсилюється і на фонетичному рівні використанням дієслова *crackle* – «тріскотіти», що імітує цей тріск.

В іншому прикладі авторка порівнює людей із пінгвінами, які нагадують темні плями: *“For the first few moments of every walk along the pier, he would begin by walking backwards, looking at their car in the car park until the bright red colour was no longer visible and the people had turned into penguins; dark dots that waddled about the place without any defined movements”* [4, с. 61]. Іронічність проявляється в тому, що ці пінгвіни товчуться на одному місці та не роблять нічого, як часом і люди.

Метафори використовуються і в іронічному зображенні характеру героїв: *“The monster had been woken”* [4, с. 231]. Йдеться про маленьку дитину, яка постійно кричить і тому нагадує монстра. Одного з героїв роману, Альфреда, порівнюють зі щуром, надаючи йому характеристик зрадника, підлої людини: *“The little rat”* [4, с. 253].

Іронічність оповіді досягається використанням іншого стилістичного прийому – метонімії. У своїх діалогах метонімію найчастіше використовує Гейб (*Gabe*) – жебрак, який дарує чарівне зілля Лу. До того як він зустрів Лу (*Lou*), він був

безхатком і сидів на вході компанії, в якій працював Лу. Довгий час Гейб спостерігав за людьми, не знаючи, хто вони. Для того, щоб розрізнити їх, він починає називати людей за взуттям, яке вони носили.

Наприклад: *“Brown loafers. I’ve seen you walk in with him a few times”* [49, с. 26], *“Plodded in, in a kind of a rush by the looks of it, accompanied by another pair of black slip-ons”* [4, с. 26], *“I’m the fella in the Doc Martens”* [4, с. 27], – метонімія побудована на асоціації між людиною та коричневими лоуферами, чорними сліпонами або туфлями мартінами.

У прикладі *“They left the office the other night with a pair of Louboutins”* [4, с. 28] стає зрозумілим, що йдеться про жінку на підборах відомого дизайнера Лобутена. Використання подібних метонімічних висловів у мовленні Гейба надає додаткову характеристику його персонажу. Іронічним є те, що в сучасному суспільстві, де мода та бренди зумовлюють спосіб життя людей та затьмарюють їх свідомість, нав’язуючи новісінські тенденції, ці явища не пройшли повз навіть жебраків та безхатків, таких як Гейб.

Поряд із метафорою і метонімією використовується й безпосередньо іронія. Це додає мові іронічного звучання та вказує на кмітливості жіночого розуму. У реченні *“Brown bread, brown rice, brown this, brown that. I remember a time when my life was in Technicolor”* [4, с. 8] лексема *Technicolor* позначає кольоровий телевизор, тобто уособлює щось різнобарвне. Герой роману «Подарунок» описує своє життя як колись яскраве та різнокольорове, але зараз усі речі, що його оточують, мають коричневий колір, що вказує на одноманітність його буття та тьмяну повсякденність.

Також іронію ми бачимо у прикладі: *“In business he was a master timekeeper; in life he was a broken pocket watch”* [4, с. 20]. Людина, яка звикла усе контролювати, наче охоронець часу визначати порядок подій і час, коли вони мають відбутися в бізнесі, в житті була ні на що не здатним зламаним наручним годинником. Іронія базується на протиставленні величі Лу в бізнесі та його нікчемності у повсякденному житті.

З іронією відображено і ставлення героїв один до одного та типова людська байдужість. У романі «Подарунок» співчуття до Кліффа та його смерті зменшилось відразу ж після того, як зросла конкуренція за його місце роботи: *“The office had lain empty for all those months and, as rumours of Cliff’s further demise drifted through offices, the sympathy for him lessened as the competition for his job*

increased” [4, с. 147]. Іронічний ефект досягається вживанням лексем із протилежним значенням: *less* («зменшитися») та *increase* («збільшитися»).

Для того, щоб надати емоційну та іронічну оцінку подіям, що відбуваються у творі, авторка використовує епітети. *“You’ve been so good to me and I’ve been such a horrible, horrible bitch of a friend”* [4, с. 19], – інвертований епітет *bitch of a friend* має значення «стервозна подруга» та вказує на справжній характер жінки, яка іронізує над собою.

Для надання більшої іронічності тексту також використовуються фразові епітети, які несуть у собі смислове навантаження майже цілого речення: *“He looked up now and then to keep his eye on Lucy, who was clearly visible in her fire-engine-red coat, halfway around the rink”* [4, с. 238]. Люсі не могла залишитись непоміченою у своєму червоному пальто, схожому на пожежну машину.

Інші епітети (деривативний епітет *sharp-tongued* «гострий на язик» та фразовий *stream-of-consciousness* «той, що нагадує потік свідомості») характеризують продавця брюсельської капусти як балакучого чоловіка, який здатен розважити людей виливом потоку своєї свідомості, тобто говорить безперервно і про усе на світі: *“Lou bought Brussels sprouts from the sharp-tongued stall-seller whose stream-of-consciousness out-pourings were enough entertainment for anyone”* [4, р. 248].

У романі використовуються епітети, різні за семантикою:

1) метафоричні:

“She stepped in front of Lou and checked out her shoes while the men around him checked out other areas of her body in that heavy silence that only women feel in an elevator of men” [49, с. 30]. Іронічність ситуації, коли чоловіки заглядаються на жіночі принади, підсилюється метафоричним епітетом: тиша стає важкою, адже чоловіки оглядали жінку з ніг до голови, що емоційно тиснуло на неї;

2) порівняльні:

Зачіску героя порівнюють із зачіскою відомого американського актора Кері Гранта, який був втіленням дотепності, незворушності і холоднокривності: *“His hair had lost its Cary Grant-like sheen and neatly combed quaff”* [4, с. 45]. Так, через елемент зовнішності, герой отримує і певну характеристику актора, а зникнення схожої риси може бути натяком на зміну і самого героя.

Приклади використання гіперболи, тобто перебільшення, як засобу створення іронічного ефекту в романі, є не чисельними.

Через гіперболу діючі особи роману виражають своє негативне ставлення до оточуючих: *“Ruthy, please, I would rather stick pins in my eyes than have dinner with them”* [4, с. 83]. Лу настільки не хоче зустрічатися зі своєю родиною, що ладен вигадати що завгодно.

“This bloody Christmas season is enough to drive me to an early grave” [4, с. 251], – перебільшення базується на дискомфорті, який виникає під час різдвяного періоду, що викликає величезні черги, неймовірну метушню, постійний шум та масову істерію, пов’язану зі святом.

Іронічність наступного прикладу прослідковується в зображеній ситуації, де на прийомі були майже незнайомі люди і Лу тонує у цьому морі привітань, але подумки був із дружиною, хоча і обрав замість родини відвідування цього заходу: *“And so Lou was lost in a sea of introductions, forgetting each name the second they were introduced and pushing the image of his wife and daughter out of his head each time he shook a hand that either squeezed his too hard, was too clammy, limp, or pumped his shoulder up and down”* [4, р. 104].

Ключовою в романі постає саме проблема вибору: на що витратити свій час – на родину та теплі стосунки чи на ділові переговори та нові вигідні контракти. Невипадково дружина Лу порівнює його з відомим кроликом Льюїса Керролла, оскільки він теж увесь час запізнювався на дуже важливі зустрічі і лише в останній момент з’являвся в потрібному місці: *“All she knew of him was that he reminded her of the White Rabbit in Alice in Wonderland, always seeming late, late, late for a very important date but managing to get to every appointment just in the nick of time”* [4, р. 37]. Така

алюзія сприяє іронічному прочитанню образу Лу Сафферна, який часто витрачав свій час не на те, що дійсно має цінність у житті. Наприкінці роману авторка з іронічністю пояснює, що таке час, порівнюючи його з усіма багатствами світу. Але найголовніше, що час не можна запакувати як будь-яку річ і подарувати на Різдво. Якщо втратити час, то його вже не повернути:

“Time is more precious than gold, more precious than diamonds, more precious than oil or any valuable treasures. It is time that we do not have enough of; it is time that causes the war within our hearts, and so we must spend it wisely. Time cannot be packaged and ribboned and left under tree for Christmas morning” [4, р. 276].

Отже, авторка з іронією описує події роману, ставлення героїв до них та один до одного. Іронічним також постає саме місто і життя у ньому, де принади мегаполісу затьмарюють справжні людські цінності – родину та любов. Іронічний ефект досягається переважно метафорою та влучними порівняннями, де люди порівнюються з тваринами та предметами.

Висновки і пропозиції. У романі С. Ахерн «Подарунок» домінує ситуативний тип іронії, що реалізується такими стилістичними прийомами, як порівняння, метафора, іронія, метонімія, епітета, гіпербола. Проблеми, зображені у романі, як і в будь-якому іншому творі жанру «чік-літ» або «лед-літ», здаються реальними, такими, що можуть статися з кожним. Іронічна тональність жіночих романів про жінок та чоловіків дає змогу читачу легше сприймати гострі соціальні проблеми та отожднювати себе з яскравими персонажами, ставлячись також із самоіронією до власної особистості.

Список літератури:

1. Кухаренко В. А. Типологія постфеміністського роману: подростковый і «цыплячий» романи (teen-lit и chick-lit). *Записки з романо-германської філології*. Одеса : ОНУ. 2010. Вип. 25. С. 136–148.
2. Походня С. И. Языковые виды и средства реализации иронии. Киев : Наукова думка, 1989. 126 с.
3. Семків Р. Постмодернізм та іронія (типологізація нетипового) / *Слово і час*. 2000. № 6. С. 6–12.
4. Ahern C. *The Gift*. London: Harper Collins Publishers. 2008. 272 p.
5. Mazza C. *Chick Lit: Postfeminist Fiction*. Carbondale, Ill.: FC2, 1995. 205 p.
6. Montoro R. *Chick Lit: The Stylistics of Cappuccino Fiction (Advances in Stylistics)*: Bloomsbury Academic, 2012. 264 p.
7. Smith C. *Cosmopolitan Culture and Consumerism in Chick Lit / A Routledge Series*, 2008. 182 p.

Zabolotska O. O. PECULIARITIES OF CREATING IRONIC EFFECT IN C. AHERN NOVEL “THE GIFT”

The article observes actual problem of modern linguistics, which is caused by the great interest in studying irony’s role in a literary text and comprehension of author’s position, his attitude for everything that is depicted in the text by means of irony. It is proved in the article that aiming at creating different emotional impact on the reader, irony is used in micro, macro and mega contexts and is differentiated as situational (contextual, verbalized) and associative (textual creative, textual). Creating of ironical sense is caused by author’s intention to express his attitude to the reality indirectly, to appreciate situation unobtrusively,

hiding utterance modality. Using of descriptive analysis has helped to depict characteristic features of irony and means of its expression; stylistic analysis has revealed lingual and stylistic means of irony realization in the novel; interpretive and textual analysis – to single out some peculiarities of creating ironic effect in the novel “The gift” by C. Ahern.

It is evident, that problems, depicted in the novel as in any literary text of chick-lit and lad-lit, are seemed to be real, taking from real life. The author depicts events in the novel, personages' attitude to them and to each other with irony. The city and life in this city are also described ironically. Such ironical effect is created in the novel by means of metaphors, metonyms, irony, simile, epithets and hyperbole. Metaphor is dominant means of creating ironic effect. It is divided into such thematic groups as: metaphors, connected with Christmas; metaphors, connected with this city; metaphors, connected with people and features of their characters. Besides metaphor, simile is also frequently used in the novel for creating ironic effect: comparing people with animals, subjects, other people, create ironic tone of the narration. Metaphoric, phrasal and comparison epithets make situations in which people occur more ironical. Hyperbole is not frequently used in the novel, but helps to express personages' negative attitude to other heroes. Associative type of irony is dominant in the novel.

Key words: *situational and associative irony, ironic sense, author's intentions.*

Кійко С. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено когнітивно-семантичному аналізу і фреймовому моделюванню німецькомовної термінології безпеки життєдіяльності (далі – БЖД) в руслі новітніх розробок когнітивного термінознавства. Застосування когнітивного підходу до термінологічних феноменів сприяє інтерпретації терміна як похідного від концептуалізації і категоризації світу людською свідомістю і мисленням, а його понятійно-логічного змісту – як певної структури знання, охопленого мовним знаком.

В основі німецькомовної терміносистеми БЖД лежить термінофрейм SICHERHEIT, який представляє структуру знання, що складається з концептуальних одиниць різних рівнів: суперфрейма SICHERHEIT / БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ, базових фреймів другого порядку GEFAHREN / НЕБЕЗПЕКИ, MENSCH / ЛЮДИНА У СФЕРІ БЖД і SCHUTZ / ЗАХИСТ БЕЗПЕКИ, субфреймів, які поділяються на слоти, як-от соціальні небезпеки, природні небезпеки (літосферні, гідросферні, атмосферні, космічні небезпеки та інші природні явища), біологічні небезпеки (мікроорганізми, віруси, гриби, рослини, тварини, шкідливі організми), техногенні небезпеки (механічні і фізичні), хімічні небезпеки (тверді речовини, рідини, гази, хімічні процеси), психофізіологічні небезпеки. Термінофрейм SICHERHEIT у вигляді такої структури знання характеризує фрагмент дійсності, який покривається термінологічними одиницями безпеки життєдіяльності і дає можливість доступу до неспостережуваних ментальних процесів. Сам термін Sicherheit («безпека») є складним за семантикою поліпропозитивним словом і передбачає захист від небезпеки, тобто це ретроспективно спрямований іменник, у семній структурі якого наявні три пропозиції: (1) є небезпеки, що впливають на суб'єкта (людину); (2) суб'єкт (людина) захищає себе від небезпек; (3) суб'єкт (людина) набуває необхідної властивості безпеки.

Ключові слова: термін, терміносистема, когнітивно-семантичний аналіз, фреймове моделювання, німецька мова, безпека життєдіяльності.

Постановка проблеми. Об'єктивні процеси, які відбуваються в системі наукового знання, зумовлюють виникнення і розвиток прикладних наукових дисциплін. Це створює потребу в розвитку нового типу термінів, що відображають наукові і практичні поняття різних галузей знання. Специфіка кожної конкретної наукової дисципліни відтворюється в терміносистемі, а виявлення особливостей термінологій різних галузей наукового знання дозволяє внести нові уточнення в проблеми термінології та термінознавства загалом. Проте вивчення кожної галузевої термінології не тільки відповідає на низку питань, а й породжує нові питання.

З огляду на утвердження когнітивно-комунікативної парадигми знання в лінгвістиці, суттєвої зміни зазнали багато понять і категорій мови. Однак терміни і терміносистеми різних галузей знання не досить вивчені з когнітивної точки зору, тому розгляд і аналіз цих мовних явищ є актуальним. У когнітивному термінознавстві по-новому

розв'язуються проблеми, пов'язані з поняттям терміна і терміносистем, термінопородження і мови науки загалом. На думку В.Ф. Новодранової, «когнітивні аспекти дослідження, характерні для сучасної лінгвістики, особливо цікаві для термінології, де за кожним терміном стоїть чітка, точна структура знання» [5, с. 150]. На початку XXI століття посилюється інтерес термінознавців і до когнітивних властивостей терміна, в яких фокусуються логіко-понятійні аспекти змісту розумових операцій [7, с. 112]. Застосування когнітивного підходу дозволяє розширити роботу над термінами як для наукових цілей, так і для розв'язання прикладних завдань термінознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У когнітивному термінознавстві по-новому вирішують питання, пов'язані з розумінням терміна, термінології та терміносистем, термінотворення і мови науки загалом (К.Я. Авербух, М.М. Володіна, О.І. Голованова, С.В. Гриньов,

З.І. Комарова, В.М. Лейчик, Л.А. Манерко, В.Д. Табанакова, С.Д. Шелов та ін.). Моделювання галузевих терміносистем, аналіз когнітивних, понятійних, соціокультурних аспектів терміносистем здійснено в працях О.А. Зяблова (2004) (на прикладі економічної термінології), З.І. Ломініної (2000) (на базі термінології охорони навколишнього середовища), Н.В. Буянова (2001) (на матеріалі термінології податків і податкового права), Л.Г. Аксютенкової (2002) (на прикладі мови ринкової економіки), К.А. Шипкова (2004) (з огляду на мову права), О.Г. Козловської (2005) (на матеріалі морської термінології), І.А. Рожнова (2005) (на прикладі поліграфічної термінології), І.В. Верегитіної (2006) (на матеріалі мови екології), Є.О. Телятнікова (2007) (на базі термінології обчислювальної техніки), Д.І. Лягайло (2007) (на прикладі термінології страхування), О.А. Федотової (2011) (на матеріалі термінології безпеки виробництва), С.В. Кійко і А.В. Колодрівської (2020) (на прикладі німецької педагогічної термінології) та ін. Проте досі не здійснено комплексного лінгвокогнітивного дослідження і опису термінів німецькомовної науково-професійної галузі «Безпека життєдіяльності», хоча потреба в когнітивному ракурсі розгляду спеціальної лексики є давно: когнітивні аспекти терміна (як знака наукового поняття) становлять значний інтерес для термінознавства, що визначається когнітивною сутністю термінологічної лексики і традицією термінознавства досліджувати мовні феномени з опорою на мислення і логіку. Наше дослідження покликане доповнити наявні результати на прикладі німецькомовної терміносистеми БЖД, яка досі не була предметом дослідження, що й зумовлює **актуальність** розвідки. Робота присвячена інвентаризації концептів у сфері БЖД і репрезентації семантики термінологічних одиниць.

Постановка завдання. Об'єктом дослідження слугують німецькомовні терміни БЖД, предметом – семантичні, екстралінгвістичні і когнітивно-фреймові особливості німецькомовних термінологічних одиниць наукової сфери БЖД. Метою дослідження є опис структури і семантики термінології БЖД у німецькій мові, а також когнітивне моделювання термінофрейма SICHERHEIT («безпека»). Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: 1) виокремити розділи науково-професійної німецькомовної галузі БЖД та побудувати класифікаційну схему семантичних категорій, що утворюють її термінологічний корпус; 2) описати семантичні особливості німецькомовної термінології БЖД; 3) побудувати

фреймову модель термінології БЖД у німецькій мові і виявити особливості внутрішньосистемних зв'язків між структурами знання у складі німецькомовного термінофрейма SICHERHEIT («безпека»). Для вирішення поставлених завдань використано статистичний метод кількісних характеристик, компонентний аналіз значення термінів, метод фреймового моделювання і метод класифікації під час аналізу семантичних особливостей термінів.

Варто зазначити, що науково-професійна сфера БЖД та її термінологічне вираження досі не представлені в повному обсязі у спеціалізованих лексикографічних виданнях, які б відображали етапи формування і розвитку галузі безпеки життєдіяльності через систему термінів, які фіксують і зберігають у мовному знаку етапи наукового пізнання та опанування світу. Тому матеріалом дослідження є вибірка загальним обсягом близько 16 000 термінологічних одиниць, отримана методом суцільної вибірки з тлумачних та енциклопедичних словників, лексиконів, фахових словників [9; 10], статей спеціалізованих періодичних видань із безпеки життєдіяльності німецькою мовою „Bevölkerungsschutz“ [8] і „Notfallvorsorge“ [13], глосарія термінів, запропонованого Федеральним відомством для захисту населення і допомоги в надзвичайних ситуаціях (Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe) [12], а також чинного Закону ФРН про захист населення і допомоги в надзвичайних ситуаціях від 25 березня 1997 року (Gesetz über den Zivilschutz und die Katastrophenhilfe des Bundes: Zivilschutz- und Katastrophenhilfegesetz vom 25.03.1997) [11].

Виклад основного матеріалу. Першим етапом на шляху вивчення німецькомовної термінології БЖД є її виокремлення в терміносферу, можливість визначення її як мови для спеціальних цілей і як аспекту мови технічної науки. Сучасна німецькомовна термінологія БЖД як самостійна науково-професійна сфера діяльності може бути прикладом взаємовпливу й інтеграції декількох термінологій наукових сфер, як-от безпека праці в різних галузях народного господарства (будівництві, сільському господарстві, хімічній промисловості та ін.), радіаційна безпека, пожежна безпека, захист у надзвичайних ситуаціях, ядерна безпека, медицина катастроф, а також таких суміжних наук, як фізика, хімія, технологія матеріалів, біологія, медицина.

Відводячи людині активну роль у пізнанні світу і розглядаючи когнітивну діяльність як сукупність процесів сприйняття, мислення,

пам'яті, спрямованих на опанування навколишнього світу, лінгвісти виокремлюють категоризацію світу як ключовий когнітивний процес. Категоризація – класифікаційний процес, спрямований на об'єднання тотожних одиниць у більші розряди, категорії [3, с. 96]. Обробляючи інформацію, що надходить, людина членує світ, виокремлює класи, групи, категорії і здійснює ідентифікацію об'єктів, а також співвідносить об'єкт із певною категорією. Категоризація в мові виявляється в наявності різних семантичних класів слів (семантичних полів, тематичних груп, лексико-семантичних груп тощо) [1, с. 17]. В основі формування лексичної категорії лежить інваріантно-варіантний логічний принцип. Це означає, що центром категорії стає слово з найбільш загальним значенням, яке одночасно слугує назвою категорії, її інваріантом і основним ідентифікатором стосовно інших елементів певної категорії – слів із конкретним значенням, тобто її варіантів [2, с. 71–72].

Представлений семантичний поділ німецької наукової галузі БЖД заснований на категоризації світу у вигляді списку категорій різного рівня (суперкатегорій, макрокатегорій, базових категорій, диференційно-семантичних груп), побудованих з урахуванням ієрархії. Ієрархічність указаних категорій відбивається у відповідній рубрикації і нумерації: на першому рівні ієрархії виокремлено три групи, що представляють макрокатегорії НЕБЕЗПЕКА, ЛЮДИНА У СФЕРІ БЖД, ПОПЕРЕДЖЕННЯ І ЛІКВІДАЦІЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ. Останню макрокатегорію можна також назвати ЗАХИСТ БЕЗПЕКИ, оскільки йдеться про методи, способи і засоби захисту чи відновлення безпечного стану людини. Зазначені макрокатегорії підрозділяємо на базові категорії (див. табл. 1).

У більшості базових категорій можна виокремити низку диференційно-семантичних груп, як-от:

1.2. Соціальні небезпеки: (1.2.1) загальні поняття: *Gewalttat* – «насилля»; (1.2.2) види соціальних небезпек: *Geiselnahme* – «утримання заручників»;

1.3. Природні небезпеки: (1.3.1) загальні поняття: *Erdrutsch* – «зсув»; (1.3.2) літосферні небезпеки: *Erdbeben* – «землетрус»; (1.3.3) гідросферні небезпеки: *Überschwemmung* – «повінь»; (1.3.4) атмосферні небезпеки: *Blitzschlag* – «удар блискавки»; (1.3.5) космічні небезпеки: *Magnetsturm* – «магнітна буря» та (1.3.6) інші природні явища: *Lavine* – «лавина».

1.4. Біологічні небезпеки: (1.4.1) загальні поняття: *Anaerobier* – «анаероб»; (1.4.2) мікроорганізми: *Lebensmittelvergifter* – «мікроорганізм, який виробляє токсини, що викликають харчові отруєння»; (1.4.3) віруси: *Koronavirus* – «коронавірус»; (1.4.4) гриби: *Grüne Giftwulstling* – «бліда поганка»; (1.4.5) рослини: *Tollkirsche* – «беладонна»; (1.4.6) тварини: *Wolf* – «вовк»; (1.4.7) шкідливі організми: *Zecke* – «кліщ».

1.5. Техногенні небезпеки: (1.5.1) загальні поняття: *Explosionsgefahr* – «небезпека вибуху»; (1.5.2) механічні небезпеки: *Bombeneinschlag* – «розрив [вибух, влучення] бомби»; (1.5.3) фізичні небезпеки: *Brandgefahr* – «пожежна небезпека»; (1.5.4) хімічні небезпеки (загальні поняття; тверді речовини; рідини; гази; хімічні процеси): *Chlorkalk* – «хлорне вапно», *CO₂ / Kohlendioxid* – «двоокис вуглецю; вуглекислий газ»; (1.5.5) психофізіологічні небезпеки: *Verdruss* – «психічний розлад».

Після проведення семантичного аналізу виявлено структуру термінофрейма: БЖД осмислює небезпеки як причини різних надзвичайних ситуацій, участь людини (пасивну (як потерпілого в патологічному стані) або активну (як ліквідатора небезпек)), що передбачає використання нею різних методів і засобів захисту. З огляду на це, обираємо термінофрейм SICHERHEIT («безпека») як ключовий.

Моделювання розуміємо як процес створення моделі – фрейма, покликаною описувати мовні і когнітивні процеси, які відбуваються у свідомості людини. Термінофрейм – це систематизована структурна організація галузевої концептуальної наукової картини світу, відображена

Таблиця 1

Семантична категоризація німецької наукової галузі БЖД

1. НЕБЕЗПЕКА	2. ЛЮДИНА У СФЕРІ БЖД	3. ЗАХИСТ БЕЗПЕКИ
1.1. Загальні поняття	2.1. Статус людини	3.1. Метод, спосіб захисту
1.2. Соціальні небезпеки	2.1.1. постраждалих	3.2. Засіб захисту
1.3. Природні небезпеки	2.1.2. рятувальник	3.3. Властивість, якість, ознака матерії, речовини
1.4. Біологічні небезпеки	2.2. Патологічний стан живого організму	
1.5. Техногенні небезпеки	2.3 Стан, особливість, здатність живого організму	
1.6. Екологічні небезпеки		
1.7. Наслідки впливу небезпек		

в графічному образі, що вербалізується її термінологією, відбиває ментальні процеси суб'єкта науково-професійної діяльності. Це штучно створений об'єкт у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм або формул, який (подібно до досліджуваного об'єкта (або явища)) відображає і відтворює у простішому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і відношення між елементами цього об'єкта [6, с. 132].

Термінофрейм SICHERHEIT («безпека») досліджуємо в аспекті зміни одних станів на інші (з огляду на інформацію про всі стани). Таким чином, план змісту конструйованого термінофрейма є поліситуативним, поліподійним, поліпропозиційним комплексом. Ми розглядаємо поліситуативність на лексичному рівні, тобто в семантиці термінологічної одиниці *Sicherheit* («безпека») – складного за семантикою поліпропозитивного слова. Як показав аналіз словників [10; 11; 13], *Sicherheit* («безпека») передбачає захист від небезпеки, тобто це ретроспективно спрямований (за термінологією Н.Б. Лебедевої [4, с. 43]) іменник, у семній структурі якого наявні такі пропозиції:

Пропозиція 1 (ретроситуація): *є небезпеки, що впливають на суб'єкта (людину).*

Пропозиція 2 (ретроситуація): *суб'єкт (людина) захищає себе від небезпек.*

Пропозиція 3 (лексикалізована ситуація): *суб'єкт (людина) набуває необхідної властивості безпеки.*

Природно, що три виокремлені вище семантичні макрокатегорії GEFAHREN / НЕБЕЗПЕКИ, MENSCH / ЛЮДИНА У СФЕРІ БЖД, SCHUTZ / ЗАХИСТ БЕЗПЕКИ об'єднують різномірні німецькі термінологічні одиниці науково-професійної сфери безпеки життєдіяльності і значення, які криються за ними, у спільну когнітивну базу – суперфрейм SICHERHEIT / БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ, який є фреймом першого порядку. Він містить три базових фрейми GEFAHREN / НЕБЕЗПЕКИ, MENSCH / ЛЮДИНА У СФЕРІ БЖД та SCHUTZ / ЗАХИСТ БЕЗПЕКИ, які є фреймами другого порядку і відповідають трьом виокремленим вище макрокатегоріям. Фрейми другого порядку поділяються на субфрейми нижчих рівнів, які структурують образ суперфрейма SICHERHEIT. Моделювання німецькомовного термінофрейма SICHERHEIT проведено поетапно зі створенням графічного образу термінофрейма з опорою на семантичну категоризацію галузі БЖД (див. рис. 1). На представленій схемі опорні фрейми другого порядку MENSCH / ЛЮДИНА У СФЕРІ БЖД та GEFAHREN / НЕБЕЗПЕКИ перебувають на одному рівні, що підкреслює антропоцентричність досліджуваної термінології. Це збігається з першим із шести принципів науки про БЖД – принципом антропоцентризму: людина є самоцінністю, збереження і продовження життя якої є основним завданням галузі БЖД [11]. Стрілка позначає взаємозумовлений зв'язок між цими фреймами,

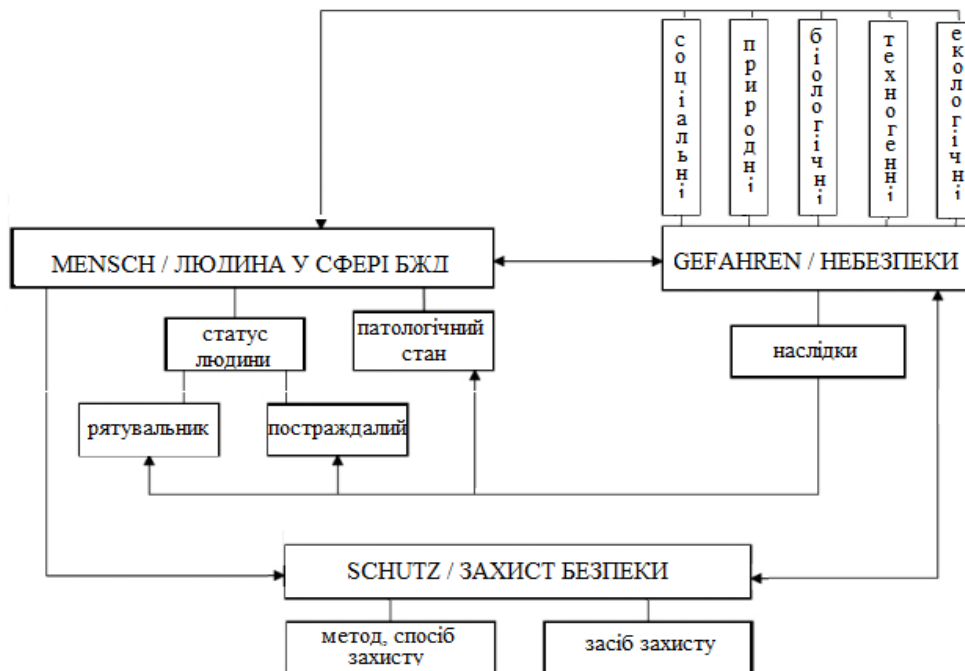

Рис. 1. Графічний образ термінофрейма SICHERHEIT

оскільки з моменту своєї появи на Землі людина перманентно живе і діє в умовах потенційних небезпек, які постійно змінюються. Це підкреслює п'ятий принцип науки про БЖД – принцип заперечення абсолютної безпеки: абсолютна безпека людини в середовищі існування є недосяжною [11]. Односпрямована векторна стрілка від фрейму MENSCH / ЛЮДИНА У СФЕРІ БЖД до фрейму SCHUTZ / ЗАХИСТ БЕЗПЕКИ, а потім від нього до фрейму GEFAHREN / НЕБЕЗПЕКИ вказує на постійне прагнення людини захистити себе від усіх можливих видів небезпек.

У результаті системного аналізу встановлено, що когнітивний підхід до дослідження мови спрямований на виявлення механізму зв'язку термінологічної лексики з об'єктивною дійсністю. Такий підхід передбачає те, що мовні репрезентації пов'язані із системами зберігання й обробки знань. Так, мовна свідомість фахівців у галузі БЖД відображає наповнення цієї сфери. Термінофрейм SICHERHEIT постає як структура знання, що складається з окремих концептуальних одиниць – опорних фреймів і субфреймів, які відповідають семантичним категоріям.

Висновки і перспективи. Аналіз німецькомовної терміносистеми БЖД показав, що

в її основі лежить термінофрейм SICHERHEIT, який представляє структуру знання, що складається з концептуальних одиниць різних рівнів: суперфрейма SICHERHEIT / БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ, базових фреймів другого порядку GEFAHREN / НЕБЕЗПЕКИ, MENSCH / ЛЮДИНА У СФЕРІ БЖД і SCHUTZ / ЗАХИСТ БЕЗПЕКИ, субфреймів, які поділяються на слоти. Термінофрейм SICHERHEIT у вигляді такої структури знання характеризує фрагмент дійсності, який покривається термінологічними одиницями безпеки життєдіяльності й уможливує доступ до неспостережуваних ментальних процесів.

Перспективним вважаємо укладання Німецько-українського словника термінів безпеки життєдіяльності на основі досліджуваних 16 000 термінів та терміносполук, що сприятиме вивченню спеціалізованої термінології БЖД, процесів наукової номінації в досліджуваній сфері, відтворенню науково-технічних досягнень власними словотвірними ресурсами, розробленню і реалізації відповідних засобів і заходів щодо створення і підтримки безпечних умов діяльності людини (як у повсякденному житті, так і в умовах надзвичайних ситуацій).

Список літератури:

1. Болдырев Н.Н. Когнитивные исследования языка. Концептуализация мира в языке. Тамбов : Изд. дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2009. Вып. IV. 460 с.
2. Кійко С.В., Колодрівська А. Німецька педагогічна термінологія: семантика і структура. *Південний архів (філологічні науки)*. Вип. 81. Херсон: Херсонський держ. ун-т, 2020. С. 70–75.
3. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения. Москва : Изд-во Ин-та языкознания РАН, 1997. 327 с.
4. Лебедева Н. Б. Полиситуативный анализ глагольной семантики. Москва : Либроком, 2010. 192 с.
5. Новодранова В.Ф. Проблемы терминообразования в когнитивно-коммуникативном аспекте. *Лексикология. Терминоведение. Стилистика*: сб. науч. тр., посвящ. юбилею В.М. Лейчика. Рязань, 2003. С. 150–155.
6. Павлова И.В. Фреймовый подход к анализу образа зооморфного существа в фантастическом тексте. *Уч. записки Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия «Филология»*. Симферополь, 2006. № 3. С. 131–134.
7. Татаринов В.А. Общее терминоведение: Энциклопедический словарь-сборник. Москва : Лицей, 2006. 527 с.
8. Bevölkerungsschutz. URL: <https://www.babs.admin.ch/de/publikservice/information/zeitschriftbabs.html>
9. Brandschutz-Wörterbuch. URL: <https://www.wordreference.com/deen/Brandschutz>
10. CEDIM Glossar Begriffe und Definitionen aus der Risikowissenschaft. URL: <https://www.cedim.kit.edu/download/glossar-gesamt-20050624.pdf>
11. Gesetz über den Zivilschutz und die Katastrophenhilfe des Bundes: Zivilschutz- und Katastrophenhilfegesetz vom 25.03.1997 (BGBl. I S. 726) URL: <https://www.bbk.bund.de/SharedDocs/Downloads/BBK/DE/FIS/Zivilschutz-Katastrophenhilfegesetz.pdf>
12. Glossar Zivil- und Katastrophenschutz. URL: http://www.bbk.bund.de/DE/Servicefunktionen/Glossar/glossar_node.html
13. Notfallvorsorge. Die Zeitschrift für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe. URL: <https://www.walhalla.de/sicherheit-bundeswehr/zivil-und-katastrophenschutz/2991/zeitschrift-notfallvorsorge#>

Kiyko S. V. FRAME SIMULATION OF LIFE SAFETY TERMINOLOGIES IN GERMAN

The article is devoted to cognitive-semantic analysis and frame modeling of terminology of life safety in German in line with the latest developments in cognitive terminology. The application of a cognitive approach to terminological phenomena contributes to the interpretation of the term as derived from the conceptualization and categorization of the world by human consciousness and thinking, and its conceptual and logical content – as a certain structure of knowledge captured by the linguistic sign.

At the base of the terminology of life safety is the term frame SICHERHEIT, which represents the structure of knowledge, consisting of conceptual units of different levels: superframe SICHERHEIT / SECURITY OF LIFE, basic frames of the second order GEFÄHREN / HAZARDS, MENSCH / HUMAN and SCHUTZ / PROTECTION, subframes, which, in turn, are divided into slots, such as: social hazards, natural hazards (lithospheric, hydrospheric, atmospheric, space hazards and other natural phenomena), biological hazards (microorganisms, viruses, mushrooms, plants, animals, harmful organisms), man-made hazards (mechanical and physical), chemical hazards (solids, liquids, gases, chemical processes), psychophysiological hazards.

The term frame SICHERHEIT in the form of such a structure of knowledge characterizes a fragment of reality, which is covered by terminological units of life safety and gives access to unobserved mental processes. The term Sicherheit “security” is a semantically complex polypropositive word and provides protection against danger; it is a retrospective noun with three propositions in the structure: (1) there are dangers that affect the subject (person), (2) the subject (person) protects himself from dangers, (3) the subject (person) acquires the necessary safety properties.

Key words: *term, terminological system, cognitive-semantic analysis, frame modeling, German language, life safety.*

Ковалевська Я. Л.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

МУЛЬТИМЕДІЙНА СТАТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКОГО САТИРИКО-САРКАСТИЧНОГО ДИСКУРСУ)

У статті вперше пропонується новий тип дискурсу – сатирико-саркастичний, досліджується інтернет-жанр мультимедійної статті. Сатирико-саркастичному дискурсу притаманна критика соціальних явищ, подій, новин із певною оцінкою й засудженням конкретної особистості з точки зору автора. Мультимедійна стаття зумовлена темою або метою та становить таке поєднання відібраних фактів, яке розкриває їх глибинний зв'язок та виражає позицію автора. Завдяки сатирико-саркастичним висловлюванням мультимедійні статті мають розважальний характер із різкою критикою сучасних проблем. Кожен елемент мультимедійної статті відіграє важливу роль у сприйнятті інформації та формуванні думки читачем. Мультимедійні статті сатирико-саркастичного дискурсу розмивають кордони між інформацією та розвагами. Вони дають можливість не тільки отримувати інформацію (не завжди точну або й вигадану (фейкові новини)), а автор статті також звертається до емоції аудиторії (з їх ставленням до певної проблеми або відомої людини) з метою створення інтересу, щоб зацікавити і розважити. Одне з основних завдань мультимедійної статті в межах сатирико-саркастичного дискурсу полягає в тому, що читач повинен бути не тільки зацікавлений в утриманні новин, а й відчувати яскраві емоції. Метою сатирико-саркастичного дискурсу є опис соціальних явищ, подій, новин із певною оцінкою і засудження конкретної особистості з точки зору справедливості автора. Завдяки сатирико-саркастичному дискурсу в текстах фейкових новин мультимедійні статті мають розважальний характер. Сатиричний та саркастичний складники текстів мультимедійної статті полягає у поданні буденних подій у вигляді важливих сенсаційних новин, іноді для цього використовується гра слів. За оформленням статті майже не можна відрізнити від аналогів у несатиричних виданнях. Головною відмінністю, яка зумовила популярність сатирико-саркастичних інтернет-видань серед авторів подібних мультимедійних статей, є забезпечення повної анонімності через різку критику сучасних проблем світу.

Ключові слова: дискурс, мультимедійна стаття, сарказм, сатира, сатирико-саркастичний дискурс.

Постановка проблеми. У роботі проведено аналіз впливу сатиричних та саркастичних висловлювань, націлених на адресата, в межах сатирико-саркастичного дискурсу на прикладі сучасних онлайн-статей медіапростору США.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сатира та сарказм є невід'ємною частиною людського спілкування, важливим компонентом комунікації між людьми. Дослідження цих різновидів комічного простежується з античних часів і дотепер. Наразі завдяки розвитку інтернет-комунікацій актуальним залишається вивчення впливу сатири (Р. Елліотт, Л.Ф. Єршов, В.С. Манаков, Е. Нокс, Л. Фейнберг, Л.В. Шевчук) та сарказму (Джон Д. Кемпбел, Роджер Дж. Кройц, О.М. Мосейчук, Сара Ен Пітерс, К.С. Разгонова, П. Роквел, К.Д. Шеперд) на адре-

сата за допомогою сучасного інтернет-жанру – мультимедійної статті.

Постановка завдання. Мета статті полягає у виявленні засобів впливу на адресата в межах сатирико-саркастичного дискурсу. Матеріалом для аналізу слугували сучасні мультимедійні статті в сатирико-саркастичних американських онлайн-виданнях, як-от «The Onion», «The Red Tractor in the USA», «The Best Page in the Universe».

Виклад основного матеріалу. Актуальність дослідження полягає у вивченні композиції мультимедійної статті в межах сатирико-саркастичного дискурсу в сучасному медіапросторі США. Об'єктом є інтернет-жанр американської мультимедійної статті. Предметом – засоби вираження сатири та сарказму в американських мультимедійних статтях сатирико-саркастичного дискурсу.

Сучасні онлайн-газети або журнали дозволяють анонімним адресантам індивідуалізувати подання інформації, висловлювати власну думку, а також дають можливість обговорювати новини з адресатами в межах одного дискурсу. Досліджуючи американські мультимедійні статті, ми визначили, що сатира та сарказм уживаються в межах одного дискурсу, бо сатира розглядається нами як критика всього суспільства, а сарказм – як критика окремої особистості. Отже, одне не може існувати без іншого. Уважаємо, що сатирико-саркастичний дискурс (далі – ССД) належить до одного з видів комічного дискурсу, що має чітку соціальну природу та прагне до викриття соціальних вад і недоліків із застосуванням сатиричних та саркастичних висловів. Таким чином, типовими рисами цього типу дискурсу є суб'єктивність, негативна оцінка суспільних явищ, притаманний саркастичний підтекст, жорстка особистісно орієнтована критика, анонімність.

Інформаційним потокам, які формують медіапростір, притаманні універсальність, адже інформація не знає державних кордонів і жодних інших меж [2]. Сучасні медіановини дають змогу не лише отримувати інформацію (не завжди достовірну або й вигадану (псевдоновини)), а автори статей апелюють до емоцій глядачів, до їхнього ставлення до певної проблеми або відомої особи (найчастіше для того, щоб викликати інтерес, захопити і розважити), за рахунок підбору сатирико-саркастичних новин інформація має також гострий критично-комічний характер. Більша частина матеріалу тримається на уявленні повсякденних подій у вигляді важливих новин.

Ми визначили характерну техніку подання матеріалу мультимедійної статті – лаконічність. Тенденція полягає в тому, що соціальні та політичні зміни починають ілюструватися через зображення конкретної людини. У мультимедійній статті в межах ССД це виражається, як правило, у висміюванні окремого персонажа, зазвичай відомого, або персонажів медіатексту, але це не просте висміювання у вигляді жартівливого перевертання загальноприйнятих норм. Невід'ємним складником є оцінний елемент. При цьому оцінка завжди є негативною і супроводжується викриттям певних суспільних, політичних, особистих вад, тобто оцінка надається лише в негативному ключі. Автор висловлює свою оцінку як на основі власних почуттів, так і з урахуванням соціальних стереотипів. Отож, оцінка є наслідком функціонально-комунікативного напряму дискурсу [5, с. 109; 6], тут – сатирико-саркастичного забарвлення.

У жанрі мультимедійної статті в ССД важливу роль у поданні матеріалу також відіграють стилістичні прийоми (порівняння, гіпербола, метафора тощо). Завдяки ним надається більш емоційне забарвлення, гостра критика, викриття певних вад, типової людської поведінки та характерних рис, що притаманні звичайним людям або відомим особистостям. Наведемо приклад мультимедійної статті із сучасного американського сатирико-саркастичного онлайн-видання “The Onion”:

WASHINGTON—*In the latest overture to secure a deal with congressional Republicans, President Joe Biden made a significant concession in ongoing infrastructure negotiations Monday by partially demolishing the Brooklyn Bridge. “Look, if we’re ever going to move past the contentiousness of the past four years, we need to leave the door open to bipartisan compromises like detonating C4 charges across the Brooklyn Bridge to level half the structure, and that’s exactly what I’ve done,” said the president in a press conference that praised conservatives Lisa Murkowski (R-AK) and Susan Collins (R-ME) for remaining “flexible and pragmatic” on their calls to blow up all six of the bridge’s trusses. “Our colleagues on the other side of the aisle have come a long way by agreeing to drop their demands to scuttle the Staten Island Ferry. Plus, half of the Brooklyn Bridge is still standing. That’s a major win for progressives.” Biden added that Democrats could also frame the iconic bridge’s destruction as an opportunity for any commuters who want to drive their cars directly into the East River (The Onion, 2021).*

Як засвідчує наведений приклад, комізм досягається завдяки гіперболізації (by partially demolishing the Brooklyn Bridge; for remaining “flexible and pragmatic” on their calls to blow up all six of the bridge’s trusses; half of the Brooklyn Bridge is still standing. That’s a major win for progressives; as an opportunity for any commuters who want to drive their cars directly into the East River), де в сатирико-саркастичній формі висміюють рішення президента Джо Байдена.

Інша стаття апелює до емоцій глядачів завдяки згадуванню відомого американського актора, кінорежисера Кевіна Спейсі. Завдяки інформації, яка має гострий критично-комічний характер, автор уживає саркастичні висловлювання на його адресу (local man Kevin Spacey reportedly spent a few moments in bed relaxing Friday morning before remembering he is Kevin Spacey; by reminding himself he did nothing wrong and everyone else was just jealous). Гіперболізація подається не лише з боку автора статті, а й (нібито) від імені самого актора

(за допомогою використання сленгових слів) (Oh, fuck, that's right; he was a total fucking asshole; Just an irredeemable piece of shit) із метою навмисного перебільшення, негативного забарвлення, посилення враження від звинувачень Кевіна Спейсі в сексуальних домаганнях:

LOS ANGELES—Luxuriating in the precious few seconds before the real world came rushing back to him, local man Kevin Spacey reportedly spent a few moments in bed relaxing Friday morning before remembering he is Kevin Spacey. “Oh, fuck, that’s right,” mumbled Spacey, who had spent the previous moments basking in the early morning sunlight shining on his face through the window before remembering that he was a total fucking asshole facing dozens of sexual abuse allegations. “God, I’m a real monster huh? Just an irredeemable piece of shit. Well, back to bed, I guess.” At press time, Spacey was suppressing the inescapable pit in his stomach by reminding himself he did nothing wrong and everyone else was just jealous (The Onion, 2021).

У межах ССД у мультимедійній статті обговоренню підлягають не тільки соціальні або політичні сфери, а і її діячі. Задля збільшення емоційного впливу на адресата героями новин стають відомі для США діячі з різних сфер: Джо Байден, Барак Обама, Марк Цукерберг, Опра Уїнфрі та інші відомі особистості. Наведений вище приклад також свідчить, що завдяки ССД мультимедійні статті мають розважальний характер із гострою критикою сучасних проблем, реальних відомих осіб через гіперболізацію людських рис або ситуацій із метою критики та висміювання, що робить їх ближчими до звичайних людей та повсякденних турбот.

Особистість адресанта мультимедійної статті в межах ССД є надзвичайно різноплановою. Він є універсальним журналістом, що володіє всіма необхідними навичками для створення мультимедійних текстів. Це людина кмітлива та ерудована, адже під час написання статті адресант, критикує героїв новин та дає їм оцінку, а це потребує широких фонових знань та глибинного розуміння об'єкта критики. По-друге, адресант виконує роль психолога та аналізатора суспільства та його вад. Також автор сатирико-саркастичних статей – людина смілива, що часто ризикує своєю безпекою, а іноді й життям, адже дуже часто такі статті викликають негативну реакцію та можуть слугувати приводом для відкритого вираження невдоволення. Ми можемо зазначити, що автори таких статей часто використовують псевдоніми або публікують свої твори анонімно. Текст сати-

рико-саркастичного змісту виступає як «експліцитне представлення автором своїх ідей, понять та думок, що є багаторазово закодованою, інтегрованою системою, що дозволяє авторові за допомогою мовних знаків вербалізувати свої концепти як результат розумової діяльності» [4, с. 6]. Роль адресанта в гумористичному різновиді дискурсу велика і відповідальна, адже від його вміння розповісти жарт залежить кінцевий результат. Адресант завжди творить дискурс, орієнтуючись при цьому на адресата [6, с. 211; 7]. Як людина, яка схильна аналізувати і давати індивідуальну оцінку, адресат може або перейти на сторону автора та підтримати його думку, або відхилити його точку зору та зробити власні висновки з того чи іншого приводу.

Отже, адресат та адресант у віртуальному діалозі (порівняно з діалогом у реальному спілкуванні) мають більше свободи, але ця свобода жорстко обмежена межами віртуального простору, за межами якого діють інші правила комунікації. Свобода у межах певних правил є однією з розпізнавальних ознак гри та взаємодії. Тому діалогічна взаємодія «адресант-адресат» не тільки посилюється у віртуальному просторі, а й набуває характеру принципової методологічної відмінності мережного спілкування від реального. Цю діалогічну взаємодію можна простежити на ще одному прикладі мультимедійної статті “White House Press Flight Delayed After Biden Gets Into Plane’s Engine”:

WASHINGTON—Calling the incident a minor hiccup and saying the European trip would continue as planned, the White House was reportedly forced to delay a press flight Wednesday after President Joe Biden got into the plane’s engine. “As soon as we remove the president from the turbine, we should be able to proceed as scheduled,” White House press secretary Jen Psaki told reporters, adding that an auxiliary power unit had been rendered inoperable after the commander-in-chief crawled into a turbine looking for a snack he dropped. “Unfortunately, the president got pretty well wedged in there, so rescue crews have spent a few hours already trying to get him out. He got pretty startled, naturally, and crawled further in. Fortunately we’ve coaxed him closer to leaving the engine, and once we repair the wires he chewed, the diplomatic trip should hopefully continue without incident.” At press time, the flight had been delayed again on the runway after the president had somehow gotten back into the engine (The Onion, 2021).

Стаття апелює до емоцій глядачів завдяки згадуванню відомого політика, президента США

Джо Байдена. Інформація має гострий критично-комічний (завдяки саркастичним висловлюванням на його адресу) та сатиричний (коли під жорстку критику підпадають усі американські політики, що мають «дуже багато» повсякденних справ у сфері політики) характер. Тут також використовується гіпербола (Calling the incident a minor hiccup; after the commander-in-chief crawled into a turbine looking for a snack he dropped; He got pretty startled, naturally, and crawled further in; At press time, the flight had been delayed again on the runway after the president had somehow gotten back into the engine) з метою навмисного перебільшення та негативного забарвлення, що дає зрозуміти, як саркастично ставляться американці до політичних діячів, зокрема до президента США.

Треба також указати на важливість заголовка (на прикладі мультимедійної статті “White House Press Flight Delayed After Biden Gets Into Plane’s Engine”). Під час складання заголовків найчастіше порушується принцип журналістики, який говорить про те, що заголовок повинен відображати зміст тексту. Тема сучасних текстів ЗМІ, розміщених в Інтернеті, не повністю відображає зміст, частково не договорує або й обманює, щоб заінтригувати і змусити читача звернутися до власне тексту. Мультимедійний характер тексту передбачає активне використання засобів невербальної інформації, що, безсумнівно, допомагає розкрити потенціал. Поступово увагу дослідників текстів ЗМІ переміщується у сферу опису невербальних засобів, потужним стимулом для чого є сама дійсність. На жаль, аналіз не встигає за розвитком технологій, які визначають подання інформації. Так, у друкованій пресі немає можливості використовувати невербальні засоби в адекватному обсязі через різні причини, як-от обмеженість обсягу, необхідність підтримки низької собівартості (що зумовило відмову від дорогих технологій, високої якості паперу і друку). Тому автор газетного тексту вдається до таких засобів, як варіювання шрифту, використання стилістичних можливостей системи пунктуації та структурної організації тексту (введення підзаголовків, надзаголовків, внутрішньотекстових заголовків), колірне оформлення, використання фотографій, малюнків і карикатур. Порівняно з пресою автори мультимедійних статей не надають значення ні шрифтовому варіюванню, ні системі пунктуації. Усе це замінюється, але не компенсується більш прямолінійними засобами доведення змісту до аудиторії [3, с. 205].

Сатирико-саркастичні інтернет-видання в мультимедійних статтях коментують реальні

та вигадані (фейкові) поточні події і є популярним явищем у сучасній медіакulturі. Часто сатиричний та саркастичний складники текстів полягають у поданні буденних подій у вигляді важливих сенсаційних новин, іноді для цього використовується гра слів. Таким чином, за оформленням статті не можна відрізнити від її аналогів у несатиричних виданнях. Проте головною відмінністю, яка зумовила популярність сатирико-саркастичних інтернет-видань серед авторів подібних статей, є забезпечення повної анонімності.

Нині є сотні англomовних сатирико-саркастичних інтернет-видань, що публікують сатири на події зі всього світу, через що є доступними для більш широкого кола інтернет-користувачів, ніж паперові видання у різних країнах. Використовуючи сатиру та сарказм як інструменти критики сучасного суспільства в інтернет-виданнях, автор має можливість висловлювати свою думку лише на рівні тексту. Проте вважається, що візуальні жарти є більш простими для сприйняття. Основними вимогами до організації побудови інформації в межах інтернет-дискурсу є чіткість розподілу текстового поля на певні сегменти та забезпечення внутрішніх зв’язків між ними [1, с. 10].

Засоби масової інформації завжди значно впливають на суспільство. Так, впливаючи на свідомість людей, корегуючи їхню поведінку в бажаному напрямі або готуючи ґрунт для такої поведінки, система масової інформації виступає як управління. Медіапростір віддзеркалює все різноманіття думок і поглядів, наявних у суспільстві, та бере участь у їх формуванні та кристалізації, відіграючи досить помітну роль у політичному та соціальному житті суспільства. Американський підхід до жарту в онлайн-новинах є досить демократичним, вільним, позбавленим різних умовностей. Саме тому новини носять доволі сатирико-саркастичний характер зображення тем. Американські видання завжди оперативно реагують на соціальні катаклізми, що відбуваються в різних куточках світу. Кожна подія знаходить вираження в різноманітних формах (від жартівних питань до сатирико-саркастичних думок). Американці володіють особливим почуттям гумору, для якого, як ми помітили, характерні перебільшення, гіпербола тощо.

Висновки і пропозиції. Перспективи подальшого дослідження американської мультимедійної статті сатирико-саркастичного дискурсу вбачаємо в поглибленому аналізі всіх компонентів сатирико-саркастичного дискурсу (цілей, завдань, учасників, контексту, мовних засобів) на матеріалі сучасних американських онлайн-видань.

Список літератури:

1. Варламова Е.В. Особенности германского леворадикального Интернет дискурса : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Москва, 2006. 26 с.
2. Голованова Н.В. Медіапростір як важливий чинник побудови інформаційного суспільства. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1. С. 27–35.
3. Луканина М.В. Текст средств массовой информации и конвергенция. *Вестник : Политическая лингвистика*. Вып. 20. Екатеринбург, 2006. С. 205–214.
4. Поздеева Т.В. Отношения «адресант – адресат» в политическом газетном дискурсе: концепция взаимодействия и взаимокорреляции : дис. ... канд. филол. наук. Краснодар, 2011. 164 с.
5. Приходько А.И. Когнитивно-дискурсивный потенциал оценки и способы его выражения в современном английском языке : дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.04 / Запорожский гос. ун-т. Запорожье, 2004. 399 с.
6. Самохіна В.О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 360 с.
7. Самохіна В.О. Феномен адресата в комунікативному просторі комічного. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2016. № 84. С. 99–107.

Kovalevska I. L. THE MULTIMEDIA ARTICLE (ON THE MATERIAL OF AMERICAN SATIRICAL AND SARCASTIC DISCOURSE)

This article is the first to propose a new type of discourse – satirical and sarcastic discourse, investigating the Internet-genre of multimedia articles. Satirical and sarcastic discourse is characterized by criticism of social phenomena, events, news in a certain evaluation and condemnation of a particular person from the author’s point of view. The multimedia article is often based on the theme or purpose. It is a combination of selected facts that reveals their deep connection and expresses the position of the author. Due to the satirical and sarcastic expressions multimedia articles have an entertaining character with a sharp criticism of contemporary issues. Each element of multimedia articles plays an important role in the perception of information and shaping the reader’s mind. Multimedia articles of satirical and sarcastic discourse blur the boundaries between information and entertainment. They allow not only to receive information (not always accurate or even made-up (fake news)), the author of the article also appeals to the emotions of the audience, with its attitude to a certain problem or a well-known person, to create an interest, to capture and entertain. One of the main tasks of multimedia articles in satirical and sarcastic discourse is that the reader should be not only interested in keeping the news, but also have passionate emotions that they arouse. The aim of the satirical and sarcastic discourse is to describe social phenomena, events, news with a certain assessment and conviction of a particular person from the point of view of the author’s justice. Due to the satirical and sarcastic discourse in the texts of fake news, multimedia articles are entertaining. The satirical and sarcastic composition of the texts of multimedia articles is based on the presentation of everyday events in the form of important sensational news, sometimes for this purpose wordplay is used. The style of the article makes it almost impossible to distinguish it from its counterparts in non-satirical publications. The main difference, which caused the popularity of satirical and sarcastic online publications among the authors of similar multimedia articles, is the provision of complete anonymity because of a sharp criticism of the contemporary problems of the world.

Key words: *discourse, multimedia article, sarcasm, satire, satirical and sarcastic discourse.*

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/27>**Кожедуб Л. Г.**

Інститут філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Павличко О. О.

Інститут філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕОЛОГІЗМІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ У ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ

У статті проаналізовано неологізми періоду поширення у світі коронавірусної інфекції Covid-19 та їх роль у розширенні словникового складу німецької мови. Зазначається, що пандемія коронавірусу позначилася на всіх сферах людської діяльності (політичній, економічній, соціальній та ін.), що вплинуло на розширення словникового складу німецької мови. Процес збагачення лексичного складу сучасної німецької мови відбувається за рахунок лексичних одиниць тематики Covid-19 (як шляхом іншомовних запозичень, так і за рахунок нових значень уже відомих слів). Основна увага приділяється питанню функціональних особливостей неологізмів німецької мови у період пандемії коронавірусу. На матеріалі німецьких інтернет-видань та онлайн-словника неологізмів періоду коронакризи, укладеного Інститутом німецької мови імені Лейбніца (м. Мангайм) виокремлено основні функції неологізмів, серед яких наявна номінативна, експресивна та оцінна функції. Розширення словникового складу німецької мови відбувається переважно за рахунок термінологічних одиниць, які виконують номінативну функцію, при цьому найбільшу кількість лексичних одиниць (понад 300) становлять композити з компонентом "Corona". У період пандемії коронавірусу функціонування термінів визначається сферою та особливостями їх використання. При цьому спостерігається перехід фахових термінів галузі медицини та епідеміології до загальнонавчальної лексики. У процесі формування нових слів і понять, що ввійшли до складу сучасної німецької мови, важливу роль відіграють англіцизми. Англіцизми коронавірусної тематики виконують переважно номінативну функцію, проте подеколи можуть виконувати оцінну або експресивну функції. Виходом із ситуації психологічного напруження в суспільстві вбачається іронічне ставлення носіїв мови до подій та явищ, що викликають занепокоєння, внаслідок чого виникає численна група експресивних неологізмів.

Ключові слова: неологізм, німецька мова, розширення словникового складу, коронакриза, номінативна функція, експресивна функція.

Постановка проблеми. Під впливом формування глобального інформаційного простору, розвитку інформаційних технологій, міжнародних культурних та економічних контактів, контактів у галузі медицини тощо відбувається розширення словникового складу сучасних мов. Пандемія коронавірусу позначилася на всіх сферах людської діяльності (політичній, економічній, соціальній та ін.), що вплинуло на розширення словникового складу німецької мови. У період пандемії коронавірусу відбувається процес збагачення лексичного складу німецької мови за рахунок лексичних одиниць тематики Covid-19.

Товариство німецької мови (GfdS) назвало термін «Corona-Pandemie» («коронавірусна пандемія») словом року у 2020 році. На другому

місці в рейтингу «слів року» опинився термін «Lockdown» («локдаун») [9].

Останнім часом з'явилася значна кількість публікацій, присвячених лексичним одиницям тематики COVID-19. Дослідники вказують на важливу роль іншомовних запозичень у розширенні словникового складу німецької мови у період коронакризи. Особлива увага приділяється таким питанням, як структура, семантика, способи словотворення, походження неологізмів періоду пандемії коронавірусної інфекції (О.І. Кобзар, Л.А. Ковбасюк, С.В. Харченко та ін.). При цьому не досить вивченим залишається питання функціональних особливостей неологізмів німецької мови у період коронавірусу, що визначає актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить аналіз основних публікацій, науковці досліджують лінгвістичні фактори появи неологізмів у сучасній німецькій мові (В.О. Устінова), типологію неологізмів німецької мови (Н.М. Гордієнко), способи їх утворення (А.О. Патрікеєва), тематико-понятійні сфери вживання неологізмів (С.В. Торгачова), особливості перекладу неологізмів (Ю.Г. Стежко, Н.Ф. Клименко), їх функціонування (А.Р. Шелепко) та ін. При цьому більшість досліджень із проблематики неологізмів присвячена запозиченням англо-американського походження (Н.А. Джава, В.А. Котвицька, Г.Л. Лисенко, Л.В. Олійник, О.В. Слаба та ін.). Так, дослідників цікавили такі питання, як аналіз контекстів уживання лексичних запозичень (В.А. Котвицька), вивчення англо-американських запозичень-термінів фахової політичної лексики (Ю.М. Надточій), особливості функціонування запозичень у німецькій мові (З.В. Бандурко), функції лексичних запозичень у текстах засобів масової інформації (Л.В. Олійник, Г.Л. Лисенко, М.С. Лисенко), у сфері комунікації, реклами та бізнесу (З.В. Бандурко). При цьому не досить вивченим залишається питання функціонально-стильової диференціації іншомовних запозичень, оскільки протягом трьох десятиліть вони розглядалися дослідниками як частина науково-технічної термінології та як іншомовні вкраплення та екзотизми в публіцистичному, художньому та розмовному стилях [3, с. 18]. Дослідження процесів розширення словникового складу німецької мови часів коронакризи є предметом уваги як українських, так і зарубіжних науковців. Більшість дослідників вивчають типологію та структуру неологізмів періоду коронакризи (Л.Ф. Рись, Л.А. Пасик, С.В. Харченко, В.В. Красавіна та ін.), проводять контекстний аналіз абрєвіатури Covid-19 та її лексичних варіантів (С.А. Омельчук, Т.М. Мандич), досліджують семантику неологізмів німецької мови, пов'язаних зі коронавірусною пандемією (Н.В. Романова).

Інститут німецької мови імені Лейбніца (м. Мангайм) (das Leibniz-Institut für deutsche Sprache (IDS), Mannheim), що займається вивченням сучасного стану та розвитку німецької мови, уклав онлайн-словник неологізмів періоду пандемії коронавірусу COVID-19, який налічує понад 1 500 лексичних одиниць та містить контекстуальні ілюстрації, що дозволяє проаналізувати функціонування неологізмів у сучасній німецькій мові.

Постановка завдання. Метою цієї розвідки є аналіз функціональних особливостей неологізмів

німецької мови у період пандемії коронавірусу. Практичним матеріалом дослідження слугували матеріали німецьких інтернет-видань та онлайн-словник неологізмів німецької мови періоду коронакризи, укладений Інститутом німецької мови м. Мангайм.

Виклад основного матеріалу. Поняття «неологізм» набуває в сучасних умовах широкого змісту, оскільки, крім інновацій літературної мови, є велика кількість одиниць, які перебувають на «периферії» її системи (терміни, професіоналізми, сленгізми, жаргонізми тощо). Перетворення подібних одиниць на одиниці загальної мови робить їх інноваціями як із позиції розвитку словникового складу, так і у зв'язку з їх сприйняттям як неологізмів більшістю носіїв, оскільки вони були відомі лише незначній їх частині. Кількість інновацій на лексичному рівні не піддається точним підрахункам, оскільки неологізми виникають не в мові загалом як у системі об'єктивно дійсних, соціально закріплених знаків, а в реалізації цієї системи, тобто в мовленні конкретних носіїв. Далеко не всі вони закріплюються в мові, а ті одиниці, що передають поняття, пов'язані з важливими проблемами сучасності. Дослідження інновацій німецької мови свідчить про те, що дуже часто їх інтеграція в лексико-семантичну систему залежить від безпосереднього зв'язку з актуальними суспільними рухами [6, с. 154].

Розширення лексичного складу німецької мови відбувається як за рахунок утворення нових значень уже відомих слів, так і шляхом іншомовних запозичень.

Крім того, серед основних способів збагачення лексичного складу німецької мови у час коронакризи виокремлюють перехід фахової спеціалізованої лексики з галузі епідеміології та медицини до загальноновживаної та словотворення [4, с. 291].

Як відомо, основними лінгвістичними причинами запозичень є заповнення термінологічних лакун, нейтралізація полісемії, необхідність використання евфемізмів, експресивних синонімів тощо. Причини появи неологізмів корелюють із функціями, які вони виконують у мові-реципієнті.

У межах дослідження ми скористались класифікацією функцій запозичених слів, запропонованою З.В. Бандурко (номінативна, термінологічна, «економії мови», експресивна, оцінна, урізноманітнення висловлювання) [1, с. 577]. Проте номінативно-дефінітивна функція, притаманна термінологічним одиницям, на наш погляд, дає підстави не виокремлювати термінологічну функцію та розглядати неологізми з точки зору їх номінативної функції в німецькій мові.

Проаналізувавши матеріали німецького інтернет-видання «Tagesschau» на тему пандемії коронавірусу [8] за період із 17.07.20 до 07.07.21, матеріали інтернет-сторінки Інституту німецької мови імені Лейбніца (м. Мангайм) [12, 13], а також онлайн-словник неологізмів періоду пандемії коронавірусу COVID-19 [10], спостерігаємо розширення словникового складу німецької мови за рахунок термінологічних одиниць, які виконують дефінітивну та номінативну функції, при цьому найбільшу кількість лексичних одиниць (понад 300) становлять композити з компонентом «Corona», наприклад: Coronainfektion – коронавірусна інфекція, Coronainfektionsgeschehen – випадок інфікування коронавірусом, Coronainfizierter – інфікований коронавірусом, Coronainfizierung – інфікування коронавірусом, Coronamutation – мутація коронавірусу, Coronaschnelltest – швидкий тест на коронавірус, Coronascreening – тестування на коронавірус, Coronastatus, Coronasterblichkeit, Coronastress, Coronatest, Coronatestung, Coronatoter, Coronavakzine, Coronawelle, Corona-Ausbruch, Corona-Impfung, Corona-Pandemie та ін.

Якщо звернути увагу на функції слів «Corona», «Virus» і «Pandemie», то можна окреслити два вектори їх розвитку: термінологічний (порівн.: Virus (лат. virus – отрута) – біологічний, медичний термін, Pandemie – медичний термін) і функціональний (порівн.: Corona (лат. corona – вінець) – розмовний стиль) [5, с. 96–97].

Слід зазначити, що в період пандемії коронавірусу функціонування термінів визначається сферою та особливостями їх використання.

Пандемія COVID-19 сприяла використанню медичних термінів, тема медицини вийшла на передні шпальти всіх засобів масової інформації. Широкий ужиток медичних термінів у масмедіа впливає на їх популяризацію та перехід до системи загальноживаної літературної мови. Адже не лише фахівцям сьогодні знайомі такі поняття з галузі епідеміології, як Reproduktionszahl (R-Wert) – індекс репродукції, коефіцієнт відтворення вірусу; PCR-Test – ПЛР-тест; Restimmunität – залишковий імунітет, Immungedächtnis – імунна пам'ять, Herdenimmunität – колективний імунітет, Inkubationszeit – інкубаційний період та ін. [4, с. 291].

Отже, розширення словникового складу сучасної німецької мови у період пандемії коронавірусу відбувається за рахунок фахових медичних термінів та термінів галузі епідеміології, які переходять у повсякденне розмовне мовлення і перетворю-

ються у лексику широкого вжитку, оскільки пандемія коронавірусу зачепила всі сфери людської діяльності.

У процесі формування нових слів і понять, що увійшли до складу сучасної німецької мови, важливу роль відіграють англіцизми коронавірусної тематики (Corona-Anglizismen). Ми знаходимо такі похідні з англійської, як «tracken, tracen» (відслідковувати); типові для англійської мови двокомпонентні сполучення «fist bump» (удар кулаком), що має німецький відповідник «Faust-an-Faust-Gruß» (привітання кулаками); «foot shake» (привітання ступнями). Крім того, трапляються трикомпонентні композити, як-от Corona-Fake-Shop (магазин фальшивих товарів, призначених для боротьби з коронавірусом); фразові композити, як-от Stay-Home-Sticker (наклейка «залишайся вдома»), After-Corona-Body (тіло людини, яка є неспортивною після пандемії COVID-19 (через відсутність фізичних вправ, нудьги, стресу тощо під час пандемії)); контамінація та гра слів, наприклад: «Holistay» (похідне від «holiday», означає «Stay at Home Holiday» – відпустка, яку проводять вдома), «Mask-have» (похідне від «Must-have»). Англіцизми виникають тоді, коли має місце мовно-творча діяльність, як-от „Jo-Jo-Lockdown“ (закриття на певний період громадських об'єктів під час пандемії коронавірусу).

При цьому англійські запозичення в німецькій мові мають бути точними, тобто допомогти правдиво охарактеризувати стан справ. Вони мають бути красномовними, тобто виражати наміри, інтереси і почуття авторів (за певних обставин). Крім того, вони мають бути переконливими і зрозумілими [12].

Запозичення з англійської мови у Глосарії пандемії коронавірусу спричинені прагматичними потребами німецької мови найточніше відобразити ті зміни, до яких призвела пандемія в повсякденному житті [2, с. 65]. Отже, номінативна функція англійських запозичень полягає у реалізації прагматичних потреб німецької мови.

Крім номінативної, неологізми періоду коронакризи виконують експресивну функцію.

В умовах соціального напруження, що стала наслідком пандемії коронавірусу, локдауну та жорсткого карантину, активізувалася мовотворчість. Так, прослідковується креативний підхід як щодо плану вираження, так і щодо плану змісту словесних знаків, актуальних для сьогодення, адже мовна гра – один зі способів адаптації до психологічно складного періоду життя суспільства. Стресові ситуації провокують, зумовлюють лінгвокреативність носіїв мови, внаслідок чого

розкривається потенціал мови в породженні нових слів, вивільняються її глибинні сили. Окремі нові слова спочатку виникли в медіапросторі як мему, інші неологізми забезпечували відображення або ситуації, що склалася внаслідок пандемії і локдауну, або емоційного стану людей і/чи ставлення до ситуації, тобто через них ілюстрували, називали, оцінювали реалії під час пандемії [7, с. 104].

Виходом із ситуації психологічного напруження в суспільстві є іронічне ставлення носіїв мови до подій та явищ, що викликають занепокоєння, внаслідок чого виникає численна група експресивних неологізмів.

Експресивні неологізми коронавірусної тематики характеризуються дослідниками як емоційні та образні, серед яких трапляються оцінні: “Maskentrottel” (ідіот у масці), “Klopapierhysterie” (істерія туалетного паперу) або “Nacktnase” (голий ніс); неологізми, що виражають позитивну оцінку, як-от “Alltagsheld” (герой повсякденності) або “Knuffelkontakt” (особа, з якою контактують під час локдауну). Але трапляються й кумедні терміни, як-от “Nasenpimmel” (назва носа, який видно над неправильно одягнутою захисною маскою) [11].

Таким чином, експресивні неологізми, крім номінативної функції, яку вони виконують, надають висловлюванню додаткових відтінків значення, виразності, емоційної експресивності, а також сприяють мовній економії завдяки їх смисловою та емоційному навантаженню.

Поряд із розповсюдженими утвореннями з компонентом Welle – хвиля (Coronawelle, Pandemiewelle,

zweite Welle та ін.) в німецькій мові є не тільки інші абстрактні образні вирази на позначення стану, процесів тощо, а й конкретні образні вирази на позначення осіб, у яких часто прослідковується власне ставлення, виражається настрої або передається емоційний стан за допомогою лінгвістичних засобів (Coronatsunami, Glutnest, Hygienieritter, Maskenflickenteppich, Quarantäneblase, Seuchensheriff, Virus-Wolke, Wellenbrecher, Antikoronaschutzwall, Virenfront та ін.) [10].

Отже, неологізми тематики коронакризи часто містять образний компонент задля вербального вираження додаткових смислів, почуттів та емоційного стану під час пандемії Covid-19.

Висновки і пропозиції. Розширення словникового складу сучасної німецької мови у період пандемії коронавірусу відбувається за рахунок переходу термінологічної лексики медичної та епідеміологічної тематики до лексики широкого вжитку. Значну роль у поповненні термінологічного словника німецької мови відіграють запозичення з англійської мови. Отримало подальший розвиток питання функціонування неологізмів у сучасній німецькій мові. Аналіз неологізмів періоду пандемії Covid-19 свідчить про те, що неологізми періоду коронакризи, крім номінативної, виконують експресивно-оцінну функцію. Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні структурно-семантичних особливостей сталих словосполучень тематики пандемії коронавірусу та в розробці критеріїв їх класифікації.

Список літератури:

1. Бандурко З.В. Особливості функціонування запозичених слів у складі сучасної німецької мови. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. С. 576–579.
2. Кобзар О.І. Особливості запозичень з англійської в німецькомовному глосарії часу пандемії КОВИД-19. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 4 (325), 2020, С. 59–66.
3. Ковбасюк, Л.А. COVID-19 та номінативний склад сучасної німецької мови. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. 2020. Том 31 (70), ч. 2. С. 113–118
4. Рись Л.Ф., Пасик Л.А. Неологізми німецької мови у час коронакризи. *Кременецькі компаративні студії : [науковий часопис / ред. Д. Чик, О. Пасічник]*. 2020. Вип. X. С. 289–299.
5. Романова Н. Коронавірус і німецька мова. *Науковий вісник Південноукраїнського НПУ імені К.Д. Ушинського: Лінгвістичні науки : Зб. наук. Праць*. № 32. С. 94–105.
6. Устінова В.О. Лінгвістичні фактори появи неологізмів у сучасній німецькій мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2015. № 15. Том 2. С. 154–156.
7. Харченко С.В. Новотвори періоду коронавірусної пандемії в медійному просторі України. «Міжнародний філологічний часопис». Vol. 11, No 4, 2020, С. 104–110. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Filol/article/view/philolog2020.04.104/12892> (дата звернення: 06.07.2021)
8. Corona-Pandemie – aktuelle Nachrichten. Tagesschau. URL: <https://www.tagesschau.de/thema/coronapandemie/> (дата звернення: 07.07.2021)
9. Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/uk/u-frn-vyznachylysia-zi-slovom-roku-2020/a-55769020>
10. Neuer Wortschatz rund um die Coronaepidemie. URL: <https://www.owid.de/docs/neo/listen/corona.jsp#> (дата звернення: 06.07.2021)

11. Klosa-Kückelhaus, Anette. Bilder und Metaphern im Wortschatz rund um die Coronapandemie. URL: https://www.ids-mannheim.de/fileadmin/aktuell/Coronakrise/klosa_Bilder_und_metaphern.pdf

12. Sprachforschung: Über 1.500 neue Worte durch Corona. URL: <https://www.br.de/nachrichten/kultur/durch-corona-sprachforschung-sammelt-ueber-1500-neue-worte,SaU7z9x>

13. Zifonun, Gisela. Anglizismen in der Coronakrise. URL: https://www.ids-mannheim.de/fileadmin/aktuell/Coronakrise/zifonun_anglizismen.pdf

Kozhedub L. G., Pavlychko O. O. FUNCTIONAL FEATURES OF GERMAN NEOLOGISMS IN THE PERIOD OF THE CORONAVIRUS PANDEMY

The article analyzes neologisms of the period of the global spread of the coronavirus infection Covid-19 and their role in expanding the vocabulary of the German language. It is noted that the pandemic of coronavirus was reflected in all spheres of human activity, political, economic, social, etc., which influenced the expansion of the vocabulary of the German language. The process of enriching the vocabulary of the modern German language occurs mainly at the expense of the lexical units of Covid-19 topics – both through foreign borrowings, and through new meanings of already known words. The main attention is paid to the issue of functional peculiarities of German neologisms during the pandemic of coronavirus. On the material of the German Internet publications and the online dictionary of neologisms of the coronacrisis period, concluded by the Leibniz Institute of German Language in Mannheim, the main functions of neologisms are identified, among which are nominative, expressive and evaluative functions. The expansion of the vocabulary of the German language occurs predominantly due to terminological units with nominative functions, with the greatest number of lexical units (over 300) being composites with the component “Corona”. During the coronavirus pandemic, the functioning of terms is determined by the sphere and peculiarities of their use. At the same time, there is a transition of professional terms of the field of medicine and epidemiology into the common vocabulary. Anglicisms play an important role in the formation of new words and concepts that have entered the modern German language. Anglicisms of coronavirus topics have mainly a nominative function, but sometimes they can perform an evaluative or expressive function. An ironic attitude of native speakers to events and phenomena, which cause anxiety, as a result of which there is a large group of expressive neologisms, is seen as a way out of a situation of psychological tension in society.

Key words: neologisms, German language, vocabulary expansion, coronacrisis, nominative function, expressive function.

Koliesnik I. O.

Kyiv National Linguistic University

THE MOTIF OF PAIN IN THE FRAMEWORK OF CORPUS ANALYSIS: A NEW PERSPECTIVE

This paper outlines possible applications of corpus methodology to analysing the literary motif of pain in British and American modernist prose. As corpus linguistics methods, once thought of exclusively in terms of data collection and analysis, yielded substantial results in stylistic and cognitive poetic research, it has given rise to new vistas in literary text analysis, particularly those of distant reading. Now that a cognitive stylistic/poetic research does not exclusively rely upon a close text interpretation to determine the way narratives and motifs unfold, the latter can be traced through empirical data too. Such analysis shows that the motif of pain is represented in literary text by key words which are either i) indicative of pain, ii) descriptive of it, or iii) elude to the personages' negative and traumatic experience in a particular fictional setting. It appears that the keyness of aforementioned lexical items is higher in the texts where the motif of pain has a prominent plot-driving quality as opposed to those where "pain", its lemmas and words indicative of pain stand to one another in the casual conventional sense rather than the direct one. What is more, the density of the pain keywords grows with the plot development as well as a notable character-developing scenes, therefore successfully accomplishing one of the motif's efficacy factors, that of frequency. Such implementation of the corpus methodology in literary text analysis promises a better understanding of their motifs' structure as well as means of its representation while providing an insight into how a motif can be recognized in larger textual fragments.

Key words: the motif of pain, keyness, cognitive narratology, corpus linguistics, narrative.

Problem statement. The nature of narrative comprehension and the role of language as well as the reader's experience in such comprehension have evolved a lot with the rise of cognitive narratology [9; 10; 13; 14; 15]. Given this change, there emerged a need for revising the methodology used to analyze various plot techniques, including that of creating a motif, which can be viewed with regards to corpus data [1]. Since cognitive narratology sets a goal of investigating the in-flux-process of narrative comprehension [15, p. 32–45], the linguistic means providing the backdrop for the narrative have received an extra attention too. Recent works on the reader's narrative meaning-making capacity in terms of corpus stylistics [see, e.g., 29], corpus approaches to metaphor and metonymy analysis [1, p. 60–88] as well as a promising study of the relationship between keyness and signals of text structuring highlighted the importance of corpus analysis in the researcher's methodological toolkit [27; 28; 16; 20; 21].

The motif of pain receives a twofold attention in the above context: i) the disorienting experience of pain has already provoked a plethora of research on the ability of language to describe, signal and categorize pain, with a corpus analysis playing a significant role in it [26]; ii) as a motif is a stock

device the efficacy of which is achieved through the repetition of its "chunks" that are scattered through the text [33, p. 322–323], ensuring the motif's recognition [12], the motif's markers, or rather keywords, can be traced by the corpus-building software. All this propels the idea of visualization of the motif's unfolding in literary text.

Overview of recent achievements and publications. The last two decades set forward studies of the fictional narrative texture, using stylistics [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8], corpus linguistics [24; 27; 28], and lexical patterning [16; 17; 18; 20; 21; 22], accompanied by the explorations of the textual/grammatical nature of fictional narratives [29] as well as corpus analysis of metaphors [1]. The latest studies in the area of literally and non-literally narrative [24; 25] have set a precedent for the acute interest in what a corpus may provide for text analysis that is not representative of the language as such.

Though plot, action sequence and character development are important for a reader's comprehension and recognition of a particular motif, lexical patterning [16, 20, 21] is at heart of the matter. As keyness is linked to the frequency of the chosen lexical items within the analyzed text with an aim to compare their frequency in a reference corpus [27, p. 23–45],

lexical patterns, according to Michael Hoey [16], depend on repetition across rather than within the studied texts, referred to as “the aboutness of texts” [16, p. 102]. Though, the study of such relations is not pioneering, it is crucial for our research of the motif of pain, where pain keywords display a tendency of having a higher frequency in literary texts with the prominent emphasis upon pain as compared to the other texts, where such a motif is not salient. Interestingly, Nagel Slater’s research on the language of pain [26] includes a very similar analysis, however with the focus on contrasting the existing corpus on pain descriptors and indicators with the corpus of the medical staff’s and patients’ accounts of pain depiction. In doing so the scholar succeeded in showing how different the verbal representations of pain worded first by the medical professionals and then by those who suffered from it were.

Speaking of pain as a literary motif, it is important to note that it was initially entwined with *fabula* and *sujet* first by Russian formalists [34; 35; 36] and later by scholars, who followed into their steps [31]. With a view of the latest investigations of literary motif [33], there is still scarceness in i) contextualizing the motif in terms of cognitive narratology; and ii) finding out how the motif actually develops in literary text via the respective keywords.

The aim of the article is to define the ways corpus analysis can be applied in the motif of pain research by studying concordance plots of two modernist novels where the motif of pain is a significant plot device and tension trigger, “Invisible Man” by Ralph Ellison [1] and “East of Eden” by John Steinbeck [2], in contrast to the corpus of short stories collection by Virginia Woolf [3], where pain is only a fracture of the fictional texture. Our analysis was made possible due to using AntConc corpus software developed by Anthony Laurence [1].

Results and discussion. The roadmap of our research starts with identifying the pain keywords of prime importance. We narrowed our choice to “pain”, “hurt” (both a verb and a noun), “blood”, and “black”, since i) “pain” and “hurt” directly signal presence of pain in the plotline; ii) “blood” provides an image that is related to some damage inflicted upon a flesh, which directly evokes pain experience recognition; iii) “black” has been chosen for the purpose of exemplifying how a word that does not directly or indirectly refer to pain can become its representative keyword. As “pain” keywords are representative of the collocates and clusters within which it can occur, e.g., “pain and noun-word”, “pain of noun-word”, “noun-word pain”, they foster

the readers’ expectancy of the plot-development and, thus, the motif of pain recognition. Both “hurt” and “blood” are indicative of a negative painful experience, though in different ways: while “hurt” can indicate a direct intent of inflicting or experiencing pain, “blood” creates a visual image of various damage caused to the body that is dangerous or even life-threatening, which in the majority cases sets a scene where from the infliction of pain it can be inferred that a character suffered a painful experience. “Black” illustrates how a colour term can take on a negative meaning with no direct links to “pain”, while cognitively displaying symbolic ties with it, as it does in a racial context, e.g. a reoccurring image of “black streets” in “Invisible Man”, where “black” is synonymic to “painful”, since a lot of heinous violent acts happen there. It was also used to highlight anecdotal occurrence of “black” as an indicator of colour in the other two novels under consideration, while the data received from “Invisible Man” fails to have the same effect in a non-racially centered texts. For instance, as the protagonist of “Invisible Man” assigns objects, places and people around them with “black” as a main descriptor, he simultaneously describes all the violent and hateful, violent acts which are interlinked with “black” as an imminent quality. Thus, one cannot help, but interpret this keyword with a strong negative and traumatic undertone to it. Meanwhile, “black” used in a text that is not focused on a racial segregation does not entail strong negative meaning, “black boots” [2, p. 147].

By learning the density of the mentioned keywords in all three texts, as well as having a direct visual clue of where they are plot-wise, learning whether they overlap or do not, we shall receive a solid data representation of a motif of pain and its development in the given plotlines.

Pain keywords and plot concordance. Figures 1–3 demonstrate the number (117 hits for “pain”, 95 hits for “hurt”, 130 hits for “blood”, which was the highest ranking one, with no hits of “hurt” keyword in the Virginia Woolf short stories collection corpus) and density of concordance hits the keywords “pain”, “hurt” and “blood” display exact position of these keywords in the given texts, which allows us to judge their importance to the main story line plot:

For example, “pain” keyword is scattered throughout “East of Eden”, however, its density intensifies towards the end, along with “hurt” keyword to depict a detrimental state of affairs in a family that falls apart. Likewise, a “pain” and “hurt” keywords show up the most in the context of the protagonist’s identity crisis in “Invisible Man”. “Blood” keyword

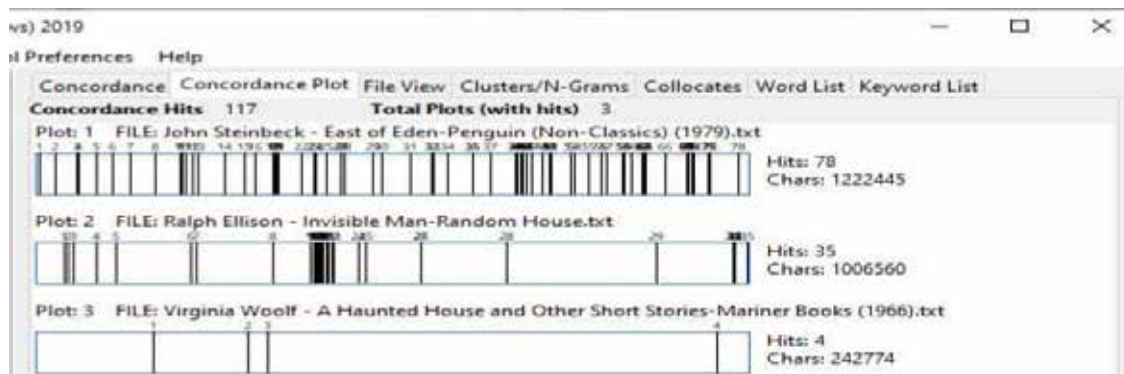

Fig. 1. Concordance hits for “pain” in “East of Eden”, “Invisible Man” and Virginia Woolf’s short stories collection corpus

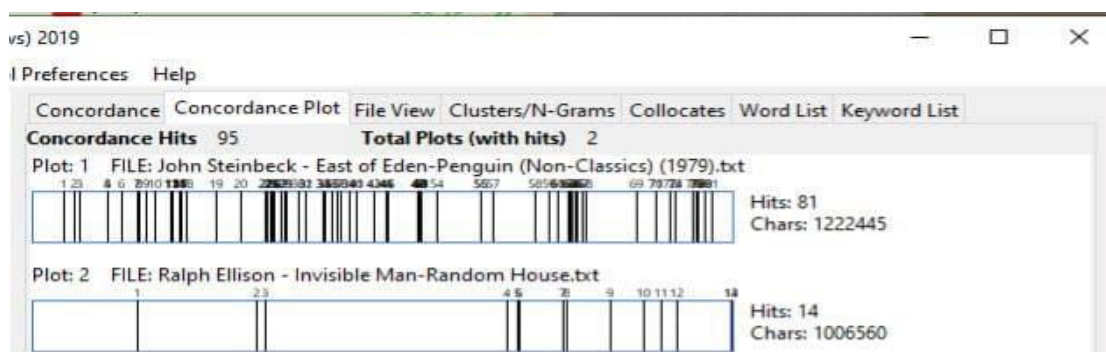

Fig. 2. Concordance hits for “hurt” in “East of Eden” and “Invisible Man”

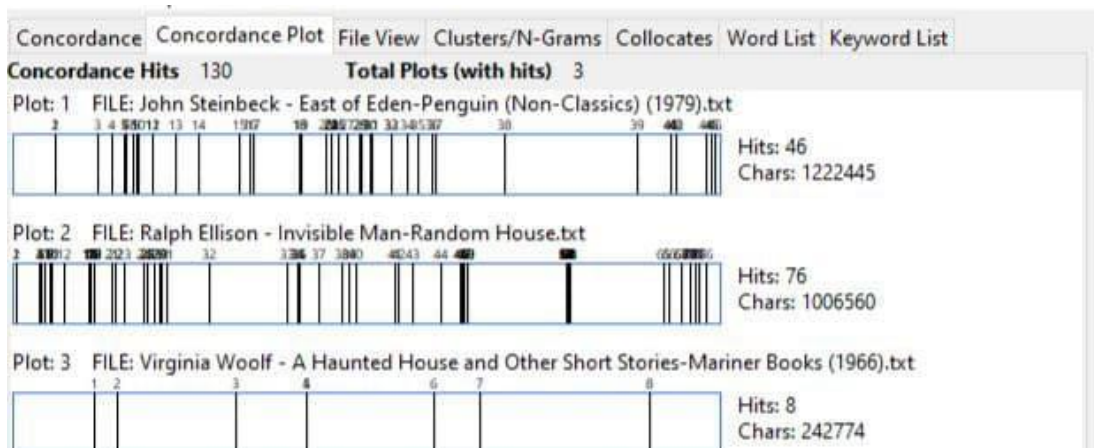

Fig. 3. Concordance hits for “blood” in “East of Eden”, “Invisible Man” and Virginia Woolf’s short stories collection corpus

appears in the context of violent scenes in both “Invisible Man” and “East of Eden”.

Overviewing the data, we may conclude that in a pain-saturated text, like “Invisible Man” and “East of Eden”, the personages’ traumatic experience is not exclusively portrayed solemnly through “pain” keywords, but rather through the pain-indicating keywords like “hurt”, in case of a physical or mental pain or “blood”, which appeared exclusively in

a context related to physical damage to the bodily tissues. This perpetuates the idea that i) pain-indicating keywords are usually presented in a close proximity to one another; ii) the density of pain-indicating keywords has a tendency to grow around traumatic and climatic events. Interestingly enough, “hurt” keywords appear the least amount of times in the studied plots. This might be due to the overwhelming nature of pain experience, where

by large “hurt” indicates the presence of pain, but rarely describes it. In “Invisible Man” as well as in “East of Eden” the focus is zoomed in on the affected character who experiences pain, the nameless protagonist in “Invisible Man” and the main patriarch of the family in “East of Eden”, Cyrus Trask, not on the inflictor, which might account for explains the lowest number of hits for “hurt”. The high ranking of “blood” keywords is not only associated with the role of violence in the event sequence of the novels, but with its being a triggering factor for pain: blood always entails some sort of tissue damage and immanent discomfort. In the collection of V. Woolf’s stories, though, “blood” does not appear in pain-entailing contexts, but displays a conventional figurative meaning, e.g., “blood related” in place of “extended family” or a word “blood” present at the description of a flash image of a scene at the butcher’s. Thus, “blood” keyword has a strong indication of a motif of pain present in a text, however, it does not seem to have the same property of its density growing around the character-developing or climactic events, like “pain” or “hurt” possess.

“Pain and” keyword clusters. The highest ranking cluster the keyword “pain” enters in the literary texts under study is that of “pain and”, which illustrates the binding nature of a person experience of pain to their other emotions (see Fig. 4):

Generally, clusters shape the readers’ expectation as for the linear plot development. In our case study “pain” keywords attach to verbal markers of other negative emotions or emotions which speak of disorientation, such as “pain and sorrow” (line 13), “pain and numbness” (line 9), “pain and puzzlement” (line 11), “pain and despair” (line 3), etc. This tendency

signals the complex nature of pain, where the latter often appears in the context of other, less sensationally accurate emotions to colour them. “Pain” keywords can also appear in a cluster with the personal or possessive pronouns. Such occurrence elucidates a deeply personal subjectivity of experiencing pain, as well as an attempt of a character to comprehend a traumatic experience, by interiorizing it.

Uncommon pain-indicating words. The frequency of the pain-related keyword “black” as used in all three textual corpora under study is demonstrated in Fig. 5.

As expected, a racially-tense novel “Invisible Man” by Ralph Ellison has over double the number of “black” hits the other two corpora demonstrate, for the motif of pain is echoed by the plot centred around racism and racial segregation. However, there is an unusually high density of the keyword “black” in “East of Eden”. This unexpected finding can be

Fig. 4. The list of “pain and” keyword clusters: A file view

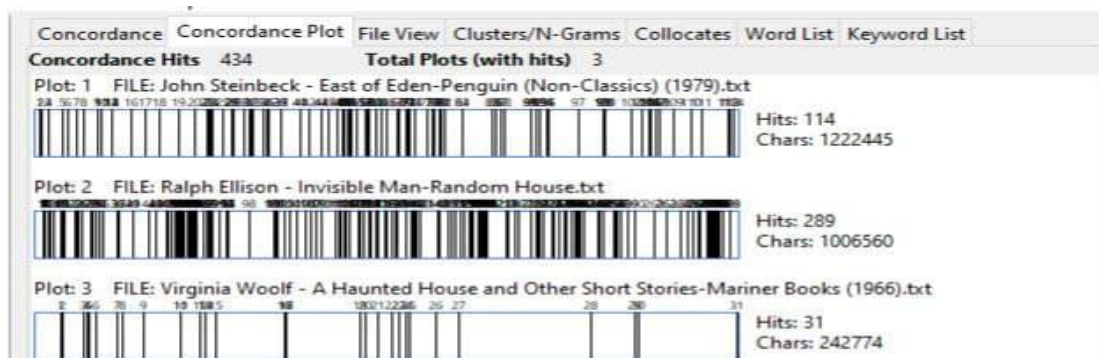

Fig. 5. Concordance hits for “black” in “East of Eden”, “Invisible Man” and Virginia Woolf’s short stories collection corpus

attributed to the symbolic nature of pain: Pantola at al.'s paper [27] proves that most individuals associate pain with black or red colours, the former being predominant [27, p. 153–160].

Conclusions. The results obtained allow to conclude that the keyness of pain-related lexicon is denser in modernist literary texts where the theme of emotional and physical suffering has a plot-driving significance rather than in those texts where “pain” is used in a conventional way to express the casual response to unfavourable situation or

to express dislike or unwillingness to do something. Likewise, the density of pain keywords in the plots under analysis grows as the story and the affected characters' evolved, which in its turn insured their motifs' reiteration, thus fostering the readers' recognition of the respective motif. Thus, corpus analysis strategies help to better understand the motif's structure via non-linear techniques of literary text analysis, along with a better insight of what particular sets of keywords allow readers to identify a present motif in a given plot.

References:

1. Charteris-Black J. *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. New York : Palgrave Macmillan, 2004. 263 p.
2. Emmott C. *Detective Fiction, Plot Construction, and Reader Manipulation: Rhetorical Control and Cognitive Misdirection in Agatha Christie's Sparkling Cyanide*. *Language & Style: In Honour of Mick Short*. Houndsmills : Palgrave Macmillan, 2010. P. 328–346.
3. Emmott C. *Narrative Comprehension*. Oxford : Oxford University Press, 1997. 257 p.
4. Emmott C., Sanford A. *Noticing and Not Noticing What's in a Text: Attention, Depth of Processing and Text Interpretation*. *What's in a Text: Inquiries into the Textual Cornucopia*. Cambridge : Cambridge Scholars Press, 2012. P. 6–19.
5. Emmott C., Sanford J., Marc A. *Rhetorical Control of Readers' Attention: Stylistic and Psychological Perspectives on Foreground and Background in Narrative*. *Stories and Minds: Cognitive Approaches to Literary Narrative*. Lincoln : University of Nebraska Press, 2013. P. 39–58.
6. Emmott C., Sanford J., Marc A. *Scenarios, Role Assumptions, and Character Status: Readers' Expectations and the Manipulation of Attention in Narrative Texts*. *Characters in Fictional Worlds: Understanding Imaginary Beings in Literature, Film and Other Media*. Berlin : de Gruyter, 2010. P. 377–399.
7. Emmott C. *Split Selves' in Fiction and in Medical 'Life Stories': From Cognitive Linguistic Theory to Stylistic Practice*. *Cognitive Stylistics: Language and Cognition in Text Analysis*. Philadelphia : Benjamins, 2002. P. 153–181.
8. Emmott C., Sanford J., Lorna M. *Towards a theory of reading in the age of cognitive science: Cross-disciplinary perspectives on narrative from stylistics and psychology*. *Belgian Journal of English Language and Literatures*. 2003. P. 17–30.
9. Fludernik M. *An Introduction to Narratology*. New York : Routledge, 2009. 345 p.
10. Fludernik M. *Towards a 'Natural' Narratology*. London : Routledge, 2002. 276 p.
11. Forster, E. *Aspects of the Novel* / Edward Foster. Harmondsworth: Penguin, 1972, P. 208.
12. Freedman W. *The Literary Motif: a Definition and Evaluation*. *A Forum on Fiction*. 1971. URL: <https://doi.org/10.2307/1345147>.
13. Herman D. *Narrative Theory and the Cognitive Sciences*. New York : Routledge, 2003. 396 c.
14. Herman D. *Routledge Encyclopaedia of Narrative Theory*. New York : Routledge, 2005. 488 c.
15. Herman L., Vervaeck B. *Handbook of Narrative Analysis*. London : University of Nebraska Press, 1994. 428 c.
16. Hoey M. *On the Surface of Discourse*. London : George Allen & Unwin, 1983. 198 p.
17. Hoey M. 1979. *Signalling in Discourse*. [Discourse Analysis Monographs 6.] Birmingham : University of Birmingham.
18. Hoey M. *Lexical Priming: A New Theory of Words and Language*. London : Routledge, 2005. 369 c.
19. Hoey M. *Text, Discourse and Corpora*. London: Continuum, 2007. 289 p.
20. Hoey M. *On the Surface of Discourse*. London : George Allen & Unwin, 1983. 264 p.
21. Hoey M. *Patterns of Lexis in Text*. Oxford : Oxford University Press, 1991. 236 c.
22. Hoey M. *Textual Interaction*. London : Routledge, 2001. 308 c.
23. Pier J. *On the Semiotic Parameters of Narrative: A Critique of Story and Discourse*. *What Is Narratology? Questions and Answers Regarding the Status of a Theory*. Berlin : de Gruyter, 2003. C. 73–97.
24. Schorer M. *Fiction and the 'Matrix of Analogy'*. Kenyon. 1949. C. 539–560.
25. Slater N.G. *The language of acute pain assessment: a corpus-based critical discourse analysis* : дис. ... канд. мед. наук. University of Nottingham, 2015. 240 c.
26. Stubbs M. *Three concepts of keyness*. *Keyness in Texts*. Amsterdam : John Benjamins, 2010. C. 240.

27. Pantoula E., Damigos D., Poulou A., Gouva A. Symbolism of Pain: An Alternative Approach to Pain Means between Patients and Healthy Individuals. *International Journal of Caring Sciences*. 2017. № 10. С. 153–160.
28. Tognini-Bonelli E. *Corpus Linguistics at Work*. Amsterdam : John Benjamins, 2001. 230 с.
29. Toolan M. *Narrative Progressions in the Short Story. A corpus stylistic approach*. Amsterdam : John Benjamins, 2009. 240 с.
30. Werth P. *Text Worlds: Representing Conceptual Space in Discourse*. London : Logman, 1999. 302 с.
31. White H. *Tropics of Discourse*. Baltimore : Johns Hopkins UP, 1978. 190 с.
32. Würzbach N. Motif. Natascha Würzbach. *Routledge Encyclopaedia of Narrative Theory*. London : Routledge, 2005. С. 322–323.
33. Пропп В. Морфология сказки / Гос. ин-т истории искусств. Ленинград : Academia, 1928. 152 с.
34. Томашевский Б.В. Теория литературы. Поэтика. Москва, 2002.
35. Шкловский В.Б. О теории прозы. Москва, 1983.

List of illustration materials and software:

1. Anthony, L. AntConc, 3rd version, 2010 [Computer Software]
2. Ellison R. *Invisible Man*. New York : Random House, 1952. 312 с.
3. Steinbeck J. *East of Eden*. New York : Viking, 1974. 464 с.
4. Woolf V. *A Haunted House and Other Short Stories*. Boston : Mariner Books, 2002. 168 с.

Колеснік І. О. МОТИВ БОЛЮ В МЕЖАХ КОРПУСНОГО АНАЛІЗУ: НОВА ПЕРСПЕКТИВА

У статті окреслено можливості застосування корпусної методології до аналізу художнього мотиву болю у творах американського та британського модернізму. Зважаючи на те, що корпусна лінгвістика, яка раніше осмислювалась виключно з позицій збору та аналізу великих за обсягом текстових даних, продемонструвала значні результати у стилістичних та когнітивно-поетологічних дослідженнях, виникли нові перспективи стосовно аналізу художнього тексту, зокрема ті, що стосуються «віддаленого читання» (distant reading). Тепер, коли когнітивно-стилістичний / поетологічний аналіз не спирається виключно на глибинну інтерпретацію тексту (close reading) для визначення того, як розгортаються оповіді і художні мотиви, динаміку останніх можна простежити і на основі емпіричних даних. Проведений у статті аналіз показує, що мотив болю представлено в художньому тексті ключовими словами, які 1) вказують на біль, 2) описують його або 3) імплікують негативний і травматичний досвід персонажів у конкретних художніх обставинах. Доведено, що статус зазначених лексичних одиниць як ключових слів є більш значущим у текстах, де мотив болю має значущість у розвитку сюжету, на відміну від тих текстів, де слово “rain”, його леми та лексика, що вказує на біль, перебувають між собою скоріше в конвенційних каузальних відношеннях, аніж у безпосередніх. До того ж щільність ключових слів на позначення болю зростає із розгортанням сюжету та появою епізодів, важливих для формування образів персонажів, посилюючи один із головних чинників дієвості мотиву – його частотність. Таке впровадження корпусної методології у традиційний аналіз художнього тексту сприяє кращому розумінню структури художніх мотивів, засобів їх актуалізації в тексті, а також пояснює, як мотив ідентифікується у більших за обсягом фрагментах тексту.

Ключові слова: мотив болю, статус ключових слів, когнітивна наратологія, корпусна лінгвістика, наратив.

Кушніров М. О.

Київський національний лінгвістичний університет

ЛІНГВАЛЬНІ ЗАСОБИ СПОТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ: МЕТОДИКА ВИЯВЛЕННЯ

Стаття присвячена вивченню явища спотворення інформації в англomовному медійному дискурсі, яке полягає в недостовірному, суб'єктивному поданні змісту тексту або його неправильному тлумаченні. Метою розвідки є формування методики виявлення недостовірного або суб'єктивного подання інформації. Матеріалом дослідження є дані аналітичного Інтернет-ресурсу FactCheck.org, який доводить наявність спотвореної інформації у різножанрових текстах англomовного медійного дискурсу. Особливістю критичних статей цього ресурсу є поєднання аналізу спотвореної інформації, тобто перевірка достовірності та встановлення істинності, а також цитування періоджерела, у якому подається спотворена інформація. Запропонована методика складається з трьох етапів: відбіркового, ідентифікаційного й інтерпретаційного. Відбіркового етапу дослідження полягає у формуванні дослідницького корпусу текстів у яких представлено явище спотворення інформації. Корпус дослідження формується методом суцільної вибірки таких текстів з Інтернет-ресурсу FactCheck.org. Метою ідентифікаційного етапу дослідження є виокремлення фрагментів, у яких аналізується явище спотворення інформації та задіяних лінгвальних засобів. На інтерпретаційному етапі встановлюються причини вживання певних лінгвальних засобів, що застосовуються з метою спотворення інформації. Також увага звертається на стратегії та тактики спотворення інформації, а також на лінгвальні засоби, що використовуються для досягнення відповідної мети. Застосування цієї методики до аналізу текстів дозволило виявити роль у спотворенні інформації квантифікативних одиниць, паузації, дискурсивних маркерів та відсутність доказів у повідомленнях у суспільних мережах.

Ключові слова: медійний дискурс, спотворення інформації, стратегії спотворення інформації, тактики спотворення інформації, лінгвальні засоби, англійська мова.

Постановка проблеми. Вивчення дискурсу зайняло особливу увагу лінгвістів у другій половині ХХ століття. У процесі розвитку лінгвістичних досліджень виокремились два основні напрями: комунікативний, який вивчає взаємозв'язок мови та екстралінгвальних чинників, і діяльнісний, який розглядає дискурс як соціальне конструювання реальності та форму вияву знань, а мова постає засобом реалізації активності людини [9].

Сьогодні зростає важливість дослідження окремих видів дискурсу. Оскільки ХХІ століття характеризується швидким розвитком інформаційного суспільства (термін запропонований різними вченими у середині ХХ століття [20]), а основним інструментом поширення інформації є засоби масової комунікації, то значна увага сучасних лінгвістів приділяється вивченню саме медійного дискурсу [12; 13; 14].

Медійний дискурс постає середовищем, якому притаманний особливо частий вплив на аудиторію шляхом маніпулювання, сугестії, комуніка-

тивного впливу тощо [1; 6; 7; 19]. Одним з способів дії на аудиторію є спотворення інформації, яке розуміємо як недостовірне чи суб'єктивне подання змісту тексту або його неправильне тлумачення. Відповідно актуальним постає питання створення методики виокремлення й аналізу лінгвальних засобів, залучених задля недостовірного, суб'єктивного чи неправильного подання або тлумачення інформації в медійних текстах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує низка досліджень присвячених дослідженню медійного дискурсу, різних прагматичних явищ, фейкових новин тощо. О. Морозова [10] досліджує брехню як дискурсивне явище. Дослідженню сугестії, маніпулювання та інших прагматичних явищ у медійному дискурсі присвячені праці Л. Компанцевої [7]. Ю. Омелчук [12] вивчає псевдоновини як жанр сучасного англomовного медіадискурсу. У цих та інших дослідженнях розкривається поняття медійного дискурсу [2; 3; 18], описуються процеси реалізації прагматичних

завдань у текстах медійного дискурсу [4, 5, 7, 11], особливості псевдоновин [12], ознаки мови засобів масової інформації [8, 15] тощо. Проте поза увагою дослідників перебуває вивчення лінгвальних засобів спотворення інформації у текстах медійного дискурсу.

Постановка завдання. Мета статті полягає у створенні методики виявлення лінгвальних засобів спотворення інформації в англомовному медійному дискурсі в ракурсі її недостовірності, суб'єктивного чи неправильного подання. Вказана мета передбачає виконання таких **завдань**: визначити роль спотворення інформації у медійному дискурсі; запропонувати методику виокремлення мовних засобів спотворення інформації; визначити стратегії й тактики спотворення інформації; встановити причини спотворення інформації.

Дослідження проводиться на **матеріалі** критичних текстів сайту FactCheck.org., який спеціалізується на виявленні явища спотворення інформації в різних текстах медійних жанрів: політичних промовах, дебатах, інтерв'ю; текстах новин; публікації у соціальних мережах.

Виклад основного матеріалу. Тлумачення медійного дискурсу як реальності, створеної засобами масової інформації [13], свідчить про існування кількох можливих чинників модифікації вербалізованої інформації під час її передачі від джерела до цілі: суб'єктивне, недостовірне чи неправильне подання. Три названі характеристики недостовірності пов'язані з діяльністю автора в різних аспектах: його картини світу, залучених каналах або «політичних, економічних, культурних настроїв та тенденцій соціуму» [16].

Медійне спотворення інформації може мати інтенціональні або об'єктивні причини. Інтенціональне, або суб'єктивне, спотворення інформації, виникає внаслідок цілеспрямованого використання автором певних лінгвальних та екстралінгвальних засобів, підпорядкованих відповідним стратегіям і тактикам. Інтенціональне спотворення інформації підпорядковане певним мовленнєвим стратегіям і тактикам, як виходячи з загального тлумачення стратегій як планів досягнення комунікативної мети [23], розглядаємо як плани обману аудиторії через суб'єктивне, недостовірне чи неправильне подання змісту.

Об'єктивне спотворення інформації зумовлене задіяними медіа, підпорядкованими дії так званого «зіпсованого телефону», за якого будь-який зміст, який передають у групі, перекручують під час поширення внаслідок його суб'єктивної інтерпретації кожною особою, яка його отримує,

а також під впливом «правила коментування», тобто особистісного ставлення до змісту інформації [17, с. 121–147]. Відповідно ступінь спотворення інформації прямо пропорційний кількості осіб, які її передають, що особливо помітно в медійному дискурсі.

Спотворення інформації підпорядковане певним мовленнєвим стратегіям і тактикам, які в найбільш загальному плані тлумачаться як плани досягнення комунікативної мети [23]. Відповідно стратегії й тактики спотворення інформації тлумачимо як плани обману аудиторії через суб'єктивне, недостовірне чи неправильне подання змісту.

Виявлення лінгвальних засобів та стратегій і тактик спотворення інформації проходить три етапи.

На першому – відбірковому – етапі проведення дослідження методом суцільної вибірки на Інтернет-ресурсі FactCheck.org відбираємо критичні статті, які аналізують випадки неправдивого подання інформації різними засобами масової інформації. Особливістю цього сайту є те, що на ньому представлений аналіз спотвореної інформації у різних жанрах текстів медійного дискурсу. У критичних статтях ідентифіковані випадки спотворення інформації, а також наведені цитування першоджерел.

Так, критична стаття *Pace of U.S. Vaccinations vs. the World* [22], присвячена аналізу заяв президента Сполучених Штатів Америки Джо Байдена щодо темпів проведення вакцинавання в США та світі.

На другому – ідентифікаційному – етапі виокремлюємо фрагменти, у яких обговорюється спотворення інформації та лінгвальні засоби, які вказують на викривлення інформації.

У статті *Pace of U.S. Vaccinations vs. the World* [22] фрагмент зі спотвореною інформацією містить відповідні лінгвальні засоби:

In remarks at a Federal Emergency Management Agency COVID-19 vaccination facility in Houston the following day, Biden again boasted that the U.S. was «ahead of schedule» to meet his 100 million shots in 100 days goal.

And because of the people behind me and others, America ... is going to be the first in the country – perhaps the first in the world – to get that done,” Biden said.

The implication, of course, is that the U.S. – the third most populous country – is leading the world in vaccine distribution. And in raw numbers, that's accurate, according to the University of Oxford-based project Our World in Data.

But that's not true per capita.

Згідно з наведеним фрагментом, президент Байден вказує, що Америка займає перше місце по вакцинації населення і хоча це відповідає дійсності в загальних цифрах, спотворення інформації виявляється при розрахунку кількості вакцин на душу населення – *But that's not true per capita*.

У наведеному фрагменті мовні засоби спотворення інформації включають квантифікативні одиниці, паузацію та дискурсивний маркер *perhaps*, які розглядаємо на наступному етапі.

Третій – інтерпретаційний – етап дослідження полягає у визначенні форми спотворення інформації. Завершальне висловлення цитованого фрагмента: «*But that's not true per capita*» вказує, що слова Байдена про лідерство США у щепленні є правдивими з точки зору абсолютних цифр, але при цьому не відповідають дійсності, якщо говорити про його темпи на душу населення. Таким чином ми бачимо часткове спотворення інформації внаслідок неправильного використання квантитативних одиниць як основи для висновків. Сто мільйонів щеплень за сто днів (*100 million shots in 100 days goal*) використовуються для хибних висновків про глобальне домінування Америки у світі в цій сфері, хоча такі висновки прийнято робити на душу населення.

Крім квантитативних одиниць, сигналом спотворення інформації в наведеному уривку слугує дискурсивний маркер *perhaps* у висловленні: «*America ... is going to be the first in the country – perhaps the first in the world.*». Цей дискурсивний маркер передає невпевненість президента в своїх словах, слугуючи сигналом для аудиторії, що треба бути насторожі, з одного боку, і даючи йому змогу мовцю уникнути відповідальності за спотворення інформації, з іншого.

Вказаний дискурсивний маркер використаний перед фрагментом *perhaps the first in the world*, який слугує засобом виправлення помилкового твердження *is going to be the first in the country: And because of the people behind me and others, America ... is going to be the first in the country – perhaps the first in the world – to get that done*. Додатковим сигналом неінтенціонального спотворення інформації в цьому випадку слугує пауза одразу перед групою присудка *... is going to be the first in the country*, яка передає припущення щодо провідних позицій США, що обумовлено невпевненістю мовця у своїх словах.

Запропонована методика може застосовуватися для аналізу критичних статей, які описують спотворення інформації у різножанрових текстах медійного дискурсу, наприклад, у соціальних

мережах. Так, критична стаття *Viral Posts Misuse VAERS Data to Make False Claims About COVID-19 Vaccines* [21] аналізує випадки спотворення інформації в соціальних мережах щодо наслідків щеплення у США.

Згідно з першим – відбіркоким – етапом запропонованої методики, обираємо цю статтю, як таку, у якій представлено аналіз спотвореної інформації. У ній пропонується аналіз публікацій із соціальних мереж, у яких спотворюється інформація щодо даних Vaccine Adverse Event Reporting System (Система звітування про несприятливі події після вакцинації). Її метою вважається пасивне збирання інформації про осіб, у яких спостерігаються негативні наслідки після проходження щеплення, що самостійно подають відповідну інформацію до системи. Разом з тим, діяльність системи не передбачає перевірки чи доведення достовірності поданої інформації, а також підтвердження причинно-наслідкових зв'язків між вакцинацією та негативними наслідками, які спостерігаються у вакцинованих осіб: *Social media posts repeatedly misuse unverified data from the Vaccine Adverse Event Reporting System to falsely claim that COVID-19 vaccines are dangerous, and even lethal. But the government database is not designed to determine if vaccines cause health problems*. Утім автори публікацій соціальних мереж стверджують про чіткий зв'язок між щепленням та змінами у стані здоров'я: *Yet over and over websites and social media posts improperly cite unverified raw data from the Vaccine Adverse Event Reporting System, an alert system managed by the CDC and the Food and Drug Administration to detect possible safety issues in vaccines, as evidence that the approved COVID-19 vaccines cause deaths and serious events*.

На другому – ідентифікаційному – етапі виокремлюємо лінгвальні засоби, що вказують на спотворення інформації. Серед відповідних фрагментів можна виділити такий:

«*Do your own research*», *writes the account owner on the post, a man under the name «Truth Bombs», who in a second similar post says he's not a scientist or a doctor but a concerned father, patriot and digital soldier. «There are very serious side effect from getting the vaccines. Here's your PROOF»*.

У цьому фрагменті ми спостерігаємо використання різних лінгвальних засобів, що вказують на спотворення інформації. Перш за все, варто зазначити, що автор публікації у соціальній мережі не є ані науковцем, ані лікарем. Разом з тим він стверджує про наявність серйозних наслідків

спричинених щепленням – *There are very serious side effect from getting the vaccines*. У його словах ми бачимо застосування тактики подання суб'єктивної думки у формі об'єктивного факту або істини. Досягнення цієї мети забезпечується відповідною формою висловлення та лінгвальними засоби, які використовуються. Автор закликає читача до дії – *Do your own research* і наголошує на серйозності наслідків – *There are very serious side effect from getting the vaccines*. Використання емоційно-забарвленої лексики *very serious* підсилює ефект значущості висловлення. Такий самий ефект досягається і графічними засобами. Так, в останньому реченні фрагмента бачимо графічно-стилізований запис слова, а саме використання великих літер – *Here's your PROOF*.

На третьому – інтерпретаційному – етапі дослідження, встановлюємо форму спотворення інформації. Автором публікації у соціальній мережі є людина, яка не є фахівцем у темі, яка обговорюється – *he's not a scientist or a doctor but a concerned father, patriot and digital soldier*. Також він не надає аргументації своєї точки зору. Попри те, що вислів: «*Here's your PROOF*» має форму аргументу, за змістом він не відповідає дійсності, бо не є доказом (*PROOF*), адже, як було зазначено вище, VAERS не підтверджує зв'язку між вакцинацією та негативними наслідками. Таким чином, у цьому фрагменті ми спостерігаємо повне спотворення інформації внаслідок хибного (спричинене відсутністю професійних компетенцій) переконання автора публікації та підсилене влучними лінгвальними засобами (дискурсивні та графічні засоби, а також відсутні мовні одиниці на позначення доказів).

Описана методика дозволяє виокремлювати низку різних лінгвальних засобів спотворення інформації.

Висновки і пропозиції. Результати дослідження передбачають можливість практичного застосування методики виявлення спотворення інформації в англomовному медійному дискурсі. Спотворення інформації розглядається, як недостовірне чи суб'єктивне подання змісту тексту або його неправильне тлумачення. Запропоновано методику виявлення лінгвальних засобів та стратегій і тактик спотворення інформації, яка складається з трьох етапів: відбіркового, ідентифікаційного, інтерпретаційного. На відбіркового етапі дослідження проводиться відбір матеріалу дослідження. Ідентифікаційний етап полягає у виокремленні одиниць, що вказують на спотворення інформації. Метою інтерпретаційного етапу дослідження є встановлення форми спотворення інформації, описуються відповідні стратегії й тактики.

В результаті застосування запропонованої методики встановлена роль в спотворенні інформації квантифікативних одиниць, паузації, дискурсивних маркерів у виступах, та відсутність доказів у суспільних мережах.

Подальші дослідження передбачають поглиблений аналіз лінгвальних засобів спотворення інформації в різноманітних текстах медійного дискурсу, узагальнення класифікації стратегій і тактик спотворення інформації, а також аналіз дискурсивних та інших засобів, які використовуються з метою спотворення інформації в англomовному медійному дискурсі.

Наукова новизна дослідження полягає у запропонованій методиці аналізу спотворення інформації в англomовному медійному дискурсі. Подальшого дослідження вимагають мовленнєві стратегії й тактики, що використовуються з метою спотворення інформації.

Список літератури:

1. Гнезділова Я. В. Емоційність та емотивність сучасного англomовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. «Германські мови»; Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2007. 20 с.
2. Добросклонская Т. Г. Массмедийный дискурс как объект научного описания. *Научные ведомости БелГУ. Серия «Гуманитарные науки»*. Минск, 2014. № 13 (184). Вып. 22. С. 181–187.
3. Ісаєнко О. О. Соціокомунікативна модель медіаспоживання. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2017. № 4. С. 86–91.
4. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Изд. 5-е. Москва : Издательство ЛКИ, 2008. 284 с.
5. Карпчук Н. П. Адресованість в офіційному та неофіційному англomовному дискурсі (комунікативно-прагматичний аналіз): дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2004. 218 с.
6. Кибрик А. А. Модус, жанр и другие параметры классификации дискурсов. *Вопросы языкознания*. 2009. № 2. С. 3–21.
7. Компанцева Л. Ф. Технології сугестивної лінгвістики в мобілізації мережевих спільнот. *Психолінгвістика*. 2016. Вип. 19 (2). С. 94–107.
8. Літяга В. В. Образ України в дискурсі міжнародних відносин французьких ЗМІ : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2019. 19 с.

9. Лютянська Н. І. Мас-медійний дискурс: типологічні та структурно-організаційні особливості Наукові записки НДУ імені Миколи Гоголя. *Філологічні науки*. 2014. Книга 2. С. 137–141.
10. Морозова Е. И. Ложь как дискурсивное образование: лингвокогнитивный аспект : монография / Морозова Е. И. Харьков : Экограф, 2005. 300 с.
11. Никитина С. В. Национальная специфика текста промышленной рекламы (на материале русскоязычных и англоязычных периодических изданий по вычислительной технике) : дис. ... канд. филол. наук 10.02.04 «Германские языки». Воронеж, 1998. 185 с.
12. Омельчук Ю. О. Псевдоновини як жанр сучасного англомовного медіадискурсу: лінгвокогнітивний, комунікативно-прагматичний параметри : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. «Германські мови». Запоріжжя, 2018. 230 с.
13. Потапенко С. І. Орієнтаційний простір сучасного англомовного медіа-дискурсу (досвід лінгвокогнітивного аналізу) : автореферат дис. ... доктора філол. наук ; Київський національний лінгвістичний університет. Київ, 2008. 333 с.
14. Потапенко С. І. Сучасний англомовний медіа-дискурс: лінгвокогнітивний і мотиваційний аспекти : монографія. Ніжин : Видавництво НДУ імені Миколи Гоголя, 2009. 391 с.
15. Селіванова О. О. Лінгвометодологія – наукова парадигма – епістема. *Науковий вісник Чернівецького національного університету* : зб. наук. праць / наук. ред. Б. І. Бунчук. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2009. – Вип. 475–477 : слов'янська філологія. С. 200–206.
16. Сизонов Д. Ю. Медіатекст та медіадискурс у сучасному медійному просторі. *Studia Linguistica*. 2013. Вип. 7. С. 389–392.
17. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие. Воронеж : Издательство Воронежского государственного университета, 2001. 252 с.
18. Сукаленко Т. Публіцистичний стиль у сучасному медійному просторі. *Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти формування комунікативної компетентності фахівцям* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 21 лютого 2019 р. / Університет державної фіскальної служби України, Навч.-наук. ін-т гуманітарних наук, Каф. журналістики, української словесності та культури. Ірпінь, 2019. С. 173–180.
19. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса. Москва : Гнозис, 2004. 326 с.
20. Crawford S. The origin and Development of a Concept: The Information Society. *Bulletin of the Medical Library Association*. 71 (4), October 1983.
21. Jaramillo C. Viral Posts Misuse VAERS Data to Make False Claims About COVID-19 Vaccines. URL: <https://www.factcheck.org/2021/03/scicheck-viral-posts-misuse-vaers-data-to-make-false-claims-about-covid-19-vaccines/>
22. Farley R. *Pace of U.S. Vaccinations vs. the World* [Електронний ресурс]. URL: <https://www.factcheck.org/2021/03/pace-of-u-s-vaccinations-vs-the-world/>
23. Wodak R. The discourse of politics in action. Palgrave. Macmillan. 2011. 272 с.

Kushnirov M. O. LINGUISTIC MEANS OF INFORMATION DISTORTION IN ENGLISH MEDIA DISCOURSE: METHODS OF REVEALING

The article discusses the phenomenon of information distortion in English media discourse. This phenomenon lies in unveracious, subjective presentation of information or its misinterpretation. The purpose of the study is to create a methodology of detecting inaccurate or subjective presentation of information. The material of the research comprises the data of the analytical Internet resource FactCheck.org, which proves the presence of distorted information in English media discourse texts of various genres. Among the peculiarities of the critical articles of this resource there is a combination of analysis of distorted information, i.e. its verification and establishing the truth, and citation of the original sources, in which the distorted information is presented. The proposed methodology consists of three stages: selection, identification and interpretation. The task of the selection stage of the study is to form a research corpus of texts, in which the phenomenon of information distortion is presented. The body of research is formed by a continuous sampling method. The texts are selected on the FactCheck.org. Internet resource. The purpose of the identification stage of the study is to identify fragments that analyse the information distortion phenomenon and the linguistic means that are used. At the interpretive stage of the research, the reasons of using certain linguistic means of distorting information are analysed. Attention is also paid to the strategies and tactics of information distortion, as well as to the linguistic means that are used with this purpose. Application of this technique to the analysis of the texts revealed a role of the quantifiable units, pauses, discourse markers and the lack of evidence in social network posts.

Key words: media discourse, information distortion, strategies of information distortion, tactics of information distortion, linguistic means, English language.

УДК 801.631.5+81'42+81'38=111
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/30>

Лисова К. А.

Київський національний лінгвістичний університет

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ВИВЧЕННЯ ЛІМІНАЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті окреслено основні теоретичні положення дослідження феномену лімінальності, а також визначено ключові фактори, що вплинули на формування теорії лімінальності та лімінального дискурсу. Зокрема, лімінальність розглянуто у світлі лінгвофілософії, соціокультурології, психології та літературознавства, а також у статті репрезентовано тісний взаємозв'язок цих підходів до вивчення явища лімінальності та їх вплив на дослідження образності лімінального у сучасному англomовному поетичному дискурсі.

У філософському контексті лімінальні процеси розглядаються як стадії переходу системи від одного стану до іншого, пов'язані із втратою структури, чіткої ієрархії, статусу окремих елементів.

У соціокультурологічному контексті лімінальність виступає як проміжна, перехідна соціальна ситуація розвитку особистості у системі суспільних відносин та характеризується втратою колишнього соціального стану й сполученою з ним статусно-рольовою позицією в умовах входження в нову соціальну роль.

З погляду психології суть лімінальності полягає у підготовці особистості до певних трансформацій. Здебільшого лімінальний стан передуює переходові до більш високого соціального статусу, відтак претендент має витримати перевірку на відповідність новій ролі.

З літературознавства запозичуємо розуміння лімінальності як ситуації унікального досвіду, для якої характерні найбільш інтенсивні переживання ліричного героя, що докорінно змінюють його. Розмежовуючи метаморфічність та катарсичність, лімінальний досвід розглядаємо як подібний до карнавального, але не тотожний йому.

Таке зацікавлення категорією лімінальності та різноманіття наукових підходів до вивчення цього складного явища дозволяють говорити про феномен лімінальності як про міждисциплінарне явище

Ключові слова: лімінальність, образність лімінального, лімінальний дискурс, теорія лімінальності, міждисциплінарний підхід.

Постановка проблеми. На зламі ХХ–ХХІ століть в епіцентрі філологічних студій у міждисциплінарному ключі опиняються категорії, що так чи інакше характеризуються парадоксальністю, незвичністю, відхиленням від норми. Зокрема, категорії абсурдності, сюрреальності, неможливості, неприродності, неоднозначності, трансгресивності, некреативності, неоригінальності, аномальності та парадоксальності. Серед цих категорій особливий науковий інтерес викликає явище лімінальності. Актуальним видається дослідження лімінальних форм, що функціонують у сучасному поетичному дискурсі, та виявлення розмаїття імпліцитних лімінальних або асоційованих з лімінальністю смислів.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення домінантних тенденцій у тлумаченні поняття лімінальності для дослідження образності лімінального в сучасному англomовному поетичному

дискурсі. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: окреслення лінгвофілософських, соціокультурологічних, психолінгвістичних та літературознавчих підходів до витлумачення сутності явища лімінальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковий обіг термін «лімінальність» увів представник французької антропології Арнольд ван Генеп. У своїй праці “Rites de Passage” [3] 1908 р. він розробив теоретичні положення та практично обґрунтував координаційну роль лімінальності у процесі життєвих змін.

Так звані “rites de passage”, або ритуали переходу, є обов'язковим атрибутом трансформацій у будь-якій сфері (місця, країни або соціального статусу, вікових і ін.) і виокремлює ту дихотомію, яка існує між «стійкою» і «змінною» структурами [3, с. 45]. Будь-якому процесу переходу або транзитності притаманні три послідовні фази:

1) сепарація, або відчуження, відділення; 2) маргінальність, або лімінальність (власне перехід, «транзит»); 3) інкорпорація, або об'єднання [там само].

Особливий інтерес дослідників викликає друга – власне лімінальна фаза, у період якої індивід набуває досвід повної невизначеності соціального оточення й відмежовується від звичної для нього реальності.

Цікавим видається той факт, що чіткого визначення поняття лімінальності, яке б охоплювало філософський, антропологічний, соціальний, психологічний, культурний, літературний і лінгвістичний аспекти, не дає жоден словник. Термін «лімінальний» походить від латинського *limin* і позначає поріг, межу, певний коридор, розташований між двома різними за своєю суттю місцями [3].

Аналогічне наповнення він має й у теорії А. Геннепа: за своїм змістом й функцією лімінальна фаза є транзитною динамічною кондицією, проміжною між стабільною й трансформованою структурами [3]. Відповідно, ритуал переходу – “*rites de passage*”, може бути представлений як цілісна єдність усіх трьох кондицій: «прелімінальної», яка передбачає видалення-відособлення від колишнього світу; «лімінальної», яка позначає період транзитності; і «постлімінальної», пов'язаної із церемоніалом інкорпорації в новий світ. У межах цієї теорії А. ван Геннепа структурна ординарність і культурне різноманіття постають не взаємовіддаленими концептами, а співіснуючими поняттями. Ординарні моделі трансформуються в унікальні культурні феномени. Як *passage*, тобто перехід, сприймається й саме життя, а *rites de passage* – ритуали переходу – є тими рушійними силами, за допомогою яких здійснюються глобальні перетворення [23, с. 3].

Життєвий шлях для групи людей, як і для окремих індивідів, виявляється циклічним. Так, будь-яка життєва віха передбачає видалення, відчуження і нового об'єднання, зміни форми й кондиції, смерті й нового народження. Життя – ця дія й зупинка, очікування й перерва, і знову дія, але вже в іншому напрямку [3, с. 18]. І постійно утворюються різні, все нові межі, які треба долати: між літом і зимою, сезонні, річні, щомісячні й навіть щоденні; між народженням, юнацтвом, змужнінням і старістю; і, головне, грань між смертю й життям після смерті для тих, хто в це вірить» [там само]. Зовсім очевидно, що кондиція транзитності, або лімінальна фаза, знаходить значення проміжної, певного цінного медіума, спонукуваного імпульсом мінливості.

Лімінальність у ракурсі лінгвофілософії. Попри те, що поняття лімінальності як таке з'явилося у науковому обігу лише трохи більше, ніж сто років тому, теоретичне підґрунтя його появи у філософській площині має значно більш тривалу історію [15, с. 196], враховуючи той факт, що головним суб'єктом у цьому процесі виступає людина або соціум.

Людству неодноразово траплялося переживати періоди перехідності: виникнення великих культур стародавності, формування основних релігій тощо. У ці періоди відбувається зміна принципів буття людини [там само].

Класичні філософські системи, що розглядали лімінальність традиційно як вихід за й кризь межу, постмодернізм заміняє філософією лімінальності як «досвіду неможливого», який не пов'язаний і не обмежений зовнішнім і можливим буттям. У зв'язку з дестабілізацією системи класичних філософських побудов актуалізуються питання про простір, межі, перехідність, маргінальність. Для дослідження процесів лімінальності як антропологічної проблеми представляється доцільним спиратися на ідеї філософів-постмодерністів: про роль несвідомих мовних структур у системі уявлень суб'єкта, децентралізацію й плюралізм культури [23]; про людину й світ культури як нескінченний текст, про трансформації бінарних опозицій традиційної логіки [4]; про парадокси, протиріччя, що зумовлюють еволюцію як процес, що породжує невідоме [11], про децентрованість простору як системи місць, про те, що колишні культурні центри притягання втрачають силу.

Вершина «осягнення сутності природи» відбита у теорії лімінальності К. Ф. Жакова (Жаков). Вважалося, що під час вивчення природних і соціальних явищ необхідно враховувати, що світ безупинно змінюється. При цьому вчені пропонували ввести поняття нескінченно малого у філософію й, відштовхуючись від першоодиноці, досліджувати буттєві процеси. Ці ідеї лягли в основу теорії соціальних і культурних змін П. А. Сорочкіна [17], який вважав лімінальність перехідним станом в історії циклів.

Вивчення явища лімінальності дістало розвиток у природничих і математичних науках: теорії хаосу [24; 6], теорії катастроф [1; 20] і т.д. Починаючи з 70-х років ХХ століття ці концепції отримують широке визнання. У згаданих вченнях, пов'язаних з описом нелінійних хаотичних станів і стрибкоподібних змін, катастроф, лімінальність виступає як «складка», у якій або відбувається стрибок розвитку, або ні.

Усі три фази ритуалу переходу – прелімінальна, лімінальна й постлімінальна – формуються у загальному руслі як синхронних, або внутрішньоструктурних, так і діахронних, або культурно-історичних, закономірностей й існують для створення позитивних альтернатив [15]. Позитивна альтернатива є продуктом творчої волі, ціннісним синтезом уяви й творення, який межує із реальними, стійкими, історико-культурними структурами й у результаті найсильніших переживань досягає бажаної трансформації [15, с. 24].

Отже, у філософському контексті лімінальні процеси розглядаються як стадії переходу системи від одного стану до іншого, пов'язані із втратою структури, чіткої ієрархії, статусу окремих елементів. У динаміці осмислення й смислотворення найбільш складним для рефлексії є перехід від однієї визначеності до іншої, одного стану системи в інший, що передбачає певну стадію деструктивності, втрати визначеності.

При цьому у філософських дослідженнях підкреслюється амбівалентний характер лімінальних дискурсивних комплексів, чий негативний аспект пов'язаний з небезпекою втрати ідентичності, а позитивний – із множинністю його контекстів, які породжують нові можливості осмислення.

Відтак, спираючись на філософські дослідження, виводимо поняття *лімінального світу* як транзитного простору, коридору між «цим» та «іншим», реальним та альтернативним світом (*slavery – рабство, imprisonment – ув'язнення, rebellion – повстання, revolution – революція тощо*). До того ж запозичуємо поняття *позачасовості* та *позазнаходження*, визначаючи їх як *лімінальний час* та *лімінальний простір* відповідно. Переосмислюємо та адаптуємо ці поняття для аналізу поетичних образів, що зображають межевий час та межевий простір (*evening – вечір, dawn – ранок (періоди між днем та ніччю); autumn – осінь, spring – весна (проміжні, «неосновні» пори року; midnight – північ; door – двері, window – вікно (простір між двома приміщеннями, проміжна зона), well – колодязь тощо*).

З філософії запозичуємо також поняття *діалектичності образності лімінального* – єдність буття й небуття, коли минулої якості *вже* немає, а нової *ще* немає.

Лімінальність крізь призму соціокультурології. Вхідження у нове тисячоліття активізувало глобалізаційні процеси, які сприяли взаємопроникненню культур і суспільств у сучасному світі, формуванню поліетнічності й полікультурності більшості держав, розмиванню національної

самоідентифікації й створенню умов для масової появи лімінального суб'єкта, який перебуває між двома і більше культурами і не належить повністю до жодної з них [22].

Самосвідомість культурної епохи, як стверджував Г. Гегель, прокидається тоді, коли «дух епохи» вичерпав можливості свого розвитку й прагне вийти за свої межі, коли епоха прийшла до свого логічного завершення [6]. Розуміння стає одночасно й подоланням колишнього історичного стану, і вихідною точкою нового. Формою такої самосвідомості, що прокидається, саморозуміння культури, формою її саморефлексії й стає культурологія [8, с. 12]. У цьому контексті становлення культурології представляється розширенням розв'язної можливості гуманітарного пізнання або метасистемним переходом, у ході якого народжується метамова гуманітарного дискурсу. Сама культурологія безпосередньо відбиває, відтворює в собі й виражає той стан (перехідне, екстраординарне), який переживає культура. Власне культурологія і є сьогодні наочним втіленням перехідності, а отже, перехідність заявлена в культурології на «генетичному» рівні. Тому культурологія за своєю природою відтворює інтенції сучасної культури – самозібратися й продовжитися, – і в ній з усією наочністю з'являються всі протиріччя культурної реальності.

Так, фундаментальні ритуали переходу людини (або групи) до якісно нового статусу, таких як родильний обряд, ініціація, весілля, похорон, неодмінно передбачають три фази: відділення, проміжний стан, включення [18, с. 292–293]. У першій (прелімінарній) фазі поведінка особистості (або групи) символізує, що вона відкріплюється від займаного раніше місця в соціальній структурі. Під час проміжного (лімінального) періоду, коли той, «хто переходить», перебуває «на порозі», його особливості є неминуче двоїстими: адже він проходить через ту галузь культури, у якій дуже мало (або зовсім немає) властивостей минулого або майбутнього стану. У третій (постлімінарній) фазі перехід завершується знаходженням порівняно стійкого становища в соціокультурному просторі, що передбачає виконання певних соціальних ролей. А от «лімінальні істоти – ні тут, ні там, ні те, ні се; вони – у проміжку між точками знаходження, запропонованими й розподіленими законом, звичаєм, умовностями й церемоніалом» [19, с. 168–170].

В. Тернер наполягає на тому, що поняття лімінальності виражає істотні механізми у функціонуванні сучасних суспільств [19, с. 133–134].

Хоча кожний з нас приречений відіграти «у суспільстві певну роль, що її диктує суспільство, людина у формах цієї ролі ніколи не проявляє повністю свою екзистенціальну сутність. Крім внутрішнього змісту, який виражається в ролі, індивіду властива така глибинна сутність, яка не може бути передана за допомогою поняття ролі. Тому час від часу, будучи включеним у систему статусів і ролей, індивід відчуває потребу виходити за межі цієї соціальної матриці» [9]. Самосвідомість культурної епохи прокидається тоді, коли «дух епохи» вичерпав можливості свого розвитку й прагне вийти за свої межі, коли епоха прийшла до свого логічного завершення [16, с. 34]. Розуміння стає одночасно й подоланням колишнього історичного стану, і вихідною точкою нового. Формою такої самосвідомості та само-рефлексії стає культурологія. У цьому контексті становлення культурології представляється розширенням розв'язної можливості гуманітарного пізнання або метасистемним переходом, у процесі якого народжується метамова гуманітарного дискурсу. А оскільки культурологічне знання нічим не відмежоване від свого предмета – культури – «розчинене» у ньому, пов'язане з ним за принципом ізоморфізму, то сама культурологія безпосередньо відбиває, відтворює в собі й виражає той стан (перехідне, екстраординарне), який переживає культура, сама культурологія і є сьогодні наочним втіленням перехідності. Тим самим перехідність заявлена в культурології на «генетичному» рівні.

З огляду на ці позиції недивним видається той факт, що лімінальність виступає об'єктом соціокультурологічних досліджень багатьох українських та зарубіжних науковців. Так, фундаментальні ритуали переходу людини (або групи) до якісно нового статусу, таких як родильний обряд, ініціація, весілля, похорон, неодмінно передбачають три фази: відділення, проміжний стан, включення [18, с. 292–293]. У першій (прелімінарній) фазі поведінка особистості (або групи) символізує, що вона відкріплюється від займаного раніше місця в соціальній структурі. Під час проміжного (лімінального) періоду, коли той, «хто переходить», перебуває «на порозі», його особливості є неминуче двоїстими: адже він проходить через ту галузь культури, у якій дуже мало (або зовсім немає) властивостей минулого або майбутнього стану. У третій (постлімінарній) фазі перехід завершується знаходженням порівняно стійкого становища в соціокультурному просторі, що передбачає виконання певних соціальних ролей. А от «лімінальні істоти – ні тут, ні там, ні те, ні се;

вони – у проміжку між положеннями, запропонованими й розподіленими законом, звичаєм, умовами й церемоніалом» [19, с. 168–170].

Отже, у соціокультурологічному контексті лімінальність виступає як проміжна, у певному сенсі перехідна соціальна ситуація розвитку особистості у системі суспільних відносин, яка характеризується втратою колишнього соціального стану й сполученою з ним статусно-рольовою позицією в умовах входження в нову соціальну роль. При цьому така маргінальна соціальна позиція оформлюється соціумом за допомогою особливих ритуалів, обрядів і підкріплюється найчастіше своєрідною атрибутикою. Така ідентифікація підкреслює соціокультурний зміст лімінальності, коли за допомогою практичного використання механізму зміни соціальної позиції досягається посилення соціальної структури суспільства й розширення потенціалу варіативних можливостей особистості. Лімінальність є характерною для більшості культур на всіх етапах соціогенеза.

У межах нашого дослідження з соціології запозичуємо поняття *лімінального соціального статусу лімінара*, або *лімінальної персони*, та трактуємо його як один із складників образності лімінального взагалі та образу *лімінара* зокрема. Вербальними маркерами образу лімінальної персони, яка, відповідно, має *лімінальний соціальний статус*, в поетичному дискурсі виступають лексичні одиниці або словосполучення, що позначають *зміну, перехід* та / або *оновлення* соціального статусу людини (*fiancé, engaged* – вже не у статусі незаміжня / неодружений, але ще й не у шлюбі; *divorced* – вже не у шлюбі, проте із перспективою вступу в інший шлюб; *between jobs* – статус між звільненням та влаштуванням на нову роботу, *entrant, applicant, emigrant*).

Специфіка тлумачення лімінальності у психології

У психології термін «лімінальність» використовується для пояснення змін, що відбуваються в емоційних станах тих чи інших осіб. Лімінальні стани можуть переживати, скажімо, білінгви від народження під час визначення своєї етнічної належності, набуття власної етнічної самоідентифікації. Часто лімінальність переживають особи, що змінюють країну проживання (емігранти), політичну партію, місце роботи тощо. Дуже поширеним явищем є переживання лімінальності індивідами, котрі перебувають у стані постійного пошуку та вибору на шляху набуття професійної ідентичності [9, с. 150].

Загалом вивчення лімінальності у психології тісно пов'язане із результатами соціологічних досліджень цього феномену, адже психологія вивчає емоційний та душевний стан людини, а остання своєю чергою є соціальною невіддільною частиною соціуму.

Етимологія терміну «лімінальність», яка прямо вказує на кризовий, перехідний, «порогів» етап розвитку особистості, свідчить, що таке становище не може бути тривалим і не має стати кінцевим [14, с. 247]. Йдеться про певну нейтральну, міжрольову позицію. Її подолання доволі часто пов'язане з необхідністю докласти зусиль, іноді досить значних. Також цілком можливо, що переживання лімінальності, подолання цього межового стану залежить від того, чи готова людина зазнати випробувань, можливо навіть приниження (інколи лише ритуальних, подеколи й реальних), як фізично, так і морально [9, с. 150].

У психологічній науці неодноразово підкреслювалася важливість поняття лімінальності для розуміння процесів змін, що відбуваються з індивідом у певній структурі суспільних відносин. І неважливо, про який етап соціогенезу йдеться, адже ритуали переходу зберігаються до цього часу у багатьох суспільствах, навіть найбільш організованих [12; 13].

З погляду психології суть лімінальності полягає у підготовці особистості до певних трансформацій. Здебільшого лімінальний стан передуює переходові до більш високого соціального статусу, тож претендент має витримати перевірку на відповідність новій ролі. Власне, іспити для студентів теж можна вважати свого роду елементами ритуалу переходу, адже лише після складання іспитів студент отримує документ про те, що він є фахівцем – офіційне підтвердження від суспільства [9, с. 150].

Психологічна суть явища лімінальності полягає у розумінні станів душевного життя, переживань екзистенціального характеру, структури глобальних криз, що охоплюють світ, а також забезпеченні готовності суб'єкта до різких змін своєї долі. Перехід на інший (не обов'язково більш високий щабель) у статусній ієрархії забезпечується випробуванням «на міцність» індивіда, його фізичних, духовних і моральних сил.

Відтак з психології запозичуємо поняття *лімінального стану* та трактуємо його як один із складників образності лімінального взагалі та, разом із лімінальним соціальним статусом, образу *лімінара* зокрема. Вербальними маркерами образу лімінальної персони, яка, відповідно, переживає *лімі-*

нальний стан, у поетичному дискурсі виступають лексичні одиниці або словосполучення, що позначають *зміну, вибір, перехід, конфлікт, невизначеність* людини (*pregnancy, dream, transsexualism, bisexualism, decision-making, choice, being at a loss*).

Лімінальність у літературознавчих студіях. З початком доби постмодернізму інтерес літературознавців до проміжних явищ у площині художніх текстів почав зростати. Проблеми вивчення категорії лімінальності у філологічній площині здебільшого розкрито у літературознавчих дослідженнях (М. Н. Бугайова, Е. Р. Курціус, І. Ратіані).

Розглядаючи проблеми лімінальності з тих або інших позицій, дослідники різних наукових шкіл і напрямів відкривали й відкривають у них свій зміст: сакральньо-міфологічний, ритуально-символічний, культурно-антропологічний, прототипічний, онтологічний та інші, що дозволяє літературознавцям сьогодні впритул підійти до проблеми опису механізмів «літературизації» лімінального досвіду [16, с. 142].

Література є ідеальним проявом лімінальної фази, тобто сама література являє собою лімінальне явище, найважливішим завданням якого є створення нової реальності, нового світу, нового космосу [15, с. 110]. Цей процес передбачає не тільки акцентування помітних відмінностей між реальним і уявленим світами, але й показ наявних логічних і онтологічних протиріч між необхідністю й можливістю. Альтернативний світ лише тоді стає можливістю, коли формується в уяві автора й поступово реалізується за допомогою трансформаційних духовних зусиль обраного протагоніста. Позитивну сторону процесу трансформації представляє лімінальна фаза як транзитний простір, що пролягає між світами, як якийсь водорозділ між існуючою й уявленою системами, як амбівалентний онтологічний ландшафт. Із цього погляду уявлений, тобто вигаданий світ, сприймається не як «неіснуючий об'єкт», але як заснована на альтернативному онтологічному принципі «дійсність», яка складається поза транзитною фазою. Основними визначальними категоріями транзитності є категорії часу й простору. Значима для реальності парадигма простору-часу не тільки не суперечить, але й ідеально відповідає існуючим соціальним структурам. У такому випадку «rites de passage» – ритуал переходу – є прокладеним мостом до іншої – опозиційної – реальності, яка вимагає зовсім іншої інтерпретації просторово-тимчасових вимірів.

Під час вивчення досвіду граничних ситуацій і перехідних станів у літературних текстах

у центрі уваги неодмінно опиняються події, пов'язані зі зміною соціального, психологічного, емоційного статусу – «сюжет переходу» [2]. Сюжет переходу у літературі реконструює в основному ситуації унікального досвіду, для яких характерно найбільш інтенсивне переживання життя, що докорінно змінює суб'єкта. Художні наративи граничних ситуацій, як і самі граничні ситуації, мають динамічну структуру – початок, розвиток, завершення (відповідні трьом фазам переходу за А. ван Генепом) – і засновані або на первинному (когнітивні фрейми), або на вторинному (традиційний, рефлексивний, часто метафоричний) досвіді переходу [2, с. 11].

Поняття лімінальності не обов'язково пов'язане з обрядом переходу [2]. Так, при безсумнівному паралелізмі *communitas* у В. Тернера й карнавальної стихії М. М. Бахтіна існує відмінність ключових моментів, а саме катарсичність карнавалу й метаморфічність обряду переходу [19].

Лімінальний дискурс, як і будь-який інший, відповідає певній формі соціального життя (життя поза «структурою») або виражає прагнення до нього. Він також створює умовний світ, або ідеальний і гармонічний, або світ «навпаки» – непривабливий і хаотичний. Це однаковою мірою світ реалізованих можливостей і неможливостей. Ідеологія лімінального дискурсу втілюється у двох тернеровських поняттях: «лімінальність сильних» (ті, що зображують слабкість і приниженість) і «лімінальність слабких» (ті, що розігрують силу й невразливість). По суті, це ідеологія «перехідного періоду», яка тягне за собою зміну пріоритетів або їх демонстративне скасування. Знання правил лімінального дискурсу й їх додержання у відповідний момент озброюють лімінара (*homo ludens*) стратегіями позитивної або оптимальної самопрезентації й тим самим приносять йому «символічний капітал». Подібно багатьом іншим, лімінальний дискурс здатний творити міфи, пояснюючи їх дією природних законів. З одного боку, він розкриває штучний, «сконструйований» (в інтересах людини) характер структурних цінностей, але нерідко робить це, щоб установити свої. Саме тому гра може вироджуватися у церемоніал, а вдавана агресія перетворюватися на реальну. Нарешті, лімінальний дискурс є поліфонічним: ця властивість виражена в ньому набагато яскравіше, ніж в інших дискурсах, оскільки досвід доречного й творчого використання чужих слів стилізується, виставляється напоказ і по-різному оцінюється різними типами аудиторій [15; 21].

Для семантичної сфери лімінальності характерним є функціонування стійкого комплексу конотативних характеристик, які вільно переміщуються з одного денотативного шару в інший, поєднуючи їх контекстуальною, часом унікальною суміжністю. Конотації описів просторової (фізичної) лімінальності побудовані головним чином на емоційно-експресивному потенціалі імплікації. У поетичних висловленнях із семантикою лімінальності духовно-емоційної сфери процес духовно-емоційної асиміляції лімінальності представлений як такий, що протікає на емоційному, моральному та ментальному рівнях. Варіантом духовно-емоційної реакції на неминучість лімінального існування виступає «божевілья», конотації якого задаються семантикою «одержимості (темним / світлим) Богом».

Таким чином, лімінальність у сучасних літературознавчих та мовознавчих дослідженнях виступає як проміжний, перехідний, амбівалентний стан – «ні там, ні тут», перебуваючи в якому, індивід віддаляється від нормативного контексту й шляхом трансформації створює опозиційно протилежний світ, який знаходить своє відображення як у вербальній, так і невербальній (концептуальній) площині. Відповідно, лімінальна фаза знаходить значення спеціальної, безсумнівно, сакральної, просторово-тимчасової зони. Процес «містичної подорожі», «транзитності» [2], «таємничого переміщення» сполучається із символікою смерті й народження, в'янення й розквіту [там само]. «Rites de passage» є ритуалом переходу від однієї моделі існування до іншої. Лімінальний час, також як і лімінальний простір, виражає, з одного боку, найскладніший процес відділення індивіда від упорядкованої, хронологічної системи, а з іншого – його приєднання до альтернативної, антихронологічної, антитемпоральної системи.

У контексті нашої роботи з літературознавства запозичуємо розуміння лімінальності як *ситуації унікального досвіду*, для якої характерні найбільш інтенсивні переживання ліричного героя, що докорінно змінюють його. Розмежовуючи метаморфічність та катарсичність, лімінальний досвід розглядаємо як подібний до карнавального, але не тотожний йому.

Із результатів мовознавчих досліджень адаптуємо поняття *лімінального дискурсу*, в якому конструюються неможливі, зокрема дифузні, поетичні світи. Однією з найхарактерніших ознак лімінального дискурсу є функціонування стійкого комплексу конотативних, які ґрунтуються переважно на емоційно-експресивному потенціалі імплікації та можуть переходити з одного денотативного шару в інший.

Висновки. Щодалі змінюється світ, тим більше стираються межі концептів і явищ. Усе частіше чуємо про «золоту середину» та амбівалентність у ставленні до тих чи інших явищ. Серед вчених різних царин на авансцену наукових досліджень виходить поняття межевості або лімінальності.

Враховуючи наявні витлумачення категорії лімінальності у міжпарадигмальному ракурсі, а саме з позицій філософії, соціології, культурології, психології, літературознавства та мовознавства, дохо-

димо висновку, що у сутнісному плані *лімінальність у поетичному дискурсі* є конструюванням різноманітних перехідних, порогових, амбівалентних, альтернативних станів людини, соціуму, природи, всесвіту, які зазвичай регламентуються численними ритуалами, обрядами, звичаями, традиціями, святкуваннями, але аж ніяк ними не обмежуються. У більш широкому розумінні лімінальність – це нескінченний пошук смислу життя у процесі існування людини, системи, суспільства, світу.

Список літератури:

1. Арнольд В. И. Теория катастроф. Изд. 6-е. Москва : URSS, 2013. 126 с.
2. Бугаева Л. Д. Литература и rite de passage. Санкт-Петербург : Петрополис, 2010. 408 с.
3. Геннеп А. Обряды перехода. Систематическое изучение обрядов / Арнольд ван Геннеп ; [пер. с франц.]. Москва : Восточная литература ; РАН, 1999. 198 с.
4. Деррида Ж. Поля философии / Пер. с фр. Д. Кралечкина. Москва, 2012. URL: <http://bookish.link/filosofiya-fundamentalnaya/polya-filosofii.html>.
5. Жаков К. Ф. Лимитизм: Единство наук, философии и религии. Рига: «Limitiskas filosofijas biednbas Latvija izd», 1929. 226 с.
6. Мандельброт Б. Б. Фракталы и хаос: множество Мандельброта и другие чудеса / Бенуа Б. Мандельброт; с предисл. П. У. Джонса и гл., написан. в соавторстве с К. Дж. Г. Эверцом и М. К. Гуцвиллером ; пер. с англ. Н. А. Зубченко. Москва ; Ижевск : Регулярная и хаотичная динамика, 2009. 391 с.
7. Тернер В. Ритуальный процесс. Структура и анти структура. *Символ и ритуал*. Москва : Наука, 1983. С. 104–264.
8. Том Р. Структурная устойчивость и морфогенез. Москва, 2002. 280 с.
9. Курганська Л. О. Лімінальні стани як етап становлення професійної ідентичності: до постановки проблеми. *Горизонти освіти*. 2013. № 3. С. 149–154.
10. Курціус Е. Р. Європейська література і латинське середньовіччя; [пер. з нім. А. Онишко]. Львів : Літопис, 2007. 752 с.
11. Лиотар, Ж.-Ф. (1998) Состояние постмодерна : пер. с франц. Москва : Институт экспериментальной социологии ; Санкт-Петербург : Алетейя.
12. Лисина Е. А. К вопросу о механизмах перехода: социально-философский аспект. *Вестник Оренбургского государственного университета*. 2011. № 7. С. 115–120.
13. Нагорна Л. П. Соціокультурна ідентичність: пастки ціннісних розмежувань. Київ : ІПЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. 272 с.
14. Проективный философский словарь : Новые термины и понятия / [под ред. Г. Л. Тульчинского, М. Н. Эпштейна]. Санкт-Петербург : Алетейя, 2003. 512 с.
15. Ратиани И. Теория лиминальности. Проблема антропологии и современного литературоведения. *Литература в диалоге культур*. Ростов-на-Дону, 2008. С. 195–199.
16. Савелова Л. В. Лиминальный нарратив в современной русской прозе: модель и структура Русский след в нарратологии : матер. Международной науч.-практич. конф. Балашов, 26-28 ноября 2012 г. Балашов : Николаев, 2012. С. 141–149.
17. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика ; пер. с англ., вст. статья и комментарии В.В. Сапова. Москва : Астрель, 2006. 1176 с.
18. Соснин Э. А., Пойзнер Б. Н. Из небытия в бытие: творчество как целенаправленная деятельность. Томск : STT, 2011. 520 с.
19. Тернер В. Ритуальный процесс. Структура и антиструктура. Символ и ритуал. Москва : Наука, 1983. С. 104–264.
20. Том Р. Структурная устойчивость и морфогенез. Москва, 2002. 280 с.
21. Тульчинский Г. Л. Постчеловеческая персонология : Новые перспективы свободы и рациональности. Санкт-Петербург : Алетейя, 2002 (Акад. тип. Наука РАН). 677 с.
22. Фуко М. Слова и вещи : Археология гуманитар. наук : Пер. с фр. / Мишель Фуко; [Вступ. ст. Н. С. Автономовой, с. 7–27]. Санкт-Петербург : А-скад : АОЗТ «Талисман», 1994. 405 с.
23. Carson T. Liminal Reality and Transformational Power: Revised Edition: Transition, Renewal and Hope. 2016. 110 p.
24. Lorenz E. N. Designing Chaotic Models. *Journal of the Atmospheric Sciences*. 2005. Vol. 62. No. 5, pp. 1574–1587.

**Lysova K. A. THEORETICAL BACKGTOUND OF LIMINALITY STUDYING
IN THE MODERN ANGLOPHONE POETRY**

The article analyzes the dominant theoretical basis of liminality related investigation and outlines the key factors that have influenced the theory of liminality and liminal discourse formation. In particular, liminality in the article is considered from the linguo-philosophical, socio-cultural, psychological and literary standpoints. The article clearly represents a close interconnection between these approaches and demonstrates their influence on the investigation of the imagery of liminality in the modern anglophone poetic discourse.

Philosophy interprets liminal processes as certain stages of any system transition from one state to another. These stages are inevitably followed by the loss of structure, clear hierarchy and the status of separate elements.

In the socio-cultural context liminality is regarded as a transitional, in-between social situation of the person's social development and is characterized by loss of the former (initial) social state. Social role and status that are bound with this social state are lost as well during gaining an absolutely new role.

From the psychological standpoint the essence of the liminality is based on the fact of preparation of a person for certain transformations. Most often liminal condition is prior to the transition to a higher social status. Thus, a "candidate" has to pass the check in order to make sure he / she fits a new role.

From literary studies we incorporate understanding of the liminality as a situation of a unique experience which is marked by the most vivid and intensive character's feelings which, in fact, change him / her radically. Separating metamorphism and catharsis, we trace liminal experience as such which is similar to the carnical one, though not equal to it.

Such interest in the category of liminality and the variety of scientific approaches to the studying of this complex phenomenon allow us to consider liminality as an inter-disciplinary phenomenon.

Key words: *liminality, imagery of liminality, liminal discourse, theory of liminality, interdisciplinary approach.*

Луньова Т. В.

Київський національний лінгвістичний університет

КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗВ'ЯЗКУ МІЖ ЕКФРАЗИСОМ І МЕТАЕКФРАЗИСОМ В ЕСЕ ПРО ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ ПРО АНТОНЕЛЛО ДА МЕССІНА)

У статті розглянуто когнітивно-семантичні особливості зв'язку між екфразисом і метаекфразисом у сучасних англомовних есе про образотворче мистецтво в рамках вивчення специфіки конструювання смислів у вербальних текстах, що репрезентують мистецькі твори як семіотичні об'єкти. Матеріал дослідження склали два есе Джона Берджера, у яких ідеться про творчість Антонелло да Мессіна, і стаття, присвячена цьому митцеві, з путівника художньою галереєю. Як інструменти аналізу використано фрейм і концепт. З'ясовано, що когнітивно-семантична специфіка зв'язку між екфрастичними і метаекфрастичними контекстами в сучасних англомовних есе про образотворче мистецтво визначається такими трьома основними рисами: експлікацією суб'єктивності, індивідуалізованості сприймання мистецького твору та його інтерпретації, можливістю створення додаткових смислів за рахунок іронії і двосторонньою спрямованістю вектора розгортання смислів в есе (від метаекфразису до екфразису і від екфразису до метаекфразису). Експлікація суб'єктивності, індивідуалізованості сприймання мистецького твору реалізується під час смислової взаємодії метаекфрастичних фреймів «відвідування художньої галереї певною особою», «створення копії картини певною особою» і «суб'єктивне сприймання художньої практики митця» з контекстами дескриптивного і тлумачного екфразису. Створення додаткових смислів за рахунок іронії відбувається за допомогою контрасту між метаекфрастичними контекстами, пов'язаними з дескриптивним і тлумачним екфразисом, і метаекфрастичними контекстами, пов'язаними лише з дескриптивним екфразисом. Під час розгортання смислів від метаекфразису до екфразису в есе здійснюється актуалізація фреймів «відвідування художньої галереї певною особою», «створення копії картини певною особою» і «суб'єктивне сприймання художньої практики митця», а під час розгортання смислів від екфразису до метаекфразису відбувається використання певного концепту, актуалізованого в екфрастичному контексті, для розбудови роздумів у метаекфрастичному контексті.

Ключові слова: екфразис, метаекфразис, есе, образотворче мистецтво, семіотичний об'єкт, конструювання смислів.

Постановка проблеми. Необхідність систематичного використання поняття метаекфразису постала під час лінгвокогнітивного і когнітивно-поетологічного вивчення сучасних англомовних есе про образотворче мистецтво. У таких текстах регулярно зустрічається екфразис, який на основі дефініцій авторитетних дослідників «вербальна репрезентація візуальної репрезентації» [14, с. 262] і «літературний опис творів візуальних мистецтв, супроводжуваний іноді естетичною оцінкою, іноді описом окремих технічних прийомів автора твору, його манери чи стилю» [3, с. 117] можна означити як вербальну репрезентацію мистецьких творів. Поряд з екфразисом сучасні англомовні есе про образотворче мистецтво

містять контексти, які не є власне репрезентацією творів образотворчого мистецтва, однак семантично і функційно тісно з ним пов'язані. У нашій спільній з проф. О.П. Воробйовою праці ми запропонували називати такі контексти, у яких містяться «обговорення чи роздуми над екзистенційними, естетичними, художніми, культурними, соціальними, політичними та психологічними питаннями, інспіровані репрезентацією мистецьких творів», метаекфрастичними [18, с. 343]. За нашими спостереженнями, саме тісний смисловий зв'язок між екфрастичними і метаекфрастичними контекстами становить одну з головних особливостей сучасних англомовних есе про образотворче мистецтво.

Зв'язок між контекстами репрезентації мистецьких творів (екфрастичними контекстами) і контекстами обговорення широкого кола питань (метаекфрастичними контекстами), який є об'єктом дослідження в даній розвідці, був відмічений ще в перших працях, присвячених аналізу специфіки есе як жанру, й прямо чи опосередковано відзначається в сучасних розвідках. Так, у своїй роботі Г. Лукач, формуючи концепцію природи і форми есе, вказав, що есе в принципі притаманно звертатися до творів мистецтва (так само, як і до творів літератури) [7, с. 53]. Водночас дослідник наголосив, що твори есеїстів спрямовані не лише на те, щоб витлумачувати книги і картини, а й щоб висловитися про важливі питання життя [7, с. 54]. Подібно й Т. Адорно, з одного боку, розвивав думку М. Бенса про те, що есе створює такі умови, за яких певний культурний об'єкт може бути сприйнятий по-новому, при цьому ці умови мають відрізнятися від тих, які створив митець-автор [10, с. 166], тобто фактично писав про репрезентацію мистецького твору в есе, а з іншого боку, наголошував, що есе вбирає в себе різні концепти, досвіди та теорії [10, с. 166], тобто вказував на спрямованість есе на широке коло питань. Сучасна дослідниця К. Загороднева, проаналізувавши есе про мистецтво в англійській літературі другої половини XIX століття, висновує, що найважливішим складником цих есе є екфразис [4, с. 6], а також що такі есе розвивають легенду про художника, цим текстом притаманні філософські роздуми про природу мистецтва та автобіографічні відступи [4, с. 6].

Попри такі влучні спостереження щодо наявності в есе, особливо в есе про мистецтво, контекстів репрезентації мистецьких творів і контекстів обговорення широкого кола питань, зв'язок між контекстами першого і другого типів, які ми позначаємо як екфрастичні та метаекфрастичні контексти, ще не став предметом окремого когнітивно-семантичного аналізу. Дослідження цього зв'язку уможливить поглиблення наукових уявлень про конструювання смислів у вербальних текстах, які відображають мистецькі твори як семіотичні об'єкти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про характер репрезентації мистецьких творів в есе порушене як у літературознавчих, так і в мовознавчих студіях. Із позиції літературознавця К. Зацепін відзначив, що есеїст, який упорядковує та осмислює власний досвід сприймання чужих творів, формує власне бачення світу, яке специфікується як особисте переживання

та трактування культурних смислів [5]. Згідно з лінгвістичною концепцією О. Бузальської, есе, у яких відбувається осмислення мистецьких творів, створених іншими, можна віднести до текстів з індексальною референцією. Дослідниця визначає, що індексальна референція властива текстам, які сформувалися на основі вторинних, складніших спостережень та роздумів автора, котрі відсилають до вербально кодovаних фактів культури (архітектури, скульптури, музики тощо), на відміну від дескриптивної референції, притаманної тим текстам, які виникли на основі безпосередніх спостережень автора [2, с. 56]. Оскільки есе з індексальною референцією – це питоме втілення досить складних спостережень та розмірковувань автора, можна припустити, що в сучасних англомовних есе про образотворче мистецтво зв'язок між екфрастичними та метаекфрастичними контекстами є складним і різновекторним.

Дієвим інструментом аналізу екфрастичних контекстів у сучасних англомовних есе про образотворче мистецтво є запропоноване О. Яценко розмежування дескриптивного і тлумачного екфразисів на основі тієї домінанти, яку автор есе виділяє у мистецькому творі [9]. Під дескриптивним екфразисом дослідниця розуміє опис, який передає візуальні риси зображеного на картині, а під тлумачним – інтерпретацію, спрямовану на виявлення глибинного образно-символічного змісту твору [9]. Розмежування дескриптивного і тлумачного екфразисів уможливило аналіз вербальної репрезентації мистецьких творів як семіотичних об'єктів.

Досвід успішного використання лінгвокогнітивного підходу до вивчення екфразису в художніх творах [1; 6, с. 285–290; 16; 17] дозволяє екстраполювати методологію лінгвокогнітивного аналізу на дослідження екфрастичних та метаекфрастичних контекстів у сучасних англомовних есе про образотворче мистецтво. На цих підставах до аналізу когнітивно-семантичного аспекту екфразису та метаекфразису в есе про образотворче мистецтво можна залучити такі поняття когнітивної лінгвістики, як концепт (характеризований як «мінімальна структурна одиниця знання» [8, с. 38]) і фрейм (описаний як «одиниця структуризації досвіду людини» [8, с. 132]).

Постановка завдання. Мета нашої розвідки – розкрити когнітивно-семантичну специфіку зв'язку між екфрастичними і метаекфрастичними контекстами в сучасних англомовних есе про образотворче мистецтво на матеріалі текстів про Антонелло да Мессіна.

Виклад основного матеріалу. Для розв'язання поставленого в розвідці завдання було обрано два есе відомого англійського критика мистецтва, романіста, поета і художника Джона Берджера, пов'язаних із творчістю видатного італійського художника XV століття Антонелло да Мессіна. Перше есе, що має назву “Antonello da Messina”, цілком присвячено митцю [11], друге, котре називається “KraKów”, містить фрагмент, у якому йдеться про творчість Антонелло да Мессіна [12, с. 6–7]. З метою виявити специфіку зв'язку між екфрастичними і метаекфрастичними контекстами в есе порівняно з текстами про мистецтво інших жанрів до аналізу також була залучена стаття з путівника художньою галереєю, присвячена картині цього ж художника [15].

Вербальним сигналом екфрастичного контексту ми вважаємо наявність експліцитної вказівки на те, що в тексті описується зображене у мистецькому творі. Наприклад, у поданому нижче фрагменті з есе Берджера “Antonello da Messina” дієслово *painted* вказує на те, що йдеться про створення творів образотворчого мистецтва, іменник *Crucifixions* виконує роль назви цих творів, а іменник *scene* слугує для уточнення, що вербальна репрезентація стосується того, як виглядає і що означає зображене (у розглядуваному контексті це сцена знуцання над Христом і виголошення вимог розп'яття Христа): “Antonello painted, in all, four Crucifixions. The scene he returned to most, however, was that of *Ecce Homo*, where Christ, released by Pontius Pilate, is put on display and mocked, and hears the Jewish high priests calling for Crucifixion” [11, с. 20].

Для введення екфрастичних контекстів в есе використовуються два способи: 1) нейтрально-об'єктивний, 2) персоналізовано-суб'єктивний. Під нейтрально-об'єктивним способом уведення екфрастичних контекстів в есе ми розуміємо таку репрезентацію мистецького твору в тексті, яка експліцитно не пов'язана зі спогляданням цього мистецького твору автором есе, а подається як нейтральний об'єктивний факт. Наприклад, в есе Берджера “Antonello da Messina” про зображене на картині Антонелло «Благовіщення» (“Annunciation”) повідомляється як про факт: “In an *Annunciation painted by Antonello*, the Virgin stands before a shelf on which there is an open Bible. There's no angel. A head-and-shoulders portrait of Mary. The fingers of her two hands placed against her heart are splayed open like pages of the prophetic book. The prophecy passes between her fingers” [11, с. 21]. У наведеному вище фрагменті дескриптивний

екфразис включає інформацію про зображену особу – діву Марію (*the Virgin*), дії цієї особи – Марія стоїть (*the Virgin stands*), місце перебування зображеної особи – біля полиці (*stands before a shelf*), важливий об'єкт – відкриту Біблію (*there is an open Bible*), а також про персонажа, який міг би бути зображеним згідно з культурною традицією, але відсутній на картині, – ангела (*There's no angel*). Тлумачний екфразис експлікує символічний зміст картини – мистецький твір зображає момент пророцтва (*The prophecy passes between her fingers*).

Персоналізовано-суб'єктивний спосіб введення екфрастичних контекстів в есе полягає в експліцитній референції до особистої взаємодії автора тексту з певним мистецьким твором. Наприклад, в есе Берджера “Antonello da Messina” тлумачному екфразису картини «Розп'яття» (“Crucifixion”) передують інформація про рішення автора есе у певний конкретний день – Страсну п'ятницю 2008 року (*Good Friday, 2008*) подивитися на цей мистецький твір (*look at the Crucifixion by Antonello da Messina*); ця інформація являє собою метаекфрастичний контекст: “I was in London on *Good Friday, 2008*. And I decided, early in the morning, to go to the National Gallery and look at the *Crucifixion by Antonello da Messina*. It's the most solitary painting of the scene that I know. The least allegorical” [11, с. 17]. У наведеному вище фрагменті за допомогою вербальної репрезентації метаекфрастичного фрейму «відвідування художньою галереєю певною особою» реалізовано персоналізовано-суб'єктивний спосіб введення тлумачення картини «Розп'яття» як такої, що найвиразніше передає самотність з-поміж відомих автору картин, які зображають сцену розп'яття Христа (*It's the most solitary painting of the scene that I know*), і як найменш алегоричної порівняно з іншими мистецькими творами (*The least allegorical*).

Персоналізовано-суб'єктивний спосіб введення екфрастичних контекстів є характерним для проаналізованих есе. Так, в есе Берджера “KraKów” і екфразису картини Антонелло «Мертвий Христос, підтримуваний ангелом» (“Dead Christ supported by Angel”), й екфразису полотна іншого художника, про яке теж йдеться в тексті («Пані з горностаєм» (“Lady with Ermine”) Леонардо да Вінчі), передують метаекфрастичний фрейм «створення копії картини певною особою», наприклад: “Another copy? Antonello da Messina? / Dead Christ supported by Angel, I say. [...] He looks down again at the sketchbook” [12, с. 6–7]. Наведений вище фрагмент являє собою частину

уявної розмови між автором есе та його мертвим учителем, предметом для розмови є копія (*copy*) картини Антонелло (*Antonello da Messina*) «Мертвий Христос, підтримуваний ангелом» (*Dead Christ supported by Angel*), виконана в альбомі для зарисовок (*the sketchbook*): “Another *copy*? *Antonello da Messina*? / *Dead Christ supported by Angel*, I say. [...] He looks down again at the sketchbook.” В есе Берджера “Antonello da Messina” із семи екфрастичних контекстів чотири введені у персоналізовано-суб’єктивний спосіб за допомогою метаекфрастичних фреймів «відвідування художньої галереї певною особою» і «створення копії картини певною особою». Натомість у путівникові художньою галереєю усі екфрастичні контексти вводяться в нейтрально-об’єктивний спосіб, наприклад: “... we see him as a dignified scholar, in a snug wooden carrel erected in a Gothic building, something between a church and a palace. Legend attributed to him the miraculous good deed of another saint, the extracting of a thorn from a lion’s foot, and a tame lion is shown padding in the shadow to the right” [15, с. 19]. У наведеному фрагменті екфразисам картини «Святий Ієронім у келії» (“Saint Jerome in his Study”) (*a dignified scholar, in a snug wooden carrel erected in a Gothic building, something between a church and a palace; a tame lion is shown padding in the shadow to the right*) передують актуалізація метаекфрастичних фреймів «споглядання мистецького твору типовим споглядачем» (*we see him*) і «легендарна історія, відображена в мистецькому творі» (*Legend attributed to him*).

Таким чином, екфрастичні контексти в есе про образотворче мистецтво часто пов’язані з метаекфрастичними контекстами, у яких вербалізовано досвід особистої, персоналізованої, авторської взаємодії з картиною.

Окрім цього, в есе дескриптивний екфразис може розміщуватися в іронічному метаекфрастичному контексті, що не характерно для путівника художньою галереєю. Наприклад, в есе Берджера “Antonello da Messina” дескриптивні екфразиси картин Веласкеса «Портрет короля Філіпа Четвертого» (“Philip the Fourth”) і «Христос в будинку Марфи і Марії» (“Christ in the House of Martha”) розміщені в метаекфрастичному контексті розмови пересічних відвідувачів картинної галереї та типового служителя галереї: “We’re looking for his [Velázquez’s] portrait of a stag. [...] We have two portraits of Philip the Fourth – and in the one of them his magnificent moustache curls upwards, like antlers do. But no stag, I’m afraid. / How odd! / Perhaps

your stag is in Madrid. What you shouldn’t miss here is Christ in the House of Martha. Martha’s preparing a sauce for some fish, pounding garlic with a pestle and mortar. / We were in the Prado but there was no stag there. What a pity!” [11, с. 19]. У наведеному вище фрагменті відвідувачам, які шукають певну картину – портрет оленя (*portrait of a stag*), служитель галереї пропонує поглянути на інші картини – портрети короля Філіпа Четвертого (*We have two portraits of Philip the Fourth*) та полотно «Христос в будинку Марфи і Марії» (*What you shouldn’t miss here is Christ in the House of Martha*). При цьому служитель детально описує, як виглядає зображене на картині: вуса короля закручені догори, мов роги оленя (*in the one of them his magnificent moustache curls upwards, like antlers do*), а Марфа готує соус для риби (*Martha’s preparing a sauce for some fish, pounding garlic with a pestle and mortar*), не приділяючи щонайменшої уваги тлумачному екфразисові. Повна відсутність тлумачного екфразису в цьому фрагменті різко контрастує з наявністю тлумачних екфразисів, пов’язаних з метаекфрастичними контекстами, у яких вербалізовано досвід взаємодії з картиною автора есе, в інших фрагментах есе. Оскільки далі в есе служитель галереї представлений як негативний персонаж, якому байдуже до смислу культурних об’єктів, а важливо лише слідкувати за дотриманням відвідувачами формальних правил перебування в галереї, метаекфрастичний контекст, пов’язаний з наведеним вище дескриптивним екфразисом картин «Портрет короля Філіпа Четвертого» і «Христос в будинку Марфи і Марії», набуває іронічного забарвлення, оскільки демонструє, що хороше знання деталей мистецьких творів виявляється беззмістовним. У такий спосіб в есе з’являється новий смисл – «пам’ятати про деталі зображеного у мистецькому творі не означає розуміти цей твір». Принагідно варто зауважити, що насправді зображена на картині «Христос в будинку Марфи і Марії» сцена приготування їжі на кухні має складний смисл – як це розкрито, зокрема, в одному з есе Нормана Брайсона [13, с. 149].

Окрім метаекфрастичних контекстів, у яких вербалізовано досвід взаємодії з картиною автора есе, в аналізованих текстах створено метаекфрастичні контексти, у яких об’єктивовано інформацію про художню практику митця. Такі метаекфрастичні контексти, у яких вербалізовано інформацію про професійну діяльність художника, являють собою суб’єктивну інтерпретацію фактів автором есе: їх можна представити

як фрейм «суб'єктивне сприймання художньої практики митця». Наприклад, в есе Берджера “Kraków” представлено точку зору учителя Берджера, згідно з якою художній метод Антонелло нагадував друкування: “**He [Antonello] painted like he was printing words**” [12, с. 7]. В есе Берджера “Antonello da Messina” інформація про професійну діяльність художника подана в контексті спогадів автора есе про сприймання Сьомої симфонії Шостаковича: “*It was the same year, 1942, that Londoners first heard on the radio – in the summer, I think – Shostakovich’s Seventh Symphony, dedicated to besieged Leningrad. [...] Hearing it, we told ourselves that the resistance of Leningrad, now being followed by that of Stalingrad, would finally lead to the Werhmact’s defeat by the Red Army. And this is what happened*” [11, с. 18]; “*What is so striking about the heads and bodies he painted is not simply their solidity, but the way the surrounding painted space exerts a pressure on them and the way they then resist this pressure. It is this resistance which makes them so undeniably and physically present*” [11, с. 19]. У першому з наведених вище фрагментів Берджер експлікує інтерпретацію Сьомої симфонії колом близьких до нього людей як утілення передбачення, що опір Ленінграда (*the resistance of Leningrad*) приведе до поразки Верхмату; у другому фрагменті саме актуалізований у попередньому фрагменті концепт ОПІР (*resistance*) використано для репрезентації й інтерпретації того, що саме змалював художник (**he painted is not simply their solidity [...] and the way they then resist this pressure**).

Натомість у путівнику художньою галереєю метаекфрастичні контексти, у яких вербалізовано інформацію про професійну діяльність художника, мають об'єктивний характер наукових фактів чи імовірних припущень, наприклад: “*Antonello was active in Messina in Sicily, then part of the Kingdom of Naples, by 1456. In 1475–6 he was in Venice, working on a large altarpiece. It was once thought that he taught the Venetians the technique of building up colours in glazes – thin translucent layers of pigment suspended in a drying oil medium – having learned it himself on a trip to Bruges. This tradition can now be discounted, since we know that accomplished paintings in this technique were being produced near Venice by the 1460s*” [15, с. 18]. У наведеному фрагменті подано документально засвідчені факти про професійну діяльність Антонелло: період його творчої активності в різних містах (*Antonello was active in Messina in Sicily, then part of the Kingdom of Naples, by 1456. In*

1475–6 he was in Venice), роботу над певним твором в певному місці (*In 1475–6 he was in Venice, working on a large altarpiece*) і наразі спростоване припущення про його вплив на розвиток художньої техніки глейзингу у Венеції (***It was once thought that he taught the Venetians the technique of building up colours in glazes [...] This tradition can now be discounted, since we know that accomplished paintings in this technique were being produced near Venice by the 1460s***).

Вище ми з'ясували, що метаекфрастичний контекст може слугувати в есе для введення екфрастичних фрагментів – таким чином створювані в есе смисли розгортаються в напрямку від метаекфразису до екфразису. Окрім цього, між екфразисом і метаекфразисом спостерігається і такий когнітивно-смісловий зв'язок, коли певний концепт, актуалізований в екфрастичному контексті, використовується для розгортання роздумів в метаекфрастичному контексті. Наприклад, в есе Берджера “Antonello da Messina” актуалізований в екфрастичному контексті інтерпретації картини «Розп'яття» концепт ОПІР (“*It is this resistance which makes them so undeniably and physically present.*” [11, с. 19]) може бути використаний для інтерпретації опису протистояння автора есе та служителя художньої галереї, наприклад: “*I’m warning you. That bag cannot stay on the floor. / I’ve come to draw this painting because it’s Good Friday. / It’s forbidden. / I continue drawing. / If you persist, the security guard says, I’ll call the Super. / I hold the drawing up so he can see it.*” [11, с. 20]. У наведеному метаекфрастичному фрагменті вербалізовано один з епізодів протистояння автора есе, який намагався намалювати копію з картини Антонелло (*I continue drawing*), служителя галереї, який прагнув йому заборонити це робити (“*If you persist, the security guard says, I’ll call the Super*”). При цьому для автора есе його спроба намалювати копію «Розп'яття» була насамперед семіотичною (символічно значущою) діяльністю (Берджер вибрав саме цю картину зважаючи на особливий день – Страсну п'ятницю (*I’ve come to draw this painting because it’s Good Friday.*)), а для служителя галереї важливим було лише дотримання формального правила не класти речі на підлогу (*That bag cannot stay on the floor*), яке порушив Берджер, щоб звільнити руки для малювання.

В есе Берджера “Kraków” концептом, актуалізованим в екфрастичному контексті й використаним в метаекфрастичному контексті, є концепт СИЛА. Так, в екфрастичному контексті кон-

цепт СИЛА актуалізовано за допомогою слова *authority* і порівняння зображеного Антонелло з силою / вагою (вагомистю) перших друкованих слів: “*Everything he [Antonello] painted had that kind of coherence and authority*” [12, с. 7]; “*You’ve caught that tenderness, but not the gravity, the gravity of the first printed words. That’s gone for good*” [12, с. 7]. У першому з наведених вище фрагментів характеризується творчий метод художника в інтерпретації вчителя Берджера; у другому фрагменті йдеться про те, що копії з картини Антонелло, виконані Берджером, на думку його вчителя, бракує вагомості перших друкованих слів. Актуалізований концепт СИЛА протиставляється концепту СЛАБКІСТЬ в метаекфрастичному контексті, у якому йдеться про критику вчителем Берджера його спроби пожаліти себе в певній ситуації як людської слабкості, а саме: “*I did it last year in Prado. Until the guards came to chuck me out! / Anyone has the right to draw there, no? / Yes, but to sit on the floor. / Then why didn’t you draw standing up! [...] I’m too old now, I tell him, to draw for a long time standing up. / He puts down the sketchbook abruptly without glancing at me. He abhorred self-pity. The weakness, he said, of many intellectuals. Avoid it! This was the only moral imperative he ever imparted to me*” [12, с. 7]. У наведеному метаекфрастичному фрагменті йдеться про спробу Берджера зробити копію з картини Антонелло, сидячи на підлозі в художньому музеї (*I did it last year in Prado; sit on the floor*), що було категорично заборонено охоронцями музею (*Until the guards came to chuck me out!*), про його виправдання, що він занадто старий, щоб малювати стоячи (*I’m too old now [...] to draw for a long time standing up*), і різку реакцію вчителя на таку слабкість (*He puts down the sketchbook abruptly without glancing at me. He abhorred self-pity*). У розглядуваному фрагменті концепт СЛАБКІСТЬ, актуалізований за допо-

могою іменника *weakness*, використано для критики схильності багатьох інтелектуалів жаліти себе (*The weakness, he said, of many intellectuals*) й настанови уникати такої слабкості (*Avoid it!*).

Висновки і перспективи дослідження. Таким чином, когнітивно-семантичною специфікою зв’язку між екфрастичними і метаекфрастичними контекстами в проаналізованих сучасних англійських есе про образотворче мистецтво є: 1) експлікація суб’єктивності, індивідуальності сприймання мистецького твору та його інтерпретації; 2) можливість створення додаткових смислів за рахунок іронії; 3) двостороння спрямованість вектора розгортання смислів в есе (від метаекфразису до екфразису і від екфразису до метаекфразису). К. Зацепін відзначав, що інтерпретація в есе є тісно пов’язаною з індивідуальним досвідом та біографією, «виступає умовою можливості розуміння себе й інших у культурі і через культуру» [5]. Ця тенденція в сучасних англійських есе про образотворче мистецтво виявляється як: по-перше, увага до семіотичної природи мистецького твору, тобто до його властивості мати візуально сприйману фізичну форму і певне (символічне) значення, що розкривається в метаекфрастичних контекстах, структурованих за допомогою фреймів «відвідування художньої галереї певною особою», «створення копії картини певною особою» і «суб’єктивне сприймання художньої практики митця»; по-друге, інтерпретація мистецького твору як такого, що «виходить» («походить») із життя (спрямованість від метаекфразису до екфразису) і «приводить» до життя (спрямованість від екфразису до метаекфразису). Перспективи дослідження вбачаються в поглибленні аналізу феномену витворення нових смислів під час взаємодії екфрастичних і метаекфрастичних контекстів у сучасних англійських есе про образотворче мистецтво.

Список літератури:

1. Андреева К. А., Белобородько Е. К. Новые подходы к вполне традиционному понятию «Экфразис»: В диалоге лингвистики и искусства. *Universum: Филология и искусствоведение*. 2016. № 11 (33). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/novye-podhody-k-vpolne-traditsionnomu-ponyatiyu-ekfrazis-v-dialoge-lingvistiki-i-iskusstva>.
2. Бузальская Е. В. Типология русского эссе (лингвокогнитивный аспект): дис. ... д-ра филолог. Наук : 10.02.19. Санкт-Петербург, 2016. 411 с.
3. Генералюк Л. Виклики екфразису. *Література на полі медій. Збірка наукових праць відділу теорії літератури та компаративістики Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України* / ред. Т. І. Гундорова, Г. М. Сиваченко. Київ, 2018. С. 114–126.
4. Загороднева К. В. Жанр эссе об искусстве в английской литературе второй половины XIX века : автореф. дис. ... канд. филол. Наук : 10.01.03. Екатеринбург, 2010. 21 с.
5. Зацепин К. Эссе: от философии к литературе. *НЛО*. 2010. №4. URL: <https://magazines.gorky.media/nlo/2010/4/esse-ot-filosofii-k-literature.html>.

6. Ізотова Н. П. Ігрова стилістика сучасного англomовного художнього наративу в лінгвістичному висвітленні (на матеріалі романів Дж.М. Кутзее): дис. ... д-ра філолог. наук: 10.02.04. Київ, 2018. 458 с.
7. Лукач Г. О природе и форме эссе. Письмо к Лео Попперу. *Душа и формы. Эссе* / пер. с нем. и предисловие С. Н. Земляного, послесловие А.С. Стыкалина. Москва : Логос-Альтера, 2006. С. 45–64.
8. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2011. 196 с.
9. Яценко Е. В. «Любите живопись, поэты...». Экфрасис как художественно-мировоззренческая модель. *Вопросы философии*. 2011. URL: http://vphil.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=427.
10. Adorno T. W. The Essay as Form / transl. by B. Hullot-Kentor & F. Will. *New German Critique*. 1984. No 32. (Spring – Summer). pp. 151–171.
11. Berger J. Antonello da Messina. *Portraits: John Berger on Artists* / J. Berger. London, New York : Verso, 2015. pp. 17–22.
12. Berger J. Kraków. *Landscapes: John Berger on Art* / J. Berger. London, New York: Verso, 2016. pp. 3–19.
13. Bryson N. Looking at the Overlooked: Four Essays on Still Life Painting. London : Reaktion Books, 1990/2018. 192 p.
14. Heffernan J.A. W. Entering the Museum of Words: Browning's "My Last Duchess" and Twentieth-Century Ekphrasis. *Icons – Texts – Iconotexts: Essays on Ekphrasis and Intermediality* / P. Wagner (ed.). Berlin, New York: de Gruyter & Co, 1996. pp. 262–280.
15. Langmuir E. Antonello da Messina. *The National Gallery Companion Guide*. Revised and expanded edition / E. Langmuir. London: National Gallery Company, 1997/ 2005. pp. 18–19.
16. Verdonk P. Painting, poetry, parallelism: Ekphrasis, stylistics and cognitive poetics. *Language and literature*. 2005. Vol. 14(3), pp. 231–244.
17. Vorobyova O. Virtual narrative in Virginia Woolf's "A simple melody": Cognitive and semiotic implications. *Language – literature – the arts: A cognitive-semiotic interface* / E. Chrzanowska-Kluczevska & O. Vorobyova (eds.). Frankfurt am Main: Peter Lang, 2017. pp. 95–112.
18. Vorobyova O., Lunyova T. Verbal and non-verbal facets of metaekphrastic writing: A cognitive study of John Berger's essays on visual art. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow. The journal of University of SS Cyril and Methodius in Trnava*. Trnava: University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2020. Volume V. Issue 2. December 2020. pp. 335–381.

Lunyova T. V. COGNITIVE AND SEMANTIC PECULIARITIES OF THE CONNECTION BETWEEN EKPHRASIS AND META EKPHRASIS IN ESSAYS ABOUT VISUAL ARTS (BASED ON THE ANALYSIS OF THE ANGLOPHONE TEXTS ABOUT ANTONELLO DA MESSINA)

The article focuses on the analysis of cognitive and semantic peculiarities of the connection between ekphrasis and metaekphrasis in modern Anglophone essays about visual arts. The study falls within the research on the meaning construction in verbal texts representing works of art as semiotic objects. The material of the study comprises two essays which discuss Antonello da Messina's paintings written by John Berger and an article devoted to the same artist in a Companion guide to the National Gallery. The research has been done with the help of such instruments of cognitive analysis as frames and concepts. It has been revealed that the connection between ekphrasis and metaekphrasis in modern Anglophone essays about visual arts exhibits three main characteristic features: this connection often involves explication of the subjective personalised perception and interpretation of a work of art, additional meanings can be constructed with the help of irony, and meanings can evolve from metaekphrasis to ekphrasis and from ekphrasis to metaekphrasis. The subjective personalised perception and interpretation of a work of art is explicated through the interaction of the metaekphrastic frames "a person visits an art gallery", "a person makes a copy of a work of art", and "a person interprets an artist's activity in his own subjective way" with the ekphrastic contexts. Additional meanings appear as the result of contrast between those metaekphrastic contexts which are semantically connected with both descriptive and interpretative ekphrases and those metaekphrastic contexts which are only connected with descriptive ekphrasis. When meanings in the essay evolve from metaekphrastic contexts to ekphrastic ones, the frames "a person visits an art gallery", "a person makes a copy of a work of art", and "a person interprets an artist's activity in his own subjective way" are actualised. When meanings evolve from ekphrastic contexts to metaekphrastic ones, particular concepts are employed.

Key words: ekphrasis, metaekphrasis, essay, visual arts, semiotic object, meaning construction.

Матвієнків О. С.

Львівський національний університет імені Івана Франка

КОНТЕКСТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ ДОБИ ПОСТМОДЕРНУ

У статті досліджується контекстуальний аналіз фразеологічних одиниць в англomовному художньому тексті доби постмодерну. Зокрема, увагу зосереджено на ролі контексту у функціонуванні фразеологічних одиниць (далі ФО). Саме крізь призму художнього контексту та позамовних чинників ФО розкривають свою дієвість і відбивають формування своєрідності трансформованих англійських ФО та структури значення оказіонально перетворених ФО у художньому дискурсі. Аналіз ФО в ізоляції від контексту малоефективний, не забезпечує розкриття глибини її семантики. Залежно від змісту контексту, рідше від окремого слова чи словосполучення, ФО набуває відповідного звучання. Зміна структури та лексичного складу (трансформація) сприяє ще тіснішому її зв'язку зі словами контексту. Внаслідок цього фразеологізм утворює з контекстом єдину змістову цілісність. Автор виокремлює основні типи контексту, а саме нульовий контекст, контекст найближчого оточення, або мініконтекст, контекст дискурсу, або макроконтекст, контекст творчості, соціокультурний контекст, словотвірний контекст. Один із способів контекстної реалізації ФО є дистрибуція одиниць мови. Розрізняємо основні типи дистрибуції, тобто зовнішніх зв'язків фразеологізмів, а саме сполучуваність, співвіднесеність, зчеплення, приєднання. Усі типи дистрибуції ілюструють контексти функціонування ФО. Автор доходить висновку, що дослідження мовленнєвої реалізації фразеологізмів неможливе без урахування ролі контексту, з яким безпосередньо пов'язана точність сприйняття семантики й використання ФО. Загальновизнаною є думка про взаємодію ФО і контексту. Як контекст впливає на фразеологізми, роблячи можливими їхні оказіональні зміни, так і трансформовані ФО впливають зворотно на контекст, тим самим посилюючи його експресивність, емотивність, інформативність. Вивчення ізольованої ФО не дає повного уявлення про різноманітні зв'язки, у які вона вступає в художньому тексті. Ідіоми в художньому дискурсі завжди мають експресивний характер. Всі ФО, аналізовані в роботі, дібрані з англomовних художніх прозових текстів шляхом суцільного виписування.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеологізм, художній текст, контекст, функціонування.

Постановка проблеми. Фразеологічна одиниця, виступаючи як компонент тексту, тісно пов'язана з контекстом твору. Саме у художньому дискурсі виявляє вона повною мірою свій зміст. Аналіз ФО в ізоляції від контексту малоефективний, не забезпечує розкриття глибини її семантики, оскільки фразеологізм здебільшого вступає у складні смислові стосунки з певним контекстом і залежить від нього. Залежно від змісту контексту, рідше від окремого слова чи словосполучення, ФО набуває відповідного звучання. Зміна структури та лексичного складу (трансформація) сприяє ще тіснішому її зв'язку зі словами контексту. Внаслідок цього фразеологізм утворює з контекстом єдину змістову цілісність. Якщо слово в контексті може бути нейтральним, то цього аж ніяк не можна категорично сказати про ФО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дієвості фразеологізмів у художніх текстах на матеріалі різних мов присвячено чимало індивідуальних й колективних праць з поглядом новітніх розділів мовознавчої науки: *когнітивістики* [3; 5; 8; 10], *прагматики* [4; 12; 18; 19], *дискурсних студій* [4; 11; 15; 17]. Однак наразі подібуємо мало праць, які висвітлюють фразеологію англійської мови постмодерного періоду.

Постановка завдання. Завдання статті – здійснити контекстуальний аналіз фразеологічних одиниць у художньому тексті, а також виділити основні типи контексту і типи дистрибуції фразеологічних одиниць у художньому тексті.

Виклад основного матеріалу. Фразеологічна одиниця виникає в контексті, формується ним і в той же час часто є текстотвірною одиницею.

Тому аналіз фразеологічного утворення будь-якого типу потребує його контекстної позиції художнього тексту, з урахуванням його контекстних зв'язків у текстовій матерії. Розрізняємо такі типи контексту, які виокремлюються з урахуванням того, що художній текст є одночасно і цілісним, і дискретним, що уможливує в інтересах дослідження вичленення будь-яких його частин:

а) **нульовий контекст** – це такий контекст, в якому оказіоналізм виявляє, експлікує свою семантику повністю через внутрішню форму, контекст ніби надлишковий при семантичній інтерпретації новоутворення; б) **контекст найближчого оточення**, або мініконтекст, – це контекст рядка або строфи, речення або абзацу, достатній для виявлення семантики новоутворення; в) **контекст дискурсу**, або макроконтекст, залучається для аналізу оказіональних новоутворень, семантика яких експлікується тільки в межах всього художнього тексту; г) **контекст творчості** враховується під час дослідження еволюції у використанні автором оказіоналізмів; д) **соціокультурний контекст**, або вертикальний контекст, може істотно допомогти під час аналізу семантики оказіоналізмів; е) **словотвірний контекст** – це супроводжуючий оказіоналізм авторський коментар, в якому безпосередньо міститься інформація про механізм утворення та / або семантику новоутворення. Експресивні й інформативно цікаві приклади словотвірного контексту подибуємо у наведених дискурсних сегментах: *After the trial, all the servicemen agreed that Gordon had talked too loudly and too excitedly about the murder. That he had drawn too much attention to himself* [14, p. 188]:

ФО *to draw attention* [притягати, привертати увагу] → [1, с. 287].

A bigger wave breaks and I run backwards, too later because black water has briefly swirled into my shoes. I laugh at my carelessness and make my wet-footed way back up the beach and along the main street [21, p. 322]:

ФО *to make one's way* [1) йти, прямувати, відправлятися; 2) просуватися вперед, рухатися] → [1, с. 654].

Jake had given his entire attention to Fiona, and now he was saying to her, "To tell you the truth, I didn't pay much attention to Tony's private life, I'd enough problems of my own to contend with. And I'd no idea, none at all, Fiona, that your marriage was in name only. He never told me" [20, p. 306]:

ФО *to give attention to (one, something)* [проділяти, звертати увагу; піклуватися про (когось, щось)] → [1, с. 396];

ФО *to pay attention to (one, something)* [проділяти, звертати увагу; піклуватися про (когось, щось)] → [1, с. 751];

ФО *in name (only)* [(лише) номінальне, (лише) за назвою, а не по суті] → [1, с. 533].

У цих розмаїтих пасажах письменники створюють ретро- або проспективні словотвірні контексти, котрі не тільки прояснюють внутрішню форму загадкової лексеми, вказують на спосіб її утворення, а й уможливають зрозуміти, відчуті конотативний план лексичного значення новоутворення.

Вивчення ізольованого слова не дає уявлення про різноманіття зв'язків, у які воно вступає в контексті, про асоціації, які воно може викликати у конкретному оточенні, про додатковий сенс, який воно набуває у разі оказіонального використання. Все це ще більшою мірою застосовно до фразеологізмів, зважаючи на складність їхньої семантичної структури та високої питомої ваги конотації у багатьох з них. Крім того, фразеологізми, будучи стійкими і нарізнооформленими утвореннями, допускають в мові різноманітні структурно-семантичні зміни, в тому числі і найскладніші перетворення, неможливі в словах. Все це робить виключно важливим вивчення «поведінки» фразеологізмів у контексті, чому, безсумнівно, сприяє розвиток лінгвістики тексту, що стала самостійною мовною дисципліною.

Контекст може бути як відтворюючим значення ФО або її оказіональний сенс, так і породжуючим їх. Т. ван Дейк розрізняє контекст функціонування і контекст творення дискурсу, забезпечуючи комунікативний розвиток подій. Зазвичай, коли контекст розглядають не як умову реалізації, а спеціалізації значення мовних одиниць, мають на увазі контекст функціонування. Крім функції спеціалізації, контекст має ще функцію породження мовних значень і одиниць мови. Це вже не контекст дієвості, а контекст творення дискурсу, що сприймаємо "logically, physically, and cognitively" [9, с. 192].

Словом, контекст – це відрізок тексту, виокремлений і об'єднаний мовною або мовленнєвою одиницею, здатною перейти в мовну, яка детермінована актуалізатором за узуального або оказіонального використання. Будь-які оказіональні зміни, перш ніж вони фіксуються в мові, проходять стадію мовленнєвої реалізації в писемному або усному творимому контексті. Якщо контекст (а його максимальною межею вважається абзац) не містить достатньої інформації, потрібної для реалізації ФО, то треба вийти за рамки абзацу в текст.

Дистрибуція одиниць мови – один із способів їхньої контекстної реалізації. Іншим способом їхньої контекстної реалізації є оказіональні зміни внутрішніх зв'язків фразеологізмів. У контексті подібні зв'язки фразеологізмів можуть взаємодіяти з їхніми зовнішніми зв'язками. Слід розрізняти основні типи дистрибуції, тобто зовнішніх зв'язків фразеологізмів.

Сполучуваність. З точки зору позиційного протиставлення розрізняються контактна і дистантна сполучуваність. Контактна сполучуваність – це примикання семантично реалізованого фразеологізму до слова або словосполучення, яке є її актуалізатором як в постпозиції, так і в препозиції. Багато видів контактної сполучуваності є дуже поширеними у художніх текстах доби постмодерну. Це може бути поєднання дієслівної ФО з дієсловом або іменником, прислівникової ФО з прикметником або дієсловом і так далі. Наведемо приклади: **ФО to take the edge of** [притупляти, притупити гостроту (болю, почуття голоду тощо) → [1, с. 924]:

*The fact that he had to explain what had happened to Claudia **took the edge off** his enjoyment, and not for the first time, he wished he didn't have this commitment [22, p. 71].*

ФО to keep one's nerve [зберігати спокій, володіти собою; не розгубитися; бути напоготові] → [1, с. 571]:

*"You shan't have it!" I cried, **snatching it back**. They had taken my clothes and my shoes; but I had walked and torn and bitten that glove all night, it was all I had **to keep my nerve up**. I had the idea that, if they were to take it, I should be like a Samson shorn.*

Perhaps they noticed a look in my eye [23, p. 406].

Дистантна сполучуваність – це позиція, в якій фразеологізм і його актуалізатор розділені словом, словосполученням або знаком пунктуації.

Ад'єктивна ФО і її актуалізатор thoughts розділені словосполученням.

ФО lost in thoughts [заглиблений в думки, міркування] → [1, с. 320]:

*The others were talking quietly about Tony, and their words washed over me for a moment or two, and they truly didn't register because I was **lost in my own troubled thoughts** [20, p. 320].*

Співвіднесеність – це контактна або дистантна позиція, в якій фразеологізм реалізується залежно від повідомлення про ситуацію. У цій позиції зустрічаються тільки вигуківі ФО і не вигуківі ФО з модальним значенням.

ФО to shut (one) up [примусити когось замовчати; замовчить, помовчить] → [1, с. 783]:

"Aren't you meant to call the police in cases like this?"

*"**Shut up** Martin," she told him, "please just **shut up**" [22, p. 133].*

Зчеплення – це сурядний зв'язок речень, у тому числі і фразеологізмів зі структурою речення (приказки та прислів'я).

ФО to be at the end of one's tether [вичерпати свої можливості, дійти до кінця] → [1, с. 78]:

*The day after Mother's funeral I was sent with Laura out into the garden. Reenie sent us out; she said she needed to put her feet up because she'd been **run off them** all day. "**I'm at the end of my tether**," she said [7, p. 118]. **ФО to run off one's feet** [стомилися, збитися з ніг] → [1, с. 830].*

Присднання – це підрядний зв'язок речень, у тому числі і фразеологізмів зі структурою речення, в складі складнопідрядного речення.

ФО to keep one's eyes on (one, something) [дивитись на (когось, щось), стежити за (кимсь, чимось)] → [1, с. 570]:

*Out! Shouted Iosif. He grabbed Rudi by the collar and dragged him into the corridor. Rudi was astounded, his eyes wide. But RosaMaria stood in front of my husband and — simply by **keeping her eyes locked on his** — she made him stare at the floor [13, p. 81].*

Значення ФО стають сповна зрозумілими, якщо цілісно взяти до уваги контекст текстового сегменту. У разі узуального використання ФО реалізується їх словникове значення, встановлюється референційна співвіднесеність фразеологізмів, які отримують адресат під час позначення людини, предмета, процесу, явища, ситуації і так далі.

ФО to pull oneself together [взяти себе в руки; підтягнутися] → [1, с. 780]:

*Henry: I materialize in the Meadow, about fifteen feet west of the clearing. I feel dreadful, dizzy and nauseated, so I sit for a few minutes **to pull myself together** [16, p. 92].*

ФО to get a kick out of something [дістати насолоду, задоволення від чогось] → [1, с. 373]:

She rifled through her bag and pulled out a black plastic camera.

*"It's a bit out of date now, but I thought you might **get a kick out of it**" [22, p. 21].*

Усі проаналізовані приклади ілюструють контексти функціонування. Але важливою функцією контексту є породження ФО і їх нових значень. Тільки завдяки використанню оказіоналізмів у творимому контексті вони могли згодом стати фразеологізмами. Цьому сприяла суспільна

потреба в подібних зворотах і їхнє використання в найрізноманітніших контекстах. Наведемо приклади:

ФО *to be nuts on* [розм. 1] (something) бути майстром чогось, добре знати щось; = знати щось як свої п'ять пальців; 2) (one, something) дуже любити (когось, щось), захоплюватися (кимсь, чимсь); схибнутися (на комусь, чомусь)] → [1, с. 105] → *was just kind of hopelessly nuts about him* (ФО) [була певним чином безнадійно закохана в нього]:

"Why... how come... well, how long have you been dating him?"

"I dunno. I mean, there was a period of time when things were sort of on the verge, but nothing was exactly going on, you know; that is, Henry was pretty adamant that he wasn't going to mess around with a little kid, so I was just kind of hopelessly nuts about him..." [16, p. 202].

ФО *to throw a look (at)* [кинути погляд, глянути, позирнути (на когось, щось)] → [1, с. 945]:

"And why do you think that is?"

"Because you're here, and because we're together in the best sense of the word." I threw him a flirtatious look, and added, "But anywhere with you would be marvelous. Still, this is such a fabulous house" [20, p. 191–192].

ФО *to make up one's mind* [прийняти рішення, вирішити, зважитися] → [1, с. 658] → *make up your own mind* (ФО) [прийняти власне рішення]:

My father says he doesn't believe in brainwashing children. When you're grown-up, then you can make up your own mind about religion, which has been responsible for a lot of wars and massacres in his opinion, as well as bigotry and intolerance [6, p. 96].

Наведені приклади показують виникнення фразеологізму в результаті вклинювання. Крім перерозподільної і переважної сполучуваності, є низка інших способів фразотворення (утворення фразеологічних одиниць шляхом переосмислення змінних словосполучень або термінів, утворення фразеологічних одиниць з авторських зворотів, утворення фразеологічних одиниць з ФО, утворення фразеологічних одиниць за аналогією або контрастом і т. д.). При будь-якому способі фразотворення воно неможливе поза породжуючим контекстом.

Висновки і пропозиції. Фразеологічна одиниця поза текстом становить абстрактну схему, яка в кожному конкретному випадку наповнюється особливим, властивим лише цьому контексту змістом [2, с. 72–73]. Відтак дослідження мовленнєвої реалізації фразеологізмів неможливе без урахування ролі контексту, з яким безпосередньо пов'язана точність сприйняття семантики й використання ФО. Загально визнаною є думка про взаємодію ФО і контексту. Як контекст впливає на фразеологізми, роблячи можливими їхні оказіональні зміни, так і трансформовані ФО впливають зворотно на контекст, тим самим посилюючи його експресивність, емотивність, інформативність. Вивчення ізольованої ФО не дає повного уявлення про різноманітні зв'язки, у які вона вступає в художньому тексті. За нашими спостереженнями, ідіоми в художньому дискурсі завжди мають експресивний характер. Як нам видається в результаті здійсненого аналізу, дослідження ФО в художньому дискурсі було б корисно продовжити із залученням більш широкого матеріалу, в тому числі з інших мов і їхнім зіставленням.

Список літератури:

1. Баранцев К. Т. Англо-український фразеологічний словник. Київ : Знання, 2005. 1056 с.
2. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. Київ : Наукова думка, 1989. 155 с.
3. Когнитивные факторы взаимодействия фразеологии со смежными дисциплинами : сб. науч. тр. по итогам III Междунар. науч. конф. (Белгород, 19-21 марта 2013 года) / отв. ред. проф. Н. Ф. Алефиренко. Белгород : ИД «Белгород» НИУ «БелГУ», 2013. 520 с.
4. Коновець С. П. Комунікативно-прагматичні особливості актуалізації фразеологізмів у дискурсі сучасної преси (за матеріалами іспанських періодичних видань) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 / С. П. Коновець ; [Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка]. Київ, 2002. 20 с.
5. Шевченко Е. В. Когнитивные аспекты фразеологических единиц, содержащих компонент "цвет" в современном английском языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 / Шевченко Е. В. Москва, 2010. 20 с.
6. Atwood M. *Cat's Eye*. London : Virago Press, 1990. 421 p.
7. Atwood M. *The Blind Assassin*. London : Virago Press, 2001. 641 p.
8. Boers F., Lindstromberg S. *Cognitive Linguistic Approaches to Teaching Vocabulary and Phraseology*. Berlin : Walter de Gruyter, 2008. 396 p.
9. Dijk T. A. van. *Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. L. : Longman, 1992. 282 p.

10. Gibbs R. W. Comprehending figurative referential descriptions. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition*. 1990. № 16. P. 56–66.
11. Johansen J. D. *Literary Discourse. A Semiotic-Pragmatic Approach to Literature*. Toronto & L. : University of Toronto Press, 2002. 489 p.
12. Leech G. *Explorations in Semantics and Pragmatics*. Amsterdam : John Benjamin's Publishing Co., 1980. 230 p.
13. McCann C. *Dancer*. London : Phoenix, 2003. 342 p.
14. McNamee E. *The Blue Tango*. London : Faber and Faber Limited, 2002. 265 p.
15. Naciscione A. *Stylistic Use of Phraseological Units in Discourse*. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2010. 292 p.
16. Niffenegger A. *The Time Traveler's Wife*. London : Vintage, 2005. 518 p.
17. *Phraseology: an interdisciplinary perspective* / edited by Sylviane Granger, Fanny Meunier. John Benjamins P. C., 2008. 422 p.
18. *Pragmatics of Language and Literature*. Ed. by T.A. van Dijk. Amsterdam : North-Holland Publishing Company, 1976. 236 p.
19. Strässler J. *Idioms in English: A Pragmatic Analysis* / Jürg Strässler. / *Tübinger Beiträge zur Linguistik* (B. 183). Gunter Narr Verlag, 1982. 160 p.
20. Taylor Bradford B. *Where You Belong*. London : Harper Collins Publishers, 200. 472 p.
21. Thomas R. *The Potter's House*. London : Arrow Books, 2002. 486 p.
22. Thorne M. *Pictures of You*. London : Phoenix, 2002. 293 p.
23. Waters S. *Fingersmith*. London : Virago Press, 2003. 548 p.

Matviienkiv O. S. CONTEXTUAL ANALYSIS OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN POSTMODERN ENGLISH LITERARY TEXT

The article dwells on the contextual analysis of phraseological units in the English literary text of the postmodern era. In particular, attention is focused on the role of context in functioning of phraseological units. Analysis of a phraseological unit in isolation from the context is ineffective and does not provide disclosure of the depth of its semantics. Depending on the content of the context, less often on a single word or phrase, a phraseological unit acquires the appropriate sound. Changing the structure and lexical composition (transformation) contributes to its even closer connection with the words of the context. As a result, a phraseologism forms with the context a single semantic integrity. The author identifies the main types of context, namely the zero context, the context of the immediate environment, the context of discourse, the context of creativity, the socio-cultural context, the word-forming context. One of the ways of contextual implementation of phraseological units is the distribution of language units. We distinguish the main types of distribution, i.e. external connections of phraseology, namely compatibility, correlation, coupling, joining. All types of distribution illustrate the contexts of the phraseological units' functioning. The author concludes that the study of the speech realization of phraseologisms is impossible without taking into account the role of the context, which is directly related to the exactness of semantics' perception and the use of phraseological units. The idea of the interaction of a phraseological unit and the context is generally accepted. As the context influences the phraseological units, making possible their occasional changes, so the transformed phraseological units affect the context, thereby enhancing its expressiveness, emotionality, informational content. The study of the isolated phraseological unit does not give a complete picture of the various connections that it enters in the literary text. Idioms in the literary discourse always have an expressive character. All phraseological units analysed in the work are selected from English literary texts.

Key words: *phraseological unit, phraseologism, literary text, context, functioning.*

УДК 811.112.2'233:[37.015.3:179.9](430/430.3)
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/33>

Мельник Р. М.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНЦЕПТОСИСТЕМИ *ARBEITSAMKEIT* У НДР ТА ФРН

*Статтю присвячено дослідженню трансформаційних процесів концептуального простору *ARBEITSAMKEIT* у НДР та ФРН на базі творів німецької літератури, заголовків творів та текстів газетної публіцистики.*

*Матеріальною базою концепту, засобом його вербалізації є слово. Слово, як основна одиниця мовної картини світу (МКС) загалом і лексико-семантичного поля (ЛСП) зокрема, співвідноситься з концептом як оперативною одиницею концептуальної картини світу. Вивчення ментального розвитку концептосистеми *ARBEITSAMKEIT* відбувається саме через елементи різночастиномовного семантичного поля (або його частин – лексико-семантичних груп) зі значенням *працьовитість, старанність*.*

*Досліджувана концептосистема репрезентується суміжними концептами *ARBEIT, ARBEITSAMKEIT, FLEIß*, які вербалізуються взаємодоповнюючими різночастиномовними компонентами (прикметниками, іменниками, прислівниками та дієсловами), засвідчуючи їх певний профіль чи трансформацію протягом певного історичного періоду під впливом морально-ідеологічних установок соціуму.*

Детальне вивчення текстів, їх контент-аналіз допомагають визначити номінативний простір досліджуваної концептосистеми. Проте у ряді випадків найактуальніша проблематика певного художнього чи публіцистичного тексту найбільш стисло фіксується у назві твору чи заголовку газетної статті, актуалізуючи певний добір необхідної лексики на вербалізацію досліджуваних концептів.

*У статті здійснено аналіз лексем, що вербалізують досліджувані концепти, вивчено комбінаторні властивості лексем зі значенням *працьовитість, старанність* як засобу вираження аналізованих концептів, встановлено, що в текстах газетної публіцистики досліджувана концептосистема *ARBEITSAMKEIT* представлена в найбільш повному обсязі. Кількісний аналіз складників концептосистеми виявив її тяжіння до прикметникової оцінки. Стаття розширює уявлення про екстралінгвістичні чинники, які зумовлюють структурно-семантичні трансформації досліджуваної концептосистеми.*

Ключові слова: *концепт, концептосистема, вербалізація, старанність, працьовитість, праця, різночастиномовні компоненти.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Дослідження мовної і концептуальної картин світу перебуває у центрі уваги сучасної лінгвістики. Вивчення МКС передбачає насамперед аналіз номінативно-когнітивної діяльності людини і, відповідно, одиниць лексичного рівня мови, що її виражають. Важливим складником МКС є концепт як ментально-етнонаціонально-культурологічне утворення, що має відносне мовне вираження. Суміжні концепти поєднуються один з одним, утворюючи концептосистему (у нашому дослідженні *ARBEITSAMKEIT*). Оптимальним способом опису та визначення природи концепту / концептосистеми видається «польовий» принцип, що дозволяє розглядати ці утворення як польову систему. Системність концепту репрезентується різ-

ного типу лексичними угрупованнями, вивчення яких здійснюється через їх опис (у нашому разі це різночастиномовне поле на позначення *працьовитості, старанності*).

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Лінгвістичні праці таких провідних вітчизняних та зарубіжних дослідників, як А. Белова, О. Бессонова, О. Кубрякова, Ю. Караулов, О. Селіванова, Ж. Соколовська, А. Приходько, Дж. Лакофф, Р. Лангакер, та багатьох інших присвячені розробці перспективних аспектів щодо цілісного опису концепту, вивченню засобів його мовної репрезентації. Проте актуальна для німецької лінгвокультури концептосистема *ARBEITSAMKEIT* ще не була об'єктом комплексного аналізу у межах польового підходу на матеріалі текстів різних

стилів НДР та ФРН, що і зумовило актуальність зазначеної проблеми.

Постановка завдання. Мета статті полягає у виявленні особливостей вербалізації концептосистеми *ARBEITSAMKEIT* та дослідженні процесу її трансформації у НДР та ФРН на основі прозових творів, текстів газетної публіцистики та заголовків деяких творів.

Виклад основного матеріалу. Як засвідчує проведений нами раніше аналіз літературознавчих та лексикографічних джерел (див. попередні публікації) досліджувана концептосистема *ARBEITSAMKEIT*, що структурується суміжними концептами *ARBEIT*, *ARBEITSAMKEIT*, *FLEIß*, виокремились в німецькомовній картині світу з протоконцепту *ARBEIT* (ПРАЦЯ) у давньо-верхньонімецькому періоді, репрезентуючись лише лексемами *werken*, *werk*; *arbeiten*, *arbeit*. Слаборозвиненість суміжних концептів спостерігається в середньовісній німецькомовній періоді, хоча у тогочасних літературних творах досліджувана концептосистема вербалізується, окрім вже зазначених, лексемами: *flizic*, *Vlize*; *müezic*; *emzec*. Поняття *працьовитість*, *старанність* стають актуальними в Німеччині лише з розвитком бюргерства у XVI ст. як позначення бюргерських чеснот та найсуттєвіше відповідають самовираженню німецького народу на той період часу. У XVII–XIX ст. вживання лексем, що структурують концептуальний простір *ARBEITSAMKEIT* (*arbeitsam*, *fleißig*, *strebsam*, *emsig*, *eifrig*, *tüchtig*; *Arbeitsamkeit*, *Fleiß*, *Eifer*, *Tüchtigkeit*; *arbeiten*, *sich befeißigen* тощо), сильно зростає, що підтверджується численними прикладами з текстів художньої прози. Досить часто ріночастиномовні компоненти зустрічаються в казках братів Грім, де вони окреслюють бажані риси того ж бюргерського ідеалу.

У період панування нацизму зазначена концептосистема отримує особливий відтінок, оскільки в той час *працьовитість*, *старанність* означала вірність та відданість і підвищену працездатність «на благо фюрера». Ця працездатність проявлялась у максимальній старанності під час виконання своїх обов'язків (у тому числі під час побудови концтаборів).

Як засвідчує аналіз літературних творів та перегляд тогочасної газетної публіцистики, **суть праці та працьовитості в НДР та ФРН** після перемоги радянської армії над німецьким імперіалізмом у 1945 році змінилася. Внаслідок депресії, деморалізації та апатії німецького народу праця «перестала складати сенс життя

людини» [1, с. 641]. Певною підставою була задіяність слова в часи нацизму: *Einige Ausdrücke bleiben so beschmutzt, dass sie heute nicht mehr verwendet werden können* [2, с. 436], що підтверджує і ґрунтовне дослідження «ключових слів: *Schlüsselwörter*» повоєнного часу (1945–1949), проведене на матеріалі щорічних випусків 15 газет Д. Фельбіком [3], за яким слова *Arbeit* та *Arbeitsamkeit* не увійшли в число ключових понять.

У 1950-х рр. у НДР зросло вживання лише лексеми *Arbeit* за рахунок опори на спадщину К. Маркса та Ф. Енгельса, що говорили свого часу про робітничий клас (*Arbeiterklasse*) як головної соціальної та революційної сили. Запанував культ робітничого класу, що мав краще за інших виражати нові суспільні відносини [4, с. 35–46; 5, с. 250–270]. Після 1957 року велика кількість романів, віршів, розповідей та драм у НДР присвячується новій тематиці чи топіку – *соціалістичній праці* (запорукою якої було дотримання почуття обов'язку, див. твори І. Канта). *Праця* під час соціалізму, за прикладом радянської пропаганди, повинна була мати новий характер: завдяки *працьовитості* «возвеличувалися» індивідуальні риси характеру людини; *праця* мала сприяти формуванню соціалістичної особистості, завдяки наполегливості та ревності у праці «підвищується» продуктивність, що сприяє тріумфу соціалізму як у міжнародному, так і в національному масштабі. Культ *праці* не стільки надав нового життя концептосистемі *ARBEITSAMKEIT* у «ендеєрівській» публіцистиці, скільки запровадив нові орієнтири: *arbeitsfähig*, *leistungsorientiert*, *qualifikationsgerecht* [5, с. 35–46], що суттєво виходили за межі концептосистеми. Трудова систематичність жителів НДР послужила певним взірцем для країн соціалістичного табору.

ФРН, яка завдяки плану Маршалла, тобто значним фінансовим впливам та трудовим звершенням німецького народу (а з 1960-х рр. – найманих турецьких гостьових робітників), здійснила фантастичний промисловий прорив – увірвалась у число найбільш розвинутих держав світу. Концепти *ARBEIT* та *ARBEITSAMKEIT* в контексті відбудови рідного дому та Німеччини продовжували відігравати визначальну роль не стільки в літературі, скільки в публіцистиці, аж до 1968 р., коли розгорнулася студентська та сексуальна революція. Полум'яні промови студентських вождів (Кон Бен-Дита та інші) проти філістерських цінностей (у тому числі ідеалів праці) призвели до суттєвої переоцінки досліджених концептів, їх певної

перепрофілізації. Це, на нашу думку, чітко простежується в заголовках до і після 1968 р.

Розглянемо особливості становлення концептосистеми на основі аналізу *заголовоків тогочасних творів*, які концентровано виражають зміст твору. У 1960-тих – 2000 роках найбільш уживаною в назвах творів є різночастиномовна група *tüchtig*, представлена прикметником *tüchtig* та іменниками *Tüchtige*, *Tüchtigkeit*. Субстантивована форма *Tüchtige* зазначеного прикметника репрезентує значення – «працелюбний» (у діловому відношенні), що засвідчують наступні приклади:

Die Krise des Tüchtigen [6]; *Porträt eines Tüchtigen* [7]; *...freie Bahn jedem Tüchtigen* [8].

Аналізуючи заголовки творів художньої літератури, доходимо висновку, що в середині 90-х років особливо гостро стоїть проблема наркотичної залежності і врятувати людей, одержимих цією хворобливою пристрастю, спроможна працелюбна, діяльна частина населення:

Tüchtige und Süchtige: Grundlegendes zu Sucht und Drogen [9].

Süchtige und Tüchtige: Begegnung und Arbeit mit Abhängigen [10].

Німецька добродійність поєднує в собі такі риси, як святість та працелюбство (*Tüchtigkeit*), причому остання є невіддільним складником як християнського виховання, так і виховання загалом:

Tüchtigkeit: Analyse und Bewertung eines Erziehungszieles [11]; *Christliche Erziehung und Tüchtigkeit* [12]; *Heiligkeit und Tüchtigkeit. Tugend heute* [13].

Прикметник *tüchtig* слугує для характеристики як вправної, старанної жінки, так і старанного бургомистра: *...tüchtiger Bürgermeister* [14].

Значно рідше у проаналізованих назвах творів зустрічається концепт *EIFER*, репрезентований здебільшого іменником *Eifer*, який у досліджуваних прикладах вказує на почуття, близьке до гніву, що й засвідчує консоціатив *Zorn: mit Zorn und Eifer* [15]. У наступному прикладі семантика *Eifer* наближається до вихідної форми – *Eifersucht* і тому має відтінок негативної конотації: *Blinder Eifer* [16].

Маловживаними серед проаналізованих заголовоків стають прикметники *arbeitsam* та *fleißig*, які за попередніми дослідженнями найбільш повно виражають суть досліджуваної концептосистеми. *Arbeitsam* вживається у сполученні з іменником *Patriot* і тлумачиться як *працьовитий*, причому працьовитому патріоту з почуттям гумору та легкою іронією протиставляються заможні жінки:

Arbeitsame Patrioten, wohlständige Damen... [17].

У заголовках художніх творів прикметник *fleißig* репрезентує значення «старанний, працьовитий» і відзначається дещо іронічним спрямуванням з певним відтінком негативної конотації, оскільки старанні, працьовиті жінки призначені для праці, а розумні – для досягнення кар'єрного успіху:

Fleißige Frauen arbeiten – kluge machen Karriere: alles ist möglich [18].

Отже, підсумовуючи проаналізовані заголовки творів, відзначаємо, що найбільш уживаними в другій половині ХХ ст. у складі досліджуваної концептосистеми виступають лексеми *tüchtig*, *Tüchtigkeit*, *Tüchtigen* та *eifrig*, *Eifer*, що вербалізують суміжні концепти. Досить маловживаними стають прикметники *arbeitsam*, *fleißig*. Прикметники *emsig* та *strebsam* взагалі відсутні в проаналізованих заголовках художніх творів, що свідчить, вочевидь, про неактуальність позначуваних ними понять на той період часу.

З метою формування об'єктивної картини розвитку сучасної німецької мови звернемося, окрім прозових творів, до текстів *газетної публіцистики*. Публіцистичний стиль тісно пов'язаний з суспільно-політичним життям народу і характеризується широким використанням суспільно-політичної лексики та орієнтацією у викладі думок на закономірності усного літературного мовлення. Як засвідчує вибірка творів художньої літератури (4 млн слів), лексеми зі значенням *працьовитість*, *старанність* з'являються у художніх творах дуже рідко, певною мірою через те, що для художнього стилю властива мовна самохарактеристика людини (через діалоги та монологи), яка в публіцистичному стилі зазвичай виражається іменниково-прикметниковими характеристиками, що проявляються у розповідях.

Отже, саме в текстах газетної публіцистики досліджувана нами концептосистема *ARBEITSAMKEIT* представлена в найбільш повному обсязі, що дозволяє найточніше презентувати семасіологічні характеристики її актуалізованої частини. Таким чином, предметом нашого дослідження слугують газети *“Die Welt”*, *“Rheinischer Merkur”* та *“Die Zeit”*, що виходять у різних регіонах Німеччини.

Ознайомлення зі змістом статей показує, що наприкінці століття відбулась трансформація концептосистеми *ARBEITSAMKEIT*, яка набула нової оцінки: *старанність* (поряд із здібностями, у тому числі до мов, пам'яттю, екстравертністю)

вважається «індивідуально зумовленим когнітивним фактором» (*individuell bedingter kognitiver Faktor*), що притаманний людям різною мірою. В інтернет-джерелах вказується на такі старі традиційні «чесноти» німецької домогосподарки, як старанність (*Fleiß*), любов до порядку та чистоти, що невластиві чорному населенню. Такі чесноти, як дисципліна, старання та порядок, що становлять моральні уявлення західної цивілізації (*Moralvorstellungen westlicher Zivilisationen*), продовжують зберігатися в Америці релігійні спільноти, що «транспортують» їх назад до Європи.

У Німеччині, однак, із сумом констатується значна втрата німецької шкали цінностей (*deutsche Werte*) через поблажливу мораль: старання, діяльність, чистота, порядок більш властиві переселенцям, ніж німецькому суспільству: *Lockere Moral der deutschen Werte wie Fleiß, Tüchtigkeit, Sauberkeit, Ordnung und Disziplin haben weitaus zentralere Bedeutung im Leben der Aussiedler als im Alltag der deutschen Gesellschaft* [19]. Після цього формулюється риторичне запитання: *Sind die Deutschen arbeitsam genug oder sitzen sie lieber dem Sozialstaat auf der Pelle, um die Arbeit von Zuwanderern erledigen zu lassen, die dann die Rentenkassen füllen sollen?* [19], відповідь на яке дозволяє зрозуміти значно менше вживання досліджуваної концептосистеми на зламі сторіч.

У результаті кількісного опрацювання складників концептосистеми виявилось, що її номінативний простір вербалізується різночастининовними компонентами: іменниками, прикметниками та прислівниками. Проте кінець ХХ – початок ХХІ ст. репрезентує переважно тяжіння зазначеної концептосистеми до прикметникової оцінки. Так, із усіх слововживань (2 725 СВ), зафіксова-

них нами в процесі аналізу публіцистичних текстів, 2100 СВ припадає на прикметники, 179 СВ – на іменники, 315 СВ – на прислівники, 131 СВ – на дієслова.

Висновки і пропозиції. Результати нашої наукової розвідки доводять, що досліджувана концептосистема *ARBEITSAMKEIT* вербалізується взаємодоповнюючими різночастининовними компонентами, демонструючи, однак, на зламі сторіч перевагу прикметникового складу.

У 50–60-х рр. ХХ ст., у період відбудови та розбудови ФРН з одного боку та панування соціалістичного ладу на території НДР з іншого, лексеми зі значенням *працьовитість, старанність*, що вербалізують концептосистему *ARBEITSAMKEIT*, повертають своє вихідне значення. «Занепад» старанності, яка перестає бути типовою німецькою рисою та зазнає пейоративної переоцінки в ментальності нового «покоління насолоди», стає очевидною після «студентської революції» 1968 р., а особливо наприкінці ХХ ст. Це підтверджується й 25-кратним зниженням кількості прикметників зі значенням *працьовитий, старанний*, які виражають суть досліджуваної концептосистеми, у художніх текстах, певною мірою через їх діалогічний характер, на протипагу оцінним публіцистичним текстам, де особливо чітко спостерігається переоцінка їх семантики, що засвідчує трансформацію досліджуваної концептосистеми в часі під впливом морально-ідеологічних настанов суспільства. План подальших наукових студій передбачає дослідження особливостей об'єктивізації та профілізації німецькомовної концептосистеми *ARBEITSAMKEIT* на матеріалі художніх творів, засобів масової інформації та інтернет-джерел наступного періоду.

Список літератури:

1. Deutsche Literaturgeschichte in einem Band. Berlin, 1971. 768 S.
2. Wells Ch. J. Deutsch: eine Sprachgeschichte bis 1945. Tübingen : M. Niemeyer Verl., 1990. 574 S.
3. Felbick D. Schlagwörter der Nachkriegszeit 1945–1949. Berlin, 2003. 605 S.
4. Schröder M., Fix. U. Allgemeinwortschatz der DDR-Bürger nach Sachgruppen geordnet und linguistisch kommentiert. Heidelberg, 1997. 197 S.
5. Wortschatz der deutschen Sprache in der DDR: Fragen seines Aufbaus und seiner Verwendungsweise. Leipzig, 1987. 386 S.
6. Kaufmann R. Die Krise des Tüchtigen. Wiener Neustadt, 1983. 175 S.
7. Drabble M. Porträt eines Tüchtigen. Hamburg, 1988. 314 S.
8. Tews J. Deutsche Einheitsschule: freie Bahn jedem Tüchtigen. Heinsberg, 2001. 159 S.
9. Boller U. Tüchtige und Süchtige: Grundlegendes zu Sucht und Drogen. Zürich, 1995. 152 S.
10. Fengler J. Süchtige und Tüchtige: Begegnung und Arbeit mit Abhängigen. München, 1994. 392 S.
11. Brezinka W. Tüchtigkeit: Analyse und Bewertung eines Erziehungszieles. München, 1987. 124 S.
12. Heeremann M. Christliche Erziehung und Tüchtigkeit. Köln, 1994. 34 S.
13. Hildebrand D. Heiligkeit und Tüchtigkeit. Tugend heute. Regensburg, 1969. 105 S.
14. Hückstädt A., Reuber G.J. Stavenhagens – tüchtiger Bürgermeister. Rostock, 1999. 99 P.
15. Arnscheidt M. Mit Zorn u. Eifer. Braunschweig, 1998. 215 P.

16. Grimes M. *Blinder Eifer*. Roman. München, 1996. 475 P.
17. Tanner A. *Arbeitsame Patrioten, wohlstandige Damen*. Zürich, 1995. 848 P.
18. Rupprecht-Stroell B. *Fleißige Frauen arbeiten – kluge machen Karriere : alles ist möglich*. München, 1997. 324 P.
19. Zeitungen: URL: http://Pdw_99_020.html.

Melnyk R. M. TRANSFORMATION OF THE CONCEPT SYSTEM *INDUSTRIOUSNESS* IN THE GERMAN DEMOCRATIC REPUBLIC AND THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY

*The article is devoted to the study of the transformation processes of the conceptual space *INDUSTRIOUSNESS* in the German Democratic Republic and the Federal Republic of Germany based on works of German literature, titles of works and texts of newspaper journalism.*

*The material base of the concept, the means of its verbalization is the word. The word, as the basic unit of the linguistic picture of the world (LPW) in general, and the lexical semantic field (LSF) in particular, correlates with the concept as an operational unit of the conceptual picture of the world. The study of the mental development of the concept system *INDUSTRIOUSNESS* takes place precisely through the elements of the semantic field represented by different parts of speech (or its elements – lexical semantic groups) with the meaning of industriousness, diligence.*

*The studied concept system is represented by the related concepts *WORK, INDUSTRIOUSNESS, DILIGENCE* which are verbalized by mutually explanatory components represented by different parts of speech (adjectives, nouns, adverbs and verbs), proving their certain profile or transformation during a certain historical period under the influence of the moral and ideological codes of society.*

A detailed study of texts, their content analysis help to determine the nominative space of the studied concept system. However, in a number of cases, the actual problems of a certain literary or journalistic text are most aptly highlighted in the title of a work or the heading of a newspaper article, refreshing a certain list of the vocabulary necessary for verbalizing the concepts under study.

*The article analyzes lexemes verbalizing the mentioned concepts, studies the combinatorial properties of lexemes with the meaning of industriousness, diligence as a means of expressing the concepts under consideration. It has been established that the studied concept system *INDUSTRIOUSNESS* in the texts of newspaper journalism is presented in its entirety. A quantitative analysis of the components of the concept system has revealed its tendency towards the adjective-based description. The article expands the understanding of extralinguistic factors that stipulate the structural and semantic transformations of the studied concept system.*

Key words: *concept, concept systems, verbalization, diligence, industriousness, work, components represented by different parts of speech.*

Motrynets E. O.

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

Nagy-Kolozsvari E. A.

Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education

EXPLOITING LITERATURE IN THE EFL CLASSROOM: GRADED READERS AS A MEDIUM FOR PROMOTING ENGLISH LANGUAGE LEARNING TO EFL LEARNERS

English, being an international language, is taught in the majority, if not all of the schools/ educational institutions in our country. In the classroom teachers usually use a number of techniques and teaching methods in order to help students to learn the language. In recent years, however, many teachers have realised that the methods and techniques used in EFL classrooms are not always as effective as they would hope. According to a number of scholars a possible solution to this problem would be the use of literature in the EFL classroom.

As Kaya [18, p. 41] states, literature allows students to improve their language level, as well as work on their language skills and vocabulary. Moreover, it can be stated, that graded readers are considered to be great sources of reading materials, as their vocabulary and grammar are simplified, which allows learners to practice the grammar and vocabulary that they already know [28].

Therefore, in our study we have tried to tackle the issue of introducing literature and graded readers into the foreign language classroom in Transcarpathia from three perspectives, thus gaining an insight into teachers' and learners' attitudes concerning this topic, as well as providing a detailed description of the activities and approaches that can help teachers to incorporate literary works into their language classrooms. The triangulation method was applied, which means that multiple qualitative research methods were involved in developing a comprehensive understanding of the phenomena. The research part of this study addresses a number of important questions and provides an example of how literature and a graded reader can be used in an actual EFL classroom, as previous studies dealing with this topic were mainly conducted abroad. The object of our study was the concept of using literature in foreign language teaching, while the subject of the study was the introduction of grade readers in the EFL classroom.

Key words: *foreign language teaching, literature, reading in a foreign language, graded readers, Transcarpathia.*

Problem statement. It is generally known that teaching a foreign language is not an easy task. Numerous teaching methods and approaches have been developed throughout the years, yet none can be considered perfect as their effectiveness depends on internal and external factors.

Like many other languages, English has been taught as a foreign language (FL) for decades worldwide. Some teaching methods incorporated literature in their curriculum as literature and literary texts were considered very useful when teaching a foreign language.

However, there is little evidence to prove that (1) literature and graded readers are frequently used in foreign language teaching in Transcarpathia, or (2) that introducing such reading materials is an effective way of teaching English, which determined the focus of our study.

Literature review. Many researchers highlight the relevance of using literature in the foreign language classroom when teaching a foreign language. Armstrong [5, p. 7] and Hall [15, p. 48] agree that using literature in the language classroom gained popularity with the appearance of the communicative language teaching approaches. Moreover, literary materials are often included in extensive reading (ER) programs designed for foreign language learners. Day and Bamford [11] argue that ER can help students enjoy and love reading in a foreign language.

It can be stated that literature might help learners to achieve better results when learning a foreign language. Using literature is a great way of introducing new vocabulary and, at the same time, an excellent opportunity for the students to get familiar with their target culture. According to Koutsompou [19, p. 74],

literature is closely related to language. Moreover, as Kaya [18, p. 41] states, it can help learners enrich their language knowledge and improve their language skills. Other scholars, including Day & Bamford [11], Lazar [20], Nazara [22], Daskalovska & Dimova [10], Waring & Takahashi [31] and others, wrote about the positive impact of including literature and literary works in the foreign language syllabus.

According to Floris [14], although teachers and course books tend to use informative texts to teach foreign languages, literature and literary texts also have numerous distinctive qualities that make them suitable for EFL classrooms. Moreover, Healy [17] believes that literature encourages students to learn a new language and at the same time learn to share their thoughts and feelings in that particular language.

Pardede [23, p. 14] argues that although many teachers believe focusing on linguistic elements in an EFL classroom is enough, teaching trends have changed in recent years. Using literature in EFL has become advisable as it provides examples of authentic language use. Moreover, as Lazar [20] writes, unfortunately, many learners are limited in using spoken English in their countries, which means they get most of their knowledge and information through written English. It is one more reason why literature might become so important in the process of foreign language acquisition “as it provides meaningful and memorable contexts for processing and interpreting new language” [20, p. 17].

Collie and Slater [9, p. 5–7] give several reasons for using literature in the language classroom: (1) Valuable, authentic material. The word ‘authentic’ refers to the fact that literary works are not explicitly written for language learners. Thus, the language of such reading materials reflects ‘real’ language use. (2) Cultural enrichment. Unfortunately, most language learners cannot spend an extended period of time in a country where English is the native language; therefore, literature might help them understand the target culture. (3) Language enrichment. Although it can be debated whether an authentic literary work can provide learners with useful language and vocabulary, Collie and Slater believe that the literary text will prove beneficial if the teachers choose wisely. (4) Personal involvement. When learners have to explore a story over a longer time, they can focus on the storyline instead of individual structures and words. Moreover, they might become emotionally attached to certain characters.

It can be said that there are many reasons to include literature in language teaching. However, before

deciding whether to use literary texts in the language classroom, teachers should consider the advantages and disadvantages of incorporating literature in the teaching process.

Advantages of Using Literature in EFL

There are numerous advantages of incorporating literature into the foreign language classroom. Claudia Ferradas [13, p. 27] enumerates several positive effects of using literature in the language classroom. In short, she argues that literature can motivate learners, and it is often very thought-provoking.

Moreover, literature helps learners improve their language skills and expand their vocabulary, not to mention that it is an excellent way of developing the learners’ cultural awareness [13]. Rai [25, p. 71] states that apart from developing the learners’ four language skills, using literature also helps improve different language areas, such as their vocabulary and grammar and pronunciation.

Koutsompou [19, p. 74] also writes about the positive effects of using literature in the language classroom, making the class more “lively and motivating”.

Disadvantages of Using Literature in EFL

However, it should be mentioned that although reading in a foreign language might help students learn a new language, many difficulties will most certainly arise.

Some of the difficulties mentioned by Scrivener [27] are (1) lack of vocabulary needed to understand a particular text, (2) which might result in students constantly using a dictionary, (3) and the process of reading itself might be very slow compared to the time we spend on reading the same text in our native language, (4) not to mention that sometimes learners will understand individual words and still not get the whole meaning.

Moreover, Floris [14] states that literary texts and literary language itself might become a ‘hindrance’ in an EFL classroom as it might seem ‘incomprehensible’ at times. Furthermore, such texts tend to be quite long, and in this case, the length of the text can also cause difficulties. Lima [21, p. 4] points out that the language of literary works can often be characterized by the “intentional bending and breaking of grammatical rules”, especially if the teacher decides to use authentic literature instead of graded or simplified reading materials.

Another aspect that might cause difficulties, as Shella [28] mentioned, is that choosing an appropriate reading material might turn out to be surprisingly challenging. However, even if the reading material is suitable, learners still do not wish to engage in the reading activities or read at all.

Graded readers

Another frequently mentioned term closely related to introducing literary works into the EFL classroom is the notion of graded readers. As Albay [4, p. 177] claims, graded readers “are particularly designed to enable learners to practice reading skills and provide an opportunity to reinforce known vocabulary”.

Waring & Takahashi [31, p. 9] also mention that some graded readers include different comprehension questions and a glossary of words that appear throughout that particular story. Moreover, graded readers are usually divided into different levels based on their grammatical structure difficulty and vocabulary number.

According to Shella [28], the effectiveness of graded readers can be explained by the fact that they have severely restricted (or simplified) vocabulary and grammar, thus making it much easier for learners to practice their target language and improve their reading skills. Waring & Takahashi [31, p. 9] also write about the positive effects of using graded readers. According to them, such reading materials can be used even with beginners, who can start by reading the easiest levels and slowly make their way towards the more complex, more difficult levels of graded reading materials.

The purpose of the research. The issue of using literature in language teaching has been investigated by several scholars, including Armstrong [5], Bloemert, Paran, Jansen, & van de Grift [6], Bobkina & Dominguez [7], Erkaya [12], Rai [25], Skog [29], Tevdovska [30], Іщук А. А. [1], Кузнєцова Л.А., & Лотоцька К.Я. [2] and others. Moreover, many studies show how literature affects the learners’ language skills development and their overall language proficiency levels. Some of the previously conducted studies are summarized below.

Akbari & Razavi [3] conducted a study to assess the attitudes of English language teachers towards the use of authentic (reading) materials. Their research focused on receptive language skills, that is, on listening and reading skills. Raveanová [26] researched the use of graded readers in adult education and focused on teachers’ attitudes. Skog’s [29] survey centred around novels in EFL classrooms in a few Swedish secondary schools. Haroon, Mohammed, & Khanday [16] conducted a study amongst English teachers “about the importance of using Graded Readers or Simplified Readers (SRs) in motivating students to read extensively outside the classroom.” Yang’s [32] study focused specifically on using short stories in language instruction as these are considered good teaching resources. The researcher

aimed to investigate whether using short stories in teaching English would increase interest levels among the learners. Tevdovska’s [30, p. 165] aim was “to investigate students’ attitudes towards the impact of literary texts on language learning and teaching”. Nazara [22] conducted her research to find out whether learners enjoyed learning vocabulary through the medium of short stories.

The purpose of this paper is to investigate the relevance and effectiveness of using literature in language teaching. Many studies show how literature affects the learners’ language skills development and their overall language proficiency levels. However, based on previous investigations, we have decided to research whether the practice of including literature in the foreign language classroom is familiar to English teachers in Transcarpathia and its efficiency in the classroom.

This study aimed to investigate the use of graded readers in the foreign language classroom from three perspectives. The triangulation method was applied, which means that multiple qualitative research methods were involved in developing a comprehensive understanding of the phenomena. The empirical questionnaire and quasi-experimental research methods were chosen to assess the learners’ and teachers’ attitudes towards using literature and graded readers in the EFL classroom. On the one hand, the study evaluated the attitudes of English teachers in this region towards using literature in the EFL classroom and their opinions about using graded readers with the help of a questionnaire. On the other hand, this study tested whether using literature and graded readers when teaching a foreign language helps students’ language skills. A small scale case study was conducted in a senior secondary school (the case study involved: using a graded reader in the English classroom for six weeks, comparing the results of a pre- and post-test, designing exercises and activities used alongside the graded reader and the activities that are included in the reader). Finally, at the end of the reading programme, learners’ attitudes were also assessed with a student questionnaire regarding the use of literature and graded readers in the English classroom.

The hypothesis was that using literature, precisely graded readers (1) helps learners to improve their reading comprehension skills and to build their vocabulary; (2) make the process of language learning more engaging and more effective; (3) motivates the students to read more in their target language. Moreover, (4) English teachers in Transcarpathia are not aware of the benefits of using graded readers;

therefore, (5) most English teachers in our region do not use graded readers in the EFL classrooms.

In this study, the following questions were answered: (1) Does including literature/graded readers in the foreign language classroom positively affect learners' language skills? (2) Do language learners enjoy reading graded readers? (3) Do English teachers (in this region) use graded reading materials in their English lessons?

Participants. The first group of participants comprises the learners of a Transcarpathian senior secondary school. In this investigation, the ninth and the tenth form students were involved for two reasons. Firstly, according to Erkaya [12] and Nazara [22], although literature and graded reading materials can be introduced into the EFL classroom even at lower levels, as it is a great way of developing the learners' vocabulary, in the case of (pre)intermediate students, literature can prove to be helpful when developing other language skills as well (e.g. the learners' speaking or writing skills). Therefore, considering that two classes used a coursebook at the pre-intermediate level in our target school, we decided to test the effectiveness of using graded readers in foreign language teaching in these forms.

Secondly, although both forms use a B1-B2 level coursebook, the number of English lessons per week is very different in both cases. While in the case of form nine, there are two English lessons each week, in the case of form ten, the number of English lessons per week is five. Thus, using a graded reader in the EFL classroom in these two forms allowed us to compare the final test results to see if there was a substantial difference between the two cases.

In total 30 learners were involved in the research (N=14 tenth grade; N=16 ninth grade). Because the learners come from different parts of Transcarpathia, their previous learning experiences are entirely different. As a result, their language levels vary between elementary and intermediate (according to the Common European Framework of Reference for Languages).

During the spring semester, the teacher introduced a graded reader into the English language classroom. It was used inside and outside the classroom for six weeks (from 15 February to 26 March 2021). During this time, the learners were required to: (1) read several chapters from the graded reader; (2) do pre- and post-reading exercises and activities; (3) do a pre-reading test before the study; (4) do a post-reading test at the end of the study; (5) learn new vocabulary items provided by the graded reader; (6) fill out a post-reading questionnaire.

The second group of participants included Transcarpathian English teachers

working in primary or secondary schools, as well as those working in language schools (N=32). A survey was used to assess the teachers' attitudes towards using literature and graded readers in the EFL classrooms.

The instruments used in this study were the following:

(1) a questionnaire consisting of multiple-choice questions as well as open-ended and closed-ended questions which aimed at assessing the teachers' attitudes toward using literature in the EFL classroom (based on two previous studies conducted by Skog [29] and Raveanová [26]).

(2) pre- and post tests based on a graded reader (The Sign of Four retold by Anne Collins) and a number of activities and tasks based on that same literary work;

(3) a second questionnaire consisting of thirteen Likert scale statements aimed at assessing the learners' opinions concerning the use of graded readers in the English lessons (based on three previous studies conducted by Pathan [24], Cheetham, Harper, Elliott, & Ito [8], and Tevdovska [30]).

Thus, it can be stated that the researcher used a mixed-methods approach to collect both qualitative and quantitative data.

Results. Results of the first questionnaire regarding teachers' attitudes. Almost half of the respondents (14) have been teaching English as a foreign language for more than ten years. Moreover, there were 9 teachers with teaching experience between 6-10 years and another 9 teaching for a maximum of five years.

As the results show, the majority of teachers are aware that extensive reading, done in the learners' target language is very beneficial. Moreover, all of the respondents stated that they recommended their learners to read as much as possible in English. Furthermore, most of these respondents use some form of literature in their foreign language classrooms. However, it should also be noted that most teachers resort to using shorter reading materials, such as short stories, articles, poems, etc. This might be explained by the fact, that reading such texts requires little time and can often be done inside the language classroom. Moreover, it can be said that the majority of the respondents prefer choosing the reading materials themselves, or in some cases, they allow their learners to choose from a variety of selected materials, and only a few of the teachers allow the learners to read whatever they want.

Most of the teachers were familiar with such reading materials when using graded readers, though not all of them use them in language instruction. Though there are many reasons a teacher might choose not to include graded readers in the foreign language classroom, it seems that one of the main reasons for doing so in Transcarpathia is time limitation, which is quite common. These responses were in line with the results of Raveanová's [26] research and the findings of Haroon, Mohammed, & Khanday [16]. However, those teachers who use graded readers are well aware of the benefits of reading materials on the learners' language skills and overall language proficiency.

It can also be stated that the majority of teachers agreed with the common statements concerning the use of literature and graded readers in the EFL classroom. Most of them were aware of the fact that while reading such books, learners tend to learn a lot and that the content of these books is also a major contributing factor to the success of such reading activities. The majority of the teachers also agreed that graded readers could help their learners to develop reading confidence. However, it is important to choose the most appropriate level of graded readers for the learners, while an overly complicated text with lots of unknown words might simply discourage learners. Finally, almost all respondents agreed that using literature is an excellent way of teaching our learners culture and cultural values.

Results of the pre- and post tests based on the graded reader. To analyze the scores of the pre- and the post-tests paired sample t-test and descriptive statistics were used with the help of SPSS data analysis statistical software. The t-test is used to compare two sets of scores in order to determine whether the average score (called the mean score) of the first set is significantly higher/lower than the second set.

Table 1

Results for a paired t-test in form 9

	Mean (out of 16)	SD	N	p-value	t-statistic	df
Pre-test	8.88	1.59	16	0.2591	1.1729	15
Post-test	9.94	2.84	16			

The two-tailed P value equals 0.2591. By conventional criteria, this difference is considered to be not statistically significant $t(15)=1.1729, p=.25$, but the Cohen's *d* effect size ($d=0,461$) is small. There are therefore, good reasons to think that learners need

more time when graded readers are used although this should be tested with a larger sample size to increase the power of the paired t-test.

Table 2

Results for a paired t-test in form 10

	Mean (out of 14)	SD	N	p-value	t-statistic	df
Pre-test	10.57	1.02	14	0.0130	2.8762	13
Post-test	9.07	2.27	14			

The two-tailed P value equals 0.0130. By conventional criteria, this difference is considered to be statistically significant. A paired t-test found that there was a statistical difference between test results in form 10, $t(13)=2.87, p=.01$, but the Cohen's *d* effect size ($d=.852$) was large, which means the use of graded readers can be beneficial in teaching EFL, but it also should be tested with a larger sample size for a longer period of time.

The results were quite different in both forms. While in the case of form 9 there was an improvement when using a graded reader in language instruction, in the second case, these were quite the opposite, as learners in form 10 received better grades for the pre-reading tests. In both cases, the first pre/post-reading tests were more successful than the ones written three weeks after finishing a certain topic, which proves that learners tend to forget part of the material/vocabulary they have already learnt.

The use of graded readers had different effects on the two forms. Interestingly enough, even though form 9 learners were required to do much more reading outside the classroom on their own, they did achieve better results in the post-reading tests. However, it should also be noted that due to several restrictions brought on by the pandemic, the learners were forced to study online for almost a month, making it more challenging to use the graded reader successfully.

Results of the student questionnaire. The second question in this study was the following: Do language learners enjoy reading graded readers? To answer this question, the researchers designed a questionnaire for learners in which they were asked to rate each statement according to the Likert scale ('1' – strongly disagree, '5' – strongly agree).

The items of the questionnaire were designed based on the above mentioned previous studies. To check the internal consistency and validity of the multi-item scales, Cronbach's Alpha was calculated with the help of the SPSS software package.

Cronbach's Alpha can be written as a function of the number of test items and the average inter-correlation among the items. Below, we show the formula for the Cronbach's alpha:

$$\alpha = \frac{N\bar{c}}{\bar{v} + (N-1)\bar{c}}$$

Here N is equal to the number of items, \bar{c} is the average inter-item covariance among the items and \bar{v} equals the average variance.

Based on our first calculations, the result of Cronbach's Alpha was .524 (Table 3), which means the results would not prove highly reliable. However, having examined the scale variance if item deleted (Table 4) and Cronbach's Alpha, if item deleted, we decided to exclude Q4 and Q12 from the analysis to increase the result $\alpha = .593$ which is closer to acceptable.

According to the results, the learners responded quite positively to the use of graded readers. Most of them were willing to read the book both inside and outside the classroom. The learners, in general, did not find reading the graded reader too difficult, and the majority of them agreed that even though they had to do much reading, it did not feel like studying to them. Moreover, very few learners had major difficulties in understanding the plot of the story, or the text in general, which might explain why most of them enjoyed reading the graded reader more than the text found in their course books.

Although learners enjoyed reading, not all of them could say that using the graded reader helped them improve their language proficiency level. However, most of them did believe that their reading comprehension skills and reading speed have improved. Moreover, some of them stated that their vocabulary has also improved. Another important finding was that even though the learners had to do a number of exercises and activities before, while, and after reading each chapter, they enjoyed them. This might be because some of these activities helped them better understand the story itself and allowed them to express their own ideas and thoughts regarding the plot and the characters. These results are similar to Nazara's [22] findings, as she also stated that her participants enjoyed reading in their target language, and their motivation and activity levels also improved. Moreover, the fact that some learners were already familiar with Sherlock Holmes's character and some of the Sherlock stories made it easier for them to fully understand the plot.

Conclusions. The theoretical value of this study was that it presented a detailed overview of the main aspects of using literature and graded readers in the foreign language classroom, while the practical value of this study was that it contributed to the field of language teaching with presenting the results of a research that provided some insight into the importance of literature in foreign language teaching.

This study focused on exploiting literary works, and more importantly, graded readers in

Table 3

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,491	,524	13

Table 4

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Q1	40,467	24,257	,458	,553	,406
Q2	40,133	27,154	,079	,649	,499
Q3	40,233	24,944	,338	,620	,432
Q4	41,833	29,109	-,081	,615	,542
Q5	41,100	25,610	,252	,817	,453
Q6	40,733	25,237	,312	,831	,439
Q7	41,867	25,223	,219	,573	,460
Q8	40,467	26,602	,125	,425	,487
Q9	40,000	25,448	,309	,525	,441
Q10	40,367	26,447	,262	,614	,456
Q11	41,200	25,476	,165	,434	,477
Q12	40,767	28,116	-,004	,548	,521
Q13	40,033	27,482	,107	,473	,488

the FL classroom. After analyzing the (learner/teacher) questionnaires we concluded, that including literature in the foreign language classroom can potentially have a positive effect on the learners' language skills; however, the results might be completely different in each case.

On the one hand, literature does help learners to enrich their vocabulary, as well as allows them to learn more about their target culture. Moreover, the process of language teaching/learning becomes more exciting and enjoyable as the learners' responses reflect.

On the other hand, this type of teaching approach will not be equally effective in every classroom, as its success rate depends on some factors, including the learners' interest and willingness to read large amounts of texts, as well as the type of materials selected by the teacher/learners, etc. Although using graded readers in the EFL classroom might not prove to be effective in a short period of time, the learners' responses prove that they do enjoy the process itself. Therefore, designing an extensive reading program based on graded readers will positively affect the learners' language skills development, and in the long run, will potentially improve their language

proficiency levels. As for the teacher questionnaires, the findings showed that most English teachers in our region are familiar with the term 'graded reader'. Moreover, more than half of them use them in their EFL classrooms. It can be stated, although the teachers are aware of the positive effects of including graded readers in the language teaching process, certain factors, such as lack of time and learners' interest, often discourage them from doing so.

All in all, we can say that this study and its findings contribute to the pedagogical field of foreign language teaching, as the theoretical parts provide a detailed overview of the main aspects of exploiting literature in EFL settings.

Moreover, the practical part of this study addresses a number of important questions and provides an example of how literature and a graded reader can be used in an actual EFL classroom in our region, as previous studies dealing with this topic/question mainly were conducted abroad.

Although this study managed to provide an insight into this approach, a more detailed and longer study would provide more precise results that would be extremely valuable for foreign language teaching.

References:

1. Ішук А. А. (2018). Використання сучасної американської літератури як засобу вивчення англійської мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. (с. 165–168).
2. Кузнєцова Л.А., & Лотоцька К.Я. (2000). Неадаптований текст у мовному класі. ЛНУ ім. І. Франка. С. 43–49.
3. Akbari, O., & Razavi, A. (2015). Using authentic materials in the foreign language classrooms: Teachers' perspectives in EFL classes. *International Journal of Research Studies in Education*, 4(5). DOI: <https://doi.org/10.5861/ijrse.2015.1189>
4. Albay, M. (2017). The Benefits of Graded Readers. *International Journal of Social Sciences & Educational Studies*, June 2017, Vol. 3, No. 4, 177–180.
5. Armstrong, M. (2015). Using literature in an EFL context to teach language and culture. *The Journal of Literature in Language Teaching*, 4(2). URL: http://liltisig.org/wp-content/uploads/2014/12/LiLT-4_2-Armstrong.pdf
6. Bloemert, J., Paran, A., Jansen, E., & van de Grift, W. (2019). Students' perspective on the benefits of EFL literature education. *The Language Learning Journal*, 47(3), 371–384.
7. Bobkina, J., & Dominguez, E. (2014). The Use of Literature and Literary Texts in the EFL Classroom; Between Consensus and Controversy. *International Journal of Applied Linguistics & English Literature*, 3(2), 249–260. URL: <https://doi.org/10.7575/aiac.ijalel.v3n2p.248>
8. Cheetham, C., Harper, A., Elliott, M., & Ito, M. (2016). Assessing Student Attitudes Toward Graded Readers, MReader and the MReader Challenge. *The Reading Matrix: An International Online Journal*, 16(2). URL: <http://www.readingmatrix.com/files/15-in55a2nj.pdf>
9. Collie, J., & Slater, S. (1987). *Literature in the language classroom: a resource book of ideas and activities*. Cambridge : Cambridge University Press.
10. Daskalovska, N., & Dimova, V. (2012). Why should Literature be Used in the Language Classroom? *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 46(46), 1182–1186. Available: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.05.271>
11. Day, R. & Bamford, J. (2002). Top ten principles for teaching extensive reading. *Reading in a Foreign Language*, 14(2). URL: <http://www.nflrc.hawaii.edu/rfl/October2002/day/day.html>
12. Erkaya, O.R. (2005). Benefits of Using Short Stories in the EFL Context. *Asian EFL Journal*, November 2005. URL: http://www.asian-efljournal.com/pta_nov_ore.pdf

13. Ferradas, C. (2009). *Enjoying Literature with Teens and Young Adults in the English Language Class*. In: BritLit: Using Literature in EFL Classrooms. URL: <https://www.teachingenglish.org.uk/article/britlit-using-literatureefl-classrooms>
14. Floris, F. D. (2004) *The Power of Literature in EFL Classrooms*. English Department, Faculty of Letters, Petra Christian University. URL: <http://puslit.petra.ac.id/journals/letters/>
15. Hall, G. (2005). *Literature in language education*. Palgrave MacMillan: New York.
16. Haroon, A., Mohammed, A., & Khanday, A. (2019). Teachers' Perception of Graded Readers in Motivation EFL Students on Extensive Reading. *British Journal of English Linguistics*, 7(5), 62–76. URL: <https://www.eajournals.org/wp-content/uploads/Teachers-Perception-of-Graded-Readers-in-Motivating-EFL-Students-on-Extensive-Reading.pdf>
17. Healy, S. (2010). *Literature in the EFL Classroom. From Theory to Practice*. URL: https://ksu.repo.nii.ac.jp/?action=repository_action_common_download&item_id=1330&item_no=1&attribute_id=22&file_no=1
18. Kaya, S. Ü. (2014). Using Short Stories in ELT/EFL Classes. *Başkent University Journal of Education*, 1(1), 41–47. URL: <http://buje.baskent.edu.tr/index.php/buje/article/view/8>
19. Koutsompou, V.-I. (2015). The Use of Literature in the Language Classroom: Methods and Aims. *International Journal of Information and Education Technology*, 5(1), 74–79. DOI: <https://doi.org/10.7763/ijiet.2015.v5.479>
20. Lazar, G. (1993). *Literature and language teaching: a guide for teachers and trainers*. Cambridge: Cambridge University Press.
21. Lima, C. (2005). *Is the rest silence ... ?* URL: <https://associates.iatefl.org/pages/materials/voicespdf/ltskills11.pdf>
22. Nazara, P. (2019). Learning Vocabularies Using Short Stories at Primary School: Students' Perception. *JET (Journal of English Teaching)*, 5(3), 157. <https://doi.org/10.33541/jet.v5i3.1308>
23. Pardede, P. (2011). Using Short Stories to Teach Language Skills. *JET (Journal of English Teaching)*, 1(1), 14. URL: <https://doi.org/10.33541/jet.v1i1.49>
24. Pathan, M. (2012). Advantages of Using Short-stories in ELT Classroom and the Libyan EFL Learners' Perceptions towards them for Developing Reading Comprehension Skill. *AWEJ*, 1(1), 28–41. URL: <https://awej.org/images/AllIssues/Volume4/Volume4Number1March2013/3.pdf>
25. Rai, A. (2012). Use of Literature in Teaching English. *International Journal of Educational Research and Technology*. Volume 3, September 2012, 71–80.
26. Raveanová, L. (2012). Using Graded Readers in Teaching Adults (Diploma thesis, Masaryk University, Brno, Czech Republic). URL: <https://is.muni.cz/th/q65kk/Diploma.Thesis.Raveanova.pdf>
27. Scrivener, J. (2005). *Learning Teaching. A Guidebook for English Language Teachers*. 2nd edition. Macmillan books for teachers.
28. Shella, M. (2016). The Role of Graded Reading Materials in Teaching Reading of EFL Learners. *Sriwijaya University Learning and Education International Conference*, 2(1), 1075–1086. URL: <http://conference.unsri.ac.id/index.php/sule/article/view/84>
29. Skog, E. (2019). *Literature in the EFL Classroom: How EFL Teachers in a Few Swedish Secondary Schools Use Novels in Their Classrooms* (Thesis, Karlstad University, Karlstad, Sweden). URL: <http://www.divaportal.org/smash/get/diva2:1315807/FULLTEXT01.pdf>
30. Tevdovska, E. S. (2016). Literature in ELT Setting: Students' Attitudes and Preferences Towards Literary Texts. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 232(232), 161–169. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.10.041>
31. Waring, R. & Takahashi, S. (2000). *The Oxford University Press Guide to the 'Why and 'How' of Using Graded Readers*. Tokyo: Oxford University Press. URL: http://www.robwaring.org/er/articles/Guide_to_Graded_Readers_e.pdf
32. Yang, C. C. R. (2009). A Case Study of the Use of Short Stories in a Junior Secondary ESL Classroom in Hong Kong. In *ERIC* (Vol. 16). URL: <https://eric.ed.gov/?id=ED545620>

Мотриньць Е. О., Надь-Коложварі Е. А. ВИКОРИСТАННЯ ЛІТЕРАТУРИ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: РОЛЬ АДАПТОВАНИХ ТЕКСТІВ ДЛЯ ЧИТАННЯ В ЗАСВОЄННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Загальновідомо, що викладання іноземної мови не є простим завданням. Протягом багатьох років було розроблено незліченну кількість методів вивчення іноземних мов, проте жоден з них не можна вважати досконалим, оскільки їх ефективність залежить від ряду (внутрішніх та зовнішніх) факторів.

Коли йдеться про викладання іноземної мови, зокрема англійської, багато дослідників підкреслюють актуальність використання літератури на уроках іноземної мови. Як зазначає Кауа (2014, с. 41),

література здатна допомогти учням збагатити свої мовні знання та вдосконалити свої мовні навички. Також часто згадуваним терміном є поняття градуїованих читачів. Згідно з Shella (2016) ефективність градуїованих читачів можна пояснити тим, що вони мають обмежений словниковий запас, а також граматику, що значно полегшує учням практикування своєї цільової мови та вдосконалення своїх навичок читання.

Таким чином, мета роботи – дослідити ефективність використання художньої літератури у викладанні іноземної мови та провести дослідження, щоб перевірити, чи є практика використання художньої літератури на уроках іноземних мов знайомою вчителям англійської мови на Закарпатті та чи може вона ефективно застосовуватися на уроках.

Таким чином, об'єктом цього дослідження було використання художньої літератури в навчанні іноземних мов, тоді як предметом дослідження було використання градуїованих читачів на уроках іноземної мови.

Нашою метою було дослідити використання градуїованих читачів у викладанні іноземної мови з двох точок зору. З одного боку – оцінити ставлення викладачів англійської мови на Закарпатті до використання художньої літератури на уроках англійської мови та їхні думки щодо використання градуїованих читачів. З іншого боку – перевірити, чи використання градуїованих читачів під час викладання іноземної мови насправді допомагає учням вдосконалити свої мовні навички, а також оцінити ставлення учнів до цього питання.

Ключові слова: викладання іноземної мови, художня література, читання на іноземній мові, градуїовані читачі, Закарпаття.

УДК 811.111'42:001.89:004.774.6
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/35>

Науменко У. В.

Інститут іноземних мов

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

КАТЕГОРІЯ МУЛЬТИМОДАЛЬНОСТІ В ТЕКСТАХ НАУКОВИХ БЛОГІВ

Статтю присвячено вираженню категорії мультимодальності в текстах наукових блогів. Як матеріал дослідження обрано тексти 6 блогів загальнонаукового спрямування, написаних англійською мовою. Корпус проаналізованого матеріалу становить 974 тексти з мультимодальними елементами. Схарактеризовано лінгвістичне визначення категорії мультимодальності. Виокремлено структурні елементи статті наукового блогу. Досліджено способи вираження мультимодальності у текстах наукових блогів, написаних англійською мовою. Визначено функції мультимодальних текстів у наукових блогах (згідно з моделлю Р. Якобсона). Мультимодальні елементи текстів, обраних для аналізу наукових блогів, реалізують усі функції згідно з цією моделлю, окрім поетичної. Невербальні та паравербальні засоби комунікації доповнюють вербальні, таким чином виконують функцію дублювання вербальних елементів та підсилюють значення, передані вербальними засобами. З'ясовано, що категорія мультимодальності у текстах наукових блогів має вираження у межах 2–3 модусів, відрізняється лише блог 'Patter', де вона реалізується від 3-х модусів. Для текстів наукових блогів характерна повна чи часткова мультимодальність залежно від статті. Найпродуктивнішими елементами мультимодальних текстів наукових блогів є використання різних шрифтів і кольорів (31%), непіктографічних та нефотографічних елементів (24%) та фотографічних елементів (19%). Менш продуктивним є використання інфографіки, насамперед схем та мап думок (16%), а традиційні діаграми (кругові, лінійні, гістограми) є маловживаними. Автори публікацій рідко використовують іноземні слова, тому у текстах блогів мало діактричних знаків, здебільшого наявні ті, які позначають власні імена. Непродуктивним є використання емотиконів не лише у текстах статей, а й у коментарях читачів. Малопродуктивним є додавання відео- і аудіоматеріалів до тексту статей, окрім 'The Thesis Whisperer' та 'Patter'.

Ключові слова: науковий блог, модус, мультимодальність, англійська мова, науковий дискурс, текст.

Постановка проблеми. Поширена думка, що мультимодальність є характерною рисою масмедійного дискурсу. Проте сьогодні немає дискурсу, який тою чи іншою мірою не був би мультимодальним. Тим паче, що більшість дискурсів представлених в мережі Інтернет. Науковий дискурс не став винятком. Традиційними формами наукового дискурсу є статті, монографії, підручники тощо. В останні роки науковий блогінг набуває поширення. Це зумовлене насамперед можливістю швидкої публікації, без проходження експертного рецензування. Науковий (академічний) блог є видом міжкультурного спілкування дослідників, де вони мають можливість налагоджувати контакти та публікувати результати власних наукових досліджень. Мультимодальність є тим інструментом, котрий, власне, і сприяє ефективному міжкультурному спілкуванню. За автором-укладачем виділяють особистий / авторський / персональ-

ний науковий блог та блог наукової спільноти (організації, групи), а за тематичною спрямованістю – загальнонаукові, де обговорюються вимоги до написання наукових досліджень, зазначаючи їх структуру, етапи, методи, рекомендації щодо публікації тощо, та вузькопрофільні, які висвітлюють проблеми однієї із галузей знань.

Актуальність цієї розвідки зумовлена зростаючим інтересом сучасної лінгвістики до мультимодальних засобів комунікації та їх використанням у різних дискурсах. Її новизна визначається вибором наукових блогів як фактичного матеріалу дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зарубіжному мовознавстві проблема мультимодальності розглядається трьома науковими школами: австралійською (М. Халлідей, П. Тібольт, Р. Ходж, З. Норріс), американською (Л. Лемке, А. Шефлен) та європейською (Г. Кресс,

Л. Мондала, Т. ван Луівен). Серед українських дослідників, які вивчають цю проблематику, варто зазначити праці: Н. Град [3], М. Івасишин [5], Л. Макарук [6–7]. Варто також зазначити, що категорія мультимодальності є міждисциплінарною, тому вивчається дослідниками різних галузей наукового пізнання. Водночас питання блогу у своїх розвідках висвітлювали такі науковці, як Т. Бобошко [1], О. Землякова [4], О. Матковська [8].

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати реалізацію категорії мультимодальності в науковому дискурсі на прикладі наукового блогу. Відповідно до поставленої мети визначаються **завдання** дослідження, а саме:

- схарактеризувати лінгвістичне визначення категорії мультимодальності;
- виокремити структурні елементи статті наукового блогу;
- дослідити способи вираження мультимодальності у текстах наукових блогів, написаних англійською мовою;
- визначити функції мультимодальних текстів наукових блогів (згідно з моделлю Р. Якобсона).

Матеріали та методи дослідження. Як матеріал дослідження обрано тексти 6 блогів загальнонаукового спрямування, написаних англійською мовою. Корпус проаналізованого матеріалу становить 974 тексти з мультимодальними елементами. **Об'єктом** дослідження є засоби вираження мультимодальності у текстах наукових блогів. Методи дослідження зумовлені метою, завданнями та фактичним матеріалом. У публікації використано власне лінгвістичні та загальнонаукові методи дослідження. Методи індукції та дедукції використано для обґрунтування теоретичної бази дослідження, аналіз та синтез для виділення поняттєвих категорій. Метод суцільної вибірки, метод компонентного аналізу, описовий метод та метод графічної композиції для лінгвістичного аналізу текстів наукових блогів.

Хронологічні рамки дослідження: 01.01.2017–02.07.2021

Виклад основного матеріалу. Науковий дискурс, зокрема англомовний науковий дискурс (за визначенням М. Томахів), має ряд функціональних особливостей, а саме:

- соціальну зумовленість [10, с. 156];
- інтертекстуальність;
- раціональність;
- зв'язність;
- використання англійської мови як засобу міжкультурної комунікації серед науковців;
- діалогізацію [там само];
- плюризацію [там само].

Ці ж риси притаманні і науковому блогу. У науковому блозі відсутня чітка структура тексту, на відміну від статті чи дисертації, це своєю чергою зоохочує більше коло науковців до публікації. Тобто науковий блог – це перехресний жанр наукового і художнього стилів, тобто його можна віднести до науково-популярного стилю. Вважається, що науковий текст має стандартні структурні елементи: постановча, дослідницька та заключна частини [9, с. 9]. Англомовному науковому дискурсу притаманні певні мовні особливості: використання пасивних конструкцій, розгалуження «термінологічного та номенклатурного апарату, стандартизованої загальнонаукової метамови» [10, с. 156]. Однак сьогодні він є досить динамічним, це яскраво видно на прикладі наукових блогів. У блогах тексти є персоналізованими, що зумовило менше використання пасивних конструкцій, автори публікацій послуговуються риторичними запитаннями, зокрема у заголовках. Статті наукових блогів, як і блогів іншої тематичної спрямованості, складаються з: дати публікації; назви посту, основної частини, зворотного зв'язку та можливості поширення у соціальних мережах [1, с. 40]. Основна частина наукового блогу містить текст з мультимодальними елементами, зокрема з гіперпосиланнями. Зворотній зв'язок з читачем надає можливість зареєстрованому користувачеві залишити свій коментар, що «в деяких випадках відображає досить жваву дискусію щодо того чи іншого наукового результату або припущення» [там само, с. 39].

Ступінь вираження мультимодальності є жанрово (дискурсивно) зумовленим. Тексти наукового дискурсу, зокрема власне наукового та науково-публіцистичного стилів, зазвичай не відрізняються високим ступенем вираження мультимодальності. Однак оскільки практично кожний текст є мультимодальним, то не стали винятком і наукові тексти. Вважаємо, що власне науковий блог вирізняється високим ступенем мультимодальності серед інших жанрів наукового стилю.

Українські мовознавці для ідентичного поняття використовують термін «полікодовість». Однак у зв'язку із процесами глобалізації у науковий обіг українських дослідників увійшов і термін «мультимодальність». В результаті сьогодні паралельно існують два терміни. Проте, на думку деяких дослідників, ці поняття дещо відрізняються. Л. Макарук вважає, що «мультимодальність передбачає активізацію декількох модальностей, а для полікодовості характерна одна (зорова)

модальність» [6, с. 94]. Ключовим поняттям мультимодальності є модус – «засіб передачі інформації, під яким розуміють текст, звук, відеоряд тощо, характерною та ключовою ознакою якого є можливість уміщувати й передавати значення» [7, с. 17]. Тобто текст, що вміщує у собі декілька модусів (семіотичних систем), є мультимодальним. Мультимодальність розглядається як один із способів організації семіотичної системи з метою утворення смислів і передачі інформації [12, с. 6]. Мультимодальні засоби комунікації включають як вербальний, так і невербальний та паравербальний складники. Мультимодальний текст характеризується когезією (зв'язністю) та когерентністю (цілісністю) [5, с. 47]. Традиційно мультимодальні засоби передачі письмової (друкованої) інформації включають: невербальні елементи (членування тексту на сегменти; графічні ефекти; різні шрифти і кольори); паравербальні елементи (непіктографічні та нефотографічні компоненти (знаки пунктуації, діакритичні, типографічні знаки, математичні символи тощо); іконічні елементи (емблеми, емотикони, карикатури, картинки, карти, комікси, логотипи, малюнки, піктограми); інфографіку тощо. За рівнями розрізняють повну та часткову мультимодальність [там само, с. 33]. Повна передбачає пов'язаність вербальних елементів з невербальними та паравербальними, а за частковою – «вербальна частина є відносно автономною незалежною від зображення, а між словесними та графічними компонентами існують семантичні зв'язки» [там само]. З розвитком інформаційних технологій та трансформації комунікації в мережу Інтернет у друкованому тексті з'явилися нові модуси, зокрема цифрові (відео, аудіо та ін.). Сьогодні наявний симбіоз звичних модальностей з цифровими засобами передачі інформації.

В останні десятиліття наукові тексти зазнали змін насамперед через їх невербальні і паравербальні елементи. Використання знаків різних семіотичних систем у комунікації науковців підтверджує, що науковий дискурс має мультимодальний характер та поєднує у собі декілька модусів.

Потреба науковців постійно підвищувати свій професійний рівень, освоювати нові навички, спонукала їх до пошуку нових форм спілкування, одним з яких і став блог. А англійська мова стала 'lingua franca', засобом комунікації у науковому дискурсі. Подібна тенденція спостерігається і у науковій блогосфері. Попри національну приналежність, науковці здебільшого спілкуються англійською мовою у мережі Інтернет. Власне, завдяки англійській мові мультимодальні наукові

тексти стають транскультурно орієнтованими за їхньою соціокультурною спрямованістю [5, с. 42].

Розмір шрифту та його колір виконують у текстах наукових блогів атрактивну та змістовидільну функції. Найпродуктивнішими кольорами шрифтів, окрім чорного / сірого, є синій / голубий та червоний / оранжевий. Червоний / оранжевий колір використовується для виділення важливих, на думку автора публікації, слів. Застосування різних шрифтів і кольорів є найпродуктивнішим серед невербальних мультимодальних засобів комунікації (31%). У статтях англійських наукових блогів заголовки виступає як гіперпосилання і під час наведення курсору може змінювати колір шрифту. Підкреслення у текстах статей здебільшого є гіперпосиланнями. Проаналізувавши корпус текстів виокремлених для вивчення блогів, встановлено, що повна капіталізація заголовків статей, тобто застосування великих літер, яка також передбачає використання напівжирного шрифту, притаманна лише 'The Thesis Whisperer' та 'Writing for Research'. Інколи трапляється капіталізація важливих на думку автора статті слів. Наприклад: 'I realised the other day, in the midst of a brutal surge of anxiety about my PhD, that I never fully commit... to... A-N-Y-T-H-I-N-G.... You MUST succeed, because if you don't, you're worthless.' Panic ensues' [16, 13.11.2019]. У першому реченні, окрім капіталізації, застосовується ще й дефіксація, що передбачає реалізацію атрактивної та експресивної функцій. Автори публікацій в основному використовують вертикальне позиціонування тексту з його вирівнюванням по лівому краю.

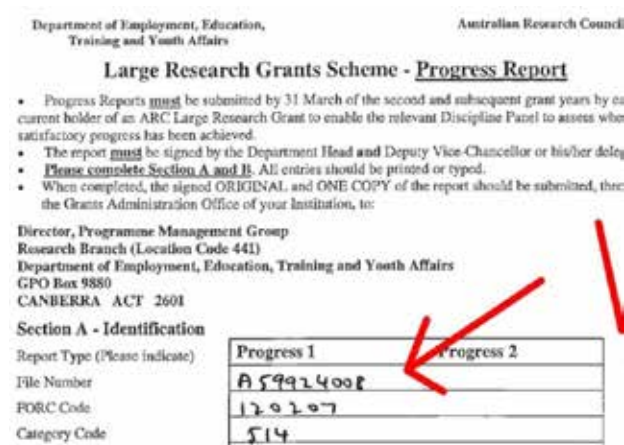
Непіктографічні та нефотографічні елементи (24%), зокрема знаки пунктуації, використовуються узуально. Знак @, лігатура 'at' (побутова назва равлик) є продуктивним для гіперпосилань на сторінку науковця в певній соцмережі. Хештег застосовується для структуризації інформації, зокрема виокремлення тексту в абзаци. Продуктивним є застосування прямої вертикальної лінії для виділення цитувань. Наприклад:

"... Kickstarter is now seven years old — the sense I get from looking at Kickstarters now is that there's a greater expectation on the audience's part for slicker and better produced video pitches and Kickstarter presentations in general than there was in 2012. On the other hand, the conditions of my Kickstarter, in which I was pitching as a known authority on a subject to an audience already familiar with my work, are not the conditions under which a lot of Kickstarters operate, so your blog's point, that you don't need to go fancy with the pitch if you have authority and a clear idea, is probably still correct."

Окрім традиційного вживання трьох крапок для позначення незакінченості висловлювання, вони виконують функцію протиставлення: ‘Well, you can... but it isn’t a great idea and usually ends in tears’ [15, 23.03.2021]; ‘You can’t search the notes in multiple Scrivener files at once... but hey, good enough, right?’ [16, 7.04.2021]. Квадратні та круглі дужки виконують уточнювальну функцію: ‘Unfortunately, I often find that people write their grant applications for a completely amorphous audience like ‘the government’ or ‘the Department of [Whoever is Funding the Grant]’ [15, 11.05.2021]; ‘[But] these are in truth central to the [academic] incentive system and an underlying sense of distributive justice, that do much to energize the advancement of knowledge’ [17, 18.03.2017]. Інколи одиничні лапки використовуються для виділення важливих слів (функція атракції), що притаманне більше соцмережам, ніж науковому стилю. Наприклад: ‘Who ‘I’ am in the digital world had been a fraught question for me – because ‘I’ contain many selves’

←How to approach an inter-disciplinary thesis

Стрілки є поліфункціональними. У наступному прикладі стрілка червоного кольору виконує атрактивну функцію:

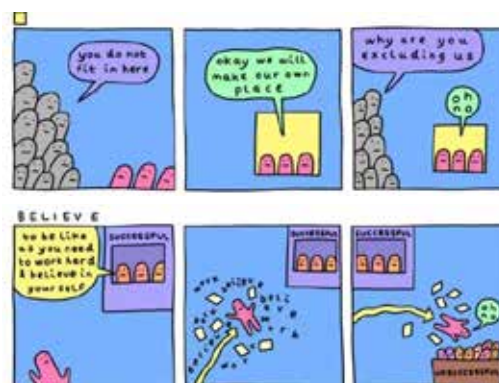
[thes, 05.06.2018]

Обов’язковим є наявність хоча б одного фотографічного елемента (19%), зокрема з соцмереж, у статтях наукових блогів. Непродуктивним є використання емотиконів не лише у текстах статей, а й у коментарях читачів (виявлено лише одиничні випадки використання). Після кожної публікації у Writing for Research зображено піктограму «аплідисменти». Попри наукову спрямованість текстів публікацій, у них наявне використання коміксів, запозичених з інших джерел, зокрема в ‘The Research Whisperer’

[15, 7.04.2020]; ‘If you want to deliver a TED or TEDx talk, start working on it now so that you are ready when the opportunity arises. (There are plenty of opportunities to deliver a TEDx talk – this website lists several events every day!)’ [11, 17.01.2021]. Найчастотнішими серед математичних знаків є цифри та знак відсотка. Малопродуктивним є використання діакричних знаків, бо у текстах блогів мало іншомовних слів, насамперед тих, які позначають власні імена. Наприклад: ‘Ngūgĩ wa Thiong’o’, ‘Kerem Nişancıoğlu’ (0,4%) [15, 22.10.2019]. Емблеми та логотипи (2%) застосовують читачі для аватарів власних сторінок, котрі стають видимі за наявності коментарів до статті. Виявлено декілька випадків застосування цифрового та буквенного акроніму ‘2U’: ‘2U and edX, major players in slightly different corners of the online learning market, announced Tuesday that they would join forces’ [12, 30.06.2021]. Стрілки – продуктивні як засіб для переходу на попередню чи наступну сторінку, реалізуючи референтивну функцію. Наприклад:

Book review: two new guides to academic life →

та ‘Writing for Research’. Як видно з наступного прикладу, самі комікси є мультимодальними :

[15, 16.07.2019]

Так зване «креативне» використання тексту – презентування вербальних елементів у вигляді зображень – є продуктивним лише в ‘Patter’ (0,6%). Наприклад:

[14, 22.03.2021]

Інфографіка (графіки, діаграми, схеми) продуктивна у науковому дискурсі для структурування статистичних даних. Однак найпродуктивнішими є схеми та мапи думок (16%), а традиційні діаграми, тобто кругові, лінійні та гістограми (3%), є маловживаними. У текстах наукових блогів вона виконує компресивну та інформативну функції та дозволяє логічно структурувати об'ємні тексти.

Слід зазначити, що невербальні та паравербальні засоби комунікації доповнюють вербальні і таким чином виконують ще й функцію дублювання вербальних елементів та підсилюють значення, передані вербальними засобами [5, с. 126].

Малопродуктивним є додавання відео- і аудіо-матеріалів до тексту статей (4%), окрім 'The Thesis Whisperer' та 'Patter'. Проаналізувавши тексти обраних блогів, ми встановили, що для них характерна повна чи часткова мультимодальність залежно від статті. Усі зазначені мультимодальні засоби комунікації виконують перш за все інформативну функцію, усі інші функції є контекстуально зумовленими.

Висновки і пропозиції. Отже, підтверджено, що засоби вираження мультимодальності є важливим структурним елементом текстів наукових блогів. Встановлено, що категорія мультимодальності у текстах наукових блогів має вираження у межах 2–3 модусів, але не в блозі 'Patter', де вона реалізується від 3-х модусів. Мультимодальні елементи текстів, обраних для аналізу наукових блогів, реалізують усі функції згідно з моделлю Р. Якобсона, окрім поетичної. Найпродуктивнішими елементами мультимодальних текстів наукових блогів є використання різних шрифтів і кольорів, непіктографічних та нефотографічних елементів та фотографічних елементів. Менш продуктивним є використання інфографіки, насамперед схем та мап думок.

Перспективним вбачаємо дослідження вираження мультимодальності у наукових журналах (журналі) певної тематичної спрямованості, зокрема лінгвістичних, в рамках певного хронологічного зрізу.

Список літератури:

1. Бобошко Т. М. Блог як форма наукового спілкування. *Лінгвістика XXI століття*. 2016. С. 38–45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/linds_2016_2016_6 (дата звернення: 17.04.2021).
2. Голик С. В. Науковий дискурс: основні напрями дослідження. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. Ужгород, 2016. С. 45–49
3. Град Н. Сучасні мультимодальні студії: Модальна лінгвістика та мультимодальна стилістика. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 4. С. 49–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oliniv_2014_4_15 (дата звернення: 02.07.2021).
4. Землякова Олена Олександрівна Лінгвостилістичні характеристики жанру англомовного корпоративного блогу автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.04. Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, 2010. 20 с.
5. Івасишин М. Р. Мультимодальність англомовного коміксу: лінгвальний і екстралінгвальний виміри : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2019. 404 с.
6. Макарук Л. Л. Універсальність мультимодальної лінгвістики. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень : збірник матеріалів IV Круглого столу з міжнародною участю (23 квітня 2020 р.)*. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. С. 16–19.
7. Макарук Лариса Леонідівна. Мультимодальність сучасного англомовного масмедійного комунікативного простору : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2019. 635 с.
8. Матковська О. Перспективи лінгвістичних досліджень блогів Людина. Комп'ютер. Комунікація : збірник наукових праць Національний університет «Львівська політехніка», Інститут комп'ютерних наук та інформаційних технологій, Кафедра прикладної лінгвістики. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. С. 128–131.
9. Сурмін Ю. наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація: навч.-метод. Посібник. Київ : НАДУ, 2008. 184 с.
10. Томахів М. В. Англомовний науковий дискурс: сучасний стан та перспективи подальших досліджень *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 5(2). С. 154–157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/oliniv_2015_5%282%29_38 (дата звернення: 02.07.2021).
11. Get a Life, PhD. URL: <http://getalifephd.blogspot.com/> (дата звернення: 02.07.2021).
12. Gradhacker. URL: <https://www.insidehighered.com/blogs/gradhacker> (дата звернення: 02.07.2021).
13. Jewitt C., Kress G. *Multimodal literacy*. N. Y.: Peter Lang, 2003. 196 p.
14. Patter. URL: <https://patthomson.net/> (дата звернення: 02.07.2021).
15. The Research Whisperer. URL: <https://researchwhisperer.org/> (дата звернення: 02.07.2021).
16. The Thesis Whisperer. URL: <https://thesiswhisperer.com/> (дата звернення: 02.07.2021).
17. Writing for Research. URL: <https://medium.com/@Write4Research> (дата звернення: 02.07.2021).

**Naumenko U. V. THE CATEGORY OF MULTIMODALITY
IN THE TEXTS OF SCIENTIFIC BLOGS**

The article focuses on the use of multimodality in the texts of scientific blogs. The research data are taken from the texts of 6 English scientific blogs. The corpus consists of 974 texts with multimodal elements. The linguistic definition of the category of multimodality is given in the article. The structural elements of the scientific blog article are highlighted. Ways of expressing multimodality in the texts of scientific blogs are studied. The functions of multimodal texts in scientific blogs are defined (according to R. Jakobson's model). Multimodal elements of scientific blogs perform all the functions according to this model, except the poetic one. Nonverbal and paraverbal means of communication complete verbal ones, they perform the function of duplicating verbal elements and enhance the meanings of verbal means. The analysis has found out that the category of multimodality in the texts of scientific blogs is realized within 2–3 modes, only 'Patter' blog differs, where its realization starts from 3 modes. The texts of scientific blogs are characterized by full or partial multimodality, depending on the article. The most productive elements of multimodal texts in scientific blogs are different fonts and their colours (31%), non-pictographic and non-photographic elements (24%) and photographic elements (19%). The use of infographics is less productive, especially the use of schemes and mind maps (16%), while traditional charts (pie charts, line charts, histograms) are seldom used. The authors rarely use loan words, so there are few diacritic signs in blog texts, mainly those that denote proper names. The use of emoticons is unproductive not only in the texts of articles, but also in readers' comments. Adding video and audio materials to the blog posts is not so productive, but the texts from 'The Thesis Whisperer' and 'Patter' are exceptions.

Key words: scientific discourse, mode, English, scientific blog, text.

УДК 821.111(415)'05-32.09Уайльд:[39:535.6
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/36>

Павлюк А. Б.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СИМВОЛІКА КОЛЬОРУ У КАЗКАХ ОСКАРА УАЙЛЬДА (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ *THE HAPPY PRINCE AND OTHER TALES*)

*У статті досліджено символіку кольорів, що були використані у збірці казок відомого ірландського поета, драматурга і прозаїка Вікторіанського періоду, чие ім'я пов'язане з рухом естетизму, послідовника Джона Раскіна та головного ідеолога естетизму Уолтера Пейтера, Оскара Уайльда (1854–1900) *THE HAPPY PRINCE AND OTHER TALES*.*

*На основі проаналізованих теоретичних праць з літературознавства, лінгвостилістики, лінгвокультурології, антропології, гендерної лінгвістики та лінгвосеміотики виявлено, що творчість Оскара Уайльда привертає увагу науковців, хоча вивчення символіки кольору залишилися поза межею дослідження. Тому метою нашої статті є аналіз літературних казок *The Happy Prince, The Nightingale and the Rose, The Selfish Giant, The Devoted Friend і The Remarkable Rocket* саме в цій перспективі.*

Колірна мова ментальна за своєю природою: за певним кольором люди бачать певні смисли, тому у лінгвістів кольоронайменування є однією з найпопулярніших лексичних груп. Аналіз казок Оскара Уайльда, який вважається однією з найбільш помітних та парадоксальних фігур в світі літератури, дозволяє стверджувати, що автор надзвичайно майстерно оперує кольором. Домінуючими у досліджуваних творах є червоний, жовтий, білий відтінки кольорів. Рідше зустрічаються чорний, зелений, синій, сірий. Тобто переважають теплі відтінки, які допомагають зробити висновки про естетичне світосприйняття автора. Проте ці кольори не вживаються ізольовано, а доповнюють один одного. Колір у письменника є образом, символом, який дозволяє передати певний емоційний тон.

Особливу увагу приділено кольорам, як носіям національно-культурної інформації. Взявши за основу працю В.В. Красних, яка досліджувала коди культури та метрично-еталонну сферу і виділила базові коди, а саме: соматичний (тілесний), просторовий, часовий, предметний, біоморфний і духовний, ми дійшли висновку, що Оскар Уайльд у своїх творах віддавав перевагу біоморфному та духовному кодам. Користуючись енциклопедичними словниками символів, було виявлено, що у досліджуваних казках червоний і зелений кольори є полікодовими.

Ключові слова: літературна казка, колір, символ, естетизм, культурний код.

Постановка проблеми. Особливості кольоропозначень та вплив кольору на людину цікавлять учених у різних галузях науки вже не одне століття, а саме: філософії (Демокрит, Аристотель, Платон, М. Мерло-Понті, Б. Рассел), історії (М. Пастуро), психології (Е. Хеллер, Т. Кларк), культурології (М. Серов, О. Бельдїй), фізиці (І. Ньютон, Т. Юнг, В. Бецольд), фізіології (І. Гете, Е. Генрінг) і, звісно, філології (Я. Бистров, О. Крижанська, Ю. Чала).

У художньому дискурсі колір відіграє значну роль, оскільки він володіє символічним та емоційним потенціалом. Багато англійських письменників використовують кольорову символіку у своїх творах (А. Дж. Кронін *Green Years*, У. Коллінз *Woman in White*, А. Мердок *The Red and the Green*, Дж. Голсуорсі *The Forsyte Saga*, та ін.). Не виключенням є і видатний ірландський англомовний поет, драматург, прозаїк та есеїст пізньої Вікто-

ріанської доби Оскар Фінгал О'Флагерті Уїлліс Уайльд.

Творчість Оскара Уайльда перебуває у центрі уваги як літературознавців (О.С. Купріянова, І.Ю. Мауткіна, О.Р. Посудієвська, Ю.В. Янченко та ін.), так і лінгвістів (А.О. Пікалова, Г.Д. Яловенко та ін.). До прикладу, О.Р. Посудієвська досліджувала творчість автора у контексті міжкультурного діалогу, а А.О. Пікалова провела ґрунтовний аналіз особливостей репрезентації емоційності на матеріалі його казок. Проте мало уваги приділено аналізу символіки кольору у його творчості, що є актуальним для науковців, оскільки кожен письменник, маючи традиційне бачення символіки кольору, має й своє індивідуальне бачення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Символіка кольору є особливою мовою, яка дозволяє створювати найбільш цілісну картину світу. Сучасна наука володіє різноманітними

підходами до вивчення слів, які позначають кольори. Так, антрополог Brent Berlin і лінгвіст Пол Кей зі Стенфордського університету виділили базові кольоропозначення в 98 мовах світу, з'ясувавши, що системи цих базових кольоропозначень виявилися хоч і різними, але досить близькими. Не зважаючи на те, що різні мови у своїх словниках закріпили різну кількість базових кольоропозначень, вони вивели загальний спільний інвентар, який складається усього з 11 кольорів (black, white, grey, red, blue, orange, yellow, green, purple, pink, brown) [8]. Крім того, Пол Кей вивчав історичний розвиток колоронімів у діячності [9].

Німецький лінгвіст М. Матши прослідковує історичний розвиток англійських слів на позначення кольору в ономаціологічному й семасіологічному аспектах і зазначає, що багато назв кольорів були запозичені з французької та латинської мов [12, с. 56].

Професор лінгвістики Каліфорнійського університету Робін Лакофф використала гендерний підхід до вивчення лексем на позначення кольору та досліджувала відмінності між жіночими і чоловічими кольоропозначеннями. У чоловіків їх виявилось значно менше, проте вони є конкретнішими [10].

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження є вивчення символіки кольору у лінгвістичному висвітленні на матеріалі збірки казок Оскара Уайльда *The Happy Prince and Other Tales*, до якої увійшли *The Happy Prince, The Nightingale and the Rose, The Selfish Giant, The Devoted Friend і The Remarkable Rocket*.

Виклад основного матеріалу. Казка вважається найпопулярнішим видом літератури для дітей. Історія її становлення та розвитку призвели до змін у цьому жанрі і вона вважається окремим жанром зі своїми особливостями. За визначенням, поданим у літературознавчому словнику-довіднику, казка є жанром народної творчості, епічним, повістувальним, сюжетним художнім твором усного походження; в її основі лежать захопливі розповіді про вигадані події і явища, які сприймаються як реальні [5, с. 321].

В англійській літературі Вікторіанського періоду ім'я Оскара Уайльда пов'язане з рухом естетизму, концепція якого у творчості письменника сформувалася під впливом англійського письменника, теоретика мистецтва, літературного критика і поета Джона Раскіна та англійського есеїста й мистецтвознавця, головного ідеолога естетизму Уолтера Пейтера. Для Уайльда естетизм був бунтом проти вікторіанської моралі з її

підміною поганого гарним і навпаки. Для нього краса була вище моралі, а мистецтво вище реальності, тому роль колірної символіки у його казках дуже значна, оскільки за її допомогою він чітко висловлює своє ставлення до подій. І саме завдяки насиченій колірній палітрі казок автора у читачів залишаються яскраві враження від прочитаного. Уайльд уміло використовує кольоропозначення для створення образів своїх героїв, вкладаючи переносне значення в психологічний портрет персонажів. Кольори постають носіями інформації, певного культурного коду, про культуру, світорозуміння, світосприйняття.

Поняття «культурний код», яке є одним із основних у лінгвокультурології, трактується як система знаків, які стали носіями культурного змісту. В.В. Красних розкрила сутність культурного коду, визначивши його як «сітку», яку культура «накидає» на оточуюче середовище, структурує та оцінює його. Дослідниця виділила базові коди культури, а саме: соматичний (тілесний), просторовий, часовий, предметний, біоморфний і духовний [4, с. 233]. Розвиток вторинних значень у лексичних одиницях, тобто семантична деривація, дозволяє віднести слово до іншої лексико-семантичної групи. А оскільки відомо, що лексика на позначення кольору має не лише пряме значення, а й містить національно-культурну інформацію, то спробуємо виявити цю інформацію шляхом аналізу лексичних одиниць, носіїв культурного коду.

Проаналізувавши п'ять казок першої збірки Оскара Уайльда *The Happy Prince and Other Tales*, було виявлено, що **червоний** колір є найбільш уживаним.

Джек Тресіддер у словнику символів визначає червоний як колір життя, вогню, енергії, агресії, пристрасті, любові, радості, життєвої сили і молодості. Дослідниця колоронімів Л.В. Зубова виділяє такий синтагматичний ряд із загальним значенням червоного кольору:

1. Колір одягу, матерії, предметів.
2. Колір, пов'язаний з горінням.
3. Колір крові.
4. Колір обличчя, губ, щік, що супроводжують здоров'я, зрілість.
5. Колір світанку й поверхні, освітленої сонцем.
6. Як геральдичний знак царської влади.
7. Колір, який символізує бунт, революцію [3, с. 83].

У збірці казок Оскара Уайльда номінативне значення слова *червоний* і його синонімів (*scarlet*,

pink, flame-coloured, damask, crimson, purple) є семантичною основою переносних і символічних значень завдяки розвинутим у мові конотаціям, пов'язаним з номінацією червоного.

Так, червоний рубін, який палав на ефесі меча статуї Щасливого Принца, за Л.В. Зубовою, є геральдичним знаком царської влади, а за словником синонімів В. Рошала [7, с. 704], носити на собі рубін означає, що людина варта поваги і отримує перемоги:

He was gilded all over with thin leaves of fine gold, for eyes he had two bright sapphires, and a large red ruby glowed on his sword-hilt (The Happy Prince) [13].

У казці *The Nightingale and the Rose* червоний символізує любов і пристрасть:

"If I bring her a red rose she will dance with me till dawn. If I bring her a red rose, I shall hold her in my arms" [13].

Тоді як червоне від люті обличчя Велетня представляє агресію:

... his face grew red with anger (The Selfish Giant) [13].

Необхідно зазначити, що символічний характер мають і відтінки червоного у досліджуваній збірці (*pink doves, scarlet caps, damask roses, flame-coloured wings, purple violets*), які символізують життя, пристрасть, любов, радість і життєву силу. Проте *crimson* (на відміну від вищеописаних прикметників) у казці *The Nightingale and the Rose* має відтінок значення *наближення до смерті*. Оскільки у кельтській традиції смерть виглядає як червоний вершник [6], а англійська народна казка походить з кельтської міфології, тому можна зробити припущення, що автор навмисне використав саме цей колір, реалізувавши біоморфний код (культурний код, який розкриває уявлення про тваринний і рослинний світ), показавши загибель троянди:

And the marvellous rose became crimson, like the rose of the eastern sky [13].

Жовта гама кольорів є наступною за частотою вживання у казках Оскара Уайльда. За даними словника символів Бідерманна цей колір з усіх основних є найбільш суперечливим за своєю символікою – від позитивного до негативного, в залежності від контексту і відтінку. Теплі жовті тони мають сонячну символіку золота, що відображає багатство і владу. Проте жовтий має також негативний відтінок свого значення і як колір листя, що в'яне, і переспілих плодів. Це пояснює, чому його пов'язують з наближенням смерті та із загробним життям [1, с. 86]. Як ілюстрації ми можемо навести приклади лише пози-

тивної конотації з реалізацією біоморфного коду, оскільки негативної (попри завжди трагічний фінал першої збірки казок Оскара Уайльда) ми не виявили:

"The world is certainly very beautiful," cried a little Squib. "Just look at those yellow tulips." (The Remarkable Rocket)

"My roses are yellow," it answered; "as yellow as the hair of the mermaid who sits upon an amber throne, and yellower than the daffodil that blooms in the meadow before the mower comes with his scythe..." (The Nightingale and the Rose)

The Autumn gave golden fruit to every garden, but to the Giant's garden she gave none. (The Selfish Giant)

Its branches were all golden, and silver fruit hung down from them, and underneath it stood the little boy he had loved. (The Selfish Giant)

There were damask Roses, and yellow Roses, lilac Crocuses, and gold, purple Violets and white (The Devoted Friend) [13].

Білий за частотою вживання є третім кольором у збірці *The Happy Prince and Other Tales* і є символом чистоти, істини, невинності, жертвності або божественності. Проте в деяких випадках він має й негативні значення – страх, боягузтво, холодність, блідість смерті [6]. У прикладі *He passed by the cathedral tower, where the white marble angels were sculptured (The Happy Prince) [13]* білий колір має позитивну конотацію з реалізацією духовного коду, оскільки він присутній в описі ангелів, які є духами, істотами безтілесними, обдарованими розумом, волею і почуттями, досконалішими від людини [2, с. 22]. У прикладі ж *He flew into dark lanes, and saw the white faces of starving children looking out listlessly at the black streets. (The Happy Prince) [13]* білий колір має негативне значення, а саме блідість смерті дітей, які помирають від голоду.

Чорний – абсолютна протилежність білому – є кольором негативних сил і сумних подій. Він асоціюється зі смертю і злом [11, с. А7]. Відповідно до вірувань, які закріпилися і в сучасній англійській ідіоматиці, чорний колір – синонім нещастя [6]. Оскар Уальд також використовував *black* з його синонімом *dark* у своїх казках у відповідних значеннях, реалізуючи духовний культурний код:

He saw the white faces of starving children looking out listlessly at the black streets (The Happy Prince).

The night was so black that little Hans could hardly see. (The Devoted Friend)

He walked at the head of the procession in a long black cloak, and every now and then he wiped his

eyes with a big pocket-handkerchief (The Devoted Friend) [13].

Зелений колір є полікодовим. По-перше, він асоціюється з життям рослин (у ширшому сенсі з весною, молодістю, оновленням, надією). У прикладі з казки *The Selfish Giant (It was a large lovely garden, with soft green grass)* лексичною одиницею *green*, що позначає зелений колір, реалізується біоморфний код, тобто та інформація, що актуалізує життя, зміни, динаміку тощо. Варто зазначити, що засобом зеленого кольору актуалізується і культурний код, оскільки зелений є домінантним на емблемі Ірландії і пов'язаний з кельтською традицією, відповідно до якої добродійні душі відправлялися в подорож на зелений Острів блаженних [6]. Так і у казці *The Happy Prince* Ластів'я-Серпокрилець намагався відлетіти у теплі краї, щоб насолоджуватися теплом і красою:

In Egypt the sun is warm on the green palm trees, and the crocodiles lie in the mud and look lazily about them (The Happy Prince) [13].

Хоча, попри те, що Оскар Уайльд був ірландським письменником, зелений колір він використовує не надто часто у своїх казках.

Синя гама кольорів означає вічність, істину, відданість, віру, чистоту, духовне та інтелектуальне життя. Такі асоціації виникали в багатьох давніх культурах і виражали думку, що синій колір неба найбільш спокійний [6]. Так, інтелектуальне життя може бути підтвержене прикладом із казки *The Devoted Friend*, в якому реалізується духовний код: *"I am sure he must have been*

right, for he had blue spectacles and a bald head" [13]; символ вічності та безкінечності можна підкріпити прикладом з казки *The Happy Prince*, в якому актуалізується часовий код: *...the sapphire shall be as blue as the great sea* [13]; а спокій неба підкреслено в прикладі з казки *The Remarkable Rocket: I am sure I hope so, but the sky is quite blue and cloudless* [13].

Частота вживання сірого кольору в досліджуваних казках така сама, як і синього. Він означає зречення, смиренність, меланхолію. Але як колір праху, він іноді асоціюється зі смертю, трауром і душею [6]. У нижченаведених прикладах можна прослідкувати відповідність вживання сірого до визначення, поданого у словнику Дж. Тресиддера:

Leaf after leaf of the fine gold the Swallow picked off, till the Happy Prince looked quite dull and grey. (The Happy Prince)

He was dressed in grey, and his breath was like ice. (The Selfish Giant)

Only true lovers could drink out of this cup, for if false lips touched it, it grew grey and dull and cloudy (The Remarkable Rocket) [13].

Отже, у вищенаведених прикладах сірий є символом зречення, смерті і трауру і реалізує духовний код.

Висновки. Роль кольорової символіки у казках Оскара Уайльда є надзвичайно великою, оскільки автор за її допомогою яскравіше представляє описувані події. Він майстерно володіє кольоровою гамою, яка є однією з головних інструментів його естетичного світосприйняття.

Список літератури:

1. Бидерманн Г. Энциклопедия символов. Москва : Изд-во «Республика», 1996. 335 с.
2. Энциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В.В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В.М., 2015. 912 с.
3. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р.Т. Зубова Л. В. Поэзия Марины Цветаевой. Лингвистический аспект. Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1989. 157 с.
4. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика и лингвокультуро́логия: Курс лекцій. Москва : ИТДГК «Гнозис», 2002. 284 с.
5. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
6. Тресиддер Дж. Словарь символов. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 1999. 448 с.
7. Энциклопедия символов / сост. В. М. Рошаль. Москва : АСТ, Санкт-Петербург : Сова. 2008. 1007 с.
8. Berlin B., Kay P. Basic color terms: their universality and evolution. Berkeley: University of California Press, 1969.
9. Kay P. Synchronic Variability and Diachronic Change in Basic Color Terms. *Language in Society*. 1975. V. 4. P. 257–270.
10. Lakoff R. Language and Woman's Place. *Language in Society*. V. 2. Issue 1. April 1973. P. 45–79. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0047404500000051> URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/language-in-society/article/language-and-womans-place/F66DB3D1BB878CDD68B9A79A25B67DE6>.
11. Longman Dictionary of English Language and Culture. Pearson Education Limited, 2005. 1620 p.
12. Matschi M. Color Terms in English: Onomasiological and Semasiological Aspects. *Onomasiology Online*, 2004. № 5. P. 56–139. С. 56
13. Wilde O. The Happy Prince and Other Tales. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/902>.

**Pavliuk A. B. COLOR SYMBOLISM IN OSCAR WILDE'S TALES
(IN THE HAPPY PRINCE AND OTHER TALES)**

The article is devoted to the analysis of the colour symbolism used in the tales collection THE HAPPY PRINCE AND OTHER TALES by Oscar Wilde (1854–1900), the famous Irish poet, playwright and novelist of the Victorian period, whose name is associated with the aesthetics movement and the names of John Ruskin and the main ideologist of aesthetics Walter Peter.

On the basis of the analyzed theoretical works on literary studies, linguistic stylistics, linguocultural studies, anthropology, gender linguistics and linguosemiotics, it was found out that Oscar Wilde's works attract the attention of scientists, although the study of colour symbolism remained uninvestigated. Though, the purpose of our article is to analyze the literary tales The Happy Prince, The Nightingale and the Rose, The Selfish Giant, The Devoted Friend and The Remarkable Rocket in this aspect.

The colour language is mental in its nature: people see certain meanings in a certain colour, so colour vocabulary is one of the most popular lexical groups among linguists. The analysis of Oscar Wilde's fairy tales, who is considered as one of the most notable and paradoxical figures in the world of literature, suggests that the author is extremely masterful at using colours. Dominant in the studied works are red, yellow, white shades of colours. Less common are black, green, blue, grey. That is, warm shades prevail and they help to draw conclusions about the aesthetic worldview of the author. However, these colours are not used in isolation, they supplement each other. The writer's colour is an image, a symbol that allows to convey a certain emotional tone.

Particular attention is paid to colours as the carriers of national and cultural information. On the basis of V. Krasnykh's work, where the culture codes and the metric-reference sphere were studied and the basic codes, namely somatic (physical), spatial, temporal, objective, biomorphic and spiritual were identified, we concluded that Oscar Wilde in his works preferred biomorphic and spiritual codes. Using encyclopedic dictionaries of symbols, it was found out that in the studied tales red and green are polycodes.

Key words: literary tale, colour, symbol, aesthetics, cultural code.

Потятиник У. О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

СПРОБА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТВІТІВ ДОНАЛЬДА ТРАМПА З КОГНІТИВНОЇ ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглядаються лексико-когнітивні аспекти мовної поведінки Дональда Трампа на Твітері. Зокрема, йдеться про вибір ним лексичних альтернатив на позначення розслідування (2017–2019 рр.), яке проводилося з метою з'ясувати його можливу причетність до протиправних дій. Трамп – перший президент США, який зробив Твітер основним засобом спілкування зі своїм базовим електоратом, оскільки побачив у ньому можливість комунікації без жодних «фільтрів» та обмежень, з якими доводиться мати справу в традиційних медіа. На матеріалі твітів 45 президента з акаунту @realDonaldTrump авторка демонструє, як Трамп шляхом когнітивно-мовної делегітимації розслідування маніпулює сприйняттям своєї аудиторії. Корпус дослідження взятий не безпосередньо з Твіттера (оскільки акаунт Трампа заблокований), а з TrumpTwitterArchive, який слугував не тільки джерелом ілюстративного матеріалу, але й автоматизованим контент-аналітичним ресурсом, який дав змогу кількісно співставити вживання лексем “investigation”, “Witch Hunt”, “scam”, “hoax”, “collusion delusion” та “fishing expedition”. Методологічною базою дослідження авторка обрала фреймову семантику Ч.Філмора та Дж.Лакофа, яка постулює, що будь-яке слово активує в мозку фрейм, до якого воно належить, тому вибір лексичних варіантів уможливорює маніпуляцію ідеологічними переконаннями, політичними поглядами, ціннісною орієнтацією тощо аудиторії, на яку така маніпуляція спрямована. Інтерпретація фреймів, які, з погляду авторки, використовує Трамп, здійснювалась за допомогою ресурсу FrameNet, який розбиває фрейми на т.зв. семантичні ролі, з яких вони складаються. В ході аналізу і зіставлення фреймів, які активуються лексичними одиницями investigation та witch hunt, було виявлено, що остання лексема вживається Трампом більш ніж у два рази частіше, ніж нейтральне та немарковане investigation, причому воно зазвичай зустрічається в контекстах, коли президент веде мову про інші розслідувальні місії, насамперед пов'язані з розслідуванням опонентів, особливо Г. Клінтон. Ми постулюємо, що такий вибір лексичних одиниць зумовлений тим, що вони активують вигідні для нього фрейми, а саме негативний – у разі з investigation, та позитивний, коли він вживає witch hunt (а також hoax, scam та інші вищезазначені одиниці). Ми доходимо висновку, що добір лексики в критичних для Трампа ситуаціях є свідомим, продуманим і стратегічним кроком.

Ключові слова: Твітер, фреймова семантика, «семантика розуміння», фрейм, домен, контентуал, профіль, база, рефреймінг.

Постановка проблеми. Використання соціальних мереж, насамперед Твіттера, Дональдом Трампом кардинально змінило те, як лідер держави, в цьому разі президент, комунікує зі своїми прихильниками та широким загалом. Його коментарі та емоційні випадки, що викликали політичну «турбулентність» у США та й, зрештою, у світі мало не щодня, були здатні обвалити фінансові ринки, перевернути догори дном дипломатичні взаємини між країнами чи змусити мультинаціональні компанії миттєво згорнути свої операції. До 2016 р. Твітер використовувався Трампом як політичний інструмент, який спершу допоміг йому обійти всіх конкурентів-республіканців, а згодом і перемогти опонентку-демократку Гіларі Клінтон. Після ж обрання, він цілковито інтегрував Твітер у щоденну

діяльність своєї адміністрації і цим, власне, трансформував саму природу президентства та президентської влади у США. Але наскільки спонтанним чи, навпаки, продуманим є вибір Трампом мовних форм у Твітері? Чи можна стверджувати, що Твітер використовується ним як засіб маніпуляції сприйняттям його аудиторією позицій, подій, поведінки як його власної, так і опонентів? Когнітивний, зокрема фреймово-семантичний підхід, дає можливість простежити, як Трамп конструює «реальність» на прикладі лексичних номінацій на позначення поняття «розслідування».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З моменту появи Дональда Трампа на політичній арені, а особливо після того, як стало очевидно, що його вплив на політичне і культурне

життя країни не буде короткотерміновим, відразу почали з'являтися інтерпретації найрізноманітніших аспектів його вербальної поведінки. Одним із перших досліджень мовних особливостей Трампа була розвідка Дж. Склафани (Sclafani 2017), яка із соціокультурної та соціолінгвістичної перспективи на основі його промов, інтерв'ю та участі у передвиборчих дебатах розглядає в який спосіб мовлення Трампа породило такі полярні реакції серед електорату, а також яким чином за посередництва мовленнєвих стратегій відбувається конструювання його політичної ідентичності [14]. Несподівана перемога на виборах, а згодом контр-аверсійні рішення, політика та поведінка загалом викликають дедалі жвавіший інтерес серед дослідників до мовлення Трампа: з'являються розвідки про його комунікативні особливості (DeAyala, 2019; Schneider, Eitelmann 2020; Ahmadian et al., 2017), риторичний інструментарій (Skinnell 2018; Mercieca 2020; Winslow 2020), маніпулятивні стратегії (Kaussler 2020) тощо. Водночас зростає інтерес до мовної фігури Трампа з боку когнітивістів. Зокрема, П. Чілтон (Chilton 2017) на прикладі фрагментів передвиборчих промов Трампа (2015–2016) пропонує нейрокогнітивну модель соціополітичного дискурсу, поєднуючи когнітивні та дискурсивні методи. Завдяки такому підходу та випрацьованій на його основі теорії дійсних просторів (*DST*, див. Chilton 2014), Чілтон робить спробу скорелювати систему займенників, використовуваних Трампом, із ідеологічною спрямованістю його політичного нарративу [3].

Агресивне використання Твіттера новообраним президентом та його незаперечний вплив не тільки на новинні цикли в США та у світі загалом, але й на посилення культурних «воєн» та загострення поляризації населення всередині країни, природно активізували дослідження інтерактивних стратегій Твітер-спілкування Трампа із підписниками та того, як позначається така комунікація на суспільних тенденціях загалом. Зокрема, заниження тону політичного дискурсу, його вульгаризація та примітивізація, а також приниження та ображення опонентів, що характеризують Твітер-комунікацію Трампа, є предметом аналізу низки останніх досліджень [Crockett 2016; Shen 2016; Ott 2017; Clarke, Grieve 2017; Potts 2017; Lee, Xu 2018; Lee J, Quealy 2018]. Варіативність мовлення в соціальних мережах також стає об'єктом аналізу численних розвідок. В цьому розрізі варто згадати ґрунтовне дослідження стилістичної варіативності у Твітер-стрічці Дональда Трампа за дев'ять років, здійснене І. Кларк

та Дж. Гривом. Використовуючи методику багатовимірного аналізу (*Multivariate Analysis*) [див. Viber 1988], дослідники простежують випадки одночасного слововживання певних граматичних форм і завдяки цьому виокремлюють 4 типи стилістичної варіативності у твітах Трампа. Дослідники демонструють, як змінювалась стилістична динаміка твітів залежно від комунікативної спрямованості висловлювання [4]. Хоча увага науковців до феномену мовної поведінки Трампа була прикута до неї з моменту появи його як кандидата в президенти на політичній арені, дослідження його Твітер-мовлення відбувалося насамперед під кутом зору стилістичних, соціолінгвістичних та дискурсивних характеристик. Дослідженнями твітів Трампа на когнітивних засадах системно та ґрунтовно донині не займалися ані вітчизняні, ані зарубіжні науковці. Ця обставина власне і задиктовує *актуальність* цього дослідження.

Завдання і процедура дослідження. В цій розвідці ми розглядаємо твіти 45го президента США, темою яких є розслідування Р. Малера, метою якого було з'ясувати факти втручання Росії в президентські вибори США 2016 р., зв'язки членів передвиборчої кампанії кандидата Д. Трампа з російськими посадовцями та можливим перешкоджанням правосуддю Трампом та наближеними до нього особами. З огляду на це розглядаються твіти з моменту, відколи розпочалася робота комісії, а саме з 18 травня 2017, і закінчуючи 8 січня 2021, коли Твітер заблокував акаунт Трампа @realDonaldTrump. Ми аналізуємо матеріал з зазначеної Твітер-стрічки Трампа, яка зібрана в повний корпус його твітів за весь період його користування платформою, *TrumpTwitterArchive* [2]. В цій розвідці ми виходили з гіпотетичних міркувань, що новобраний президент у своїх спробах здевальвувати розслідувальну місію і в такий спосіб применшити серйозність її майбутніх висновків намагається маніпулювати сприйняттям Твітер-аудиторії через когнітивну та мовну делегітимацію розслідування. Для цього ми розглядали варіанти номінації розслідування, які, на наш погляд, свідомо використовуються Трампом з зазначеною вище метою, а саме “investigation”, “Witch Hunt”, “scam”, “hoax”, “fishing expedition”. *Meta* дослідження – з'ясувати чинники, які визначають вибір лексичних альтернатив Трампом, і проінтерпретувати їх з когнітивної перспективи. *TrumpTwitterArchive* використовувався нами не тільки як джерело ілюстративного матеріалу дослідження, але і як автоматизований

контент-аналітичний ресурс, який дав змогу отримати статистику лексичних альтернатив на позначення «розслідування».

До кола пріоритетних завдань праці належать такі: з'ясувати, наскільки свідомо і яким, власне, чином Трамп за допомогою Твітера формує підтримку власного нарративу і вибудовує ворожість до опонентів серед своїх підписників; простежити, які слова Трамп використовує на позначення розслідування, яке із зрозумілих причин є для нього вкрай небажаним; проінтерпретувати з позицій фреймової семантики (див. нижче) вибір лексичних альтернатив.

З методологічного боку ми опираємося в цьому дослідженні на один із найвпливовіших підходів когнітивної лінгвістики, а саме фреймову семантику, започатковану Ч. Філмором [7; 9]. Філмор називав фреймову семантику також «семантикою розуміння» (“semantics of understanding” [6, с. 8; 9]), оскільки слова та складніші лексичні, а також синтаксичні конструкції, викликаючи в уяві слухача / читача певний фрейм, в такий спосіб забезпечують їхню адекватне розуміння. Зазначимо, що фрейм трактуємо як «певний цілісний сегмент людського знання» [6, с. 14]. Те, що Філмор іменував «фреймом», альтернативно називають ICM (idealized cognitive models, Lakoff), domains (Fillmore, Lakoff, Talmy, Langacker), bases (Langacker) [6, с. 28–32]. Для опису фреймів ми послуговувалися програмою FrameNet, свого часу заснованою Філмором і продовжуваною його учнями. Програма дає можливість дати повніший та об'єктивніший опис аналізованих у розвідці фреймів [1].

Виклад основного матеріалу. Важливим відкриттям Філмора в фреймовій семантиці, на думку Лакофа, було те, що будь-яке визначення слова (чи виразу) в мові можливе лише з перспективи фрейму. А дефініція т. зв. «фреймо-залежних» слів (*frame-dependent words* [6]) можлива виключно в контексті фрейму. Скажімо, для визначення лексеми «карантин» необхідна експлікація комплексного фрейму «Інфекція та інфекційні захворювання». Без розуміння механізму поширення інфекційних хвороб і методів запобігання їм годі збагнути суть поняття карантину. Дефініція цієї лексеми як «адміністративних та медико-санітарних заходів для припинення заразної хвороби» [16] неодмінно опирається на інші концепти даного фрейму, такі як: збудник інфекції, контагіозність, трансмісія (поширення), епідемія та багато інших. Таким чином, слово не має значення само по собі; воно несе значення лише

як частина певного фрейму [9; 11]. Артикуляція одного слова веде до активації інших елементів фрейму. Тобто останні є багатокомпонентними когнітивними моделями, наділеними певними мовними особливостями та культурними асоціаціями, включаючи пресупозиції та імплікатури. Навіть більше, фрейми мають здатність задавати певну перспективу бачення чи кут зору на осіб, дії, події чи ситуації. Тобто фрейми уможливають одну перспективу, а отже й інтерпретацію, та «блокують» іншу. Як приклад того, як фрейми задиктовують наше тлумачення понять, а, відповідно, і ставлення до них, Лакоф наводить концепт *tax relief* («звільнення від податків»). Це словосполучення набуло поширення завдяки президентіві-республіканцю Джорджеві Бушу-молодшому і, відповідно, було популяризоване республіканцями. Цікаво, що згодом його підхопили і демократи. Адже коли замислитися над суттю поняття *relief*, стає очевидним, що воно мимоволі активує поняття «недуга». А це своєю чергою передбачає ще два необхідні елементи фрейму: сторону, вражену недугою і сторону, яка звільняє жертву від недуги. Той, хто зцілює недугу, тобто усуває проблему, неодмінно бачиться в позитивному світлі, а будь-хто, хто стає на заваді такого «зцілення», кваліфікується як мерзотник. В цьому контексті людина, яка несе полегшення у плані податків, сприймається як своєрідний «визволитель». Тому без огляду на те, хто використовує цей фрейм, з якою метою і в якому контексті, метафора, що в основі цього фрейму, а саме «ПОДАТКИ ЦЕ НЕДУГА/ТЯГАР», буде інваріантно сприйматися негативно. Іншими словами, цей фрейм завжди задаватиме інтерпретацію податків як страждання, яких треба позбутись, а як логічний висновок з цього: політиків чи політичну силу, яка обіцяє «полегшення» чи «звільнення» від податків варто підтримати. Принагідно важливо зазначити, що ключовою стратегією економічної політики республіканців традиційно є зниження податків для корпорацій та пересічних американців. Тому описане конструювання ситуації мимоволі «нав'язує» консервативний світогляд, причому без огляду на те, хто ним послуговується – республіканці чи демократи. Для останніх, звичайно ж, таке трактування є протилежним до ідеології прогресивного лібералізму, яка лежить в основі демократичної ідеології. Тому, використовуючи консервативний фреймінг, вони підсвідомо пропагують світогляд прямо протилежний власним принципам. Адже для демократичної партії податки та оподаткування – це можливість для

всього суспільства (а не лише для товстосумів) мати доступ до благ, які заможні країни здатні забезпечити своїм громадянам: інфраструктуру, транспортні комунікації, зв'язок, гарантований доступ до якісної освіти, охорони здоров'я тощо. Тому розумне оподаткування бізнесу і громадян, з погляду демократів – один із шляхів до добробуту та крок до вирішення проблеми економічної, а отже й соціальної, нерівності.

Як видно з вище описаного прикладу, фреймі дії зазвичай наділений низкою семантичних ролей: Агента дії, Пацієнса дії, Інструмента, Мети, Місця, Часу дії тощо. Оскільки емоції є також частиною фрейму, останній містить відповідні «слоти» із заданими емоціями. Крім того, фрейми несуть певні очікування стосовно поведінки, цінностей чи переконань. Елементи фрейму підрозділяють на так звані «ядерні» чи ключові, з одного боку, а з іншого, «неядерні» або необов'язкові. Для прикладу, у фреймі «Інфекція та інфекційні захворювання» концепт «пандемія» чи «карантин», про який ішлося вище, є необов'язковими, тоді як «вірус» чи «бактерія» є неодмінними, оскільки становлять обов'язковий елемент фрейму, а саме Інструмент дії [1; 16].

Як ми спостерігаємо у прикладі з *tax relief*, очевидно, що маніпулювання елементами фрейму створює широкий потенціал для маніпуляції ідеями. В цьому, власне, і полягає поняття «фреймінгу», а саме: свідоме використання одних фреймів – а не інших – з метою виділення одних елементів ситуації за рахунок інших або заради завуальовування небажаних аспектів. В такій інтерпретації фрейми – це «принципи відбору, акцентуації та презентації, що складаються з негласних уявлень про те, що існує, відбувається та має значення» [10, с. 6]. В подібному ключі Ентман тлумачить фреймінг, а саме як такий «добір певних аспектів дійсності, який дає можливість їх увиразнити в комунікованому тексті». Такий фреймінг найактивніший під час постановки проблеми, визначення причинно-наслідкових зв'язків, моральної оцінки та рекомендацій щодо вирішення проблеми» [8, с. 52]. Філмор першим збагнув, як власне «працює» фреймінг. Він та Лакоф переконані, що конкуруючі фрейми присутні всюди, де змагаються за вплив у суспільстві конкуруючі світогляди, політичні чи культурні нарративи. Бере верх зазвичай та позиція, чий фрейми починають домінувати [11].

Коли Дональд Трамп з'явився на політичному «небосхилі», один із аспектів, які насамперед привертати до себе увагу в його поведінці, були мовлення та комунікативні особливості цього

кандидата в президенти. Прикметно, що через атипову (для політика) та антиінтелектуальну манеру висловлюватися більшість аналітиків були переконані, що він «зійде» з перегонів задовго до завершення попередніх виборів (т. зв. *primaries*). Його мовленню були притаманні фрагментованість та порушення логічного викладу, спрощений синтаксис, обмежений лексичний запас, крайня неформальність, і навіть вульгаризація висловлювання. Апелювання до емоцій, що, хоча і властиве політикам загалом, виявлялося в нього значно більшою мірою, ніж у будь-кого з конкурентів. Однак політологи, медійники та особливо лінгвісти вимушені були переглянути свої погляди на мовно-комунікативну поведінку Трампа, коли той переконливо переміг у листопаді 2016 р. Було очевидно, що цей політик, попри всі перелічені вище недоліки, володіє непідробною харизмою та комунікативними механізмами, які однозначно резонують із значним сегментом виборців. Крім того, це перший президент, який збагнув, що може спілкуватися з виборцями напряму, без посередництва медій, помічників чи речників. Власне за допомогою Твіттера Трамп налаштував систематичний та безперервний канал комунікації з прихильниками, який без жодних фільтрів забезпечував вихід його емоційній та спонтанній вдачі. За даними М. Шір (Shear et al. 2019), з моменту першого твіту в день інавгурації (20 січня 2017 р.) за 33 місяці свого президентства Дональд Трамп запостив понад 11 тисяч твітів, в середньому продукуючи біля дев'яти твітів щодня [15]. Проте з наближенням виборів і пов'язаною з ними бурхливою діяльністю президента спрямованою на переобрання, активність Трампа у Твіттері зросла приблизно в три рази [15]. Було очевидно, що у нього неабиякий хист до маніпуляції кутом зору на ситуацію, тобто того, що ми маємо на увазі під «фреймінгом». У цій розвідці ми розглянемо кілька випадків, у яких твіти президента задають власний фреймінг ситуації, на відміну від існуючого чи загальноновизнаного. Впродовж всієї передвиборчої кампанії, а згодом під час перебування на посаді, президент Трамп використовував мовні форми, що викликали, повторювали та підсилювали його фрейми, які своєю чергою активували притаманну йому систему цінностей. Як зазначалося раніше, фрейм когнітивно структурує сприйняття в такий спосіб, що увага реципієнта спрямовується на одні аспекти проблеми і блокується на інші. Тобто, як переконливо підтверджує когнітивна семантика, смисл не є чимось постійним і заданим; він залежить від *конструала*

(англ. *construal*, термін Ланакера [13]) та усталеністю загальноприйнятих способів розуміння проблеми (*conventionalization*) [13, с. 43]. Під «конструалом» мається на увазі здатність уявляти і подавати одну й ту саму ситуацію різними (альтернативними) способами [13, с. 43].

Коли під час президентських перегонів 2016 р. та особливо після перемоги Трампа з'явилися серйозні докази, що в американські вибори втручалася іноземна держава (Росія) і що мали місце серйозні порушення з боку кількох членів команди Трампа під час передвиборчої кампанії (зокрема його радників, майбутніх членів адміністрації та голови передвиборчої кампанії), була створена спеціальна комісія з розслідування протиправних дій на чолі з прокурором Робертом Малером. Метою комісії, окрім встановлення масштабів впливу Росії на вибори, механізмів та виконавців цього впливу, а також з'ясування деталей та ступеня правопорушень зазначених осіб з американської сторони, було встановити імовірну причетність самого президента до протиправних дій. Оскільки доказова база була солідною, а перші офіційні звинувачення проти наблизених до Трампа осіб були висунуті на початкових етапах розслідування, природно, що Трамп мав підстави непокоїтися з приводу можливих висновків комісії. Тому з самого початку її діяльності він намагається перепрограмувати сприйняття розслідування як такого, що є незаконним, непотрібним і, взагалі, якоюсь вигадкою демократів. Наступного дня після призначення Р. Малера головою розслідувальної комісії (17 травня 2017 р.) Трамп «запускає» кампанію з її дискредитації, яку починає з рефреймінгу. 18 травня він задає конструал розслідування в наступний спосіб: *This is the single greatest witch hunt of a politician in American history!* [May 18th 2017 – 7:52:14 AM EST] [2]. І з того моменту номінація *witch hunt* буде основною лексемою, яку Трамп використовуватиме на позначення роботи спеціальної комісії Р. Малера. З когнітивної точки зору рефреймінг відбувається за рахунок підміни фрейму. В цьому контексті варто скористатись розмежуванням між «профілем» та фреймом, «доменом» або «базою», як це роблять Р. Ланакер, Л. Талмі, Ч. Філмор та ін. [6, с. 14]. Ланакер ілюструє свій підхід до розуміння профілю інтерпретацією семантики лексеми «радіус». Виходячи з того, що слово «радіус» є вербалізацією концепту РАДІУС¹,

¹Ми дотримуємося загальноприйнятої практики в когнітивній лінгвістиці подавати всі літери в назві концептів з великої літери

основним значенням цієї лексеми словники подають «відтинок, який з'єднує центр кола з довільною точкою цього кола». Тобто радіус є відрізком лінії, але не будь-яким відрізком, а саме таким, який набуває значення лише в контексті геометрії кола. Іншими словами, концепт РАДІУС розуміється лише через призму концепту КОЛО, тобто зазначені два концепти тісно між собою пов'язані. Власне зв'язок між ними Ланакер подає як ілюстрацію відношення між «профілем» та «базою» [6, с. 15]. «Профіль», таким чином, тлумачиться як концепт, лексикалізований конкретним словом. Під «базою», відповідно, слід розуміти певний обсяг знання чи концептуальну структуру, яка імпліцитно мається на увазі під час актуалізації профільованого концепту. Повертаючись до питання рефреймінгу розслідування, до якого вдається Трамп, це відбувається, як ми зазначали вище, шляхом підміни одного/-їєї фрейму/ бази іншим/-ою, а саме фрейму INVESTIGATION фреймом WITCH HUNT. При цьому не можна не зазначити, що *witch hunt* – не єдина лексема, якою Трамп послуговується на позначення розслідування, яке стосується його особисто, його родини, а також союзників серед республіканців, журналістів та медіа-організацій. Інші лексичні одиниці, до яких вдається президент, є *hoax* в різних варіаціях (288 разів за той самий період), *scam* (завичай модифіковане іншими словами), *collusion delusion* (подибуємо в 10 твітах), *fishing expedition* (всього лише 8 разів, причому тільки в контексті першого імпічменту (2019 р.) [2]. В цій розвідці ми зупинимося на номінації WITCH HUNT як найчастотнішої (зустрічається в Твітер-стрічці Трампа 371 раз за описаний період) [2] і такій, яка «обіграється» в найбільшій кількості модифікацій.

Але насамперед розглянемо фрейм INVESTIGATION. Він, за даними FrameNet, є частиною фрейму Criminal Investigation (FrameNet) [5]. Цей фрейм своєю чергою є підфреймом загальнішого фрейму Crime_Scenario, в межах якого йому передуює підфрейм Committing_Crime, а за ним слідує підфрейм Criminal_Process [5]. FrameNet подає ключові елементи фрейму, а саме: Incident, Investigator та Suspect². До неключових елементів аналізованого фрейму зачисляють Duration і Time [Ibid.]. Тобто слово *investigation* неодмінно асоціюється зі злочином, в якому звинувачують підозрюваного. А найголовніше: розслідування несе

²Ми свідомо подаємо елементи фрейму англійською мовою, оскільки власне у такий спосіб простежується (лексичний) зв'язок між використаними Трампом лексемами, інтерпретацією фреймів у системі FrameNet та аналізом цих одиниць з позицій фреймової семантики

конотацію легітимності, а це означає, що підозрюваний (Трампа) є об'єктом розслідування на цілком законних підставах, і що в разі, якщо комісія доведе його причетність до протиправних дій, цей висновок буде справедливим не тільки з юридичної точки зору, але й у очах його співгромадян. А це своєю чергою загрожує втратою підтримки не тільки серед республіканців загалом, але, можливо, й навіть серед його найбільш лояльних прихильників. Зрозуміло, що така перспектива є неприйнятною для Трампа. З огляду на це він намагається перепрограмувати конструал розслідування на таку собі ініціативу, започатковану демократами, зокрема Гіларі Клінтон, з метою дискредитувати президента-республіканця. Концепт WITCH HUNT, який асоціюється із щонайменше двома негативними фреймами – PERSECUTION та MEDIEVAL BRUTALITY – надається для цього чи не найкраще. Важливо зазначити, що профільований концепт, а саме «розслідування», є одним і тим самим у всіх зазначених фреймах. Тобто різниця полягає лише в «базі» (або фреймі / домені), на чому наголошував Ланакер [6, с. 14–18] і про яку ми вели мову вище. Якщо розглядати фрейм MEDIEVAL BRUTALITY, то концепт WITCH HUNT, який може розглядатися як його підфрейм, передбачає набір необхідних елементів, а саме: Actors (Witch, Persecutor), Act (буцімто здійснений відьмою), Punishment (цей конкретний фрейм не представлений у програмі FrameNet, отож ми виводимо його елементи за аналогією з фреймами, описаними програмою). Скажімо, елементи Time та Place не є визначальними для даного фрейму, а отже неключовими. Отож на позначення концепту «розслідування» Трамп використовує різні лексеми, причому у їхньому виборі спостерігається певна закономірність. За період між 18 травня 2017 р. та 8 січня 2021, як уже згадувалося, *Witch Hunt* зустрічається 371 раз. Прикметно, що за цей сам період, лексема *investigation* зустрічається більш ніж у два рази рідше: 175 разів, причому Трамп нею послуговується на позначення різних розслідувальних місій, які ведуться / велися на момент його коментарів. Тобто коли йдеться про законне розслідування його власних (протиправних) дій, Трамп вдається до рефреймінгу, підмінюючи нейтральний фрейм INVESTIGATION вигідними для себе фреймами, які профілюються словами *witch hunt*, *hoax*, *scam*, і меншою мірою – *collusion delusion*, *fishing expedition*. Коли ж він веде мову про розслідування інших – особливо коли йдеться про опонентів, а надто про Гіларі Клінтон – він

незмінно використовує лексеми *investigation*. Подаємо приклад твіта, який чітко ілюструє цю закономірність і який є типовим для Трампа в аналізований період: *According to polling, few people seem to care about the Russian Collusion Hoax, but some Democrats are fighting hard to keep the Witch Hunt alive. They should focus on legislation or, even better, an investigation of how the ridiculous Collusion Delusion got started – so illegal!* (Apr 4th 2019 – 8:22:54 AM EST) [2]. Слово *investigation* також фігурує в мовленні Трампа, коли той посилається чи безпосередньо цитує лояльних до нього медійників, політиків, правників тощо. Це зустрічається зазвичай у контекстах, коли лексема “*investigation*” на позначення розслідування його передвиборної кампанії набуває негативних обертонів: *“An investigation into NOTHING.” The wonderful @trish_regan on the Mueller Witch Hunt!* (Feb 22nd 2020 – 9:18:33 AM EST) [2]. Крім того, позаяк Трамп часто робить ретвіти, великий відсоток аналізованого слововживання припадає власне на ретвіти, як-от на кшталт: *RT @JohnWHuber: Just a reminder that the official line is that the investigation was never into the Trump campaign...* (Sep 8th 2020 – 7:40:03 AM EST) [2]. Як уже зазначалося, цитування, посилання, ретвіти тощо, в яких Трамп використовує “*investigation*”, скеровують конструал описуваних ситуацій, подій, поведінки тощо згідно з вигідним для нього наративом. Прикметно, що коли він все-таки вдається до цієї номінації на позначення власного розслідування, висловлювання модифікується конотативно через додавання атрибута з негативною семантикою, через метонімічну асоціацію з чимось негативним, або через витіснення його іншими – негативними – фреймами, як от у наступному твіті: *All that time and money spent, and it turns out that the Mueller Investigation was a total SCAM!* (Sep 12th 2020 – 4:27:53 PM EST) [2]. З цього випливає, що в важливих для Трампа речах він не продукує мову навмання, а стратегічно добирає слова, які «профілюють» вигідні для нього фрейми.

Висновки і пропозиції. Аналіз твітів Дональда Трампа за 3,5 роки його президентства засвідчив, що вибір ним лексики для вербалізації того чи іншого конструала носить з його сторони свідомий характер і не є випадковим чи довільним і що його поведінка, принаймні у Твітері, є стратегічною і продуманою. Альтернативні лексичні варіанти на позначення ненависного для нього розслідування – *investigation*, *witch hunt*, *hoax*, *scam*, *collusion delusion*, *fishing expedition* –

демонструють, що протилежні світоглядні позиції можна, так би мовити, «вмикати» і «вимикати». Результати дослідження, отримані за допомогою автоматизованого контент-аналітичного ресурсу *TrumpTwitterArchive*, засвідчили, що лексема *investigation*, яка активує концепти легітимності, законних дій та правопорядку, використовується Трампом більш ніж у два рази рідше (хоча є стилістично нейтральною і немаркованою), ніж перелічені вище лексичні альтернативи, причому насамперед у ситуаціях, коли йдеться про інші розслідування, а не його власне, а також коли він цитує, посилається або ж ретвітіть прихильних до нього аналітиків, журналістів, політиків тощо. Водночас лексема WITCH HUNT, яка активує фрейм, у якому факт розслідувальної комісії позиціонується як незаконний та несправедливий, а він сам постає в ролі невинної жертви, зустріча-

ється у його Твітер-стрічці за аналізований період 371 раз. Підхід фреймової семантики в поєднанні з ресурсом FrameNet дав можливість не тільки проаналізувати і співставити семантичні ролі активованих фреймів, але й продемонструвати, що позиція активується мовою, яка відображає і посилює її, і, при цьому блокує, або, принаймні, послаблює протилежні погляди.

Викладені в статті результати аналітично-статистичного дослідження безсумнівно не вичерпують усіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективним бачимо дослідження Твітер-мовлення Трампа з критично-дискурсивної перспективи, зокрема під кутом зору номіналізації, модальності, пресупозицій та імплікатур. Крім того, фреймово-семантична методика видається доволі перспективною для інтерпретації спонтанного мовлення Трампа, яке дотепер досліджувалося найменшою мірою.

Список літератури:

1. Baker C. F., Fillmore Ch. J., Cronin B. The Structure of the Framenet Database. *International Journal of Lexicography*, Vol. 16, Iss. 3, Sept. 2003, P. 281–296. URL: <https://doi.org/10.1093/ijl/16.3.281> (дата звернення: 12.02.2021).
2. Brown B. Trump Twitter Archive [Internet]. URL: trumptwitterarchive.com. 2019. URL: <http://www.trumptwitterarchive.com/> (дата звернення: 2.02.2020).
3. Chilton P. Toward a neuro-cognitive model of sociopolitical discourse, and an application to the populist discourse of Donald Trump. *Language et Société*. 2017/2-3 (#160-161) P. 237–249.
4. Clarke, I., Grieve J. Stylistic variation on the Donald Trump Twitter account: A linguistic analysis of tweets posted between 2009 and 2018. 2019 URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6760825/> (дата звернення: 24.08.2020)
5. Criminal Investigation. Framenet URL: <https://tinyurl.com/9748ma4h> (дата звернення: 12.07.2020).
6. Croft W., Cruise A. *Cognitive linguistics*. CUP, 2004. 356 p.
7. Fillmore Ch. J. Frame semantics. *Linguistics in the morning calm*, ed. The Linguistic Society of Korea, Seoul : Hanshin, 1982. P. 111–137.
8. Entman R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*. 43 (4), 1993. P. 51–8.
9. Fillmore Ch. J. Frames and the semantics of understanding. *Quaderni di semantica* 6, 1985. P. 222–54.
10. Gitlin T. *The Whole World is Watching: Mass Media in the Making and Unmaking of the New Left*. University of California Press, 1980. 327 p.
11. Lakoff G. Charles Fillmore, discoverer of frame semantics, dies in SF at 84: He figured out how framing works. URL: <https://tinyurl.com/4nfaw5h7> (дата звернення: 19.03.2020).
12. Lakoff G., Duran G. Trump has turned words into weapons and he's winning the linguistic war. June 13, 2018. URL: <https://tinyurl.com/j6w6ra3t> (дата звернення: 12.02.2020).
13. Langacker R. W. *Essentials of Cognitive Grammar*. Oxford University Press, 2013. 269 p.
14. Sclafani J. *Talking Donald Trump*. Routledge, 2017. 114 p.
15. Shear M., M.Haberman, N.Confessore, K. Yourish, L.Buchanan and K.Collins. How Trump reshaped the Presidency in over 11,000 tweets. *The NYT*, Nov. 2, 2019. URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2019/11/02/us/politics/trump-twitter-presidency.html> (дата звернення: 10.02.2020).
16. Карантин. Новий тлумачний словник української мови. Київ : Аконіт, 1998. С. 221.

Potiatynyk U. O. ON COGNITIVE ASPECTS OF DONALD TRUMP'S TWEETS

The article examines the lexical and cognitive aspects of Donald Trump's language behavior on Twitter, notably his choice of lexical alternatives to designate the 2017–2019 investigation, which was conducted in order to determine the president's possible involvement in political and (possibly) criminal improprieties. Trump is the first US president to have made Twitter a primary means of communication with his base, seeing it as an opportunity to communicate and engage with his followers without any of the filters and restrictions that are involved in traditional media. By analyzing tweets of the 45th president from the @realDonaldTrump account, the author demonstrates how Trump manipulates the perception of his audience by cognitively and linguistically delegitimizing the investigation. The corpus of the study has not been taken directly from Twitter – because the former president has been permanently barred from this social media platform – but from the TrumpTwitterArchive, which served not only as a source of citations, but also as an automated content-analytical resource that has allowed us to quantitatively compare the use of different tokens in Trump's lexical repertoire, most notably “investigation”, “Witch Hunt”, “Scam”, “hoax”, “collusion delusion” and “fishing expedition”. The methodological framework of the study has been the frame semantic approach put forward by Charles Fillmore and further developed by George Lakoff, which posits that a word activates the frame which it is a part of in the brain of the hearer. The choice of lexical options thus allows the user to manipulate the ideological beliefs, political views, and moral values of the audiences which are targeted by such manipulation. The interpretation of frames, which, in the author's view, are used by Trump, was carried out by means of the FrameNet resource, which is designed to list frames and lexical units that come with them, to parse the frames into semantic roles and to annotate them. An analysis and comparison of frames activated by the lexical units investigation and witch hunt revealed that the latter token is used by Trump more than twice as often as a neutral and unmarked investigation, and it usually occurs in contexts when the president talks about other investigative missions, primarily related to the investigation of his opponents, especially Hillary Clinton. We postulate that this choice of lexical units is due to the fact that they activate frames that are in line with his narrative, namely evoke negative associations and connotations in the case of investigation, and positive when he uses witch hunt (as well as hoax, scam and other lexemes mentioned above). We conclude that the choice of vocabulary in situations Trump deems critical for him is a conscious, well-considered and strategic.

Key words: *Twitter, frame semantics, semantics of understanding, frame, domain, construal, profile, base, reframing.*

Рудницька Н. М.

orcid.org/0000-0002-5513-5856

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ІНФІНІТИВНІ КОНСТРУКЦІЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК СТРУКТУРИ ВТОРИННОЇ ПРЕДИКАЦІЇ

Інфінітивні комплементи є нефінітними, тобто вони не мають ознак узгодження і дейктичного часу. Нівелюючи різне граматичне узгодження, спільною рисою усіх структур вторинної предикації є неузгодженість суб'єктно-предикатних відношень у їхній поверхневій структурі. У нашому дослідженні ми використовували індуктивний та дедуктивний методи, що допомагають формувати висновки на основі аналізу конкретного матеріалу, а теоретичні положення – обґрунтовувати та ілюструвати мовними даними, метод суцільної вибірки та процедурний апарат генеративної граматики, а саме Ікс-итрих теорії. Вторинна предикація – тип зв'язку, що не створює речення, а додатково встановлює ознаку, властивість чи відношення між явищами об'єктивної дійсності. У структурах вторинної предикації дієслівний елемент виражений неособовою формою дієслова, яка не виражає модального значення і граматично не узгоджується з іменним елементом конструкції. Предикативні конструкції не мають структурної автономії і завжди входять до складу речення, утворюючи його вторинну предикацію. У сучасній німецькій мові виокремлюють такі інфінітивні конструкції: інфінітивні конструкції з лексично заповненим суб'єктом (AcI, рейзингові конструкції), інфінітивні конструкції з імпліцитним PRO-суб'єктом (контролюючі конструкції). У рейзингових конструкціях конститuent, який зазнає пересуву з позиції породження у підрядній клаузі до позиції підмета або об'єкта у головній, цілком залежить від особливостей дієслова матричної клаузи. У контролюючих конструкціях матричне дієслово (контролююче дієслово) вимагає комплемент – інфінітивне речення і надає суб'єкту тета-роль. У моделі 80–90-х років (теорії керування і зв'язування) цей суб'єкт займає позицію специфікатора інфінітивного речення. Контролююче дієслово детермінує, до якого аргументу контролюючого дієслова відноситься імпліцитний суб'єкт PRO.

Ключові слова: вторинна предикація, рейзингові конструкції, контролюючі конструкції, інфінітивні конструкції.

Постановка проблеми. На сучасному етапі лінгвістичних досліджень синтаксична наука спрямовує вектор досліджень не лише на речення як цілісне утворення, а й на вивчення окремих синтаксичних одиниць, які відображають своєрідність поверхневої репрезентації глибинних пропозиційних структур. Особливий інтерес становлять синтаксичні структури вторинної предикації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Друга половина ХХ ст. стала періодом розвитку революційних поглядів на систему мови загалом і граматику мови зокрема. Численні граматичні студії послуговуються методологією генеративного синтаксису й програми мінімалізму задля пояснення механізмів оволодіння мовою та засвоєння вроджених граматичних структур. Ідея мінімалізму в граматиці отримала ґрунтовне тлумачення у роботах Н. Хомського, Р. Фрейдіна, Е. Редфорда, Н. Хорнштейна, Р. Джекендоффа,

Х. Ласніка, С. Пінзак та відкрила нові можливості вивчення граматичних явищ, що зумовлює актуальність подальших досліджень у руслі мінімалізму як на сучасному етапі розвитку німецької мови, так і в діяхронії.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей конструювання інфінітивних конструкцій як структур вторинної предикації.

Виклад основного матеріалу. Конструкції з нефінітними дієслівними формами є характерною рисою синтаксису сучасної німецької мови і займають важливе місце у системі комплементів дієслів. На відміну від *dass*-комплеметів інфінітивні комплементи є нефінітними, тобто вони не мають ознак узгодження і дейктичного часу. Нівелюючи різне граматичне узгодження, спільною рисою усіх структур вторинної предикації є неузгодженість суб'єктно-предикатних відношень у їхній поверхневій структурі [1, с. 73].

Представники генеративної граматики розглядають інфінітивні конструкції як «клаузу» (clause), «елементарне речення» або «предикацію» [6, с. 256]. Таке трактування припускає наявність ознак, які є характерними для речення. Такими ознаками є: 1) здатність поширюватися комплементарями, ад'юнктами, іншими членами речення: *Die Ärzte hoffen, seine Leistungsfähigkeit wesentlich erhöhen zu können, nachdem die Operation erfolgreich war*; 2) зворотний займенник у конструкції детермінується суб'єктом конструкції, а не суб'єктом матричного речення (коли обидва суб'єкти різні): *Er hat mir empfohlen, dass ich mich bei der Auskunft erkundige. Er hat mir empfohlen, mich bei der Auskunft zu erkundigen.*

Інфінітивна клауза відрізняється від підрядної частини тим, що: а) у поверхневій структурі не містить суб'єкта та фінитного дієслова: суб'єкт елімінується, фінитне дієслово перетворюється в нефінитну дієслівну форму: *Er hofft, dass er seine Dissertation bald abschließen kann. Er hofft, seine Dissertation bald abschließen zu können*; б) у поверхневій структурі матриці можлива наявність комплементів інфінітива: *Wir wollen versuchen, den Aufsatz in der neuen Zeitschrift zu veröffentlichen. Den Aufsatz wollen wir versuchen in der neuen Zeitschrift zu veröffentlichen.* Незважаючи на відсутність синтаксичного суб'єкта, фінитного дієслова і ввідного слова, інфінітивні клаузи мають необхідну для кожного речення предикативність. Вони мають: 1) імпліцитний суб'єкт, який не виражається у поверхневій структурі клаузи, а детермінується з матричного речення; 2) предикат у вигляді нефінитної дієслівної форми [-Tense].

Інфінітивні конструкції належать до структур вторинної предикації [3–5]. Для характеристики цього синтаксичного явища існує різноманіття термінів:

1) структури із неособовими формами дієслова, що мають суб'єкт або характеризуються його відсутністю [8, с. 86; 6, с. 249–250];

2) нефінитні структури [1] або взагалі не виокремлюють як структуру із самостійним граматичним статусом.

Вторинна предикація виявляється у приписуванні предмету певної ознаки, вона не має самостійного модально-часового значення й ускладнює речення. Таким чином, компоненти із вторинною предикацією завжди семантично й граматично залежать від структур із первинною предикацією та існують на їх тлі: якби не було первинної предикації, то не виникла б і вторинна [3]. Предикацію

визначають як синтаксичну модальність, відображену пропозицією. Центром предикації у реченні є дієслово в особовій формі – предикат: саме через дієслівні категоріальні форми часу, способу і відмінку виражаються основні предикативні значення у пропозиції, реальні оцінки події (синтаксична модальність) [5, с. 275].

Особові форми дієслова передають первинну (повну) предикацію, неособові форми дієслова – вторинну. *Вторинна предикація* – тип зв'язку, що не створює речення, а додатково встановлює ознаку, властивість чи відношення між явищами об'єктивної дійсності. У структурах вторинної предикації дієслівний елемент виражений неособовою формою дієслова, яка не виражає модального значення і граматично не узгоджується з іменним елементом конструкції. Предикативні конструкції не мають структурної автономії і завжди входять до складу речення, утворюючи його вторинну предикацію [3].

Класифікація інфінітивних структур вторинної предикації, наявних у сучасній німецькій мові, за особливостями їхньої структури залежить від способу вираження суб'єкта. Зважаючи на відсутність джерела маркування називного відмінка у межах інфінітивної групи, інфінітивні конструкції відрізняються залежно від наявності/відсутності суб'єкта або появи джерела його маркування відмінком за межами інфінітивної групи [7].

Називний відмінок пов'язаний із наявністю особової дієслівної форми, тобто із його фінитністю, тому у сучасній німецькій мові структури вторинної предикації не мають суб'єкта у називному відмінку. Незважаючи на те що, згідно з принципами відмінкового фільтра (*Case Filter*), будь-яка іменна група повинна обов'язково знаходитися у позиції маркування відмінком, іменна група інфінітивної конструкції залишається без джерела маркування відмінком [2, с. 44].

Відсутність морфологічних відмінків розглядається як опційно поверхнєве явище, за яким приховані абстрактні характеристики всіх мов [9].

У сучасній німецькій мові виокремлюють такі інфінітивні конструкції:

1) інфінітивні конструкції з лексично заповненим суб'єктом;

2) інфінітивні конструкції з імпліцитним PRO-суб'єктом.

До першої групи інфінітивних конструкцій із лексично заповненим суб'єктом належать *AcI (accusativus cum infinitivo)* та *NcI (пейзингові) конструкції*. У *AcI*-конструкціях матричне дієслово вимагає комплемент – інфінітивну групу

і приписує суб'єкту тета-роль агенса або експіріенса, зовнішньому аргументу інфінітива – знахідний відмінок (1a, 1б):

(1)а) *Anna lässt* [IP *den Hund im Garten spielen*].

б) *Anna sieht* [IP *den Hund im Garten spielen*].

(1а) *Anna lässt zu*, [CP *dass der Hund im Garten spielt*].

(1б) *Anna sieht*, [CP *dass der Hund im Garten spielt*].

У рейзингових конструкціях матричне (рейзингове) дієслово вимагає комплемент – інфінітивну групу і не надає суб'єкту жодної тета-ролі. Зовнішній аргумент інфінітивної групи контролюється суб'єктом матричного речення:

(2) *Der Hund scheint* ti [IP *ti im Garten spielen*].

(3) *Es scheint*, [CP *dass der Hund im Garten spielt*].

Речення (2) у межах генеративної граматики розглядають як рейзингову інфінітивну конструкцію із суб'єктом. Оскільки семантичні характеристики конструкції залежать від лексичних особливостей предиката, рейзингова конструкція є лексично керованою. Дієслова, що використовуються з інфінітивним комплементом і слугують тригером для підняття суб'єкта з інфінітивної клаузи, називаються рейзинговими дієсловами [5]. Як правило, рейзингові дієслова (*scheinen*) не мають зовнішнього аргументу і не призначають зовнішньої тета-ролі [10].

Рейзингову конструкцію з підметом у рамках традиційної граматики розглядають як суб'єктну інфінітивну конструкцію. Такі конструкції складаються з двох частин. Перша частина – це дієслово, яке позначає ставлення мовця до змісту речення, а друга – інфінітив, що позначає власне дію, пов'язану з підметом. *Рейзинг* – це процес, під час якого підмет інфінітивної клаузи зазнає пересуву до позиції підмета дієслова у матричному реченні. У таких структурах дієслово є одноперехідним, тобто відкриває позицію для породження одного комплемента, а саме неособової клаузи. Якщо клауза є нефінітною, то підмет не отримує відмінка в межах цієї клаузи, але оскільки позиція підмета матричного дієслова є пустою, підмет зазнає пересуву до цієї позиції і набуває відмінка, тобто стає маркованим. *Рейзинговою* називається конструкція, в якій відбувається пересув зовнішнього аргументу присудка з позиції підрядного речення до позиції підмета в матричному.

Таким чином, рейзингові інфінітивні конструкції є прикладом структур вторинної предикації, де інфінітивна клауза має виражений лексичний підмет у позиції підмета матричної клаузи

або у позиції об'єкта матричної клаузи. Проаналізувавши структурну будову рейзингових інфінітивних речень, очевидним є те твердження, що конститuent, який зазнає пересуву з позиції породження у підрядній клаузі до позиції підмета або об'єкта у головній, цілком залежить від особливостей дієслова матричної клаузи.

Потреба у наявності джерела маркування відмінка для кожної іменної групи є важливою мовною універсалією, котра пояснює синтаксичне явище пересуву іменної групи з позиції породження суб'єкта у інфінітивній конструкції до позиції суб'єкта/об'єкта у матричному реченні [2, с. 45].

До другої групи належать інфінітивні конструкції з імпліцитним суб'єктом PRO – *контролюючі конструкції*. У таких конструкціях у позиції суб'єкта знаходиться імпліцитний суб'єкт. У контролюючих конструкціях матричне дієслово (контролююче дієслово) вимагає комплемент – інфінітивне речення і надає суб'єкту тета-роль. У моделі 80–90-х років (теорії керування і зв'язування) цей суб'єкт займає позицію специфікатора інфінітивного речення. Контролююче дієслово детермінує, до якого аргументу контролюючого дієслова відноситься імпліцитний суб'єкт PRO.

(4а) суб'єкт → PRO: *Annai verspricht Otto*, [CP *PROi das Buch zu lesen*].

(4б) об'єкт у акузативі → PRO: *Anna bittet Ottoi*, [CP *PROi das Buch zu lesen*].

(4в) об'єкт у дативі → PRO: *Anna empfiehlt Ottoi*, [CP *PROi das Buch zu lesen*].

Контролюючі конструкції вживаються також із прикметниками у матричному реченні:

(5а) суб'єкт → PRO: *Ottoi ist fähig*, [CP *PROi das Buch zu lesen*].

(5б) об'єкт у дативі → PRO: *Miri ist es nicht möglich*, [CP *PROi das Buch zu lesen*].

По відношенню до суб'єкта матричного речення адвербіальні інфінітивні конструкції є ад'юнктами. Під ад'юнктом розуміють елемент, який не є аргументом дієслова, на відміну від комплемента, який входить до складу дієслівної групи. Його зв'язок із дієсловом непрямий, тоді як аргументне оточення дієслова, згідно з тета-теорією, пов'язане з ад'юнктом тематично.

(6) [Statt *PROi zu lernen*], *schaute er i die Sportschau*.

(7) [Statt *dass er i lernte*], *schaute er i die Sportschau*.

Фінітні клаузи з дієсловом у правій рамці вводяться комплементайзерами (напр. *dass, ob*),

нефінітні клаузи у функції комплемент не вводяться комплементайзерами (7). Нефінітні клаузи у функції ад'юнкта вводяться комплементайзерами *um*, *(an)statt*, *ohne*.

Таблиця

	Синтаксична функція комплемент	Синтаксична функція ад'юнкта	Комплементайзер	зи
Фінітні клаузи	+		+	–
Нефінітні клаузи	+		–	+
		+	+	+

Отже, залежно від способу вираження суб'єкта інфінітивні структури вторинної предикації у сучасній німецькій мові поділяються на контролюючі конструкції та конструкції з лексично заповненим суб'єктом. Адвербіальні інфінітивні конструкції з комплементайзерами *um*, *ohne*, *anstatt* є ад'юнктами і належать до контролюючих конструкцій з імпліцитним суб'єктом PRO.

Основною відмінністю між рейзинговими й контролюючими дієсловами є те, що з останніми акузатив семантично споріднений із головним дієсловом і є його аргументом, а з рейзинговими – акузатив не стосується головного дієслова. Інакше кажучи, дієслово головної клаузи вибирає та маркує тета-роллю інфінітивну клаузу. Із рейзинговими дієсловами акузатив вибирається тільки інфінітивом і в жодному разі не залежить від головного дієслова за своєю інтерпретацією. Тож якщо врахувати те, що дієслово вибирає

та маркує тета-роллю комплемент, перехідні дієслова контролю можна відрізнити від рейзингових дієслів завдяки їхній тета-структурі. Контролюючі дієслова є трьохаргументними предикатами, тобто мають три аргументи, а рейзингові дієслова є одноаргументними предикатами.

Висновки і пропозиції. Отже, інфінітивні конструкції з лексично заповненим суб'єктом (АСІ, рейзингові конструкції) та інфінітивні конструкції з імпліцитним PRO-суб'єктом (контролюючі конструкції) у сучасній німецькій мові належать до структур вторинної предикації, у яких дієслівний елемент виражений неособовою формою дієслова, яка не виражає модального значення і граматично не узгоджується з іменним елементом конструкції. Такі конструкції не мають структурної автономії і завжди входять до складу речення, утворюючи його вторинну предикацію. У рейзингових конструкціях конститuent, який зазнає пересуву з позиції породження у підрядній клаузі до позиції підмета або об'єкта у головній, цілком залежить від особливостей дієслова матричної клаузи. У контролюючих конструкціях матричне дієслово (контролююче дієслово) вимагає комплемент – інфінітивне речення і надає суб'єкту тета-роль. У моделі 80–90-х років (теорії керування і зв'язування) цей суб'єкт займає позицію специфікатора інфінітивного речення. Контролююче дієслово детермінує, до якого аргументу контролюючого дієслова відноситься імпліцитний суб'єкт PRO.

Перспектива подальших наукових розвідок полягає у детальному вивченні рейзингових та контролюючих конструкцій у німецькій мові.

Список літератури:

1. Карамішева І. Д. Функціонування структур вторинної предикації у складі синтаксичних структур одного типу (на матеріалі англійської мови). Київ, 2007. С. 71–78.
2. Кибрик А. А. Современная американская лингвистика: фундаментальные направления. Москва, 2002. 477 с.
3. Кульбабська О. В. Вторинна предикація у простому реченні. Чернівці, 2011. 672 с.
4. Леонідов О. С. Граматичний статус та принципи організації конструкції ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO в середньоанглійській мові. Кіровоград, 2015. URL: <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/102> (дата звернення: 13.12.2020).
5. Очковська А. П. Способи вираження суб'єкта в синтаксичних структурах вторинної предикації. Житомир, 2015. № 2(80). С. 275–278.
6. Тестелец Я. Г. Введение в общий синтаксис. Москва, 2001. 798 с.
7. Cornilescu A. Complementation in English. A Minimalist Approach. URL: www.ebooks.unibuc.ro/filologie/cornilescu (дата звернення: 13.12.2020).
8. Greenbaum S. A Student's Grammar of the English Language. London, 1991. 490 p.
9. Haegeman L. English Grammar: A Generative Perspective. Oxford, 1999. 672 p.
10. Radford A. English Syntax. An Introduction. Cambridge, 2004. 384 p.

Rudnytska N. M. INFINITIVE CONSTRUCTIONS OF THE GERMAN LANGUAGE AS STRUCTURES OF THE SECONDARY PREDICATION

Infinitive complements are non-finite, they have no signs of agreement and deictic time. Leveling different grammatical agreement, a common feature of all structures of secondary predications in their surface structure. In our study we used inductive and deductive methods to help draw conclusions based on the analysis of specific material and theoretical positions to substantiate and illustrate with linguistic data, the method of continuous sampling and procedural apparatus of generative grammar, namely X-bar theory. Secondary predication is a type of connection that does not create a sentence but additionally establishes a feature, property or relationship between the phenomena of objective reality. In the structures of the secondary predication, the verb element is expressed by the impersonal form of the verb, which does not express a modal meaning and is not grammatically consistent with the noun element of the construction. Predicative constructions do not have structural autonomy and are always part of the sentence, forming its secondary predication. In modern German, the following infinitive constructions are distinguished: infinitive constructions with a lexically filled subject (AcI, raising constructions), infinitive constructions with an implicit PRO-subject (controlling constructions). In raising constructions, the constituent, which is moved from the position of generation in the contract clause to the position of the subject or object in the main, depends entirely on the features of the verb of the matrix clause. In controlling constructions, the matrix verb (controlling verb) requires a complement, an infinitive sentence, and gives the subject a theta role. In the model of the 80s-90s (control and communication theory), this subject takes the position of the specifier of the infinitive sentence. The controlling verb determines which argument of the controlling verb the implicit subject PRO belongs to.

Key words: *secondary predication, raising constructions, controlling constructions, infinitive constructions.*

Рябуха Т. В.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Куликова Л. А.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

ГРАМАТИЧНІ ЗМІНИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті висвітлюється вивчення суперечливих тенденцій граматичних змін у процесі історичного розвитку англійської мови. Виявлено механізми граматичних змін. Визначено, що на процес модифікації традиційних правил впливають такі чинники, як взаємовплив різних варіантів або діалектів мови, взаємовплив різних мовних стилів, творчі інновації, нові технології, сучасні способи спілкування, молодіжний сленг, глобальна культура та ін. Форми письма, які з'являються на платформах соціальних мереж, призводять до зникнення низки добре відомих граматичних правил та появи нових. У статті аналізуються як морфологічні, так і синтаксичні граматичні зміни. Досліджено, що порушується правило про нерозривність інфінітива з часткою, яке з'явилося приблизно в XVII ст., в епоху неокласицизму, коли латинь уважалася ідеальною мовою і відомі англійські письменники намагалися наслідувати її зразкам у своїх творах. Застарілим є граматичне правило не починати речення зі сполучника. Змінюється варіанти вживання модальних дієслів, які все частіше залежать від стилю мови і рівня формальності. За останні десятиліття з'явилися різні способи введення слів автора в речення з прямою мовою. Багато змін відбулися на морфологічному рівні мови. Для визначення власника транспортного засобу під час вибору займенника враховується стать власника. Ступені порівняння тепер також прийнятні для іменників і дієслів. Усе більш популярними в наші дні стають тривалі форми дієслів та їх використання з модальними дієсловами в пасивному стані. Відроджуються форми Subjunctive I під впливом офіційного стилю американської англійської. З'явилася тенденція віддавати перевагу вживанню аналітичних форм ступенів порівняння, замінювати форми неправильних дієслів правильними. Доведено, що процес зміни певних граматичних правил відбувається постійно. Здебільшого відбувається вирівнювання за аналогією. І хоча нові форми часто вважаються неприйнятними, їх появу можна пояснити тим, що будь-яка мова прагне уникнути непотрібного варіювання і віддає перевагу простим та зрозумілим формам та структурам.

Ключові слова: англійська мова, історичний розвиток, граматичне правило, граматичні зміни, морфологія, синтаксис.

Постановка проблеми. Сучасна англійська мова пройшла тривалий шлях історичного розвитку, у процесі якого зазнала всіляких перетворень, зумовлених різними причинами. Загальновідомо, що на різних рівнях мова змінюється з різною швидкістю. Зміни на граматичному рівні відбуваються не лише повільніше, ніж на лексичному, але й менш усвідомлюються носіями мови. Людина в змозі відзначити появу нових слів, але, як правило, не помічає, що певні граматичні конструкції стають більш частотними, а інші втрачають популярність і поступово зникають із мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження теми граматичних змін в сучасній англійській мові зумовлена тим, що все частіше виникають суперечливі тенденції, які становлять інтерес для науковців і викладачів англійської мови.

Розробленню даної тематики присвятили роботи такі науковці, як Г. А. Вейхман [1], Д. Д. Зубко [2], Л. А. Кауфова [3], О. А. Моїсеєнко [4], І. П. Процьок [5], І. В. Смотров [7], Б. Гарнер (B. Garner) [8], М. Сван (M. Swan) [10] та ін. Вони схиляються до думки, що англійська граматики перебуває у постійному процесі розвитку й у майбутньому форми, які сьогодні вважаються неправильними, можуть стати саме тими елементами, що становитимуть «стандарт» майбутньої англійської мови. Хоча лінгвістичні зміни є ледь помітними для сприйняття у повсякденному житті, вони стануть зрозумілими лише під час розгляду в їх історичній перспективі.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити граматичні зміни, які відбуваються у сучасній англійській мові, та здійснити аналіз механізму цих граматичних трансформацій.

Виклад основного матеріалу. Мова знаходиться у постійному процесі трансформації. Спочатку зміни відбуваються в мові певного кола людей, особливо молодого покоління, яке завжди знаходиться в авангарді нової епохи. Коли змінені навички індивідуального мовлення проникають до загального вжитку, лінгвістичні зміни не припиняються, а зміцнюються загальними мовними навичками, хоча це проникнення у мовний простір здійснити не так уже й просто. Відомо, що навіть протягом життя одного покоління мова зазнає безліч змін, однак тільки небагато з них закріплюються на рівні всієї нації-носія мови і залишаються в мові надовго [2, с. 114].

Нам важливо уважно спостерігати за тим, що відбувається в мові, щоб зуміти відповісти на питання студентів про нововведення, а також вчасно модифікувати традиційні правила. Викладачі – автори навчальних посібників і граматичних збірників наділені особливою відповідальністю й повинні уникати помилок. До найбільш частих перетворень у сучасній англійській мові на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях відносяться такі: фонетична і структурна редукція, взаємний вплив одного варіанта або діалекту мови на інший, творчі інновації та продуктивний словотвір, а також взаємний вплив різних стилів мови і вплив інших мов [11, с. 7].

Якщо проаналізувати сучасні засоби масової інформації англійською мовою (газети, журнали, радіо- і телепередачі, фільми), то можна додати такі джерела впливу на сучасну англійську мову, як нові технології, сучасні способи спілкування, сленг молоді та підлітків, всесвітні проблеми, глобальна культура, інші іноземні мови [5, с. 299].

Окрім того, граматичні правила англійської мови постійно змінюються завдяки соціальним медіа та формам написання, що з'являються на цих платформах. Деякі із цих тенденцій спричинили зникнення низки відомих граматичних правил. Однак щоб здійснити аналіз граматичної трансформації, важливо знати правила, якими керувалися ці граматичні зміни. Розглянемо їх більш детально.

Найпоширенішим граматичним правилом, яке було змінено у XXI ст., є правило про розщеплення інфінітиву. Зазвичай граматичні правила стверджують, що ніколи не слід розділяти інфінітивну частку *to* та дієслово. Наприклад: *to dance, to eat, to die*. Однак це правило послідовно порушувалося: *to slowly eat, to painfully die, to aggressively dance*. За твердженням лінгвістів, правило не розбивати інфінітиви з'явилося при-

близно в XVII ст., коли латинь уважали ідеальною мовою і намагалися прирівняти до неї англійську. Інфінітиви в латинській мові писали одним словом без частки, так що розбити їх прислівником було просто неможливо. Тому і в англійській мові вирішили не розбивати інфінітиви, щоб наблизити її до «ідеальної» латині [9].

Використання крапки до цього часу застосовувалося лише для позначення кінця речення. Однак у XXI ст. крапку почали використовувати для акцентування, що прослідковується у творах сучасних письменників. Наглядний приклад: *Wasting My Time*. Окрім того, крапка зараз використовуються для створення коротших речень, наприклад: *Okay. Thank you*. Раніше ця фраза була б написана як *Okay, thank you* [10].

Не починати речення зі сполучника – одне з найвідоміших граматичних правил, яке, можна впевнено стверджувати, застаріло. Зараз професійно правильно починати речення зі сполучника. Прикладом є використання слів *but* (але) та *and* (та) для початку речення. Ернест Говерс (Ernest Gowers), відомий своїми роботами зі стилістики англійської мови, із цього питання зазначав: «Те, що починати речення з *and* є помилкою, – дуже давній забобон. Оксфордський словник надає приклади вживання, які датуються періодом з X по XIX сторіччя; їх повно в Біблії» [8, с. 204].

Якщо ми візьмемо два варіанти вживання модальних дієслів *May I bring my sister too? Can I bring my sister too?*, то, відповідно до традиційних правил, *may* вживається, коли ми запитуємо про дозвіл, тоді як *can* свідчить про вміння або можливість зробити щось, наприклад *Can you play the piano?* Однак протягом останніх десятиліть уживання дієслова *may* для запиту на дозвіл стає все рідшим і сьогодні вживається в десятки разів менше, ніж *can*. Якщо в 90-ті роки понад 50% членів спільноти американських лінгвістів не схвалювали фразу *Can I take another week to submit the application?* із погляду граматики, то на 2009 р. їх кількість упала до 37%, причому їх несхвалення вже не було таким категоричним [7, с. 191].

Такі дієслова, як *going to, have to, need to, want to*, використовуються частіше, а інші модальні дієслова та еквівалентні конструкції замінюються ними. Наприклад, дієслово *have to* іноді замінює дієслово *must, to be able to* може вживатися замість дієслова *can*. І замість *should*, коли хтось дає якусь рекомендацію або якусь пораду, використовується *want*. Наприклад, ми можемо чути

досить часто *You might want to use a felt-tippen* замість *You should use a felt-tippen* [4, с. 130–131].

Розглянемо введення прямої мови [9]. Класичне речення з прямою мовою в англійській мові виглядає так: *Mary said, «Wow – we are going to the cinema»*. – *Mery сказала: «Вау, ми йдемо в кіно»*. За останні пару десятків років з'явилося ще кілька способів передати слова автора. Усі вони розмовні, тому використовують їх тільки у неформальному діалозі. Розглянемо приклади.

Mary goes, «Wow – we are going to the cinema». У цьому прикладі *goes* передає той самий відтінок виразу, що і *said*, тобто воно синонімічне вихідному, але звучить більш сучасно, молодіжно.

Mary is like, «Wow – we are going to the cinema». Якщо замість *said* використовують *to be like*, це означає, що людина передає чийсь слова не дослівно, а приблизно, намагаючись висловити суть сказаного, а не повторити точні слова людини. Українською мовою ми можемо передати речення в розмовному стилі: *Mery така тину: «Вау, ми йдемо в кіно»*. При цьому людина, що говорить ці слова, наслідуватиме інтонацію Мері, а також може копіювати її жести. До того ж Мері в даному разі, скоріше за все, висловила думку про похід у кіно іншими словами, а мовець передав тільки основне посилання.

Mary is all, «Wow – we are going to the cinema». *To be all* – найновіша конструкція із зазначених. Вона в принципі схожа на попередню, проте *to be all* використовується, щоб показати, що людина говорила дуже емоційно. Тобто Мері вимовляла фразу «Вау, ми йдемо в кіно!» із захопленням, радістю.

Ще один момент, який варто згадати, – це тривалі форми дієслова, які стають усе більш поширеними. Так, за спостереженнями лінгвістів, сьогодні можна почути *I'm being serious* замість *I'm serious*. Набагато частіше стали вживати тривалі форми і в пасивному стані, наприклад *It's being held* замість *It's held*, а також із модальними дієсловами: *I should be going* замість *I should go* [2, с. 116].

Багато граматичних змін відбулося на морфологічному рівні мови [9]. Розглянемо, наприклад, іменник. Усім відомо, що слово *money* не вживається у множині. Але це вже застаріле правило на сьогодні. Самі носії мови активно використовують *monies*, коли мова заходить про «суму грошей». Наприклад: *She borrowed monies for buying a new TV set*.

Далі візьмемо займенник. Раніше під час визначення персоніфікацій кораблів або інших видів транспорту повинен був вживатися особо-

вий займенник *she*. Наприклад: *The Titanic sailed yesterday. She will be sailing next month*. Тепер існує доповнення до правила: якщо корабель або інший транспортний засіб має господаря в особі жінки, то замість займенника *she* вживається *he*. Наприклад: *Anna said: «My ship sailed yesterday. He will sail next month»*.

Уживання зворотних займенників зазнало деяких змін. Згідно з існуючим правилом, обставина місця передається через уживання особового займенника з прийменником. Але зараз це правило має доповнення: якщо словосполучення має переносне значення, то вживаємо не особовий займенник, а зворотний. Наприклад: *She was beside herself with rage*.

Щодо використання взаємних займенників *each other* та *one another*, то звичайні граматичні правила зазначають, що *each other* використовують, коли беруть участь дві сторони, тоді як *one another* використовують, коли сторін більше двох. Однак це правило зникає в ХХІ ст. після того, як Джанет Уіткет і Сідні Грінбаум довели у своїй книзі, що насправді не існує підстав для цього правила. The Merriam-Webster dictionary також стверджує, що це правило ігнорувалося найвидатнішими письменниками починаючи з ХVІ ст. Зараз прийнято, що ці терміни можна використовувати як завгодно, ігноруючи правило. Це тому, що навіть лінгвісти та граматисти сьогодні використовують ці терміни як взаємозамінні.

Займенник *none* тепер можна вживати з дієсловом в однині, наприклад: *None of them is mine* (жоден із них не мій). Раніше стандартні граматичні правила вимагали форму множини, наприклад: *None of them are mine*.

Ще одне нововведення в англійській морфології стосується ступенів порівняння. Якщо раніше вони були прийнятні тільки для таких частин мови, як прикметник і прислівник, то зараз також характерні для іменника і дієслова. Наприклад: *Lily has more apples than her brother. Lily does more work than Jack*.

Цікаві зміни відбуваються із вживанням подвійного заперечення [9]. Порівняємо два речення: *I did not read any books. I did not read no books*. (Я не читав ніяких книг). Відповідно до класичних правил, вірним можна вважати лише перше речення, адже в англійській мові неприпустимо вживання подвійного заперечення. Але другий варіант використовується в різних діалектах англійської мови, і останнім часом його стали вживати все частіше. Як стверджують лінгвісти, на те є дві причини. По-перше, обидва

варіанти, у тому числі й із двома запереченнями, звучать логічно і не суперечать здоровому глузду. По-друге, подвійні заперечення часто використовували в старому варіанті англійської, так що граматики просто повертається до своїх витоків.

Сьогодні спостерігається все частіша заміна вживання в пасивному стані дієслова *get* замість *be*, але відтінки значень у них залишаються. Слово *get* характеризується більш негативною конотацією і вживається в розмовному стилі. Наприклад: *He got bitten by a dog* (розуміють безпорадність і непрактичність людини, бо вона не змогла навіть відігнати собаку) [1].

Сучасна англійська мова займає перше місце серед європейських мов за відсутністю надмірності. Основною рисою англійської мови сьогодні є прагнення до лаконізму. Ця риса позначається, зокрема, у поширеності різного роду конструкцій, які об'єднують виконавця дії і саму дію в єдину структуру. До конструкцій такого роду відносяться: самостійний дієприслівниковий зворот, складний додаток, складний підмет та герундій. Такі дієслова, як *start* і *begin*, уживаються як з інфінітивом, так і з герундієм. Обидві конструкції є правильними, але із 40-х років минулого століття тенденція вживати ці дієслова з герундієм стала більш поширеною. Уживання слів, які виражають емоції (наприклад, *love* або *hate*) із закінченням *-ing*, стала відслідковуватися з 1950-х років. При цьому варто зазначити, що такі дієслова, як *cease*, *stand* і *intend*, усе ще використовуються з інфінітивом.

Слід зазначити, що дослідженню піддаються лише ті граматичні зміни, які привернули увагу авторів довідників, підручників та посібників із граматики. Типовий список змін у стандартній англійській мові включає також такі пункти:

1) відродження форми Subjunctive I, можливо, під впливом офіційного стилю американської англійської (наприклад: *I demand that he go there*);

2) уживання деяких смислових дієслів у функції допоміжного (наприклад: *The way you look, you wanna / want to see a doctor soon*. На думку Джеффри Ліча з Ланкастерського університету, це одна з явних ознак більш частого використання лексичного матеріалу в граматиці;

3) більш часте вживання форм тривалого часу після модальних дієслів, Present Perfect і Past Perfect Passive Progressive (наприклад: *the building would not be being built / has not been being built / had not been being built*);

4) уживання прислівників частотності перед допоміжними дієсловами навіть за відсутності емпатичного значення (наприклад: *I never have seen him*);

5) уживання допоміжного дієслова *do* зі смисловим дієсловом *have* (наприклад: *Have you any time? – Do you have any time?*);

6) усе більш рідкісне вживання форми *whom* (перевага віддається *who*);

7) більш часте вживання слова *less* замість *fewer* зі злічуваними іменниками (наприклад: *less students*);

8) уживання присвійного відмінка з іменниками, що позначають неживі предмети (наприклад: *the book's cover*);

9) тенденція віддавати перевагу аналітичним формам ступенів порівняння (наприклад: *simple – more simple – most simple*);

10) тенденція замінювати форми неправильних дієслів правильними, у силу чого низка дієслів має два варіанти утворення минулого часу, обидва з яких є допустимими (наприклад: *burnt – burned, learnt – learned*) [3].

Більшість указаних вище граматичних трансформацій, які є актуальними сьогодні, можна пояснити так: «Кодифікація завжди відстає від реального вживання, тому нові форми часто вважаються неправильними. У граматичних змінах значна роль належить вирівнюванню за аналогією. Аналогія – це тенденція мовних одиниць, які мають подібне значення, набувати подібної форми. Помилки не носять випадкового характеру. Будь-яка мова прагне уникнути непотрібного варіювання і віддає перевагу простій та ясній структурі» [6, с. 69].

Висновки і пропозиції. Широке поширення англійської мови в умовах глобалізації призводить до того, що англійська мова зазнає помітних змін, стає відмінною від того, що ми звикли вважати правильним. Граматичний рівень мови постійно змінюється, і з'являється все більше свідчень, що в найближчі роки ще більше граматичних правил можуть стати непотрібними. Основними чинниками впливу на граматичну будову сучасної англійської мови можна вважати нові технології, сучасні способи спілкування, сленг молоді, інші іноземні мови. Перспективою подальших пошуків у напрямі дослідження є розгляд історичного розвитку часових форм дієслова, зокрема його форм Perfect.

Список літератури:

1. Вейхман Г. А. Новое в английской грамматике. Москва : Астрель, 2000. 128 с.
2. Зубко Д. Д., Мирибян Э. Р. Грамматические изменения в английском языке. *Modern Science*. 2019. № 53. С. 114–118.
3. Кауфова Л. А. Синтаксические изменения в письменном стиле современного английского языка. *Университетские чтения* : Материалы научно-методических чтений ПГЛУ. 2014. URL: http://www2.pglu.ru/upload/iblock/7a7/uch_2014_ii_20.pdf (дата звернення: 18.06.2021).
4. Моисеенко О. А., Тростянская А. Некоторые тенденции в современном английском языке. *Проблемы лингвистики и лингводидактики* : международный сборник научных статей. Белгород, 2018. С. 128–134.
5. Процюк И. П. О некоторых изменениях в английском языке под влиянием глобализации. *Эпоха науки*. 2018. № 16. С. 298–301.
6. Рябуха Т. В., Ткач М. В. До питання про тенденції розвитку англійського дієслова. 2017. С. 68–71. URL: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/5623/1/2017_01_68_71.pdf (дата звернення: 20.06.2021).
7. Смотровая И. В. Проблема изменений в грамматике английского языка. *Актуальные проблемы и современные технологии преподавания иностранных языков в неспециальных вузах* : материалы 12-й Всероссийской с международным участием научно-практической конференции неязыковых вузов на базе ВГИФК. Воронеж : Научная книга, 2019. С. 190–192.
8. Garner Bryan A. *Garner's Modern English Usage*. Oxford : Oxford University Press, 2016. 1121 p.
9. Grammar Rules That Have Changed in the 21st Century. URL: <https://www.scientific-editing.info/blog/recent-grammar-rules-that-have-changed/> (дата звернення: 20.06.2021).
10. Style, Mediation, and Change: Sociolinguistic Perspectives on Talking Media. Oxford : Oxford University Press, 2017. 266 p.
11. Swan M. What is happening in English? *English Teaching Professional*. 2005. № 40. P. 69–74.

Riabukha T. V., Kulykova L. A. GRAMMATICAL CHANGES IN MODERN ENGLISH

The article highlights the study of contradictory trends in grammatical changes in the process of historical development of the English language. Mechanisms of grammatical changes are identified. It is determined that the process of modifying traditional rules is influenced by such factors as the mutual influence of various variants or dialects of the language, the mutual influence of various language styles, global culture, creative innovations, new technologies, modern ways of communication, youth slang, etc. The forms of writing that appear on social networks lead to the disappearance of well-known grammatical rules and the emergence of new ones. The article analyzes a number of grammatical changes – both morphological and syntactic. It is investigated that the rule about the indivisibility of the infinitive with the particle, which appeared around the XVII century, the era of neoclassicism, when Latin was considered an ideal language and famous writers tried to imitate its patterns in their works, is violated. The grammatical rule not to start a sentence with a conjunction is outdated. The use of modal verbs is changing, which increasingly depend on the style of speech and the level of formality. Over the past decades, there have appeared various ways to introduce the author's words in direct speech. Many changes have occurred at the morphological level of the language. To determine the owner of a vehicle, the owner's gender is taken into account when choosing a pronoun. Degrees of comparison are now also acceptable for nouns and verbs. The main feature of the English language today is the desire for laconism of presentation. The progressive verb forms and their use with modal verbs in the passive voice are becoming increasingly popular these days. The Subjunctive I forms are being revived under the influence of the official style of American English. There is a tendency to give preference to the use of analytical forms of degrees of comparison, to replace the forms of irregular verbs with regular ones. It is proved that the process of changing certain grammatical rules occurs constantly. Basically, there occurs alignment by analogy. Although new forms are often considered unacceptable, their appearance can be explained by the fact that any language seeks to avoid unnecessary variation and prefers a simple and understandable structure.

Key words: *English language, historical development, grammar rule, grammatical changes, morphology, syntax.*

Салимова Наргиз Самед гызы

Азербайджанский университет языков

СЛЕНГ И ЖАРГОН: ОБЩИЕ И ОТЛИЧИТЕЛЬНЫЕ ЧЕРТЫ

Прийнято ділити розмовну мову на дві умовні частини, зазвичай літературну (стандартну) і нелітературну (нестандартну). Із цих частин найбільш примітна друга, оскільки перша частина має певну стабільність і нормальність, а друга частина, як правило, виходить за рамки нормативних. Оскільки вони часто використовуються в мові певної соціальної групи, з тієї чи іншої причини зрозумілі не всім. До нелітературних мовних одиниць відносяться професійні слова, жаргони, сленг.

Хоча таке групування можливо в усіх існуючих мовах, концепції, що лежать в основі цих термінів, їх значення розрізняються, тому що ці мовні одиниці розрізняються в різних мовах залежно від обсягу, частоти і актуальності їх розроблення. Це добре видно на прикладі жаргону і сленгу.

Сленг – дуже широке поняття. Він більш характерний для англomовного простору. Це пов'язано з поширенням англійської мови на дуже великій території з XVII ст., збагаченням нових лексичних одиниць у кожному регіоні (ці лексичні одиниці сприймалися як сленг), перетворенням деяких із цих одиниць на мегаполіс і поступовий перехід до літературної мови.

В англomовному просторі поняття сленгу відноситься до безлічі мовних інструментів, які не вписуються в нормативні мовні рамки. Сленг, особливо в англomовному просторі, існує, використовується в різних соціальних групах і після певного періоду часу може отримати можливість перейти на літературну мову. Конкретні приклади показують, що мовні явища, які сприймалися як відхилення від нормативного мови, згодом набули «громадянство» в літературній мові.

У сленгу є свої місце і функція в просторіччі. Ці слова можна вважати найбільш динамічними, мінливими і такими, що розвиваються, оскільки мовні одиниці, що належать до цієї групи, після нормалізації входять у літературну мову і підкоряються строгим законам мови.

Ключові слова: сленг, жаргон, загальноживана мова, літературна мова, нелітературна мова.

Группы слов, которые различаются своим ограниченным распространением и областью использования, обычно не включаются в литературный язык, но они довольно часто распространены в художественном дискурсе и используются в основном для лексической характеристики образов. На самом деле они в основном используются в устной речи определенной социальной группы или класса. Основная отличительная черта этих лексических единиц состоит в том, что они не являются общеупотребительными. В отличие от общеупотребительных слов они не понимаются «всеми в одинаковой степени и в одинаковом смысле» [1, с. 243].

Одна группа этих лексических единиц в азербайджанской лингвистике состоит из почти неисследованных жаргонизмов. Чтобы определить место жаргонизмов в просторечии, нужно рассмотреть их особенности, определить место и своеобразие среди других групп языковых единиц за пределами литературного языка. Важно учи-

тывать мнения, существующие на данном этапе науки по этой проблеме.

Жаргонизмы возникли и использовались, когда люди начали говорить. Хотя их происхождение и «распространение» обусловлены различными факторами, основная причина состоит в том, что они служат взаимопониманию группы людей с общими интересами, и в отличие от общеупотребительного языка речь людей, принадлежащих к этой узкой социальной или профессиональной группе, была в значительной степени непонятной для широкого круга пользователей языка. Слова и словосочетания, относящиеся к этой группе, созданы либо искусственно, либо путем искажения или изменения значения общих лексических единиц. Жаргонизмы служат для быстрой передачи информации в основном в скрытой форме.

Хотя различные источники исследования концепции жаргона, а также определения и пояснения, приведенные в специальной литературе, в целом согласуются друг с другом,

они не полностью идентичны, и основная причина этого заключается в том, что само понятие не полностью понимается в лингвистике. В этом можно убедиться, сравнив мнения относительно жаргона, приведенные в разных источниках.

Жаргонная лексика не была предметом специальных исследований в азербайджанской лингвистике. Эта группа слов в основном рассматривается в учебниках лексикологии, но сравнительный анализ этих источников показывает, что нет единого взгляда на них, нет точного определения этих слов и не определено их место в лексической структуре азербайджанского языка. По этой причине эта группа слов считается особой группой между «арго» и профессиональными словами.

С этой точки зрения исследование «жаргона» и «арго» в мировой лингвистике не проясняет проблему. Хотя оба термина имеют французское происхождение, их значения, похоже, сильно различаются, например, в русской лингвистике, французской лингвистике и английских исследованиях. Можно сделать вывод, что различие значений терминов в разных языковых пространствах в первую очередь связано с местом жаргона и арго в самих языках, масштабом их развития и актуальностью. Результаты исследования показывают, что основными чертами жаргона и арго среди нелитературных языковых единиц являются их развитие в рамках определенной социальной группы и непонятное для членов других групп, и если арго характерно в основном для лексики низших слоев населения, сфера употребления сленга шире. Самое главное, что лексические средства, входящие в эти группы, имеют крайне ограниченные возможности для перевода на литературный язык. В этом смысле английский термин «сленг» имеет более широкую сферу применения и перспективы. Исследования показывают, что у сленга больше шансов быть переведенным на литературный язык и получить там статус.

Термины «жаргон» и «арго» пришли в азербайджанское языкознание из русской лингвистики, а туда – из французского языка. В отличие от них термин «сленг» имеет английское происхождение. Чтобы прояснить вопрос, необходимо обратиться к первоисточникам, чтобы понять суть этих терминов. Во французской лингвистике термины «жаргон» и «арго» имеют совершенно разные значения. В Большом энциклопедическом словаре Арапова арго объясняется как «язык криминала», а в лингвистических терминах – как «нетехническая лексика, используемая определенной социальной группой» [2, с. 89]. Этимоло-

гически арго означает *corporation des gueux* («союз преступников»). В Толковом словаре Т.Г. Никитина мы видим следующие объяснения жаргона: «неправильный, искаженный» или искусственно созданный язык, чтобы затруднить понимание другими людьми, не принадлежащими к определенной группе [6, с. 230].

М. В. Копыленко рассматривает арго в более широком смысле. Он считает, что арго – это не что иное, как образный разговорный язык. По его словам, в этом языке много авторских неологизмов, и большинство из них постоянно переходит на разговорный язык. По оценке специалистов, существует около 20 семантических полей, в которых новые аргоизмы создаются по определенной схеме. Таким образом, в творчестве М. В. Копыленко арго представлен как словообразование по определенной схеме [4]. С другой стороны, в англоязычной лингвистике термины «жаргон» и «арго» различаются более четко. Но иногда эти понятия могут заменять друг друга. Например, в книге *Chambers Dictionary of Etymology* арго описывается как «секретный, зашифрованный язык», а профессиональная лексика рассматривается в семантическом поле жаргона [9, с. 345].

Следует отметить, что лингвисты сейчас отдают предпочтение второму значению. Из существующих определений и объяснений можно сделать вывод, что «сленг» занимает общее положение между словами и выражениями, известными для неформального общения, и лексикой узких социальных групп. Поэтому основная задача англоязычной лексикографии – не отличить сленг от жаргона и арго, а в первую очередь найти и изучить тонкости перехода определенных слов из сленга в разговорный язык.

Из сказанного можно сделать вывод, что в английской лингвистике существует множество тенденций в изучении языковых подсистем, что показывает отсутствие единого взгляда на такие термины, как «арго», «сленг» и «жаргон». Каждый лингвист, занимающийся изучением некодированного языка, в той или иной степени участвует в изучении терминологии. Некоторые лингвисты даже используют лексические термины «межжаргонный», «межсленговый». Однако следует иметь в виду, что создание такого произвольного крайнего термина затрудняет изучение и без того сложной проблемы, например изучение элементов некодированного языка. Но было бы наивно думать, что разговор – это просто слова. Корни этой дискуссии находятся глубже, чем кажется.

Прежде всего, нам нужно попытаться понять, что такое язык. Это включает сленг, жаргон, диалект и т. д. Это набор множества подсистем или неделимое целое? Можно ли зафиксировать речь и детально изучить ее составляющие? И самое главное – есть ли «правильная» речь, которая может служить ориентиром? Конечно, в качестве примера можно привести литературный язык, но действительно ли это хорошая языковая норма? Это были главные источники терминологической полемики.

Лингвистический энциклопедический словарь под редакцией В. Н. Ярцевой содержит термин «арго», но не объясняет его, рекомендуется посмотреть только другую словарную статью («Воровской язык»). Из этого можно сделать вывод, что обе лексические единицы считаются синонимами [5]. Согласно словарю О. С. Ахмановой, между арго и жаргоном нет существенной разницы, просто «не имеет пейоративного, унижительного значения» [8]. Однако многие лингвисты и филологи называют арго «речью низших слоев общества». Филологи и лингвисты спорят о природе современного арго. Основная полемика касается существования арго как секретного языка и его выразительности.

В настоящее время отношение к жаргону отрицательное, потому что он часто преподносится как отражение культурного языка, считается, что он засоряет культурный, литературный язык. Жаргон обычно используется в контексте социальной стратификации («воровской жаргон», «студенческий жаргон» и т. д.) и не имеет обобщенного культурного фона.

Считая важным проводить четкую грань между арго и жаргоном, Л. Скворцов считал, что арго и жаргон различаются по степени открытости. По его словам, арго – это секретный язык, которым пользуются члены закрытой группы, например низшие слои общества (например, преступники), а жаргон – атрибут негерметичной группы, так сказать, социальный диалект определенной возрастной группы или профессиональной корпорации (например, музыкантов, художников, программистов и т. д.) [7]. В связи с этим некоторые лингвисты считают, что арго фактически прекратил свое существование и что современные преступные группировки теперь используют вульгарную лексику, а не эзотерическую. Некоторые лингвисты и филологи не пытаются выделить жаргон в отдельную подсистему. Его стараются рассматривать в основном на общенациональном языке. Но сторонники идеи считают такой жаргон

социально стигматизируемым явлением. По их словам, с 60-х годов прошлого века нельзя говорить о жаргоне как о бытовом разговоре какой-либо закрытой группы. Например, молодежный жаргон можно рассматривать как сдержанный стиль общения, используемый для общения со сверстниками.

Собранные материалы показывают, что в русской лингвистике жаргон употребляется в основном в значении «воровской язык». В средние века этот язык использовался купцами, разносчиками с извозом («офени») – «аршинмальчи-лар». «Офени» отказались от традиционной русской морфологии и придумали новые корни слов, чтобы могли разговаривать только друг с другом. Позже этот язык был принят преступниками, и воровской жаргон теперь называется «феня».

Хотя в этой области предстоит проделать большую работу, английские и американские лингвисты не особенно интересуются арго и жаргоном. Это видно из конкретных фактов. Ни в «Британике», ни в «Энциклопедии языка и лингвистики» нет отдельной статьи, посвященной этим концепциям. В англоязычной культуре термин «сленг» просто используется для обозначения любого некодированного языка.

Этимология и происхождение слова *сленг* неизвестны. В настоящее время в современных словарях существует как минимум два основных определения сленга:

1. Это особая речь определенной подгруппы или субкультуры общества.
2. Это лексика, которая широко используется для неформального общения между людьми и не применяется в процессе формального общения.

Хотя каждая из этих групп слов имеет свои особенности, в последние годы из-за прозрачности границ между странами, расширения общения, проникновения компьютерных технологий во все сферы жизни происходит стирание границ между социальными группами и слоями, и изучению этой проблемы необходимо уделить особое внимание.

Некоторые лексикологи рекомендуют использовать термин «жаргон» для обозначения конкретных профессиональных и технических понятий, то есть лексических единиц, которые мы выражаем профессиональными словами.

Термины *jargon*, *cant* и *slang* также относятся к вульгаризмам (по-английски – *sockney*), которые отличаются оригинальным оформлением и грамматическими и фонетическими отклонениями от литературных норм.

Жаргонизмы – это отдельные слова, словосочетания, речевые фигуры. Их создают разные социальные группы и классы. Но они также могут быть созданы людьми.

Самая характерная черта жаргонизмов – их скрытность. В некоторой степени они используются в обычном коде. Считается, что значение жаргона известно только членам той группы людей, из которой он произошел.

Наиболее распространенные виды жаргона в английском языке:

- искажение морфологического и фонетического облика слова;
- заимствования из других языков;
- придание особого значения уже существующим словам.

Сам жаргонизм (вне группы, в которой он используется) непонятен без объяснения.

Однако со временем многие слова, относящиеся к нелитературному языку (жаргон, сленг и т. д.), постепенно приобрели статус литературного языка. Например, слово *kid* в разговорном языке, который раньше считался сленгом, *fun*, *queer*, *bluff*, *fib*, *humbug* и другие слова теперь включены в литературный язык.

В современном английском языке используются жаргоны между людьми разных профессий, особенно в спорте.

Среди британских солдат, моряков и студентов много жаргона.

Крайнее или некритическое использование жаргона в художественном дискурсе фактически засоряет язык. Следует искать одно из различий между сленгом и жаргоном. Эмоциональные неологизмы живого разговорного языка легко могут стать полноценными лексическими единицами английского литературного языка. Жаргонизмы можно привить литературному языку с помощью чрезмерной пропаганды.

Некоторые современные американские и английские писатели де-факто легализуют жаргонизмы, вставляя слишком много жаргонных слов в язык своих главных героев, чтобы создать «блестящую» языковую характеристику, тогда как писателям на самом деле приходится иметь с ними дело.

Было бы более целесообразно прояснить самые разные группы в нелитературном языковом слое литературного языка, применить несколько иной подход к прояснению их объема и обратиться к лексическому и фразеологическому слою, который проявляется как разговорные неологизмы, потому что именно единицы этого пласта посте-

пенно входят в пласт общей литературной лексики. Сленги имеют яркую эмоциональную окраску и часто носят образный характер.

Чтобы различать группы слов нелитературного слоя современной английской лексики, необходимо определить наиболее характерную, основную черту каждой группы.

Термин «сленг» недавно вошел в азербайджанское языкознание и до сих пор не получил адекватного объяснения. Этот термин вошел в азербайджанское языкознание из русского языкознания и туда – из английского языка. Первоначально сленг означал слова и выражения из иностранных языков. Позже, конечно, эта ситуация изменилась, но сфера развития этого слова значительно расширилась. Когда лингвисты и филологи начали углубленно изучать живой разговорный язык, стало ясно, что такие понятия, как «жаргон» и «арго», указывают на узкое семантическое поле групп, которые их несут, а также на лексические единицы. Однако понятие сленга было совершенно другим. Таким образом, стало ясно, что сленг – это среда устного общения, отличная от языковой нормы и объединяющая большое количество людей. Сленг относится к разным типам разговорной речи; такая речь неформальна. Однако следует отметить, что сленг может брать некоторые единицы арго и жаргона и расширять их значения.

Многие английские и американские словари относят ряд разговорных слов к сленгу. Например, имя существительное *agent* не обозначается как «сленг» в смысле агента, а глагол *to agent* происходит от него как «быть агентом». Слово *altar* (алтарь) стилистически нейтрально, а глагол *to altar* образован от него в одном из английских словарей как сленг.

Прилагательное *ancient* имеет древнее значение. Название *ancient* (в смысле «старик»), образованное от него путем конверсии, дано со сленговым примечанием. В некоторых словарях сокращенные слова также считаются сленгом. Например, *rep* (от слова *reputation*) – репутация; *cig* (от слова *cigarette*) – сигарета; *lab* (от слова *laboratory*) – лаборатория, учебный кабинет. Слова *ad* (*advertisement*) – объявление и *flu* (*influenza*) – грипп также используются как сленг в «Кратком словаре английского языка». Интересно, что слова *ta* (сокращенная форма слова *mother*) – мать, или *sis* (от слова *sister*) – сестра, которые в основном используются в разговорной речи, также обозначаются как сленг.

Даже самые обычные слова и фразы английского языка называют сленгом. Например,

to go halves – поделить; to go in for – увлекаться чем-либо, проявлять энтузиазм; to cut off with a shilling – лишити наследства; affair – любовное приклучение; in a way – в общем; how come – почему и т. д. «Краткий словарь английского сленга» относит к сленгу. Конечно, слова классифицируются по-разному по их стилистическим характеристикам. Наибольшая разница наблюдается в местах со «сленговой» ноткой. Например, charmer (в смысле привлекательной женщины) считается сленгом в словаре Берри и Барка, архаизмом – в словаре Оксфорда и стилистически нейтральным словом – в американском словаре Вебстера.

Выражение to listen in означает «слушать радио» – как сленг в словаре Берри и Барка, коллоквиализм – в словаре Вебстера (используется только в устной речи) и стилистически нейтральный – в словаре Оксфорда.

To get the better of, что означает «превзойти кого-то», используется как жаргон в «Кратком словаре английского сленга» и остается незамеченным в словарях Вебстера и Оксфорда.

Непонятно, на каком основании авторы словаря называют то или иное слово или словосочетание сленгом. Часто разница между сленгом и диалектикой не показана. Во многих случаях это отмечается в словарях двумя отметками – sl. or dial. Это видно по тому, что они даны вместе. Например, в словаре Н. Вебстера [3] слово hook it дано в смысле «убегать», swallow-pipe – в смысле «горло» с двумя отметками – «сленг или диалект» (slang or dial.).

Колебания по поводу отнесения того или иного слова к определенной стилистической группе естественны, потому что язык постоянно развивается, а слова из одного круга общения неизбежно переходят в другую область общения и начинают существовать как самостоятельный и полноправный член этой группы.

Сленг охватывает самые красочные и наиболее стилистические группы слов с точки зрения их сущности и функций. Он даже включает в себя фонетические, морфологические и синтаксические формы вульгарного языка. Например, они включают слово ain't, форму gi'n (given), фразу one of them slippers, неправильное употребление союзных слов (whom или which вместо as), произношение [n] вместо [z] в причастии настоящего времени и т. д.

С другой стороны, большинство слов и выражений, относящихся к сленгу, являются полностью литературными словами, часто эмоциональными неологизмами.

Поскольку термин «сленг» включает в себя самые разные события, одной из наиболее характерных черт этого лексического пласта является его нестабильность. Многие слова и выражения, первоначально появившиеся как сленг, теперь напрямую вошли в английский литературный язык. Например, to make a dead set at означает «атаковать, наброситься на кого-то». В XVIII веке это выражение принадлежало полицейскому жаргону и означало нечто иное – обеспечение ареста преступника. Во второй половине XVIII века эта фраза на жаргоне игроков означала «попытку соблазнить игрока». В настоящее время распространенным литературным выражением является to make a dead set at smb.

В американский литературный язык включены слова из различных лексических групп. Это могут быть жаргонные слова, профессиональные слова или даже случайные производные слова. Особенно это касается языка американской прессы.

Стилистическая функция сленгов определяется их природой. Они используются для более эмоциональной характеристики более описательного предмета и события.

Ряд случайных, так сказать, слов (потому что в жизни нет ничего случайного, в том числе и в языке. Любое языковое явление возникает из определенной необходимости), возникающих в результате влияния литературных ассоциаций, также относят к сленгу. Значение таких слов и выражений зависит от содержания исходного понятия.

Например, в «Кратком сленговом словаре» слово scrooge – сленг, что означает «злой», «плохой» и «скупой». Слово связано с именем главного героя произведения Диккенса A Christmas Carol. По смыслу это образное слово близко к азербайджанскому слову Naci Qara. Главный герой комедии М. Ф. Ахундова Mərdi-xəsis более 150 лет воспринимается и используется как символ жадности и передает образный язык говорящего. Однако такие слова можно назвать сленгом лишь условно.

Американский английский называют упрощенным языком. Это, пожалуй, самое точное утверждение, отражающее суть явления. Люди, путешествующие в Америку в поисках лучшей жизни в самых разных странах, нуждались в таком простом, незамысловатом языке для общения. Сложный язык английской аристократии для этого не годился. Основой американского английского языка была разговорная версия английского языка, языка торговцев и зарождающейся буржуазии. Но, как известно,

на новые земли переселились не только англичане и ирландцы. Были люди со всей Европы: французы, испанцы, немцы, славяне, итальянцы. Именно эти люди постепенно объединились в одном месте и на одном языке и начали формировать новую нацию – американский народ. Новой нации нужен был объединяющий элемент, который мог бы преодолеть национальные разногласия. Таким элементом стал измененный, упрощенный английский язык. Он должен был быть простым в написании, произношении и грамматике и в то же время включать в себе элементы других языков.

Сленг более характерен для англоязычного пространства. Это связано с распространением английского языка на очень обширной территории с XVII века, обогащением новых лексических единиц в каждом регионе (эти лексические единицы воспринимались как сленг), преобразованием некоторых из этих единиц в метрополию и постепенный переход к литературному языку.

Невозможно выделить «сленг» на конкретном языке, выделить основные отличительные признаки и представить его как формальный показатель. Это основная трудность при изучении сленга.

Сленг можно назвать лексическими единицами или фразеологическими сочетаниями и выражениями, которые появляются за пределами литературного языка, используются в определенных кругах, затем становятся обычным явлением (или, скорее, используются в широких кругах) и, наконец, носителем в литературном языке. Сленг, как и все языковые единицы, возникает где-то в определенной языковой среде, в социальной группе, сначала существует в этом узком пространстве, затем начинает использоваться другими социальными группами, а через определенный период времени входит в литературный язык и больше не воспринимается как сленг. Не все языковые единицы, используемые в «конкретной языковой среде, социальной группе», являются сленгом. Если новообразованные и используемые слова в определенной группе остаются только внутри этой группы, если круг распространения не расширяется, это больше не сленг. Такие слова следует применять к жаргонным и профессиональным словам. Некоторые лексические единицы, такие как «сленг», перестают соответствовать современным требованиям через определенный период времени, и было бы правильнее отнести их к устаревшим словам.

Список литературы:

1. Qurbanov A. *Müasir Azərbaycan ədəbi dili. 2 cild. I cild.* Bakı, 2019.
2. Арапов М. В. Сленг. *Большой энциклопедический словарь. Языкознание* / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва, 2013.
3. Вебстер. *Новый интернациональный словарь Вебстера.* II ч. Спрингфилд, 1948.
4. Копыленко М. В. О семантической природе молодежного жаргона. *Социально-лингвистические исследования.* Москва, 2013.
5. *Лингвистический энциклопедический словарь* / под ред. В. Н. Ярцевой. Москва : Советская энциклопедия, 2016.
6. Никитина Т. Г. *Молодежный сленг : толковый словарь.* Москва, 2014.
7. Скворцов Л. И. Об оценках языка молодежи (жаргон и языковая политика). *Вопросы культуры речи.* 2016. Вып. 5.
8. *Словарь лингвистических терминов* / под ред. О. С. Ахмановой. Москва, 2014.
9. Barnhart R. K. (editor). *Chambers Dictionary of Etymology.* New York : Chambers Harrap Publishers Ltd, 2017.

Salimova Nargiz Samad. SLANG AND JARGON: COMMON AND DISTINCTIVE FEATURES

It was accepted to divide common language conditionally into two parts: literary (standard) and non-literary (non-standard). The greatest attention to these parts is on the second one, because in the first part there is a definite stability, normativeness where the second part, as a rule, goes beyond the framework of normative and according to some indicators it does not match to the definite "mould". As it is used in the speech of a separate social group or class, for these or other reasons it is incomprehensible for all speakers of the language. The profession words, jargons and slangs belong to non-linguistic language units.

Although such grouping is possible in all existing languages, concepts, lying on the basis of these terms, and their meanings are different because these linguistic units differ in different languages according their scope and frequency of word processing and relevance. This is clearly visible on the example of slang and jargons.

"Slang" is a very broad concept. "Slang" is more typical of the English language space. This is due to the spread of the English language in a very wide area since the XVII century, the enrichment of new

lexical units in each region (these lexical units were perceived as slang), the conversion of some of these units to the metropolis language and the gradual transition to literary language. In the English language space, the concept of slang refers to a variety of language tools that do not fit into the normative language framework. Slang, especially in the English language space exists, is used in various social groups, and after a certain period of time can gain the opportunity to switch to a literary language. Specific examples show that language phenomena, which in time were perceived deeply from the normative language, later acquired citizenship in the literary language. Slang has its place and function in the vernacular language. Such words can be considered the most dynamic, changeable and evolving, because the language units belonging to this group, after being normalized, enter the literary language and are subject to the strict laws of language.

Key words: *slang, jargon, common language, literary language, non-literary language.*

УДК 811.111'42:821.111.09 (092)
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/41>

Сеньків О. М.

Інститут іноземних мов
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Тимчук О. Т.

Інститут іноземних мов
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

МОВНИЙ ПОРТРЕТ ПІДЛІТКА У ФЕНТЕЗІЙНОМУ ТВОРІ (НА МАТЕРІАЛІ ТРИЛОГІЇ ПРО БЛАРТА ДОМІНІКА БАРКЕРА)

Статтю присвячено особливостям мовного портретування підлітка у трилогії про Бларта Домініка Баркера. Уточнено дефініцію понять «мовна особистість», «мовний портрет», «мовленнєвий портрет». Визначено схему опису мовного портрета персонажа твору. Відокремлено та проаналізовано лексико-семантичні одиниці для відображення в них зовнішнього, психологічного, гендерного та соціального мовних портретів головного героя-підлітка. Виявлено, що частотними є лексеми на позначення негативних моральних якостей підлітка, зокрема ліні та неввічливості. Розглянуто словотвірний компонент для вираження оцінного ставлення до підлітка в зазначених творах. Малопродуктивним для портретування підлітка Бларта є деривація, однак існують окремі випадки словоскладання та суфіксації. Встановлено, що використання соматизмів є продуктивним для психологічного портретування героя. Для характеристики Бларта рідко використовуються фразеологізми. Схарактеризовано комунікативну поведінку головного героя та комунікативні стратегії, застосовані для його мовного портретування. За їхньою допомогою позначений внутрішній стан підлітка, зокрема, вербалізовані його негативні емоції (роздратування) та психічні стани (паніка, страх). Рідко застосована інформативна стратегія, що спричинено ізолюваністю життя Бларта. Обґрунтовано, що соціальний мовний портрет підлітка Бларта відрізняється від інших головних героїв підліткового фентезі насамперед тим, що він не виконує соціальну роль школяра. Це стало одним із важливих чинників, що сприяли формуванню його мовленнєвої поведінки. Підтверджено, що для підліткового фентезі характерна амбівалентність мовного портрету головного героя в реальному та ірреальному світі. Показано, що у проаналізованих творах Домініка Баркера не має чіткої межі між реальним і фантастичним світом, що й відобразилося в мовному портретуванні героя-підлітка.

Ключові слова: Домінік Баркер, підліткове фентезі, мовна особистість, мовний портрет, підліток.

Постановка проблеми. Тенденцією сучасних лінгвістичних досліджень є вивчення ‘homo loquens’, тобто “людини, яка говорить”. Однак її основи закладені ще в кінці 90-х років ХХ століття, коли відокремився такий напрям мовознавчих досліджень, як антрополінгвістика. Це, в свою чергу, зумовило відділення від неї лінгвоперсоналогії, яка передбачає вивчення “мовної особистості в її цілісності” [6, с. 4]. Художній дискурс став одним із засобів вивчення мовної особистості письменника, проте для комплексного її дослідження недостатньо лише літературних творів митця.

Жанр фентезі став популярним серед підліткової читацької аудиторії через те, що головним героєм підліткового фентезі є підліток, їхній одно-

літок. Фентезі репрезентує читачеві як реальні, так ірреальні світи. Однією з його характеристик є обов'язкова наявність у сюжеті процесу мандрів героя, що забезпечується міфологічними та фольклорними елементами, оскільки “у творах письменників цього жанру представлена міфологічна концептуальна картина світу, категоризація, в контексті якої значною мірою детермінована сукупність предметів, що оточують мовну особистість” [15, с. 337]. У широкому плані передбачається вивчення мовної особистості письменника жанру фентезі, вузькому – мовного та мовленнєвого портретів персонажа фентезійного твору. Художній твору жанру фентезі відрізняються особливістю мовного портретування, адже в них здатні одночасно існувати реальний та ірреальний світи,

зокрема в так званому низькому фентезі, та відповідно можливе різне мовне портретування того ж самого героя твору.

Домінік Баркер – сучасний британський письменник жанру фентезі, знаний за трилогією романів про Бларта. Незважаючи на популярність творів, його творчість є майже недослідженою в лінгвістичному плані.

Актуальність дослідження зумовлена спрямованістю сучасної лінгвістичної науки в напрямку розробки питань лінгвоперсоналогії, зокрема вивчення мовної особистості. Новизна цього дослідження полягає у виборі в якості фактичного матеріалу трилогії Домініка Баркера про Бларта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтя вивчення мовної особистості заклали радянські мовознавці В. Виноградов [1], Ю. Караулов [7] та С. Сухих [13]. Серед українських дослідників, які займалися цим питанням, варто виділити праці Т. Космеди [8]. Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує монографія А. Загнітко, в якій викладено теоретичні засади лінгвоперсоналогії та проведено аналіз “мовної особистості з розкриттям напрямів формування її мовної картини світу” [6, с. 2]. Безпосередньо проблемою мовного портрета займалися Н. Деренчук [4], З. Шевчук [16-17], Г. Сюта [14]. Мовний портрет школяра-підлітка став об’єктом вивчення низки соціологічних досліджень, у тому числі українських. Проте в зарубіжних публікаціях, зокрема написаних англійською мовою, трапляються терміни “idiolect” [21-22] та “personality in speech” [23-24].

Творчість Домініка Баркера є майже недослідженою в українському мовознавстві.

Постановка завдання. Метою статті є схарактеризувати мовний портрет підлітка в творах Домініка Баркера.

У відповідності до поставленої мети виділені наступні **завдання**: 1) розглянути співвідношення поняття “мовного портрету” з іншими суміжними поняттями; 2) визначити схему опису мовного портрету персонажа твору; 3) проаналізувати зображення мовного портрету підлітка у фентезійних творах Д. Баркера.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалом дослідження послужили тексти трилогії про Бларта Домініка Баркера. **Об’єкт** дослідження – мовний портрет підлітка в жанрі фентезі. Методи дослідження обумовлені метою, завданнями та фактичним матеріалом. У цьому дослідженні використано як загальнонаукові, так і власне лінгвістичні методи. Задля аналізу теоретичної

бази дослідження використано методи індукції та дедукції, а також методи аналізу та синтезу для відокремлення поняттєвих категорій та узагальнення основних положень. Серед лінгвістичних методів застосовані методи лексико-семантичного та компонентного аналізу. Інтерпретаційно-описовий метод обрано задля інтерпретації фактичного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на достатнє розроблення питань щодо мовної особистості, вважаємо за доцільне розглянути та розмежувати поняття “мовна особистість”, “мовний портрет” та “мовленнєвий портрет”. Під мовною особистістю розуміють “особистість, виражену в мові (текстах) і через мову, особистість, реконструйовану в основних своїх ознаках на базі мовних засобів” [7, с. 38], а також “поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного й автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності” [5, с. 93]. У її структурі С. Сухих виділяє три рівні: *мовну компетенцію, комунікативну компетенцію, тезаурус*. Більшість українських науковців підтримують типологію Ю. Караулова та відокремлюють у структурі мовної особистості наступні рівні: *вербально-семантичний* (“складається з найбільш вживаних слів дискурсу мовця, що відносяться до певних семантичних полів” [9, с. 31]), *лінгвокогнітивний* (надає інформацію про ідейні погляди особистості, світогляд, ... “те, як мовець сприймає і концептуалізує картину світу”, зокрема через концептуальну метафору [там само]), *мотиваційний* (передбачає “вивчення основних інтенцій та мотивів, які керують мовною поведінкою людини”) [там само, с. 33], [7, с. 50].

Мовна особистість переплітається з мовним портретом, власне останній є її реалізацією. Мовний портрет – це “індивідуальний та водночас типологічний спосіб передачі мовлення персонажа, зображення в ньому характеру героя під час неперервного розвитку, його світобачення, ідеологічних позицій, політичного рівня” [3, с. 287]. Мовний портрет героя є вербально-семантичним вираженням мовної особистості автора [16, с. 5] та відображенням його бачення певного персонажа в художньому творі [11]. Крім того, в “Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів” під редакцією С. Єрмоленка виділяється поняття внутрішнього (передає психологічний стан персонажа) та зовнішнього (передбачає опис зовнішності героя) мовних портретів [5, с. 94]. Неоднозначною є проблема типології мовних пор-

третів. Більшість дослідників розрізняють гендерний, фізіологічний, психологічний та соціальний мовні портрети [10, с. 152-154].

Водночас потрібно розрізняти поняття “мовний портрет” та “мовленнєвий портрет”, в яких закладена дихотомія “мова-мовлення”. Ми дотримуємося визначення О. Горошкіної та І. Савельєвої щодо першого поняття: мовленнєвий портрет – це “зображення людини крізь призму її мовленнєвих здібностей, знання мовних норм, уміння застосовувати ці норми у власному мовленні” [2, с. 205]. Він реалізується в діалогічному мовленні персонажів твору. Тобто мовленнєвий портрет є доповнюючим складником мовного портрету. Мовний та мовленнєві портрети є складовими елементами мовної особистості. Базуючись на трирівневій структурі мовної особистості та використовуючи схему З. Шевчук, пропонуємо наступну схему опису мовного портрету підлітка в зазначених творах: а) аналіз лексико-семантичних і фразеологічних одиниць та відображення в них особливостей мовної особистості підлітка; б) аналіз словотвірного компоненту задля вираження оцінного ставлення до підлітка; в) вивчення комунікативної поведінки, в якій відображаються “цілі, оцінки, мотиви, установки мовної особистості” підлітка [17, с. 211].

Головний герой трилогії Д. Баркера – підліток на ім'я Бларт. У першій книзі це 14-ти річний юнак, у кожній наступній книзі він стає на рік старшим. Юнак живе на свинофермі з дідом і не дбає про те, щоб бути відомим, але він знає, що “якщо ви хочете зловити свиню, вам слід підкрастися до неї і здивувати її” [18, с. 9]. Тож коли великий чарівник відвідує його та пояснює, що людство залежить від того, чи Бларт приєднається до його порятунку, юнак відмовляється доти, доки чародій не загрожує свиням. Неохоче Бларт все ж таки залучається до епічного квесту, наповненого блискучими персонажами: буйною принцесою, що любить драконів; воїном, який в душі є незлобливим; невдоволеним карликом; злим Золтабом, який потрапив у пастку на горі, чекаючи, поки його прислужники викопують його назовні.

Відображаючи фізіологічний (зовнішній) мовний портрет Бларта, автор уживає лексеми з негативною семантикою задля відтворення непривабливої зовнішності підлітка: “They saw a *gawky looking* fifteen-year-old boy whose *mouth was hanging open*. His *face was smeared with dirt*, his *jumper was torn* and his *trousers had muddy knees*” [19, с. 7]. Він робить акцент на непоказності героя, для підсилення цього використову-

ючи прислівник ‘too’ та антонімічні прикметники: ‘... Blart was not a prepossessing figure – his head was *too big*, his eyes were *too small* and close together, his nose looked as if it had been squashed into his face and his mouth constantly hung half open. Below his dirty neck things didn't get any better. His body managed to be *too short* while his legs were *too long* ... All in all, Blart's physical appearance was really in need of a winning personality or a variety of impressive skills to counterbalance it. Unfortunately, he had neither’ [18, с. 8]. Зовнішність Бларта характеризується як неприваблива, тому часто вживається прикметник ‘ugly’: ‘I don't want to see your *ugly face*’ [там само, с. 155].

Опис одягу підлітка, представлений вестильною лексикою, не відрізняється різноманіттям: ‘*ill-fitting grey woollen jumper*’ [там само, с. 8], ‘*maroon trousers*’ [там само]; ‘... his *jumper* was torn and his *trousers* ...’ [19, с. 7]; ‘But Blart looked mainly at his *boots*. They were *muddy boots* and hence did not so much as hint at displaying Blart's reflection, ...’ [18, с. 10]. Естетика його вказує на звичку підлітка.

Продуктивним є використання соматизмів для психологічного портретування героя. За їхньою допомогою позначається внутрішній стан підлітка, зокрема вербалізуються його негативні емоції: *роздратування* – “And with that he got off the horse, sat down on the grass and *juted his chin in the air*” [18, с. 89]; *паніки* – “He fought to get to the surface, panic making his *arms and legs thrash* violently from side to side. Get up to the air! His *brain screamed* at his *body*. Get up to the air! And then he was back on the surface raking huge gulps” [с. 103]; *страху* – “Blart told his *legs to run* but his *legs*, stricken with fear, refused to obey him” [с. 119].

Характеризуючи головного героя, малопродуктивним є використання фразеологізмів. Наприклад: “My arm aches”, “complained Blart, who was *fed up with* waving back at people” [18, с. 129]; “*In his mind's eye* he saw them snorting and wallowing in their own muck” [19, с. 18].

Малопродуктивним для портретування підлітка Бларта є деривація. Однак наявними є випадки словоскладання та суфіксація. Наприклад, “The Princess caught sight of his *open-mouthed gaze*” [18, с. 155]; “Stop staring at me, *spotty*,” “she told him” [там само]; “Blart was so *cowardly*, so *untrustworthy* ...” [там само, с. 309]; “... Blart, who, as we know, was not particularly *well-endowed* in the vocabulary department” [там само, с. 174].

Для позначення властивостей характеру головного героя-підлітка використано лексеми, що

позначають рівень вихованості, інтелектуального розвитку та ставлення до роботи. Д. Баркер зображує низькі інтелектуальні здібності Бларта. Не випадково інші персонажі творів для його характеристики застосовують лексеми “stupid (stupidity)”, “not clever” та “fool”, наприклад, “General look of **stupidity** and idleness. Yes. It is Blart,” confirmed Uri” [20, с. 10]; “He *resembled a rather stupid dog*” (в цьому прикладі автор використовує метафоричне перенесення) [18, с. 16], а також заперечення позитивних якостей: “Blart *wasn't really clever enough to understand this ...*” [там само, с. 188], “Blart *was not a boy with a vast array of talents*” [там само, с. 230]. Окрім того, головний герой є досить ледачим, у нього відсутнє почуття провини: “Blart was a **lazy** boy and he chose, rather than expend unnecessary energy in removing his clothes, to sleep in them, despite them being encrusted in mud and pig droppings...” [с. 23]; “Blart decided that on the whole he felt he could live with the guilt” [там само, с. 32]. Нелюбов Бларта до людей автор підкреслює за допомогою прийому антитези: “Blart had never been fond of people but he would still have **liked** some of them around to **dislike**” [там само, с. 55]. Бларта використовує лише прості синтаксичні конструкції, тим самим Д. Баркер хоче засвідчити його розумову обмеженість. Однак слід зазначити, що в мовленні героя відсутні лексичні чи граматичні помилки.

Для гендерного портрету Бларта вжито синоніми “boy”, “lad”, “youth” та стилістичний синонім “runt”: “Do a spell, then,” demanded Blart, who was not the kind of **boy** to go around believing old men were wizards just because they said so. Turn this table into a pig” [18, с. 10]; “as he was a *teenage boy*, felt worse” [там само, с. 232]; “Listen, **lad**,” said Capablanca as he secured the saddle. “The sooner you get used to the idea that you’re going to save the world, ...” [там само, с. 72]; “There was a strapping **youth** whatever clothes they found for him” [19, с. 67]; “Don’t talk to me, you *mouldy runt*,” shot back Princess Lois, ‘or I’ll push harder next time” [18, с. 160].

Соціальний портрет виражений не одразу в першому творі, спочатку домінував гендерний портрет. Лише згодом автор визначає його як героя (“Blart was a hero” [18, с. 320]), фермера (“Blart acted as countless farmers” [19, с. 8]) та навіть принца (“But I’m the most valuable,” shouted Blart. “I’m the Prince” [там само, с. 135]). Соціальний мовний портрет підлітка Бларта відрізняється від інших головних героїв підліткового фентезі насамперед тим, що він не виконує соці-

альну роль школяра. Більшість протагоністів підліткового фентезі в реальному житті є школярами. Проте Бларта позбавлений спілкування з однолітками, що знайшло своє відображення в його мовленнєвому портреті: мовлення позбавлене слів із різних терміносистем, окрім фермерства, через відсутність навчання в школі. Але в лексиконі Бларта відсутні жаргонні слова, а також слова-паразити та слова, утворені на основі скорочень, типових для підлітків.

Цілком слушно, що комунікативна поведінка Бларта обумовлена його соціальними, гендерними й віковими особливостями. Аналіз комунікативної поведінки персонажа твору передбачає вивчення його комунікативних стратегій. Для мовлення Бларта властива комунікативна стратегія конфронтації, він любить критикувати та звинувачувати інших: “This is all your **fault**,” yelled Blart immediately” [18, с. 230]; “Blart occasionally broke the silence to whine at Capablanca that everything bad that had ever happened in Blart’s life was Capablanca’s **fault**” [19, с. 75]; “He knows, he knows, Blart thought. Perhaps I should confess and **blame** Capablanca and Uther and then I will be spared and my comrades will be killed” [19, с. 46]. Бларта полюбляє вихвалитись: “But I’m a hero,” countered Blart. “I saved the world” [там само, с. 18]. Він часто відмовляється від кооперації з іншими членами місії: “**No**,” said Blart. “I’m not going. Especially now I know that you’re boring as well as everything else. I’m going ‘I can’t touch anything with my feet,’ said Blart” [18, с. 18]; “**I don’t want** to go any further” [там само, 200]. Стратегія ввічливості неприйнятна для мовлення Бларта. Автор трилогії прямо вказує на це, використовуючи прикметник “rude” чи похідний прислівник “rudely”. Наприклад, “She wouldn’t have helped us if I hadn’t been **rude** to her” [19, с. 242]; “What do you want?” demanded Blart **rudely**” [18, с. 9]. Також у його діалогічному мовленні, зокрема в першій частині трилогії, наявні невічливі запитання на взірць: “Are you deaf?” said Blart” [18, с. 10]. Бларта вдається до маніпулятивної стратегії за допомогою тактики спонування, інколи навіть вдаючись до обману. Малопродуктивною в мовленні головного героя є інформативна стратегія, що спричинено певною обмеженістю підлітка та ізольованістю його життя на фермі.

Таким чином, перед читачами постає не зовсім типовий підліток для підліткового фентезі, як у романах про Гаррі Потера, творах Кетрін Валенте та інших. Традиційно у творах дитячого (підліткового) фентезі можна простежити зміну

динамічних елементів портрета головного героя, що зумовлено його життєвими обставинами, котрі відображають його зміну в часі. Незалежно від гендерного портретування головний герой на початку твору має інший мовний портрет у реальному світі, ніж в ірреальному. Спочатку зображується скромний і добрий, але не реалізований у реальному житті персонаж. Проте згодом відбувається трансформація його психологічного та соціального портрета в ірреальному світі. Ці зміни можна простежити за допомогою лексико-семантичних засобів та синтаксичних структур, які застосовує автор для мовного портретування головного героя-підлітка. Стосовно Бларта ця трансформація не настільки різюча. На початку та в кінці трилогії фізичний і психологічний мовний портрет героя практично залишається незмінним, змінюється переважно його соціальний портрет. Проте комунікативна поведінка залишається практично без змін. Вважаємо не випадковим і той

факт, що в творі не зазначено прізвище головного героя, адже воно несе важливе семантичне навантаження та використовується задля його характеристики.

Висновки і пропозиції. Отже, для підліткового фентезі характерна амбівалентність мовного портрету головного героя в реальному та ірреальному світі. Однак у проаналізованих творах Домініка Баркера не має чіткої межі між реальним і фантастичним світом, що відобразилось і на мовному портретуванні героя-підлітка. У контексті творів зрозуміло, що події розгортаються в двох світах, але в першій частині трилогії не зазначаються топоніми реального світу.

Це дослідження не вичерпує всіх завдань щодо висвітлення теми. Перспективним вбачаємо вивчення мовної особистості Домініка Баркера. Це передбачає вивчення не лише його літературної, але й епістолярної спадщини, а також інтерв'ю та сторінок у соціальних мережах.

Список літератури:

1. Виноградов В. О художественной прозе. Избранные труды. Т. 5. Москва : Наука, 1980. 360 с.
2. Горошкіна О. Мовленнєвий портрет сучасного старшокласника. URL: <https://core.ac.uk/reader/33689175> (дата звернення: 17.03.2021).
3. Гурбик Ю. Сутність та зміст поняття “Мовна характеристика”, як стилістичний засіб створення образів персонажів. Сучасний рух науки. 4-5 квітня 2019 р. Дніпро. С. 286–290.
4. Деренчук Н. Мовний портрет сучасного українського політика: дис. ... канд. філ. наук: 10.02.01. Луцьк, 2018. 228 с.
5. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
6. Загнітко А. Теорія лінгвоперсонології. Вінниця : Нілан-Лтд, 2017. 136 с.
7. Караулов Ю. Русский язык и языковая личность. Москва : Издательство ЛКИ, 2010. 264 с.
8. Космеда Т. А. Мовна особистість Тараса Шевченка: новий погляд. Слов'янський збірник, 2013. Вип. 17. С. 83–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/slzb_2013_17_9 (дата звернення: 15.03.2021).
9. Ницполь Вікторія Ігорівна. Мовна особистість персонажа серійного вбивці (на матеріалі американської прози ХХ століття) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2019. 200 с.
10. Писаренко В. Типологія мовних портретів персонажів у художніх текстах триптиху “Хресна Проща” Р. Іванчука: змістовий аспект. Лінгвістичні дослідження. 2016. Вип. 42. С. 150–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2016_42_24 (дата звернення: 16.03.2021).
11. Пожарицька О. Мовленнєвий портрет головного героя як вираження авторського начала у творі. URL: <http://www.sworld.com.ua/simpoz2/114.pdf>. (дата звернення: 15.03.2021).
12. Соціолінгвістка Оксана Данилевська проаналізувала мовний портрет київського школяра. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/rankova-hvylyu/sociolingvistka-oksana-danylevska-proanalizuvala-movnyu-portret-kyuivskogo-shkolyara> (дата звернення: 16.03.2021).
13. Сухих С. А. Черты языковой личности. Коммуникативнофункциональный аспект языковых единиц. Тверь : Изд-во Тверск. гос. ун-та, 1993. С. 85–91.
14. Сюта Г. Мовний портрет у контексті сучасних лінгвістичних досліджень. *У вимірах слова: Збірник наукових статей*. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. С. 32–39.
15. Фадєєва О. В. Відтворення толкієнізмів у перекладацькій практиці. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. Сучасні тенденції розвитку мов*. 2004. Вип. 1. С. 337–342.
16. Шевчук Зореслава Сергіївна. Вербалізація мовного портрета жінки (на матеріалі сучасної української жіночої прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2017. 20 с.

17. Шевчук З. С. Схема опису мовного портрета жінки Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2014. Вип. 7. С. 210–212. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apftp_2014_7_47 (дата звернення: 17.03.2021).
18. Barker Dominic. Blart : The Boy Who Didn't Want to Save The World. Bloomsbury, 2006. 320 p.
19. Barker Dominic. Blart : Blart II : The Boy Who was Wanted Dead or Alive – Or Both. Bloomsbury, 2007. 349 p.
20. Barker Dominic. Blart : Blart III: The Boy Who Set Sail on a Questionable Quest. Bloomsbury, 2008. 336 p.
21. Golding Robert, Zacharias P. Pieri. Idiolects In Dickens: The Major Techniques And Chronological Development Springer, 1985. 255 p.
22. Jackson Ian. Mathein Pathein: A Thesaurus of the Idiolect of John David Jackson (1925-2016) Poltroon Press. 2016. 71 p.
23. Wales Katie. A Dictionary of Stylistics. Routledge, 2014. P. 211.
24. Johar Swati. Emotion, Affect and Personality in Speech: The Bias of Language and Paralanguage Springer, 2015. 52 p.
25. Polzehl Tim. Personality in Speech: Assessment and Automatic Classification Springer, 2014. 176 p.

Senkiv O. M., Tymchuk O. T. A TEENAGER'S LANGUAGE PORTRAIT IN FANTASY NOVELS (BASED ON DOMINIC BARKER'S TRILOGY ABOUT BLART)

The article focuses on the peculiarities of a teenager's language portrait in Dominic Barker's trilogy about Blart. The definitions of such concepts as 'language personality', 'language portrait', and 'speech portrait' are identified. The scheme of describing a character's language portrait is suggested. The main character's external, psychological, gender and social language portraits are analysed. The lexical and semantic units that are used to represent a psychological portrait show mostly the negative moral qualities of a teenage character such as: laziness and impoliteness. Word formation processes are not productive to show other characters' attitude to Blart, but there are some cases of morphological derivation and suffixation. The body part component is productive to depict a psychological portrait of the protagonist. Phraseological units are rarely used to characterise Blart. The protagonist's communicative behaviour as well as his communicative strategies are described. With their help, the teenager verbalises mainly his negative emotions (irritation) and emotional states (panic, fear). An informative strategy is rarely used, which is caused by the isolation of Blart's life. It has been proved that Blart's social portrait differs from other protagonists of young adult fantasy. The reason for this could be that he does not attend school. This is one of the factors that has contributed to the formation of his speech behaviour. Young adult fantasy is characterised by language ambivalence for portraying main characters in real and imaginary worlds. It is shown that there isn't any distinct border between real and fantastic worlds in Dominic Barker's trilogy about Blart, this has influenced the language portrait of a teenage character.

Key words: *Dominic Barker, young adult fantasy, language personality, language portrait, teenager.*

УДК 811.112.2'38:[808.51:32]
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/42>

Соколова О. В.

Запорізький національний університет

СТИЛІСТИКА ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВ КОНРАДА АДЕНАУЕРА

У статті текст публічної промови висвітлено як соціальну дію суб'єкта, що формулює свої комунікативні інтенції відповідно до ситуації та соціокультурних умов спілкування, а також до загальної стратегії мовної поведінки й тактики взаємодії з адресатом.

Сучасний стан лінгвістичної парадигми характеризується антропоцентричним підходом, сутність якого полягає у зверненні до ролі людини під час народження та сприйняття мови. Особливу роль відіграє виявлення і дослідження найефективніших засобів оптимізації вербального впливу на слухача, що є значним внеском у розвиток культури мовлення та політичної комунікації.

У статті наголошено, що динаміка суспільного розвитку супроводжується змінами у сфері політичної комунікації і постійно висуває нові вимоги щодо мови. Створюється нове поле для формування відносин між державою та суспільством, між політиками та громадянами. В контексті подібних зрушень на перший план виходить не тільки лінгвістичний аналіз публічних промов Конрада Аденауера як окремого жанру політичного дискурсу, а й аналіз соціально-політичних обставин, за яких вони створюються.

Теоретичну основу дослідження склали праці українських і зарубіжних фахівців у галузях: політичної лінгвістики та політичного дискурсу (А. А. Свицова, Л. Д. Скобелева), теорії риторики (І. Ю. Ковальчук, Л. І. Мацько), жанру публічної промови (М. О. Діденко, М. С. Дорофєєва), теорії стилістичних фігур (М. Вінтонів, З. В. Батринчук), функціональної стилістики (О. М. Григор'єв, М. А. Чекунова).

Вказано на те, що кожне з проаналізованих образних мовних засобів має значні можливості для уточнення прагматичних інтенцій мовця і посилення впливу оратора на слухачку аудиторію. Обґрунтованість отриманих результатів забезпечується значною кількістю проаналізованих німецьких прикладів (понад 400 мовних одиниць), а також застосуванням комплексної методики аналізу із залученням сучасних комунікативно-прагматичних, дискурсивних методів та їхнім поєднанням із традиційними описовими прийомами.

Ключові слова: політичний дискурс, політична промова, метафора, повтор, парантеза.

Постановка проблеми. Сучасні лінгвістичні теорії трактують політичну комунікацію як тип інституційного спілкування, учасниками якого є представники суспільних інститутів, де спілкування є складником їхньої організації та відбувається в заданих межах статусно-рольових відносин [8, с. 13]. Політична промова є найбільш прототипним жанром такої комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Привертає увагу численність позначень та інтерпретацій цього різновиду дискурсу. Його називають «політична промова» [9], «політичний виступ» [4], «публічний виступ» [10], «програмний виступ» [11] тощо.

Під політичною промовою Т. В. Нагорська розуміє усний текст, що проголошується президентом перед окремою аудиторією за певних обставин, ставить нарізлі завдання в тій чи іншій сфері громадського життя, дає рекомендації щодо здійснення поставлених завдань [7, с. 54]. Проте

слід зауважити, що адресатом політичної промови може бути не тільки президент, адже в ній висвітлюються не тільки дії уряду, але й пропозиції суспільно-політичного характеру, стратегії розвитку певної партії тощо. Цієї думки дотримуються І.В. Самойлова, О.В. Подвойська, які вважають, що політичною промовою може бути парламентський виступ як публічне намагання переконати аудиторію в доцільності певної ідеї, заходів, дій [9, с. 237].

Політико-комунікативний жанр промови характерний для всіх основних політичних сил сучасної Німеччини; вони активно використовують його для розвитку і трансляції відповідних ідеологій та політичних програм. Але найбільш значущі зразки текстів цього жанру належать домінуючим суб'єктам політики – федеральним канцлерам різних епох.

Постановка завдання. Метою презентованої статті є дослідження стилістичного аранжування

політичних промов першого федерального канцлера ФРН Конрада Аденауера.

Виклад основного матеріалу. Задля здійснення своїх двох основних функцій (інформативної і функції впливу) політична промова повинна бути експресивною та виразною, що досягається застосуванням таких стилістичних засобів, як тропи й риторичні фігури. Метафоричної репрезентації у промовах К. Аденауера зазнають насамперед такі референти, як «минуле» та «майбутнє»: *Die Zukunft liegt dunkel und trübe vor uns; wir wissen nicht, was kommen wird* [13. April 1947: Wahlrede]. Метафора бере активну участь у реалізації багатьох дискурсивних стратегій, у тому числі стратегії «визнання провини» перед світовою спільнотою. Ця стратегія унікальна й особливо характерна для політичних виступів німецьких провідних політиків [5, с. 9]. Вона реалізується через апеляцію до минулих історичних подій та формується метафоричними номінаціями з негативною семантикою *Katastrophe, Giftsaat, leiden*, зокрема, *Der Nationalsozialismus hat uns zwar unmittelbar in die Katastrophe hineingeführt, aber der Nationalsozialismus hätte in Deutschland nicht zur Macht kommen können, wenn er nicht in breiten Schichten der Bevölkerung vorbereitetes Land für seine Giftsaat gefunden hätte* [6. März 1946: das Programm der CDU].

У разі згадування про минулі події К. Аденауер звертається до іменників на позначення почуттів та емоційних станів, пов'язаних із нігілізмом, бездіяльністю: *Es wäre nur zu verständlich, wenn eine allgemeine Apathie das deutsche Volk ergreifen würde, insbesondere, wenn auch bei den Wahlen zu den Landtagen in der britischen Zone diese Apathie, diese Lethargie sich zeigte* [13. April 1947: Wahlrede]. Але канцлер не втрачає надію та оптимізм стосовно майбутнього країни і виражає свої сподівання через метафори, в яких ключовими словами є іменники на позначення «висоти»:

1) *Wenn man uns nur die Arme frei ließe, um zu arbeiten, wenn man uns nur von seiten der Alliierten etwas mehr Vertrauen schenkte, wir würden in Deutschland alles tun, um schnell wieder in die Höhe zu kommen* [13. April 1947: Wahlrede].

2) *Trotz der wirtschaftlichen Not wird der Staat den über den Durchschnitt Begabten durch materielle Hilfe den Weg zum Aufstieg ebnen müssen* [6. März 1946: das Programm der CDU].

Метафора у виступах К. Аденауера використовується для образної та емоційної характеристики таких референтів, як «народ»: *Das deutsche Volk krankt seit vielen Jahrzehnten in allen seinen*

Schichten an einer falschen Auffassung vom Staat, von der Macht, von der Stellung der Einzelpersonen [6. März 1946: das Programm der CDU]. В цьому випадку ми спостерігаємо явище персоніфікації, коли німецький народ зображений як живий організм, який прагне кращого та важко переживає кризи й депресії.

Релевантність референту «молодь» для дискурсу К. Аденауера визначається вагомістю молоді для майбутнього Німеччини в розумінні федерального канцлера. Молоде покоління він метафорично описує як щось світле та перспективне: *Ein zweiter Lichtblick erhellt das Dunkel, das über Deutschland liegt: die deutsche Jugend* [13. April 1947: Wahlrede].

Референт «демократія» для Аденауера асоціюється з принципами людяності, акцентом на окрему особистість, із гуманністю: *Sie ist für uns eine Weltanschauung, die ebenfalls wurzelt in der Auffassung von der Würde, dem Werte und den unveräußerlichen Rechten eines jeden einzelnen Menschen, die das Christentum entwickelt hat.*

Відомо, що емоційне мовлення тяжіє до повтору слів, словосполучень і речень. Якщо в логічному мовленні різноманітні повтори можуть здаватися зайвими, то в емоційно насиченому тексті вони свідчать про напруження почуттів автора, створюють опору для інтонаційного руху [2, с. 160].

У політичному дискурсі К. Аденауера повтор постає в стилістично спрямованому плані, допомагає вести напружений монолог, передає схвильованість мовлення, спонукає до дій тощо. Ця риторична фігура додає до безпосереднього значення ту експресивність, яка насичує його внутрішнім змістом, робить таку побудову вагомішою [6, с. 31].

Аналіз моделей повтору виявив, що в політичному інтерв'ю повторюються як окремі лексеми, так і різні за структурою синтаксичні утворення, що зміцнює структурну організацію тексту. Повторювана лексема в промовах К. Аденауера наповнюється новим емоційно-експресивним потенціалом, чому сприяють, наприклад, епітети, що супроводжують ключове слово: *Daher müssen wir das Wort immer wieder sagen: Wir wollen eines Tages Mitglied werden, ein freies und gleichberechtigtes Mitglied der Vereinigten Staaten von Europa* [4. August 1946: Rede].

Повтор сприяє збільшенню семантичного обсягу мовної одиниці, нарощенню значеннєвих конотацій, що сприяє реалізації емпатичної функції: *Ein siegreiches nationalsozialistisches Deutschland würde eine tödliche Gefahr für Europa*

gewesen sein, ein Kadaver-Deutschland, d.h. ein verwesendes Deutschland, ist die gleiche Gefahr [6. März 1946: Grundsatzrede].

Повтори призначені задля закріплення певного твердження у свідомості реципієнта. Вони зосереджують увагу на ключових положеннях, активізують сприймання інформації та покликані переконувати адресата. В цьому полягає *акцентувальна* функція повтору. Наприклад, переконуючи аудиторію, К. Аденауер уживає в промові повтори, основним призначенням яких є акцентування на конкретних вимогах: *Sie müssen zurück. Sie müssen zurück in ihre Heimat!* [4. August 1946: Rede].

Низка повторів ужита автором із метою переконати аудиторію, викликати прихильність до себе, своїх дій; вона сприяє також підвищенню патріотичного духу, віри в потенціал рідної країни: *Wir wünschen die Einheit Deutschlands, wir wünschen sie von ganzem Herzen und von ganzer Seele. Wir wünschen ein freies Deutschland, in dem der deutsche Mensch ein menschenwürdiges Dasein führen kann wie jeder andere europäische Mensch.* (новтор) [8. Mai 1949: Ansprache].

Крім того, повтор у промовах К. Аденауера сприяє *підвищенню динамічності мовлення*, що досягається багатократним уживанням певної лексеми / синтаксичної конструкції у межах одного або кількох речень, розташованих одне за одним:

(1) *Nach der Gründung des Kaiserreiches unter preußischer Vorherrschaft wandelte sich der Staat aus einem ursprünglich lebendig gefühlten Wesen mehr und mehr in eine souveräne Maschine* [6. März 1946: Grundsatzrede].

(2) *Wir sind keine Sammelpartei, wir wollen nicht alles sammeln, was rechts von der Sozialdemokratie steht. Wir sind keine Rechtspartei, wir sind auch keine gemäßigte Linkspartei. Wir sind eine weltanschaulich fundierte Partei eigenen Charakters und eigener Prägung* [6. März 1946: Grundsatzrede].

Прикладом динамізму мовлення канцлера є речення, в якому підкреслюється значущість окремої людини в порівнянні з державою: *Staaten kommen, Staaten vergehen, Staaten werden künstlich gemacht* (новтор), *sie wachsen und brechen wieder auseinander; (...)* [4. August 1946: Rede]. У наступній частині речення емпатична функція повтору посилюється через використання асиндетону: (...) *aber der Mensch, dem sein Schöpfer eine unsterbliche Seele gegeben hat, der ist das Wesentliche, das Beste und Kostbarste auf der Erde* [4. August 1946: Rede].

Уживання повторів зазвичай впливає на цілісність тексту. Введення їх у текст репрезентоване двома взаємопов'язаними категоріями: категорією члено-

ваності та категорією зв'язності [2, с. 165]. В політичній промові К. Аденауера можна зафіксувати також повтори з *композиційною метою*: *Wir haben ein Kompromiss geschlossen. Über das Kompromiss ist manches gesagt worden. Jedes Kompromiss hat Fehler und Mängel. Aber ein Kompromiss hat auch einen großen Vorteil* [8. Mai 1949: Ansprache]. У наведеному уривку лексема *Kompromiss* повторюється в чотирьох сусідніх реченнях, виконуючи при цьому різну тема-ремагічну роль. Такі повтори структурують текст, сприяють його зв'язності та водночас виділяють його окремі, значущі щодо актуального членування речення компоненти.

Окремим різновидом композиційної функції є функція утримання ланцюгового (між реченнями), внутрішньо текстового синтаксичного зв'язку, що дозволяє виконувати повтор синонімічних компонентів у суміжних реченнях: *Für eine solche Neuregelung, die durch ein gewähltes Parlament etwa vorgenommen würde, fordern wir, daß der Wille der Erziehungsberechtigten, der Eltern, über die weltanschauliche Gestaltung der Volksschule entscheiden soll* [6. März 1946: Grundsatzrede].

Однією з основних і невід'ємних функцій повтору в політичному дискурсі є актуалізація уваги читача через підсилення семантики ключового поняття або висловлення загалом: *Daß man 13 bis 14 Millionen Menschen herausreißt aus ihrer Umgebung, wo ihre Väter und Vorfäter seit Hunderten von Jahren gewohnt und gearbeitet haben, daß man sie hineinpreßt in die überfüllten anderen Zonen, (...), und daß man dadurch erreicht, daß mitten in Europa eine Wüste entsteht, eine Wüste mit versteppten und verunkrauteten Feldern, mit verödeten Dörfern und Städten* (новтор), *in denen kein Mensch sich mehr befindet – das ist nicht nur eine Grausamkeit sondergleichen, es ist ein Wahnsinn sondergleichen* [4. August 1946: Rede].

Часто композиційна функція повтору реалізована через кількаразове введення аналогічних компонентів на початку чи в кінці кожного речення. В цьому випадку йдеться про такі різновиди повтору, як анафора та епіфора.

За своєю природою повтор є багатофункціональним явищем, що виконує емоційно-експресивну, композиційну, акцентувальну роль, розкриваючи ідейно-тематичний зміст тексту. Він також актуалізує увагу реципієнта на важливих компонентах тексту, реалізує прагматико-комунікативну настанову мовця, забезпечуючи зв'язність тексту.

Зазначимо, що текстове навантаження інтонаційно-виділеного елемента може здійснюватися не тільки виділенням чогось нового, але й під час

акцентування уваги вже на відомому, раніше згаданому, якщо цей елемент повідомлення набуває особливого значення в цьому контексті.

До основних риторичних фігур, вживаних К. Аденауером у своїх промовах, відноситься парантеза. Ця стилістична фігура внутрішньо суперечлива, оскільки, з одного боку, руйнує бар'єр між автором і читачем, створює відчуття взаємної довіри й розуміння, породжує ілюзію переходу від підготовленої промови до непередбаченої, живої, а з іншого боку, вона вносить певний елемент нарочитості [3, с. 151].

Саме завдяки парантезі прослідковується тісний зв'язок синтаксису та пунктуації. Якщо завданням автора є відображення своїх почуттів та переживань, емоційний вплив на адресата, тоді ця стилістична фігура допомагає досягти бажаного ефекту [1, с. 41]. Адекватна інтерпретація парантез сприяє глибшому розумінню авторських інтенцій і виявленню авторської прагматики. В такий спосіб парантези беруть участь у створенні образу автора, адже саме в них політик повідомляє своє ставлення, виражає емоції, надає оцінку.

Як вербальний образотворчий елемент, парантези вибудовуються згідно зі стратегією задуманого образу автора, залучаючи лінгвостилістичні засоби і зберігаючи індивідуально-авторські особливості. Проте в якості невербального образотворчого елементу (у вигляді подвійного тире), вони мають суто прагматичні цілі – візуально активізувати увагу читача, зорієнтувати його на цікаве й інтимне. Головною метою парантези у промові є пояснення, оцінка, уточнення, опосередкований вияв емоційності, що безпосередньо характеризує автора та впливає на становлення його образу.

Одна з головних функцій парантези у промовах К. Аденауера – це функція звернення до адресату (німецького народу), що відзначається апелюванням до патріотизму та вимог нового життя: *Als Herr Spiecker nun darauf hingewiesen wurde und man ihm vorhielt, daß es gar nicht anders gehe, als in der Politik auch die christlichen Grundsätze zur Anwendung zu bringen – ich weise Sie hin auf die Schulfrage, auf die Frage der Ehe, auf die Frage der unverheirateten Frau – alles weltanschauliche Fragen – , da sagte er: (...)* [4. August 1946: Rede].

У цьому зв'язку виділяються два типи такого звернення:

1) перший – базується на вживанні в парантезі ввічливого займенника *Sie*, де сама вставка має розповідний характер і за семантикою, і за структурою: (1) *Nun hat es die technische Entwicklung mit sich gebracht – Sie selbst im Industriegebiet*

wissen es am allerbesten – , daß gewisse technische Prozesse, die notwendig sind für das Volk, sich nur vollziehen können in großen Unternehmungen, in den sogenannten Hallenunternehmungen [4. August 1946: Rede]; (2) *Ich möchte die Unterschiede Ihnen kurz klarlegen, damit Sie sich entscheiden können, wenn Sie sich noch nicht entschieden haben. Die größte Partei nach uns, glaube ich – Sie müssen sorgen, daß die Prophezeiung wahr wird – ist die Sozialdemokratische Partei* [4. August 1946: Rede].

2) другий – містить займенник 1-ї особи множини *wir*, що демонструє ототожнення адресанта (канцлера) та адресата (німецького народу): *Das Sicherheitsverlangen Frankreichs, und auch das Sicherheitsverlangen Hollands, Belgiens und Luxemburgs gegenüber Deutschland – wir müssen es ehrlich zugestehen – müssen wir als berechtigt anerkennen* [4. August 1946: Rede].

Широке вживання вставних компонентів та їхнє семантичне забарвлення додає політичному дискурсові точності та ясності у вираженні думки. Політики традиційно використовують вставні конструкції, що вказують або уточнюють суб'єкт/ предмет, про який йдеться мова в цілому реченні. Отже, наступною функцією парантези є функція додаткового повідомлення, уточнення. Іноді такі уточнення мають важливе, навіть принципове значення задля адекватного розуміння подальшого викладу: *Als Herr Spiecker nun darauf hingewiesen wurde und man ihm vorhielt, daß es gar nicht anders gehe, als in der Politik auch die christlichen Grundsätze zur Anwendung zu bringen – ich weise Sie hin auf die Schulfrage, auf die Frage der Ehe, auf die Frage der unverheirateten Frau – alles weltanschauliche Fragen – (napemезa), da sagte er: (...)* [4. August 1946: Rede].

Привертає увагу той факт, що Аденауер дуже рідко посилається на думку своїх попередників, співвітчизників або колег. Тому така функція парантези, як відсилання, займає незначне місце в його промовах: *(...) und dann würde ich sagen: es ist mir viel lieber; die Labourregierung macht mal ihre sozialistischen Experimente und Erfahrungen in Deutschland und nicht bei uns; denn das geht schief – so sagt der Konservative – (...)* [4. August 1946: Rede].

Висновки і пропозиції. Політичний дискурс першого федерального канцлера ФРН Конрада Аденауера характеризується метафоричністю, влучним вживанням риторичних засобів, які забезпечують помірну пафосність та правильність логічних акцентів. Дослідження метафоричного репертуару канцлера допомагає краще зрозуміти підсвідомі механізми його діяльності, справжнє ставлення до тієї чи іншої проблеми.

Список літератури:

1. Батринчук З. В. Експресивний потенціал парантези в сучасному англomовному епістолярному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 67. С. 41–44.
2. Вінтонів М., Мала Ю. Повтор як засіб експресивізації в політичному дискурсі. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2019. Вип. 8(1). С. 159–169.
3. Григор'єв О.М. Ідіостиль Миколи Хвильового (на матеріалі публіцистичних текстів) : дис. ... канд. філ. наук : 10.02.01. Київ, 2016. 250 с.
4. Діденко М. О. Політичний виступ як тип тексту : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Одеса, 2001. 20 с.
5. Дорофєєва М. С. Категорія суб'єкта в політичній промові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. К., 2005. 21 с.
6. Ковальчук І. Ю. Повтор и его функции в тексте : дис. ... канд. филол. наук. Пятигорск, 2004. 149 с.
7. Нагорська Т.В. Структура текстів політичних промов У. Черчіля: лінгвориторичний підхід. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. № 110, Т. 2. С. 54–56.
8. Паршин П. Б., Пирогова П.Б. Речевое воздействие: основные сферы и разновидности. *Рекламный текст: семиотика и лингвистика*. Москва : Международный институт рекламы; Издательский дом Гребенникова, 2000. 270 с.
9. Самойлова І. В., Подвойська О.В. Лексичні особливості політичних промов. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки*. 2016. Кн. 1. С. 235–238.
10. Свицова А. А., Скобелева Л. Д. Авторский стиль на примере публичных выступлений современных политиков. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2016. № 10. С. 75–81.
11. Чекунова М.А. Жанр программного выступления в российском политическом дискурсе : Риторический анализ политико-идеологических текстов 2000-2004 гг. : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.10. Москва, 2006. 196 с.
12. Reden: Konrad Adenauer <https://www.konrad-adenauer.de>

Sokolova O. V. STYLISTICS OF CONRAD ADENAUER'S POLITICAL SPEECHES

The article interprets the text of a public speech as a social action of the subject, which formulates its communicative intentions in accordance with the situation and socio-cultural conditions of communication, as well as the general strategy of language behaviour and tactics of interaction with the recipient.

The current state of the linguistic paradigm is characterized by an anthropocentric approach, the essence of which is to address the role of man in the process of generation and perception of language. A special role is played by the identification and study of the most effective means of optimizing the verbal influence on the listener, which is a significant contribution to the development of speech culture and political communication.

The article argues that the dynamics of social development entails changes in the field of political communication and constantly makes new demands on language. A new field is being created for the formation of relations between the state and society, between politicians and citizens. In the context of such shifts, not only the linguistic analysis of Konrad Adenauer's public speeches as a separate genre of political discourse comes to the fore, but also the analysis of the socio-political circumstances under which they are created.

The theoretical bases of the study are the works of Ukrainian and foreign experts in the field of: political linguistics and political discourse (A.A. Svitsova, L.D. Skobeleva), the theory of rhetoric (I.Y. Kovalchuk, L.I. Matsko), the genre of public speech (M.O. Didenko, M.S. Dorofeeva), the theory of stylistic figures (M. Vintonov, Z.V. Batrinchuk), functional stylistics (O.M. Grigoriev, M.A. Chekunova).

It is pointed out that each of the analyzed figurative language means has significant opportunities to clarify the pragmatic intentions of the speaker and to strengthen the influence of the speaker on the audience. The validity of the obtained results is ensured by a significant number of analyzed German examples (over 400 language units), as well as the use of complex methods of analysis, involving modern communicative-pragmatic, discursive methods and their combination with traditional descriptive techniques.

Key words: political discourse, political speech, metaphor, repetition, parentheses.

Шпак О. В.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ЕКОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНОГО РОДИННОГО ДИСКУРСУ

У дослідженні проаналізовано лінгвокультурну експецифіку неінституційного дискурсу Великої Британії та США. Статтю присвячено вивченню екологічності англомовних комунікативних контактів у побутовій сфері. Зокрема, розглянуто парентальний й матримоніальний типи родинного дискурсу. Проаналізовано мовленнєві та немовленнєві засоби контакту у фазах контактовстановлення, контактотримання й контактоторозмикання в ординарних, неординарних та екстраординарних ситуаціях контактування батьків і дітей, чоловіка й дружини. Особливу увагу зосереджено на аналізі специфіки екологічності спілкування в побутовому дискурсі та порушенні гармонійності комунікативних контактів членів англомовних родин. У результаті дослідження на основі аналізу функцій висловлювань у комунікації членів родини виокремлено унісонний екологічний контакт «плюс-полярність» і дисонансний неекологічний контакт «мінус-полярність» як маніфестація полярності в реалізації комунікативної категорії КОНТАКТ у родинному дискурсі. Вивчено функції унісонного та дисонансного типів контакту, а також співвідношення унісонного екологічного й дисонансного неекологічного типів контакту в родинному матримоніальному та парентальному дискурсах. Екологічний контакт являє собою гармонійне спілкування заради безконфліктної, узгодженої, кооперативної взаємодії. Виявлено принципи екологічності спілкування суб'єктів англомовного родинного дискурсу. Традиційна увічливість і нормативні установки англійської мови, спільної для всіх членів національного колективу, створюють необхідну екологічну базу для того, щоб способи та прийоми контактування були ефективними, посилювали комунікативні позиції адресанта під час спілкування, налаштовували на компромісні дії й загальну підтримку родинних стосунків мовців.

Ключові слова: дисонансний, екологічний, комунікативний контакт, матримоніальний дискурс, неекологічний контакт, парентальний дискурс, фаза контакту, функція, унісонний.

Постановка проблеми. Увагу науковців, що працюють у річищі еколінгвістики (А. Стиббе, В. Шаховський, Н. Солодовникова, Е. Морозова та багато інших), привертають екологічні особливості функціонування мовних одиниць у різних типах дискурсів, що визначаються культурою мовців, гендерним і віковим аспектом, належністю до певного соціального класу, родини тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Еколінгвістика порушує питання загальнолюдських цінностей, оскільки передбачає формування екологічної свідомості, високий рівень культури мовленнєвої поведінки, у тому числі володіння мовним етикетом, здатність контролювати негативні емоції й направляти енергію слова на підтримку та розвиток духовності й морально-етичних цінностей [13, р. 5–16; 14]. Вивчення спілкування в межах англомовної родини (С. Баранова, А. Бігарі, О. Бровкіна, О. Мельник, А. Пахаренко та інші) з метою розкриття механізмів продукування ефективного дискурсу вбачаємо актуальною сучасною науковою проблемою.

Постановка завдання. Структура і зміст висловлювань формуються під впливом широкої сукупності контекстних чинників, у тому числі й екологічних. Національна специфіка, культурні домінанти суспільства та норми спілкування англійців зумовлюють вибір способів і засобів комунікативних контактів, тому метою дослідження є виявлення екологічної специфіки контактування в побутовій сфері, вільній від жорстких рамок інституційної клішованості.

Тож об'єкт вивчення становить побутовий родинний дискурс, який далі розподіляється в роботі на такі підтипи, як парентальний і матримоніальний.

Предметом є мовленнєві й немовленнєві засоби комунікативних контактів батьків і дітей, чоловіків і дружин англомовного середовища.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до принципу екологізму, мова тлумачиться як засіб організації суспільства й розумового освоєння дійсності, тому вивчення мовлення людини

пов'язане із середовищем її побутування [10]. Соціальні та культурні чинники формують умови для існування комунікації індивідів і спільнот.

Мова є потужним засобом впливу на когнітивне середовище існування людини, здатним опосередковано впливати й на її фізичний стан [10], оскільки екологічність у спілкуванні – це передусім доброзичливість, взаємоповага, увічливість і толерантність, прагнення до розуміння й прийняття позиції партнера, уникання негативних оцінок, якісний відбір теми спілкування, уміння слухати й не перевтомлювати співбесідника, логічність у розгортанні тексту тощо [10; 13, р. 5–16; 14].

Комунікативна категорія КОНТАКТ, яка органічно пов'язана з комунікативною категорією ВВІЧЛИВІСТЬ [7], організує та регулює комунікативні дії мовців в англomовному суспільстві; її основу становить поняття *contact* – одиниця комунікативного процесу, фрагмент дискурсивної взаємодії, спосіб спілкування за допомогою лінгвальних та екстралінгвальних засобів у конкретних ситуаціях, які відрізняються конфігураціями ролей суб'єктів певного типу дискурсу та їх настановами на гармонізацію або дисгармонізацію стосунків, що й відображається у висловленнях мовців [12, с. 41–43].

Комунікативний контакт відбувається в трьох фазах: установлення, підтримання та розмикання залежно від типу комунікативних ситуацій: 1) ординарні (звичайне, повсякденне спілкування); 2) неординарні (ускладнені комунікативні ситуації, часто дисонансний контакт, що вибивається з унормованого повсякдення); 3) екстраординарні (ситуації, що містять загрозу для життя людини) [12, с. 41–43].

Унісонний контакт «плюс-полярність» як маніфестація екологічної комунікації становить гармонійне спілкування мовців заради безконфліктної, кооперативної, узгодженої взаємодії. Дисонансний контакт «мінус-полярність» визначається як комунікативний збій у спілкуванні в силу ситуативних чинників або індивідуально-психологічних установок суб'єктів дискурсу, налаштованих на дисгармонізацію відносин [12, с. 41].

Дискурс [4; 5] як мовно-розумова діяльність розглядається в сукупності лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників і закріплений у формі текстів, усних чи письмових. Дискурс родинного спілкування виокремлюється за побутовою сферою комунікації й поділяється на більш «дрібні» дискурси: **парентальний** – дискурс дітей і батьків, дискурс сиблінгів, **матримоніальний** – дис-

курс подружжя тощо [1; 2; 3; 6; 8]. В особистісно-орієнтованому типі дискурсу мовець виступає як особистість у всьому багатстві свого внутрішнього світу, а не як представник певного соціального інституту [4]. Специфіка побутового спілкування відображена в дослідженнях розмовної мови, яка є природним вихідним типом дискурсу, органічно засвоєваним із дитинства, завданням якого є підтримання контакту та вирішення повсякденних проблем, розв'язання суто практичних завдань. Іноді вербальне спілкування членів родини лише доповнює невербальне й мовці висловлюють думки пунктирно, спонтанно, порушуючи логіку й структурну оформленість висловлювання. Члени родини, знаючи інтереси, звички, ставлення та переконання один одного, можуть навіть передбачити можливі реакції в розмові. Контакт у родинному колі найчастіше всього тісний, такий, що проявляє емоційний запас, глибокий духовний зв'язок, взаєморозуміння, екологічність у повному сенсі цього слова [1; 2; 3, с. 32–39].

Родинний дискурс є культурно-специфічним, тобто таким, що демонструє національні й етнічні особливості. Норми контакту в англomовному парентальному й матримоніальному дискурсі відображують також етичні правила та мораль мовленнєвої поведінки англomовного суспільства, маніфестують норми екологічності контакту в цілому. Тактовне (“*tact*”) ставлення до співрозмовника з метою запобігання нанесенню образи утворює не тільки фундамент інформаційно-регулятивної компетенції та комунікативну норму, а й національну цінність англomовців. Доведено, що англійській лінгвокультурній спільноті притаманна певна замкненість родинних стосунків, важливість її як такої [7; 12, с. 269; 13, с. 123]: родина – домашнє вогнище й ніжність, де людина може знайти укриття від агресивного світу [12, с. 149, с. 75], прихисток у бурливому морі життя: “*The family is a heaven in a heartless world*” (English proverb); “*To us, family means putting your arms around each other and being there*” (Barbara Bush); “*The happiness of the domestic fireside is the first boon of Heaven*” (Thomas Jefferson, 1813) [12, с. 114].

Суб'єкти матримоніального дискурсу, заснованому на ідеї прагнення до злагоди, добре обізнані про характерні особливості й звички одне одного. Бесіда чоловіка і дружини – це типова комунікативна ситуація, яка визначається не лише вербальними, а й дискурсивними властивостями [12, с. 206], характеризується підвищеною комунікативністю, простою побудовою діалогу,

концентрацією на тематиці побутової сфери, послідовному або відстроченому узгодженні реплік, довільності у відборі лексичних засобів, неповними конструкціями, компліментами, жартами, переважанням експресивних висловлень, а також мімічних, просодичних компонентів комунікації, відкриттям душі як кульмінацією спілкування [12, с. 85].

(1) *The doctor said, "I think we had better ask your husband to come up now".... He shouted, "A boy!" and leaped to his feet... He bounded up the stairs two at a time, entered the bedroom and took both his wife and baby in his arms. He kissed them both and said, "This is the proudest and happiest day of my life... You don't know what this means for me, Win! Can I 'old the baby?"*

She silently handed him over. Ted sat at the edge of the bed, and cradled the baby awkwardly in his arms... "Well, I don't recon to know much about babies, but I can see as how this is the most beautiful in the world. What's we going to call him, luv?"

Winnie took a large shuddering breath and said, "You choose, Ted, luv. He's yours".

"We'll all him Edward then. It's a good ol' family name... He is my son Ted" (J. Worth, Call the Midwife, p. 267).

Наведений фрагмент комунікативного контакту в неординарній ситуації матримоніального дискурсу ілюструє першу зустріч чоловіка зі своєю дружиною та щойно народженим сином. У функції контактовстановлення вжиті експресиви, вигуки, кінесичні, проксемічні та просодичні компоненти комунікації. Адресант розвиває контакт за допомогою питального речення *Can I 'old the baby?* та звертається на скорочене ім'я *Win* і ласкаве прізвисько *luv*. Чоловік уживає синтаксичні та лексичні повтори, висловлення у функції схвалення, велику кількість оцінних лексичних одиниць, прикметників у найвищому ступені, речення з негативною часткою *You don't know what this means for me*, *Well, I don't recon to know much about babies*, які передають його піднесення та бурхливу радість *the proudest and happiest day of my life*, *the most beautiful in the world*. Психологічний стан чоловіка передається дружині. Вона підтримує контакт невербально *She silently handed him over*, а потім за допомогою імперативних висловлень у функції згоди, підкорення та підтримки реноме адресанта *You choose, Ted, luv. He's yours*. Узгодженість реплік при прийнятті комунікативної ініціативи свідчить про налаштованість комунікантів на гармонійний розвиток міжособистісних відносин. Підтримувальний

характер реплік-реакцій, передбачуваних та очікуваних, відповідає мовленнєвій нормі спілкування й робить контакт між чоловіком і дружиною унісонним та екологічним.

Серед засобів і прийомів підтримання принципів екологічності комунікативного контакту в англomовному матримоніальному дискурсі такі: звертання через називання адресата на ім'я або ласкаве прізвисько *Darling, Honey*; вибір спільної теми й емотеми для розмови; відбір стилістичних засобів відповідно до ситуації; позитивне оцінювання *It smells delicious*; заохочення до розмови через прагнення встати на позицію партнера *You're right*; спільне переживання викладених співрозмовником фактів; скоординовані дії щодо створення позитивного емоційного фону; солідаризація та співпраця в діях *Shall I help you?*; демонстрація вміння слухати й не перевтомлювати адресата; взаємна толерантність, повага та ввічливість; емоційні «погладження» *So caring and helpful*; дотримання рівних комунікативних прав; згадування приємних моментів минулого; планування спільного майбутнього; уживання подружньої домашньої мови. Великого значення також набувають невербальні компоненти комунікації: лагідні торкання, обійми, поцілунки, інтонація тощо. Додержання принципів екологічного спілкування в матримоніальному дискурсі сприяє позитивному впливу на спілкування подружжя, підтримці та розвитку міжособистісного тісного контакту, маніфестує взаємну повагу, толерантність, підтримку, запобігає виникненню конфліктних ситуацій у родині.

Розуміння дискурсу як складної системи зумовлює необхідність урахування всіх параметрів, релевантних для досліджуваного об'єкта. Механізми реалізації неекологічного контакту «мінус-полярність» у матримоніальному дискурсі діють на фоні психологічно ускладнених ситуативних чинників, що формують негативну диспозицію суб'єктів комунікативного контакту в особистісно-орієнтованих відносинах. Серед принципів порушення екологічності виявлено такі: нехтування комунікативними інтересами партнера, комунікативні невдачі, непорозуміння; використання негативних оцінок *a fool, a blockhead*, нанесення образ *I find that offensive*, висловлення обурення *I am speechless, what is it to you*, звинувачення й осуд, зайва категоричність, висування в центр уваги власного «я», грубість, пейоративи, інвективи особливо з боку чоловіків *I'm very annoyed with you, you got me up to here! shut up*, неповага, зарозумілість, нехтування

обов'язками, особливо з боку жінок *Get lost*. Дисонансний контакт виокремлено на основі таких функцій висловлень у ситуаціях контакту, як функція порушення мовленнєвих норм, функція емоційної розрядки та висловлення обурення, функція негативної оцінки й викриття; функція звинувачення та осуду; функція заборони; функція грубого переривання співбесідника.

У родинному парентальному дискурсі, що є заснованим на ідеї виховання гідної людини та громадянина, і батьки, і діти реалізують свої асиметричні статусні ролі, тому важливу роль при актуалізації виховного впливу відіграють висловлення повчальної семантики й аргументоване переконування [1, с. 126–129; 6, с. 148]. Перешкоджання порушенню норм, шкідливим звичкам, невідповідним діям дітей, у свою чергу, може призводити до ескалації конфлікту, що спричинює емоційні реакції – злість, розчарування, ненависть, зневагу, страх, почуття провини, протистояння [9, с. 240–246]. Дитина, будучи добре знайомою зі своїм співрозмовником, іноді дозволяє собі демонструвати гнів та авторитарність [11, с. 227–230]. На думку одного з батьків у матеріалі, що вивчався, головними принципами вдалого батьківства є сталість, терпіння, розуміння, любов: *I guess I've had to think a lot about whatever it is that makes somebody a good parent: constancy, patience, understanding ... love* (Kramer vs Kramer).

Терпіння й позитивні емоції, заряджені креативною енергією, покращують відносини в родині з дітьми, що відображається на загальній атмосфері родинного життя та робить комунікативні контакти між батьками і дітьми більш ефективними.

(2) *It seemed like a party, they all looked so happy. Older children were carrying tiny ones around, some of them were playing out in the street, some of them were doing what might have been homework. There was absolutely no discord among them and in all the contact I had with this family, no fighting, no nasty temper was ever in evidence* (Jennifer Worth. *Call the Midwife*, p. 133).

Екологічність комунікативних контактів залежить насамперед від стримування негативних емоцій. Серед інших принципів екологічності контакту між батьками і їхніми дітьми, виявлених на основі вивчення функцій висловлення, є такі: у фазі контактостановлення: зменшувально-пестливі звернення *Dear! Sweetheart! My love*; вибір спільної дії тощо; позитивне оцінювання, жарти; заохочення до відвертої розмови *What are*

you thinking about? Do you feel like talking? Mind if I enter for a moment?, примирення; *Billy, I promise I'll never do that to you again, okay?*, уживання емоційно забарвленої лексики позитивної семантики *Don't you fret, my luvy*; експресивні висловлення позитивної або негативної семантики *It's (un)acceptable*; емотивно-оціночні фрази *Good; You're right, It's correct; Absolutely; Interesting* тощо. У фазі контактопідтримання: висловлення у функціях підтримки, утішання; солідаризації; демонстрація вміння слухати; стримування негативних емоцій; емоційні «погладження» *That's okay! you'll be great*; дотримання рівних комунікативних прав і паритетності контакту; утримання від осуду, відкритої заборони, залякування, звинувачення, ображення, обманювання, нав'язування, порівняння з іншими, байдужості, ігнорування, нагадування про сумні події; недопустимість вольового натиску, перебивання, маніпулювання, погроз, домінування, авторитарності тощо. У фазі контакторозмикання: культивування позитивних емоцій; згадування приємних моментів минулого; планування спільного майбутнього та спільно проведеного часу *I'll remember this moment for the rest of my life*; уживання «домашньої мови»; висловлення турботи про членів родини й домашніх улюбленців; уживання фатичних конвенційних етикетних висловлень *I'll watch it; I'll be up; I'll miss you*. Неєкологічність контакту в парентальному дискурсі виокремлено на основі таких функцій, як функція порушення мовленнєвих норм, функція погрози, функція негативної оцінки, функція звинувачення, функція емоційної розгрузки, функція тиску тощо. Для дитини наявність спільних рис із батьками є елементом усвідомлення себе частиною родини, що демонструється передусім через спільність мови, наприклад: розмовні еліптичні експресивні висловлення, жартівливі форми привітання, рифмовки, фразеологізовані одиниці у функції емоційно забарвленої реакції на певні ситуації спілкування.

Висновки і перспективи. Щоб відповісти на якісно нові суспільні виклики, зумовлені динамічністю соціальних процесів, нестабільністю навколишнього середовища, необхідні ефективні методи. Еколінгвістичний підхід здатний висвітлити їх завдяки потужному експланаторному потенціалу [10]. За результатами дослідження, унісонний екологічний контакт в англійському матримоніальному дискурсі становить 68%, дисонансний – 32%, що характеризує його як дискурс мовців, налаштованих на співпрацю

у вирішенні повсякденних завдань. Екологічний контакт в англomовному парентальному дискурсі становить 73%, що маніфестує налаштованість батьків і дітей на розвиток довірливих відносин у родині. Екологічний контакт як у родині, так і в суспільстві у цілому, де родина – це первинний осередок суспільства, уважаємо інструмен-

том підтримки спільності, засобом мирного співіснування людей.

Серед перспектив дослідження – вивчення комунікативних контактів сиблінгів під кутом зору еколінгвістики, а також аналіз мовленнєвої креативності в англomовному парентальному дискурсі.

Список літератури:

1. Баранова С. В., Проценко О. В. Утішання в парентальному дискурсі. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. Вип. 49. С. 126–129. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/2492>.
2. Бігарі А. А. Дискурс сучасної англomовної сім'ї: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2006. 21 с.
3. Бровкіна О. В., Баранова О. Родина vs дискурс. *Psycholinguistics*. 2019. № 25 (2). С. 31–39.
4. Карасик В. И. О типах дискурса. URL: <http://ruslang.isu.ru/education/discipline/philology/disrurs/material/material>.
5. Кашкин В. Б. Дискурс : учебное пособие. Воронеж, 2004.
6. Козлова В. В. Реалізація комунікативної ініціативи в англomовному парентальному дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог : Видавництво НаУОА, 2017. Вип. 67. С. 148–151.
7. Ларина Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации. *Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций*. Москва, 2009. 512 с.
8. Мельник О. М. До проблеми вивчення комунікативної поведінки учасників англomовного сімейного дискурсу. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. Вип. 16. С. 196–199.
9. Осовська І. М. Стратегії і преферентні тактики парентального німецькомовного дискурсу. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія». Вип. 16. 2010. С. 240–246.
10. Пасинок В. Г., Морозова О. І., Самохіна В. О. Еколінгвістичний підхід до аналізу іноземних мов та педагогічного процесу їх навчання у українських вишах / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. URL: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/.pdf>.
11. Пахаренко А. В. Вербалізація авторитарної поведінки дитини в англomовному побутовому діалогічному дискурсі. *Наукові записки. Серія «Філологічні науки»*. Вип. 138. С. 227–230.
12. Самохіна В. О., Шпак О. В. Екологія контакту в англomовному дискурсі : монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. 220 с.
13. Скрипник І. Ю. Родинні цінності у дзеркалі паремій : зіставний аспект (на матеріалі англійської та української мов). *Вісник Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна*. 2012. № 1002. С. 118–124.
14. Шаховский В. И., Солодовникова Н. Г. Экологическая функция языка. *Экология русского языка : материалы 2-й Всерос. научн. конф.* Москва, 2009. С. 5–16.
15. Stibbe A. Language, Ecology and the Stories We Live. London : Bigbang, 2015. 210 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Worth J. Call the Midwife. Orion Books LTD, London. 2002. 340 p.
2. Kramer against Kramer. URL: www.imsdb.com/scripts/Kramer-vs-Kramer.html.

Shpak O. V. THE ECOLINGUISTIC SPECIFICITY OF ENGLISH FAMILY DISCOURSE

This study analyzes the linguistic and cultural ecospecificity of the non-institutional discourse of the United Kingdom and the United States. The article is focused on the study of English-language communicative contacts in family discourse from the point of view of ecological linguistics. In particular, parental and matrimonial types of family discourse are considered. Speech and non-speech means of contact in the phases of contact-opening, contact-supporting and contact-closing in ordinary, non-ordinary and extraordinary situations of communication between parents and children, husbands and wives are analyzed. Particular attention is paid to the analysis of the specificity of eco-communication in everyday discourse and the violation of the harmony of communicative contacts by members of English-speaking families. As a result of the study, based on the analysis of the functions of utterances in the communication of family members, the unison ecological contacts "plus-polarity" and the dissonant

non-ecological contacts “minus-polarity” as a manifestation of the communicative category CONTACT in family discourse have been singled out. The functions of unison and dissonant types of contacts, as well as the ratio of unison ecological and dissonant non – ecological types of contacts in parental and matrimonial discourses have been elucidated. Ecological contact is a harmonious communication for the sake of conflict-free, coordinated, cooperative interaction. The principles of ecological communication of the subjects of the English-speaking family discourse have been determined. Traditional politeness and normative attitudes of the English, common to all members of the national group, create the necessary ecologically-proved framework for the effective methods and techniques of communication, strengthen the communicative position of the addressee during communication, adjust to a compromise and general support between speakers in family relations.

Key words: *communicative contact, dissonant, ecological, function, matrimonial discourse, non-ecological, parental discourse, phase of contact, unison.*

Шутова М. О.

Київський національний лінгвістичний університет

Мудринич С. Ю.

Київський національний лінгвістичний університет

ПОЛІТИЧНА МОВА ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПОВЕДІНКИ ЛЮДЕЙ В ЕТНОКУЛЬТУРНІЙ СПІЛЬНОТІ

Політичні виступи та інавгураційні звернення привертають велику увагу, оскільки вони є квінтесенцією політичних ідей, програм країни, що розвиваються в певний період. У статті проводиться дослідження способів категоризації політичної дійсності в мовних картинах світу, розглядається поняття «нове життя» з точки зору семантики, прагматики та синтаксису в інавгураційних промовах американських президентів. Дослідження політичної мови викликало особливий підхід до аналізу лексичних одиниць, що складають семантичну групу «новизна». Виходячи з цього аналізу, виділено групу слів, що мають спільну сему «новий», і проаналізовано засоби вираження і стилістичні прийоми, які президенти використовували для вираження ідеї «нове життя». Президенти змушують людей вірити в їхню здатність діяти по-новому і змінювати ситуацію, привести націю до нового, кращого життя. Постулюється висновок про те, що прикметник «новий» часто використовується президентами в контексті необхідності відродження старих цінностей, духовного відновлення нації. Для підтвердження цієї ідеї було взято до уваги чотири інавгураційні промови американських президентів. Аналіз інавгураційних звернень американських президентів показав, що ідеї «нового життя» проходять через усі промови кожного президента. Увагу зосереджено на вивченні ролі ідеї «нового життя» в інавгураційних зверненнях американських президентів і засоби її передачі. У результаті виділено сімнадцять лексем (тринадцять дієслів, один іменник, один прикметник та два прислівники) із загальною семантичною складовою частиною, що відповідає поняттю «новий», і продемонстровано, яким чином вони переходять до семантичного поля «новизна», створеного лексичними елементами, з домінуючою семою «новий». Наведені об'єктивні дані, щоб довести твердження про те, що поняття «нове життя» відіграє важливу роль в інавгураційних промовах американських президентів і що здатність вносити новизну в життя країни є важливою складовою частиною позитивного іміджу президента.

Ключові слова: політична мова, інавгураційна промова, концепт «нове життя», сема «новий», семантична група «новизна».

Постановка проблеми. Сучасна поліпарадигмальна і полідисциплінарна лінгвістика шукає нових рішень основних проблем організації мови та її функціонування в контексті знань про її ментальну основу як когнітивну здатність, про специфіку пізнавальних процесів при опрацюванні певного матеріалу, вивчає роль людського фактора в мові. Антропоцентричний вектор лінгвістичних розвідок відводить людині – носію конкретної природної мови – ключове місце в таких дослідженнях. Політичні виступи та інавгураційні звернення привертають велику увагу, оскільки вони є квінтесенцією політичних ідей, програм країни, що розвиваються в певний період. Роботи, присвячені аналізу політичної мови, сприяють вивченню комунікативних аспектів мови.

Саме механізми поділу одиниць мовної системи на класи визначає концепцію лінгвістичної парадигми, в межах якої проводиться дослідження способів категоризації політичної дійсності в мовних картинах світу, формує погляди на функціонування мовної системи, закономірності її організації та напрями розвитку. З огляду на вищезазначене нам видається можливим дослідити способи, за допомогою яких виділяються, формуються, впорядковуються знання про політичну дійсність в етнокультурній спільноті, в мовних картинах світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі вчені вважають, що слово *новий* використовується у президентських промовах як символ національного процвітання [18]. Вважаємо

це вузьким розумінням проблеми, принаймні, якщо це стосується інавгураційних промов. Так, дослідники (А. М. Крус, Р. Гарабік, Г. Альтман, Дж. Савой, А. Кайл, Е. Лім, Д. Маті, К. Кендалл, І. Кобозєва, Г. Кульжанова) не розкрили всі аспекти цієї проблеми. У нашому розслідуванні ми приділяємо серйозну увагу передачі концепції «*нового життя*» в інавгураційних зверненнях президентів США. **Метою роботи** є з'ясування особливостей використання поняття «*нове життя*» в інавгураційних промовах президентів США. **Основними завданнями є:** підібрати слова, що відносяться до семантичної групи «*новизна*»; порівняти значення виділених слів із прикметником *новий*; зробити компонентний аналіз цих лексем, що використовуються спікерами для опису їхньої майбутньої політики; з'ясувати загальний семантичний компонент лексем, що мають загальну сему (диференціальна семантична ознака) *новий*; визначити основні функції політичної мови. **Об'єктом** дослідження є тексти чотирьох інавгураційних звернень Джорджа Буша, Барака Обама (два тексти) та Дональда Трампа.

Комплексна **методологія дослідження** базується на принципах антропоцентризму, культурного детермінізму, історизму, що забезпечило ефективну реалізацію розслідування концепції «*нового життя*» в інавгураційному зверненні президентів США. Цей підхід призвів до вибору відповідних методів і прийомів: по-перше, ми вибираємо лексеми, використовуючи методи відбору, що мають спільний семантичний компонент, що відповідає прикметнику *новий*, і присвячуємо семантичній групі «*новизна*». Щоб довести це, використовуючи порівняльний метод, порівнюємо значення добору слів із прикметником *новий*. Використовуємо метод семантичного аналізу, щоб з'ясувати загальний семантичний компонент слів, що мають загальну сему *новий*. Використовуємо кількісний метод, щоб скласти кількість слів, що мають загальну сему *новий*.

Повторення можна знайти в кожному виступі. Повторюючи слова із семою *новий*, президенти змушують людей вірити у здатність лідерів працювати по-новому, змінювати ситуацію, вести націю до кращого життя. Компонентний аналіз слів, які доповідачі використовують для опису своєї майбутньої політики, змін, які вони збираються ввести, бачення ситуації в країні та за кордоном, дуже важливий для вивчення концепції «*нового життя*» в інавгураційних зверненнях президентів США.

Виклад основного матеріалу. Мовний спосіб концептуалізації реальності є дещо універсальним, дещо національним, тому носії різних мов можуть концептуалізувати світ крізь призму своїх мов. Таким чином, політична мова стає не лише одним із засобів, що регулюють і формують світогляд, а й засобом, що визначає поведінку людей у певній етнічній та культурній спільноті, засобом ідеологічного впливу [3].

Багато із цих ідей знайомі громадськості, оскільки вони були висловлені під час виборчої кампанії президента. В інавгураційному зверненні вони набувають нового значення. Ідеї, висловлені президентом країни, визначатимуть політичний курс управління на наступні роки. Повторення є дуже важливим засобом пропаганди. Ідеї дуже ефективно впливають на людей, коли їх часто повторюють. Повторення також є характерною рисою політичного дискурсу. Повторення та паралелізм є у кожній інавгураційній промові. Паралелізм – це синтаксичний прийом, який базується на подібності структур, пар чи ряду споріднених слів, фраз або зворотів [10].

Один з типів паралельних конструкцій, який підсилено підкреслює комунікативні функції висловлення, – це частковий паралелізм. Водночас, коли декілька повторених слів пропущено, інші стають чіткішими та синтаксично виділеними у порівнянні з повними реченнями [12]. Такі структури висловлювання використовує промовець для того, щоб його слова звучали більш переконливо та допомагали кращому розумінню та запам'ятовуванню інформації.

Стилістичний прийом перерахування, описаний Р. Келером [9], також базується на частковому паралелізмі, що є причиною повторення тверджень в різних варіаціях. Це пояснює головну мету, тобто сприйняття, розуміння та запам'ятовування аудиторією почутої інформації. Повторення є одним із основних засобів переконання і пропаганди, оскільки ідеї, що повторюються багато разів, відокремлюються від промовця, існують самостійно, входять у підсвідомість слухачів і стають елементами спільної віри [19]. Повторенням слів з семою *новий* президент змушує людей повірити в його здатність впровадити нові ідеї, нові дії і змінити ситуацію. Люди очікують натхнення від президента, нових можливостей та нагород. Всі президенти звертають увагу на ідею новизни, тим самим відповідаючи вимогам суспільства.

Як відомо, мова промовця або письменника відображає його характер, перспективи, ідеологію, відношення, думку (виражаюча функція

мови). Образ автора також є важливим фактором, який гарантує чесність тексту [11]. Терміни «образ автора» та «образ промовця» використовуються як синоніми [18]. Образ президента США ретельно побудований відповідно до соціальних стереотипів нації, національних цінностей. Політик – це не лише символ сам по собі, він також живе у світі символів. Створення позитивного іміджу президента за допомогою інавгураційного звернення гарантує публічне прийняття ідей президента та підтримку державної політики громадянами США [4].

Норма існування політичного міфу – це політичне мовлення. Стереотипи і метафори, стиль політичного мовлення не допускають незалежного мислення [1]. Політичні міфи визначають стереотип образу ідеального національного лідера. Тому образи президентів, сконструйовані згідно з людськими бажаннями і очікуваннями (політичними міфами), стають дуже ефективними. Варто прокоментувати етнолінгвістичні ідеї Е. Сапіра та Б. Уорфа (гіпотеза мовної відносності), згідно з якими кожна мова має свої способи та засоби концептуалізації та категоризації світу, а отже, кожна нація має власне уявлення про цей світ, про людей як про представників своєї культури та про інші етнічні групи. Відповідно до цих образів у різних суспільствах існують так звані стереотипи.

Критика попередників, протиставлення їх політики тому, що вважається необхідним для нації, традиційно сприймається аудиторією як обіцянка змінити ситуацію на краще. Метод контрасту часто використовується політиками в їх промовах для критики опонентів і попередників. Цей метод посилює смисловий та стилістичний ефект висловлювання. Протиставлення двох понять, об'єктів, напрямів привертає увагу публіки. Такий контраст – перебільшення, мета якого – драматизувати ситуацію [4].

Модель «нового життя» – це комплекс, що потребує більш-менш переконливої аргументації. Одним із найважливіших факторів у створенні політиком такої картини (моделі) є новизна і оригінальність підходу. Сама комбінація слів *нове життя* визначає те, що життя повинно відрізнятися від того, що вже існує, тобто бути *новим*. Тому концепція «новизни» відіграє важливу роль у політичному мовленні. Прикметник *новий* часто використовується президентами для вираження необхідності відновити старі цінності і національну духовність. Духовне відновлення і відродження старих цінностей може призвести до процвітання,

а також може бути метою саме по собі. Здатність впровадити нові ідеї і нові дії є важливою частиною образу президента. Тому наше дослідження може сприяти вивченню структури образу президента США, що базується на політичних міфах і стереотипах в американському суспільстві.

Результати. Аналіз засобів передачі ідеї «нового життя» в інавгураційних промовах президентів США.

Перше інавгураційне звернення Джорджа Буша. Аналіз лексем, що належать до семантичного поля «новизна» і передають ідею «нового життя»

У своїй промові 2001 р. президент використовує такі лексеми, що належать до семантичного поля «новизна», щоб передати ідею «нового життя»: *new* (новий): *With a simple oath, we affirm old traditions and make new beginnings* [5]; *to renew* (відновлювати): *Never tiring, ...we renew that purpose today; to make our country more just and generous...*[6]; *to reclaim* (повернути): *Together, we will reclaim America's schools...*[5]; *to reform* (реформувати): *we will reform Social Security and Medicare...*[5]; *to recover* (відновити): *we will reduce taxes, to recover the momentum of our economy ...*[5]; *to build* (будувати): *I will work to build a single nation of justice and opportunity; ... we will build our defenses beyond challenge, lest weakness invite challenge* [6].

Всі ці лексеми відповідають прикметнику *new* (новий) і належать до семантичного поля «новизна», зумовленого загальним семантичним компонентом. Для підкреслення ідеї «новизни» прикметник *new* (новий) повторюється чотири рази у виступі. Усі словосполучення мають значення «відрізняється від того, що було раніше». Тож словосполучення *new beginnings* (нові початки), *new world* (новий світ), *new commitment* (нові зобов'язання), *new century* (нове століття) мають сему *новий* і належать до семантичного поля «новизна».

Дієслово *to renew* (відновлювати) тісно пов'язане з прикметником *new* (новий). Ці лексеми мають однаковий корінь. Латинський префікс *re-* дієслова *to renew* (відновлювати) означає «знову, заново, спочатку». Дієслово *to renew* (відновлювати) має таке значення: «Зробити новим, або як новим, відновити той самий стан, що був колись новим, молодим чи свіжим; зробити духовно новим, відновити». Це значення дуже близьке до значення прикметника *new* (новий) – «відновлення попередньої дії чи речі; відновлення після знесення, занепаду, зникнення».

Дієслова *to reclaim* (повернути), *to reform* (реформувати), *to recover* (відновити), які використовуються в інавгураційній промові, мають сему *новий* і позначають повторення дій. Ці дієслова використовуються для позначення курсу оновлення в різних сферах соціального життя: економіка, медичне обслуговування, освіта.

Дієслово *to build* (будувати) має значення «створити щось нове». Це визначення дуже близьке до визначень прикметника *new* (новий), «що вперше створено, недавнього походження». Таким чином, якщо ми щось збудували (створили), ми вводимо щось нове. Таке визначення дозволяє сказати, що дієслово *to build* (будувати) має загальний семантичний компонент рівний прикметнику *new* (новий).

Перше інавгураційне звернення Барака Обами. Аналіз лексем, що належать до семантичного поля «новизна» і передають ідею «нового життя»

У своєму зверненні до нації Барак Обама приділив велику увагу новим ідеям та змінам. Для передачі ідеї «новизни» використовуються такі лексеми: *new* (новий): ...*to meet the demands of a new age*; ... *and prepare the nation for a new age*; ...*traveled across oceans in search of a new life* [14]; ...*not only to create new jobs*;... *but to lay a new foundation for growth* [14]; *America must play its role in ushering in a new era of peace* [14]; *What is required of us now is a new era of responsibility*...[13]; **to begin** (починати): *An economic recovery has begun* [13]; **to build** (будувати): *We will build the roads and bridges*...[13]; **to remake** (переробляти): *we must pick ourselves up, ... and begin again the work of remaking America* [13]; **to restore** (відновлювати): *We will restore science to its rightful place, and wield technology's wonders to raise health care's quality and lower its cost; ...we restore the vital trust between a people and their government* [13]; **to reform** (реформувати): *We must harness new ideas and technology to remake our government, revamp our tax code, reform our schools*...[13]; **to change** (змінювати): *For the world has changed, and we must change with it* [13]; **to turn** (повертати): *Let it be said by our children's children that when we were tested we refused to let this journey end, that we did not turn back nor did we falter* [13].

Усі підкреслені слова належать до семантичного поля «новизна». Значення більшості з них були розглянуті вище. Тим не менше, ми маємо нові для нас лексеми (їх не використовував Джордж Буш). Тож ми проаналізуємо їх значення, щоб довести, що вони належать до семантичного поля «новизна».

Дієслово *to begin* (починати) має значення «зробити перший крок; зробити першу або початкову частину». Це визначення дуже близьке до визначення прикметника *new*(новий): «уперше створено або введено в життя; недавнього походження чи зростання». Таким чином, якщо ми щось починаємо (створюємо), ми вводимо щось нове.

Дієслова *to restore* (відновлювати), *to reform* (реформувати), *to remake* (переробляти) належать до цього семантичного поля через префікс *re-* «знову, заново» (за аналогією з дієсловами *to renew* (відновлювати), *to reclaim* (повернути), *to reform* (реформувати), *to recover* (відновити) з першої інавгураційної промови).

Дієслова *to change* (змінювати), *to turn* (повертати) позначають «рухатися в іншому напрямку; рух, який відрізняється від того, що існував раніше». Вони можуть позначати як «перше представлення, початок», так і «повторення певних дій». Тож ми можемо зрозуміти значення цих дієслів як «рухатись у новому напрямку», таким чином демонструючи, що сема *новий* є складовою частиною їхнього лексичного значення.

Щоб підкреслити ідею «нового життя», у виступі використовуються паралельні конструкції: *Our challenges may be new. The instruments with which we meet them may be new* [14]. Такі структури висловлювання надають оратору можливість зробити його виступ більш переконливим і призводять до кращого розуміння та запам'ятовування інформації.

Для підкреслення ідеї «нового життя» прикметник *new*(новий) використовується в промові 10 разів, дієслова *to restore* (відновлювати), *to reform* (реформувати), *to remake* (переробляти) мають сему *новий* через значення «знову, заново» завдяки префіксу *re-*. Таке визначення дозволяє сказати, що дієслово *to begin* (починати) має спільний семантичний компонент з прикметником *new* (новий). Дієслова *to change* (змінювати), *to turn* (повертати) можна визначити як «рухатись так, щоб повернути в інший бік». Порівняймо їх з прикметником *new* (новий), який має значення «відмінний від того, що існував раніше, відомого чи вживаного». Отже, ми можемо зрозуміти значення дієслів *to change* (змінювати), *to turn* (повертати), як «рухатися в новому напрямку», таким чином доводячи, що сема *новий* є складовою їхнього лексичного значення. Для підкреслення ідеї «нового життя» у виступі використовуються паралельні конструкції.

Друге інавгураційне звернення Барака Обама. Аналіз лексем, що належать до семантичного поля «новизна» і передають ідею «нового життя»

Із цією промовою виступив переобраний президент у 2013 році. Повернувши владу колишньому голові держави, люди, природно, очікують від нього продовження своєї політики. Розуміючи це, Барак Обама не говорить про радикальні зміни і концентрується на новизні, яку він вже вніс у життя, *e.g.*: *We made ourselves anew, and vowed to move forward together. But we have always understood that when times change, so must we [8]; that fidelity to our founding principles requires new responses to new challenges [8].*

Президент, як правило, не виділяє свій другий термін як новий етап розвитку країни, а говорить про роки свого президентства як про один період, *e.g.*: *We must harness new ideas and technology to remake our government, revamp our tax code, reform our schools... But while the means will change, our purpose endures...[8]. No single person can train all the math and science teachers we'll need to equip our children for the future, or build the roads and networks and research labs that will bring new jobs and businesses to our shores [8].*

Тим не менше, слова Барака Обама: *«For our journey is not complete until our wives, our mothers, and daughters can earn a living equal to their efforts [8]. Our journey is not complete until our gay brothers and sisters are treated like anyone else under the law.... Our journey is not complete until no citizen is forced to wait for hours to exercise the right to vote [8]. Our journey is not complete until we find a better way to welcome the striving, hopeful immigrants, who still see America as a land of opportunity. Our journey is not complete until all our children... know that they are cared for, and cherished, and always safe from harm» [8]* – розуміються як заклик до нових дій протягом наступних чотирьох років його правління.

Із наведених вище прикладів ми бачимо, що наступні лексеми використовуються для передачі ідеї «нового життя» у другому інавгураційному зверненні Барака Обама: *new* (новий), *anew* (знову), *to renew* (оновляти), *to begin* (починати), *to build* (будувати), *to remake* (переробляти), *to restore* (відновлювати), *to reform* (реформувати), *to change* (змінювати), *to turn* (повертати). Дієслово *to begin* (починати), *to reform* (реформувати), *to build* (будувати), *to change* (змінювати), *to turn* (повертати), *to remake* (переробляти), а також прикметник *new* (новий) були використані пре-

зидентом у першому інавгураційному зверненні. Їхня семантична структура вже пояснена. Слова, що належать до семантичного поля «новизна» і вперше вживаються у другій промові, – дієслово *to renew* (оновляти), прислівник *anew* (знову).

Дієслово *to renew* (оновляти) тісно пов'язане з прикметником *новий*. Ці лексеми мають однаковий корінь. Латинський префікс *re-* дієслова *to renew* (оновляти) означає «знову, заново, спочатку, у випадках, що мають на увазі відношення до попереднього стану». Дієслово *to renew* (оновляти) має таке значення: «зробити новим, або як новим, відновити той самий стан, що колись був новим, молодим чи свіжим; зробити духовно новим, відновити». Це дуже близьке значення до прикметника *новий* – «відновлений, який приходить на зміну попередньому».

Прислівник *anew* (знову) означає «нещодавно, свіжо». Будучи тісно пов'язаним із прикметником *новий*, він належить до семантичного поля «новизна».

Прикметник *new* (новий) використовується як означення до слів: *responses* (відповіді), *challenges* (виклики), *jobs* (робота), *businesses* (бізнес), *ideas* (ідеї) і *technology* (технології), що символізують національні цінності та риси характеру, які, як вважають, необхідні для майбутнього розвитку країни.

Для другого інавгураційного звернення використовується паралельна конструкція *Our journey is not completed until ...* (Наша подорож не завершиться до ...), що виражає ідею безперервності американської політики, апелює до традицій управління та розвитку країни. Щоб підкреслити ідею «нового життя», Барак Обама проголосив національне оновлення одним з найважливіших завдань і використав паралелізм, щоб привернути увагу до цього постулату.

Інавгураційне звернення Дональда Трампа. Аналіз лексем, що належать до семантичного поля «новизна» і передають ідею «нового життя»

У цій промові президент використав метод драматизованого контрасту, щоб критикувати опонентів або попередників: *Americans want great schools for their children, safe neighborhoods for their families, and good jobs for themselves. These are just and reasonable demands of righteous people and a righteous public, but for too many of our citizens a different reality exists [15]*. Критика попередників, протиставлення їхньої політики тому, що вважається необхідним для нації, традиційно сприймається аудиторією як обіцянка змінити ситуацію на краще: *Mothers and children trapped*

in poverty in our inner cities, rusted out factories, scattered like tombstones across the landscape of our nation, an education system flush with cash, ...and the crime, and the gangs, and the drugs that have stolen too many lives and robbed our country of so much unrealized potential [8].

Цей метод посилює смисловий та стилістичний ефект висловлювання. Протилежні два поняття, об'єкти, напрямки дій привертають увагу аудиторії: *We assembled here today are issuing a new decree to be heard in every city, in every foreign capital, and in every hall of power, from this day forward: a new vision will govern our land, from this day forward, it's going to be only America first* [7].

Аналіз інавгураційного звернення показує, що ідеї «нового життя» проходять через весь виступ президента. Вони знаходяться в нових наборах цінностей та принципів, які президент хоче запровадити або воскресити: *We will build new roads and highways and bridges... all across our wonderful nation. We will reinforce old alliances and form new ones... Our country will thrive and prosper again* [15]; у нових політичних рішеннях, які він збирається приймати: *...we are transferring power from Washington, D.C., and giving it back to you, the people* [15]. *...all changes, starting right here and right now, because this moment is your moment – it belongs to you. January 20th, 2017 will be remembered as the day the people became the rulers of this nation again* [15].

Саме бачення ситуації у країні та за кордоном може бути новим, тобто відрізнятись від прийнятого раніше: *We assembled here today are issuing a new decree to be heard in every city... a new vision will govern our land, from this day forward, it's going to be only America first* [16].

Люди чекають, поки президенти надихнуть їх, обіцяючи нові можливості та нові нагороди. І всі президенти приділяють велику увагу ідеї «новизни», задовольняючи таким чином попит громадськості: *A new national pride will stir our souls, lift our sights and heal our divisions. You will never be ignored again.* [15]. *Together, we will make America strong again. We will make America wealthy again. We will make America proud again. We will make America safe again. And yes, together, we will make America great again* [15].

Виокремлення нових елементів у курсі президента, здійснення порівняльного аналізу його політики та політики колишнього глави держави слід проводити разом із вивченням соціальної, економічної та політичної ситуації в країні.

Із цих прикладів робимо висновок, що для передачі ідеї «нового життя» в інавгураційному

зверненні використовуються такі слова – дієслова: *to build* (будувати), *to become* (ставати), у формі *became* (став), іменник *change* (зміна) у формі *changes* (зміни), прикметник *new* (новий), прислівник *again* (знову).

Дієсло *to build* (будувати), прикметник *new* (новий) згадувалися в попередніх інавгураційних зверненнях. Їхня семантична структура вже пояснена. Слова, що розглядаються вперше, такі – іменник *change* (зміна), прислівник *again* (знову).

Іменник *change* (зміна) походить від дієслова *to change* (змінювати) – віддієслівний іменник, результат конверсії. Зміна позначає «подання речей по-іншому, беручи новий напрям; перехід, пертворення» Таке визначення дозволяє сказати, що іменник *change* (зміна) має загальний семантичний компонент, який дорівнює прикметнику *new* (новий).

Прислівник *again* (знову) модифікує дієслова та додає сему новий до їх лексичного значення. Таким чином, дієслова *to ignore* (ігнорувати), *to make* (робити), *to thrive* (процвітати), *to prosper* (досягти успіхів), *to start* (починати), *to become* (ставати) можуть модифікуватися прислівником *again* (знову) та бути пов'язані з групою дієслів, що мають сему новий. Тут вони згруповані за прислівником, оскільки ми хочемо наголосити на ролі прислівників у додаванні компонента лексичного значення, рівного прикметнику *новий* до дієслів, оскільки прислівники є повнозначною частиною мови. Майже будь-яке слово, модифіковане прислівником *again* (знову), набуває семи новий (те саме відбувається у випадку з префіксом *re-* у дієсловах, звичайно, якщо префікс *re-* має значення «заново, знову»).

Висновки. У роботі розглянуто роль концепту «нове життя» в інавгураційних зверненнях американських президентів та засоби його передачі. Було виділено сімнадцять лексем (тринадцять дієслів, один іменник, один прикметник та два прислівники), дієслова: *to renew* (відновлювати), *to reclaim* (повернути), *to reform* (реформувати), *to recover* (відновити), *to build* (будувати), *to begin* у формі (*has begun*), *to remake in form* (*remaking*), *to restore* (відновлювати), *to reform* (реформувати), *to change* (змінювати), *to turn* (повертати), *to remake* (переробляти), *to become* (ставати) у формі *became* (став); іменник: *change* (зміна) у формі *changes* (зміни); прикметник *new* (новий); прислівники: *again* (знову), *anew* (знову) із загальним семантичним компонентом, що відповідає прикметнику *new* (новий), і продемонстровано, яким чином вони переходять до семантичного

поля *новизна*, створене лексичними одиницями, з домінуючою семою *new*.

Аналіз значень слів із семою *новий* показав, що вони позначають повторення дій, відповідають значенню прикметника *новий*, який означає відновлення після занепаду, зникнення або повторення попередньої дії. Таким чином, можна зробити висновок про те, що Джордж Буш, Барак Обама, Дональд Трамп у своїх промовах представляють *новизну* як повернення назад у минуле, до старих духовних цінностей та принципів управління. Ця орієнтація на минуле повинна визначатись соціальною ситуацією в Америці. Для підкреслення ідеї *новизни* президенти використовують різні засоби мовної виразності та стилістичні прийоми. Промови містять метафори, які представляють ідеї президента, плани, розуміння майбутнього. Повторення або паралельні конструкції можна знайти в кожному виступі.

Аналіз інавгураційного звернення американських президентів показує, що ідеї «*нового життя*» проходять через всі звернення кожного президента. Такі ідеї містяться в нових наборах

цінностей та принципів, які кожен наступний президент хоче запровадити або активізувати, у нових політичних рішеннях, які він збирається приймати. Саме бачення ситуації в країні та за кордоном може бути новим, тобто відрізнятись від прийнятого раніше. Виокремлення нових елементів у курсі президента, порівняльний аналіз його політики та політики колишнього глави держави слід проводити разом із вивченням соціальної, економічної та політичної ситуації в країні.

Щоб зрозуміти основну функцію інавгураційних адрес президентів США, слід пам'ятати, що це офіційне введення новообраного президента. Ця промова покликана зміцнити імідж президента, створений під час виборчої кампанії. Президент представляє себе людям як національного лідера, який здатний привести країну до кращого майбутнього. Таким чином, для нього дуже важливо створити переконливу картину «*нового життя*» (здатність змінити ситуацію на краще, чітке бачення шляхів до кращого майбутнього є важливими складовими частинами іміджу будь-якого політичного лідера у світі).

Список літератури:

1. Кобозева И. Компонентный анализ лексического значения. *Лингвистическая семантика* : учебник. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. С. 109–122. 352 с.
2. Кульжанова, Г. Язык политики как солиолингвистический феномен. URL: <http://policy03.narod.ru/29.doc>.
3. Cruz A. M. *Language and Political Science*. University of Panama, 2001.
4. Garabik R., Altmann G. Testing the thematic concentration of text. *Journal of Quantitative Linguistics*, 2005. Volume 22. P. 215–232.
5. Bush George W. State of the Union Addresses of George W. Bush. Project Gutenberg License, 2001. URL: www.gutenberg.org/files/5049/5049-h/5049-h.htm.
6. Bush George W. Inaugural Address, 2001. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/inaugural-address.html>.
7. Donald Trump's Inaugural Address Annotated. *The New York Times*, 2017. URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2017/01/20/us/politics/donald-trump-inauguration-speech-transcript.html?smid=tw-nytimes&smtyp=cur&mtref=www.lawfareblog.com&assetType=REGIWALL&mtref=www.nytimes.com&gwh=970E8145353C0168C19987CB278EBADD&gwt=regi&assetType=REGIWALL>.
8. Inaugural Address by President Barack Obama. *The White House. Office of the Press Secretary*, 2013. URL: <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/2013/01/21/inaugural-address-president-barack-obama>.
9. Köhler R. *Exact Methods in the Study of Language and Text*. Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 2017. 438 p.
10. Kyle A. R. Influence of the Presidential Inaugural Address on Audience Perceptions of Candidate Image and the State of the Nation. Portland State University, 2017. P. 351–365.
11. Lim E.T. Five Trends in Presidential Rhetoric: An Analysis of Rhetoric from George Washington to Bill Clinton. *Presidential Studies Quarterly*, 2014. URL: <https://doi.org/10.1111/j.0360-4918.2002.00223>.
12. Matic D. Ideological discourse structures in political speeches. *Komunikacija i kultura online*, 2012. Volume 3. P. 54–78.
13. Obama B. First Inaugural Address. *The New York Times*, Jan.20.2009. URL: <https://www.nytimes.com/2009/01/20/us/politics/20text-obama.html>.
14. Transcript: Barack Obama's Inaugural Address, 2009. URL: <https://www.npr.org/2010/12/02/99590481/transcript-barack-obama-s-inaugural-address>
15. Transcript of President's Trump Inauguration Speech, 2017. URL: <https://www.cnn.com/2017/01/20/transcript-of-president-trumps-inauguration-speech.html>.

16. Trump Inauguration Speech: read full transcript from 2017. *Independent*, 2017. URL: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/trump-inauguration-speech-full-transcript-read-b1789856.html>.
17. President's Trump inauguration speech, 2017. URL: <https://abcnews.go.com/Politics/full-text-president-donald-trumps-inauguration-speech/story?id=44915821>.
18. Savoy, J. Lexical Analysis of US Political Speeches. *Journal of Quantitative Linguistics*, 2010. Volume 17. P. 123–141. URL: <https://doi.org/10.1080/09296171003643205>.
19. Shutova M., Mudrynych S. The Concept of «New Life» as a Powerful Psycholinguistic Element in the Inaugural Addresses of the U.S. Presidents. *Amazonia Investiga*, 2020. Volume 9 (33). P. 8–16. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2020.33.09.1>.
20. Various. *United States Presidents' Inaugural Speeches From Washington to George W. Bush*, 2013. URL: <http://www.gutenberg.org/files/925/925-h/925-h.htm>.

Shutova M. O., Mudrynych S. Yu. POLITICAL LANGUAGE AS A REFLECTION OF PEOPLE'S BEHAVIOR IN ETHNOCULTURAL COMMUNITY

Political speeches and inaugural addresses attract a lot of attention, because they are the quintessence of political ideas, programs of the country that develops in a certain period. The article examines the ways of categorizing political reality in the linguistic world view, considers the concept of “new life” in terms of semantics, pragmatics and syntax in the inaugural speeches of American presidents. The study of political language has caused a special approach to the analysis of lexical units that make up the semantic group “novelty”. Based on this analysis, a group of words that have a common seme “new” was identified and the means of expression and stylistic devices that presidents used to express the idea of “new life” have been found. Presidents make people believe in their ability to act in newly and change the situation, to lead the nation to a new, better life. It is concluded that the adjective “new” is often used by presidents in the context of the need to revive old values, the spiritual renewal of the nation. To confirm this idea, four inaugural speeches by American presidents were taken into account. An analysis of the inaugural addresses of American presidents has shown that the ideas of “new life” run through the entire speech of each president. The focus is on studying the role of the idea of “new life” in the inaugural addresses of American presidents and the means of its transmission. As a result, seventeen tokens (thirteen verbs, one noun, one adjective and two adverbs) with a common semantic component corresponding to the concept of “new” were identified and shown to be part of the semantic field “novelty” created by lexical elements with the dominant family “new”. These are objective data to prove that the concept of “new life” plays an important role in the inaugural speeches of American presidents and that the ability to bring novelty to the life of the country is an important component of a positive image of the president.

Key words: political language, inaugural speech, concept of «new life», sema “new”, semantic group “novelty”.

РОМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.133.1:81'373.611

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/45>

Косович О. В.

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

АДАПТАЦІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У МОРФОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ В СЛОВНИКУ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Метою даної статті є вивчення процесу входження запозичень з англійської мови до складу сучасної французької мови в морфологічному аспекті. Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що глобалізаційні процеси, які відбуваються у світі в останні десятиліття, сприяють повсюдному поширенню англійської мови і, як наслідок, активному впровадженню англійських запозичень в європейські мови. Предметом дослідження у даній статті є англізми в процесі їх інтеграції в сучасну французьку мову, детально розглядаються основні способи їх морфологічної асиміляції. В основі дослідження – лексикографічний, описовий методи, а також методи когнітивного і морфологічного аналізу, і метод суцільної вибірки. Аналіз англійських запозичень, які увійшли в сучасний французьку мову, уможливив виокремлення і детальний розгляд основних напрямків їх морфологічної асиміляції мовою-реципієнтом. Морфологічний критерій (поряд з лексико-семантичним) є визначальним для констатації факту набуття англіцизмом статусу знака лінгвістичної системи сучасної французької мови. Автором зазначається, що морфологічна інтеграція англійських запозичень у французьку мову має неоднорідний характер і розвивається за такими основними напрямками: прийняття англізмами помилкової етимології, внаслідок якої сам корінь зазнає змін; заміна англійських суфіксів французькими; «офранцузження» англійських дієслів шляхом додавання закінчення -er (рідше -iser), результатом чого є їх функціонування відповідно до норм французької мови; створення французьких слів-неологізмів через використання суфіксів, властивих англійській мові; утворення нових слів через прийняття англізмами французьких суфіксів і закінчень; структурно-семантичне калькування з англійської мови; зміна форми множини англізмів відповідно до граматичних норм французької мови; набуття англізом-іменником категорії роду, відсутнього в рідній мові.

Ключові слова: глобалізація, запозичення з англійської мови, англійська французька мова, франгле, морфологічна асиміляція (адаптація) запозичень, інтеграція, морфологія.

Постановка проблеми. Очевидно, що всі історико-політичні події, фінансово-економічні зміни в суспільстві активно змінюють мову. Постійний розвиток мови призводить до того, що вона в цілому, як і її словниковий склад зокрема, в кожний історичний момент є продуктом низки епох, в яких давно сформовані елементи співіснують з новими елементами, які щойно виникли [1, с. 6–7]. Це обумовлено тим, що через нашу свідомість проходить величезний потік інформації про предмет: запах, смак, зорове і тактильне сприйняття предмета, інформація про його властивості, пов'язані з ним асоціації, спогади, досвід тощо [2, с. 345]. Як зазначає Я. Р. Стрельцова, «мова

багато в чому визначає духовну сутність, менталітет народів і разом з іншими категоріями такими, як: раса, географічне положення, природні межі, спільність історичної спадщини та інтересів, в тому числі економічних, прагнення і згоду жити разом – формує сучасні нації. З освоєнням мови відбувається залучення до нового світовідчуття, світогляду, цінностей. Як наслідок – в міжнародному житті, економічних зв'язках, у зовнішній політиці держав мова стає не тільки інструментом присутності, але і впливу» [3, с. 83].

Словниковий склад будь-якої мови знаходиться в стані безперервної зміни, оскільки «система будь-якої мови не є замкнутою та ізо-

льованою, а знаходиться в постійному контакті зі світом і завжди відкрита для входження в неї іншомовної лексики, адже запозичення – це одне з найбільш важливих джерел збагачення словникового складу будь-якої мови» [1, с. 26]. Одночасно, як підкреслює Т. О. Позднякова, «процес запозичення іншомовних слів з різним ступенем інтенсивності відбувається в усі періоди історії, починаючи з самих ранніх етапів і аж до наших днів, коли, через активний обмін інформацією, розвитком засобів зв'язку, взаємопроникненням культур та інтернаціоналізацією економіки, у всіх мовах спостерігається справжній «бум запозичень» [13, с. 63]. Яскраво вираженою тенденцією останніх десятиліть є запозичення англійської лексики іншими мовами в умовах соціально-економічної, політичної та культурної інтеграції, яка відбувається в процесі глобалізації в сучасному світі [8, с. 35].

Дійсно, динамічний розвиток засобів телекомунікації та масової інформації призвів сьогодні до створення єдиного комунікативного простору – тобто підтвердилася геніальна гіпотеза канадського соціолога і культуролога, фахівця в галузі масової комунікації Герберта Маршалла Мак-Льюена (Herbert Marshall McLuhan) про світ як про «глобальне село» («Global Village»), яку він висунув ще в 1968 році у своїй книзі «War and Peace in the Global Village» (написаної у співавторстві з Квентіном Фіоре (Quentin Fiore) [22], передбачивши, задовго до появи Інтернету і мобільного зв'язку, розвиток комунікації в сучасному суспільстві в бік глобалізації. Однак, як і за часів будівництва Вавилонської вежі, для людства, як і раніше, залишається актуальною проблема подолання мовних бар'єрів. І очевидно, що в умовах гострої необхідності продуктивно та ефективно сприймати і передавати інформацію, яка стосується різних сфер діяльності, в наші дні різко зростає потреба в мовах міжнародного спілкування [8, с. 36]. На роль глобальної мови-посередника сьогодні впевнено претендує – і реально її виконує – англійська мова, яка вже давно прийнята в економіці та інформатиці як операційна, і яка стала універсальним засобом спілкування в міжнародному бізнесі й в більшості транснаціональних корпораціях. Саме англійська мова (найчастіше в її американському варіанті) є основною мовою міжнародної комунікації й джерелом запозичених іншими мовами лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазвичай «більшість публікацій, присвячених темі глобалізації в мові, розглядають цю про-

блему з позиції експансії домінуючої мови у розрізі лінгвокультури, що викликає масове «засмічення» національних мов і змушує апелювати до дотримання екології мови з метою збереження її чистоти і самобутності» [4, с. 51]. Проблема інтенсивного впровадження англійських слів як іншомовних запозичень є актуальною для сучасних німецької [2; 5], іспанської [9; 10; 20; 25], італійської [12] та інших мов. Французька мова у цьому плані також не є винятком [3; 11; 14; 17; 21; 23].

Постановка завдання. Метою статті є вивчення процесу входження англійських запозичень в сучасну французьку мову в морфологічному аспекті. Предметом дослідження є англійськи в процесі їх інтеграції в сучасну французьку мову, детально розглядаються основні способи їх морфологічної асиміляції. З-поміж завдань виокремлюємо виділення і детальний розгляд основних напрямків морфологічної асиміляції англійських слів у французькій мові.

Виклад основного матеріалу. Чужорідність запозиченого слова, його приналежність до іншої мови проявляється не тільки через його фонетико-графічний вигляд і потребу його лексико-семантичної адаптації до норм мови-реципієнта, а й через його морфологічну будову: багато слів – це комбінація з декількох складових (коренів, суфіксів, префіксів, закінчень), а кожна мова має свою власну систему цих елементів і свої правила словотворення. Відтак видається цікавим вивчити особливості морфологічної асиміляції англійських слів у процесі їх інтеграції в сучасну французьку мову. Проведене дослідження англійських запозичень, які увійшли в сучасну французьку мову, дозволило нам виокремити основні напрямки їх інтеграції в морфологічному плані.

1. Прийняття запозиченим словом помилкової етимології, внаслідок чого сам корінь зазнає змін. Так, наприклад, англійська лексема *country-dance* (з англ. *country dance, danse de la campagne* (Larousse.fr)) у складі французької мови зареєстрована як *contredanse* (*danse rustique d'origine anglaise, introduite en France au début du XVIIIe s.* (Larousse.fr)); слово *bull-dog* (з англ. *bull-dog, de bull, taureau, et dog, chien*) перетворилося в *bouledogue* (*chien de petite taille, au corps puissant, aux membres courts et écartés, à la tête large et au museau très aplati* (Larousse.fr)), а *Aunt-Sally* (*jeu anglais populaire, nommé «la tente Sally»* [24]) перетворилося в *ane sale* або *ane selle*. Наприклад: «*Cent contredanses en rond, propres à executer sur toutes sortes d'instrumens, avec les basses chiffrees pour le clavecin et une explication raisonnée de*

chaque contredanse» (Universiteitsbibliotheek Gent); «*Le Bouledogue français est une race de chien vraiment sympa à avoir. Il y a quelques erreurs à ne pas commettre pour obtenir une bonne cohabitation. Dans cet article, je vais vous donner aussi des astuces et de conseils pour bien éduquer votre bouledogue. A savoir: Le «bulldog» est la traduction en Anglais de Bouledogue*» (Rémi Guérin. Chiens).

2. Заміна англійських суфіксів французькими.

Найчастіше ми маємо справу з заміною надзвичайно поширеного англійського суфікса *-er* на не менше продуктивний французький суфікс *-eur*. У французьку мову вже подібним чином інтегрувалися англізми *racketteur*, *racketteuse* (від англ. *racketeer*) – *Malfaiteur exerçant un racket*. (Larousse.fr) – «рекетир, людина, яка вимагає гроші за допомогою погроз і агресивних дій» і *intervieweur*, *intervieweuse* (від англ. *interviewer*) – *Journaliste, personne qui interviewe quelqu'un*. (Larousse.fr) – «журналіст, людина, яка бере інтерв'ю або проводить опитування». Наприклад: «*J'ai un loyer de 826 euros, lance-t-elle. C'est la moitié de ma retraite donc il y a de quoi être en colère! C'est du racket. C'est un gouvernement racketteur*» (Franceculture.fr, le 18/10/2018); «*Pakistan: Une racketteuse de 18 ans se faisait passer pour un taliban. La police pakistanaise a annoncé mardi avoir arrêté une lycéenne de 18 ans qui tentait de racketter de riches hommes d'affaires de Peshawar en se faisant passer pour un combattant taliban*» (20Minutes.fr, le 24/02/15); «*La journaliste confirme pas peu fière: «On devrait l'interviewer ce soir». Le producteur mi-envieux et donc frustré, l'avertit: «Je vous souhaite bien du plaisir, parce que tout ce que j'ai lu de lui au niveau interview, c'est totalement dément*» (Ina.com, le 05/02/2020); «*L'animatrice, intervieweuse et chroniqueuse de cinéma Minou Petrowski s'est éteinte mardi à l'âge de 89 ans*» (Facebook, le 26/06/2021).

3-поміж запозичень-неологізмів останніх років як приклади можна навести адаптовані за цим принципом англізми *blogueur*, *blogueuse* (від англ. *blogueur* – «блогер, людина, яка веде свій блог в Інтернеті») – *auteur d'un blog*. (Larousse.com), *gameur*, *gameuse* (від англ. *gamer* – «гравець, геймер») – «*Personne passionnée de jeux vidéo et y jouant fréquemment*» (Larousse.fr) і *youtubeur*, *youtubeuse* (від англ. *youtuber* – «активний користувач порталу YouTube») – «*Personne qui poste régulièrement des vidéos sur le web*» (Larousse.fr). Наприклад: «*Vous êtes passionné de jeux vidéo, de cinéma, de cuisine, de lecture... Pourquoi ne pas devenir blogueur? Encore confidentiel, ce métier dédié à la production de contenus web semble*

avoir le vent en poupe» (Le Parisien. Étudiant); «*Les 22 influenceuses mode qu'on adore envier! La plus branchée des blogueuses bordelaises ne manque pas d'imagination question mode. Avec son style bien à elle, on lui envie cette aisance à savoir bien s'habiller*» (MarieFrance.fr. le 27/04/2018); «*Un eSport-études de gamer, c'est possible. Un «Gaming Campus» dédié aux jeux vidéo ouvrira en octobre à Lyon pour former des professionnels du secteur dont des joueurs rémunérés*» (Le Parisien, le 22/03/2018); «*Je suis gameuse, auto-entrepreneuse et je commence à en vivre*» (Les Echos.fr, le 4/11/2019); «*C'est quoi, être youtubeur? Créer des vidéos et les publier sur YouTube, ça peut être un métier! Mais comment devient-on youtubeur? Et en quoi consiste ce travail pas banal? Pour le savoir, les p'tits journalistes de franceinfo junior, l'émission partenaire d'Ijourlactu, ont posé toutes leurs questions Norman, l'un des plus célèbres youtubeurs français*» (ljourlactu.com, le 02/11/2019); «*Les youtubeuses françaises à suivre absolument. Quelles sont les meilleures Youtubeuses françaises? Que l'on parle de mode, de beauté, d'écologie, de lifestyle ou encore de jeux vidéos, de nombreuses femmes nous passionnent grâce à leurs vidéos Youtube. Découvrez la liste des Youtubeuses françaises à suivre de toute urgence!*» (Cosmopolitan.fr, le 12/02/2021).

Цікавим є зазначити те, що форма жіночого роду подібних адаптованих через заміну англійської суфікса *-er* на французький суфікс *-eur* англізмів, які є іменниками, утворюється відповідно до французьких граматичних норм (*-eur* → *-euse*). Це, на наш погляд, є додатковим підтвердженням успішної інтеграції цих запозичених лексем у французьку мову. Наприклад: «*Le top 15 des blogueuses mode à suivre sur Instagram*» (Marieclaire.fr, 2016); «*Aux commentaires sur Amazon et à la TV anglaise, intervieweuse sur le court... Marion Bartoli sera sur tous les fronts lors ce Roland Garros 2021, qu'elle aborde avec «excitation et envie», mais aussi avec une bonne dose de stress*» (Internaute.com, le 31/05/2021); «*Un livre écrit par Léna Mahfouf, une jeune youtubeuse française connue sous le pseudo de «Léna Situations», rencontre un énorme succès en librairie*» (Courrier International, le 21/10/2020).

Однак це не означає, що всі англійські запозичення на *-er* відразу змінюють його на *-eur* (а при утворенні жіночого роду, відповідно, на *-euse*) при входженні до складу французької мови. До таких «відступників», наприклад, відноситься надзвичайно уживаний зараз англізм-неологізм *follower* (від англ. *follower*, від дієслова *to follow* –

«suivre») – «підписаний на сторінку в соцмережі або на блог читач». Наприклад: «*L'achat de followers sur Instagram est une pratique fréquente. De plus en plus surveillée par le réseau social, est-elle encore possible?*» (L'express.fr, le 18/09/2017); «*Avec 1,5 million de followers sur les réseaux sociaux, le comédien lyonnais Adher rejoint une série TV à succès*» (France.Info, le 04/07/2021).

Деякі споконвічно англійські слова на *-er* отримали у французькій мові подвійний варіант написання. І хоча слово *rocker* увійшло у французьку мову ще в другій половині ХХ століття й успішно в ній інтегрувалося, однак, ця лексема *rockeur, rockeuse* зафіксована в словнику *Larousse.fr* у двох варіантах: як *rockeur, rockeuse* (américain *rocker*) і як *rocker* (*Chanteur de rock. Familier. Adepté du style rock, personne qui, dans sa tenue (blouson de cuir noir, bottes, etc.), imite les chanteurs rock*) (Larousse.com), проте у французькій пресі досі вважають за краще вживати саме його американський варіант. Наприклад: «*Itinéraire d'un rocker persévérant. Le guitariste genevois Alain Croubalian est le chef d'orchestre de Lazarus, la comédie musicale de feu David Bowie actuellement jouée à Hambourg*» (Le Courrier, le 26/11/2018); «*Romain Swan: le rocker des Yvelines qui n'a peur de rien*» (L'Écho républicain, le 21/03/2021)

Аналогічна ситуація і з класичним англізмом *gangster* (*Membre d'un gang, d'une association de malfaiteurs; bandit. Personne sans scrupule, crapule*) (américain *gangster*, de l'anglais *gang, bande*) (Larousse.fr): «*Sophie Djigo: «Le gangster, une possibilité de revanche sociale*» (L'Humanité, le 22/10/2019); «*Aimer un gangster, c'est épouser son gang*». Diane Ducruet nous raconte la pègre, la prohibition, le grand banditisme aux États-Unis du début du 20ème siècle à la fin de la seconde guerre mondiale, du Chicago d'Al Capone à Hollywood» (France Bleu, le 19/05/2020).

Окремого розгляду заслугоує англійське запозичення *scanner/scanneur* (від англ. *scanner; to scan*, фр. *balayer*) – «сканер, пристрій, який сканує зображення», яке в словнику *Larousse.fr* в адаптованому варіанті *scanneur* фігурує в якості рекомендованої форми тільки в одному – першому значенні, у всіх інших значеннях воно вживається у французькій мові як *scanner*: 1. *Appareil d'imagerie médicale composé d'un système de tomographie (qui donne des images en coupe d'un organe) et d'un ordinateur et qui effectue des analyses de densité radiologique point par point (voxel) pour reconstituer ces images en coupes fines, affichées en gammes de gris sur un écran vidéo.* 2. *Appareil*

électronique utilisé en photogravure pour explorer un document de façon linéaire, l'énergie lumineuse, transmise ou réfléchie, étant transformée en signaux électriques, traités par un ordinateur qui commande l'insolation des films photographiques destinés à l'établissement des formes imprimantes. 3. *Capteur analogique ou numérique, pourvu d'un dispositif de balayage pour l'obtention d'images de la Terre.* 4. *Récepteur radio permettant de balayer rapidement la totalité de la gamme des fréquences.* 5. *Dispositif d'analyse d'image à haute définition connecté à un micro-ordinateur en vue de son affichage sur un visuel ou de son impression ultérieure* (Larousse.fr).

Наприклад: «*Vous passez prochainement un scanner médical, et souhaitez savoir ce qui vous attend et comment vous préparer au mieux au jour J? Découvrez tout ce qu'il faut savoir sur cet examen de radiologie*» (Femme Actuelle, le 18/06/2020).

3. «**Офранцузження** англійських дієслів шляхом додавання до них закінчення *-er* (рідше *-iser*), наслідком чого є їх функціонування відповідно до законів французької мови. Аналіз матеріалу показав, що зазначений спосіб морфологічної інтеграції англійських запозичень є надзвичайно продуктивним у плані поповнення лексичного складу сучасної французької мови, що асимілює англійські дієслова. Як приклад наведемо широко розповсюджене останнім часом в розмовній французькій мові дієслово *scotcher* (від англ. дієслова *to scotch*), яке в якості першого (споконвічно англійського) значення трактується як «*coller avec du Scotch (marque déposée)*» (Larousse.fr) – («приклеїти, склеїти скотчем»), проте у французькій мові воно набуло ще одного – переносного значення: *être scotché* «*Familier. Être scotché à, devant, etc., quelque chose, avoir l'esprit accaparé par quelque chose au point de ne pouvoir s'en détacher: Les enfants sont scotchés devant la télé*» (Larousse.fr) («прилипнути до когось, чогось...»). Саме в цьому другому значенні цей англізм часто вживається у французькій пресі, наприклад: «*Élections US: «Je suis restée scotchée*» (Ouest-France, le 10/11/2016); «*Savez-vous que l'expression «bayer aux corneilles» s'orthographie comme ceci? Voilà de quoi scotcher vos prochains adversaires au scrabble!*» (Savoir.rfi.fr, le 05/12/2018).

Також досить часто на сторінках французьких газет і журналів вживається англізм *googliser* (/googler) (від англ. дієслова *to google*) – (*Rechercher des informations (en particulier sur quelqu'un) sur Internet en utilisant le moteur de recherche Google. (On dit aussi googler.)*) (Larousse.fr). І хоча словник *Larousse.fr* офіційно зареєстрував

обидва варіанти цього англійського запозичення (і *googliser*, і *googler*) як неологізми 2018 року, нам зустрілися численні приклади лише з англізмом *googliser* і жодного прикладу з варіантом *googler*. Наприклад: «**Googliser**, c'est polluer? La difficile émergence d'acteurs au service de la transition bas carbone sur le marché des moteurs de recherche» (Hal.Archives-Ouvertes.fr, le 24/07/2017).

Наведемо ще низку прикладів з найбільш узуальними англійськими дієсловами, які також були «офранцужені» шляхом додавання до них закінчення *-er* (і/або *-iser*). Здебільшого ці дієслова є неологізмами як у французькій, так і в англійській мовах. Наприклад: **troller** (від англ. дієслова *to troll*)—«1. À la chasse, «troller» signifie chercher du gibier. 2. Informatique. Mais son sens le plus courant nous vient d'internet où «troller» signifie polluer les forums de messages provocateurs» (Internaute. Dictionnaire Français): «Je me suis fait **troller** – La culture de la haine sur le web» (Bilan, le 08/12/2016).

geeker (від англ. дієслова *to geek*) – «Passer son temps à pratiquer des activités appartenant aux domaines de l'informatique, du jeu vidéo, de la science-fiction et autres activités liées à la technologie» (Internaute. Dictionnaire);

rebooster (від англ. *booster*) – «Familier. Stimuler; développer; renforcer» (Larousse.fr). «C'est malin grand format – se soigner avec les jus detox – énergie, antistress, minceur, bonne mine...: 230 jus de fruits et légumes pour purifier et **rebooster** son organisme!» (Cultura.com, le 09/01/2018); «20 soins à la vitamine C pour **rebooster** sa peau en hiver» (Femme Actuelle, le 29/11/2019);

sponsoriser (від англ. дієслова *to sponsor*) – «commanditer; parrainer»: «**Sponsoriser**, cette nouvelle manière de collaborer au travail» (Capital avec Management, le 29/04/2021);

ubériser (від англ. *uber*, *nom déposé*; *start-up de la marque de ce nom*) – «Rendre obsolète un modèle économique existant, via notamment l'utilisation de plateformes numériques: Cette start-up a ubérisé le secteur de la livraison à domicile» (Larousse.fr);

«Lylo cherche à «**ubériser**» le doublage à la télévision» (Les Echos.fr, le 24/05/2019).

Прикладом межі подібного «офранцуження» може служити надзвичайно популярне зараз у Франції дієслово *relooker* «поміняти стиль», утворене за допомогою французького префікса *re-* (що є носієм семи «повторення будь-якої дії, переробка спочатку»), англійського дієслова *to look* – «regarder» і французького дієслівного закінчення *-er*. Водночас важливим моментом тут є той факт, що взяте за основу англійське слово *look* в процесі

інтеграції у французьку мову набуло значення, яке було йому абсолютно не властиве. Як зазначає М. В. Мінова, слово «*look*» вперше увійшло у французьку мову в 1947 році у вислові *new look* (дослівно «*nouveau regard, nouvel aspect*»), яке слугувало назвою першої колекції французького кутюр'є Крістіана Діора. У 1960-ті роки вираз *new-look* розширив у французькій мові своє значення від «*mode nouvelle lancée par Christian Dior*» до «*style nouveau (dans les domaines différents); manière nouvelle de présenter ou de traiter une affaire, une question*». Що стосується слова *look*, то автономно (поза висловом «*new-look*») воно увійшло у французьку мову лише в кінці 1970-х років і відразу ж стало вживатися в новому, ширшому, у порівнянні з його англійським аналогом, значенні: «*aspect, image donnée par qqn, qqch; allure, style*» [11, с. 36–37]. Згодом інші мови запозичили його з французької саме в цьому новому значенні, а на початку 2000-х це слово було внесено вже в англословники зі значенням «*модний образ*», ставши одним з найбільш уживаних слів у сфері моди. Відповідно дієслово *relooker* означає у французькій мові «*prendre un style nouveau, changer de style*» («*поміняти стиль*»). Наприклад: «*Villesèque. La mairie a été relookée*» (La Dépêche.fr, le 04/07/2015).

Дієприкметники та дієприслівники утворюються від цих асимільованих англізмів також згідно з французькою морфологією, з допомогою заміни інфінітивного закінчення *-er* (і/або *-iser*) на *-é* або на *-ant* відповідно. Утворені від подібних дієслів дієприкметники узгоджуються в роді та числі з іменником, до якого відносяться, за правилами французької морфології. Наприклад: «*Hiver positif et reboostant. L'hiver met notre corps et notre moral à rude épreuve. Combattons le froid, la déprime saisonnière et la fatigue*» (Millescence.com); «*Jean-Luc Mélenchon, toujours indigné d'une «dénonciation calomnieuse» sur des collaborateurs au Parlement européen et par «ceux qui jettent en pâture des noms en googlisant», a loué les collaborateurs également «militants»* (Public Sénat, le 27/07/2017).

Крім того, подібні асимільовані французькою мовою англійські дієслова є досить продуктивними в плані утворення від дієслівних іменників і прикметників. Наприклад: «*L'ubérisation repose sur l'usage d'une plateforme numérique, d'une quasi-immédiateté des échanges entre le client et le prestataire, la mutualisation des ressources et la limitation des infrastructures et des démarches administratives*» (Novethic.fr) «*Tout savoir sur*

le blogging, à quoi sert un blog?» (Finance de Demain, le 19/04/2021).

4. Утворення у французькій мові нових слів через прийняття англійськими французьких суфіксів і закінчень. Яскравою ілюстрацією морфологічного варіювання англійців є французький суфікс *-erie*. Його незвичайне поєднання з запозиченою основою є невичерпним джерелом подібного роду неологізмів, наприклад: *sandwicherie* (від англ. *sandwich* «бутерброд» – *boutique où l'on vend des sandwiches à emporter ou à consommer sur place* (Larousse.fr); *killerie* (від англ. *to kill* «вбивати» – перен. «ce qui est proprement incroyable, effarant, inattendu» [23]. Наприклад: «*A Croisilles, une sandwicherie s'apprête à ouvrir. Dès que possible, elle ouvrira. La gérant du bar-tabac de Croisilles lance sa sandwicherie, Chez Nini*» (Actu. fr, le 30/04/2021).

5. Утворення французьких слів-неологізмів через використання суфіксів, властивих англійській мові. Трапляється також, що мова приймає іншомовний суфікс і навіть інтегрує його в свою власну словотвірну систему. Таким у французькій мові є суфікс *-ing*, який, продовжуючи бути сильно прив'язаним до свого англійського коріння, вже має стійку тенденцію до автономного входження у французьку мову через створення псевдоанглійзмів, що дало підставу деяким тлумачним словникам навіть включити його в перелік суфіксів французької мови. Як приклад, наведемо псевдоанглійзм *caravan(n)ing* (*camping pratiqué dans une caravane* (Larousse.fr), утворений від англійського слова *caravan* – «пасажирський автопричіп; житловий автофургон; трейлер» за моделлю до англійзму *camping*, який міцно увійшов з «інгвими» закінченням у французьку мову, не давши закріпитися запропонованому Академією франсизованого варіанту *caravanage*. Однак не завжди суфікс *-ing* одержував таку переконливу перемогу над французьким суфіксом *-age*. Так, слово *couponing* було утворено за допомогою цього суфікса від французького *coupon* («талон, купон; квитанція про сплату») для утворення наступного поняття: «*Technique de promotion des ventes basée sur l'utilisation de coupons de réduction liés à l'achat d'un produit*» (Larousse.fr). Цей псевдоанглійзм увійшов до французького вжитку на початку 1970-х років і активно функціонував у мові впродовж двадцяти років, однак в 1990-ті роки він був замінений чисто французьким словом *couponnage* (Larousse.fr).

6. Структурно-семантичні кальки з англійської мови. Вплив англійської мови на фран-

цузьку мову відчувається і в деяких граматичних конструкціях, зокрема, порядок слів оформляється іноді за правилами граматики мови, з якої запозичується слово. Так, за прикладом англійських безприйменникових поєднань двох іменників, з'явилися такі утворення, як: 1) власна назва + іменник, наприклад: *Europe Hôtel, Alsace Hôtel, France Presse, Gaumont actualités*; 2) прикметник + іменник, наприклад: *Nord-Vietnam*; 3) іменник + іменник, наприклад: *auto-route, science-fiction, palace-coiffeur, auto-école*.

7. Зміна форми множини англійців. Однією з морфологічних ознак, за якою у французькій мові можна ідентифікувати запозичення в цілому та англійци зокрема, є наявність у них специфічних форм множини (за нормами мови-джерела), наприклад: *un cameraman – des cameramen, une lady – des ladies*. У 1990 році комісією Міністерства освіти Франції було введено єдине правило утворення множини як для питомих, так і для запозичених слів: додавання *s* на кінці слова (водночас слова, що закінчуються на *-s, -x, -z* залишаються без зміни). Таким чином, відтепер належить писати: *des scotchs, des cameramens, des businessmen, des box, des boss, des kiss, des ladys*. Однак, попри всі офіційні приписи, до теперішнього часу обидва варіанти написання множини англійців залишаються актуальними для сучасної французької мови. Наприклад: «*Des whiskies avec de plus en plus de retour... sur investissement*» (The conversation.com, 08/04/2017).

8. Присвоєння англійським іменникам категорії роду. Завдяки тому, що в англійській мові відсутні граматичні показники категорії роду, при перенесенні англійських запозичень у французьку мову в деяких випадках спостерігається довільний характер вживання роду. Пояснимо це на такому прикладі: англійзм *interview* вперше було зареєстровано французькими словниками у 1883 році й використовувалося це слово впродовж цілого століття без найменших винятків в жіночому роді (*une interview*). Однак, як зазначає у своїй книзі французький лінгвіст М. Перньє, «у другій половині ХХ століття цьому іменнику все частіше і частіше стала надаватися форма чоловічого роду (*un interview*) [23, р. 40]. Водночас ця тенденція не стала правилом, тому у 2000-ті роки у французьких словниках стали вказувати можливість вживання даного англійзму як в чоловічому, так і в жіночому роді, незалежно від його значення: *interview nom féminin ou masculin (anglais interview, du français entrevue) – (1. Entretien avec quelqu'un, pour l'interroger sur ses actes, ses*

idées, ses projets, afin d'en publier ou diffuser le contenu: Solliciter une interview. 2. Article relatant les questions et les réponses échangées au cours de cet entretien. 3. Méthode d'enquête sociologique qui a pour but d'établir un rapport de communication verbale entre l'interviewé et l'intervieweur) (Larousse.fr). Хоча здебільшого спостерігаємо вживання цього англїзму в жіночому роді. Наприклад: «*Comment préparer et mener une interview. Une interview réussie est le fruit d'un reportage nuancé*» (Geneva Business News, le 29/07/2020).

Варто також зазначити, що прагнення «офранцузити» англїзми часто призводить до граматичних плеоназмів. Прикладом надмірного вживання граматичних форм може служити такий «франглїзм»: «*Le riz de l'Oncle Ben's*», в якому спостерігається одночасна присутність французького прийменника *de*, що вказує на приналежність, і англїйської частки *'s*, яка виконує в англїйській мові ту саму граматичну функцію. Також в цьому плані цікавим є приклад недбалого вживання англїйського виразу *best of* («*вибране*»), виявленого нами у французькому журналі «Okrodium»: «*Rocken stock – c'est le best of de tous les plus grands virtuoses du rock de ces dix dernières années*». Плеоназм полягає в тому, що вираз *best of* дослівно перекладається французькою мовою як «*le meilleur de*», і, отже, французькою цей рекламний слоган повинен бути представлений як «*Rocken stock – c'est le meilleur de de tous les*

plus grands virtuoses du rock de ces dix dernières années». Втім, як показав аналіз фактичного матеріалу, подібні приклади мають лише одиничний характер, тоді як основна маса англїзмів (приймаючи французькі префікси, суфікси й закінчення, і функціонуючи за законами французької граматики) прекрасно адаптується у морфологічній системі французької мови та сприяє її збагаченню.

Висновки і пропозиції. Отже, проведене дослідження показало, що морфологічна інтеграція англїйських запозичень у французьку мову має неоднорідний характер і розвивається за такими основними напрямками: прийняття англїзмами помилкової етимології, внаслідок якої сам корінь зазнає змін; заміна англїйських суфіксів французькими; «офранцузення» англїйських дієслів шляхом додавання закінчення *-er* (рідше *-iser*), результатом чого є їх функціонування відповідно до законів французької мови; створення французьких слів-неологізмів через використання суфіксів, притаманних англїйській мові; утворення нових слів через прийняття англїзмами французьких суфіксів і закінчень; структурно-семантичне калькування з англїйської мови; зміна форми множини англїзмів відповідно до французьких граматичних норм; привласнення англїзмом-іменником категорії роду, відсутнього в рідній мові. Саме морфологічний критерій (поряд з лексико-семантичним) є визначальним для констатації факту набуття англїцизмом статусу знака лінгвістичної системи французької мови.

Список літератури:

1. Аввакумова І. В., Аракчєєва Е. С. [и др.]. *Актуальные проблемы лингвистики и лингводидактики*. ФГБОУ ВО «РЭУ им. Г. В. Плеханова». Саранск, 2018. 120 с.
2. Баянкіна Е. Г., Баннікова Т. Н., Наумова М. И. Англїцизми в немецком языке. *Известия Юго-Западного государственного университета*. 2012. № 5–1 (44). С. 318–321.
3. Букіна Л. М., Луцькова Л. Н. Англїцизми в современных интернет-статьях на французском языке. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика*. 2015. № 2. С. 110–117.
4. Гуревич Л. С. Глобальные процессы в языке: предрекают ли они скорую гибель классического англїйского? *Языковые процессы в эпоху глобализации* : материалы международного научного семинара. 2016. С. 51–56.
5. Зинчук Е. А. Англїйские заимствования в немецком языке как отражение процессов в современном обществе. *Филология: научные исследования*. 2015. № 2. С. 129–137.
6. Исраилова Л. Ю., Исраилова Л. Ю. Русский язык как посредник в процессе заимствования англїцизмов чеченским языком. *Рефлексия*. 2017. № 4. С. 8–13.
7. Картушина Е. А. Семантика англїцизмов в русском языке в аспекте языковой игры. *Филология: научные исследования*. 2018. № 3. С. 244–258.
8. Косович О. В. Ужиток іншомовних слів: логіка мови чи данина моді. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Випуск 44. Одеса : МГУ, 2020. С. 35–36.
9. Минова М. В. *Espanglisch* как отражение прогрессирующей «испанизации» современного североамериканского общества. *Вызовы глобального мира. Вестник ИМТП*. 2015. № 1 (5). С. 75–83.
10. Минова М. В. *Spanglish* или *espanglisch*, вот в чем вопрос («испанский англїйский») как продукт межкультурной коммуникации англїязычного и испаноязычного населения современных США). *Избранные труды по гуманитарным наукам*. М.: РИПО ИГУМО и ИТ, 2010. С. 52–57.

11. Минова М. В. Лексико-семантическая интеграция английских заимствований в современный французский язык. *Филология: научные исследования*. 2018. № 2. С. 33–42.
12. Орлова С. Н. Англицизмы в эвфемистической функции в итальянской экономической прессе как индикатор культурного взаимодействия. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2014. № 12-1 (42). С. 146–148.
13. Позднякова Т. А. Теоретические основы исследования проблемы иноязычных заимствований в современной лингвистике. *Актуальные проблемы общей теории языка, перевода, межкультурной коммуникации и методики преподавания иностранных языков* : Сборник статей по материалам межвузовской студенческой научно-практической конференции : отв. редактор Н. В. Бутылов. 2019. С. 63–67.
14. Позднякова Т. А. Особенности фонетико-графической интеграции англицизмов в современный французский язык. *Актуальные проблемы общей теории языка, перевода, межкультурной коммуникации и методики преподавания иностранных языков* : Сборник статей по материалам межвузовской студенческой научно-практической конференции. 2018. С. 37–41.
15. Сидоренко Е. С. Англицизмы в русском языке в сфере делового общения. *Актуальные проблемы языкознания*. 2015. Т.1. С. 79–80.
16. Стрельцова Я. Р. Новые направления в политике франкофонии. *Мировая экономика и международные отношения*, 2018, т. 62, № 2, С. 83–91.
17. Стрельцова Я. Р. О более широком внедрении иностранного (английского) языка во французской высшей школе. *Актуальные проблемы общей теории языка, перевода и методики преподавания иностранных языков* : Сборник статей по материалам межрегиональной, с международным участием, интернет-конференции. 2017. С. 114–116.
18. Федорова А. В. Английская и русская терминологические системы банковской сферы : автореферат дисс. ... канд. филол. наук. Тверь. гос. ун-т. Тверь, 2015. 17 с.
19. Чалей О. В. К вопросу о соотношении концепта и лексического значения слова. *Язык, сознание, коммуникация*. Вып. 50. Москва, 2014. С. 344–351.
20. Яковлева С. А. Киберспанглиш: обзор терминологической дискуссии. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Вопросы образования: языки и специальность*. 2010. № 2. С. 26–31.
21. Laroche-Claire Y. Évitez le français, parlez français! Paris: Albin Michel, 2004. 295 p.
22. McLuhan M., Fiore Q. War and Peace in the Global Village. N.Y. : Bantam, 1968.
23. Pergnier M. Les anglicismes: Danger ou enrichissement pour la langue française. Paris : Presses Universitaires de France, 1989. 214 p.
24. Rey-Debove J., Gagnon G. Dictionnaire des Anglicismes. Les mots anglais et américains en français. Paris : Robert, (c), 1986. 1152 p.
25. Stavans I. *Spanglish: The Making of a New American Language*. New York : Harper Perennia, 2004. 288 p.

Список фактологічних джерел:

1. ljourlactu.com, le 02/11/2019. <https://www.ljourlactu.com/culture/cest-quoi-etre-youtubeur> (дата звернення: 20.06.2021).
2. 20Minutes.fr. URL: <https://www.20minutes.fr/insolite/1548487-20150224-pakistan-racketteuse-18-ans-faisait-passer-taliban> (дата звернення: 15.06.2021).
3. Actu.fr. URL: https://actu.fr/normandie/croisilles_14207/a-croisilles-une-sandwicherie-s-apprete-a-ouvrir_41470922.html (дата звернення: 19.06.2021).
4. Bilan. URL: https://www.bilan.ch/opinions/herv%C3%A9-peitrequin/je_me_suis_fait_troller_la_culture_de_la_haine_sur_le_web (дата звернення: 15.06.2021).
5. Capital avec Management. URL: <https://www.capital.fr/votre-carriere/sponsoriser-cette-nouvelle-maniere-de-collaborer-au-travail-1401763> (дата звернення: 15.06.2021).
6. Cosmopolitan.fr. URL: <https://www.cosmopolitan.fr/les-youtubeuses-francaises-connues-a-suivre-absolument,1925368.asp> (дата звернення: 19.06.2021).
7. Courrier International. URL: <https://www.courrierinternational.com/article/youtube-lena-situations-un-phenomene-dedition-remarque-jusquau-royaume-uni> (дата звернення: 20.06.2021).
8. Cultura.com. URL: <https://www.cultura.com/mes-super-jus-detox-energie-antistress-minceur-bonne-mine-100-jus-de-fruits-et-legumes-pour-purifier-et-rebooster-son-organisme-9791028509415.html> (дата звернення: 19.06.2021).
9. Hal.Archives-Ouvertes.fr. URL: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01567958> (дата звернення: 19.06.2021).
10. Ina.com. URL: <https://www.ina.fr/contenus-editoriaux/articles-editoriaux/bob-marley-en-1977-la-musique-c-est-l-unite-du-monde> (дата звернення: 19.06.2021).

11. Internaute.com. URL: <https://www.linternaute.com/sport/tennis/2548502-marion-bartoli/> (дата звернення: 19.06.2021).
12. Internaute. Dictionnaire Français. URL: <https://www.linternaute.fr/dictionnaire/fr/>.
13. Facebook. URL: <https://www.facebook.com> 26/06/2021 (дата звернення: 19.06.2021).
14. Femme Actuelle. URL: <https://www.femmeactuelle.fr/sante/sante-pratique/scanner-comment-sy-preparer-et-comment-se-deroule-lexamen-2077445> (дата звернення: 19.06.2021).
15. Femme Actuelle. URL: <https://www.femmeactuelle.fr/beaute/soins-beaute/vitamine-c-pourquoi-il-faut-aussi-ladopter-sur-la-peau-2085090> (дата звернення: 19.06.2021).
16. Finance de Demain. URL: <https://financededemain.com/tout-savoir-sur-le-blog-a-quoi-sert-un-blog/> (дата звернення: 19.06.2021).
17. France Bleu. URL: <https://www.francebleu.fr/culture/livres/lady-scarface-de-diane-ducruet-1589889276> (дата звернення: 20.06.2021).
18. Franceculture.fr. URL: <https://www.franceculture.fr/emissions/journal-de-18h/journal-de-18h-du-jeudi-18-octobre-2018> (дата звернення: 19.06.2021).
19. France.Info. URL: <https://france3-regions.francetvinfo.fr/auvergne-rhone-alpes/avec-1-5-million-de-followers-sur-les-reseaux-sociaux-le-comedien-lyonnais-adher-rejoint-une-serie-tv-a-succes-2166655.html> (дата звернення: 19.06.2021).
20. Geneva Business News. URL: <https://www.gbnews.ch/comment-mener-interview/> (дата звернення: 19.06.2021).
21. La Dépêche.fr. URL: <https://www.ladepeche.fr/article/2015/07/04/2137854-la-mairie-a-ete-relookee.html> (дата звернення: 20.06.2021).
22. Le Courrier. URL: <https://lecourrier.ch/2018/11/26/itinerare-dun-rocker-perseverant/> (дата звернення: 19.06.2021).
23. L'Écho républicain. URL: https://www.lechorepublicain.fr/clayes-sous-bois-78340/loisirs/romain-swan-le-rocker-des-yvelines-qui-n-a-peur-de-rien_13927554/ (дата звернення: 20.06.2021).
24. Le Parisien. URL: <https://www.leparisien.fr/high-tech/un-esport-etudes-de-gamer-c-est-possible-22-03-2018-7623489.php> (дата звернення: 19.06.2021).
25. Le Parisien. Étudiant. URL: <http://etudiant.aujourd'hui.fr/etudiant/metiers/fiche-metier/blogueur.html> (дата звернення: 20.06.2021).
26. L'express.fr. URL: https://www.lexpress.fr/tendances/produit-high-tech/l-achat-d-abonnes-sur-instagram-a-t-il-un-sens_1942721.html (дата звернення: 19.06.2021).
27. Les Échos.fr. URL: <https://start.lesechos.fr/travailler-mieux/metiers-reconversion/je-suis-gameuse-auto-entrepreneuse-et-je-commence-a-en-vivre-1174878> (дата звернення: 19.06.2021).
28. Les Echos.fr. URL: <https://www.lesechos.fr/tech-medias/medias/lylo-cherche-a-uberiser-le-doublage-a-la-television-1023694> (дата звернення: 19.06.2021).
29. L'Humanité. URL: <https://www.humanite.fr/sophie-djigo-le-gangster-une-possibilite-de-revanche-sociale-678964> (дата звернення: 20.06.2021).
30. Marieclaire.fr. URL: <https://www.marieclaire.fr/le-top-15-des-blogueuses-mode-a-suivre-sur-instagram,825215.asp> (дата звернення: 20.06.2021).
31. MarieFrance.fr. URL: <https://www.mariefrance.fr/mode/backstage-mode/les-12-blogueuses-mode-quonadore-envier-204755.html#item=1> (дата звернення: 19.06.2021).
32. Millescence.com. URL: <https://www.millescence.com/box-huiles-essentielles/88-box-hiver-2018.html> (дата звернення: 20.06.2021).
33. Novethic.fr. URL: <https://www.novethic.fr/lexique/detail/uberisation.html> (дата звернення: 19.06.2021).
34. Ouest-France. URL: <https://www.ouest-france.fr/pays-de-la-loire/vendee/elections-us-je-suis-restee-scotchee-4606815> (дата звернення: 20.06.2021).
35. Public Sénat. URL: <https://www.publicsenat.fr/article/politique/premier-volet-d-interdiction-du-travail-en-famille-pour-les-elus-vote-a-l-0> (дата звернення: 19.06.2021).
36. Savoir.rfi.fr. URL: <https://savoirs.rfi.fr/ru/apprendre-enseigner/langue-francaise/bayer-aux-corneilles> (дата звернення: 19.06.2021).
37. Rémi Guérin. Chiens URL: <https://www.comportementaliste-gironde.fr/dressage-bouledogue-francais/> (дата звернення: 15.06.2021).
38. The conversation.com. URL: <https://theconversation.com/des-whiskies-avec-de-plus-en-plus-de-retour-sur-investissement-158440> (дата звернення: 19.06.2021).
39. Universiteitsbibliotheek Gent. URL: <https://lib.ugent.be/catalog/rug01:000375129> (дата звернення: 19.06.2021).

Kosovych O. V. ADAPTATION OF ENGLISH LOAN-WORDS IN THE MORPHOLOGICAL ASPECT IN THE VOCABULARY OF CONTEMPORARY FRENCH

This article deals with the studying of the process of English loan-words' insertion into the vocabulary of contemporary French language from the view of morphology. Relevance of this topic is due to the fact that the globalization processes taking place in the world in recent decades, contribute to the ubiquity of English, so, due to this consequence, the active insertion of English loan-words into European languages. This article is devoted to the studying of the English lexemes as they are being integrated into the contemporary French. We will also give a detailed account of their adaptation from the point of view of morphology. Our research is based on lexicographical, descriptive, cognitive, morphological and sampling methods. This analysis of English loan-words that entered contemporary French language allowed us to identify and examine in detail the main directions of their adaptation in the morphological aspect by the French. The criterion of morphology (along with the lexical-semantic one) is decisive for stating the fact that Anglicism has acquired the status of a sign in linguistic system of the contemporary French language; author points out that the adaptation of English loan-words from the point of view of morphology has a heterogeneous character and develops along the following main lines: the adoption of Anglicisms of false etymology, as a result of which the root itself changes; replacement of English suffixes by French ones; «Frenchization» of English verbs by adding the ending -er (rarely -iser), which effects in the functioning of these lexemes according to the French standard; creation of neologisms in French language by using some suffixes inherent in English language; the new words formation by adopting suffixes and endings inherent in French; structural derivation and semantic derivation changing plural form of English loan-words according to French norms of grammar; assigning to anglicisms-nouns a gender category that does not exist in their native communication.

Key words: globalization, loan-words from English, Frenglish, English-French, morphological assimilation (adaptation) of loan-words, morphology, integration.

Paltseva V. V.

L'Université Humanitaire Internationale

Vydysheva O. G.

L'Université nationale "Académie juridique d'Odessa"

MOYENS LINGUISTIQUES DE REPRÉSENTATION DU CONCEPT "ARGENT" EN FRANÇAIS

Це дослідження присвячене вивченню специфіки мовних засобів репрезентації і структуризації концепту "argent/гроші" французькій мові. Одним із завдань лінгвістики на даному етапі є вивчення того, як пізнання відбивається в мові. У результаті пізнавальної діяльності людина категоризує окремі ділянки концептуальної картини світу. Оскільки картини світу національно специфічні і носії різних мов можуть бачити і членувати світ по-різному, через призми своїх мов, то виникає необхідність у їх зіставленні. Це допомагає виявити особливості знань у представників різних етносів, специфічні риси їхнього менталітету. Дана робота виконана в руслі досліджень, присвячених співвідношенню мови, свідомості і культури. Методи дослідження стали основою і концептуальним аналізом. У когнітивістиці образне сприйняття відображається в репрезентованих контекстах. Пропоноване дослідження є спробою комплексного опису засобів мовної репрезентації культурного концепту "argent/гроші". Розгляд даного концепту і мовних засобів його вираження становить певний інтерес, оскільки воно можливе тільки в комплексі з даними інших, суміжних із лінгвістикою наук.

Теоретичні передумови дослідження пов'язуються нами, головним чином, із теорією номінації, що дає змогу проаналізувати слова за їхнім номінативним потенціалом і орієнтованістю читача на позначення фрагмента дійсності, іменованого "argent/гроші", виділеного й осмисленого в процесі сприйняття і пізнання світу. Метою дослідження є виявлення сукупності мовних засобів онтологізації концепту "argent/гроші", його ментальний опис і структуризація, виявлення фрагмента світу, зафіксованого мовними синонімічними засобами із загальним значенням "argent/гроші", класифікаційний розподіл виділених лексем, а також вивчення паремій та афоризмів, що відтворюють модель концептуалізації світу. У статті також розглянуто особливості концептуалізації поняття "argent/гроші" у паремійних фондах французької і російської мов. Таким чином, концепт гроші є одним із базових концептів культури, а ставлення до грошей акумулює соціальну і психологічну енергію.

Ключові слова: концепт, гроші, лінгвокультура, семантика, паремії.

La définition du problème. Les études conceptuelles, qui permettent de mieux comprendre la mentalité et la culture d'une nation, font partie intégrante de la linguistique moderne. En faisant traverser le mot à travers le prisme de la recherche, il est possible de restaurer le but mental et les relations à travers lesquelles le processus de nomination a eu lieu. Sans aucun doute, le concept est l'objet central de la reconstitution et de l'analyse de l'image linguistique du monde, de nombreuses études sur divers concepts de toutes les langue-cultures en sont la preuve.

L'importance primordiale dans la linguistique moderne est accordée à l'étude de la nature du concept, mais la définition du concept n'est pas finalement déduite, on peut trouver différentes interprétations de la définition de cet objet de la linguistique, la question

n'est pas définitivement résolue, car beaucoup de choses nécessitent une clarification supplémentaire [10, c. 99].

Analyse des recherches et publications récentes. Concept "argent" comme objet de recherche, est soumis à l'analyse dans de nombreux domaines de la connaissance de la personne: T.A Milekhina étudie le concept "argent" dans le discours des entrepreneurs où il se classe au deuxième rang après le concept "affaire" et apparaît le plus souvent en connexion avec ce dernier [6, c. 20]; K. V. Tomachevskaia examine le concept "argent" dans le cadre de l'étude des "concepts de l'économie" et le compare avec les mots représentant les réalités économiques ("éconèmes") [9]; I. A. Mayorenko analyse le fonctionnement du concept "argent" en russe et en anglais, d'où elle

définit certaines caractéristiques culturelles nationales de l'image du monde [5].

L'argent joue un rôle très important dans la vie de la société humaine. Lorsque le lexème d'argent est perçu, la conscience d'un individu fait appel à l'objet de réalité évoqué par ce mot, et en même temps un concept surgit dans la conscience, "quelque chose de saisi", ce qui est derrière ce nom. Une personne en tant qu'organisme vivant qui existe dans le monde et interagit avec la réalité environnante reçoit une certaine expérience, dont le résultat est un concept – une structure mentale qui reflète et fixe l'expérience [10, c. 97].

Formulation du but et des objectifs de l'étude.

L'argent, en tant que partie intégrante de la vie de la société, occupe une place importante dans l'inventaire lexical de la langue, et constitue donc un objet important d'étude non seulement dans l'aspect linguistique, mais aussi dans l'aspect culturel. **Objectif** de la recherche est d'analyser le concept "argent" pour déterminer les thèmes, les images, les symboles inhérents à la langue des auteurs dans le cadre de ce concept, les expressions figées; pour déterminer les nuances sémantiques avec lesquelles cette construction est utilisée.

Exposé du matériel de base. Dans les paradigmes scientifiques de la modernité, le concept est considéré comme un phénomène cognitif, sa formation est combinée avec des processus de conceptualisation et, au cours de la communication, la représentation du sens du mot doit s'intégrer à un certain nombre de processus mentaux différents [3, c. 254].

Le terme "concept" en linguistique a récemment été identifié avec le terme de "notion", mais l'intérêt des scientifiques pour l'étude des concepts culturels a conduit à la séparation de ces termes. Derrière le terme "concept" est fixé un contenu tout à fait spécial. A. Wierjbitskaya définit le "concept" comme un objet du monde "idéal", ayant un nom et reflétant certaines représentations culturelles de l'homme sur le monde de la "réalité" [11, c. 129]. Comme l'écrit V.N. Thélia, le concept est l'ensemble des connaissances sur les propriétés de la dénotation, et la base matérielle du concept est le mot [7, c. 100].

S.A. Askoldov note: "Le concept est une formation mentale qui nous remplace dans le processus de la pensée un ensemble indéterminé d'objets du même genre" [2, c. 30], et D. S. Likhachev affirme que le concept ne découle pas directement du sens du mot, mais représente une conséquence de la collision de l'expérience personnelle et nationale d'une personne avec le sens du dictionnaire, plus l'expérience culturelle d'une personne est large et riche, plus le potentiel conceptuel est large et riche [4, c. 4].

Selon N. D. Arutyunova, les concepts sont réalisés en tant que concepts de philosophie pratique (quotidienne), qui résultent "de l'interaction de facteurs tels que la tradition nationale et le folklore, la religion et l'idéologie, l'expérience de la vie et les images de l'art, des sensations et des systèmes de valeurs" [1, c. 5]. Dans le processus d'étude du concept "argent" en français, il est utile d'aborder l'histoire du développement de la monnaie française dans son ensemble. Un facteur important qui a influencé sur le développement de l'argent français et des pièces en particulier, est le contexte historique de formation de la France en tant que pays: la chute de l'empire Romain, a été poussée à la formation de l'état des Francs, a laissé en héritage des pièces de monnaie romaines, qui, avec le temps, ont dû être retirées de la circulation en raison de l'usure, ce qui est devenu la base pour la fabrication des pièces de monnaie françaises [8, c. 61].

En analysant les motifs dans le processus de nomination de la première monnaie française proprement dite, il est logique de passer à l'étude de l'étymologie du lexème *argent*.

– d'après une version le lexème *argent* est enraciné dans le mot latin *argentum*, qui, à son tour, a été emprunté à la langue grecque antique *ἀργός* – blanc, brillant;

– selon la deuxième version, le lexème *argent* vient au français directement du grec de *ἀργός*, *argós*, et *argós* vient de *arjuna* et *rjrah*, qui du sanskrit se traduit par *non taché / brillant*.

Les faits historiques indiquent que la notion de la première monnaie, à savoir les pièces de monnaie, est apparue chez les Sumériens, ainsi Yuval Noi Harari dans son travail "Sapiens. A Brief History of Humankind" note que pour renforcer la crédibilité de l'argent, on utilisait quelque chose de précieux, quelque chose d'une valeur incontestable. Le prototype de la première monnaie connue est "orge sumérienne", cette monnaie est apparue à Sumer vers le III millénaire avant J.C., l'économie émergente est devenue la cause profonde de l'apparition de la première monnaie. L'auteur note que "l'argent de l'orge est tout simplement une certaine quantité de grains d'orge, où le prix de tous les biens et services a été mesuré. La mesure la plus courante était une "force" (environ un litre de grain). On fabriquait en masse des récipients standards d'une capacité d'une "force" afin que les acheteurs et les vendeurs puissent mesurer la bonne quantité d'orge" [12, c. 126].

L'impulsion pour la formation de l'argent, tel que nous le connaissons, était la manque d'utilisabilité:

une grande quantité de grain est difficile à stocker et à transporter, et le grain se détériore également. La foi des gens dans l'argent, n'ayant pas de valeur indépendante, est devenue une percée économique, cet argent est devenu un sikel d'argent – une mesure du poids: 8,33 grammes (Mésopotamie, milieu du III millénaire avant notre ère) [12, c. 127].

Ainsi, une autre théorie de la nomination du concept “*argent*” peut être échafaudée dans l'image linguistique du monde des français, il est important de noter que *argent* en français a deux significations: monnaie et métal précieux. Ainsi, il semble possible d'affirmer qu'il y a eu un transfert métonymique du matériau à partir duquel l'argent a été fabriqué vers le concept lui-même: *monnaies d'argent* (pièces d'argent) → *argent* (argent). Sous ce pli, le premier argent de l'Empire romain s'appelait *pecunia*, Grèce – *boïus*, et de l'Inde – *rupia*.

Dictionnaire raisonné de la langue française en ligne définit le lexème *argent*: “L'argent en tant que fonds d'échange, se matérialise le plus souvent sous la forme de billets de banque et de pièces de monnaie, qui sont acceptés par la société pour payer des biens, des services et tout type d'engagement. C'est un outil de paiement. Son étymologie remonte au mot Latin *denarius* qui a servi de nom à la monnaie romaine” [14]. Il est très difficile de définir le nombre de synonymes pour le mot *argent* en français. Dans le dictionnaire des synonymes on en trouve 60, le dictionnaire Electronique des synonymes en donne 56. Cependant le dictionnaire de l'argot compte 150 synonymes.

Les deux mots vedettes, *le fric* et *le pognon*, sont entrés dans la langue de tous les Français

Pognon – une étymologie populaire, non attestée, attribuée d'ailleurs l'origine du nom commun à Henri Pognon, chef comptable des usines du Creusot.

En plein sur le piton, il lui colle un gnon, y pique son pognon 1907. La pierreuse

De mon côté, ça pouvait aller, j'avais pris pas mal de pognon dans un business de faux dollars et de ce moment c'était la vraie embellie. 1955. Mollo sur la joncaille

Fric – (XIXe siècle) apocope de *fricot* sous l'influence de *fricoter* (“être dans des affaires louches”). Autre origine possible du mot: emprunt à l'arabe dialectal “*frick*” (blé concassé)

Les dictionnaires de français familier offrent une série synonymique, utilisée dans la version familière de la langue française, pour désigner le concept “*argent*”: *atout* – carte; *badigeon* – peinture adhésive, lait de chaux; *balle* – balle; *beurre* – beurre; *bigaille* – petit insecte ailé – petite pièce; *blé* – blé,

grain; *bob* – shilling, dollar; *bonaparte* – Bonaparte, billet de 500 francs avec un visage; *braise* – braises brûlantes, chaleur; *brique* – brique – 10 000 francs; *broque* – un morceau de métal en forme de broche – liard; *bulle* – jaune – franc d'or; *doublé* – double – pièce de deux sou; *fric* (de *fricot*) – ragoût, un plat préparé à la hâte; *galette* – tortilla, galette, craquelins; *gateau* – tarte; *grenier* – grange à pain – somme de 10.000 francs; *médaille* – médaille de 5 francs; *michon* – pain rond – argent, billet de banque; *oseille* – oseille; *pastille* – comprimé – pièce de 10 sou; *pépètes* – pépette, poupée dans la langue des enfants; *peseta ou pésette* – sou; *trèfle* – plante; *vaisselle* – la vaisselle est une petite pièce.

En analysant la série nominative présentée, on peut conclure qu'une partie importante des lexèmes désignant l'argent dans la version familière de la langue française est représentée par les “noms comestibles” – ce qui s'explique par la présence d'une connexion cognitive stable et sa corrélation, qui est apparue au cours du processus de formation de l'idée des transactions d'argent, de commerce et d'échange en général, avec la prise de conscience de l'argent comme moyen physique de subsistance et d'obtention d'énergie vitale, c'est-à-dire nourriture etc. etc. Exemples: *orseille, blé, radis*.

Eu regard à notre objectif s'articulant autour du concept “*argent*” au niveau de la langue-culture, nous présentons ci-dessous quelques proverbes et dictons, appartenant au monde des parémies, qui sont en rapport avec la culture, surtout orale et la littérature des pays. Ils décrivent des situations par les biais desquelles ils expérimentent la culture, les points de vue, les croyances d'un peuple:

- *Le travail est pour les hommes un trésor*
- *Un ane chargé d'or ne laisse pas de braire*
- *L'argent attire l'argent*
- *Mieux vaut manquer d'argent que d'ami*
- *Clé d'or passé partout*
- *Sac plein dresse l'oreille*
- *L'argent est bon pour rouler*
- *Denier sur denier la maison se batit*
- *L'honneur vaut mieux que l'argent*
- *Argent fait rage, amour, mariage*
- *Qui donne à crédit perd son bien et son amie*
- *L'argent n'a point de maitre* [13].

Cette compilation permet de juger que la plupart des parémies françaises ont une connotation positive et comprennent des instructions d'utilisation décente de l'argent. Mais il existe également des exemples extrêmement négatifs, dans lesquels l'argent est comparé à la cupidité, à la stupidité, aux soucis et à la perte du bon sens.

Et si on compare la base métaphorique de deux langues, français et russe on peut dire que le russe ne possède pas d'autant de phraséologismes avec le concept "argent" soulignant les qualités de la personne que le français: *franc baladin*//*уым гороховый*; *franc benêt*//*злупый, олух*; *franc comme un merle*//*душа нараснашку*; *franc de gueule*//*бойкий на язык, речистый*; *franc luron*//*весёлый*; *franc comme l'osier*//*прямодушный, искренний*. En général, l'attitude envers l'argent dans la mentalité russe, selon l'idiomatique, est plus pratique, plus banale qu'en français. En conclusion on peut citer quelques types de proverbes de deux langues:

Avec de l'argent on arrive à tout. L'argent est tout. / Денежка дорожку прокладывает. Деньги всему голова.

Abondance de biens ne nuit pas. / Лишняя денежка карману не в тягость.

Il n'y a pas de petites économies. Un sou économisé est un sou gagné.

Un sou est un sou. / Всякая копейка кладется на счет: бережная копейка рубль бережет. Копейкой рубль крепок.

Petite aumône est hameçon pour un grand don. Garde toujours dans la main un sou pour aujourd'hui et deux pour demain. / Без нужды живет, кто деньги бережет. Копейка рубль бережет.

Fiente de chien et marc d'argent seront au jour du jugement. / Деньги милы только до могилы: не возьмешь с собой гроша, не с грошом живет душа.

On ne prête qu'aux riches. / Нищему дарить – бога гневить.

Le temps c'est l'argent. / Время – деньги.

Les proverbes cités ont le même sens et les quatre derniers ont le même lexique.

Il est intéressant de retracer l'attitude envers l'argent, enfermé dans des aphorismes:

– *L'argent fait perdre et prendre gens* (J. Meulier)

– *Argent: cause de tout le mal* (Gustave Flaubert)

– *L'argent aide a supporter la pauvreté* (Alphonse Allais)

– *Faute d'argent, c'est douleur non pareille* (F. Rabelais)

– *L'argent ne fait pas le bonheur de celui qui n'en a pas* (Boris Vian)

– *Je sais enfin ce qui distingue l'homme de la bête: ce sont les ennuis d'argent!* (Jules Renard)

– *Le manque d'argent aidant, je ne dépense rien* (Maurice Roche)

– *Le premier écu est plus difficile à gagner que le second million* (J. J. Rousseau)

– *Le talent, c'est comme l'argent. Il n'est pas nécessaire d'en avoir pour en parler* (Jules Renard)

– *Il faut prendre le temps comme il vient, Les gens pour ce qu'ils sont, Et l'argent pour ce qu'il vaut* (d'Almanach de Mathieu Laensberg)

– *Les affaires, c'est bien simple, c'est l'argent des autres* (Alexandre Dumas fils)

– *Les femmes ne couchent pas avec des hommes, mais avec des abstractions: le pouvoir, la renommée, l'argent, la mode* (Jean Dutourd)

– *Pour gagner du bien, le savoir-faire vaut mieux que le savoir* (P. Beaumarchais)

– *Quand il s'agit d'argent, tout le monde est de la même religion.* F. Voltaire.

– *L'important dans la vie n'est pas d'avoir de l'argent mais que les autres en aient.* Sacha Guitry.

– *Si l'argent ne fait pas le bonheur... Rendez-le!* Jules Renard. [15].

Les aphorismes, étant une déclaration d'un auteur contrairement aux proverbes qui sont les expressions du folklore, ont un sens profond, exprimé de manière concise, ils sont souvent conçus pour détruire les stéréotypes présentés dans les proverbes, et leur ensemble et leur structure reflètent une structure spécifique pour une langue donnée.

Ainsi, on peut affirmer que les aphorismes présentent une redéfinition du concept "argent" et, inversement aux parémies, ils ont une attitude plutôt négative envers l'argent.

Conclusions et perspectives de recherche ultérieure dans cette direction. Un examen attentif du matériel permet de conclure que le concept "argent" est une formation mentale multidimensionnelle qui se manifeste sous diverses formes linguistiques. La structure et le modèle du concept s'alignent sur les données de la langue et les perceptions des français sur l'argent en général. Utilisation contextuelle du concept "argent" il est directement corrélé à la vision actuelle de l'argent en France. On peut affirmer avec certitude que le concept "argent" est l'un des concepts de base de la culture, et l'attitude envers l'argent accumule l'énergie sociale et psychologique.

Ainsi, nous avons découvert la structure du concept "argent" et les particularités de la perception de ce concept dans la conscience nationale française sont révélées.

Le présent travail décrit la première étape de la modélisation du concept "argent" dans le processus d'analyse linguistique et sert de base pour l'analyse comparative de la structure du concept étudié dans la conscience linguistique française et russe.

Liste de références:

1. Арутюнова Н. Д. Лингвистические проблемы референции. *Новое в зарубежной лингвистике*. 1982. Вып. 13. С. 5–40.
2. Аскольдов С. А. Концепт и слово. *Русская словесность: От теории словесности к структуре текста: Антология* / под общ. ред. В. П. Нерознака. Москва : Academia, 1997. С. 267–279.
3. Джонсон-Лэрд Ф. Процедурная семантика и психология значения. *Новое в зарубежной лингвистике*. 1988. Вып. 23. С. 234–257.
4. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. *Известия Академии наук. Серия “Литература и язык”*. 1993. Т. 52. № 1. С. 3–9.
5. Майоренко И. А. Концепт “деньги” в языковой картине мира (на материале русской и английской фразеологии). *Язык. Дискурс. Текст* : материалы межд. науч. конф., посв. юбилею В. П. Малащенко. Ростов-на-Дону, 2004. Ч. I. С. 115–120.
6. Милехина Т. А. Российские предприниматели и их речь (образ, концепты, типы речевых структур) : автореф. дис. ... д.ф.н. Саратов, 2006. 24 с.
7. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва, 1996. 288 с.
8. Толкушин А. В., Суворов Д. В. Политика децентрализации и местные налоги во Франции. *Финансы*. 2001. № 8. С. 59–65.
9. Томашевская К. В. Концептосфера экономики в разножанровых текстах. *Проблемы современной экономики*. 2006. № 1(17). URL: <http://www.m-economy.ru> (дата обращения: 15.12.2020).
10. Jackendoff R. What is a concept, that a person may grasp it? *Mind and Language*. 1989. Vol. 4. № 1/2. P. 68–102.
11. Wierzbicka A., Arbor A. Lexicography and conceptual analysis. *Journal of English Linguistics*. 1985. Vol. 9. P. 249–250.
12. Yuval Noah Harari *Sapiens: A Brief History of Humankind*. UK, 2014. P. 368
13. Lagane R. *Locutions et proverbes d'autrefois*. Paris : Belin, Librairie classique Eugène Belin, 1983. 204 p.
14. Dictionnaire etymologique les DÉFINITIONS. Concept et Sens. URL: <http://lesdefinitions.fr/argnt#ixzz4i5qdW8yg> (дата звернення: 15.01.2021).
15. Jean-Yves Dournon. Dictionnaire des citations Françaises. URL: d'accès: <http://frenchpdf.com/dictionnaire-des-citations-francaises-pdf> (дата звернення: 16.01.2021).

Paltseva V. V., Vydysheva O. G. LANGUAGE MEANS OF REPRESENTATION OF THE CONCEPT “ARGENT” IN FRENCH

This article is devoted to the study of the language tools specifics, representation and structuring of the concept of “argent / money” in French. One of the tasks of linguistics at this stage is to study how cognition is reflected in language. As a result of cognitive activity, a person categorizes certain parts of the conceptual picture of the world. Since pictures of the world are nationally specific and speakers of different languages can see and articulate the world differently, through the prisms of their languages, there is a need to compare them. This helps to identify the peculiarities of knowledge of different ethnic groups, specific features of their mentality. This work is performed in line with research on the relationship of language, consciousness and culture. Research methods have become the basis and conceptual analysis. In cognitivism, figurative perception is reflected in the represented contexts. The proposed study is an attempt to comprehensively describe the means of linguistic representation of the cultural concept of “argent / money”. Consideration of this concept and the linguistic means of its expression is of some interest, because it is possible only in combination with data from other sciences related to linguistics. The theoretical background of the study is mainly related to the theory of nomination, which allows us to analyze words for their nominative potential and the reader’s focus on the fragment of reality called “argent / money”, selected and understood in the process of perception and knowledge of the world. The aim of the study is to identify a set of linguistic means of ontologizing the concept of “argent / money”, its mental description and structure, to identify a fragment of the world recorded by linguistic synonyms with a common meaning “argent / money”, classified distribution of selected tokens, and study paremias and aphorisms reproducing the model of conceptualization of the world. The article also considers the peculiarities of the conceptualization of the concept of “argent / money” in the paremy funds of the French and Russian languages. Thus, the concept of money is one of the basic concepts of culture, and the attitude to money – accumulates social and psychological energy.

Key words: concept, money, linguoculture, semantics, paremiology.

UDC 81(44)(092)“16”:811.133.1’271.12
 DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/47>

Popovych M. M.

Université Nationale Yuriy Fedkovych de Tchernivtsi

LA LUTTE DE MARIE DE GOURNAY POUR SAUVEGARDER “LES PRÉCIEUX ORNEMENTS” DU FRANÇAIS CLASSIQUE

*Життя і творчість Марі де Гурне (1565–1645), відомої передусім як «приймна дочка» Монтеня, ігнорувалися французьким суспільством упродовж кількох століть, хоча її внесок у розвиток лінгвістичної думки був насправді значним. Інтелектуальна спадщина цієї жінки з унікальною для свого часу ерудицію, філологині, письменниці та перекладачки багата і важлива з різних точок зору. У праці *Advis ou Presens of Demoiselle de Gournay* (1641), що містить близько сорока «інтелектуальних бесід», вона висвітлює різні боки життя свого часу й висловлює свою точку зору з усіх питань, які турбували її сучасників. Питання мови переважають у працях цієї ерудованої жінки. У багатьох трактатах, присвячених цій темі, вона говорить про стан французької мови, про внесок у її розвиток видатних письменників XVI ст., про шляхи її збагачення і, звичайно, про її використання в різних соціальних сферах того часу. Значна увага приділяється критичному аналізу реформ, здійснюваних Малербом та його численними учнями, які мали за мету вдосконалити та модернізувати французьку мову через унормування її узусу.*

*Інтелектуальні роздуми Марі де Гурне стосуються різних аспектів функціонування французької мови, починаючи від орфографії слів та їх вимови і закінчуючи синтаксисом. Значна увага приділяється в її трактатах питанням використання стилістичних фігур та технікам перекладу, які вона використовувала. Роздумуючи над цими питаннями, вона висловлює багато цікавих думок про мову та її використання, наукове значення яких досі є актуальним. Але треба визнати, що висловлені нею ідеї залишаються ще маловідомими, або ж навіть забутими, а тому й неоціненними належним чином, незважаючи на багато сучасних досліджень, присвячених життю та працям цієї надзвичайної жінки. У даній розвідці ми пропонуємо стислий огляд найцікавіших думок, висловлених цією вченою у трактаті *Deffence de la Poesie et du langage des Poetes*, присвяченому критичному аналізу французької мови, реформованої малербістами.*

Ключові слова: *Марі де Гурне, французька мова, стандартизація французької мови, використання мови, реформи Малерба.*

Introduction. Les spécialistes de la science linguistique nous apprennent que chaque langue est en évolution permanente. Le rythme et la progression dépendent de nombreux facteurs tels que le nombre de ses usagers, les acquisitions économiques, culturelles et scientifiques du peuple qui la parle, le régime politique en vigueur qui gouverne le pays au moyen d’une langue donnée, ainsi que ses aspirations nationales et spirituelles. Ces facteurs sont considérés par les scientifiques comme des constantes du développement de toute langue. Les modifications inspirées par chacune d’elles sont différentes de par leurs natures linguistiques et multiples dans chaque langue, quoiqu’on ne s’en rende pas toujours compte.

Bien que cette question fût souvent débattue dans de nombreux ouvrages consacrés aux modifications de telle ou telle langue, elle n’a pas encore révélé tous les mobiles que renferme cette évolution historique. Ne serait-ce, par exemple, que l’apport des

utilisateurs à ce processus. Les ouvrages historiques signalent que dans chaque communauté linguistique et culturelle il y a des esprits créatifs qui par leur intelligence et leur activité langagière stimulent le développement de la langue nationale, favorisent son épanouissement littéraire et intensifient ainsi son pouvoir de communication. Il s’agit de personnalités éminentes de la science grammaticale qu’étaient, par exemple, **Dante Alighieri**, considéré comme le père de la langue italienne, **Antonio de Nebrija** auteur de la première grammaire de l’espagnol, **Malherbe**, réformateur du français classique, et beaucoup d’autres passionnés de leur langue maternelle qui cherchent à la perfectionner par tous les moyens.

Il est à noter à ce propos qu’au cours de sa formation historique la langue française a toujours été l’objet de réflexions de beaucoup d’érudits qui l’affinent et la défendent passionnément contre diverses influences néfastes. Les meilleures preuves en sont les ouvrages

philologiques de **Joachim du Bellay** (*La Deffence et Illustration de la Langue Françoise*), d'**Henri Estienne** (*Conformité du langage françois avec le grec et La précellence du langage françois*, ou encore d'**Antoine Rivarol** (*De l'universalité de la langue française*) et beaucoup d'autres savants.

A chaque étape de sa formation, le camp des défenseurs de la langue française assemble de nombreux lettrés dont l'ambition est de l'améliorer. Ils sont surtout nombreux dès la deuxième moitié du XVIe et durant le XVIIe siècles après que le français fut proclamé par l'Ordonnance de Villers-Cotterêts (1539) langue officielle de l'État Français, et entre dans sa période de généralisation. Cette période dure au moins deux siècles. Tout au long de ces siècles, on décrit et on systématise les éléments de la jeune langue dans les ouvrages grammaticaux et dans les dictionnaires (**L. Meigret**, **R. Estienne** et son fils **H. Estienne**, **P. de la Ramée**, **Ch. Maupas**, **A. Oudin**). On écrit des œuvres littéraires (**Ph. Desportes**, **P. de Ronsard**, **J. du Bellay** et d'autres), et par là on épure et enrichit la langue. On observe le parler des utilisateurs de différentes couches sociales, et on fait des remarques sur le meilleur usage de la langue (**F. de Malherbe**, **Cl. Vaugelas**, **P. Bouhours**), ou tout simplement on enseigne la langue en proposant aux apprenants les meilleures variations grammaticales de son usage (**M. Buffet**). Dans l'ensemble, la contribution des auteurs du XVIIe siècle dans le développement et la stabilisation usuelle de la langue française a été la plus importante de son histoire: les fondements de sa grammaire avaient été posés, le vocabulaire s'était considérablement enrichi par l'apport massif de mots nouveaux, et les principes stylistiques de son usage ont été soigneusement travaillés.

Il serait superflu d'insister que le rôle primordial dans le processus de la codification du français populaire a été joué par les grammairiens. Mais en même temps, il serait injuste d'oublier qu'une contribution considérable à ce processus a été faite aussi par de nombreux utilisateurs qui, par leurs observations attentives et scrupuleuses, épurent le langage vulgaire, optimisent son usage et perfectionnent les ouvrages de grammaire qui le décrivent. Leurs remarques concernant différents aspects de l'usage de la langue vont de pair avec les ouvrages grammaticaux [2, p. 8–10; 13, p. 193].

Formulation du problème. Dans cette contribution, nous voulons nous focaliser sur la personnalité de **Marie le Jars de Gournay** (1565–1645), généralement connue comme la "fille d'alliance" de Montaigne, et sur son rôle dans l'élaboration de la pensée linguistique française au

XVIIe siècle. Plus précisément, notre intention est de réviser les principales idées philologiques exprimées par cette femme de lettres dans son traité "*Deffence de la Poesie et du langage des Poetes*".

Présentation des résultats de recherches. L'œuvre de Marie de Gournay est riche et variée. Dans une quarantaine de "discours de raison" elle traite de différents aspects de la vie de son époque, donnant son avis sur toutes sortes de questions liées à la pédagogie, à la morale, à la situation sociale des femmes, à la religion, à l'éducation des enfants, etc. (voir pour plus de détails: [5; 15]). Une grande partie de son œuvre (huit traités en tout) est consacrée à l'état de la langue française que Malherbe et ses disciples se donnent pour but de réformer.

Le traité "*Deffence de la Poesie et du langage des Poetes*" est, à notre sens, le plus important de tous les écrits philologiques de Marie de Gournay. Il se distingue de tous les autres ouvrages par sa forme, ainsi que par la profondeur de son contenu. Il est structuré de trois essais dans lesquels l'écrivaine résume, précise et développe de nombreuses idées qui sont exposées dans les cinq autres traités philologiques. Ainsi l'objectif de notre contribution est de passer en revue les idées philologiques de Marie de Gournay contenues dans le traité susmentionné et d'évaluer leur rôle dans le développement historique et scientifique de la langue française.

Pour pouvoir expliciter de manière adéquate cette recherche, il nous faut prendre en compte deux faits généralement connus, à savoir que: 1) l'étude de l'œuvre de Marie de Gournay à des sources historiographiques assez importantes; 2) cette étude y est fort controversée, étant "*admiration par certains*" et "*décriée par d'autres*" [14, p. 6].

1. Un coup d'œil sur les recherches consacrées à Marie de Gournay

La vie et l'œuvre de Marie de Gournay font l'objet d'études dans de nombreux ouvrages de divers genres: essais [17], thèses [5], biographies [9], ouvrages historiques [4], travaux lexicographiques, et un grand nombre d'articles consacrés aux questions débattues dans ses écrits [1]. Cependant, les auteurs de la plus grande partie de ces travaux de recherches concentrent leur attention essentiellement sur les questions de caractère social, comme celles qui sont exposées dans les traités "*Egalité des hommes et des femmes*" ou "*Grief des Dames*". Quant aux questions philologiques, elles sont examinées le plus souvent de manière très sommaire. Les chercheurs se bornent en général à donner un aperçu très rapide sur l'ensemble de ces textes, sans entrer dans le détail de chacun d'eux. Pourtant, l'intérêt de ces études se

trouve justement dans les détails, et nous trouvons qu'ils expliquent en partie pourquoi les idées de cette femme érudite ont eu si peu de soutien de la part des gens instruits de son époque.

2. Marie de Gournay et son époque

Les écrits de Marie de Gournay et les idées qu'elle y expose ne furent guère populaires de son vivant. Ses contemporains, au lieu de réfléchir à ses observations en réponse aux revendications de réformateurs de la langue française avec Malherbe à leur tête, et de bien apprécier leurs valeurs littéraires et linguistiques, les blâment et cherche des prétextes pour ridiculiser leur auteure. D'entre tous les prétextes, il y en a un qui est permanent: c'est le fait d'être femme, et encore une femme intelligente. Seuls ses amis les plus fidèles comprennent la portée objective des remarques de cette femme de lettres et la soutiennent dans sa lutte contre les réformateurs. Les historiographes soulignent qu'elle a beaucoup d'amis, et pas seulement en France, mais aussi en Europe, pourtant ils ne constituent pas la majorité intellectuelle de l'époque. La majorité est du côté de Malherbe, et donne raison à ses réformes. Marie s'en rend parfaitement compte, et espère que l'avenir confirmera le bien fondé de ses considérations philologiques. Dans son *"Avis au lecteur"* préfaçant la première édition de son *"Ombre de la Demoiselle de Gornay"* [11, p. iij], elle déclare sentir *"la défaveur"* de son siècle à son égard, ainsi que pour ses ouvrages, et s'attend à *"la faveur de la postérité"* dans les siècles à venir.

L'avenir auquel songe Marie de Gournay est devenu notre temps d'aujourd'hui. Les scientifiques de nos jours s'adressent de plus en plus souvent à l'étude de l'héritage intellectuel de cette femme unique et atypique pour son temps, trouvant que plusieurs de ses idées sont toujours intéressantes et actuelles. Éloquente en ce sens est la première phrase de l'introduction de Marie-Thérèse Noiset à la nouvelle édition des œuvres de Gournay, où l'on écrit: *"Connue essentiellement par ses écrits féministes et ses prises de positions sur la langue, Marie de Gournay a également laissé une œuvre considérable, pour ne pas dire monumentale, dont on n'a aujourd'hui qu'une connaissance fort partielle"* [14, p. 5].

Ce jugement, bien qu'hyperbolisé, souligne avec clarté que la portée scientifique et pratique de l'œuvre de cette femme hors du commun n'est pas encore appréciée à sa juste valeur, et qu'elle renferme encore nombre d'idées à expliciter. Mais sa plus grande importance consiste, selon nous, en ce que nous y trouvons la description détaillée, que personne n'a jamais mieux fait, des conditions dans lesquelles

la langue française a évolué et s'est transformée en passant de l'état d'un Cendrillon à celui d'une Princesse, dont la beauté est admirée par l'Europe durant des siècles.

Il convient de noter que la période de transformation de la langue populaire en une langue expressive et logiquement claire, se distinguant par son universalité [16], fut longue et difficile, car y rivalisaient deux tendances linguistiques représentant deux conceptions philosophiques de son développement. L'une d'elle prenait sa source dans les écrits littéraires de poètes de la Pléiade, dont l'ambition était de raffermir l'utilisation de la langue maternelle et de l'enrichir par tous les moyens possibles. Leurs idées ont été synthétisées dans le manifeste de la Pléiade *"La Deffense et illustration de la Langue Françoise"*, publiée en avril 1549 par Joachim Du Bellay. L'autre tendance fut instituée au début du XVIIe siècle par Malherbe et ses disciples qui s'étaient posés pour but d'épurer la langue française, d'en chasser tous les éléments qui contrariaient, selon eux, sa beauté, sa clarté et sa précision logique.

Marie de Gournay était du côté des poètes de la Pléiade, étant férue de l'art poétique de Pierre de Ronsard, et se trouvant sous l'influence des idées critiques de Montaigne. Animée par l'esprit humaniste de la Renaissance, elle s'engage dans la lutte contre l'équipe de Malherbe qui persévérait dans l'effort de purger la langue des éléments jugés comme étrangers pour elle. *"Elle se constitua, remarque F. Brunot, le défenseur des hommes du XVIe siècle, de leur style, et de leur langue, contre ceux qui prétendaient les "déterrer du monument"* [4, p. 11].

3. La langue vue par Marie de Gournay

Son rôle de "défenseur" des acquis littéraires et linguistiques des poètes de la Pléiade s'est manifesté avec la plus grande force dans le traité *"Deffence de la Poesie et du langage des Poetes"*, publié pour la première fois en 1619, juste à l'époque où la réforme de Malherbe battait son plein. Plus tard il fut réédité deux fois. Sa dernière publication, en 1641, comprend un court "avant-propos", dans lequel Marie de Gournay fait connaître la raison qui l'a poussée à écrire cet ouvrage. Elle avoue que *"ce discours"* est dirigé contre *"une cabale de gens sans nom et sans aveu, qui s'attribuaient insolemment [...] le droit de châtier à fer et à feu notre langue et ses bons livres"* [10, p. 389].¹ Dans son étude l'écrivaine donne un vaste aperçu de l'état de la

¹ Contre l'interdiction de l'écrivaine de ne jamais changer dans le texte de son livre quoi que se soit [10, p. 995], nous nous sommes permis de moderniser, à part le titre, l'orthographe de toutes les citations afin de faciliter leur compréhension.

langue française de son temps et délibère sur les modalités de son usage dans les sphères cultivées de la société contemporaine. Ses réflexions portent sur différents aspects du fonctionnement du français, à partir de l'incorrecte prononciation "*des nouveaux courtisans baragouins qui surviennent chaque jour, et qui peuvent incontinent donner la vogue à leurs façons de parler et de prononcer, selon celle de leur fortune*" [10, p. 443], et à finir par la syntaxe "*que ni sots ni les sages ne peuvent pas changer à leur fantaisie*" [10, p. 445].

Ayant sollicité de Mme des Loges Marie de Blaineu (1585-1641) un soutien et une protection, Mlle Gournay procède à un examen critique, fait dans l'esprit des principes du registre polémique, des innovations linguistiques proposées par certains poètes de la nouvelle génération et leur manière d'écrire des poésies.

Dès les premières lignes de son traité, Marie se lance dans le combat contre les "*poètes de cabale*", afin de défendre "*les vénérables cendres de Ronsard et des Poètes ses contemporains*" [10, p. 391] de "*leurs fantaisies*". Ensuite, on y trouve bien des considérations intéressantes concernant tel ou tel fait linguistique. De surcroît, la valeur scientifique de certaines d'entre elles ne s'est point dépréciée avec le temps, au contraire leur originalité est toujours appréciée par de nombreux scientifiques.

Dans les recherches consacrées à la vie et à l'œuvre de Marie de Gournay on trouve divers qualificatifs de sa personne. On la nomme "*écrivaine*", "*pédagogue*", "*moraliste*", "*traductrice*", "*linguiste*", "*femme savante*", etc. Mais on ne la voit pas comme critique littéraire, quoique son savoir et sa maîtrise pour juger les qualités et défauts des œuvres littéraires, et pour combattre des théories nuisibles à l'art poétique, ne soient pas très inférieurs à ceux de Malherbe. Celui-ci est pourtant considéré comme l'auteur de la première œuvre critique faite sous formes de notes sur un recueil de poésies de Desportes. Nous trouvons que cette appréciation n'est pas tout à fait justifiée compte tenu du traité "*Deffence de la Poesie et du langage des Poetes*" où Marie de Gournay manifeste sa capacité d'analyser les ouvrages littéraires de grands auteurs du passé, ainsi que de ses adversaires contemporains.

Avec cela, il ne faut pas oublier que comme critique littéraire elle s'inspire des "*Essais*" de son "second Père", connu par son esprit critique.

Son ouvrage est conçu comme un commentaire critique des nouveautés proposées par les réformateurs malherbiens. Dans ses commentaires, elle ne se borne pas à indiquer et à critiquer les défauts des innovations langagières que ces "*messieurs les correcteurs*"

[10, p. 425] veulent imposer à la société, mais elle tâche d'argumenter son point de vue et d'expliquer en quoi consiste leur erreur. En outre, sa critique, comme nous allons le montrer ci-dessous, émet des avertissements et montre ce qui ne convient pas à la langue pour la rendre meilleure. Comme il a déjà été dit, Marie aborde dans son traité les questions les plus diverses en donnant à chacune d'elles une réponse, dont le sens va généralement à l'encontre des intentions de Malherbe et de ses disciples de réformer la langue. Un examen rapide des idées linguistiques que Marie de Gournay a exprimées sur la langue française comme moyen de communication au moment de sa réforme fait suite de cette étude.

4. De nouveaux poètes et de leur manière d'écrire

Le sujet du traité que nous examinons s'organise autour de deux axes de recherche, à savoir: qui sont ces gens qui se sont attribué le droit de réformer la langue pour la rendre "*autre*", et dans quelle mesure ce qu'ils ont proposé de réformer est acceptable pour la langue et ses utilisateurs.

En ce qui concerne le premier axe concernant l'identité des réformateurs, il faut souligner que dans le traité nous ne trouvons pas de noms de famille de ces personnes, ni leurs prénoms. Respectant les principes éthiques de "*ne point parler des vivants*" [10, p. 430], Marie utilise à la place de noms propres des périphrases dont la plupart s'apparente à l'antonimase. Notons au passage que le nombre et la diversité des appellations de ce type sur les pages du traité pourraient servir de sujet de recherche à part, vu leur originalité mêlée d'effets ironiques et dévalorisants. Rien que sur les quelques premières pages, en apostrophant ses adversaires, la polémiste les appelle ironiquement "*une cabale de gens*", "*tels discoureurs*", "*ces poètes de cabale*", "*ces médisants*", "*ces querelleurs*", "*une douzaine de cerveaux vagabonds*", "*ces honnettes philosophes*", "*ces poètes censeurs*", etc.

Mais qui étaient en fait ces gens contre qui doit lutter Marie ? Ce sont, selon elle, des écrivains qui prétendent avoir "*plus d'entendement et plus d'adresse que Ronsard, Du Bellay, Desporte*" et d'autres poètes de cette lignée [10, p. 395], qui se donnent pour but de parfaire la langue du peuple et son usage en l'épurant de tous les éléments considérés comme superflus. En vertu de leur conception philosophique, ils tâchent de faire du français une langue simple, nette et claire, basée sur une grammaire et un vocabulaire codifiés.

L'écrivaine expose ses pensées en sorte que le lecteur devine sans beaucoup de difficultés qui peut être visé personnellement par sa critique.

Par exemple, en blâmant la méthode de “*nouveaux docteurs*” de parfaire et de moderniser “*les ouvrages qu’on leur présente*” avec de simples ratures, Gournay écrit: “*celui qui plus retranche, emporte pour eux la Couronne sur ses compagnons, et nous veut persuader, que s’ils eussent été aussi habiles gens que lui, ils se fussent encore avisés d’écourter, comme il fait, notre langue, de cette phrase, de ce mot et de cet autre, qu’ils ne s’étaient pas avisés de lui retrancher avant qu’il s’en mêlât*” [10, p. 404].

Le contenu de ce jugement est assez transparent: il n’y a pas de doute que Marie y fait allusion en premier lieu à la personne de Malherbe et à ses disciples qui, en cherchant à perfectionner le français, privilégient une méthode très primitive et irrationnelle, méthode inspirée essentiellement par leurs goûts subjectifs qui, en plus, se sont formés sous l’influence des habitués de la Cour royale.

De l’avis de Marie de Gournay, une telle méthode cause deux graves préjudices à la langue: d’une part, elle l’appauvrit, parce qu’elle perd “*un très grand nombre de mots*” [10, p. 405] et, de l’autre, elle se réduit à “*la pure conversation des Cabinets et des Ruelles de la Cour, cela s’appelle de leurs Dames tant et si révéremment (respectueusement – M. P.) alléguées, ainsi que d’un Tribunal souverain*” [10, p. 401].

Marie de Gournay disserte beaucoup dans son traité sur l’art poétique et sur la manière de nouveaux poètes d’écrire des œuvres poétiques. À l’opposé de ses antagonistes qui optent pour la simplicité des œuvres poétiques, et recommandent de les écrire comme on parle, sans beaucoup d’artifices, Marie de Gournay, de son côté, compare la poésie avec une “*fillette du Ciel*” [10, p. 451] qui possède “*le langage des Dieux et non des Humains*” [10, p. 406]. Dans sa conception de l’art poétique, un poète qui s’abaisse “*au parler du commun des hommes*” [ibid.] n’est plus un poète. Dans cette conclusion, elle s’appuie sur l’autorité du poète latin Horace, (65 av. J.-C. – 8 av. J.-C) qui, lui-aussi, refuse le titre de poète à celui qui “*demeure dans les termes du langage courant*”. Il attribue à un poète “*trois qualités: un puissant esprit, un jugement plus divin, un parleur superbe et magnifique*” [ibid.].

La discussion menée par Marie de Gournay avec ses opposants au sujet de l’art poétique débouche plusieurs fois sur la question de la grammaire et de son rôle dans cet art. Elle tâche de garder un équilibre entre deux attitudes sur cette question. D’un côté, elle comprend la nécessité et l’utilité de la science grammaticale qui nous apprend “*l’usage, la pureté, les scrupules, les particules, et la propriété*

du langage” [10, p. 408]. Aussi apprécie-t-elle les efforts des grammairiens qui ont réveillé “*parmi les écrivains quelque soin de grammaire et de politesse*” [10, p. 400]. Mais d’un autre côté, elle souligne tout au long du traité que la poésie fondée sur le respect de règles de grammaire est très pauvre.

En vue de moderniser la langue par une purification de tous ses éléments considérés comme inutiles, délibère-t-elle, les “*poètes critiques et hypercritiques*” [10, p. 409], soucieux d’élaborer une langue simple et claire, ont fort simplifié et appauvri l’expressivité des formes poétiques. Dans les œuvres qu’ils composent, le génie poétique a cédé la place à la préoccupation de suivre fidèlement les règles de grammaire, inventées souvent par les confrères. Et à la place des ouvrages conçus sur une “*saine application et juste harmonie*”, leurs livres sont marqués “*par des spéculations, acceptions et rejections, que les plus grands sots de France peuvent faire*” [10, p. 415].

Elle adresse plusieurs reproches très critiques, même humiliants par moment, aux “*nouveaux écrivains*”, dont la façon de parler “*dégrade la langue maternelle, surtout en la poésie*” [10, p. 442]. Ils croient, écrit Marie de Gournay, “*qu’ils savent parler français*” [10, p. 413], mais en fait, ils parlent “*le langage que la France ignore*” [10, p. 465]. “*Ils ont si bien travaillé, réprimande la polémiste, que l’art de faire des vers est devenu maintenant pour la moitié de la France le contraire de poétiser*”, parce que le cerveau humain, gêné par leurs scabreuses observations, “*sent assommer toute la gaillardise de son invention et de ses élans*” [10, p. 469-470]. Et encore un blâme peu agréable jeté aux “*poètes correcteurs*”: ils écrivent aussi des livres, “*dont ils étourdissent le monde*” parce qu’“*un lecteur ne gagne rien à des livres fondés sur les menues règles du langage*” [10, p. 413], d’autant plus que “*toutes les pages sont égratignées de solécismes: sans compter les atres fadaïses pour rien*” [10, p. 416].

S’intéressant plus à la grammaire qu’à la poésie, résume Marie de Gournay, ces “*faiseurs des livres vulgaires, sont au-dessous de la langue*”, tandis que de vrais poètes, “*ces grands charmeurs*” se trouvent “*au dessus d’elle*” [10, p. 408].

5. De l’usage de la langue

La question de l’usage de la langue française est très en vogue au XVIIe siècle. On en parle dans beaucoup de travaux philologiques et grammaticaux, dont le plus important est, sans aucun doute, l’ouvrage de Claude Vaugelas “*Remarques sur la langue française*”. Marie de Gournay n’ignore pas cette question. Mais, à la différence de ses nombreux prédécesseurs et contemporains qui traitent l’usage

du français avant tout comme un moyen courant de codification grammaticale, elle l'examine, en premier lieu du point de vue de l'art poétique. Or à cette époque celui-ci est en état de révision de la part de Malherbe et de ses disciples. Ainsi, dans sa *"Deffence de la Poesie et du langage des Poetes"*, l'accent est mis sur l'usage de la langue par des lettrés, plus précisément des écrivains et de leurs manières d'écrire. Mlle de Gournay s'insurge contre les *"poètes de cabale"* qui critiquent les meilleurs auteurs de son époque comme Ronsard, Du Bellay, le Cardinal du Perron, M. Bertault, l'évêque de Seés et plusieurs autres, les traitant de « *vieux parleurs* », dont les écrits ont déjà vieilli. Et n'ayant pas d'autres arguments pour justifier cette opinion, ils répètent sans cesse leur *"Refrain triomphant: on ne parle plus ainsi", la mode est changée*" [10, p. 396].

Marie réfute avec indignation cette accusation comme *"manifestement fausse et frivole"* [10, p. 391], et expose dans les détails les raisons de son désaccord. Selon ses considérations, *"les grands esprits"* de la société française ont formé *"dans leurs écrits en vers et en prose"* [10, p. 392] l'état actuel de la langue, et son usage n'a pratiquement pas changé. Elle dit notamment: *"Depuis nos premiers auteurs Ronsard et sa volée il n'y a point eu de changement d'importance au corps de notre langue et qu'on la parle à cette heure comme alors, malgré les prescriptions qu'on fulmine sur elle à présent, en un très grand nombre de mots et de manières de parler"* [10, p. 405].

En outre, poursuit-elle, une langue évoluant *"à pas d'écrevisse"*, ne peut pas changer en un court laps de temps à tel point, qu'on la regarde comme vieille ou démodée. Il s'en suit donc qu'il n'y a aucune raison de se moquer des poètes des générations précédentes et de leur reprocher de ne pas connaître le français ou de ne pas savoir l'écrire. Et pour être plus convaincante, elle s'appuie dans son débat sur l'avis de Montaigne, son *"second Père"*, qui estimait que *"Ronsard et Du Bellay battus particulièrement du fléau de ces langues médisantes, ont élevé la poésie française au plus haut point qu'elle sera jamais..."* [10, p. 404].

La *"fille d'alliance"* présume que derrière les moqueries de ces nouveaux poètes, réunissant une *"douzaine de cerveaux vagabonds"* [10, p. 396], il se cache un autre dessein, *"un vrai"*, qui ne consiste pas à *"rendre le langage meilleur mais autre, sur l'une et l'autre manière d'écrire"* [10, p. 395]. Et en définitive leur but est *"atroce"* « parce qu'ils veulent *"étouffer violemment une langue vivante et de lui défendre, sous peine de brocards injurieux du mépris, une infinité des manières de parler et autant de termes, utiles, agréables, nécessaires pour la plupart, et si pleins de*

vie et de vigueur qu'eux-mêmes qui les proscrivent sont forcés d'avouer" que tout le monde les emploie, à l'exception d'un *"petit nombre d'esprits efforés, féminins surtout"* [10, p. 396].

Quoique hyperbolisée, cette pensée montre de toute évidence dans quelle mesure Marie de Gournay est angoissée et préoccupée des intentions de *"poètes censeurs"* d'imposer aux usagers de la langue une autre manière de l'utiliser qui soit différente de celle des auteurs du siècle précédent. Elle reconnaît, en même temps, que la langue doit évoluer mais de façon naturelle, et non pas par un désir volontariste de personnes doctes qui cherchent à dénigrer les écrits des meilleurs auteurs du passé: *"Je ne dis pas, avoue la polémiste, que la langue ne puisse avancer: je nie seulement qu'elle doive ou puisse reculer pour leur donner moyen de rendre les précieuses réputations de nos grands auteurs arbitraires et leur éternité précaire, ou pis"* [10, p. 400]. Elle précise en outre, qu'il ne suffit pas d'étudier et d'utiliser la langue, il faut *"la mouler, informer et bâtir, pour entasser biens sur biens et beautés sur beautés"* [10, p. 395].

Il est intéressant de remarquer à ce propos que ses idées concernant l'usage (correct, bien sûr) de la langue sont en gros similaires à celles qui avaient été exprimées par Henri Estienne, son prédécesseur, et ensuite répétées par Claude Vaugelas, son successeur. Illustrative en ce sens est la thèse d'H. Estienne qu'il avait énoncée dans *"Hypomnese de Gallica linguas"*: *"l'Usage! Voilà le vrai maître des langues"* (Cit. dans [12, p. 335]).

On ne sait pas si Marie de Gournay avait pris connaissance de cet ouvrage, publié en 1582, mais ses idées concordent très bien avec l'opinion d'H. Estienne. Elle fait observer pour sa part, que l'usage élimine de la langue certains mots, dont on a *"peu de besoin"*, mais nous devons lui obéir, *"parce qu'il est maître en telles choses: j'entends toujours qu'il est maître devant la volée des grands auteurs, dont l'admiration, les charmes, et l'autorité, viennent après lui serrer le bouton"* [10, p. 400].

Cl. Vaugelas, lui-aussi, écrira plus tard dans ses *Remarques sur la langue française*, que l'usage est *"le Maître et le Souverain des langues vivantes"* [18, p. 223].

Comprenant toute l'importance du rôle de l'usage dans la codification correcte de la langue, Marie met en garde ses opposants contre la tentation de *"chercher d'autres maîtres que lui (usage – M. P.): surtout pour nous instruire à perdre ce que nous accomode, bien moins à changer, pour changer simplement, et à nous rendre pires pour devenir autres"* [10, p. 400].

De même que les deux auteurs désignés ci-dessus, Marie de Gournay parle aussi de pratiques langagières de nombreux courtisans qu'elle classe en deux groupes: ceux qui méritent d'être blâmés et ceux qui sont dignes d'être imités. Les premiers se distinguent par leur critique de l'héritage poétique du passé, et en plus ils imposent leurs manières de parler et d'écrire à la société en appauvrissant et en dégradant la langue maternelle. De l'avis de Marie, "*ils sont mauvais Français*", puisqu'ils veulent "*flétrir un des plus riches fleurons de la gloire de nos rois et de la France...*" [10, p. 404]. Et pour exprimer son profond mépris envers ce type de courtisans, elle leur donne toutes sortes de surnoms, comme, par exemple, "*jolies de la Cour*", "*des frisés et des poupées de Cour*", "*les courtisans jolis*" "*esprits muguet de la cour*", "*des douillets de la Cour*", et d'autres. Leur rôle dans le changement de l'usage de la langue est caractérisé en ces termes: "*Mais veut-on savoir, Madame, en quoi consiste la précieuse particularité de cette Cour des Plumes-à-l'évent et des Bien coiffées? c'est à l'affectation ou au rebut de vingt mots ou manières de parler, dont ils font un symbole pour se distinguer des autres: en sorte que quiconque n'en use à leur mode, impertinente le plus souvent, est tenu pour apocryphe...*" [10, p. 442].

Mais parmi les courtisans, raisonne l'auteure, "*il y a de gentils personnages*" qui sont "*dignes d'imitation, et d'instruire les autres à bien parler*", car ils "*se sont laissés instruire par l'usage entier [...] et par l'exemple des plus honnêtes gens, assistés des bons livres écrits depuis 70 ans*" [10, p. 419].

Il ressort de cette courte analyse, qu'en appréciant le rôle des courtisans dans la normalisation de l'usage de la langue, Marie de Gournay se place entre H. Estienne et Cl. Vaugelas. Alors que Henri Estienne blâme et rejette en bloc la manière de parler des courtisans comme trop corrompue, il éprouve même de l'aversion pour eux². Cl. Vaugelas au contraire met l'usage de la cour au centre de l'évolution communicative de la langue française. Il est certain que "*la Cour est comme un magasin, d'où notre langue tire quantité de beaux termes pour exprimer nos pensées*" [18, p. 225].

À l'instar d'H. Estienne et de Cl. Vaugelas, Marie de Gournay réfléchit également sur le rôle des personnes doctes dans la création ou le renouveau de l'usage de la langue. Ses réflexions ont pour point de départ l'idée du rhéteur et pédagogue latin Quintilien qui enseignait "*que c'est de la bouche des doctes et*

suffisants que nous devons apprendre à parler avec certitude" [10, p. 424].

En parlant des doctes, Mlle de Gournay a en vue, en premier lieu, les meilleurs

écrivains des temps passés et ses contemporains, dont les œuvres instruisent "*par l'exemple de leur langage, une nation française, vive, spéculative, généreuse, qui parle pour expliquer tout du long les plus dignes facultés et les plus sages et fermes discours de l'entendement humain*" [10, p. 446]. Il s'en suit, conclue Marie, que la bonne connaissance de la langue et la faculté de bien la parler dépendent principalement "*de l'usage seul, et de la lecture des bons livres*" [10, p. 423].

Soulignons une fois de plus que cette dernière idée de Marie de Gournay est en harmonie presque parfaite avec les opinions exprimées sur ce sujet par Henri Estienne et Cl. Vaugelas. Informatives en ce sens sont leurs références aux mêmes auteurs, tels que Clément Marot (1496–1544), Jacques Amyot (1513–1593), Pierre de Ronsard (1524–1585), Joachim du Bellay (1522–1530), le cardinal du Perron (1556–1618), Nicolas Coeffeteau (1574–11623) et d'autres, dont l'autorité intellectuelle tenait lieu d'argument déterminant dans leurs raisonnements philologiques.

Toute communauté linguistique se compose de différentes catégories d'usagers de la langue. Dans le cadre de la question qui nous intéresse ici, importante est la distinction entre les lettrés et les illettrés. Ces derniers constituent à l'époque étudiée la grande majorité de la population française, cependant leur influence sur le processus de normalisation de l'usage de la langue est insignifiante. H. Estienne et ensuite Cl. Vaugelas sont d'avis que les illettrés sont incapables d'établir la norme usuelle de la langue, bien que leur parler soit une source inépuisable de termes expressifs [8, p. 237; 18, p. 238–239].

Marie de Gournay n'entre pas dans les détails de cette question. Elle se borne à répéter, après de nombreux savants, que le peuple est "*arbitre du langage*" [10, p. 424], et se met ensuite à critiquer "*ces messieurs les innovateurs*" qui renvoient ceux qui veulent apprendre l'usage correct du français à l'"*école populaire*", leur donnant pour pédagogue le peuple [10, p. 425]³.

En même temps, elle recommande à ses antagonistes de se renseigner auprès des représentants du peuple si, par exemple, les mots "*jaçoit*", "*ains*" et bien d'autres, considérés comme vieilliss, ne "*leur font envie de vomir*" [ibid.].

² De l'avis de Clément, dans les raisonnements d'Henri Estienne portant sur le langage des courtisans, ce mot même devient péjoratif [7, p. 136].

³ Il semble que cette critique est adressée personnellement à Malherbe qui déclarait par boutade que "ses maîtres pour le langage étaient les crocheteurs du Port-au-Foin" [4, p. 6].

Sans contester l'apport du parler des illettrés dans le développement de la langue et la réglementation de son usage, Marie de Gournay donne, à l'instar de H. Estienne, la priorité dans ces processus aux personnes doctes. Elle écrit à ce propos: "*Car comme il n'appartient qu'aux plus honnêtes gens d'inventer les mots, il n'appartient véritablement qu'à eux aussi, secondés de l'usage en qualité de disciple, de les conserver en les employant, ou de les biffer en les rebutant*" [10, p. 433].

6. De "précieux ornements" de la langue

Les moyens expressifs de la langue et les manières de les utiliser dans le langage sont les sujets préférés de la querelle de Marie de Gournay avec "*les nouveaux poètes*". Le contenu de chaque traité philologique de cette érudite s'organise autour de ces deux questions qui sont débattues dans une optique déterminée: tantôt elle discute avec ses adversaires au sujet de la métaphore (*Sur la Version des Poetes antiques, ou des Metaphores*), tantôt elle se propose de montrer que la langue française n'est pas hostile aux diminutifs (*Des Diminutifs François*), tantôt son attention particulière est portée à la qualité poétique des rymes (*Des Rymes*), etc.

Le traité "*Deffence de la Poesie et du langage des Poetes*" se distingue de tous les autres par son caractère sommaire: l'auteure y fait la synthèse de nombreuses questions qui ont déjà été examinées dans d'autres traités. Mais le mode de présentation reste la même: d'un côté, la polémiste prend la défense des acquisitions linguistiques des auteurs sur la façon de représenter La Pléiade et d'autres intellectuels des temps passés, d'un autre côté elle critique les nouveautés que les réformateurs de l'école malherbienne tâchent d'imposer à l'usage de la langue. G. Devincenzo, chercheuse italienne et spécialiste connue en la matière, note à ce propos: "*Ainsi elle réclame pour le poète la liberté totale et aucune contrainte ne doit gêner l'essor de son talent. C'est à ce prix seulement que la poésie pourra prétendre à la grandeur. Contre l'école de la perfection, Marie défend l'école du sublime et de la fantaisie, l'école de la grande poésie, dont Ronsard « est tout désigné pour porter le flambeau »*" [6, p. 25].

Fidèle à sa conception de l'art poétique et ennemie résolue de toute correction non naturelle, forcée et subjective, de la langue, Marie de Gournay, suivant l'exemple de J. du Bellay, exhorte les lettrés à s'opposer aux réformes des "*législateurs nouveaux*" [10, p. 475], et à embellir la langue par toutes sortes de figures de style. Elle consacre plusieurs pages du traité à l'explication de valeurs expressives de

diverses figures stylistiques telles que métaphores, proverbes, diminutifs, archaïsmes, néologismes, etc.

Les analyser toutes en détails dépasserait les limites du présent article, en outre tous ces faits langagiers sont très bien examinés dans beaucoup d'ouvrages ayant pour objet d'étudier les idées littéraires et linguo-stylistiques de Marie Gournay (voir [6]). Nous nous bornerons donc ici à exposer sous une forme condensée les réflexions de Marie concernant quelques unes d'entre elles.

Commençons donc par exposer ses idées concernant les vieux mots, un des principaux désaccords dans la discussion entre Marie de Gournay et "*les nouveaux docteurs*". La polémiste aborde cette question en se demandant si ces messieurs savent ce qu'est "*un mot vieil ou flétri*" autour desquels ils "*font tant de bruit*" [10, p. 432]. Persuadée qu'ils ne le savent pas, elle se propose de "*le leur enseigner*" [ibid.]. Elle commence sa leçon par expliquer la nature de cette catégorie de mots. D'après sa conception, le "*vieux mot est celui de la vieillesse duquel nous sommes avertis par la cessation et le silence de l'usage, non par l'avis de nos voisins, encore moins par celui des douillets de la Cour*" [10, p. 433]. Suit un classement atypique de vieux mots en trois groupes. Marie de Gournay distingue les vieux mots "*du premier ordre*" qu'on ne connaît plus (*grigneur, endementiers, mehain, etc.*), "*du second ordre et connus*" qui sont encore connus mais se trouvent hors d'usage (*mie, moult, etc.*), et "*jeune*" qui ont un emploi légitime et qui se rencontrent dans les œuvres des grands auteurs [ibid.]. À en juger d'après les exemples, les vocables du premier ordre sont ceux qui sont déjà sortis d'usage, ceux du second ordre sont en voie de disparition de l'usage. Quant aux vocables du troisième groupe, leur statut ne peut pas être déterminé avec exactitude en raison de manque d'exemples. Mais à en juger d'après les explications, données par Marie de Gournay, on peut admettre qu'il s'agisse dans ce cas de quelques "*diction d'Amiot*", de sa manière d'écrire.

En approfondissant ses explications, Marie estime qu'un mot tombé dans l'oubli peut réapparaître dans l'usage⁴. "*Un esprit de considération*" peut "*le rappeler d'exil, et de lui rouvrir la bouche pour le faire parler après cinquante ans de silence, si tant il en a souffert, en lui rendant par ce rappel, les lettres de réhabilitation*" [ibid.]. La même procédure peut être répétée "*après un pareil terme d'années*"

⁴ Il est intéressant de souligner un certain parallélisme d'idées dans l'étude des archaïsmes pratiquée par P. Zumthor. Lui aussi distingue différentes étapes du vieillissement des mots et parle largement de leur résurgence, en observant qu'"un archaïsme remis en circulation cesse de l'être" [19, p. 16]; c'est ce que affirmait Marie Gournay.

par un autre esprit [ibid.]. Mais, souligne l'auteure, seuls les plus honnêtes gens peuvent les "conserver en les employant, ou de les biffer en les rebutant. Si l'on n'observe cet ordre, il n'y a ni langue, ni livres" [ibid.]. Que deviendrait la langue, se demande-t-elle, si "on nous contraigne de répudier pour suranné le langage de tant de personnes d'honneur, nos contemporains, écrivains ou parlants ?" [ibid.]. Elle clôt ses réflexions concernant les vieux mots par les paroles de son "second père" qui recommandait aux auteurs "de retenir les vieux mots de bec et d'ongles, de crainte qu'ils ne nous échappent" [10, p. 457].

Comme sur les archaïsmes, la linguiste ne manque pas de s'exprimer sur les néologismes. Son approche de cette question se dédouble. En principe elle désapprouve qu'on crée des mots nouveaux, ainsi qu'on "fabrique des nouvelles façons de parler" [10, p. 436]. Mais en même temps, elle reconnaît que les plus honnêtes gens peuvent inventer des mots, ils peuvent "les concerver en les employant, ou de les biffer en les rebutant" [10, p. 433]. Elle illustre cette thèse par une douzaine de vocables, comme "régaler", "détromper", "aversion", "spéculation" et d'autres qui ont été inventés par des célébrités de son époque.

De toutes les pensées exprimées par Marie Gournay sur les pages du traité "Deffence de la Poesie et du langage des Poetes", celles qui concernent le langage figuratif sont, à notre avis, les plus intéressantes du point de vue linguistique. Leur intérêt consiste principalement en ce qu'elles font preuve d'une grande compétence de Marie de Gournay dans le domaine de la future stylistique linguistique dont les fondements seront posés au XXe siècle par Ch. Bally dans le "Traité de la stylistique française". En dépit de trois siècles de distance qui séparent l'œuvre de Marie de celle de Ch. Bally, leurs études de figures de style présentent une forte affinité. Comparez, par exemple, leurs idées concernant la métaphore. Marie de Gournay écrit: "Or non seulement l'âme humaine, à qui la connaissance est fort plaisante, a le contentement de voir deux objets en lisant la métaphore, comme chacun entend: mais elle voit encore je ne sais quoi de plus agréable et très excellent: c'est l'art de les représenter l'un par l'autre, bien que souvent ils soient éloignés d'une infinie distance" [10, p. 279]. Et Ch. Bally note dans son Traité de stylistique française: "Nous assimilons les notions abstraites aux objets de nos perceptions sensibles, parce que c'est le seul moyen que nous ayons d'en prendre connaissance et de les rendre intelligibles aux autres. Telle est l'origine de la métaphore; qui n'est autre chose qu'une

comparaison où l'esprit, dupe de l'association de deux représentations, confond en un seul terme la notion caractérisée et l'objet sensible pris pour point de comparaison" [3, p. 187]⁵ (c'est nous qui soulignons en gras – M. P.).

Dans la conception de Marie, la métaphore est une des plus belles figures d'ornement du langage que les rhéteurs antiques avaient distinguées. Elle est, à son avis, "la plus générale, la plus spécifique, riche et nécessaire de toutes" [10, p. 434]. On l'utilise souvent dans le langage, sinon les écrits et les parlés sont "fades", souligne-t-elle. Le langage métaphorique constitue pour Marie de Gournay une preuve du talent poétique. Elle exprime son plaisir du fait qu'à l'opposé des "aristarques grammairiens", de nombreux gens de la Cour forgent chaque jour et emploient "à toutes mains les métaphores hardies" comme, par exemple, "ce corps est confisqué, pour dénoter une maladie incurable, ou que ces favoris possèdent ou possédaient un torrent de faveur" [10, p. 435].

Elle invite les nouveaux auteurs à suivre l'exemple des Espagnols et des Italiens qui ont orné leurs langues "d'une large d'abondance de métaphores, comme d'autant de perles précieuses", et l'ont "enrichi" de proverbes, considérés depuis l'antiquité comme "dits-moraux", parce qu'ils renferment "la prudence et l'expérience des siècles". Pourtant les réformateurs, animés par le désir de tout "remaçonner à leur mode" démolissent ses sources inépuisables de la moralité et de la sagesse humaine que représentent les proverbes [10, p. 436].

Dans le contexte de l'analyse des figures d'ornement de la langue, un intérêt particulier porte sur les idées de Marie de Gournay concernant le rôle des diminutifs dans ce processus. Il importe de remarquer que cette question a été débattue à fond dans le traité ayant pour titre "Des diminutifs français". Dans le traité que nous étudions son auteure ne donne qu'une idée sommaire de ce fait langagier. Fidèle à ses principes de garder dans la langue tout ce que les générations précédentes ont créé de beau et d'expresif, Marie critique toute idée injustifiée ou même absurde de ses adversaires. Les diminutifs lui ont fourni un bon prétexte de se moquer d'eux. Ces messieurs affirment, remarque notre auteure, que la langue française "est trop grave pour s'accorder avec les mignardises: les

⁵ Les études préliminaires montrent que des analogies sont propres aux explications de toutes les autres figures de styles, à cette différence près que Marie de Gournay les examine du point de vue de leur utilisation ou non utilisation pratique dans le parler des courtisans et de nouveaux écrivains, tandis que Ch. Bally met plutôt l'accent sur l'analyse de leur expressivité langagière).

autres y ajoutent, qu'elle est trop chaste", donc il faut les chasser de la langue [10, p. 426]. Marie s'étonne de cette façon de traiter les diminutifs, et se demande comment de tels "*contes prodigieux*" auraient pu tomber "*en tête d'homme rassis*" [ibid.], car on les utilise dans le langage "*dix fois le jour*" pour caresser sa femme ou ses enfants, "*sans oublier le petit chien*". "*Quoi donc, s'indigne-t'elle, le mari d'une belle jeune femme, à qui l'amour éveille les plus ardentes et les plus tendres pensées pour elle, ne l'oserait appeler son cœur, son âme, et menon et menonnette, ils n'oseraient nommer leur garçonnet petiot et poupon, et fanfan, ni folion leur petite garcette, ni les cajoler du peton et de la menotte, et du titre de bellotte, grassette, blondelette, ni diminuer leurs noms de baptême?*" [10, p. 427]. Et pour argumenter plus à fond l'utilité et l'expressivité des diminutifs, Marie recommande à ces messieurs de consulter à ce sujet "*l'exemple et l'autorité de ces trois illustres langues antiques*" (le grec, le latin et l'hébreu – *M.P.*) qui sont pleines de diminutifs [ibid.].

Selon les considérations de Marie de Gournay, l'instinct humain ne peut s'abstenir "*de chérir tout ce qu'il reconnaît cherrissable*", et si l'on ne porte les "*caresses flatteuses jusqu'aux bêtes domestiques*", alors "*votre humeur tient un peu de ce qu'on appelle stupide ou brutale*" [10, p. 428]. Et finalement elle clôt son analyse des diminutifs par la déduction suivante: "*si ces personnes n'imaginent et ne prononcent ces titres doux et flatteurs, et cent autres en telles occasions, leur esprit n'est ni amoureux ni délié, voire il est un vrai cheval...*" [10, p. 427].

L'étude de "précieux ornements" de la langue, dont Marie de Gournay parle dans le traité examiné, serait très appauvrie si on ne touchait pas à la question de la synonymie.

Fortement attachée aux principes d'éloquence établis par des rhéteurs antiques, et se trouvant sous une grande influence des "*grands auteurs*" des siècles précédents, l'écrivaine plaide pour la diversité des mots et des phrases, surtout dans la langue écrite. Cependant ses plaidoiries vont à l'encontre des intérêts de ses adversaires qui "*prônaient l'emploi d'une syntaxe stricte et d'un vocabulaire sec et maigre en synonymes, touchant à la raideur*" [5, p. 209]. Marie réprimande vivement cette méthode "*des législateurs nouveaux*" et de leurs protecteurs de la cour, de répéter les mêmes vocables "*pour exprimer mêmes choses*" [10, p. 420]. Ceci est dû au fait, explique-t-elle,

que, d'une part, ils ignorent les synonymes de vocables répétés, et, d'une autre part, de nombreux courtisans ne peuvent pas comprendre ce qui est écrit dans les ouvrages. Et qui plus est, ces "*esprits muguets de la Cour*" cherchent à imposer leur langage "*débile et bas, pour model, soit en écrivant, soit en parlant*" [10, p. 424]. Notons pour finir, que les accusations de ce type-là émaillent abondamment tout le texte du traité.

Conclusion. Les années de la vie de Marie de Gournay et de ses écrits coïncident avec l'époque où la langue française s'établit comme la langue officielle de l'État. Un grand apport au processus de stabilisation de la jeune langue est dû à cette autodidacte. Étant jeune fille, elle a appris toute seule, grâce à son talent et sa persévérance, le latin et le grec, ce qui lui a permis de connaître des œuvres d'auteurs antiques – première source, où son intellect puisait les savoirs. La deuxième source de son enrichissement intellectuel, se trouve dans les œuvres des auteurs français du siècle classique tels que Amyot, Montaigne, Ronsard et d'autres écrivains et philosophes. Les connaissances puisées dans ces deux sources et un travail inlassable ont fait d'elle une des personnes les plus instruites de son temps. Le talent d'écrivain et l'esprit analytique profond de Marie de Gournay ont été très appréciés par de nombreux intellectuels non seulement en France, mais aussi en Europe.

Dans toutes les recherches sur la vie et l'œuvre de Marie Gournay, on démontre qu'elle a été l'ennemie résolue de beaucoup de nouveautés langagières imposées par la réforme malherbienne aux usagers de la langue française. Vu son désaccord avec ces nouveautés, elle procède, dans chaque traité philologique, à leur analyse critique pour faire voir que dans beaucoup de cas elles nuisent à la langue au lieu de l'améliorer. Le traité examiné en est un bon exemple. La polémiste exprime ici son désaccord sur différents faits linguistiques, avancés et défendus par « *messieurs les innovateurs* ». Grâce à son attitude intransigeante face aux innovations frivoles et arbitraires en matière linguistique proposées par les "*docteurs en négative*", de nombreuses unités lexicales et grammaticales ont été conservées dans la langue française.

Plusieurs autres seront réhabilitées par les grammairiens des futures générations, ce qui nous ouvre la perspective de nouvelles recherches consacrées à l'œuvre de Marie Le Jars de Gournay.

Littérature:

1. Ayres-Bennett W. Le rôle des femmes dans l'élaboration des idées linguistiques au XVIIe siècle en France. In: *Histoire Épistémologie Langage*, 1994. Tome 16, fascicule 2: La grammaire des dames. P. 35–53. URL: https://www.persee.fr/doc/hel_0750-8069_1994_num_16_2_2392 DOI: <https://doi.org/10.3406/hel.1994.2392>
2. Ayres-Bennett W. et Sejjido M. Introduction. In : *Bon usage et variation sociolinguistique. Perspectives diachroniques et traditions nationales* / sous la direction de Wendy Ayres-Bennett et Magali Sejjido. Lyon : ENS Éditions, 2013. Vol. 1. P. 7–19.
3. Bally Ch. *Traité de stylistique française*. Troisième éd. Vol. 1. Paris : Librairie Klincksieck, 1951. 331 p.
4. Brunot F. *Histoire de la langue française des origines à 1900*. T. 3 : La formation de la langue classique (1600 – 1660). Première partie. Paris : Librairie Armand Colin, 1909. 419 p.
5. Devincenzo G. *Marie de Gournay : un cas littéraire*. Schena Editore : Presses de l'université de Paris-Sorbonne, 2002 350 p. URL: https://books.google.ca/books?id=Ei4Rw-cUTcsC&printsec=frontcover&source=gbs_atb#v=onepage&q&f=false
6. Devincenzo G. Marie de Gournay : portrait d'une femme héroïque In : *Œuvres et Critiques*, vol. XXXV, 1, 2010. P. 21–27. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/235191585.pdf>;
7. URL: https://www.periodicals.narr.de/index.php/oeuvres_et_critiques/article/view/1184/1163
8. Clément L. *Henri Estienne et son œuvre française*. Paris: Alphonse Picard et fils, Éditeurs, 1899. 540 p.
9. Estienne H. *Deux Dialogues du nouveau langage François, italianisé, & autrement desguizé, principalement entre les courtisans de ce temps*. Tome II. Paris : Alphonse Lemerre, Éditeur, 1885. 337 p.
10. Fogel M. *Marie de Gournay : Itinéraires d'une femme savante*. Paris : Fayard, 2004. 397 p.
11. Gournay M. (de) *Les Advis, ou les Presens de la Demoiselle de Gournay*, 3ième éd. augmentée, revue et corrigée, Paris : J. Du Bray, M. DC.XLI (1641). 995 p.
12. Gournay M. (de) (1634). *L'Ombre de la Damoiselle de Gournay. Œuvre composé de melanges*. Paris : Chez Jeant Libert, M. DC.XXVI (1634). 1202 p.
13. Livet Ch.-L. *La grammaire française et les grammairiens du XVIe siècle*. Paris : Didier et Cie, Libraires, 1859. 556 p.
14. Marzys Zygmunt. “Le bon usage” et “la plus saine partie” dans les Remarques de Vaugelas. *Vox Romanica*, 2010. N 69. P. 188-205.
15. Noiset M.-T. Présentation du premier volume. Introduction. In: *Les Advis, ou, les Presens de la Demoiselle de Gournay 1641 (Faux titre)*. J. Ph. Beaulieu, H. Fournier, Éd. Amsterdam-Atlanta, Rodopi, GA, 1997. Vol. 1. 261 p. URL: <https://www.amazon.com/advis-presens-Demoiselle-Gournay-French/dp/9042001267>
16. Noiret M.-T. Les dimensions multiples des traités de Marie de Gournay. In: *Bulletin de l'Association d'étude sur l'humanisme, la réforme et la renaissance*, 1996. n°43, P. 65-77. URL: http://www.persee.fr/doc/rhren_0181-6799_1996_num_43_1_2081
17. Rivarol A.(de) *De L'universalité de la langue française*. Hambourg : chez P.F. Fauche et Comp., Imprimeurs-libraires, 1797. 44 p.
18. Schiff M. *La fille d'alliance de Montaigne Marie de Gournay*. Paris : Librairie Honoré Champion, éditeur, 1910. 146 p.
19. Vaugelas Cl. Favre (de). *Remarques sur la langue française*. Édition critique par Wendy Ayres-Bennet. Paris : Classiques Garnier, 2018. 940 p.
20. Zumthor Paul. Introduction aux problèmes de l'archaïsme. In: *Cahiers de l'Association internationale des études françaises*, 1967, n°19. P. 11-26. URL: https://www.persee.fr/doc/caief_0571-5865_1967_num_19_1_2328 DOI: <https://doi.org/10.3406/caief.1967.2328>

Popovych M. M. MARIE DE GOURNAY'S STRUGGLE TO PRESERVE THE “PRECIOUS EMBELLISHMENT” OF THE CLASSICAL FRENCH LANGUAGE

Marie de Gournay's life and work (1565–1645), known principally as Montaigne's «adopted daughter», was ignored by French society for several centuries, although her contribution to the development of linguistic thought was in fact significant. The intellectual heritage of this woman with a unique erudition, philology, writer and translator, is rich and noteworthy from different points of view. In her work The Offerings or Presents of Demoiselle de Gournay (1641), which contains about forty «intellectual conversations», she illuminates various aspects of the life of her time and expresses her point of view on all issues that troubled her contemporaries. Language issues predominate in the writings of this erudite woman. In many treatises on this topic, she talks about the status of the French language, the contribution of prominent writers of the 16th century to its development, the ways of its enrichment and, certainly, its use in various social spheres of the time. Much attention is paid to a critical analysis of the reforms carried out by Malherbe and his many students, which intended at improving and modernizing the French language through the standardization of its use.

Marie de Gournay's intellectual reflections deal with numerous aspects of the functioning of the French language, from the spelling of words and their pronunciation to the syntax. Much attention in her treatises is paid to the use of stylistic figures and the translation techniques she used. Reflecting on these issues, she expresses many interesting ideas about language and its use, the scientific implication of which is still relevant. But it must be acknowledged that the ideas she expressed are still little known, or even forgotten, and therefore invaluable, despite many modern studies on the life and work of this extraordinary woman. In this paper, we offer a brief overview of the most interesting opinions expressed by this scholar in the treatise «Deffence de la Poesie et du langue des Poets», devoted to a critical analysis of the French language reformed by Malherbe's disciplines.

Key words: *Marie de Gournay, the French language, standardization of French, use of language, Malherbe's reforms.*

УДК 821.161.2:811.133.1.Метерлінк
DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/48>

Чистяк Д. О.

Інститут філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МІФОПОЕТИЧНА КАРТИНА СВІТУ У ДРАМІ МОРІСА МЕТЕРЛІНКА «СЕМЕРО ПРИНЦЕС»

У статті проведено реконструювання давньогрецької міфолопоетичної картини світу в авторській концептуальній системі франкомовного бельгійського письменника-символіста Моріса Метерлінка на матеріалі знакового драматичного твору «Семеро принцес» (1891) для виявлення особливостей його художньої концептуалізації, адже актуалізується широка парадигма міфопоетичних структур і їхніх інтерпретацій. Негативної семантизації набувають такі концептуальні парадигми, як НЕДОЛЯ = ТЕМРЯВА (образ «темної рівнини» як маркер міфологічного комплексу Аїд, образ «принцес-тіней» як проекція платонівської ідеології Божественного Блага, міфема Одиссея), НЕДОЛЯ = ВОЛОГЕ (образи «болотистої рівнини», «озера зі стоячою водою», «непорушиного каналу», «плакучих верб» як топоси міфологічного комплексу Аїд, із міфемами Стиксу, Кокиту, Ахеронта, священних лісів Персефони), НЕДОЛЯ = СТАРЕ (актанти Король, Королева, Пастухи, міфема Харона), НЕДОЛЯ = ЗАХІД (образ «захід сонця»), НЕДОЛЯ = НИЖНС (образ «підземля», міфема Аверно, актанти Марцелл), НЕДОЛЯ = ВЕЛИКЕ (актанти Принцеси), а також стійкі метафори доби залізного віку на прозначення концепту СМЕРТЬ (актанти Король, Королева, Сім Принцес, Марцелл). До позитивно маркованих міфічних семантичних зв'язків слушно віднести такі тотожності доби неоліту як: ДОЛЯ = БІЛЕ (образи «овець», «лебедей», «лілей», міфема Гермеса та Аполлона, актанти Принцеси), ДОЛЯ = СВІТЛО (образи «каналу» та «корабля», міфема Аполлона та Сивілли), ДОЛЯ = ВЕСНА (образ «зеленого лавра», міфема Аполлона), ДОЛЯ = ВЕРХНС (актанти Принцеси, ідеології Божественного Блага). Також у тексті драми «Сім Принцес» присутній пізньоанімістично семантично тотожність СМЕРТЬ = СВІТЛО (міфема Островів Блаженних). Провідною міфічно маркованою дієсхемою в тексті драми постає перехід концепту ДУША із негативно маркованого НИЖНЬОГО СВІТУ до нейтрально маркованого ВЕРХНЬОГО СВІТУ. Перспективним постає моделювання космологічної концептосистеми в інших драматичних творах М. Метерлінка з подальшим компаративним аналізом із іншими міфопоетичними концептосистемами для виявлення міфопоетичного фонду драматургії бельгійського символізму.

Ключові слова: міф, символізм, концептосистема, концепт, образ, драматургія, картина світу.

Постановка проблеми. Проблема реконструкції глибинних міфічно конотованих структур, що лежать в основі структурно-семантичного ядра художньої концептуалізації, перебуває в рідчизні сучасної постструктуралістської парадигми, яка підступає до виявлення текстотворчого потенціалу в широких семіотичних контекстах. Актуальним видається студія одного із засадничих рівнів авторської картини світу символістської концептосистеми, що ним постає давньогрецький міфопоетичний інтертекст як моделювальна форма художньої концептуалізації.

Розроблена нами в попередніх роботах [4; 5; 6] методика лінгвоміфопоетичного інтерекстуального аналізу концептуалізації в художньому тексті застосована в цьому дослідженні на матеріалі знакового драматичного твору бельгійського Нобелівського

лауреата Моріса Метерлінка «Семеро принцес» (1891), власне, 130 років тому. А втім, такий аналіз не втрачає актуальності, адже творчість цього письменника справила визначний вплив на розвиток європейського літературного процесу ХХ століття (зокрема творчості Лесі Українки, О. Олесея, М. Коцюбинського, Е. Йонеско та ін.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження міфічних структур у текстах М. Метерлінка перебувають на стадії фіксування окремих міфічно конотованих актантів, топосів і актантних схем без зведення їх у єдину міфопоетичну картину світу автора. Зокрема, наявна низка розвідок у рідчизні структуралістського [20], психокритичного [14] та біографічно-рецептивного [13] підходів, які, щоправда, вимагають докладної текстової верифікації.

Постановка завдання. Оскільки системної студії проєкції давньогрецького міфологічного інтертексту з урахуванням діахронічної семантичної динаміки текстових структур досі не проведено, метою розвідки постає моделювання міфопоетичної картини світу у драмі М. Метерлінка «Семеро принцес» (1891) для визначення особливостей структурно-семантичного ядра авторської картини ранньої драматургії автора в контексті франкомовного бельгійського символістського семіозису.

Виклад основного матеріалу. Драма «Семеро принцес» (1891) свідчить про поворотний пункт метерлінківської поетики, значно ширше за попередні тексти автора актуалізуючи позитивну міфічну семантику, а відтак вибудовуючи авторську концептосферу на новому рівні. Як слушно зауважив А. Арней, М. Метерлінкові вдалося в цьому творі «позбавитися ярлика поета жаху», який на начепили «і подати зовсім інше» [16, с. 94].

Шляхом інвентаризації потенційних міфологічно конотованих образів вдалось виявити такі позитивно марковані семантичні тотожності доби неоліту, як ДОЛЯ = СВІТЛО (вербалізовані образи «лампа», «газон», «вода», «вітрила», «корабель»), БІЛЕ (ВО «тіні», «сукні», «лебеді»), ТЕПЛЕ (ВО «краї», «випари»), НЕБО (ВО «небо»). Водночас зафіксовано такі негативно марковані семантичні зв'язки доби неоліту, як: НЕДОЛЯ = ХОЛОДНЕ (ВО «мармур»), ТЕМНЕ (ВО «рівнина», «ліс», «верби», «небо», «ніч», «тінь», «вітер» у функції темряви, «валуни»), ВОЛОГЕ (ВО «болото», «озера», «канал», «вода», «плач», «море»), ЗАХІД (ВО «сонце»), СТАРЕ (ВО «король», «королева», «сивина», «вода»), НЕВИДИМЕ (ВО «обличчя», «щось»), ПІДЗЕМНЕ (ВО «плита», «підземелля», «могила»), МЕРТВЕ (ВО «люди»).

Дія твору відбувається у «une noire campagne marécageuse avec des étangs <...> entre d'énormes saules, un sombre canal inflexible, à l'horizon duquel s'avance un grand navire de guerre», тоді як «le soleil est sur le point de se coucher» [16, с. 76]. Вочевидь, тут наявні інтертекстуальні зв'язки з міфологічним комплексом «Аїд», а саме такими його складовими частинами, як «d'énormes saules», що є атрибутом «des bois sacrés de Perséphonéia» («Одіссея», Пісня X) [12, с. 157], біля яких і пристає Одіссеїв корабель, подібно до корабля Марцелла із «Семи принцес»: («ils s'amarrent aux saules» [16, с. 77]). «Болотиста рівнина із озерами» апелює до «étangs profonds du Cocyte et les marais du Styx» [22, с. 383], де борсаються непоховані душі. В «Електрі» Софокла Аїд узагалі співвідноситься з «marais» [21, с. 435]. Із Кокітом «aux eaux dormantes» [22, с. 365] слушно

пов'язати «незрушний канал», що далі в тексті співвідноситься із дією «l'eau dort» [16, с. 87]. Корабель – традиційний засіб переходу між життям і смертю по річці Ахеронт, а маркером вдалого її перепливання є захід сонця і темрява (у Гомера цей момент позначено так: «et Hélios tomba, et tous les chemins s'emplirent d'ombre» [12, с. 160; 8, с. 134]). Загалом, у «Семи принцесах» корабель постає сталим символом життя в опозиції до моря-смерті [9, с. 72; 21, с. 272], а також речовою редуплікацією сонця, небесного човна [3, с. 202; 2, с. 22], що запливає за обрій. Епітет же «військовий» з одного боку апелює до ремінісценції основних античних текстів із мандрівками воїнів до Аїду – «Одіссеї» й «Енеїди», а з другого – до міфема «Острови блаженних» – місця потойбічного помешкання воїнів, що за «Енеїдою» Вергілія також розташоване на «campagnes reculées» [22, с. 397].

Володарями «болотистих рівнин» у М. Метерлінка виступає королівське подружжя сивих старців «toujours penchés» et «tremblants» [16, с. 79], де таксема /старість/ постає метафорою смерті доби залізного віку. Водночас «barbe blanche» [16, с. 86] Короля, що має налякати Принцес, в «Енеїді» Вергілія зафіксований як атрибут човняра-Харона [22, с. 381]. Прислужують королю старі селяни-пастухи «qui rentrent leurs troupeaux» [16, с. 88]. Оскільки вівця – жертва підземним богам, можна інтерпретувати «отари» як новоприбулих мерців до Аїду [11, с. 161; 22, с. 357], а їхніх провідців – як аватару бога-пастуха Гермеса (варіант: Аполлона [1, с. 443]), пов'язаного також із інфернальною семантикою. Разом зі старцями в замку мешкають Семеро принцес «trop malades» [16, с. 78], «trop grandes» [16, с. 83], «des ombres blanches» [16, с. 80], які «viennent des pays chauds» [16, с. 81], «ne vivent presque plus» [16, с. 81], а тільки «dorment toujours» [16, с. 77], «cherchent toujours le soleil; mais il n'y en a presque pas» [16, с. 81], сподіваються побачити море та «regardent le canal jour et nuit» [16, с. 87]. Очевидна пов'язаність Принцес зі Смертю (класами /сон/ і /хвороба/ – її метафори доби залізного віку), але і прагнення до життя-сонця (його метонімія – образ «виблискування каналу»). Саме така амбівалентність семного розподілу вочевидь генерує довкола них виявлену К. Люто семантизацію «одночасного життя і смерті» [14, с. 274].

Сон Принцес відбувається у «une vaste salle de marbre, avec des lauriers, des lavandes et des lys» [16, с. 76]. Лавр і лілія в давньогрецькій міфології – атрибути Аполлона та його іпостасей – Дафни (лавр [17, с. 43–44]) та Гіацинта (червона лілія [7, с. 577]). Опис зали близький до опису храму Аполлона у Дельфах в «Іоні» Еврипіда: мар-

мурові плити, віти лавру, вази з водою (з Кастальського джерела), діви-служниці [10, с. 403]. Те, що йдеться саме про оселю Феба, підтверджує ще один його атрибут – лебеді довкола замку [16, с. 77]. Відомо, що у Платона (діалог «Федон») саме символ лебедя передвіщає «le bonheur dont on jouit au sortir de la vie» [18, с. 249], адже, за Платоном, для чистого душею потойбічне буття передбачає зустріч із божественним всесвітлим Благом, яке «dans le monde visible produit la lumière et l'astre de qui elle vient directement <...> dans le monde invisible, c'est elle qui produit la vérité et l'intelligence» [19, с. 70]. Вочевидь, міфема Аполлона-Сонця, «первинного й чистого принципу оформлення буття» [1, с. 485] уособлює тут Благо, об'єкт прагнення Принцес. У присмертному сні Урсули входить у транс – піднімає руку, коли «rien ne la soutienne» [16, с. 91], а «ses cheveux <...> s'agitent» [16, с. 92]. Такий стан можна зіставити зі станом речниці Аполлона Сивілли під час контакту з Аполлоном, зафіксований в «Енеїді» Вергілія: «son front pâlit, ses cheveux se hérissent» [22, с. 359].

Марцелл, онук Старців, як і його дід-баба, пов'язаний зі Смертю. Ім'я це належало онуку Октавіана, померлому замолоду й виведеному Вергілієм у «Енеїді» як «un jeune guerrier <...> son regard est triste, son air est abattu» [22, с. 431], засмучений раннім відходом у засвіти (пор. Марцелл, який «n'avait pas l'air heureux» [16, с. 101]). Його повернення на військовому кораблі можна розглядати як акт смерті, а подальше відливання корабля із «les voiles illuminés dans la nuit» під «les grands cris de joie des matelots» [16, с. 99] без нього – як новий цикл життя супутників померлого. Мертвотну семантику Марцелла уявляє й факт спуску до підземелля, тобто смерті, попри численні побоювання Короля, щоб він «ne se perde pas dans l'obscurité» [16, с. 101], натомість його поява у кімнаті спричинила смерть Урсули.

Але смерть Урсули слушно пов'язати з переходом із мертвотного світу-Аїду до світу Божественного Блага внаслідок єднання з Богом-Аполлоном. Про платонізм «Семи принцес» згадував, не вдаючись до аналізу, ще сучасник М. Метерлінка А. Мокель [15, с. 39–40]. Спробуємо дати повнішу інтерпретацію. Урсулине життя з сестрами було для старців і Марцелла життям «des ombres blanches» [16, с. 80] – образ апелює до платонівської ідеї про світ як «les ombres qui vont se retracer, à la lueur du feu, sur le côté de la caverne exposé à leurs regards» [19, с. 65], тобто тільки відсвіт життя божественного, то розчинення в божественному перенесло душу Урсули «tout-à-fait sans corps <...> dans l'habitation pure au-dessus de la terre» [18, с. 313]. Її піднесення

у світ ідеальний пов'язано з висхідним рухом по сходах і покладанням на найвищу сходинку мармурової зали [16, с. 104], що згідно зі слухним спостереженням М. Л. Роуз є запозиченим образом у фламандського містика Я. ван Рюйсбрука з позначення «повного розчинення у Богові, коли індивід зовсім відділяється від світу природи» [320, с. 99].

Висновки і пропозиції. Таким чином, у драмі «Семеро Принцес» М. Метерлінка присутні як негативно, так і негативно марковані міфічні структури. До першого виду можна віднести такі семантичні зв'язки доби родових зв'язків, як НЕДОЛЯ = ТЕМРЯВА (образ «темної рівнини» як маркер міфологічного комплексу Аїд, образ «принцес-тіней» як проекція платонівської ідеологеми Божественного Блага, міфема Одиссея), НЕДОЛЯ = ВОЛОГЕ (образи «болотистої рівнини», «озера зі стоячою водою», «непорушного каналу», «плакучих верб» як топи міфологічного комплексу Аїд, із міфемами Стиксу, Кокиту, Ахеронта, священних лісів Персефони), НЕДОЛЯ = СТАРЕ (актанти Король, Королева, Пастухи, міфема Харона), НЕДОЛЯ = ЗАХІД (образ «захід сонця»), НЕДОЛЯ = НИЖНС (образ «підземелля», міфема Аверно, актант Марцелл), НЕДОЛЯ = ВЕЛИКЕ (актант Принцеси), а також стійкі метафори доби залізного віку на прозначення концепту СМЕРТЬ (таксеми /зліднів/, /сну/, /суму/, закріплених за актантами Король, Королева, Сім Принцес, Марцелл). До позитивно маркованих міфічних семантичних зв'язків слушно віднести такі тотожності доби неоліту, як: ДОЛЯ = БІЛЕ (образи «овець», «лебедей», «лілей», міфема Гермеса та Аполлона, актант Принцеси), ДОЛЯ = СВІТЛО (образи «каналу» та «корабля», міфема Аполлона та Сивілли), ДОЛЯ = ВЕСНА (образ «зеленого лавра», міфема Аполлона), ДОЛЯ = ВЕРХНС (актант Принцеси, ідеологема Божественного Блага). Також у тексті драми «Сім Принцес» присутня пізньюанімістична семантична тотожність СМЕРТЬ = СВІТЛО (міфема Островів Блаженних).

Слід зауважити також, що провідною міфічно маркованою дієсхемою в тексті драми постає перехід концепту ДУША із негативно маркованого НИЖНЬОГО СВІТУ до нейтрально маркованого ВЕРХНЬОГО СВІТУ. Перспективним вважаємо моделювання космологічної концептосистеми в інших драматичних творах М. Метерлінка для реконструкції міфопоетичної картини світу в його ранній драматургії з подальшим компаративним аналізом із іншими міфопоетичними концептосистемами для виявлення міфопоетичного фонду драматургії бельгійського символізму

Список літератури:

1. Лосев А. Ф. Античная мифология в её историческом развитии. Москва : Учпедгиз, 1957. 620 с.
2. Фрейденберг О. М. Миф и театр. Москва : ГИТИС, 1988. 132 с.
3. Фрейденберг О. Поэтика сюжета и жанра: период античной литературы. Ленинград : Художественная литература, 1936. 456 с.
4. Чистяк Д. О. Інтертекстуальний аналіз художнього тексту: навчальний посібник. Київ : Саміт-Книга, 2020. 138 с.
5. Чистяк Д. О. Міфопоетична картина світу в бельгійському символізмі: монографія. Київ : Журнал «Радуга», 2016. 272 с.
6. Чистяк Д. Мова міфопоетичного космосу в українській та бельгійській символістській поезії : монографія. Київ : Саміт-Книга, 2019. 608 с.
7. Dictionnaire des symboles. Paris : Robert Laffont, 1992. 1062 p.
8. Eschyle. Tragédies. Paris : Alphonse Lemerre, 1872. 380 p.
9. Euripide. Tragédies. Vol. 1. Paris : Alphonse Lemerre, 1884. 611 p.
10. Euripide. Tragédies. Vol. 2. Paris : Alphonse Lemerre, 1884. 664 p.
11. Hésiode. La Théogonie. Le bouclier de Héraklès. Les travaux et les jours. Hymnes orphiques. Les parfums. Théocrite. Idylles et épigrammes. Bion. Idylles. Moskhos. Idylles. Tyrtée. Odes anacréontiques. Paris : Alphonse Lemerre, 1869. 370 p.
12. Homère. L'Odyssee, Hymnes homériques et Batrakhomyomakhia. Paris : Alphonse Lemerre, 1893. 486 p.
13. Lutaud Ch. L'émerveillement aquatique dans l'imaginaire maeterlinckien. *Annales Fondation Maeterlinck*. 1980. T. XXVI. P. 101–118.
14. Lutaud Ch. *Les Sept Princesses* ou la mort maeterlinckienne. Les Lettres Romanes. 1986. T. XL. № 3–4. P. 255–274.
15. Maeterlinck M. La Princesse Maleine. Bruxelles : Labor, 1998. 302 p.
16. Maeterlinck M. Petite trilogie de la mort: L'Intruse. Les Aveugles. Les Sept Princesses. Bruxelles : Luc Pire, 2009. 303 p.
17. Ovide. Métamorphoses. Paris : Garnier, 1866. 636 p.
18. Platon. Euthyphron. Apologie de Socrate. Criton. Phédon. Paris : Rey et Gravier, 1846. 325 p.
19. Platon. La République. Livres 6-10. Paris : Rey et Gravier, 1846. 297 p.
20. Rose M. L. Le tableau scénique des *Sept princesses*. *Annales Fondation Maeterlinck*. 1989. T. XXVII. P. 87–110.
21. Sophocle. Tragédies. Paris : Alphonse Lemerre, 1877. 503 p.
22. Virgile. L'Énéide. Paris : Delalain, 1825. 435 p.

Chystiak D. O. MYTHOLOGICAL WORLDVIEW IN THE PLAY *SEVEN PRINCESSES* BY MAURICE MAETERLINCK

The article deals with the reconstitution of the Ancient Greek mythological worldview in the conceptual system of the well-known French-Speaking Belgian writer of the Symbolist period, Maurice Maeterlinck, especially in his prominent play 'Seven princesses' (1891). The peculiarities of the literary conceptualization are shown with the reconstitution of a great variety of mythical structures and semantics as well as their projection in the literary symbolist text. The negative semantics is actualized by mythical paradigms BAD LUCK = DARKNESS (images of dark fields marking the mythological complex Hades, images of princesses as shadows being the projection of platonic idea of Divine Beauty personified also in the mythical hero Odyssey), BAD LUCK = WET (images of foggy plain, poisonous lake, steady channel, weeping willows symbolizing the topics of the mythological complex Hades, myths of Styx, Cocytus, Persephone), BAD LUCK = OLD (personages King, Queen, myth of Charon), BAD LUCK = SUNSET (image of sunset), BAD LUCK = BOTTOM (image of dungeon, topics of Avernus, personage Marcellus), BAD LUCK = BIG (images of Princesses) as well as steady metaphors of the pre-classical epoch to conceptualize DEATH (personages King, Queen, Seven Princesses, Marcellus). The positively marked mythical structures are actualizing the following Neolithic semantics: GOOD LUCK = WHITE (images of sheep, swans, lilacs, myths of Hermes and Apollo, personages Princesses), GOOD LUCK = LIGHT (images of lake and ship, myths of Apollo and Sybil), GOOD LUCK = SPRING (image of green laurus, myth of Apollo), GOOD LUCK = TOP (personages Ursule, Plato's idea of Divine Beauty). The play also actualizes the late animistic semantics DEATH = LIGHT (myth of Shore of Blessed). The mythically connoted scheme generated by the archaic semantics is the transposition of the concept SOUL from the negatively marked EARTH to the neutrally marked UPPER WORLD. It is suggested to pursue the study to succeed in reconstructing the mythically connoted conceptual system in the early playwright by Maurice Maeterlinck that could lead afterwards to the comparative analysis of his work with the other Belgian and French-Speaking dramatists to model the conceptual system of the Symbolist worldview in French-speaking literatures.

Key words: myth, symbolism, conceptual system, concept, worldview, playwright, cosmology, image.

ІНДОІРАНСЬКІ МОВИ

УДК 81

DOI <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2021.4-1/49>**Кшановський О. О.**

Інститут мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України

ТИПОЛОГІЯ ВЖИВАНЬ І СЕМАНТИЧНИХ ПЕРЕХОДІВ ЛЕКСЕМ НА ПОЗНАЧЕННЯ ГЛИБИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ, ПЕРСЬКІЙ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВАХ

У статті за допомогою семантичної метамови (найважливішими компонентами якої є спостерігач; вертикальність; поверхня; фасад (перед, лице) і протилежний йому тильний бік (тил, зад) об'єктів; внутрішність; порожнє/повне (категорії опису об'єктів у формі контейнерів); контейнер, або умістилице; межі; тло; частина/ціле, множина, маса/дискретні (раховані) об'єкти, а також люди та частини тіла людини) побудована лексична типологія прототипових (предметних), розширених (непредметних) та метафоричних уживань прикметників та відад'єктивних іменників сучасних української, перської та азербайджанської мов. Єдина методика паралельних описів у зазначених мовах дозволила, по-перше, виявити три типи вживань лексем на позначення глибини: 1) для опису порожнини всередині контейнера, визначаючи відстань від «входу» до «дна»: рів, яр, озеро, шахта, піала, таз, нора, печера, диван та под.; 2) з іменами на позначення речовин: сніг, пісок, мул, болото; 3) для опису об'єктів, які перебувають під землею або під водою: глибокі поклади вугілля, глибоке коріння, глибоке дно, місце та под. По-друге, виявлені вісім регулярних семантичних переходів у досліджуваних мовах: «контейнер» – речовина (глибоке озеро – глибокий сніг); речовина – постійно розташований під землею/водою об'єкт (глибокий сніг – глибокі поклади вугілля); «контейнер» – процес, інструмент (глибоке озеро – глибокий друк); речовина – «шар» часу, простору (глибокий сніг – глибока розвідка); постійно розташований під землею/водою об'єкт – процес, місце (глибокі поклади – глибоке дихання); «контейнер» – явище, його суб'єкт та результат (глибоке озеро – глибока думка); речовина – фізичний стан, час (глибокий сніг – глибокий сон); постійно розташований під землею/водою об'єкт – почуття (глибокі поклади – глибокий сум). Настільки експліцитний опис (у ньому явно вказано на умови реалізації кожної форми) дозволяє створювати високоякісні словники та граматики досліджуваних мов.

Ключові слова: лінгвістична типологія, лексична і семантична типологія, полісемія, метафора, метонімія, прикметники розміру, відад'єктивні іменники розміру.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток в останні десятиліття лінгвістичної типології доводить слушність передбачення І. О. Бодуена де Куртене, яке він зробив ще в казанських лекціях 70-х років XIX століття, про розуміння в майбутньому лінгвістики як науки про міжмовні переклади. Усі лінгвістичні дисципліни – діалектологія, соціолінгвістика, типологія, порівняльно-історичне мовознавство, нейролінгвістика, перекладознавство та інші – фактично займаються однотипними операціями, скерованими на встановлення відношень між мовними системами. По суті, в будь-якому дослідженні явно чи неявно присутні як мінімум дві співвідносні одна з іншою мовні системи [5, с. 13].

Відповісти ж на запитання, коли саме і де саме було проведено перше зіставлення мовних фактів чи то в науковому, чи то в аматорському плані, мабуть, не є можливим. Упевнено можна сказати лише те, що порівняльне, в широкому сенсі, вивчення мов виникло разом з їх описовим вивченням¹. І якщо спочатку лінгвістична типологія обмежувалася класифікацією мов (простим зведенням усієї різноманітності людських мов до декількох основних типів), то в останній час типологія перетворилася в розділ мовознавства, метою якого є пізнання

¹На важливого місці зіставних досліджень в історії мовознавчих учень дослідники неодноразово наголошували (див. про це, наприклад, в [31, р. 27–33]).

будови людської мови загалом [15, с. 3], оскільки, по суті, типологічні характеристики мови, на пошук і виявлення яких скеровані зіставні дослідження, є комплексом ідіоетнічних типових мовних одиниць і правил їх уживання, що лексикалізують і грамати-калізують процес вербалізації думки певною мовою [6, с. 27]. Однак в усіх опрацьованих на сьогодні глобальних комбінованих мовних типах (типологія порядку слів Дж. Грінберга, контенсивна типологія Г. А. Клімова, типологія вершинного/залежного маркування Дж. Ніколс, синтаксична типологія О. Є. Кібрика, а також класична морфологічна типологія) відсутня лексико-семантична складова (див. про це в [31, р. 38–39]), тобто охоплено лише сферу граматики. Всебічне ж дослідження лексичної семантики на предмет виявлення типологічно релевантних ознак обов'язково приведе до встановлення закономірного зв'язку між лексикою та іншою частиною універсальної граматики. Ця обставина й спричинила інтенсивний розвиток в останні роки лексико-семантичної типології, метою якої став пошук, виявлення і пояснення типологічно суттєвих або релевантних ознак у сфері лексичної семантики (див. про це в: [23; 14; 4]), оскільки саме такі ознаки (кожної окремої мови) у своїй сукупності становлять частину універсального лінгвістичного набору ознак людської мови. Такого роду опис системи мови, що ґрунтується зі свого боку на метамові, тобто на «точній системі понять», придатній для опису різних мов, є особливо актуальним для створення підручників і граматики для іноземців (про актуальність створення метамови семантичного опису та про невирішеність проблеми її створення (див. [23, р. 180]). Одиниці такої метамови семантичного опису не мають бути ані обов'язковими для всіх культур, ані відображеними в лексиконах усіх мов². Однак вони можуть бути засвоєні представниками будь-яких мов і культур як принципова можливість зрозуміти предмет дійсності в результаті безпосереднього комунікативного досвіду.

Аналіз останніх досліджень. Розмір є традиційним об'єктом сучасної лінгвістичної семантики, а також однією з найпопулярніших тем лексичної типології³. Наріжним моментом у дослідженні

² Пор. щодо цього висновок у [22], що навряд чи існують універсали для будь-якого списку слів як для мови в цілому, так і для окремих тематичних груп.

³ І справді, однією з перших праць, повністю присвячених аналізу лексики з семантикою розміру, була дисертація німецького філолога Карла Отто Коха 1906 (!) року (див.: [3, с. 4]). З того часу за охопленням досліджених мов ця категорія не поступається студіям з морфологічної типології та типології порядку слів. (детальний розбір дуже цікавої проблематики цього напрямку лінгвістичної семантики, який торкається фундаментальних уявлень лінгвістів про будову мови, див. у: [20; 13; 27; 8, с. 262–286; 25]).

цієї групи лексики є те, що при кількісному протиставленні виходять не з якихось абсолютних ступенів ознаки, а з кількості ознаки більшої чи меншої за певну середню, нормальну, еталонну величину в даному класі речей (дет. про це див. у [27; 8, с. 262–286]). Якщо порівняти словосполучення *маленький слон* і *велика миша*, то зрозуміло, що йдеться не про величину абсолютну, а про величину відносну у порівнянні з середньою, нормальною для кожного класу тварин (найдовший ніс коротший за найкоротші руки). Крім цього, інформація про розміри об'єктів завжди пов'язана з конкретною ситуацією. Наприклад, *великий дім* у ситуації села та міста є різними будинками за абсолютною величиною. Носії мови з власного досвіду знають приблизні співвідношення в кожному класі речей за кількістю ознаки [10, с. 103]. Тому прикметники розміру передбачають у тлумаченнях своїх значень предмет⁴. Однак, для того, щоби ввести такий «об'єктний» компонент у структуру значення прикметника розміру, слід усі об'єкти, які можуть мати величину, звести до обмеженої кількості типів. Аналіз же функціонально-відображувальних (ономасіологічних) зв'язків більш ніж 400 уживань українських та перських прикметників розміру в межах ад'єктивно-субстантивних словосполучень (ці зв'язки визначалися на основі тлумачних словників сучасних української та перської мов) виявив, що об'єм цих зв'язків значно коливається (дет. див. [8, с. 274–276]).

Більшість членів, так би мовити, «ядра» лексичної підсистеми на позначення розміру та похідні від них (українською *великий, маленький, низький, глибокий, більший, найбільший, величезний, тонесенький, тіснуватий* та інші; перською – *bozorg* ‘великий’, *riz* ‘дрібний’, *derāz* ‘довгий’, *amiq*, ‘глибокий’, *nāzok* ‘тонкий’, *tang* ‘тісний’, *bozorg-tar* ‘більший’, *bozorg-tar-in* ‘найбільший’, *riz-tar-in* ‘найдрібніший’, *boland-tar* ‘вищий’ та інші) можна віднести до лексем із **широкою іменною приналежністю**.

До прикметників з **вузькою об'єктною приналежністю** можна зарахувати такі слова: українською *іграшковий, кишеньковий, куций, малорослий, приземкуватий, мініатюрний, маломірний, низькостеблий, мілкий, малометражний* та інші.; перською – *laqar* ‘худий’, *farbe, čak* ‘товстий’, *kutuke* ‘карликовий’, *miniaturi* ‘мініатюрний’ та інші, зокрема, деякі похідні від них. Ці при-

⁴ Недарма один з найпопулярніших прибічників необхідності синтаксичного компонента в лексичній семантиці Манфред Бірвіш вважав, що створити точну теорію значення можна лише міцно зв'язавши її з синтаксисом (див. [1]).

кметники можуть обмежуватися родовою сполучуваністю (українською *жирний, тлустий, тилистий* (люди, тварини), *низькостеблий* (рослини), *буйний* (множини та окремі «безформні» об'єкти, які утворюють однорідні сукупності та явно чи уявно сприймаються мовцем на їх тлі, однак, на відміну від рос. *крупный*, описує лише натурфакти, тобто те, що може буяти, пор.: *буйна верба, буйне волосся, буйні зерна*), перською: *farbe* 'товстий' (люди, тварини)); видовою (українською *маломірний, повномірний* (взуття), *портативний* (радіоприлади), перською – *shakhis* 'дорідний' (про чоловіків), *kat-āb* 'мілководний' (про водойми), *jam'-o-jur* 'компактний' (про обладнання, пристосування)); і навіть індивідною (українською *вузькоколейний* (залізниця), *додільний* (сорочина або одержина на зразок сорочки), перською – *shahlā* 'великі й гарні' (про очі), *shāhvār* 'дорідний' (про перлини) та інші). Крім того, деякі прикметники цієї групи можуть сполучатися з іменниками відразу кількох тематичних груп: *дорідний* (про людей та про все, що людина «родить», пор.: *дорідний мужчина, дорідна постать, дорідна пшениця, лани, дорідний врожай*), *присадкуватий* (люди, тварини, будівлі, деякі вироби, наприклад, *скриня*), пер. *to 'zat* 'великий' (споруди, відкриті простори), тим самим наближаючись до прикметників широкої іменної приналежності.

Натомість прикметники з широким відображувальним потенціалом можуть сполучатися з іменниками різних референтних класів: «люди», «тварини», «тіло» та його частини, «рослини» та їхні частини, «будівлі» та їхні частини, «одяг» та його частини, «меблі» та їхні частини, предмети побуту (тобто «артефакти»), природні утворення (тобто «натурфакти») та інші. Як бачимо, сполучувальний потенціал цієї групи ад'єктивних слів практично необмежений. Однак, кожний зі згаданих прикметників цієї групи в обох мовах, зі свого боку, також має сполучувальні обмеження. Так, українські прикметники *великий, малий, маленький* та їх перські відповідники – *bozorg, kushak* й деякі похідні від них у прямих значеннях не сполучаються: з іменниками на позначення сукупності однорідних предметів, у тому числі рідких (вода, чай, чорнило), сипких (пісок, злаки), хімічних сполук (метал, срібло); з іменниками, що мають визначений розмір, наприклад, грошові одиниці, назви мір та подібне; з іменниками, з конкретним розміром яких люди практично ніколи не стикаються (серце, нирка), а також деякими іншими. *Високий, низький* – з іменниками на позначення одягу та його частин (за винятком

комір), з деякими іменниками на позначення природних утворень, наприклад, *ріка, озеро, галевина* та подібне. Як бачимо, у межах цієї групи обсяг зв'язків її членів (ад'єктивів з об'єктами-носіями ознаки (субстантивами)) також коливається. Ці особливості семантичної сполучуваності прикметників розміру не дозволяють без спеціального дослідження розкрити її мотивацію. Серії іменників, які об'єднані можливістю мати одне й те саме означення, не відповідають ні так званим «природним підкласам», ні підкласам «предметних» і «предикатних» імен, проте, навпаки, становлять змішані стосовно до цих категорій групи. Один і той самий ряд може складатися з назв осіб, предметів (природних і штучних), класифікуючих імен і назв подій.

У свій час Леонард Талмі [32] запропонував відмовитися від геометричного «вимірювання» об'єктів та їх біологічного класифікування. Автор вважає, що підхід, при якому в кожного об'єкта можна виміряти довжину, ширину, товщину та інше, накинута нам евклідовою геометрією і не пов'язаний з тими уявленнями про простір, які відображає наша мова. Мова ж оперує не геометрією, а топологією об'єктів. Тобто носій мови уявляє собі вертикально витягнуті предмети жорсткої конфігурації, що стоять окремо – «шпилі» (*вежа, башта, дерево, труба, камин* та подібні); піднесені над поверхнею «опори» (*сидіння, крісло, стіл, ліжка* та подібні); предмети, що постійно перебувають над поверхнею, основою (*гілка, хмари*); витягнуті предмети жорсткої конфігурації – «стрижні» (*дошка, цвях, нігті, ніс* та подібні); шнуркоподібні предмети (*волосся, шия* та подібні); речовини (*сніг, вода, пісок* та подібні); місткості постійної форми – «контейнери» (*таз, озеро* та подібні); об'єкти, що розташовані в глибині (*коріння*); «пластини» (*плита, килим* та подібні); «м'які» місткості (*черево, гаманець, папка* та подібні); «поверхні» (*стіл, дошка, спина* та подібні); «безмежні» простори (*море, степ* та подібні); «отвори» (*щілина, труба, лаз* та подібні); «безформні» об'єкти (*пляма, квадрат, трикутник, слід* та подібні) [13; 11, с. 127].

Однак, для зарахування об'єкта до певного топологічного типу, окрім форми, суттєвим є його **орієнтація в просторі**. Ідею про вплив орієнтації об'єкта в просторі на «вимірювання» його протяжностей висловили Евалд Ланг і Кай-Уве Карстенсен наприкінці 80-х років (див. [25]). Автори розділяють об'єкти на п'ять груп: фіксованої орієнтації (*хмарочос, димар, яма, озеро* та подібні); канонічної орієнтації (можуть бути повернутими

або перекинутими, наприклад, *дерево, шафа* та подібні); успадкованої орієнтації (пляшки, банки та подібні); імена, що «набувають орієнтації завдяки контексту» (наприклад, словосполучення *глибокий капелюх* – правильне, лише коли прагматичний контекст дозволяє уявити капелюх перекинутим) (дет. див. [12, с. 2]).

У межах цього підходу сформувалася власна метамова. Серед головних її компонентів слід згадати: **спостерігача** (людина завжди описує дійсність з якогось пункту спостереження); **вертикальність** (визначає позицію об'єкта за відношенням до поверхні Землі та є орієнтованою на стандартну позицію людини); **поверхню** (характеризує об'єкти з виокремленими, видимими межами); **фасад** (перед, лице) і протилежний йому **тильний бік** (тил, зад) об'єктів (пов'язані з уявленням про зовнішній вигляд людини (перед=лице) та керунком його руху (людина йде вперед), (таке уявлення переноситься на неживі об'єкти, на кшталт, шаф, будівель та подібного); **внутрішність** (для людини є необхідним у кожний момент відчувати себе в певному пункті простору: близько/далеко, тут/там, в/поза та подібне); **порожнє/повне** (категорії опису об'єктів у формі контейнерів); **контейнер** або вмістилище (ознака «вмістилища» або «включення» ґрунтується на фундаментальній властивості сприйняття людиною відношень включення одного об'єкту в інший, або відношення вмісту та вмістилища); **межі** (уявлення про простір містять й певні видимі (!) межі, оскільки безмежних для нашого сприйняття просторів не буває); **тло** (воно може сприйматися зором (слід, буква) або ж бути присутнім у свідомості, коли предмет порівнюється з однорідними, **частину/ціле, множина, масу/дискретні** (раховані) об'єкти (ці поняття описують уживання, на кшталт російською *большая картошка – крупный картофель* та інше)⁵. Антропоцентричність виражається в тому, що в опис будь-якого фрагмента семантики, пов'язаної з простором, обов'язково вводяться **люди** та **частини тіла людини**⁶.

Наостанок слід зауважити, що в межах лексичної або лексико-семантичної типології сформувалося, так би мовити, дві дисципліни з дуже близьким науковим апаратом. Вони мають різні назви, а нерідко в спеціальній літературі не розрізняються. Однією з них є **лексична** або лек-

сико-семантична типологія, де об'єктом є слова конкретних мов, для яких визначається розподіл семантичного матеріалу. Іншою – **семантична типологія**, де об'єктом є пари значень, що виявляють концептуальну суміжність. Слова при такому підході лише реалізують семантичний перехід (див. про це в: [33; 35; 4, с. 38, 35]).

Постановка завдання. Метою є проведення дослідження в межах двох названих підходів: спершу на основі семантичної метамови провести паралельний опис лексем на позначення висоти в зазначених мовах та, як результат, побудувати лексичну типологію їх вживань; далі, на основі цих даних, побудувати типологію семантичних переходів лексем на позначення висоти в зазначених мовах. Дослідження є продовженням серії статей про семантичну типологію концепту *ВЕЛИЧИНА* (попередні див. [9; 24])

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження стали понад дві тисячі мінімальних контекстів (словосполучень) прикметників та іменників сучасних української, перської та азербайджанської мов зі значенням глибини, які визначалися за результатами сумарного аналізу тлумачних словників цих мов, матеріалу спеціальних розвідок, різножанрових текстів, а також результатів опитування інформантів-носіїв зазначених мов.

Прототипові (предметні) контексти. Прототиповою ситуацією для цієї групи прикметників є опис виміру, скерованого вздовж погляду глядача всередину об'єкта. В **українській мові** прикметником, що описує такий вимір, є *глибокий*. Йому притаманні три типи вживань:

– для опису порожнини всередині контейнера, визначаючи відстань від «входу» до «дна»: *рів, яр, озеро, шахта, піала, таз, нора, печера, диван*;

– з іменами на позначення речовин: *сніг, пісок, мул, болото*.

Ці два топологічні типи об'єктів – «контейнери» та «речовини» – мають тісний онтологічний зв'язок, який виявляється в можливості вживання імен на їх позначення в конструкції з прийменником *в(у)*: *у глибокій ущелині; у глибокому снігу*;

– для опису об'єктів, які перебувають під землею або під водою: *глибокі поклади вугілля, глибоке коріння, глибоке дно, місце*. Такий «дистантний» тип уживання *глибокий* має тісний онтологічний зв'язок з двома попередніми. По-перше, у деяких випадках спостерігається конкуренція між дистантною та просторово-кількісною інтерпретаціями, наприклад, у виразі «*кроти прорили*

⁵ Детальніше про понятійні, або когнітивні, конструкції для опису мовної семантики див., наприклад: [2; 17, с. 347 та наст.; 7].

⁶ Так, в усіх мовах світу існують спеціальні лексеми на позначення аналогічних якостей людини: *зріст, оєрядний, жирний, тлустий, худий* та под. (див [26; 29]).

*глибокі ходи по цілому саду» є незрозумілим, чи то ходи розташовані на великій відстані від поверхні землі (дистантне тлумачення), чи то ходи були дуже довгими в глибину, тобто є заглибленими в поверхні землі – «контейнерами». Така сама двоякість розуміння виникає для словосполучень печери, тунелі, нори. По-друге, характеристика об'єкта, що є на глибині, аналогічно до порожнини контейнера, повинна бути постійною, тобто дистантно розташований об'єкт не може бути рухомим, пор.: *глибокий якір, глибокі підводні човни, глибокі риби.*

Антонімом до *глибокий* у прототипових контекстах виступає префіксальний прикметник *неглибокий*: *неглибока нора, затока, неглибокий сніг, мул, неглибоке крісло, неглибоке коріння*⁷.

У **перській мові** близьким відповідником *глибокий* є *amiq*. Йому також приманні три типи вживань:

– для опису порожнини всередині контейнера: *boridegihā-ye amiq* 'глибокі розрізи', *darrehā-ye amiq* 'глибокі ущелини', *daryā-ye amiq* 'глибоке море', *khandaq-e amiq* 'глибокий окоп'. Синонімом *amiq* у «вимірювальних» контекстах виступає прикметник *gowd*: *jā-ye pā-ye gowd* 'глибокий слід ноги', *darre-ye gowd* 'глибока ущелина'⁸. На відміну від *amiq* порожнини можуть бути «повернутими», пор.: *chashmhā-ye be gowd neshaste* 'глибоко посаджені очі', *chashmhā-ye gowd oftāde* 'впали очі', *tāqche-ye gowd* 'глибока полиця'⁹;

– з іменами на позначення речовин: *barf-e amiq* 'глибокий сніг';

– на позначення об'єктів, які перебувають під землею або під водою: *faj-e amiq* 'глибока дорога, шлях (що проходить глибоко в ущелині)'.¹⁰

В **азербайджанській мові** близьким відповідником *глибокий* є *dərin*. Йому також приманні три типи вживань:

⁷ Прикметник *мілкий*, етимологічно пов'язаний з «мілина», сполучається виключно з іменами на позначення водоймищ, причому лише природних водойм, пор.: *мілка річка, мілкий ставок, брід*, але не **мілка криниця*. Прикметник *мілкий* у сполученнях з артефактами може вживатися лише в спеціальних фразеологічних контекстах: *мілка тарілка*. Річ у тім, що об'єкти, описувані прикметником *глибокий*, зазвичай мають обмеження у власній семантиці щодо незначної протяжності в глибину (пор. дещо неприродні сполучення *мілке море, мілка затока*), його головним антонімом слід таки визнати *неглибокий*: *неглибока печера, неглибока шахта, неглибоке озеро, у неглибокому Аральському морі не можуть ходити великотоннажні кораблі*.

⁸ Ця лексема має ще два іменникових значення – 'яма' та 'увігнуто заглиблення', – які досить прозоро визначають сферу його вживання, пор.: *boshqāb-e gowd* 'глибока тарілка'.

⁹ Ще одним синонімом *amiq* є прикметник *zarf*, який має яскраво виражений книжний відтінок (пор. укр. *глибоченний, глибочезний*).

– для опису порожнини всередині контейнера: *dərin yarıq* 'глибокий розріз', *dərin göl* 'глибоке озеро'. Рідко (лише з натур фактами, де контекст допускає такі вживання) антонімом до *dərin* виступає прикметник *dayaz*: *dayaz yuva* 'неглибока нора'; *dayaz gölməçə* 'мілка калюжа';

– з іменами на позначення речовин: *dərin qar* 'глибокий сніг';

– на позначення об'єктів, які знаходяться під землею або під водою: *dərin kömür yataqları* 'глибокі поклади вугілля'; *dərin köklər* 'глибоке коріння'.

Розширені контексти. Серед уживань аналізованих прикметників допустимими є їх сполучення з іменами на позначення дещо відмінних від предметних явищ. Це, по-перше, відпредикатні імена, які позначають просторову орієнтацію події або учасників події. Стисло кажучи, ці ситуації здебільшого описуються відповідними прислівниками (пор. *глибоко бурити*), але іноді цю роль беруть на себе прикметники. По-друге, це імена на позначення об'єктів, які не входять до переліку їх прототипових топологічних типів, однак описуються прикметниками розміру завдяки метонімічному переносу (див. нижче)¹⁰. До того ж сполучення прикметників з іменами на позначення непередметних ситуацій відбувається за аналогією з типами їх уживань у предметних контекстах.

У розширених непередметних та метонімічних контекстах з *глибокий* представлені усі три типи предметних інтерпретацій:

– «контейнери»: *техніка глибокого буріння, глибоке буріння* (процес, у результаті якого виникає скважина великої глибини), *глибокий друк* (термін на позначення способу друку, коли друковані елементи, що заливають фарбою, є заглибленими);

– «шари»: *глибока старовина, давнина* («шари» часу, на «дні» яких знаходиться певна подія), *глибокий ліс, глибокий тил* (на глибині від умовної лінії відліку – фронту; тут концептуалізовано простір «горизонтального шару»);

– «дистанція»: *глибоке дихання, зітхання* (процес, коли при вдиханні повітря задіяно «нижні» органи), *кашель, голос, подих, вдих* (місце, де відбувається утворення дихання, звуку; пор. неможливе **глибокий видих*).

У **перській мові** у розширених контекстах з *amiq* представлено усі три типи прототипових предметних інтерпретацій:

¹⁰ Про проблему розрізнення метафори та метонімії, а також про протиставлення понять «подібність» та «суміжність» (див. [21, р. 17; 19, р. 2–21]). Про зміну актантів при метонімізації та, ширше, як процес метонімізації відбувається на граматиці (див. [28]). Про суміжність як найважливіше явище семантичної деривації (див. [30, р. 423]).

– «контейнери»: *haffāri-ye amiq* ‘глибоке буріння’;

– «шари»: *ekteshāf-e amiq* ‘глибока розвідка (дослідження)’;

– «дистанція»: *āh-e amiq* ‘глибоке зітхання’, *nafas* ‘дихання’, *nafas-e amiq kashidan* ‘глибоко зітхати’.

В азербайджанській мові у розширених контекстах з *dārin* представлено усі три типи предметних інтерпретацій:

– «контейнери»: *dārin çar* ‘глибокий друк’;

– «шари»: *dārin geoloji kəşfiyyat* ‘глибока геологорозвідка’;

– «дистанція»: *dārin nəfəs* ‘глибоке дихання’, *öskürək* ‘кашель’.

Метафоричні контексти. Метафоричними ми називаємо такі контексти, в яких «порушено» топологічні обмеження на тип імені у сполучуваності прикметника. Однак, порушення законів сполучуваності не є випадковими та підпорядковуються певним закономірностям. Так, усі такі «порушення» з *високий* вкладаються в схему його прототипових предметних уживань:

– «контейнери»: *глибокі зміни, глибока музика, думка, проблема, натура, людина, особистість, глибокий твір* (зміст цих понять уявляється таким, що знаходиться в «місткості», «посудині» й щоби зрозуміти глибину цієї ємкості, її слід «виміряти», вичерпавши зміст); *глибокий поет, філософ* (згідно зі стандартним метонімічним перенесенням); *глибоке дослідження, аналіз, глибоке знання предмету* (семантична структура таких сполучень є аналогічною до метонімічних (на кшталт, *глибоке буріння*), оскільки ці імена також є двомісними й *глибокий* стосується другого актанта, тобто хтось, досліджуючи, аналізуючи, вивчаючи, «проникає» в зміст питання, ситуації, та в результаті опиняється в глибині питання, ситуації); *глибокий розум, думка* (тут розум та думка інтерпретуються за аналогією з *глибокий бур* як інструмент для глибокого проникнення в зміст ситуації, тобто має місце метонімічне перенесення сфери дії *глибокий* з валентністю змісту на інструмент); *глибокі протиріччя, непорозуміння, недовіра* (тут імена асоціюються з межами, перешкодами, а прототиповими природними перешкодами є *яма, урвище, прірва*);

– «речовини»: *глибокий сон, смуток, сум, тиша* (фізичні стани людини чи середовища уподібнюються щільним рідинам, в які ніби занурюється людина, пор.: *він занурився в сон; усе потонуло в мовчанні*); *глибока осінь, зима, ніч, старість, давнина* (метонімічні перенесення – часові

періоди уподібнюються до «застиглих шарів», на відміну від «мінливих», пов’язаних із ростом і рухом, пор.: **глибокий день, весна, молодість, сучасність*);

– об’єкти, що перебувають на глибині: *глибокий відчай, інтерес, презирство, зацікавленість, нудьга*, (почуття людини ніби знаходяться всередині людини на великій глибині – головна річ полягає в тому, щоби вони не мали зовнішніх проявів, тобто не переходили в поведінку, пор.: **глибока радість, скромність*)¹¹.

У перській мові спостерігаємо аналогічну картину:

– «контейнери»: *ādam-e amiq* ‘глибока людина’, *pishraft-e amiq* ‘глибокий (не мінливий) поступ’, *fekr-e amiq* ‘глибока (виплекана) думка’, *tariq-e amiq* ‘глибокий (змістовний, такий спосіб, що принесе багато користі) шлях’, *naqd-e amiq* ‘глибокий аналіз’, *motāle’at-e amiq* ‘глибоке вивчення’;

– «речовини»: *khāb-e amiq* ‘глибокий сон’, *sokut-e amiq* ‘глибока тиша’;

– об’єкти, що перебувають на глибині: *tars-e amiq* ‘глибокий (постійний, такий, що не минає) страх’, *mohbat-e amiq* ‘глибоке (давнє) кохання’, *dusti-ye amiq* ‘глибока (шира) дружба’¹².

В азербайджанській мові категоріальний зсув семантики прикметника *dārin* діє також за аналогією з прототиповими предметними контекстами:

– «контейнери»: *dārin fikir* ‘глибока думка’;

– «речовини»: *dārin uxu* ‘глибокий сон’;

– об’єкти, що перебувають на глибині: *dārin kədər* ‘глибока печаль’.

Відад’єктивні імена. *Глибина* вживається в усіх типах контекстів:

– у прототипових предметних контекстах: *глибина криниці, озера, глибиною два метри* (тип контейнери); *на великій глибині, на глибині двох метрів, океанські глибини* (дистантний тип). Таке вживання є можливим й для «повернутого» (горизонтального) простору, наприклад: *у глибині кімнати, сцени, острова, країни, біль у глибині грудей*;

– у розширених непередметних контекстах *глибина* описує внутрішній простір процесів, що

¹¹ Існують перехідні – між почуттями та поведінкою – випадки, наприклад, *кохання*, тому сполучення *глибоке кохання* (?) хоча і є можливим, однак у дуже вибагливих контекстах.

¹² У художньому мовленні в метафоричних контекстах нерідко виступає *žarf*. Цікавим є те, що метафоричність його значення аналогічна предметним вживанням: «контейнери»: *t’asiri žarf* ‘глибокі наслідки’, *farqi žarf* ‘глибочезна різниця’, *sokhan-e žarf* ‘глибокі (важливі та важкі) слова’, *negāh-e žarf* ‘прискіпливий погляд, глибокий розгляд’; «дистантний» тип: *dusti-ye žarf* ‘глибока (давня, шира) дружба’, *anduh-e žarf* ‘глибоченне горе’.

асоціюються з контейнерами (та отворами): *глибина буріння, друку*. В окремих випадках *глибина* може описувати дистантні характеристики: *глибина голосу, дихання, стогону*;

– у метафоричних контекстах сполучення з *глибина* також розподіляються серед цих двох типів уживань: *глибина проблеми* (тип «контейнери»), *глибина протиріч, суму* (дистантний тип).

У **перській мові** іменник *omq* також вживається в усіх типах контекстів:

– у прототипових предметних контекстах *omq*, по-перше, позначає величину, що вимірює відстань «до дна» контейнерів та отворів: *omq-e howz* ‘глибина басейну’, *omq-e zamin* ‘глибина землі’, *omq-e qar* ‘глибина печери’, *omq-e chāh* ‘глибина ями’, по-друге, *omq* позначає простір, який знаходиться далеко від зовнішньої поверхні, близько до «дна», тобто за дистантним типом вживання: *be omq-e daryā* ‘у глибину моря’, *az omq-e darre sedāyi be kush mirasid* ‘з глибини печери, ущелини доносився голос’. Таке вживання *omq* є можливим й для «перевернутого» простору,

пор.: *omq-e dasht* ‘глибина степу’ (прагматично вишуканий контекст);

– у розширених непередметних контекстах *omq* описує внутрішній простір процесів, що асоціюються з контейнерами (та отворами): *čār-e omq* ‘глибина друку’;

– у метафоричних контекстах сполучення з *omq* розподіляються серед цих двох типів уживань: *omq-e fāje’e* ‘глибина горя, трагедії’, *omq-e dosti* ‘глибина дружби’ (тип «контейнери»), *dar omq-e zeh̄n* ‘у глибині свідомості, мозку’, *dar omq-e anduh* ‘у глибині горя, смутку’ (дистантний тип), *vos ’at va omq-e zendegi* ‘безмежність та глибина життя’.

В **азербайджанській мові** відад’єктивні іменники мають дуже обмежене використання (замість них використовуються прикметники), але в рідкісних уживаннях *dərinlik* аналогічно українському – глибина і перському – *omq* уживається в усіх контекстах: *böyük dərinlik* ‘велика глибина’; *düşüncə dərinliyi* ‘глибина думки’.

Усе сказане можна схематично підсумувати в такому вигляді.

Контексти	«Контейнери»	«Речовини»	Під землею/водою
Прототипові (предметні)	<i>глибоке озеро / daryāčē-ye amiq / dərin göl</i>	<i>глибокий сніг / barf-e amiq / dərin qar</i>	<i>глибокі поклади вугілля / zahāyer-e amiq / dərin kömür yataqları</i>
Розширені (непередметні, метонімічні)	<i>глибокий друк / čār-e amiq / dərin çar</i>	<i>глибока розвідка / ekteshāf-e amiq / dərin geoloji kəşfiyyat</i>	<i>глибоке дихання / nafas-e amiq / dərin nəfəs</i>
Метафоричні	<i>глибока думка / fekr-e amiq / dərin fikir</i>	<i>глибокий сон / khāb-e amiq / dərin uxu</i>	<i>глибокий сум / qam-u-anduh-e amiq / dərin kədər</i>

На основі представленої лексико-семантичної типології можна побудувати типологію семантичних переходів лексем на позначення висоти в досліджуваних мовах. Саме поняття семантичного переходу є способом відображення того

факту, що певні два смисли не випадково виражаються в певній мові тим самим словом – чи то синхронно, у формі двох значень полісемічного слова, чи то діахронічно, у формі етапів семантичної еволюції [4, с. 36].

	Перська	Українська	Азербайджанська
Семантичні переходи			
ПРОТОТИПОВІ (ПРЕДМЕТНІ) КОНТЕКСТИ			
«контейнер» – речовина	<i>daryāčē-ye amiq</i> ‘глибоке озеро’ → <i>barf-e amiq</i> ‘глибокий сніг’	<i>глибоке озеро</i> → <i>глибокий сніг</i> <i>глибина озера</i> → <i>глибина снігу</i>	<i>dərin göl</i> ‘глибоке озеро’ → <i>dərin qar</i> ‘глибокий сніг’
речовина – постійно розташований під землею/водою об’єкт	<i>barf-e amiq</i> ‘глибокий сніг’ → <i>zahāyer-e amiq</i> ‘глибокі поклади (вугілля)’	<i>глибокий сніг</i> → <i>глибокі поклади вугілля</i> <i>глибина снігу</i> → <i>глибина покладів</i>	<i>dərin qar</i> ‘глибокий сніг’ → <i>dərin kömür yataqları</i> ‘глибокі поклади вугілля’
РОЗШИРЕНІ (НЕПРЕДМЕТНІ, МЕТОНІМІЧНІ) КОНТЕКСТИ			
«контейнер» – процес, інструмент	<i>daryāčē-ye amiq</i> ‘глибоке озеро’ → <i>čār-e amiq</i> ‘глибокий друк’	<i>глибоке озеро</i> → <i>глибокий друк</i> <i>глибина озера</i> → <i>глибина друку</i>	<i>dərin göl</i> ‘глибоке озеро’ → <i>dərin çar</i> ‘глибокий друк’

речовина – «шар» часу, простору	<i>barf-e amiq</i> ‘глибокий сніг’ → <i>ekteshāf-e amiq</i> ‘глибока розвідка’	глибокий <i>сніг</i> → <i>глибока</i> <i>розвідка</i> глибина <i>снігу</i> → глибина <i>розвідки</i>	<i>dərin qar</i> ‘глибокий сніг’ → <i>dərin geoloji kəşfiyyat</i> ‘глибока розвідка’
постійно розташований під землею/ водою об’єкт – процес, місце	<i>zahāyer-e amiq</i> ‘глибокі поклади (вугілля)’ → <i>nafas-e amiq</i> ‘глибоке дихання’	глибокі <i>поклади</i> <i>вугілля</i> → глибоке <i>дихання</i> глибина <i>покладів</i> → глибина <i>дихання</i>	<i>dərin kömür yataqları</i> ‘глибокі поклади вугілля’ → <i>dərin</i> <i>nəfəs</i> ‘глибоке дихання’

МЕТАФОРИЧНІ КОНТЕКСТИ

«контейнер» – явище, його суб’єкт та результат	<i>daryāce-ye amiq</i> ‘глибоке озеро’ → <i>fekr-e amiq</i> ‘глибока думка’	глибоке <i>озеро</i> → <i>глибока думка</i> глибина <i>озера</i> → <i>глибина думки</i>	<i>dərin göl</i> ‘глибоке озеро’ → <i>dərin fikir</i> ‘глибока думка’
речовина – фізичний стан, час	<i>barf-e amiq</i> ‘глибокий сніг’ → <i>khāb-e amiq</i> ‘глибокий сон’	глибокий <i>сніг</i> → <i>глибокий сон</i> глибина <i>снігу</i> → <i>глибина сну</i>	<i>dərin qar</i> ‘глибокий сніг’ → <i>dərin yuxu</i> ‘глибокий сон’
постійно розташований під землею/ водою об’єкт – почуття	<i>zahāyer-e amiq</i> ‘глибокі поклади (вугілля)’ → <i>qat- i-anduh-e amiq</i> ‘глибокий сум’	глибокі <i>поклади</i> <i>вугілля</i> → глибокий <i>сум</i> глибина <i>покладів</i> → <i>глибина</i> <i>суму</i>	<i>dərin kömür yataqları</i> ‘глибокі поклади вугілля’ → <i>dərin</i> <i>kədər</i> ‘глибокий сум’

Неможливо не зауважити дивовижний паралелізм процесів полісемії в неблизькопоріднених мовах. Наведений матеріал доводить слушність висновків дослідників про те, що асоціації, що лежать в основі метафор і метонімій, що паралельно виникли в різних мовах, швидше за все глибоко вкорінені в людському досвіді та значною мірою не залежать від культури чи середовища [4, с. 37].

Висновки і пропозиції. Практика викладання іноземних мов показує, що численні труднощі, що виникають в учнів, пов’язані якраз із тим, що наявні словники та навчальні посібники не повною мірою передають семантичні компоненти одиниць мови, яку вивчають. Головною вадою більшості словників і навчальних посібників є відсутність системи контрастивної та типологічної семантики мовних одиниць [16, с. 8]. Ще Р. Якобсон наголошував на тому, що важко переоцінити те, наскільки великою є потреба, а також якою є теоретична та практична вартість двомовних словників, які надавали б ретельно виконані порівняльні дефініції усіх відповідних одиниць стосовно їхніх значень і сфери вживання. Так само необхідними є двомовні граматики, в яких унаочнювалося б те, що об’єднує і що розрізняє певну пару мов у виборі та розмежуванні мовних категорій [18, с. 363]. Створення відповідно високоякісних словників, які є підґрунтям для глибокого розуміння семантики слів, можливо лише на основі міцної теорії та глибоких системних досліджень лексичної

та граматичної семантики. А в сучасній «пояснювальної» лінгвістиці давно та яскраво описано, що системність у семантиці забезпечується не дією придуманих людьми логічних правил, а **антропоцентричною орієнтованістю** мовного механізму як цілковито самостійної, що спирається на власні закони та правила, системи [13, с. 80].

Саме з цієї причини, при міжмовному описі досліджуваної групи лексики ми відмовилися від традиційних структурних методик відтворення семантики лексики. Наш опис відповідає трьом важливим критеріям подання матеріалу в сучасних словниках. По-перше, на відміну від традиційної лексикографії, яка орієнтувалася на опис окремого слова як самостійного об’єкта дослідження, на перший план виходить представлення класів слів, об’єднаних за однією або кількома ознаками. По-друге, поруч із поданням змісту смислових та лексичних одиниць мови представлено семантичні зв’язки між ними. По-третє, опис відповідає принципу антропоцентризму, тобто є максимально орієнтованим на зручність сприйняття цього опису, а саме, врешті-решт, на найвніше сприйняття. Інакше кажучи, опис відповідає найважливішій властивості – експліцитності, тобто коли в ньому явно вказано на умови реалізації даної форми, коли за певним значенням ми можемо побудувати відповідну йому форму та певній формі приписати її значення (саме це й робить носій мови, коли говорить чи слухає).

Список літератури:

1. Бирвиш М. Семантика. *Новое в зарубежной лингвистике. Вып. X. Лингвистическая семантика* / сост., общ. ред. и вступ. ст. В. А. Звегинцева. Москва : Прогресс, 1981. С. 177–199.
2. Гжегорчикова Р. Понятийная оппозиция вверх–низ (пол. ‘wierzch’–‘spód’) и языковая модель пространства. *Логический анализ языка. Языки пространств* / отв. ред.: Н. Д. Арутюнова, И. Б. Левонтина. Москва : Языки русской культуры, 2000. 448с. С. 78–83.
3. Денисова О. К. К вопросу об истории развития группы прилагательных, обозначающих понятие размера «высокий–низкий» в древнеанглийский период : *Уч. зап. Иркутского гос. пед. ин-та иностр. яз.* 1960. Вып. 4. С. 2–45.
4. Зализняк Анна А. Семантический переход как объект типологии. *Вопросы языкознания.* 2013. № 2. С. 32–51.
5. Иванов Вяч. Вс. Лингвистика как теория отношений между языковыми системами и ее современные практические приложения. *Лингвистические исследования по машинному переводу.* Москва : Изд-во ВИНТИ, 1961. Вып. 2. С. 5–28.
6. Кибрик А. Е. Как или Почему? (Об основном вопросе типологии). *Типология и грамматика.* Москва : Наука. Главная редакция восточной литературы, 1990. С. 21–28.
7. Кубрякова Е. С. Семантика в когнитивной лингвистике (о концептах КОНТЕЙНЕРА и формах его объективации в языке). *Известия РАН. Сер. ЛиЯ.* 1999. Т.58. № 5–6. С. 3–12.
8. Кшановський О. Ч. Перська мова у функціонально-типологічному висвітленні. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2011. 424 с.
9. Кшановський О. Ч. ВЕЛИЧИНА в українській, перській та азербайджанській мовах (міжмовна типологія прямих та переносних уживань у різних контекстах). *Поміж мов і культур: методологічний еkleктизм і міждисциплінарність сучасного мовознавства: колективна монографія* / гол. ред. К. І. Мізін. Переяслав-Хмельницький; Кременчук : Вид. ПП Щербатих О. В., 2017. 382 с. С. 333–348.
10. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения: учеб. пособие. Москва : Высшая школа, 1988. 168 с.
11. Рахилина Е. В. Атрибутивные конструкции с русскими прилагательными размера: частный случай. *Nazwy barw i wymiarow / Colour and measure terms (Stockholm Slavic Papers 6).* Stockholm : Akademitryck, 1997. P. 121–128.
12. Рахилина Е. В. *Высокий VS. глубокий* в русском языке (1999, машинопис).
13. Рахилина Е. В. Семантика размера. *Семиотика и информатика.* Москва : «Языки русской культуры», «Русские словари», 1995. Вып. 34. С. 58–81.
14. Рахилина Е. В., Плунгян В. А. О лексико-семантической типологии. *Глаголы движения в воде: лексическая типология* / ред. Т. А. Майсак, Е. В. Рахилина. Москва : Индрик, 2007. С. 9–26.
15. Солнцев В. М. Лингвистическая типология и общая теория типологии. *Лингвистическая типология* / отв. ред. В. М. Солнцев, И. Ф. Вардуль. Москва : Наука, 1985. С. 3–5.
16. Стернин И. А., Харитоновна Б. И. Типы русско-немецких лексических соответствий. *Контрастивные исследования русского и немецкого языков.* Воронеж: ВГУ, 1986. С. 8–17.
17. Ченки А. Семантика в когнитивной лингвистике. *Современная американская лингвистика: Фундаментальные направления* / под ред. А. А. Кибрика, И. М. Кобозевой и И. А. Секериной. Изд. 2-е, испр. и доп. Москва : Эдиториал УРСС, 2002. С. 340–369.
18. Якобсон Р. О лингвистических аспектах перевода. *Якобсон Р. Избранные работы* / Пер. с англ., нем., фр. Москва : Прогресс, 1985. С. 361–368.
19. Barnden John A. Metaphor and metonymy: Making their connections more slippery. *Cognitive Linguistics.* 2010. 21–1. P. 1–34.
20. Bierwisch M., Lang E. (eds.). Dimensional adjectives: grammatical structure and conceptual interpretation. Berlin, Heidelberg, New York : Springer-Verlag. 1989. 523 p.
21. Evans Vyvyan, Bergen Benjamin K., Zinken Jörg. The cognitive linguistics enterprise: an overview. *Evans Vyvyan, Bergen Benjamin K., Zinken Jörg (eds.). The Cognitive Linguistic Reader.* 2007. P. 1–36.
22. Fintel Kai von, Matthewson Lisa. Universals in semantics. *The Linguistic Review.* 2008. 25. P. 139–201.
23. Koptjevskaja-Tamm Maria, Vanhove Martine, Koch Peter. Typological approaches to lexical semantics. *Linguistic Typology.* 2007. 11. P. 159–185.
24. Kshanovsky O. Ch. The concept of DIMENSION in Ukrainian, Persian and Azerbaijani languages. *Pet-luchenko N.V. (ed.). Concepts and Contrasts.* Odesa : Publishing House «Helvetyka». 2017. 632 p. P. 112–121.
25. Lang E., Carstensen K.U., Simmons G. Modelling Spatial Knowledge on a Linguistic Basis. Theory–Prototype–Integration. Berlin, Heidelberg, New York : Springer-Verlag. 1991. 138 p.
26. Linde-Usiekiewicz J. Hipotezy na temat znaczen polskich przymiotnikow wymiaru. Wersija wstepna. *Colour and measure terms (Stockholm Slavic Papers 6).* Stockholm : Akademitryck. 1997. P. 105–113.

27. Linde-Usiekniewicz J. Określenia wymiarów w języku polskim. Warszawa: UW. 2000. 267 s.
28. Mendoza Ibanes Francisco Jose Ruiz de, Hernandez Lorena Perez. Metonymy and the grammar: motivation, constraints and interaction. *Language and Communication*. 2001. 21. P. 321–357.
29. Rachilina J. Określanie wymiarów części ciała w języku rosyjskim. *Grzegorzyczkowa R., Zaron Z. (eds.). Semantyczna struktura słownictwa i wypowiedzi*. Warszawa : Wyd. UW. 1997. P. 91–95.
30. Rainer Franz (2005). Semantic change in word formation. *Linguistics*. 2005. 43–2. P. 415–441.
31. Ramat Paolo. Typological Comparison: Towards a Historical Perspective. *Masayoshi Shibatani and Theodora Bynon (eds.). Approches to Language Typology*. Oxford University Press. 1995. 381 p. P. 27–48.
32. Talmy Leonard. How language structures space. *Pick H., Acredolo L. (eds.). Spatial orientation: theory, research, and application*. New York : Plenum. 1983. P. 225–282.
33. Zalizniak Anna A. A catalogue of semantic shifts: Towards a typology of semantic derivation. *Vanhove M. (ed.). From polysemy to semantic change. Towards a typology of lexical semantic associations*. Amsterdam, 2008. P. 217–232.
34. Zalizniak, Anna A. The Catalogue of Semantic Shifts: 20 Years Later. *Russian Journal of Linguistics*. 2018. Vol. 22, № 4. P. 770–787.
35. Zalizniak Anna A., Bulakh M., Ganenkov D., Grunov I., Maisak T., Russo M. The catalogue of semantic shifts as a database for lexical semantic typology. *Koptjevskaja-Tamm M., Vanhove M. (eds.). New directions in lexical typology. Linguistics, a special issue*. 2012. V. 50. № 3. P. 633–670.

Kshanovsky O. O. USAGE AND SEMANTIC SHIFTS TYPOLOGY OF THE DIMENSIONAL WORDS IN UKRAINIAN, PERSIAN AND AZERBAIJANI

In the article the lexical typology of prototype (objective), extended (non-objective) and metaphorical usages of adjectives and adjective nouns in the modern Ukrainian, Persian and Azerbaijani languages is constructed using the semantic metalanguage. Its most important components are: the observer; verticality; surface; frontage (front, face) and the opposite back (rear) of objects; inside; empty / complete (categories for the description of objects in the form of containers); container; borders; background; part / whole, set, mass / discrete (calculated) objects, as well as people and parts of the human body. The same (identical) method of parallel descriptions in these languages allowed, first, to identify three types of usages of lexemes with the meaning of depth: 1) to describe the cavity inside the container, determining the distance from the «entrance» to the «bottom»: ditch (moat), ravine, lake, mine, bowl, basin, hole, cave, sofa, etc.; 2) with nouns to denote substances: snow, sand, silt, swamp; 3) to describe the objects that are under the ground or under water: deep deposits of coal, deep roots, deep bottom, place, etc. Second, eight regular semantic shifts in the studied languages were identified: «container» – a substance (deep lake – deep snow); substance – object permanent located under the ground/water (deep snow – deep coal deposits); «container» – process, tool (deep lake – gravure printing); substance – «layer» of time, space (deep snow – deep exploration); object permanent located under the ground/water – process, place (deep coal deposits – deep breathing); «container» – phenomenon, its subject and the result (deep lake – deep thought); substance – physical condition, time (deep snow – deep sleep); object permanent located under the ground/water – feeling (deep coal deposits – deep sadness). Such an explicit description (it clearly indicates the conditions for the implementation of each form) allows us to create high-quality dictionaries and grammars of the studied languages.

Key words: linguistic typology, lexical and semantic typology, polysemy, metaphor, metonymy, dimensional adjectives, dimensional adjective nouns.

Відомості про авторів

Алексієвський О. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської і фіно-угорської філології імені професора Г. Г. Почепцова Київського національного лінгвістичного університету

Базилевич Н. В. – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету

Байбакова І. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Національного університету «Львівська політехніка»

Билиця У. Я. – кандидат філологічних наук доцент кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Біленька Ю. О. – викладач кафедри англійської мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Білецька І. О. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики іноземних мов Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Борисов В. А. – кандидат філологічних наук, доцент, проректор з навчально-наукової роботи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Вашист К. М. – асистент кафедри германської філології факультету іноземної філології та соціальних комунікацій Сумського державного університету

Ведута В. В. – доцент кафедри теорії та практики перекладу Навчально-наукового центру мовної підготовки Національної академії Служби безпеки України

Веракисич Т. В. – здобувачка кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Видишева О. Г. – викладач кафедри іноземних мов № 2 Національного університету «Одеська юридична академія»

Волошина К. В. – старший викладач кафедри соціально-гуманітарних та природничих дисциплін ПВНЗ «Університет сучасних знань»

Воронюк І. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки Національного університету «Запорізька політехніка»

Гасько О. Л. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Національного університету «Львівська політехніка»

Городецька В. А. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету

Горченко О. А. – асистент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Громова Д. С. – бакалавр з філології (германські мови та літератури) факультету іноземної філології та соціальних комунікацій Сумського державного університету

Гурбанова Гульнара – викладач кафедри іноземних мов Мінгячевирського державного університету Мінгячевір, аспірант Азербайджанського університету мов

Гурський І. Ю. – викладач кафедри теорії та практики іноземних мов викладач кафедри теорії та практики іноземних мов Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Дерев'янюк О. А. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Дячук Н. В. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Житомирського державного університету

Сльнікова Н. І. – старша викладачка кафедри українознавства факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ

Заболотська О. О. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету

Кирилюк О. Л. – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри української філології, теорії та історії літератури Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Кійко С. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Ковалевська Я. Л. – викладач кафедри англійської філології факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Кожедуб Л. Г. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології та перекладу Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Колеснік І. О. – аспірантка 4-того курсу Київського національного лінгвістичного університету

Коломієць М. М. – викладач кафедри англійської мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Косович О. В. – доктор філологічних наук, доктор габілітований в галузі мовознавства, професор, завідувач кафедри романо-германської філології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Криворучко Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської мови Житомирського державного університету

Куликова Л. А. – асистент кафедри германської філології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Кушніров М. О. – викладач Київського національного лінгвістичного університету

Кшановський О. О. – доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту мовознавства імені О. О. Потебні Національної академії наук України

Лисова К. А. – здобувач кафедри англійської філології, перекладу і філософії мови імені професора О. М. Мороховського Київського національного лінгвістичного університету

Луньова Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри англійської філології, перекладу і філософії мови імені професора О. М. Мороховського Київського національного лінгвістичного університету

Малюга Н. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету

Матвієнків О. С. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка

Мельник Р. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Мотринець Е. О. – студентка 2-го курсу магістратури кафедри філології (англійська мова) Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

Мудринич С. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови і перекладу факультету сходознавства Київського національного лінгвістичного університету

Надь-Коложварі Е. А. – старший викладач кафедри філології (англійська мова) Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

Науменко У. В. – старший викладач кафедри практики англійської мови Інституту іноземних мов Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Павлик Н. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики Бердянського державного педагогічного університету

Павличко О. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології та перекладу Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Павлюк А. Б. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

Пальцева В. В. – викладач кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов Міжнародного гуманітарного університету

Попович М. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романської філології та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Потятиник У. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології Львівського національного університету імені Івана Франка

Рудницька Н. М. – викладач кафедри германської філології та зарубіжної літератури Житомирського державного університету імені Івана Франка

Рябуха Т. В. – старший викладач кафедри германської філології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Салімова Н. С. – докторант Азербайджанського університету мов

Сеньків О. М. – старший викладач кафедри практики англійської мови Інституту іноземних мов Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Сергієнко А. С. – аспірант кафедри германської філології факультету іноземної філології та соціальних комунікацій Сумського державного університету

Середницька А. Я. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка»

Соколова О. В. – аспірант, викладач кафедри німецької філології і перекладу Запорізького національного університету

Судук І. І. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології та перекладу Інституту гуманітарної підготовки та державного управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Тимчук О. Т. – доцент кафедри практики англійської мови Інституту іноземних мов Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Тронь А. А. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Хижняк В. В. – студент II курсу інженерно-фізичного факультету Національного університету «Запорізька політехніка»

Чистяк Д. О. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри романської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Шпак О. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Шутова М. О. – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри германської і фіно-угорської філології імені професора Г. Г. Почепцова Київського національного лінгвістичного університету

Ярова А. Г. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри мовної підготовки іноземних громадян Сумського державного університету

Науковий журнал

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 32 (71) № 4 2021

Частина 1

Коректура • *Н. Пирог*

Комп'ютерна верстка • *Ю. Семенченко*

Адреса редакції:

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

м. Київ, вул. Івана Кудрі, 33

Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 34,43. Ум. друк. арк. 36,27. Зам. № 0921/318

Підписано до друку 15.09.2021. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (048) 709 38 69,

+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2018 р.